Yazar, Yazar

DAVID LODGE

İngilizce'den Çeviren: Suzan Aral Akçora

AYRINTI

DAVID LODGE

1935'te Londra'da doğan David Lodge, College London Üniversitesi'nden 1955'te mezun olur. 1959'da aynı üniversiteden yüksek lisans derecesi alır. Bu arada Britanya Ordusu'nda askerlik hizmetini yapar. 1960-1987 yılları arasında İngiliz Edebiyatı Bölümü'nde ders verdiği Birmingham Üniversitesi'nden doktora unvanını alır. 1987 yılında kendini bütünüyle yazarlığa adamak üzere emekli olur. Birmingham'da Çağdaş İngiliz Edebiyatı Fahri Profesörü unvanına sahiptir ve bu kentte yaşamaya devam etmektedir. Yazar, Royal Society of Literature'ın (Kraliyet Edebiyat Derneği) bir üyesidir. 1989'da Booker Prize'da jüri başkanlığı yapmıştır. Lodge ayrıca Fransa Kültür Bakanlığı tarafından sanat ve edebiyat alanında yaratıcılıklarıyla sivrilen kişilere verilen şeref payesine de değer görülmüştür.

Romanları şunlardır: *The Picturegoers* (1960); *Ginger, You're Barmy* (1962); *The British Museum is Falling Down* (1965); *Out of the Shelter* (1970); Hawthornden Ödülü'nü ve Yorkshire Post Roman Ödülü'nü kazanan *Changing Places* (1975) [*Yerleri Değiştirme*, Çev. Abbas Orhan, Adam Yay., 1998]; 1980'de yılın Whitobread Kitabı seçilen *How Far Can you Go* [*Ne Kadar İleri Gidebilirsin?*, Çev. Ayşe Öngün Aksakal, Ayrıntı Yay., 2009]; 1984'de Booker Prize için son elemeye kalan *Small World* [*Dünya Küçük*, Çev. Abbas Orhan, Adam Yay., 1998]; 1988'de Sunday Express'in Yılın Kitabı Ödülü'nü alan *Nice Work* [*İyi İş*, Çev. Ülkü Demirtepe, Ayrıntı Yay., 2003]; *Paradise News* (1991); *Therapy* (1995) [*Terapi*, Çev. Meram Erdoğan, Ayrıntı Yay., 2003]; *Home Truths* (1999); *Thinks* (2001) [*Düşünce Balonları*, Çev. Meram Erdoğan, Ayrıntı Yay., 2005] ve *Deaf Sentence* (2008). Kitapları on yedi dile çevrilmiştir.

David Lodge edebiyat eleştirileri de yazmıştır: *Language of Fiction* (1966); *The Novelist at Crossroads* (1971); *The Modes of Modern Writing* (1977); *Working With Structuralism* (1981) ve *After Bakhtin: Essays on Fiction and Criticism* (1990). Ayrıca, birkaç klasik romanla, aralarında *Twentieth Century Literary Criticism* (1972); *Modern Criticism and Theory*'nin (1988) de bulunduğu eleştiri antolojilerinin editörlüğünü yapmıştır. 1986'da dönem dönem yazdığı denemelerinin toplandığı, *Write On* adlı bir kitap yayımlamıştır. En son eleştiri yapıtı *The Art of Fiction*'dır (1992).

Yazarın *Small World* adlı romanı, 1988'de Granada TV tarafından bir televizyon dizisine uyarlanmıştır. David Lodge *İyi İş*'i BBC için dört bölümlük bir televizyon dizisi haline getirmiş ve dizi 1989 sonbaharında yayımlanmıştır. Yılın en iyi drama dizisi dalında Royal Television Society's Award'ı (Kraliyet Televizyon Derneği Ödülü) kazanmıştır. David Lodge ayrıca bu diziyle Monte Carlo'daki Uluslararası Televizyon Festivali'nde, senaryo dalında Silver Nymph Ödülü'nü almıştır. Yazarın ilk tiyatro oyunu *The Writing Game*, Birmingham Repertuar Tiyatrosu'nda Mayıs 1990'da sahneye konulmuştur.

Ayrıntı: 574
Edebiyat dizisi: 171

Yazar, Yazar
David Lodge

Kitabın Özgün Adı
Author, Author

İngilizce'den Çeviren
Suzan Aral Akçora

Yayıma Hazırlayan
Can Kurultay

Düzelti
Esra Koç

© David Lodge, 2004

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Tasarımı
Arslan Kahraman

Kapak Düzeni
Gökçe Alper

Dizgi
Esin Tapan

Baskı
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No.: 244
Topkapı/İst. Tel.: (0212) 612 31 85

Birinci Basım 2011
Baskı Adedi 2000

ISBN 978-975-539-592-0
Sertifika No.: 16061

AYRINTI YAYINLARI
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No.: 3 Cağaloğlu - İstanbul
Tel : (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinları.com.tr

David Lodge

Yazar, Yazar

EDEBİYAT DİZİSİ

GÜLÜNESİ AŞKLAR/*Milan Kundera* ◢ KALECİNİN PENALTI ANINDAKİ ENDİŞESİ/*Peter Handke* ◢ YÜZBAŞI VE KADINLAR TABURU/*Mario Vargas Llosa* ◢ BİZ/*Yevgeni Zamyatin* ◢ KESİK BİR BAŞ/*Iris Murdoch* ◢ YENİ TANRILAR/*Alberto Vasquez-Figueroa* ◢ İNFAZA ÇAĞRI/*Vladimir Nabokov* ◢ EVET AMA, BİR LOKOMOTİF BUNU YAPABİLİR Mİ BAKALIM?/*Woody Allen* ◢ ÇALI HOROZU/*Michel Tournier* ◢ BANYO/*Jean-Philippe Toussaint* ◢ BALKON/*Jean Genet* ◢ GÜNEŞ İMPARATORLUĞU/*J.G Ballard* ◢ BEYAZ ZENCİLER/*Ingvar Ambjörnsen* ◢ SİYAH MADONNA/*Doris Lessing* ◢ KAPANDA ÜÇ KAPLAN/*G Cabrera Infante* ◢ ZAMANIN KIYISINDAKİ KADIN/*Marge Piercy* ◢ ANARŞİNİN KISA YAZI/*Hans Magnus Enzensberger* ◢ FOTOĞRAF MAKİNESİ/*Jean-Philippe Toussaint* ◢ GÜLÜN GÜNLÜĞÜ/*Ursula K LeGuin* ◢ HOTEL DU LAC/*Anita Brookner* ◢ AZİZLER ve ÂLİMLER/*Terry Eagleton* ◢ VEDA YEMEĞİ/*Michel Tournier* ◢ ORLANDO/*Virginia Woolf* ◢ UTANÇ BİTTİ/*Anja Meulenbelt* ◢ YAKIN GELECEĞİN MİTOSLARI/*J G Ballard* ◢ KARANLIĞIN SOL ELİ/*Ursula K LeGuin* ◢ AĞ/*Iris Murdoch* ◢ WATT/*Samuel Beckett* ◢ EKOTOPYA/*Ernest Callenbach* ◢ CECEYİ ANLAT BANA/*Djuna Barnes* ◢ İNSAN POSTUNA BÜRÜNMÜŞ KÖPEK/*Ingvar Ambjörnsen* ◢ CUMA/*Michel Tournier* ◢ AFRODİT'İN BAŞKALDIRISI/*Lawrence Durrell* ◢ GÜNDELİK MUTLULUĞA ALIŞMA/*Anja Meulenbelt* ◢ MURPHY/*Samuel Beckett* ◢ MASAL MASAL İÇİNDE/*Kobayashi/John Barth* ◢ ZEN VE MOTOSİKLET BAKIM SANATI/*Robert M Pirsig* ◢ PARFÜMÜN DANSI/*Tom Robbins* ◢ SINIRSIZ RÜYALAR DİYARI/*J G Ballard* ◢ FRANSIZ TEĞMENİN KADINI/*John Fowles* ◢ BEYAZ OTEL/*D M Thomas* ◢ MYRA/*Gore Vidal* ◢ DALGALAR/*Virginia Woolf* ◢ ATLANTİK ÖTESİ/*Witold Gombrowicz* ◢ HAYRANLIK/*Anja Meulenbelt* ◢ FERDYDURKE/*Witold Gombrowicz* ◢ MELEKLER ZAMANI/*Iris Murdoch* ◢ PAULINA 1880/*Pierre Jean Jouve* ◢ EŞEKARISI FABRİKASI/*Iain Banks* ◢ ROCK LANETİ/*Iain Banks* ◢ KAYIP ZAMAN/*Anja Meulenbelt* ◢ SENİ İÇİME GÖMDÜM/*Andrew Jolly* ◢ BAŞTAN ÇIKARICININ GÜNLÜĞÜ/*Søren Kierkegaard* ◢ KONFİDENZ/*Ariel Dorfman* ◢ ALTIN DAMLA/*Michel Tournier* ◢ BİR GARİP VAKA: MATMAZEL P/*Brian O'Doherty* ◢ NİETZSCHE AĞLADIĞINDA/*Irvin D Yalom* ◢ KIZILAĞAÇLAR KRALI/*Michel Tournier* ◢ AİLEDE BİR ÖLÜM/*James Agee* ◢ KUTSAL BÖLGE/*Carlos Fuentes* ◢ KALPSİZ AMANDA/*Jurek Becker* ◢ 62-MAKET SETİ/*Julio Cortázar* ◢ ÇARPIŞMA/*J G Ballard* ◢ ÜÇLEME-Molloy-Malone Ölüyor-Adlandırılamayan/*Samuel Beckett* ◢ DUR BİR MOLA VER/*Tom Robbins* ◢ HIRSIZIN GÜNLÜĞÜ/*Jean Genet* ◢ KÜÇÜK DEĞİŞİMLER/*Marge Piercy* ◢ LILA/*Robert M Pirsig* ◢ ERGİNLİK YAŞI/*Michel Leiris* ◢ AŞKSIZ İLİŞKİLER/*Samuel Beckett* ◢ ESİRGEYEN GÖKYÜZÜ/*Paul Bowles* ◢ YALANCI JAKOB/*Jurek Becker* ◢ DİVAN/*Irvin D Yalom* ◢ PORNOGRAFİ/*Witold Gombrowicz* ◢ MERCIER İLE CAMIER/*Samuel Beckett* ◢ BİR ERKEĞE NASIL TECAVÜZ EDİLİR?/*Marie Tidikawa* ◢ BENDENİZ VE MARCO POLO/*Paul Griffiths* ◢ DOĞMAMIŞ KRİSTOF/*Carlos Fuentes* ◢ RÜYA SAKİNLERİ/*Iris Murdoch* ◢ HİÇ İÇİN METİNLER ve Uzun Öyküler/*Samuel Beckett* ◢ DUYGU YOLCULUĞU/*Laurence Sterne* ◢ BETTY BLUE/*Philippe Djian* ◢ AĞAÇKAKAN/*Tom Robbins* ◢ ANARŞİST/*Tristan Hawkins* ◢ BAKAKAİ/*Witold Gombrowicz* ◢ PORTNOY'UN FERYADI/*Philip Roth* ◢ 10½ BÖLÜMDE DÜNYA TARİHİ/*Julian Barnes* ◢ SUNİ TENEFFÜS/*Ricardo Piglia* ◢ MANŞ ÖTESİ/*Julian Barnes* ◢ ADA/*Aldous Huxley* ◢ GÜLÜN MUCİZESİ/*Jean Genet* ◢ MÖSYÖ/*Jean-Philippe Toussaint* ◢ ÇİÇEKLERİN MERYEM ANASI/*Jean Genet* ◢ BAŞUCU OĞLANI/*Alison Fell* ◢ YARATIK/*John Fowles* ◢ SENİ SEVMİYORUM/*Julian Barnes* ◢ ZENCİLER/*Jean Genet* ◢ TÜNEL/*Ernesto Sábato* ◢ KARA PRENS/*Iris Murdoch* ◢ KARNINDAN KONUŞANIN ÖYKÜSÜ/*Pauline Melville* ◢ TANRI'NIN AĞZINDAN EVRENİN HİKÂYESİ/*Franco Ferrucci* ◢ HAYATIN VE AŞKIN YASALARI/*Connie Palmen* ◢ KAHRAMANLAR VE MEZARLAR/*Ernesto Sabato* ◢ KAYNAK VE ÇALI/*Michel Tournier* ◢ CENNETE BİR KOŞU/*J.G Ballard* ◢ DİŞİ ADAM/*Joanna Russ* ◢ FLAUBERT'İN PAPAĞANI/*Julian Barnes* ◢ ALDATMA/*Philip Roth* ◢ KOKAİN GECELERİ/*J.G. Ballard* ◢ ACABA NASIL?/*Samuel Beckett* ◢ MANTİSSA/*John Fowles* ◢ KOLEKSİYONCU/*John Fowles* ◢ BENJAMİN: DAR GEÇİTTEKİ AYDIN/*Jay Parini* ◢ METEORLAR/*Michel Tournier* ◢ ARKADAŞLIK/*Connie Palmen* ◢ AŞK VESAİRE/*Julian Barnes* ◢ SİRİUS'TAN GELEN KURBAĞA/*Tom Robbins* ◢ BAYAN GULLIVER CÜCELER ÜLKESİNDE/*Alison Fell* ◢ GELECEKTEN ANILAR/*William Morris* ◢ BENİMLE TANIŞMADAN ÖNCE/*Julian Barnes* ◢ İNGİLTERE İNGİLTERE'YE KARŞI/*Julian Barnes* ◢ İYİ İŞ/*David Lodge* ◢ YİTİK RUHLAR IRMAĞI/*Connie Palmen* ◢ TERAPİ/*David Lodge* ◢ ÖLÜRKEN/*Jim Crace* ◢ GÜZELLİK HIRSIZLARI/*Pascal Bruckner* ◢ SÜPER KENT/*J G Ballard* ◢ SISKA BACAKLAR/*Tom Robbins* ◢ BETON ADA/*J G Ballard* ◢ İLK AŞK, SON TÖRENLER/*Ian McEwan* ◢ GILLES ILE JEANNE/*Michel Tournier* ◢ BİR KOMÜNİSTLE EVLENDİM/*Philip Roth* ◢ KIZILDERİLİNİN ŞARKISI/*James Welch* ◢ SİNEMA MÜDAVİMİ/*Walker Percy* ◢ KARANLIKLARIN EFENDİSİ/*Ernesto Sabato* ◢ METROLAND/*Julian Barnes* ◢ BİZİ NEDEN TERK ETTİN SAYIN BAŞKAN?/*François Vigouroux* ◢ DÜŞÜNCE BALONLARI/*David Lodge* ◢ MİLENYUM İNSANLARI/*J G Ballard* ◢ MÜNECCİM KRALLAR/*M Tournier* ◢ BEYAZDAKİ KARA/*Maggie Gee* ◢ KAYBOLUŞ/*G. Perec* ◢ HİNÇ AYLARI/*P Bruckner* ◢ LİMON MASASI/*J. Barnes* ◢ BÜYÜCÜ/*J. Fowles* ◢ GÜNDOĞUMUNA YOLCULUK/*J Barnes* ◢ OKLUKİRPİ/*J Barnes* ◢ FISKADORO/*D. Johnson* ◢ HAYALETLERİN GÖÇÜ/*P. Melville* ◢ ÖLEN HAYVAN/*P Roth* ◢ SICAK ÜLKELERDEN DÖNEN VAHŞI SAKATLAR/*Tom Robbins* ◢ PASTORAL AMERİKA/*P Roth* ◢ ABANOZ KULE/*J Fowles* ◢ ARTHUR VE GEORGE/*J. Barnes* ◢ VAHŞET SERGİSİ/*J G Ballard* ◢ VİLLA MEÇHULU/*Tom Robbins* ◢ ASKER GRAMAFONU NASIL TAMİR EDER?/*Saša Stanišić* ◢ FARMAKON/*Dirk Wittenborn* ◢ NE KADAR İLERİ GİDEBİLİRSİN/*D Lodge* ◢ GERİYE UÇAN YABAN ÖRDEKLERİ/*T. Robbins* ◢ BİR SAHTEKÂR OLARAK HAYATIM/*P. Carey* ◢ İNTERNETTE BALIK AVLAMAK/*Nasreen AKHTAR* ◢ LANCELOT/*Walker Percy* ◢ ÖLÜ BİR DİLDE AŞK/*Lee Siegel* ◢ VAHŞİ İNSANLAR/*Dirk Wittenborn* ◢ GÜNEŞİ DURDURACAĞIZ/*F Bouillot* ◢ SHYLOCK OPERASYONU/*Philip Roth* ◢ KAYBEDENLERİN BELLEĞİ/*Michel Ragon* ◢ SAVAŞ ARTIĞI/*Ha Jin*

Danny Moynihan'a...

"Biz karanlıkta çalışırız; elimizden geleni yaparız;
her şeyimizi veririz. Kuşkumuz tutkumuzdur ve tutkumuz
görevimizdir. Gerisi sanatın çılgınlığıdır."

Henry James, *The Middle Years*

"Kim şanslı olacaktı ve kim zengin,
Kim ağacın tepesine ulaşacaktı...

Felix Moscheles, *In Bohemia with Du Maurier*

Bazen bir romanın girişinde, öykünün ve karakterlerin bütünüyle kurgusal olduğunu söyleyen bir not düşmek ya da bu anlamda sözler yazmak uygun düşer. Elinizdeki kitap içinse başka bir açıklama yapmak gerekiyor galiba. Bu öyküde geçen hemen her şey, gerçek kaynaklara dayanmaktadır. Önemsiz bir istisna dışında, adı geçen bütün karakterler gerçek insanlardır. Yazdıkları kitaplardan, oyunlardan, makalelerden, mektuplardan, günlüklerden vs yapılan alıntılar, kendi sözleridir. Ama karakterlerin düşündüklerini, hissettiklerini ve birbirlerine söylediklerini aktarırken yazarlık yetkimi kullandım ve tarihin kaydetmeyi ihmal ettiği bazı hadiseleri ve kişisel ayrıntıları hayalimde canlandırdım. Dolayısıyla bu kitap bir romandır ve bir roman olarak yapılandırılmıştır. Öykünün sonunda ya da sonuna yakın bir yerde başlıyor, sonra başına dönüyor ve ortasına doğru ilerliyor ve sonra tekrar başladığı yerle, sonuyla birleşiyor...

Birinci Bölüm

Londra, Aralık 1915. Chelsea, Cheyne Walk, Carlyle Konakları, Daire 21'in büyük yatak odasında –emlakçilerin tanımı hiç bu kadar uygun düşmemiştir; çünkü Henry James'in öğrencileri ona "büyük üstat" demektedir– seçkin yazar ölüyor; yavaş yavaş ama kesin olarak ölüme gidiyor. İki yüz mili bulmayan bir uzaklıkta, Flanders'da ise başka insanlar ölüyor, daha hızlı, daha ıstıraplı, daha acıklı bir biçimde; bunların çoğunun yaşamı hiç doldurulmayacak boş sayfalar gibi hâlâ önünde uzanıyor. Yazar yetmiş iki yaşında. İlginç ve renkli bir yaşamı olmuş, birçok kitap yazmış, bol bol seyahat etmiş, sanattan keyif almış, hareketli bir sosyal hayatı olmuş –bir kış 107 kez dışarıda yemek yemiş– ve Rye'da eski, sevimli bir evi var; ayrıca Londra'da, Thames'e bakan güzel manzaralı bu geniş dairenin de ki-

racısı. Hem erkek hem de kadınlarla iyi dostluklar kurmuş. Hiçbir cinsel ilişki yaşamamış olması, Flanders'da bakir ölen birçok genç adam gibi fırsat bulamadığı ya da evlenmeyi umduğu ve prensip olarak safiyetini koruduğu için değil, kendi kararı, kendi seçimidir.

Yazar yatakta, ütülü çarşaflar ve tombul yastıklar arasında, dönüşümlü çalışan iki profesyonel hemşirenin ve üç hizmetçinin gözetimi altında ölüyor; oysa genç adamlar düşman kuvvetler arasındaki sahipsiz bölgenin çamurunda, sefil siperlerde, sarsılan sedyelerde ya da sahra hastanelerinde, kamp yataklarında, yaralı silah arkadaşlarının iniltileri arasında ölüyorlar. Yazara refakat eden küçük grup içinden sadece uşağı Burgess Noakes, Batı Cephesi'nde ölmenin nasıl bir şey olduğunu biliyor ve o da bu konuda konuşmak istemiyor. Noakes "malulen" izinli; başı, gövdesi ve bacaklarından büyük acılarla çıkarılan bir Alman havan topunun yol açtığı otuz parça şarapnelin açtığı, tam otuz küçük yarayla ve patlama yüzünden işitme duyusu temelli zarar görmüş halde de olsa, oradan kurtulabildiği için mutlu. Yüksek, hem de başbakanın ta kendisi Bay Asquith kadar yüksek makamlarda, dostları bulunan seçkin efendisine refakat edebilsin diye, özel emirle uzatılmış bir nekahet iznine ayrılmaktan memnun ve zamanı gelince tıbbi nedenlerle terhis edilmeyi umuyor. Diğerlerine gelince; her ikisi de o evde yaşayan aşçı-kâhya Joan Anderson ile hizmetçi Minnie Kidd ve yakınlardaki Lawrence Sokağı'nda küçük bir dairede oturan, Bay James'in sekreteri ve daktilosu Bayan Theodora Bosanquet için, yazarın ölüşünün dramı Flanders'daki kıyımdan kaçınılmaz biçimde daha gerçek ve dokunaklı; çünkü yanlarında vuku buluyor. Durum şu ki hiçbiri, savaşta yakın bir akrabasını kaybetmemiş, en azından şimdilik. Elbette gazetelerde her gün verilen uzun kayıp listeleri onları üzüyor ve yakınlarını kaybeden arkadaşlarının acılarını şefkatle paylaşıyorlar; ama bu ölümleri tam olarak tasavvur edemiyorlar.

Aslında, eğer şuuru yerinde olsa bunları nispeten daha iyi hayal edebilecek kişi, Henry James'in ta kendisi; zira o bir yazar, işi kişisel anlamda hiç yaşamadığı şeyleri hayal etmek olan bir roman yazarı. Mesela; bir zamanlar Doğu Sussex'te, kısa bir süre James'e komşuluk yapan Stephen Crain, Amerikan İç Savaşı sırasında henüz doğmadığı halde, bu savaş hakkında yayımlanmış en iyi romanı yazmıştı.

Henry'ninse o savaşla ilgili, yararlanabileceği hiç olmazsa biraz deneyimi vardı; çünkü genç bir adamken savaşı endişe ve huzursuzluk içinde izlemiş, sırtındaki belirsiz bir sakatlık yüzünden savaşa katılmaktan muaf tutulmuş ama iki küçük kardeşi, Birlikçiler tarafında kahramanca hizmet etmişlerdi. Şık, yeni, mavi üniformalar içinde gülümseyen, güvenli, güneşten yanmış bir sürü delikanlıdan biri olan on yedi yaşındaki Wilky'yi, 44. Massachusetts Birliği'yle kaldığı eğitim kampında görmeye gidişini ve aylar sonra onun yarı ölü bir halde, iyileştiğinde anlatacağı korkunç savaş öyküleriyle ailenin Cambridge'deki evine, sedyede geri getirilişini asla unutmadı.

Belki de endüstri çağının ilk büyük savaşını, bu çapta kayıplara yol açan ilk savaşı yaşamış olduğu içindir ki Henry, Avrupa'daki çekişmenin feci sonuçlarını çoğu İngiliz'den daha önce sezmişti. Savaşın ilan edilmesinden hemen iki gün sonra, kendisi gibi hem İngiliz hem de Fransız dostu olan arkadaşı Edith Wharton'a bir mektup yazdı. Mektup arkadaşının eline nerede, ne zaman ulaşırdı, bilmiyordu çünkü ordular harekete geçerken ve ültimatomların süresi dolarken Wharton, İspanya'da bir yerlerde otomobille dolaşıyordu. Mektupta, "Uygarlığımızın bu çöküşü, neredeyse dayanılmaz derecede içimi karartıyor" demişti; zaten kendisini çaresiz bırakan zihinsel bir ıstırabın pençesinde kıvranıyordu. Çekişmenin tarafsız ya da pasifist bir izleyicisi olduğundan değildi bu. Tersine, Alman saldırganlığının adaletsizliğine inanıyordu ve Müttefiklerin davasına yardım etmek için, o yaştaki hastalıklı bir Amerikalı'nın yapabileceği kadarını yapmıştı, hastanede yaralı askerleri ziyaret etmişti. Fransızca'sının akıcılığı Belçikalı Valonlar tarafından takdir edilmiş, gerçi onların ya da İngiliz neferlerinin, onun çetrefilli konuşma tarzından ne anladıkları, arkadaşları arasında neşeli bir tartışma konusu olmuştu. Rye'da da Belçikalı mültecilere yardım ederek hayır işlerinde aktif rol almıştı. Amerikan Gönüllü Motorize Ambülâns Birliği'nin Fahri Başkanı seçilmişti. Yurttaşlarını Amerika'nın savaşa katılımına ikna etmeye çalışmış; hatta, ömrü boyunca bu türden aleniyete antipati duymasına rağmen, davayı desteklemek için *The New York Times*'dan bir gazeteciye bir röportaj bile bahş etmişti. Yine de yayımlanmadan önce makalenin metnini görmekte ısrar etmiş ve onu baştan aşağıya yeniden

yazmıştı; öyle ki Theodora Bosanquet'in sessiz bir neşeyle düşündüğü gibi, sonuç olarak adeta kendi kendisiyle röportaj yapmıştı. 1915 yazında da en büyük bağlılığı göstermiş ve benimsediği ülkeyle dayanışma içinde olduğunu kanıtlayan bir jest yaparak Britanya vatandaşlığına geçmişti.

"Yaşlı çıtkırıldım daha fazlasını da yapamazdı" dedi Burgess Noakes, ekim ayında, Lamb Evi'ndeki bahçıvan George Gammon'a. Henry James beraberinde Joan Anderson, Minnie Kidd ve Burgess'le sonradan anlaşılacağı üzere son defa Rye'a gitmişti. "Yaşlı çıtkırıldım", George'la onun yalnızken genellikle patronlarından söz ediş biçimleriydi. Saygısızlık anlamında değil, daha çok, James'in bir beyefendinin rolünü oynayış tarzına hayranlık ima ediyordu: kusursuz terbiyesine, ayrıntılı sözel inceliklerine, gösterişli yeleklerine, Lamb Evi'nin salonundaki her vesile için dikkatle sınıflandırılmış şapka ve baston koleksiyonuna göndermeydi. "O Britanya vatandaşlığına geçtiği zaman, birçok Yankee'nin burnu sürtüldü" dedi Burgess. "Aile de pek memnun kalmadı ya..." Bay James, Bayan Bosanquet'e, uyruk değiştirmesine Amerika'da gösterilen eleştirel tepkiyle ilgili mektuplar yazdırırken kulak misafiri olmuştu. "Bana da çorap göndermişti" diye ekledi, anılara dalarak.

"Çorap mı?"

"Ben cephedeyken. Ayaklarım için çorap ve merhem."

"Cephe nasıldı, Burgess?" diye sordu George Gammon.

Burgess gülümsedi, başını salladı ve mutfak ocağının kafesi arkasında yanan korlara uzun uzun baktı; ocağın kapısı açık bırakılmıştı ve taş döşemeye insanın içini ısıtan bir ışıltı yayılıyordu. Akşamdı, hava kararıyordu ve George Gammon'ın, Lamb Evi'nin bahçe duvarının arkasına iliştirilmiş kulübesinin hem salon, hem mutfak olarak kullanılan odasında oturuyorlardı. George sabırla bekledi. Burgess savaştan döndüğünden beri sorduğunuz soruları duymuyor mu yoksa cevaplamak mı istemiyor, anlamak zor oluyordu. "Orduya katıldığım zaman, onunla aramızın nasıl olduğunu hiç anlatmış mıydım sana?" dedi nihayet.

"Hıhı" dedi George, başını sallayarak. Ama Burgess yine de ona bir daha anlattı. Savaş ilan edilir edilmez orduya katılmak için can

atmıştı ama özellikle yaşlı çıtkırıldımın sağlığı böylesine kötülediği ve onun kendine ne kadar bağımlı olduğunu bildiği için tereddüt etmiş ve gençken kendisini elulağı olarak evine alan ve bir beyefendinin beyefendisi kültürüyle yetiştiren adama, nankörlük ediyormuş gibi görünmek istememişti. Birlikte İngiltere'nin her tarafına yolculuk etmişler, hem ülkenin hem de ayrıca İskoçya, İrlanda ve Amerika'nın en ihtişamlı evlerinde kalmışlar, üstelik birçok efendi-uşak ilişkisinin aksine, birinci ve üçüncü sınıf biletlerle değil, her zaman aynı tren vagonunda yolculuk etmişlerdi. Böylece iki hafta boyunca, gitgide daha çok sayıda Rye delikanlısı, Royal Sussex'in 5. Taburu'na yazılmak üzere Hastings'e giden trene binerken Burgess, Lamb Evi'ndeki görevlerini yerine getirerek sessizlik içinde, sefilce acı çekmişti, ta ki artık buna dayanamayıp Bay James'e orduya katılmak istediğini söyleyinceye kadar. "Peki, yaşlı çıtkırıldım ne dese beğenirsin?"

George bir muammayla karşı karşıyaymış gibi yaparak başını iki yana salladı.

"Eh, pek memnun oldu. Beni kaybetmek istediğinden değil ha; bensiz ne yapacağını bilmediğini söyledi. Ama anlaşılan savaş ilan edildiğinden beri gönüllü yazılacağımı ümit ediyormuş. Yani ikimiz de iki haftadır aynı şeyi düşünüyormuşuz ama..."

Kulübe kapısının telaşla vurulması, Burgess'in öyküsünü bitimine az kala kesmesine neden oldu. Minnie Kidd'di bu; başına ve omuzlarına bir şal atmış, West Sokağı'nda Lamb Evi'yle kulübe arasındaki birkaç metreyi koşmuştu. "Gelsen iyi olur, Burgess" dedi. "Bay James kötüledi."

Burgess şaşırmamıştı. Lamb Evi'ne geldiklerinden beri efendisi huzursuz ve mutsuz görünüyor, hırıltıyla nefes alıyor ve kendi kendine iç geçiriyor, bir kederi dile getirecekmiş gibi ellerini kaldırıyor ve sonra sessiz bir çaresizlikle iki yanına indiriyordu. Bay James, bahçede, önceki kışın büyük fırtınasında devrilmiş olan yıllanmış dut ağacının kütüğünü görünce çok üzülmüştü. Zamanında bu ona bildirmişti tabii ve Gammon'a, irili ufaklı dalları ateş yakmada kullanmak üzere kesmesi ve içi boş gövdeyi testereyle, daha sonra kütükler halinde doğranabilecek bölümlere ayırması için yetki vermişti. Ama

geçmiş yazlarda, sık sık hışırtılı koyu gölgesinin altında oturduğu sevgili ağacın; kolu, bacağı kesilmiş cesedini görmek başka bir meseleydi. "Bu bir sembol, Burgess" demişti hüzünle. "Bir sembol ve bir alamet. Önce zavallı yaşlı dut ağacı, sonra da zavallı yaşlı HJ." Burgess bu beyanı, talimatlar ve sorular dışında efendisinin bütün ifadelerini karşıladığı gibi, saygılı bir sessizlikle karşıladı. Uzun zamanın deneyimleri, bunun en iyi hareket tarzı olduğunu öğretmişti ona. "Yaşlı çıtkırıldımla laf yarıştırmaya kalkmayın" diye nasihat ederdi daima yeni hizmetçilere. "Yoksa boyunuzdan büyük bir işe girişmiş olursunuz."

Geçen yıl boyunca ev, bazı kişilere kısa süreli kiralanmış ya da ödünç verilmiş, dolayısıyla geçici hizmetçiler tarafından çekip çevrilmişti ve öyle ihmal edilmiş, köhne bir havası vardı ki bu da Joan Anderson'ın öndeki hole girer girmez kaşlarını çatmasına mutfağa vardığında da ıstırap dolu sesler çıkarmasına neden oldu. Joan ve Minnie evi normal düzenine benzer hale getirmek için süpürgeler, fırçalar, temizleyiciler ve bulaşık bezleriyle çalışıp dururken efendileri özel evraklar, mektuplar, fotoğraflar ve el yazması belgeler arayarak çekmecelerinin ve dolaplarının altını üstüne getirmiş sonra da bulduklarını mutfak bahçesinde yakmıştı. Kâğıtlar kül haline gelirken Henry James, düşmanın eline geçmesin diye evrakı imha ederek geri çekilen bir ordunun kurmay subayı gibi, bir değnekle ara sıra onları karıştırarak bükülen, kararan yaprakların başında asık bir suratla durmuştu. Hizmetçilerine 1909'daki çok daha büyük bir ateşi hatırlatmıştı bu; Bay James'in belli ki karanlık bir depresyon hali içinde, bir ömür boyu birikmiş yazışmalarını imha ettiği zamanı; gerçi bu hareketini neyin tetiklemiş olduğunu bilmiyorlardı.

"Şimdi ne oldu acaba?" diye sordu Burgess Minnie'ye, ayağa kalkıp ordu ceketini aceleyle iliklerken. Süresi belirsiz bir hastalık izninde olduğu halde, üniformasını giymeye devam ediyordu; katrana ve tüye bulamaya hevesli insanlardan gelen imalı sorulara cevap vermek ya da suçlayıcı bakışları savmak zorunda kalmaktan kurtarıyordu bu onu. Boyu bir ellinin az üzerindeydi ama vücudu adaleli ve orantılıydı; bir zamanlar Sussex horoz sıklet şampiyonu olmuş, amatör bir boksördü o. Minnie Kidd, onun ordudayken çukur üstdudağı-

nın üzerinde bıraktığı, parlaklığı ateşin ışıltısını hafifçe yansıtan ipeksi bıyığa hayrandı. Minnie otuz üç yaşında, iri göğüslü, hoş yüzlü genç bir kadındı ve Burgess Noakes'dan bir baş kadar uzundu ki, bu da onu çok üzüyordu.

"Midesi" dedi Minnie.

"Ne?"

"*Midesi*" diye yineledi, sesini yükselterek.

"Ya" dedi Burgess, kemerinin tokasını yerine oturtarak. "Hepsi şu Fletcher'in işi."

On yıl önce Henry James, Amerikalı diyetisyen Dr. Horace Fletcher'ın öğretisini benimsemişti. Doktor, her yiyecek lokmasının yutulmadan önce sıvı hale gelinceye kadar çiğnenmesini ve ezilmesini tavsiye ediyordu. Unutulmaz bir gündü; Fletcher, yazarı Lamb Evi'nde ziyaret etmiş ve yedikleri öğle yemeği, doktorla yazarın liyakat için birbirleriyle yarıştığı ciddi bir törene dönüşmüştü. Hizmetçiler, iki adamın dana rostolarının her bir lokmasını erdemli bir biçimde altmış defa çiğneyişlerini izlerken kendilerini zor tutuyorlardı. Sohbetin temposu kaçınılmaz olarak yavaştı ve yemek haddinden fazla uzun sürdü. Uşağı dışında, yazarın çevresindeki pek çok kişiye göre de, moda olan bu rejimle sindirimini mahvetmişti adamcağız; gerçi artık bunu bütün ciddiyetiyle uygulamıyordu.

Burgess, askerlerin resmigeçide çıkmadan önceki refleks hareketiyle, çizmelerini taş döşemeye vurdu. "Gidelim o zaman, Minnie" dedi.

Dışarısı karanlıktı ve denizden, rıhtımlardan gelen bir sis, Mermaid Sokağı'nın dik yokuşundan yukarı yayılmıştı. West Sokağı'nın dirseğindeki Bahçe Evi'nin duvarına tutturulmuş gaz lambası, aydınlatma kısıntılarından dolayı belli belirsiz bir parıltı haline geldiğinden zorlukla seçiliyordu ama dışarı koştuğu sıra Minnie'nin açık bıraktığı ön kapısından Lamb Evi'nin kaldırım taşlarına bir ışık huzmesi düşüyordu.

"Bize ceza yazdıracaksın" diye takıldı ona Burgess. "Zeplinleri buraya çekeceksin."

"Özür dilerim, Burgess" dedi Minnie uysalca. "O kadar telaşlandım ki."

Efendilerini, birinci kattaki Yeşil Oda'da bir koltuğa yığılmış halde buldular. Bitkindi ve güçlükle nefes alıyordu; bir elini göğsüne ya da midesine bastırmıştı –yeleğinin altında göğsü nerede bitip midesi nerede başlıyor anlamak zordu–; düşürdüğü kâğıtlar ayaklarının etrafına dağılmıştı. Burgess adamın giysilerini çıkardı, yatağa yatırdı ve mide ağrısı nöbetleri için genellikle kullandığı ilaçtan bir doz verdi. Ama nefes darlığı devam etti; James uykusuz bir gece geçirdi ve ertesi sabah Dr. Skinner çağırıldı. Skinner stetoskobuyla kalp atışlarının ritminde bir düzensizlik fark etti, aralıklı taşikardi teşhisi koydu, yüksük otu tedavisi verdi ve Henry'nin en kısa zamanda kalp mütehassısı Sir James Mackenzie'yi görmesini tavsiye etti. Böylece bütün ekip, Rye'da sadece üç gün geçirdikten sonra Londra'ya dönmek üzere hazırlanmak zorunda kaldı.

Minnie Kidd, yazarın hastalandığı sırada yere düşürmüş olduğu kâğıtları getirdi. Hepsi aynı elden çıkmış mektuplardı; bazılarında metin arasına yerleştirilmiş küçük çizimler vardı.

"A, teşekkür ederim, Kidd" dedi James. "Zavallı Du Maurier! Onları yakacaktım ama ne yazık ki onları okumaya başladım."

"Benim yakmamı ister misiniz, efendim?" dedi Minnie.

Henry hafifçe gülümsedi. "Hayır, hayır, teşekkür ederim, Kidd. Onlar, eee, katliamdan kurtulsunlar bakalım. Geçen seferkinden bir şekilde kurtulmuşlar. Bir zararları dokunamaz ne de olsa. Zavallı Kiki'de kötü niyet yoktu." Sonra mektupları Yeşil Oda'daki bir çekmeceye kaldırdı.

Sir James Mackenzie, Dr. Skinner'ın teşhisini doğruladı; yazara hüzünlü bir memnuniyet vermiş gibiydi bu. Değerli doktora daha önce, 1909'da da bir kez danışmıştı. Ağabeyi William gibi kalp rahatsızlığından mustarip olduğundan emindi; oysa kalbinde hiçbir şey olmadığını söylemişti ona doktor. Hatta aklı başında bir diyet ve düzenli egzersizle iyileşmeyecek hiçbir şeyi de olmadığını söylemişti. Bu haber onu rahatlatmıştı o zaman tabii; ama aynı zamanda karakterine hafif bir gölge düşürdüğünü, bir *malade imaginaire**: olmakla suçlanacağını hissetmişti. Şimdiyse gerçekten de "kalbi" vardı anlaşı-

* Fr: Hastalık hastası. (ç.n.)

lan. Bu konuda mektuplar yazdırarak arkadaşlarına gönderiyor ve onların endişeli cevapları içini ısıtıyordu. Belgeli bir yatalak rolünü azimle oynuyor, nadiren dışarı çıkıyor, akşamlarıysa asla çıkmıyordu. Egzotik ve imalı Des Voeux* adını taşıyan Londra'daki doktoru, Carlyle Konakları'nda onunla düzenli olarak ilgileniyordu. Kasımda biraz iş çıkarmayı başardı: Rupert Brooke'un *Letters from America*'sının [Amerika'dan Mektuplar] ağıt niteliğindeki önsözünü tamamladı. Üzerinde gözyaşı döktüğü bir görevdi bu; Brooke'un olağanüstü hoş ve geleceği parlak bir lisans öğrencisi olduğu yıllarda, bir kez Cambridge'de karşılaşmışlardı ve daha sonra edebi kariyerini yoğun bir ilgiyle izlediği bu yakışıklı, kibar, genç şairin ölümü onu derinden etkilemişti. Brooke'un ölüm şeklinin –bir savaş yarasından değil, Çanakkale Boğazı'na giderken gemide kan zehirlenmesinden ölmüştü–, "Eğer ölecek olursam..." diye başlayan sözlerindeki önsezili yücelikle böylesine çarpıcı bir şekilde ters düşmesi, bu ölümün dokunaklılığını daha da artırıyor, savaşın bütününde birçok genç yaşamın ne kadar trajik bir biçimde boşa harcandığını daha da açıkça dile getirmiş oluyordu.

Bu parçanın düzeltilmiş son şeklini dikte ettikten sonra, tamamlamaya çalıştığı romanı *The Ivory Tower*'a [Fildişi Kule] devam etmeyi hiç de istemediğini hissetti. Bu onu biraz huzursuz ediyordu çünkü Scribner's yayınevi bunun için şaşırtıcı derecede cömert bir avans ödemişti ama savaş, her türlü kurgusal konunun pek önemsiz görünmesine yol açıyordu. Epey zaman önce Theodora Bosanquet'i gönderip Lamb Evi'nden getirttiği ve geçici olarak *The Sense of The Past* [Geçmişin Duygusu] başlığını verdiği bir başka tamamlanmamış romanın müsveddesini okudu; hayalet öyküsü ile dönem romanı karışımı bu kitabı ele almanın belki de daha kolay olacağını umuyordu ama bunun üzerinde yeniden çalışmaya başlamak için gereken iradeye ve güce sahip değildi. Kasımın sonlarına doğru huzursuz, uykusuz bir dizi gece geçirdi ve bu da onu gündüzleri, yazışmalardan daha zorlu bir iş yapacak enerjiden yoksun bıraktı. Aralığın ilk günü, Amerika'daki yeğeni Peggy'e yazdığı bir mektubu, "dolmakalem elimden düşüyor" ifadesiyle bitirdi; sadece etkilemek amacıyla sarf

* Fr.: Ant, yemin (ç.n.)

edilmiş süslü sözlerdi bunlar zira mektup dikte edilmişti ama sonuca bakılırsa, kehanet niteliğindeydi.

Ertesi sabah Burgess Noakes, her zamanki gibi saat sekizde efendisine seslendi. Yarım saat sonra Minnie Kidd, kahvaltı için yemek odasındaki masayı hazırlarken Bay James'in yatak odasından bir çığlık duydu ve onu, geceliğiyle yere serilmiş, hizmetçi zilini bulmaya çalışırken yatağın yanındaki masadan devirdiği elektrikli lambanın kordonuna dolanmış bir halde buldu.

"Ah, Bay James, efendim!" diye bağırdı, onun yanında diz çökerek. "Bir yeriniz acıdı mı?"

"Ormandaki yaratık bu" diye mırıldandı James, "ve işte saldırdı."

"Burada yaratık falan yok, efendim" dedi Minnie, etrafa bakarak. Kapıcının kedisinin bir şekilde daireye girmiş olabileceğini düşündü. "Yere düştünüz, o kadar."

Minnie, Burgess'i çağırdı ve hastayı birlikte tekrar yatağa yatırdılar. James bütün ağırlığını onlara veriyor ve felç olmuş gibi görünen sol bacağını sürüyordu. Des Voeux çağırıldı ve Minnie köşeyi dönerek Theodora Bosanquet'in arkadaşı Bayan Bradley'le paylaştığı daireye, ona Bay James'e "bir çeşit inme" indiğini söylemek üzere koştu.

"Konuşabiliyor mu?" oldu Theodora'nın ilk sorusu.

"A, evet, bayan. Ama aklı gidip geliyor. Bir yaratık hakkında bir şeyler söyledi. Ormandaki bir yaratık."

"Bay James'in öykülerinden birinin başlığı bu" dedi Theodora. "En güzel öykülerinden birinin."

"A, anlıyorum, bayan" dedi Minnie oysa pek bir şey anlamamıştı.

"Giyinir giyinmez oraya geleceğim" dedi Theodora. Üzerinde bir sabahlık vardı; henüz hazır değildi.

Felcin konuşmasını etkilememesinin, Tanrı'nın bir lütfü olduğunu düşünecekti Theodora daha sonra. Böylece HJ, talihsizliğini kendine özgü retorik katmanlarıyla sarabiliyordu. "En makbul tarzda bir nüzul geçirdim" diye adeta gururla bildirdi Theodora'ya, Des Voeux onu muayene ettikten sonra. O gün ziyaretine gelen ve yatak odasına kabul edilen arkadaşı Fanny Prothero'ya da yere düşerken kendisinin olmayan bir sesin, net bir biçimde: "O *halde işte geldi nihayet, o seçkin şey!*" dediğini duyduğunu itiraf etti.

O seçkin şey kesinlikle yaklaşıyordu ama henüz gelmemişti. Henry, Amerika'daki yeğeni Harry'e hitaben, telaşlandırmamak için dikkatle ifade edilmiş bir telgrafı dikte edecek kadar kendindeydi: *"Bu sabah hafif bir felç geçirdim. Ciddi bir belirti yok. Mükemmel bakım yapılıyor. Dün Peg'e bir mektup yazmıştım."* Ama o gece ikinci bir felç geçirdi. Des Voeux, Sir James Mackenzie'yi çağırttı; Mackenzie durumu ciddi görüyordu ve profesyonel hemşireler tutulmasını tavsiye etti. Henry'nin ağabeyinin dul karısı ve Peg ile Harry'nin annesi Bayan William James, bulabildiği ilk gemiyle geleceğini söyleyen bir telgraf gönderdi. "Gelmemeli, gelmemeli" dedi Henry; başını iki yana sallıyor, tüyleri ürpererek Atlantik'te sinsice dolaşan Alman denizaltılarını düşünüyordu –*Lusitanya* dehşetinin anısı hâlâ tazeydi–; ama onu engellemeye çalışmadı. Bu arada sekreteri ev halkının idaresini eline aldı; hemşireler tutuyor, hizmetçilere talimat veriyor, endişeli arkadaşların hatır sormalarını yanıtlıyor, bildiriler yapıyor, ziyaretleri yasaklıyor, zilinin sesi hastanın istirahatına engel olduğu gerekçesi ile telefonla aramalara bile sınır koyuyordu.

Cheltenham Lady Koleji ve Londra Üniversitesi mezunu Theodora Bosanquet, bu krizle başa çıkmak için gereken donanıma sahipti; hatta bir bakıma, 1907'den beri tüm hayatı sanki buna bir hazırlık gibiydi. Yirmi yedi yaşında genç bir kadınken Bayan Petheridge'in Sekreterlik Bürosu'nun Londra ofisinde, sıkıcı bir dizinleme görevinde çalışan ve en sevdiği romanlardan biri olan Henry James'in *The Ambassadors*'undan [Elçiler] bir bölümün, yakınındaki masada çalışan bir daktiloya dikte edildiğini duyduğunda şaşırmıştı. *"Avlu büyük ve ferahtı virgül .. arkadaşımız için virgül... mahremiyet alışkanlığına virgül... fasılaların huzuruna virgül... mesafelerin ve yaklaşmaların asaletine dair ifşaatlarla doluydu noktalı virgül... onun huzursuz duyuları için virgül.. bu ev virgül... daha önceki bir zamanın cana yakın virgül.. lüks tarzındaydı ve daima aramakta olduğu tire... bazen yoğun bir biçimde hissedilen virgül... bazen daha şiddetle özlenen tire... eski Paris virgül... evin ezelden kalma cilasında görülüyordu virgül?"*

"Ulu Tanrım, daha kaç tane virgül var?" diye yakındı daktilo. "Lanet cümleleri hiç bitmiyor sanki."

"Bu sadece üç satır daha devam ediyor" dedi yardımcısı.

"Sadece!" diye feveran etti daktilo. "İpin ucunu kaçırıyorum."

Merakını bastıramayan Theodora genç kadının yanına gitti ve onu sorguya çekti. Henry James'in daktiloluğunu yapan genç kadın, kısa süre önce evlenmek üzere ayrıldığı için onun yerine aday olduğu meydana çıktı. Anlaşılan James, söz dizininin olağandışı karmaşıklığı göz önüne alındığında şaşırtıcı olsa da romanlarını el yazısıyla yazmak yerine dikte ediyordu ve genç daktilo, *The Ambassadors*'dan rasgele seçilmiş bölümlerle alıştırma yapıyordu.

"Seni kıskanıyorum" dedi Theodora. "Bundan daha harika bir görev düşünemiyorum."

"Eh, buyur sen al" dedi daktilo. "Dolambaçsız, güzel bir iş mektubunu her zaman tercih ederim."

Theodora talihine inanamadı. "Yani, senin yerine başvurabilir miyim?"

"Bundan kurtulduğuma sevinirim."

"Gerçekten mi?"

"Gerçekten. Ama Rye'da yaşaman gerekecek. Herkesin dediğine göre, yarı ölü bir yermiş."

"Ben aldırmam."

"Daktilo biliyor musun?"

"Hayır ama öğrenebilirim."

"Peki, bir Remington'da öğren, o zaman. Remington olması gerekiyor."

Bayan Petheridge, Theodora'yı işe başvurmaktan caydırmaya çalıştı. "Burada, Londra'da kalsan çok daha iyi edersin" dedi. "Bir yazar için çalışmanın hiçbir güvencesi yok." Ama Theodora güvenceye fazla önem vermiyordu. *The Ambassadors*'daki en sevdiği bölüm, orta yaşlı kahraman Lambert Strether'in, genç arkadaşı küçük Bilham'e Paris'te bir bahçe partisinde nasihat verdiği bölümdü: *"Genç olduğunu, gençlikle kutsanmış olduğunu unutma; aksine, buna memnun ol ve buna yaraşır bir hayat sür. Yaşayabildiğince yaşa; bunu yapmamak hata olur. Yaşamına sahip çıktığın sürece, tam olarak ne yaptığın o kadar önemli değildir. Eğer yaşamına sahip değilsen, elinde* neyin vardır ki?" Theodora bu öğüdü kendine uygulayacaksa bunun en iyi yolu, onu yazan adam için çalışmaktı.

Böylece bürodaki bir Remington'ı kullanma yetkisini aldı ve Henry James'in yapacağı mülakata kadar kendi kendine daktilo yaz-

mayı öğrendi. Henry, görevi ona teklif etmeden önce yeterliğini sınamayacak ve hatta hızı hakkında onu sorgulamayacak kadar nazikti ama bir Remington makineye aşina olup olmadığını araştırmaktan geri kalmadı. Yazar yıllar içinde, bu makinenin tuşlarının kendine has tıkırtısına alışmıştı; hatta kompozisyonun vazgeçilmez bir desteği haline gelmişti bu. Çalışmanın iyi gittiği ve HJ'nin tam anlamıyla bir akıcılık yakaladığı zamanlarda, onun berrak konuşmasıyla Theodora'nın klavyede onu yanıtlayan tıkırtıları arasında bir tür ritim gelişiyor ve Theodora kendini, virtüöz bir şarkıcıya eşlik eden piyanist gibi hissediyordu. "Benim Remington Prensesim" Henry'nin Theodora için kullandığı sevecen lakaplardan biri haline geldi.

Sevecen ama flörtçü değil. Her zamanki koyu renk etek ceketleri ve sade bluzlarıyla Theodora'da, flörte davet eden bir yan yoktu. Endamlıydı; dik, ince bir vücudu vardı ama klasik yüz hatları pek de kadınsı sayılmazdı. Arkası kısa kesilmiş hafif dalgalı saçları alnına düşüyor, iç benliği hakkında fazla bir şey ifşa etmeden dünyayı dikkatle gözlemleyen iri, koyu renk gözlerini gölgeliyordu. Sesinin kulağa hoş gelen alçak bir tonu vardı ve hiç yükseltmezdi. Henry James'in yazılarına konu etmeyi sevdiği, muazzam kır evlerinden birine onur verebilecek bir hanımefendiydi, hiç kuşkusuz. Ama ancak evlilik yoluyla böyle bir sahnede yer alabilirdi; oysa o, tabiat itibariyle işvereni kadar bakirdi. Geldiği aile soyluydu ama para sıkıntısı içindeydi. Ona küçük bir başlık parası ya da üniversite eğitimi arasında bir seçim sunulduğu zaman, tereddüt etmeden okumayı ve kendi ekmeğini kazanmanın sorumluluğunu üstlenmeyi tercih etmişti.

Bir yazarla sekreteri hiç bu kadar birbirine uygun düşmemiştir herhalde. Sekreter aklı başında, sessiz, sakindi; oysa yazar değişken huylu, konuşkan, asabiydi. Yazarın, Bahçe Odası'nda bir aşağı bir yukarı yürüyerek ya da başını avuçlarının arasına alıp şöminenin üzerine dayanarak doğru sözcüğü bulmak için kafa patlattığı uzun duraklamalar sırasında, sekreter hareketsiz, mutlak bir sükûnet içinde oturur, asla ve asla bir sözcük önermeye kalkışmazdı. Yazarın çalışmalarına adeta tapınma derecesinde hayrandı ve onun olgunluk dönemi tarzı konusunda bazı çekinceleri vardı ama bir eleştiri

getirmeyi aklından bile geçirmezdi. Sadakati ve ketumiyeti tamdı. Esef ettiği tek şey HJ'nin hizmetine, onun en iyi çalışmaları tamamlandıktan sonra girmesiydi; oysa *The Ambassadors, The Wings of the Dove* [Güvecinin Kanatları] ve *The Golden Bowl* [Altın Çanak] ile tamamlanan değerli üçlemenin üretiminde işbirliği yapmak ne büyük bir onur olurdu. Ne yazık ki yazarın *Toplu Romanlar ve Öyküler*'inin talihsiz New York baskısı için yazdığı önsözlerle, çocukluğunun ve gençliğinin anıları ve diğer nispeten önemsiz eserlerle idare etmek zorunda kalmıştı. Ancak hayatının günbatımı yıllarında da olsa, böylesine seçkin bir yazarın yaratıcı yaşamını, bu kadar yakından paylaştığı için kendini ayrıcalıklı görüyordu.

"Belki de diyorum Bayan Bosanquet, Bayan Wharton'ı, hastalık durumumdan haberdar etmelisiniz" diye mırıldandı Henry, ikinci felcin ertesi günü. Theodora bunu zaten yaptığını ona söylemedi. Henry'nin çevresinde, hastalığı hakkında adamın kendisinin farkına varmadığı bazı olaylar cereyan etmekteydi.

Geçen ekimde, Henry'nin Rye'dan dönüşünden kısa bir süre sonra, Edith Wharton Londra'daki bir otelden telefon etmişti. Fransa'da yürüttüğü, savaş zamanına özgü hayır işlerine kısa bir süre ara vermişti ki bunlar, ambülânslar için fon bulmaktan, aniden işlerinden yoksun kalan Parisli *haute couture** terzilerinin geçimini sağlamaya kadar uzanıyordu. Tam da ondan beklenecek bir biçimde, bu savaş zamanı arabası ve şoförüyle Kanalı geçmeyi bir şekilde başarmıştı ve Henry'yi Windsor'da, ortak arkadaşları Howard Sturgis'i görmeye götürmeyi teklif etmişti. Henry onun Fransa'daki eylemleri hakkındaki mektuplarını okumaktan daima zevk alırdı; barış zamanlarında da onun güçlü Panhard'ıyla yaptıkları geziler, en sevdiği eğlencelerinden biriydi. Ama şimdi kuvvetten düşmüş haliyle onun, yıllar boyu "Fırıldanan Prenses", "Benzersiz Kadın", "Ateş Kuşu" ve "Tahribat Meleği" gibi mizahi kahramanlık terimleriyle nitelendirdiği heybetli varlığının tüm gücüyle başa çıkamazdı. Wharton'a teşekkür etti fakat dışarı çıkamayacak, hatta ziyaretçi kabul edemeyecek kadar hasta olduğunu söyledi. Bunun üzerine kadın, birkaç saatliğine

* Fr.: Yüksek/lüks moda (ç.n.)

Theodora'nın sekreterlik hizmetlerini ödünç alıp alamayacağını sorduğunda, Henry ona bu iyiliği bahş etmeyi reddedemedi. Ne de olsa Wharton, 1913'te Hastings'de birisinin Minnie Kidd'in hasta annesine bakması için cömertçe ödeme yapmış, böylece Kidd Henry'ye bakmaya devam edebilmiş, bir yıl sonra, Burgess Noakes savaşmaya gittiğindeyse Henry'ye kendi uşağını ödünç vermişti. Geçmişte Edith Wharton'ı ancak göz ucuyla, genellikle toz ve egzoz dumanından bulutlar içinde, arabasıyla Lamb Evi'nin ön kapısına gelir ya da giderken gören Theodora, bu plana severek katılmıştı; zira bu ünlü romancı ve uluslararası şahsiyeti daha yakından tanımaya can atıyordu.

Tanıdı da; Bayan Wharton, Theodora'yı Brook Sokağı'nda, Buckland's Oteli'ndeki süitinde kabul etti. Çıplak, tombul kollarını ona yaraşan bir biçimde sergileyen, özenle işlenmiş pembe bir sabahlık vardı üzerinde ve bej dantelden, kenarları kürklü bir başlık giymişti; Theodora bunun, kendisinin bir yıllık giysi bütçesini tüketecek bir kıyafet olduğunu hesapladı. Fazla ısıtılmış, pencereleri sıkıca kapatılmış odada, Theodora'ya boğucu gelen ağır bir parfüm sürmüştü ve uzun bir koltukta yarı uzanmış oturuyor, ağızlıkla Türk sigarası içiyordu. Edith Wharton; sade dikimli takım elbiselerinin arasında en yıpranmamışım giyip ellerini kucağında kavuşturmuş biçimde dimdik oturan Theodora'ya, bir yandan asil bir hanımefendi, bir yandan kibar bir fahişe gibi görünüyor ve onun özel hayatındaki rivayet edilen aykırılıklar, ziyadesiyle inandırıcı geliyordu. Bayan Wharton hemen, Theodora'nın sekreterlik hizmetlerine ihtiyacı bulunmadığını itiraf etti: Henry James'in sağlık durumu hakkında güvenilir bir rapor elde etmek için başvurduğu bir hileydi bu. Theodora, onun kendisine hoş görünme çabalarına karşı dirençliydi ama yazarın sağlığı hakkındaki endişelerinin samimi olduğunu ve bu duygularının gerekirse pratik yardımla kanıtlanacağını fark etti. Böylece HJ'nin durumunu açık sözlülükle anlattı ve Bayan Wharton'ı her türlü gelişmeden haberdar etmeye söz verdi. Zaman zaman mektupla Bay James'in sağlık durumunu rapor etti ve Aralık'ın 4'ünde Paris'e, onun iki felç geçirdiğini ama iyileşmeye başladığını bildiren bir telgraf gönderdi.

Ertesi gün Edith Wharton, "Faydalı olacaksa gelebilirim" diyen bir telgraf gönderir; ama Theodora buna gerek görmez. HJ daha şimdiden, geçirdiği rahatsızlık için "felç" tabirinin uygunluğunu sorgulayacak ve buna alternatifler aramak için bir eşanlamlar sözlüğü talep edecek kadar canlanmıştır. Birkaç gün sonra, durumuyla ilgili bazı notlar yazdırma arzusunu dile getirir. Des Voeux bu faaliyetten bir zarar gelmeyeceğine, hatta faydası dokunabileceğine karar verir, böylece Remington, tıbbi bir cihaz gibi tekerlekler üzerinde büyük yatak odasına getirilir ve Theodora klavyesinin başında alışılmış yerini alır.

"Hastalığımı atlatma meselesini hemen hemen kaydetme vesilesi bulduğum her durum kadar önemli ve şanlı buluyorum neredeyse" diye yazdırır, *"ki bunu söylemekle hepsini, aynı derecede kahrolası ve aynı derecede sıkıcı bulduğumu kastediyorum." "Kahrolası"* tabiri Theodora'ya minik bir şok yaşatır; dikte etme konumundaki HJ için fazla güçlü bir sözcüktür bu ve "hepsini" sözcüğündeki küçük gramer hatasını fark eder; ama bütün olarak HJ'nin sentaks kavrayışı zarar görmemiş gibidir ve düşünceleri çelişkililer barındırmakla beraber anlaşılabilmektedir. *"Kusurlu akli durumum işte böyle"* diye bağlar. *"Ama fethedilecek birçok yeni dünya keşfedeceğime eminim, bunların keyfine varmaktan mahrum bırakılacak olsam bile."*

Ancak birkaç gün sonra HJ akıl karışıklığı belirtileri gösterir. Theodora'ya nerede bulunduğunu sorar ve Carlyle Konakları 21 adresi verildiğinde, "Ne kadar garip, Leydi Hyde'ın adresi de aynı" der. Burgess'in onu Leydi Hyde'ı ziyarete götüreceğini zannetmektedir. Ateşi vardır ve doktorlar onun şimdi de akciğerindeki bir pıhtıdan kaynaklanan ambolik zatürreeye yakanlandığını açıklar. Perdeleri çekili, loş yatak odasında, hırıltıyla nefes alarak, ağzının kenarları aşağı sarkmış ve çökük yanakları dişsiz çenelerinin içine gömülmüş bir halde sırtüstü uyur haline bakan Theodora'ya –sadece Büyük Yazar'ın, genç hayranlarının böyle hitap etmesine izin verirdi– *"cher maître"*in* halesi nihayet buharlaşmış ve herhangi bir hastane koğuşunda görülebilecek basit, hasta, yaşlı bir adama dönüşmüş gibi gelir.

Teodora hemen ertesi akşam biraz daha dikte almak üzere çağırılır, hiç beklemediği halde bolca dikte alır; tamamen anlaşılır değildir

* Fr.. Sevgili üstat. (ç.n.)

söylenenler ama çarpıcı ifadeler ve canlı imgelerle doludur. *"Ayak uydurmak güç bir bale gelmişken, üstelik tarihin resmigeçidini duyduğumuz bu vesilede, trajedinin özü olan o topallamadan başka geriye ne kalmıştır? Tüm bu aç ve hüsrana uğramış kadınlarla yol kenarındaki tozlarda yuvarlanmaktan kaçınamayız... Dehşet içinde imparatorluğun kartalından avuç avuç tüy yolarlar; sonuçta, onlara doğru çevirdiği korkunç, kanlı gagayla muvazenelerini koruyarak karşılaşmaktan başka bir onur elde etmeden..."*

"Sayıklıyor" diye rapor eder Burgess Noakes, mutfakta Joan ile Minnie'ye. Bay James'in çok sevdiği, tatlandırılmış limon ve arpa suyuyla dolu sürahiyi tazelemek için hasta odasından içeri ve dışarı süzülürken adamın tumturaklı sözlerinin bir kısmını duymuştur. Başını üzgün bir biçimde iki yana sallar. "Bir yerlerde bir resmigeçitte bulunduğunu sanıyor."

Joan Anderson yazıklanır ve gözlerini siler. Gerçek bir duygunun belirtisi değildir bu; gözleri kronik olarak yaşarmaktadır; ama duruma gayet uygun düşer bu hareketi. Minnie Kidd odadan çıkmak için bir bahane bulur ve koridorda, James'in yatak odasının önünde birkaç dakika duraklayıp dinler. "Şimdi de kardeşlerine bir mektup yazıyor" der dönüşünde. "Hepsi ölmedi mi onların?"

"Gizlice dinlememelisin, Minnie" diye mırıldanır Joan.

"Dinlemiyordum!" der, savunmaya geçerek. "Burgess'ten fazla değil."

Oysa Burgess, Joan'un azarını duymamış gibidir. "Evet, hepsi öldü" der. "Üç erkek kardeşi, William, Bob ve Wilky ve kız kardeşi, Alice."

"Bir sarayla ilgili bir şey söylüyordu" der Minnie.

Üç hizmetçi, mutfak masasının etrafında oturarak bunca yıldır geçimlerini temin eden o büyük zihnin çöküşünü, sessizce düşünmeye dalar. Ama artık fazla uzun sürmeyecektir bu. Bay James öldüğünde hepsi işsiz kalacaktır; peki, o zaman halleri ne olacaktır? Şu anda bu soruyu ortaya atmanın yakışık almayacağını hissederler; böylece Minnie başka bir soru sorar.

"Bay James'in kitaplarını okudun mu hiç, Burgess?"

"Hayır" der Burgess, hiç tereddüt etmeden, sonra ekler: "Niye, sen okudun mu?"

"Hayır ama..." Minnie'nin sesi alçalarak kesilir.

"Bir sefer bir tanesine baktım" der Joan. "Hiçbir şey anlayamadım."

"Eh, bizim gibiler için yazılmadı onlar" der Burgess. "O kitaplar edebi eser."

Büyük yatak odasında, Remington'ın tuşlarını çalıştırmayı sürdüren Theodora Bosanquet için, HJ'nin kendini Napolyon Bonaparte zannettiği aşikârdır. Napolyon dönemi tarihiyle ilgili birçok kitap edinmiştir yazar ve Theodora onu, sık sık bunları karıştırırken gözlemlemiştir. Sanrılı halinde, ağabeyi William ve kız kardeşi Alice belli ki imparatorun kardeşlerine dönüşmüştür ve kendisi imparator kimliğiyle onlara mektuplar dikte ettirmektedir: kâh seferlerinin gelişimini anlatan (*"Soğuk, gri İsviçre havasının hüküm sürdüğü bu günlerde gaganın, baştan savma ve alelacele yapılmış seferlere, mağlubiyetin ilk alametlerinin o kindar niyetiyle yeterince doğrultulmuş olduğunu görüyoruz?"*), kâh imparatorluk saraylarının dekorasyonu için talimatlar içeren mektuplar (*"Sevgili ve çok kıymetli kardeşlerim, buradaki sarayların, Louvre'un ve Tuileries'nin bazı dairelerinin dekorasyonu için ilişikteki değerli plan ve proje kopyalarına dikkatinizi çekerim..."*). Bu ayrıntılı fanteziler, kendi tarzlarında, hâlâ aktif kalmış bir hayal gücünün etkileyici kanıtlarıdır; delinmiş, batmaya başlamış ama hâlâ boyun eğmeyen bir savaş gemisinin son yaylım ateşi gibi.

Ertesi gün Theodora, HJ'nin çalışma odası ve aynı zamanda ana misafir odası olarak kullandığı, nehre bakan, büyük oturma odasına girer ve kitap raflarının yanında durmuş, açtığı bir kitabı karıştıran Minnie'yi irkiltir. Toz bezi bir masanın üzerinde öylece durmaktadır. Minnie suçlu bir ifadeyle kitabı hemen kapatır ve yerine koyar.

"Ne yapıyorsun, Kidd?" diye sorar Theodora.

"A, hiçbir şey bayan! Sadece bakıyordum." Minnie toz bezini kapar ve rafların tozunu almaya koyulur; oysa kitapların tozu yalnız Burgess ve efendinin kendisi tarafından alınabilmektedir.

"Ne arıyordun?"

Minnie kızarır. "Şey, bahsettiğiniz o öyküyü, bayan. Bay James'in yazdığı. Ormandaki yaratık hakkında."

Theodora gülümser. "Onu okumak mı istiyorsun?"

"Bay James'in kızacağını düşünmüyorsanız, bayan."

"İtiraz edeceğini sanmıyorum ama..." Theodora düşünceli bir biçimde genç kadına bakar. "Okuldan ne zaman ayrıldın, Minnie?" Sorunun iyi niyetle sorulduğunu göstermek için onun ilk adını kullanır.

"On dört yaşında, bayan. Ama okumada her zaman iyiydim."

"Pekâlâ, eğer kitaba çok iyi bakacağına söz verirsen?"

"Ah, bakacağım, bayan."

"Bir de hemen iade edeceğine... o zaman onu ödünç alabilirsin."

"Teşekkür ederim, bayan."

Theodora bir an, *"The Beast in the Jungle"*ın*1903 tarihli ilk basımını içeren on bir öykülük derleme *The Better Sort* [Üstün Tür] ile 1908 tarihli yeniden basımının yer aldığı New York baskısının XVII'nci cildi arasında tereddüt eder. Nihayet, görünüşte daha az hacimli ve daha az göz korkutucu olduğundan, ilkini seçer. Kitabın kızıl kumaş cildi, yıllar içinde solmuştur ama altın yaldızlı harfleri hâlâ parlaktır. "Al bakalım o halde, Minnie."

O gece Minnie, kitabı da yanına alarak erkenden yatar. Ev halkının diğer üyeleri, kapısının altındaki aralıktan vuran ışığı görüp uyanık olduğunu anlamasınlar diye, elektrik ışığını açmak yerine yatağının yanındaki masada bir mum yakar. Kitabı açar ve *"Ormandaki Yaratık"* adlı öyküyü buluncaya kadar sayfalarını saygıyla çevirir. İlk cümleyi okur.

> *Karşılaşmaları sırasında irkilmesine yol açan konuşmayı neyin belirlediği hiç de önemli değildir; muhtemelen kendisinin hiçbir kasıt gözetmeksizin söylediği bazı sözler bunlar, tanışıklıklarını yeniledikten sonra etrafta oyalanırken ve yavaş yavaş birbirlerine yakınlaşırken söylenmiş sözler.*

Minnie gözlerini kırpar ve cümleyi bir daha okur. Yine anlamaz. Tek tek bütün sözcüklerin anlamını bilmektedir ama onların bir araya getiriliş biçimine hiçbir anlam veremez. Gerçekten öykünün başlangıcı böyle olabilir mi? Sahiden öyle olduğunu doğrulamak için bir sayfa geriye gider. Kitabı mum ışığına yaklaştırır ve cümleyi bir kez

---

* Henry James, *Ormandaki Yaratık*, Altın Bilek Yayınları, 2006. (ç.n.)

daha okur ve bir kez daha şaşırıp kalır. Minnie, kimin kim olduğunun, kadın ve erkek kahramanların adlarının, nerede yaşadıklarının ve neye benzediklerinin daha başlangıçta, asıl öykü başlamadan önce anlatıldığı öykülere alışıktır. Bu cümle, sanki bir şeyin ortasından alınmış gibi görünmektedir. "O"nun kimliğini, diğer kişinin kimliğini ya da geçmişte onların arasında neler yaşandığını anlatma maktadır; yalnızca, tuhaf biçimde bunların zaten önemli olmadığını söylemektedir.

Minnie belki de her şeyin zamanla netleşeceğini düşünür, böylece okumaya devam eder; ama öykünün derinlerine indikçe, daha da yoğun bir sisin içinde kaybolur Bir süre sonra, iki ana karakterin adları verilir ve birbirlerine âşık olmaları gibi bir ihtimal belirir; ama John Marcher soğuk nevalenin tekidir, May Bartram ise insanı sinirlendirecek kadar çekingen bir kadın kahramandır. Onun sevimli ya da güzel olup olmadığı, nasıl giysiler giydiği hakkında hiçbir bilgi yoktur ve geçmişteki, öyküde birbirleriyle konuşmaya başlamadan önceki, bir buluşmalarıyla ilgili, göz korkutucu uzun paragraflardan oluşan sayfalar dolusu yazı vardır ve o sırada neden bahsettiklerini anlamak da zordur. Çünkü birbirlerinin sözünü kesip, soruları başka sorularla yanıtlayıp dururlar. En şaşırtıcı şey, ortada herhangi bir orman ya da yaratık bulunmamasıdır, bir tek cümle dışında: *"Bir şey, ormanda çömelmiş bir yaratık gibi, ayların ve yılların kıvrım ve dönemeçleri arasında onu bekliyordu"* Ama Minnie bunun ne olduğunu çözemez. Anlamak için gösterdiği beyhude çaba onu neredeyse inletir. Satırlar mum ışığında bulanıklaşır ve titreşir. Minnie esner, gözlerini ovuşturur ve uyanık kalmak için kendini çimdikler. Sonra öykünün mutlu bitip bitmediğini görmek için sonuna göz atar. Ama hiç mutlu bitmiyordur hikâye. Son cümlede John Marcher kendini, muhtemelen May Bartram'a ait bir mezarın üzerine atar. Bu kadarı Minnie'ye yetmiştir. Kitabı kapatır, mumu söndürür ve derhal uykuya dalar.

Ertesi gün, Minnie kitabı Theodora Bosanquet'e iade eder.

"Hoşuna gitti mi?" diye sorar Theodora.

"Şey, bayan, çok güzel yazılmış bu belli; ama..."

"Ama ne?" Theodora'nın iri kahverengi gözleri adeta ışıldar.

"Şey, dürüst olmak gerekirse, beni biraz aşıyor."

"Evet, ilk tanışmada Bay James zor bir yazardır gerçekten. Okurlarından çok şey talep eder. Ama ödülü çok büyüktür."

"A evet, eminim. Ama bunun için eğitim gerekiyor."

"Anlamasını özellikle zor bulduğun şey nedir?" Theodora kitabı açar ve sayfalarını çevirir.

Minnie duraksar; *"Her şey!"* diye cevap vermek ister. Bunun yerine, "Şey, ormanla ilgili olacağını sanmıştım..." der.

"Ah. Ormandaki yaratık sadece bir mecaz. Bir simge."

"Ha." Minnie boş boş bakar.

"Marcher bütün yaşamı boyunca, başına olağanüstü ve korkunç bir şey geleceğine dair bir önsezi, bir his taşımıştır; bunu da kurbanının üzerine atlamaya hazırlanan bir yaratığa benzetir."

"Ha, anlıyorum." Minnie gerçekten anlamaya başlamıştır.

"Bunun ne olabileceğini de May'le tartışır: sonu gelmez, takıntılı, benlikçi bir biçimde, yıllar boyu, her karşılaşmalarında. Ta ki May ölünceye kadar. Ancak o zaman, onu sevdiğinin farkına varır; ama artık çok geçtir. Kendisine asla bir şey *olmayacağını* anlar çünkü sevmekten acizdir."

"Ha, demek bu anlama geliyor" diye mırıldanır Minnie dalgın gözlerle, adeta hülyalı bir bakışla.

Theodora öykünün son sayfasını bulur ve yüksek sesle okur: " *'Kim bilir nasıl bir tutkuyla yaşamıştı; çünkü adamı olduğu gibi seviyordu. Oysa adam kızı yalnızca (ah, nasıl da aşikârdı şimdi) bencilliğinin soğuğunda ve kendisine ne yarar sağlayacağının ışığında görmüştü.'* Anlıyor musun?"

"Evet. Teşekkür ederim, bayan."

Holde telefon tiz bir sesle çalar. Burgess'in cevap verdiğini duyarlar ve bir dakika sonra o odaya girer.

"Bayan William James" diye bildirir. "Liverpool'dan telefon ediyor. Gemisi bu sabah rıhtıma yanaşmış."

"Teşekkür ederim, Noakes." Theodora Bayan James'le konuşmaya giderken Burgess'in, telefona cevap vermekte herhangi bir güçlük çekiyor gibi görünmediğini düşünür. Onun çoğu zaman aslında olduğundan daha sağırmış gibi davrandığını düşünmekten kendini alamaz; ama bu konuda onu sorgulamaya hiç niyeti yoktur. Felç geçirmeden önce HJ'nin kendisine yazdırdığı son mektuplardan biri,

Başbakan'ın özel sekreterine gönderilmiştir ve Burgess Noakes'un sağırlığı nedeniyle ordudan tıbben terhis edilmesini rica etmektedir. Vatansever kaygıları bir yana bırakırsak, Theodora bu ricanın karşılıksız kalmamasını ümit edebilir ancak; çünkü Noakes'un HJ'nin bakımına katkısı paha biçilmezdir ve iki kadın hizmetçi, özellikle de Kidd, o döndüğünden beri belli ki kendilerini daha mutlu hissetmektedir. Mektubun yerine ulaştığı tasdik edilmiştir; ama o güne kadar başka yanıt gelmemiştir.

Bayan James, o akşam Carlyle Konakları'na gelir. Siyah saten ve yünlü kumaştan, iyi dikimli ama modası geçmiş giysileri, kulaklarının üzerinden geriye taranmış ve başının arkasında topuz yapılmış beyaz saçları ve kozmetik değmemiş tertemiz cildiyle zaman içinde yolculuk yaparak Viktorya çağından ya da New England'daki muadilinden bugüne, savaş zamanının köhne Londra'sına adım atmış gibi görünmektedir. Theodora yazarın aklının karışık olabileceği konusunda onu uyardığı halde (o günün erken saatlerinde yazar, kendini Cork'ta sanmıştır) derhal Henry'yi görmekte ısrar eder. "Neden Cork?" diye düşünür Bayan James yüksek sesle. "Hayatında yalnız bir defa orada bulundu, yıllar önce." Theodora Bayan James'i loş yatak odasına götürür ve saygıyla kapının yanında oyalanır. "Bizi yalnız bırakabilirsiniz, Bayan Bosanquet" der Bayan James; önermekten ziyade emir verir gibi bir ses tonuyla. Henry, yatak örtüsü çenesine kadar çekilmiş ve kollarının altına sıkıştırılmış, sırtüstü yatmaktadır. Yengesinin gelişi şerefine yeni tıraş edilmiştir ve büyük oval başı yastığın üzerinde, buluttan bir haleyle çevrelenmiş yuvarlak bir ay gibi parlamaktadır. Bir gözkapağı yarı kapalı vaziyette aşağı sarkmaktadır. Bayan James yatağa yaklaşırken bir elini halsizce kaldırır ve ona uzatır.

"Henry!"

"Alice!"

Bayan James'in, kocasının kız kardeşiyle aynı önadı taşıması, zaten birçok William'ın ve Henry'nin bulunduğu birkaç kuşağın yükünü sırtlanmış bir ailede, daima bir hitap karışıklığına yol açmıştır. Bayan James, Henry'nin, kendisinin hangi Alice olduğunu bilip bilmediğini merak ederek eğilir ve onu alnından öper. "Buraya gelmek

için nelere katlandığını düşünmeye cesaret edemiyorum" der Henry; bildiğini ima eden bir beyandır bu; gerçi "burası" Chelsea kadar Cork anlamına da geliyor olabilir. Ama Bayan James'i gördüğüne memnun görünmektedir ve sanki onun elinin teması, kendisine teselli veriyormuş gibi birkaç dakika avucunda tutar. Hakikaten Bayan James, buraya gelmek için Alman denizaltılarının tehdidi dışında, şiddetli Atlantik fırtınalarına da katlanmak zorunda kalmıştır. Ama hiçbir şey onu durduramaz. Çünkü aynı duruma geldiğinde, kocasının erkek kardeşinin yanına gideceğine dair William ölürken söz vermiştir kadın. Altmış altı yaşındadır Alice; ama zihnen ve bedenen sağlamdır ve hastalığa meyilli James'lere bakma konusunda ömür boyu sürmüş deneyimi vardır. O gece misafir odasında uykuya dalmadan önce, Henry'nin, annesinin 1882'deki son hastalığında ve cenazesinde hazır bulunduktan sonra, İngiltere'ye dönerken Cork'ta verdiği molayı hatırlar; dolayısıyla belki de onun hasta beyninde Cork ile ölüm arasında bir bağlantı vardır. Kocasının, "bilinç akışı" terimini icat etmiş o büyük psikologun, fikir çağrışımının bu örneğine muhakkak ilgi duyabileceğini düşünür ve "Keşke ona bundan bahsedebilseydim" diye hayıflanır.

Bayan James ertesi gün, evin yönetimini devraldığını açıkça belli eder. Bu onun hakkıdır ama bunu yapış tarzında, Theodora'yı inciten bir sertlik vardır. Aslında Alice, ailenin mahremiyetini ve vakarını koruma konusunda biraz paranoyaktır ve Henry felç geçirdiğinden beri Theodora'nın, aileden biriymiş gibi davranmakla haddini bilmezlik ettiğini düşünmektedir. Theodora'nın zaman zaman işvereninden "Bay James" yerine "HJ" diye söz etmesine içerlemektedir ve Edith Wharton gibi adı çıkmış bir kadınla yazışmasına –Theodora akılsızca sözünü etmiştir bunun– bilhassa karşıdır.

Böylece sekreterlik görevleri için talep edilmediği sürece, dairede hazır bulunmasına artık gerek görülmediği Theodora'ya hissettirilir. Theodora bu muameleyi haksız bulur ama incinmiş duygularını gizler. HJ'nin sağlık durumunu sormak ve müsaitse onu görmek için her gün daireye uğramaya devam eder ve bu ziyaretlerde, evde giderek artan gerginlik belirtileri gözlemler. Bayan James, hemşirelerin has-

taya verdikleri bakıma karışarak onları huzursuz etmektedir ve İngiliz hizmetçilere davranışları rahatsız edicidir. Bu arada HJ'nin durumu, gerek zihinsel gerek fiziksel anlamda kötüleşmeye devam etmektedir. Yine Cork'ta ya da Dublin'de veya Edinburgh'da, New York'ta yaşadığını sanmakta ve Londra'da olduğuna inandırılmaya çalışıldığında, bakıcılarını kendisini aldatmak için komplo kurmakla suçlamaktadır. Zaman zaman yanılmasamaya düştüğünü kabul eder gibi olur; ama sonuçta bir yanılsamanın yerini bir başkası alır.

"Deliliğim salonu etkileyecek mi sence?" diye sorar bir gün Bayan James'e, başını yastıktan kaldırıp endişeyle onun kolunu kavrayarak

"Lamb Evi'nin salonunu mu kastediyorsun, Henry?"

"Hayır, hayır" der HJ, sabırsızca başını iki yana sallayarak. "*Salon! Salon!* Eğer paradi* öğrenecek olursa..." Yüzünde büyük bir kaygı ifadesiyle başını yastığa bırakır ve Bayan James onun kendisini bir tiyatroda sandığını anlar.

Noel'den birkaç gün önce, Bayan James dinlenirken ve görevde hiçbir hemşire yokken Theodora eve uğrar ve fırsattan faydalanarak hastaya bakmaya girer. Yazar uykudadır; minderler, yastıklar ve yatak çarşafları arasında biçimsizce serilmiştir. Başı terk edilmiş bir kukla gibi yana sarkmış ve çıplak ayakları battaniyeden dışarı çıkmıştır. Tıraşsız yüzü bitkindir ve ayakları ele soğuk gelmektedir. Theodora yatak örtülerini düzeltip ayaklarını örterken, onun yeni yılı görecek kadar yaşayıp yaşamayacağından şüpheye düşer.

O yıl Noel, Britanya'daki çoğu insan için kasvetli bir şölene dönüşür. Savaşın ikinci Noel'idir bu ve yaklaşması, 1914 Ağustos'unda ağızdan ağza dolaşan güven dolu bir ifadenin ironili anılarını canlandırmaktadır. " *'Noel'e kadar her şey bitmiş olacak.'* Bunu hatırlıyor musunuz?" diye sorar Burgess mutfak masasının etrafında otururlarken Minnie ile Joan'a. "Ne boş umutlarmış ama!" Burgess savaş haberlerini almak için her gün *The Times*'ı taramaktadır; Bay James artık ilgilenecek durumda değilse bile gazete, hâlâ düzenli biçimde daireye teslim edilmektedir. Haberler umutsuzdur. Müttefik kuvvetlerin çekilmesiyle Gelibolu harekâtı, utanç verici bir biçimde sonlanmıştır; bu kuv-

* Tiyatroda biletleri daha ucuz olan üst balkon. (ç.n.)

vetlerin başarıyla gerçekleştirilen tahliyesi, bütün bu üzücü meselede plana uygun gitmiş tek şeydir. Batı Cephesi'nde büyük sonbahar harekâtları, hemen hiçbir toprak kazanımı olmadan çamura saplanıp kalmıştır; bitap düşen ordular kış için siper kazmakta ve kayıplarını saymaktadır. Başbakan, Parlamento'da bir soruya cevaben, savaşın başlangıcından beri yarım milyon Britanya askerinin öldüğünü, kaybolduğunu ve yaralandığını söylemiştir. "Sen onlardan biriydin, Burgess" der Minnie. "Yaaa, şanslı olanlardan biri" der Burgess ciddi bir ifadeyle. Yiyecek henüz karneye bağlanmasa da kıt ve pahalıdır. Joan Anderson, kuru üzüm olmadan Noel pudingini yapmasının nasıl beklendiğini anlamadığından yakınmaktadır; gerçi tavukçuya fahiş bir prim ödeyerek Noel yemeği için bir kaz vaadi almıştır.

Aksiliğe bakın ki yemeğin tadını çıkarmaya vakitleri bile kalmaz. Noel günü hastanın durumu yeni ve endişe verici bir değişiklik gösterir: Akıl karışıklığına ilaveten huzursuzluk da göstermeye başlar ve yataktan çıkmaya çalışıp durur. Engellemeye çalıştıklarında öfkelenir ve kabalaşır. Noel ertesi daha da kötüdür. Oturma odasına taşınmakta ısrar eder ve Burgess'le Minnie, hastanın kollarını omuzlarına sarıp yarı taşıyarak, yarı sürükleyerek oraya götürdüklerinde, bir koltuktan diğerine geçmeyi talep edip durur. Cüsseli bir adamdır ve neredeyse ölü gibi ağırdır. Theodora akşam eve uğradığında, hemşireyi koridorda isteri krizi geçirirken, Noakes ve Kidd'i mutfakta bitkin bir halde ve Bayan James'i gözlerinde bir panik ifadesiyle oturma odasının bir köşesinde tek başına bulur. Bayan James, Dr. Des Voeux'dan Henry'ye onu sakinleştirecek kadar morfin vermesini istediğinden ama doktorun bu isteği geri çevirdiğinden yakınır.

Fakat ertesi gün durum biraz düzelir. Becerikli doktorun talimatı üzerine, daireye ayaklarına tekerlekler takılmış bir kanepe teslim edilir ve bu şekilde Henry, kolayca yatak odasından oturma odasına taşınır. Nehrin kahverengi sularında bir aşağı, bir yukarı seyreden kayık ve mavnalara bakabilmesi için Burgess, kanepeyi pencereye yanaştırır. Hep sevdiği bir manzaradır bu ve onu sakinleştiriyor gibidir; böylece Henry'yi pencereye taşımak günlük bir işlem haline gelir. Henry sessizce ve görünüşe göre hayatından memnun bir halde, saatlerce dışarıya bakar; bu arada Burgess sükûnetle yanında oturur,

zaman zaman ona limon ve arpa suyu sunar ya da bir çanaktan çorba içirir. "Tıpkı bir hemşire gibi" diye rapor eder Minnie Joan Anderson'a. "Hem de Bay James'e, o gerçek hemşirelerden daha nazik davranıyor, bana sorarsanız."

Minnie 1905'te Lamb Evi'ne alındığından beri Burgess'ten hep hoşlanmıştı; ama o günlerde ilişkileri farklıydı. Minnie yirmi üç yaşındaydı ve Burgess on dokuz yaşında olduğunu iddia ediyordu; ama kısa boyu ve kalkık burunlu, taze, samimi yüzüyle çok daha genç görünüyordu. O zamanlar ona hâlâ elulağı deniyordu; görevi ayakkabıları, bıçakları, kapının önündeki basamakları, pencereleri temizlemek ve ayak işlerini görmekti. Hizmetkârların hiyerarşisinde, o zamanlar kâhyalık yapan Bayan Paddington'ın altında ve misafir hizmetçisi Minnie'yle aşağı yukarı aynı düzeydeydi; Minnie'nin daha büyük yaşı ve olgun görünümü, Burgess'in cinsiyeti ve evdeki daha uzun süreli hizmeti nedeniyle dengeleniyordu. Başlangıçta ilişkileri bir abla-erkek kardeş ilişkisi gibi şakacı, alaycı ve rekabetçiydi. Ama sonraki yıllarda Bay James, Burgess'i uşağı olmak üzere yetiştirmeye başladı; ona takım elbiseler aldı, kendisini tıraş etmeyi, bir yere gideceği zaman giysilerini seçmeyi ve valize yerleştirmeyi öğretti, zihnini geliştirmesi için okuyacak kitaplar verdi ve evdeki daha alelade işlerden azat etti. Burgess, özellikle görev başındayken, konuşmalarında ve davranışlarında daha nazik olmaya başladı; derken Bay James, gündelik işleri idare etmede ona gittikçe daha bağımlı hale geldi. Bay James 1910'da hasta ağabeyi ve Bayan James'le birlikte Amerika'ya gittiği zaman Burgess de onunla birlikte gitti; aylar sonra geri döndüğünde, işinde hiç hata yapmaması ve kendinden emin tavırlarıyla bir şekilde daha yakışıklı bir dünya adamı gibi görünüyordu. Sonuçta uşaklığa terfi etmekle kalmadı, kâhya ve hizmetkârların zımnen kabul edilen reisi de oldu. Minnie ona hayrandı ve çalışmasıyla hep onu etkilemeye çabalardı ama Burgess, 1914 Ağustos'unda Royal Sussex'in 5. Taburu'na katılmaya gidinceye kadar adama âşık olduğunun farkına varmadı.

Lamb Evi'nin kapısındaki basamaklarda, Bayan Anderson'ın yanında durup Burgess'in, istasyonda onu geçirmeye gelen Bay James'le

birlikte, taş döşeli yokuştan aşağı yürüyüp gidişini seyrederken aniden, onu bir daha göremeyebileceğinin farkına vardı ve bu düşünce ona dayanılmaz geldi. O anda Burgess döndü ve neşeyle el salladı; Minnie de ona el salladı ama aynı anda gözyaşlarına boğuldu ve gün boyu ağlamaktan kendini alamadı, öyle ki Bayan Anderson ona kendini toplamasını söylemek zorunda kaldı. Burgess uzaktayken ona, düzenli olarak Rye'dan, Londra'dan ve ev halkından haberler veren mektuplar yazdı ve karşılığında kısa, neşeli, minnet dolu ama öte yandan içinde asla herhangi bir muhabbet duygusundan eser bulunmayan cevaplar aldı. Burgess, birliğindeki diğer delikanlıların böyle güzel, düzgün bir el yazısıyla yazılmış bunca mektup aldığına göre, sılada bir sevgilisi olsa gerek diye düşündüklerini bilmenin, Minnie'yi keyiflendireceğini söylüyordu. Mayıs'ta yaralandığı haberi geldiği zaman, Minnie az kalsın bayılıyordu; ama yarasının çok kötü olmadığı ve Bay James'e bakmak için izin aldığı anlaşılınca sevinçten havalara uçtu; zihninde onun kapıdan gireceği ve kendisinin eve dönen bu kahramana sarılacağı anın provasını yapmaya başladı. Ama o an geldiğinde Bay James yanlarındaydı, Joan Anderson da öyle ve Minnie bir el sıkışması ve yanaktan bir öpücükle yetinmek zorunda kaldı.

Özellikle felç geçirdiğinden beri Bay James'e bakmak, kuşkusuz onları birbirlerine daha çok yaklaştırmıştır ve Burgess Minnie'ye karşı daima nazik ve takdirle doludur. "İyi bir ekip" oluşturduklarını söyler ona; ama hiçbir zaman romantik bir ilgi belirtisi göstermemiştir. Minnie bunun, yeterince güzel olmamasından mı, Burgess'ten daha büyük olmasından mı –gerçi artık görünüşlerinden hiç anlaşılmamaktadır bu– yoksa daha uzun boylu olmasının onları bir çift olarak gülünç göstereceğini düşünmesinden mi kaynaklandığını bilememektedir. Bir defasında Burgess, oturma odasının penceresinden aşağıda, rıhtımda gördükleri böyle uyumsuz bir çift hakkında bir espri yapmıştır. Yoksa Bay James'in öyküsündeki adam gibi, sadece Minnie'nin onu sevdiğini fark etmemesinden midir?

Bayan James yılbaşı gecesi akşamın geç saatlerinde, hizmetkârları oturma odasına çağırır. Burgess'in, hemşirenin büyük yatak odasında bulunduğundan ve oturma odası kapısının sıkıca kapatıldığından iyi-

ce emin olmasını ister. Sonra Bay James'e Yeni Yıl Şeref Listesi'nde Liyakat Payesi verileceğini, bunun birkaç gün önce kendisine özel olarak bildirildiğini söyler. Bu haber, ertesi gün *The Times*'da yer alacaktır. O zamana kadar bu bilgi gizli kalacaktır ve Bay James'in fazla heyecanlanabileceği korkusuyla konu açıklığa kavuşuncaya kadar ona söylememeye karar vermiştir. Ödülü haber alan Bay James'in çok eski bir arkadaşı, yazar Edmund Gosse, ona iyi haberi verme ayrıcalığına sahip olmayı arzu etmiştir ve bu amaçla ertesi sabah erken saatlerde ziyaretine gelecektir.

"Affedersiniz, Bayan James" der Burgess, bir duraksamadan sonra. "Ama bu Liyakat Payesi... Bir madalya filan mıdır?"

"Anladığım kadarıyla Başbakan tarafından Kral'a önerilen, çok büyük bir şeref bu" der Bayan James. "Kral" sözcüğü üzerine, dinleyicilerinin arasından küçük bir heyecan ürpertisi geçer. "Şövalyelik gibi bir şey ama 'Sir' unvanı eklenmeden" diye devam eder Bayan James; soğukkanlı, neredeyse kayıtsız bir ses tonuyla. Kendisinin haberle ilgili duyguları çelişkilidir. Bir Amerikalı ve cumhuriyetçi olarak, her türlü kraliyet desteğini kuşkuyla karşılamaktadır ve ailesinin çoğu üyesi gibi, Henry'nin Amerikan vatandaşlığından çıkıp Britanya vatandaşlığına geçme kararına esef etmiştir. Öte yandan, kayınbiraderinin başarılarının kuşkusuz çok olağanüstü bir biçimde, alenen takdir edilmesiyle gurur duymaktan kendini alamaz. Karşısındaki hevesli, ilgi dolu yüzlere bakınca, kendini bırakır ve o aileden olmanın memnuniyetiyle gülümser. "Bay Gosse bana bunun aslında şövalyelikten *daha da* seçkin bir şey olduğunu çünkü aynı anda sadece yirmi dört kişinin Liyakat Payesi'ni elinde tutabileceğini söyledi."

"E, aferin Bay James'e, yahu!" diye haykırır Burgess, ağzı kulaklarında; Joan ile Minnie mırıldanarak onaylarlar.

Mutfağa döndüklerinde bu haberi heyecanla tartışırlar.

"Bence ona söylemeliydi" der Joan Anderson. "Ya bu gece ölürse "

"Ah, öyle söyleme!" der Minnie.

"Yaşlı çıtkırıldım nalları dikmeyecek daha" der Burgess. "Yarın ona söyledikleri zaman anlayabileceğini umuyorum sadece. Her neyse, onun sağlığına içmeliyiz, öyle değil mi? Canın ne çekiyor, Bayan Anderson?"

Joan bir bardak tatlı şarabın her zaman hoşuna gittiğini söyler. Alkollü içkilere pek düşkünlüğü olmayan Minnie, onun izinden gitmenin en emniyetli yol olacağını düşünür. Burgess kilere gider ve bir şişe yıllanmış tatlı şarapla kendisi için İskoç viskisi getirir. "Aynı zamanda yeni yıla da hoş geldin diyebiliriz" der.

Burgess içkileri doldururken Joan Anderson, biraz peksimet, peynir ve turşu çıkarır. Masanın etrafında oturup bardaklarını kaldırırlarken Burgess, "Bay James'in şerefine; Tanrı onu korusun" der. Minnie dolgun, kızıl şarabı yudumlarken, bütün vücuduna bir sıcaklık yayıldığını hisseder. Viskiyle gevşeyen Burgess, Bay James'e hizmet ettiği yıllarla, Amerika'daki ve İngiltere'nin ihtişamlı kır evlerindeki deneyimleriyle ilgili anılarını anlatır. Genellikle suskun kalan Joan Anderson bile neredeyse kıpır kıpırdır. "O günlerde bıyığın yoktu, Burgess" der, adamın anlattığı bir anıdan sonra. "Sana yakışıyor." "Ya" der Burgess, kıkır kıkır gülerek. "Tabur Calais'den cepheye yürürken, bütün erata bıyık bırakmaları emredildi. Bizi daha büyük göstermesi için herhalde; çocukların çoğu epey gençti, benden çok daha genç. Bazısı okul çocuğu gibi görünüyordu. Eh, bacaklarımın kısalığından yürüyüş bana zor gelmişti, ne yalan söyleyeyim; ama bir haftadan az bir zamanda bıyık bırakmak benim için dert değildi. Bıyığımla hepsini bastırdım!" Kıkır kıkır güler.

"Bacakların o kadar da kısa değil, Burgess" der Minnie pat diye; sonra da fena halde kızarır.

Burgess merakla ona bakar. "Eh, bir siperde kısa boylu olmanın faydaları var" der. "Atış basamağına çıktığın zaman başının tepeden görünmesi ihtimali daha az."

"Nasıl yaralandın, öyleyse?" diye sorar Minnie cesaretle.

"Şey, bir havan topu bombasıyla." Eliyle bir havan topu mermisinin, dik bir eğimle havada yükselip sonra tekrar aşağı inerken izlediği rotayı çizer. "Menzili doğru ayarlarlarsa bunlardan sakınamazsın. Geldiğini duyarsın ama kıpırdamaya vaktin olmaz."

Daha önce, savaş deneyimleri hakkında hiç bu kadar çok konuşmamıştır. Minnie daha fazlasını duymaya can atar ama Burgess konuyu değiştirir. Neredeyse gece yarısıdır ve Burgess'in teklifi üzerine sessizce oturma odasına girerler. –Bayan James yatmıştır ve gece

hemşiresi büyük yatak odasında, hastasının yanında uyuklamaktadır.– Işıkları söndürürler ve saatlerin on ikiyi vurduğunu duyabilmek için sürme pencereleri açarlar. Gözlerinin karanlığa alışması biraz vakit alır. Tasarruf tedbirleri sebebiyle Chelsea Rıhtımı'ndaki sokak lambaları kısıktır ve nehirden bir aşağı, bir yukarı giden tekneler yalnız seyrüsefer ışıklarını yakmışlardır. Sol taraflarında, nehrin aşağısında, barış zamanı elektrik ampulleriyle çevrelenen Albert Köprüsü'nün silueti zorlukla seçilmektedir. Cheyne Gezisi'yle Cheyne Sokağı'nın kesiştiği köşedeki King's Head and Eight Bells barının kapıları arada sırada açılıp kapanmakta, insan sesleri ve piyano müziğinden bir uğultu, gecenin rutubetli havasında bir duyulup bir kaybolmaktadır. Resmi makamların aşırı içki tüketiminin savaş için gösterilen çaba üzerinde etkileri konusundaki endişesine rağmen ruhsat saatleri yılbaşı geleneğine uygun biçimde uzatılmıştır. *The Times*'a göre, Kraliyet Ailesi savaş süresince alkolü bırakmıştır. Minnie aşağıya, Carlyle Konakları'nın girişini Rıhtım'dan ayıran küçük parka baktığında, karanlığı fırsat bilerek yaprakları dökülmüş ağaçların altında kucaklaşan çiftler görür. Burgess'e değecek kadar yaklaşır, onun kolunu beline dolamasını arzular; ama Burgess bu fırsattan faydalanmaz. Arkalarında kalan Chelsea'de ve nehrin karşı yakasındaki Battersea'de kilise saatleri gece yarısını vurmaya başlar ve uzaklardan Big Ben'in gongu andıran sesini hafif ama açıkça duyarlar.

"Yeni yılın kutlu olsun, Joan!" der Burgess ve onu kibarca yanağından öper. Minnie'yi de aynı biçimde kutlamak üzere döner; ama Minnie Burgess'i kucaklar ve başını eğerek onu ağzından öper. Yumuşak bir yastığa benzeyen bıyıklarının, dudaklarının temasıyla hafifçe ezildiğini ve vücudunun hayretle kasıldığını hisseder.

"Yeni yılın kutlu olsun, Burgess" der nefes nefese ve koşarak odadan çıkar.

Henry James'i otuz beş yıldır tanıyan çok yönlü edebiyatçı, şair, eleştirmen, deneme yazarı, çevirmen ve Lordlar Kamarası Kütüphanesi müdürlüğünden yakın zamanda emekli Edmund Gosse, kararlaştırıldığı gibi, ertesi sabah saat onu biraz geçe ziyarete gelir.

"Yeni yılın kutlu olsun, Kidd" der Minnie, girişte onun şapkasıyla eldivenlerini alarak gri paltosunu çıkarmasına yardım ederken. Takım elbisesi de gridir; kır saçları ve uçları sarkık kırlaşmış bıyığıyla uyum içindedir. Çelik çerçeveli gözlüklerinin arkasından bakan o parlak mavi gözler olmasa, dışarıda nehirden yükselen sisin insan biçimine bürünmüş halidir sanki.

"Teşekkür ederim, efendim. Sizin de öyle, efendim."

"Niye bu kadar erken geldiğimi biliyor musun?"

"A, evet! Ama sizi anlayabilecek mi bilmiyorum, efendim" der Minnie. "Bu sabah hiç iyi değil. Kendinden geçmiş bir halde diyebilirsiniz."

"Çok yazık."

Minnie onu büyük yatak odasına götürür. James'in ciğerlerini dışarıdaki soğuk, rutubetli havadan korumak için perdeler çekilmiştir ve siperlikli bir masa lambasından başka ışık yoktur. Odanın içi öyle karanlıktır ki Gosse, yatağın yanına neredeyse el yordamıyla gitmek zorunda kalır. Yazar sırtüstü yatmakta, derin derin nefes almaktadır; gözleri kapalıdır.

"Uyuyor mu?" diye fısıldar Gosse Minnie'ye. O gün görevli bir hemşire yoktur.

"Belki, efendim. Bazen anlamak zor oluyor."

Gosse yatakta uzanmış bedenin üzerine doğru eğilir. "Henry, ben Edmund. Beni duyabiliyor musun?" der, hem alçak hem de nüfuz edici yapmaya çalıştığı bir ses tonuyla. "Harika bir haber. Sana L.P. verdiler." James'in çökmüş yüz hatlarında mesajın alındığını gösteren hiçbir ifade değişikliği belirmez. "Tebrikler, sevgili dostum" diye ekler Gosse. Yazarın yüzü kayıtsız kalır. Gosse Minnie'ye bakar. Minnie omuz silker. Odanın sessizliğinde, nehirde hüzünle birbirlerine seslenen sis düdüklerini duyarlar. Duyurusunun beklenen heyecanı yaratmayışı üzerine biraz keyfi kaçan Gosse, sessizce yatak odasından ayrılır; bu arada Minnie çarşafları düzeltmek için odada kalır. Kapı Gosse'un ardından kapanırken yazar gözlerini açar ve "Işığı söndür, Kidd; yüzümün kızardığını hiç kimse görmesin" diye mırıldanır.

Günün ilerleyen saatlerinde, telgraf, telefon ve özel ulakla daireye ulaştırılan tebrik mesajları aktıkça, James biraz daha canlanır.

Theodora Bosanquet, onu şahsen tebrik etmek için ziyarete gelir ve dördüncü kata çıkan asansörü, telgraf idaresinden gelen, deri el çantasında Daire 21 için koca bir tomar telgraf taşıyan bir çocukla paylaşır. Bayan James'in zarfları açmasına ve mesajları okumasına yardım eder; zira günün heyecanı içinde, iki hanım arasında geçici bir ateşkes yapılmıştır. İsimler, Henry James'in özellikle edebiyat dünyasındaki geniş ve seçkin tanıdık çevresinde yapılan bir yoklama gibidir: Rudyard Kipling, Thomas Hardy, George Bernard Shaw, J. M. Barrie, Hugh Walpole, Arnold Bennett, Max Beerbohm, Bayan Humphry Ward... Telgraflar, mektuplar ve yırtılmış zarflar James'in yatak örtüsüne saçılmıştır. Kendisiyse yastıklarla desteklenmiş bir halde ve yumuşak bir gülümsemeyle kâğıt yığınlarının arasında oturmaktadır, ona tapanlardan gelen yazılı dilekleri kabul eden bir Buda gibi, diye düşünür Theodora.

Her isim, onaylayıcı, hoşnut bir baş eğmesiyle karşılanmaz. H.G. Wells adını duyan yazarın kaşları çatılır; Wells'in, o yıl yayımlanan *Boon* [Nimet] adındaki satirik *jeu d'esprit*'sinin* ve bunun içinde yer alan, HJ'nin son zamanlardaki üslubuyla ilgili acımasız hicvin açtığı yara iyileşmemiştir (*"Ne pahasına olursa olsun, hatta haysiyeti pahasına, ininin bir köşesine kaçan bezelyeyi almaya kararlı, muhteşem ama sancılı bir hipopotam"*). Theodora, HJ'nin daha önce arkadaş ve hayranı saydığı bu kendinden genç yazara gönderdiği kırgın mektupları daktilo ettiğinden buna şaşırmaz. Ama Theodora tebrikleri okuduğu sırada, yazarın en şiddetli tepkisini çeken ve en büyük şaşkınlığı yaratan, başka bir isimdir: *"Fazlasıyla hak ettiğiniz bu şeref için en samimi tebriklerimi sunarım. Başarılı değilse bile, Guy Domville'in yapımcılığını üstlenmekten gurur duyuyorum. Sir George Alexander."*

James'in yüzü kararır, kaşları çatılır, başındaki seyrek saçlar adeta diken diken olur. Resmen somurtur. "Alexander" der açık seçik bir biçimde, "bokun teki "

İki hanım dehşet içinde birbirlerine bakarlar. İkisi de Henry James'in daha önce bu sözcüğü ya da kabalık ve edepsizlikte buna uzaktan yakından benzeyen herhangi bir sözcüğü telaffuz ettiğini asla ve asla duymamışlardır. Sözcüğü onların yanında kullanması, zi-

* Fr.: Derin zekâ ve akla dayanan edebi eser. (ç.n)

hinsel gerilemesinin bir göstergesidir. Aslında bunu daha önce, herhangi bir topluluk içinde kullanmış olabileceğini düşünmek bile imkânsızdır. Belki de bu sözcüğü, bir sokak köşesinde vakit öldüren bir grup kaba saba adamın yanından geçerken ya da üyesi olduğu Reform'dan daha az saygın bir kulübün sigara odasında duymuştur ve hafızasına gömdüğü sözcük, her zamanki titiz terbiyesinin süzgecinden geçmeden dudaklarından dökülüvermiştir. Belki dil sürçmesidir ve kastettiği başka bir sözcüğün yerini almıştır ya da belki bu sözcük hiç ağzından çıkmamıştır; yanlış duymuşlardır. İki hanım tam bu rencide edici, kaba ünlemi görmezden gelmek için sözsüz bir mukavele yapmak üzerelerdir ki James, "Hain bir bok" der.

"Henry!" diye feveran eder Bayan James. "Ayıp sana! Ne şoke edici bir konuşma tarzı."

Henry bu paylamadan hiç etkilenmemiş gibidir Theodora, dikkati iyi niyet akışındaki bu talihsiz kesintiden başka tarafa çekmek için acele eder. "İşte bir tane daha" der, bir zarfı yırtıp açarak. "Kimden gelmiş bakalım... Gerald Du Maurier! *'En yürekten tebrikler; Vali buna çok sevinirdi.'*"

"Du Maurier öldü" der Henry.

"Hayır, hayır, Henry" der Bayan James. "Eski arkadaşın George Du Maurier'ydi o. Bu oğlundan, tahmin ederim."

"Evet, aktör olan Gerald" diye katılır Theodora. " *'Vali'* derken babasını kastediyor herhalde."

"Derdinin, kalbin etrafında yağ birikmesinden kaynaklandığını söylediler" der Henry. "Ama problem Trilby'di."

"George Du Maurier'ydi o, Henry" der Bayan James. "Bu mesaj onun oğlu Gerald'dan."

"Onu hatırlarsınız, Bay James" der Theodora. "Bir yıl kadar önce Fortnum ve Mason'da rastlamıştık ona; siz onun çocukluğundan, Hampstead'deki eski günlerden söz etmiştiniz. Küçük kızı Daphne'yle beraber Noel alışverişi yapıyordu."

"Daphne diye birini hatırlamıyorum" der Henry. "Trixy ve Sylvia ve May vardı. İki de oğlan, Guy ve... ve Gerald. Gerald aktör oldu."

"Evet, evet" der Bayan James. "Sana telgrafı gönderen işte o, Henry."

"İlk Kaptan Hook oydu, yanılmıyorsam" der Henry.

"Çok iyi!" Theodora el çırpar.

"Tik tak" der Henry, tuhaf, muzır bir sırıtışla. Aşağı sarkan gözkapağı, ağır bir göz kırpma gibi görünmektedir.

"Ne demek istiyor?" der Bayan James.

"*Peter Pan*'deki timsaha bir gönderme, zannederim" der Theodora.

"Son derece büyük bir macera" der Henry ve her iki gözünü de kapatır.

"Bence artık bırakalım da dinlensin" der Bayan James.

Theodora holde mantosunu ve eldivenlerini giyip gitmeye hazırlanırken Bayan James, "Kayınbiraderimin o kelimeyi telaffuz ettiğini unutursanız çok minnettar olurum, Bayan Bosanquet" der.

"Elbette, Bayan James. Bunu hafızamdan sileceğim. Kendinde değildi."

"Aynen öyle... Ama Alexander denen adamdan gelen telgraf çok düşüncesizdi. *Guy Domville*'in ilk gecesinde son derece tatsız bir hadise yaşanmıştı. Biliyor muydunuz?"

"Şey, bundan bahsedildiğini duydum" der Theodora. "Bu meseleyi hiç tartışmadık."

"Henry bunun için Alexander'ı suçladı. O günlerde William'a, bunların hayatının en korkunç saatleri olduğunu yazmıştı. Kullandığı kelimeler aynen böyleydi. *'Hayatımın en korkunç saatleri.'* Kendi kendime, eh Henry, hayatta yaşadığın en kötü şey buysa şanslısın, diye düşünmüştüm."

"Ama yazarların işi zor" der Theodora. "Sürekli eleştirilmeye katlanmak zorundalar. Üstelik eleştiri özellikle kaba ya da haksız olduğunda, o zaman..." Cümlesini yarım bırakır.

"Bunları iyi bilirim" der Bayan James. "Bir yazarla evliydim."

"Hafızasının gidip gelmesi ne tuhaf" der Theodora, deri eldivenlerini giyerken. Sol eldivende tamir edilmesi gereken bir sökük fark eder. "Bütün o Du Maurier'lerin adlarını bir çırpıda sayması... George Du Maurier hakkında, 'Problem Trilby'di' derken neyi kastediyordu acaba?"

"Hiçbir fikrim yok" der Bayan James. "O kitap zamanında muazzam bir başarı kazanmıştı, en azından Amerika'da. Henry, Du Maurier'ye

çok bağlıydı zannederim; ama William onun o küçük adamda ne bulduğunu asla anlayamazdı."

Minnie Theodora'ya ön kapıyı açmak için yaklaşır.

"Solgun görünüyorsun, Kidd" der Bayan James. "İyi değil misin?"

"Çok iyiyim, teşekkür ederim, hanımefendi. Dün gece geç yattım."

"Herhalde bütün bu heyecandandır" der Theodora gülümseyerek. Elini Bayan James'e uzatır. "İyi akşamlar, Bayan James. Harika bir gün oldu. Paylaşmama izin verdiğiniz için teşekkür ederim."

"İyi akşamlar, Bayan Bosanquet" der Bayan James, onun elini sıcaklıktan yoksun bir biçimde sıkarak.

Minnie kapıyı Theodora'nın ardından kapatır.

"Dinlenmek için odama gidiyorum, Kidd" der Bayan James. "Bitkin düştüm."

"Evet, hanımefendi."

"Burgess'e Bay James'in yanında oturmasını söyle. Uyandığında Burgess'i yanında bulmaktan hoşlanıyor galiba."

"Evet, hanımefendi" der Minnie.

İkinci Bölüm

Henry 1880'li yıllarda, pazar günleri, eğer şehirdeyse ve hava kuruysa Piccadilly semtindeki Bolton Sokağı'nda bulunan konutundan; daha sonraları da De Vere Bahçeleri, Güney Kensington, dördüncü kattaki daha ferah dairesinden çıkıp Hampstead'in tepelerine doğru yürür, George Du Maurier'yi ziyaret ederdi sık sık. Tanışıklıkları çok daha önceleri başlamıştı... Hatta Henry açısından, ikisi tanışmadan bile önce başlamıştı; bu paradoksu açıklayışını nezaketle dinleyen Du Maurier'nin çocuklarına anlatmayı pek sevdiği üzere. Ta 1862'de, Henry Harvard Hukuk Okulu'nda öğrenciyken ortak bir arkadaşları *Once a Week* dergisinde ona Du Maurier'in bazı çizimlerini göstermişti. Bunlar çok hoşuna gitmiş ve sanatçının bundan sonraki gelişimini yoğun bir ilgi ve takdirle izlemişti, özellikle *Punch* için

yaptığı, içinde sıklıkla Du Maurier çocuklarının, kimi zaman gerçek adlarıyla tanımlanarak yer aldığı çizimlerini. "Görüyorsun, sevgili Trixy" –ya da sevgili Guy veya sevgili Sylvia veya o anda hitap etmekte olduğu her kimse– derdi, "*Punch*'ın sayfalarında hepinizle tanıştım –deyim yerindeyse, iki boyutlu olarak tanıştım– sizi, şahsen görmeden çok önce. Keza o... o unutulmaz... o *uğurlu* günde, hepiniz tam da beklediğim gibiydiniz; gerçi biraz daha büyümüştünüz, tabii. Yalnız Chang aynen resimlerindeki gibi görünüyordu; hâlâ da öyle görünüyor, biliyor musunuz?" Chang ailenin dev St. Bernard'ıydı ve o da zaman zaman Du Maurier'nin çizimlerinde boy gösteriyordu.

"Chang'e göre hava hoş tabii" diye homurdandı Gerald, bu anının dinleyicisi olma sırası kendisine geldiğinde. "Okulda oğlanın birisi, *Punch*'ın eski bir sayısında, kendisinin kundak elbiseli bir bebek olarak canlandırıldığı resmini bulduğu için deli gibi alaya alınmadı."

"Evet" dedi Henry, sakalının arkasından sempatiyle gülümseyerek, "bunun utandırıcı olabileceğini anlıyorum. Okul çocukları hiç de dünyanın en hassas, en düşünceli... Ama büyüdüğün zaman, Gerald, *Punch*'ın sayfalarında ölümsüzleştirilmenin ne güzel bir şey olduğunu takdir edeceksin... neydi o sevimli tabir... 'kundak elbiseli bir bebek' denilse bile." Daha sonra o gün, sanatçının eserlerinin bir tür özel galeriliğini yapan New Grove Evi'nin giriş salonunda çerçevelenmiş ve asılmış karikatürü, muhtemelen çocuğun sözünü ettiği karikatür olarak teşhis etti. "İnce Düşünce" başlıklı bu resim, Du Maurier çocuklarını arka bahçede, birbirlerinin bellerine tutunmuş, boy ve yaş sırasına göre arka arkaya dizilmiş biçimde resmediyor ve Trixy anneye izah ediyordu: "*Trencilik oynuyoruz. Ben şimendiferim, Guy birinci sınıf vagon, Sylvia ikinci sınıf vagon, May üçüncü sınıf vagon ve Gerald, o da üçüncü sınıf vagon; daha doğrusu, o aslında sadece bir yük vagonu ama bunu ona söylememelisin çünkü gücenir.*"

Punch, Henry'nin bilincinde daima ayrıcalıklı bir yere sahipti. İngiltere'ye ve İngilizlere ait ilk zihinsel imgeleri, William'la onun çocukken New York'ta dikkatle okudukları *Punch*'ın kırışmış ve köşeleri kıvrılmış eski sayılarıyla oluşmuştu. On iki yaşındayken ilk defa İngiltere'ye götürüldüğü ve etrafına bakındığı zaman gördüklerine, Leech'in tahta baskı resimlerinden gözü zaten alışıktı. Delikanlılık

çağında yeniden gittiğinde, içerdiği resimlerin kapsamı Keene ve Du Maurier tarafından genişletilen *Punch*, İngiliz sosyal yaşamını yorumlamada ve üstesinden gelmede Henry'nin kılavuzu, yol göstericisi oldu. Deneyimler, kısa sürede dergiyi bu amaç için kullanmanın yetersizliğini gösterdi; ama Du Maurier'nin karikatürleri, altlarındaki bazen hantal kaçan metinlerden ziyade çizimler, sosyal davranışların ince ve satirik gözlemlerini kaydediyordu ve Henry, 1870'lerde huzursuzca Amerika'yla Avrupa arasında mekik dokuyarak, sosyal yaşamı işleyen kendi "uluslararası" edebiyatını geliştirirken bunları faydalı ve ilham verici buluyordu. İngiliz karakterlerini gözünde canlandırdığı, onları çeşitli genel ve ailevi ortamlarda giydirdiği, oturttuğu, kaldırdığı, etrafta yürüttüğü ve konuşturduğu zaman, zihinsel imgeleri çoğu kez siyah beyaz olurdu; sanki Du Maurier'nin tablolarından biri canlanıvermiş gibi. Du Maurier, giysi ve dekorun insanların sınıfını ya da sosyal mevkiini belirttiğini, öte yandan yüz hatlarının ve duruşlarının bireysel karakterlerini gösterdiğini çok iyi anlıyordu. Du Maurier'nin sanatının ve belki de adamın kendisinin sırrı diye düşünüyordu Henry bazen; topluma uyum ve bireysellik arasındaki çizgi ve gölgelemeyle ifade edilen bu gerilimdi.

İkisinin bilfiil tanışması ancak 1878'de, Henry edebi kariyerini Londra'da yapmaya kesin karar verdikten iki yıl sonra, o kış kabul ettiği ünlü yüz yedi akşam davetinden birinde gerçekleşti. *Punch*'ın sayfalarında, ressamın çizdiği figürlerin, özellikle üst sınıftan güzellerin ve kavalyelerinin boyları her hafta sanki biraz daha uzuyorken adamın kendisinin bir hayli kısa boylu ve çelimsiz olduğunu keşfetmek, Henry'ye eğlenceli geldi. Du Maurier boyunu en iyi şekilde değerlendirmek için dimdik duruyor ve omuzlarını kaldırıyordu ama bunun dışında, her bakımdan yakışıklı bir adamdı. İncelikle biçimlendirilmiş yüz hatları, geniş burun delikleri olan ve kelleşmeye başlayan Henry'nin ancak gıpta edebileceği son derece gür, yumuşak, dalgalı saçları vardı. Adına ve mesleğine uygun düşen, incecik bir bıyık ve keçi sakalı bırakmıştı. Kendi halindeyken doğal yüz ifadesi biraz hüzünlüydü ama toplum içinde daima güleç ve canlıydı. Bu karşılaşmada ve bundan sonraki çeşitli vesilelerle karşılaşmalarında, iki adam birbirlerinden hoşlanmaya başladılar. Du Maurier 1880'de,

Henry'nin önerisi üzerine, dergide tefrika halinde yayımlanacak olan *Washington Square*'i* resimlemekle görevlendirildi. Çizimler, yayıncıları ve aslına bakılırsa, romancının kendisini de hayal kırıklığına uğrattı. Yanlış tasarlanmış bir proje olmuştu bu; Du Maurier, hiç görmediği New York'ta geçen bir öyküyle doğal ortamının dışında kalmıştı. Henry kendini bu başarısızlıktan kısmen sorumlu hissetti ve bu küçük aksilikle bulanan suları yatıştırma konusundaki endişesi, iki adamın daha da yakınlaşmasına yol açtı. Henry çoktandır dergilerden birine, Du Maurier'nin çalışmaları hakkında bir makale yazmayı düşünüyordu ve bu konuyu görüşmek üzere sanatçıya ziyaret talebinde bulundu ve bu öneri, onun derhal New Grove Evi'ne davet edilmesini sağladı. Sabah çizim dosyalarına bakarak ve öğleden sonra fundalıkta gezinerek geçen çok hoş bir yaz gününün ertesinde, ressam, Henry'ye bundan böyle istediği her pazar formaliteye gerek duymadan uğramasını ısrarla rica etti. Du Maurier'ler şehirden böyle uzakta yaşadıkları için, arkadaşlarının kendilerine ulaşmalarını bu şekilde sağlıyor ve onları yedirip içirmeyi vazife biliyorlardı.

Pazar, bu gezintiler için Henry'ye çok uygun bir gündü; kendini suçlu hissetmeden işini bir yana bırakabiliyordu ve Londra sokakları hafta içi günlerden daha az kalabalık, daha az gürültülüydü. Uzun bir yürüyüştü bu ve sonrasında daha da yürümeyi icap ettiriyordu; ama hareketsiz bir mesleğin etkileriyle ve orta yaşının erken dönemlerinde kendini gösteren, biraz endişe verici bir dolgunlaşma eğilimiyle mücadele etmek için bu egzersize ihtiyacı vardı. Güzergâhı onu Mayfair'den ya da Bayswater'dan Baker Sokağı'na ve St. John Korusu'na götürüyordu. İsviçre Kulübesi'ni geçip, gençliğinde ilk ayak bastığında neredeyse bir köy yoluyken o zamandan beri çoğu çiğ kırmızı tuğladan yapılma, son derece çirkin villalarla çevrelenmiş Fitzjohn Caddesi'nin uzun, aralıksız yokuşunu çıkıyordu. Hampstead Köyü'nün tuhaf ve hoş, eğri büğrü sokaklarına ulaşmak ve bunların arasından kıvrılarak, İngiltere'de "yeni" denen birçok şey gibi, aslında hayli eski, aşağı yukarı yüzyıllık olan New Grove Evi'ne doğru, son birkaç yüz metrelik dik yokuşu çıkmak daima yüz yıllık bir zevkti ona göre.

* Henry James, *Washington Meydanı*, Can Yayınları, 2005. (ç.n.)

Bu yüz yıllık ömrünün yarısında ev, oldukça acemi bir biçimde genişletilmiş ve sonuçta garip, alacalı bir görünüme bürünmüştü; yarı Georgia tarzı krem rengi sıva ve yarı Viktorya tarzı kahverengi tuğladandı. Dışı, içinin hak ettiğinden daha iddialıydı ve etrafında hemen hiç arazisi yoktu; sadece bahçe denmeye pek de layık olmayan, üzerinde bir parça çimen bulunan, duvarla çevrili bir arka avlusu vardı. Ancak fundalığın açık, rüzgârlı alanları, yürüyerek on dakikalık mesafedeydi. Du Maurier için evin en büyük cazibesi, belli ki stüdyo amaçlı kullandığı geniş, apaydınlık misafir odasıydı. Burayı sahiplenmesinde hiçbir bencillik yoktu çünkü çalışırken ailesinin etrafında bulunmasını isterdi. Çocuklar küçükken babaları çizim sehpasının önünde dikildiği zamanlar, onun ayaklarının etrafında hoplayıp zıplamışlar ve böylece resimlerine girmenin yolunu bulmuşlardı. Akşamları yemekten sonra Du Maurier, sigara üstüne sigara içerek birkaç saat daha çalışırken Emma, ona kitap okur ya da piyano çalardı. Ziyaretçiler burada ağırlanırdı. Evin sosyal merkeziydi burası.

İyi bir kahvaltı eden ve bazen de yolda hafif bir ara öğün için duran Henry, New Grove Evi'ne varışını öğleden hemen sonraya, Du Maurier'nin fundalıkta pazar yürüyüşünü yapma alışkanlığında olduğu zamana rastlatırdı. Birlikte çıkıp giderlerdi, bazen çocuklardan bazılarıyla bazen bir başka ziyaretçiyle ve mutlaka bir köpekle... Chang ya da onun minik halefi, av köpeği Don'la. Yokuştan aşağı inerler, gölcüklerden, yazın eşeklerin çocukları gezdirmek üzere sabırla beklediği yerden geçerler ve sonra arzularının ya da köpeğin sallanan kuyruğunun onları götürdüğü yere doğru gezinirlerdi. Bazen Du Maurier'nin, kendine özgü batıl inançlı bir ayine itaat ederek eve dönmeden önce, son ağaca değneğiyle dokunmak zorunluluğunu hissettiği, İspanyol Yolu'na, bazen de aşağı, Londra ovasına bakarak Westminster'ın ve şehrin kömür dumanını delen belli başlı binalarını seçebildikleri Parlamento Tepesi'ne giderlerdi. Sonra, gölgeler uzamaya başladığında, klasik İngiliz tarzında bir parça dana ya da koyun etinden oluşan akşam yemeğini yemek üzere, New Grove Evi'ne dönerlerdi. Emma etin beklenmeyen ziyaretçileri doyuracak kadar büyük olmasını sağlar, yemek odasına daima

son gelen ve yaklaştığını uzaktan piyanoda çaldığı bir fanfarla ilan eden Du Maurier, masanın başköşesinde eti ustalıkla dilimlerdi. Yemekten sonra, stüdyo-misafir odasında sohbet edilir, müzik çalınır, salon oyunları oynanırdı. Saat on civarında Henry oradan ayrılır ve Du Maurier istisnasız her seferinde ona ısrarla refakat etmek isterdi. "Seni geçireyim" derdi, "sadece Fitzjohn'un tepesine kadar." Caddeye geldiklerindeyse "birazcık daha" der ve genellikle ta İsviçre Kulübesi'ne ve hatta bazen Atlas omnibüsüne binip Baker Sokağı'na kadar Henry'ye eşlik ederdi. Zira bir omnibüsün tepesinde gitmek onu bir çocuk gibi sevindirirdi. Sonra eve giden uzun tepeyi tırmanmak üzere geri dönerdi.

Tanışıklıkları Henry'nin sosyal ve sanatsal ufkunun hızla genişlemeye başladığı bir döneme rast gelmişti. İkinci romanı, *The American*, 1877'de Atlantik'in her iki yakasında da iz bırakmış ve kısa romanı *Daisy Miller*, 1879'da müthiş bir başarı kazanmıştı. İki yıl sonra *Washington Meydanı* ve *The Portrait of a Lady*'nin yayımlanması, dünyanın İngilizce konuşan kesiminde, edebi romanın istikbal vadeden adamı olma iddiasını pekiştirdi. Zarif, kozmopolit makaleleri en itibarlı dergilerde yayımlanıyordu. Ev sahibeleri düzenledikleri yemeklerde ve gece toplantılarında, onun mevcudiyeti için rekabet ediyorlardı. Ajandası daima doluydu. Londra'daki sosyal yaşamının baskılarından zaman zaman Fransa'ya ya da İtalya'ya kaçarak ancak kurtulabiliyordu. Bu yüzden, ne zengin ne "şık" ne de göz kamaştıracak kadar zeki sayılan Du Maurier'lere zamanının bu kadar büyük bir bölümünü vermesi, kendisinin de farkına vardığı gibi, bazı arkadaşları arasında şaşkınlığa ve hatta kıskançlığa yol açıyordu. Zavallı Emma'da da kesinlikle yukarıda sayılan bu özelliklerden hiçbiri yoktu ve sevimli, ilgili bir eş ve anne olmaktan başka bir emeli de yoktu zaten. Du Maurier kendisi, bir yemek masasında ya da evde müzik dolu bir hafif akşam sohbetinde iyiydi; ama entelektüel değildi. Aslında, kültürel meselelerde biraz cahildi; karikatürlerinde sürekli olarak *Punch*'ın muhafazakâr saflarından Estetlere saldırıyordu. Henry bütün bunları biliyordu; ama umurunda değildi. Du Maurier'yi seviyordu, onun ailesini seviyordu ve pazar gününü onlarla geçirmeyi seviyordu.

Hampstead'e yaptığı o ilk ziyarette, öğle yemeğinden sonra, yanlarında yalnız Chang'le fundalıkta yaptıkları aheste yürüyüş sırasında, Du Maurier Henry'ye hayatının belli başlı olaylarını anlatmıştı; içinde gizem, romantizm, dokunaklılık unsurları ve talihsizlikler karşısında etik bir zafer bulunan çok ilginç bir öyküydü bu. Gizem, aslında Du Maurier'nin kökenleri ve adıyla ilgiliydi. Büyükbabası basit bir zanaatçı değil, bir Fransız *gentilhomme verrier* idi; yani, torununun özenle belirttiği gibi, cam üfleme atölyesi bulunan bir beyefendiydi. Adı Busson'du; ama hayatının bir safhasında bu isme, üzerinde hiçbir zaman gerçekleşmeyen bir hak iddia ettiği, aristokrat bir mülke ait olan Du Maurier'yi eklemişti. İhtilal sırasında giyotinden kurtulmak için İngiltere'ye kaçmak zorunda kalmış, Napolyon'un yenilgisinden sonra tekrar Fransa'ya dönmüştü. Oğlu Louis-Mathurin, yani George'un babası, İngiliz karısı Ellen Clarke'la Paris'te tanışmış ve evlenmişti; Henry; Ellen'ın ailesinin neden orada yaşıyor olduğunu hiçbir zaman tam olarak anlayamamıştı. George Du Maurier, Paris'in Passy adlı banliyösünde büyümüş, sık sık İngiltere'deki akrabalarını ziyarete götürülmüştü ve huzur dolu, cennette gibi geçen ilk çocukluk dönemiyle ilgili mutlu anıları vardı. Ama Louis-Mathurin, tasarıları hiçbir zaman başarı kazanmayan bir mucit ve girişimciydi ve servetini yavaş yavaş tüketmişti. Patentli bir karpit lambasının geliştirilmesi, özellikle pahalı ve sonuçsuz bir girişim olmuştu. Ailesini uzun süreler için Fransa'da bırakarak çalışmalarını Londra'ya kaydırmış ama orada da şansı açılmamıştı.

"Aileyi bir arada tutan annemdi" demişti Du Maurier. "Onun karakteri daha güçlüydü. Babam hoştu ve nefis bir sesi vardı... opera sanatçısı olabilirdi... ama kesinlikle bir bilim adamı ve işadamı değildi. Ne yazık ki bu yalan yanlış gayelerini bana da aşılamaya çalıştı. Sorbonne'daki bakaloryamda başarısızlığa uğradığım zaman –Latince'den çakmıştım–, beni kimya okumak üzere Londra Üniversite Koleji'ne gönderdi. Beni bir kimyacı kimliğinde hayal edebiliyor musun?"

"Hayır" dedi Henry dürüstlükle.

"Eh, ilk görevim Cornwall'daki bir madene ait, örneklerde altın aramaktı" dedi Du Maurier. "Ama uzun sürmedi bu iş. Altın yoktu. Bunu benim için bir işaret saydığımı, babam gibi benim de servetimi

asla ticarette yapamayacağımı anladığımı söyleyebilirim. Aslında ressam olmak istiyordum. Çocukken bile devamlı bir şeyler çizerdim, kâğıt parçalarına, mektupların arkalarına, okul kitaplarımın sayfa kenarlarına. Herhangi bir beyaz boşluk, onu şekiller ve yüzlerle doldurmak için karşı koyulmaz bir davetti. Babam Londra'da kollarımda, içki sofralarında söylenen bir şarkının sözlerini mırıldanarak öldü, ne yazık ki. Paris'e döndük ve annem orada sanat okumamı kabul etti. O zamanlar, bunun yapılabileceği en iyi yerdi Paris. Artık öyle olduğundan emin değilim, şu baştan savma empresyonistler modayı belirlerken; ama o günlerde İngiliz akademileri eski kafalı, tutucu yerlerdi. Canlı modelden çizim ve tablo yapmaya izin verilinceye kadar, üç yılı alçı kalıplardan çizerek geçirmek zorundaydın. Üç koca yılı! O zaman bile bin bir türlü fazilet taslayan kısıtlama vardı. Paris'te her şey çok farklıydı, atölye sistemi vardı. Kendini kabul ettirmiş bir sanatçının stüdyosuna kaydolurdun. Ben de Gleyre'inkine gittim ve modelin etrafına toplanmış, Tanrı'nın her günü, olanca güçleriyle çizim ve yağlıboya yapan, başka umut dolu gençlerin yarattığı bir kalabalığa katılırdın. Cuma günleri, yaşlı Gleyre'in kendisi gelip çalışmalarını eleştirirdi; ama temelde, yaparak öğrenirdin ya da içinde o cevherin bulunmadığını keşfederdin. Tabii, rekabet vardı ve kaba eşek şakaları ve bir miktar sefahat da; ama muazzam bir dostluk da vardı. Hepimiz kilise fareleri kadar fakirdik ama şarap ucuzdu ve bir franka doğru dürüst bir yemek yiyebiliyordun. O zaman tanıştığım bazı arkadaşlar sonradan isim yaptılar: Tom Armstrong, Jimmy Whistler. Birkaçımız bir araya gelerek Notre Dame des Champs Sokağı'nda kendimize ait bir stüdyo kiraladık; burada ucuza yaşayabiliyor ve Tanrı'nın her saati resim yapabiliyorduk.

"Kulağa *Scènes de la Vie de Bohème** gibi geliyor" dedi Henry.

"Aynen!" dedi Du Maurier... sonra onayını yumuşatmak ister gibi. "Murger bazı şeyleri abarttı, tabii. Ama hedefe çok yakındı. Montparnasse'ta ahlak kuralları hayli gevşekti, bu inkâr edilemez. Ama ben genellikle İngiliz arkadaşlarla beraber oluyordum... ve Jimmy Whistler gibi bir iki Amerikalıyla. Fransızlardan daha yüksek standartlarımız vardı ve daha çok egzersiz yapıyorduk. Onlar bir

* Fr.. Bohem hayatından manzaralar. (ç.n.)

kahvede yayılıp oturmayı ve barda servis yapan kızlarla flört etmeyi tercih ederken, biz halterlerle egzersiz yaptığımız ya da trapezde sallandığımız için, bizim çok eksantrik olduğumuzu düşünüyorlardı."

"Trapezde!" dedi Henry hayretle.

"Evet. Stüdyomuzda, tavandaki bir kirişe asılmış bir trapezimiz vardı. Neyse, eğlenceli olmakla beraber, bir yıl kadar böyle yaşadıktan sonra biraz daha, nasıl desem... disipline ihtiyaç duydum. Böylece, o zamanlar çok iyi bir şöhret yapan Antwerp'teki Akademi'ye kaydoldum. Alma-Tadema oradaki bir akranımdı; Felix Moscheles de öyle. Başta her şey harika gitti ve sonra... büyük felaket gerçekleşti. Bir sanatçının başına gelebilecek en kötü şey ya da ikinci en kötü şey."

"Sevgili dostum" dedi Henry şefkatle ve Du Maurier'yi kolundan kavrayarak onu yakındaki bir banka doğru götürdü çünkü konu seyyar bir sohbet için fazla vahim görünüyordu. "Zannederim neyi kastettiğini biliyorum. Birisi bana korkunç ve üzücü talihsizliğinden bahsetti."

Du Maurier kederle başını salladı. O anı yeniden yaşarken, yüzüne feci bir gölge düşmüştü. Chang bile, iki adamın oturduğunu fark edince, içine daldığı çalılıktan yavaş adımlarla geri gelerek efendisinin ayaklarının dibine yattı ve halinden anlar gibi ona baktı. "Bir gün modelden çiziyordum. Çizim tahtamdan yukarıya baktım... ve aniden kızın başı küçülerek ceviz kadar oldu. Elimle sol gözümü kapattım ve baş normal büyüklüğüne döndü. Sonra sağ gözümü kapattım ve sol gözümün artık görmediğini anladım. Retinam yırtılmıştı. Geriye dönüşü olmayan bir durumdu bu ve danıştığım göz doktoru, diğer gözüme de aynı şeyin olabileceği konusunda beni uyardı. Bu haber üzerine ne kadar neşelendiğimi hayal edebilirsin."

"Sevgili dostum" diye mırıldandı Henry yine.

Du Maurier cebinden, içinde kendisinin sardığı oldukça sefil görünüşlü sigaraları muhafaza ettiği, küçük, emaye bir kutu çıkardı, bir tanesini aldı, parlamaz bir kibritle yaktı ve havaya ağız dolusu bir nefes duman üfledi. "Seni hayatımın bundan sonraki birkaç yılının detaylarından esirgeyeceğim, görme yeteneğimin geriye kalanını mümkün olduğu kadar uzun zaman korumak için ümitsiz bir endişe

içinde, doktordan doktora gidişlerden. En çok tavsiye edilen adamlara yakın olmak için Antwerp'ten Malines'e, Malines'den de Düsseldorf'a taşındım. Bir tanesi tedavileriyle az kalsın beni kör ediyordu. Resme devam etmeye çalıştım ama sağlam gözümü fazla yormaktan korkuyordum. Çoğu zaman boş duruyordum ne yazık ki; boş duruyordum ve bunalımdaydım. Ciddi olarak intiharı düşündüğüm zamanlar oldu. Beni kurtaran tek şey, Düsseldorf'ta tatil yapan Emma'yla tesadüfen karşılaşmaktı. İlk defa yıllar önce Londra'da karşılaşmıştım onunla; kız kardeşimin okul arkadaşıydı ve henüz on iki yaşındaydı o sıralar ama güzelliği, o zaman bile beni etkilemişti. Şimdiyse gelişip güzelleşmiş bir genç kadındı. Birbirimize âşık olduk... ama umutsuz bir vaka gibi görünüyordu. Ne param ne de geleceğim vardı. Sonra Tom Armstrong, Tanrı onu korusun, Düsseldorf'ta beni ziyarete geldi ve bana isabetli tavsiyeler verdi. 'Tek bir gözle asla birinci sınıf bir ressam olamazsın, Du Maurier' dedi; 'ama harika bir siyah beyaz çizeri olabilirsin ve İngiltere'de bu sahada çok para var; çünkü şimdi birçok resimli dergi yayımlanıyor.' Yanında *Punch Almanak*'ın bir sayısı vardı ve onu bana gösterdi. 59'da ya da 60'ta yaşandı bunlar. Dergi, Leech'in ve Keene'in gayet güzel çizimleriyle doluydu. Bu ortamda neler yapılabileceğini gördüm ve bunu yapmayı öğrenebileceğimi düşündüm. Böylece Londra'ya gittim, kendime ait bir yer buluncaya kadar Jimmy Whistler'ın yanında kaldım ve kendi kendime, kalıp üzerine çizmeyi öğrendim. Tek amacım evlenecek kadar mangır edinmekti. Emma'nın anne ve babası nişanlanmamıza izin vermeye hevesli değildi anlaşılır bir şekilde, zannederim onları ikna etmek için aptalca, biz evleninceye kadar bin sterlin biriktirmeyi taahhüt ettim. Kısa zamanda imkânsız bir görev üstlenmiş olduğumu anladım. Bir süre sonra müstakbel kayınpederim eşiği iki yüze indirdi; ama yine de bu benim gibi yeni başlayan biri için büyük bir meblağdı. Çizimlerimi bir editörün ofisinden diğerine dolaştırıp durdum, sonunda *Once a Week*'ten bir iş aldım."

"Ki ben de bunları ilk defa orada gördüm" diye araya girdi James.

"Evet, *Once a Week* için çok iş yaptım, çoğunlukla tefrikalar için çizimler; ama çok iyi bir ücret vermiyorlardı, hele başlangıçta. Gö-

züm *Punch*'ta ve kadrosundaki ücretli bir pozisyondaydı. Adımımı kapısından içeriye atmayı başardım; ama uzun bir zaman daha ileri gidemedim. Tanesi on beş şilinden birkaç baş harf; süslü büyük harfler, bir karikatür... pek iyi çizilmiş bir şey değildi; gerçi şimdi ona bir zaafım var. 'Fotoğrafçının Stüdyosu'."

"Hatırlıyorum onu" dedi Henry.

"Öyle mi?" Du Maurier memnun olmuş ama şaşırmıştı.

"Baştan beri seni izlediğimi söylemiştim" dedi Henry. "Yanlış hatırlamıyorsam karikatürde, stüdyosunda duran, fazlaca gösterişli giyinmiş, Yahudi'ye benzeyen bir fotoğrafçı ve sigara içerek kapıdan adımını atmış üç genç sanatçı var ve fotoğrafçı onlara, çok azametli bir biçimde sigara içmemeleri gerektiğini söylüyor."

"Sende de ne hafıza var, James!" diye haykırdı Du Maurier ve devam ederek uygun vurgularla alt yazıyı tekrarlamaya başladı: " *'Rica ederim hatırlayınız, Baylar, bu alelade bir Sanatçi Stüdyosu değildir.' Alelade Sanatçılar olan Dick Tinto ve arkadaşları, daha önce akıllarına gelmeyen bu küçük aristokratik ayırımla susturulduklarını hissederler.*" Du Maurier kendi şakasının keyfini çıkararak kıkır kıkır güldü. "O zamanlar fotoğrafçılığın, illüstratörlük sanatını öldüreceği konusunda bir sürü saçmalık konuşuluyordu; o yüzden bunun arkasında biraz da kişisel duygularım vardı. Ayrıca daima tütünün dostu olmuşumdur, bilirsin. Ya da daha doğrusu, o daima benim dostumdu, kimya öğrencisi olduğum o sefil günlerden beri. O kadar çok sigara sarıyorum ki Gerald, sigara markalarından birine benim adımı vermeleri gerektiğini söylüyor."

Henry içinden, sık sık arkadaşını kuşatan dumanların tek sağlam gözü için zararlı olup olmadığını merak etti. Du Maurier dile getirilmemiş bu düşünceyi sanki sezinler gibi, "Bırakmayı denedim ama tütün içmeden hiç çalışamıyorum ki" dedi.

"Ben de ara sıra bu merete başvuruyorum" diye itiraf etti Henry, "ilham gelmediği zaman."

"A, ama sen çok ölçülü bir adamsın, James" dedi Du Maurier, başını döndürüp bir gülümsemeyle ona bakarak.

"Öyle miyim?" dedi Henry. Bu niteleme onu şaşırtmış ve pek de hoşuna gitmemişti: "ölçülü" sözcüğü kulağına "sıkıcı"dan çok da farklı gelmiyordu.

"Gözlemlerime göre, bütün iştahlarında bu kadar ölçülü olan bir adamla hiç karşılaşmadım. Hayatın iyi şeylerinin keyfini çıkarıyorsun ama asla aşırı derecede değil. Yemek, içki, tütün..." Cümlesini bitirmedi.

"Ölçüsüz bir ihtirasım var" dedi Henry.

"Öyle mi? Neymiş bu?"

"Anglo-Amerikan Balzac olmak istiyorum" dedi Henry ve derhal ekledi: "Sana bu söylediğimi kimseye söyleme lütfen."

"Sevgili arkadaşım, dudaklarım mühürlü. Ama doğal değil mi? Son derece şerefli bir ihtiras bu."

"Çünkü edebiyat dünyası gazetecilerle ve dedikoduyla dolu; muhakkak bir yerlerde yayımlanır bu ve beni alay konusu haline getirir."

"Bana güvenebilirsin, elbette. Ama sana gıpta ediyorum, James. Bir ihtirasın ve hâlâ ona ulaşma ümidin var. Ulaşacaksın da; bundan eminim. Hâlbuki ben büyük bir ressam olmak istedim..."

"Büyük bir illüstratörsün ve küçümsenecek bir başarı değil bu. Makalemde de bunu göstermeyi ümit ediyorum."

"Çok naziksin, çok naziksin" diye mırıldandı Du Maurier utangaç bir biçimde. "Devam edelim mi? Ya da belki çay için eve dönme vakti gelmiştir."

"Hayhay" dedi Henry. İki adam ayağa kalktı ve Chang, belki de aşina "ev" hecesini duyduğu için, Du Maurier'den başka bir ipucu almadan, önlerine doğru yöneldi. "Ama nasıl evlendiğini ve *Punch*'ın bir direği haline nasıl geldiğini anlatmadın bana" dedi Henry, adımlarını Du Maurier'ye uydururken. "Hangisi önceydi?"

"A, evlilik. Aksi halde muhtemelen çoktan ölmüş ya da bir yerlerde bir tımarhaneye kapatılmış olurdum. Arthur Hughes'un şu tablosunu bilir misin, *Uzun Nişanlılık*'ı? Şimdi Birmingham Belediye Galerisi'nde, zannederim."

"Birmingham'a pek gitmem" dedi Henry, "gitsem de ancak başka bir yere yol alırken tren değiştirmek içindir."

"Eh, bu tablonun gravürlerini görmüşsündür. Sonbahar görünümündeki bir ormanda, ağaca yaslanmış bir adam var; sevgilisi sıkıca elini tutuyor ve onu teselli etmeye çalışıyor. Adam herhalde otuzlu yaşlarında; ama zamanından önce yaşlanmış görünüyor. Endişe ve

hüsrandan bitkin ve saçları ağarmış; yüzündeyse mutlak bir ümitsizlik ifadesi var. Uzun nişanlılık belli ki onu öldürüyor. Ben de aynen öyleydim, o günlerde. Sonunda bedensel ve zihinsel bir çeşit çöküntü geçirdim: korkunç mide sancıları ve baş ağrıları, kesin uyuşukluk dönemleri ve ani ağlama nöbetleri. Bir doktora gittim; "Evlen ve tatil yap" dedi. Söylemesi kolaydı... ama yaptık: Emma'nın babasını, sihirli iki yüz rakamından az da olsa, geçinmeye yetecek kadar paramızın varlığına ve kazanç tasarılarımın sağlam olduğuna ikna ettik. Tabii aslında değillerdi, hem de hiç; ama babası razı gelir gelmez sağlığım düzelmeye başladı ve en iyi işlerimden bazılarını, düğünden hemen önce ve sonra yaptım. Beni fark etmeye ve hakkımda konuşmaya başladılar; başka çalışmalarım da *Punch* tarafından kabul edildi... ve sonra nihayet şans yüzüme güldü; gerçi bunu açıkça söyleyemezdim. Leech öldü."

"A, evet" dedi Henry, haberi duyan genç Du Maurier'nin karışık duygularını anında hayal ederek. "Ve böylece *Punch* masasında bir yer boşaldı."

"Son derece tuhaf, sıkıntılı bir durumdu" dedi Du Maurier, "çünkü Leech'i ilk kez ölümünden hemen önceki birkaç ay içinde tanımıştım. Daha önce onu sadece çalışmalarından tanıyordum. Bunlara son derece hayrandım tabii ama gençliğin kibriyle daha iyisini yapabileceğimi düşünüyor ve onun sağlam pozisyonuna gıpta ediyordum. Sonra 64 yazında, tesadüfen, başka yer kalmamış gibi Whitby'de, onunla şahsen tanıştım. *Sylvia's Lovers*'ın çizimlerini yapmayı yeni bitirmiştim; öykü Whitby'de geçiyor ve Emma'yla orada bir tatil yapmaya karar verdik; Elizabeth Gaskell orayı öyle güzel anlatmıştı ki. Gerçekten öyle, son derece hoş bir yer. Gelecek ay yine gideceğiz aslında, ailece tatil yapmak için. Bize katılmalısın, James... Lowell da orada olacak, orayı çok seviyor."

Henry bir iki yıl önce, Du Maurier'yi, bu konuşmanın yapıldığı sırada Londra'da A.B.D. Büyükelçisi olan, çok yönlü edebiyatçı James Russell Lowell'la tanıştırmış ve o zamandan beri ikisi çok iyi arkadaş olmuşlardı. "Teklifin için teşekkür ederim" dedi Henry. "Lowell'ı görmek daima bir zevktir; ama ağustos için planlarımı çoktan yaptım. Ne diyordun... Leech hakkında..."

"Evet, onunla Whitby'yi o ilk ziyaretimizde tanıştık. Tesadüfen o da aynı sırada orada kalıyor, sağlığını düzeltmeye çalışıyordu. Kötü durumdaydı; mali endişelerle ve aşırı çalışmayla yıpranmıştı –karısı, imkânlarının elvermediği bir tarzda yaşamakta ısrar eden bir budalaydı– ama ondan çok hoşlandım. Birlikte yürüyüşlere çıktık. Harikulade bir hikâyeciydi. Ama hasta bir adam olduğu aşikârdı ve eğer talihtalı köyü boylarsa, bunun *Punch*'a girmek ve nihayet düzenli bir maaşa kavuşmak için büyük bir fırsat olacağı düşüncesini bastıramıyordum. Kadroda, yakın gelecekte emekli olması muhtemel başka bir sanatçı yoktu; Tenniel ve Keene henüz hayatlarının en verimli çağındaydı. Böyle bir şey düşünmek alçakça geliyordu, sanki zavallı adamın ölmesini diliyormuşum gibi."

"Hayır, hayır" diye mırıldandı Henry. "Senin durumunda kim olsa böyle düşünürdü."

"Herhalde" diye içini çekti Du Maurier. "Hepimiz ölen adamların yerini alıyoruz, farkında olsak da olmasak da. Ama ben, bana acı veren bir biçimde bunun bilincindeydim. *Punch* kurulu bana onun yerini teklif ettiğinde, zavallı Leech daha soğumamıştı bile. Yeni *Almanak* üzerinde çalışmak için acilen birisine ihtiyaçları vardı. Cebimde bu gizli bilgiyle cenazesine gittim. Düşün! Çok duygusal bir hadiseydi... Leech çevresinde çok seviliyordu ve sanki bir çağın sonu gelmiş gibiydi. Millais tamamen yıkıldı; zavallı yaşlı Mark Lemon da öyle. Ben de biraz gözyaşı döktüm; ama sonra cebimdeki tayin mektubunu düşündüm ve törenin ortasında pişkin pişkin sırıtmamak için kendimle mücadele etmek zorunda kaldım! Korkunçtu."

"Ama sonra sonsuza kadar mutlu yaşadın" dedi Henry, gülümseyerek.

"O kadar da değil" dedi Du Maurier. "1880'de Taylor öldüğü zaman, editörlüğe getirilme umutlarım vardı; ama görev Frank Burnand'a gitti. Hayat boyu orada kalacak. Bu emelime asla ulaşamayacağım."

"Hayal kırıklığını anlıyorum" dedi Henry, "ama insanların *Punch*'ı Burnand adından çok Du Maurier adıyla bağdaştırdığını söylemek isterim."

"Bunu söylemekle nezaket gösteriyorsun, James" dedi Du Maurier halsiz bir gülümsemeyle, "ama mutluluğumu mükemmel olmaktan alıkoyan bir şey daha var..."

"Eee?" diye teşvik etti Henry, Du Maurier sessiz kalınca.

"Sonu gelmeyen bir körlük korkusuyla yaşıyorum. Bir gün bile geçmiyor ki sağlam gözümün de diğerinin yıllar önce yaptığı gibi, aniden arızalanacağı düşüncesi aklıma gelmesin. İşte o zaman bütün bunlar" –bir kolunu uzatarak yeşil çimenlerin dalgalı enginliğini ve gölcüklerin, ağaçların arasından göz kırpan yüzeylerini, yürüyüş yapanları ve sıçrayarak oynaşan köpeklerini, kadınların pastel renkli yazlık entarilerini ve güneş şemsiyelerini, çocukların beyaz elbiselerini ve denizci kıyafetlerini, bir kriket topunu aralarında atıp tutan gündelik giysili gençleri, uçuk mavi gök kubbe altında, önlerinde uzanan tüm o canlı, rengârenk şehir pastoralini işaret etti– "bütün bunlar ebediyen elimden alınmış olur ve ben sonu gelmez bir karanlık içinde, elimde bir baston ve Chang'in yardımıyla, fundalıkta el yordamıyla yolumu bulmak zorunda kalırım. Bir daha asla çizim yapamam. Gelirim derhal kesilir. Tanrı bilir halimiz ne olur. Çocuklar tutumlu davranışlarım konusunda bana takılıyorlar; günün her saati çalıştığım için şikâyet ediyorlar; ama parasız kalmanın nasıl bir şey olduğunu bilmiyorlar. Ben biliyorum." Bir süre sessizce yürüdüler; Henry masallara yapmış olduğu anlamsız göndermeden dolayı biraz utanmıştı; Du Maurier de anlaşılan melankolik düşüncelere dalmıştı. "*Vivre, ce n'est pas gai*"* dedi nihayet, acı bir gülümsemeyle Henry'ye göz atarak.

"Sevgili Du Maurier" dedi Henry, "boş konuştum. Senin... senin... senin çıkmazını son derece... aslında bana açtığın bütün geçmişi... son derece... anlatılmaz derecede... dokunaklı buluyorum."

Henry'nin, Du Maurier'nin mutluluğunun tehlikeye girdiğini bilmesi, yükselen sanat kariyerinin ve New Grove Evi'ndeki rahat aile hayatının devam edebilmesinin, o tek gözündeki sinirlerle zar arasındaki narin irtibata bağlı olduğunu daima bilerek yaşadığını takdir etmesi, kuşkusuz arkadaşlıklarının temellerinden biriydi. Tanışıklık-

* Fr : Yaşamak eğlenceli bir şey değil. (ç.n.)

larının ilk dönemlerinde dediği gibi, "küçük Du Maurier"yi Henry'nin gözünde adeta bir kahraman yapıyordu bu; Du Maurier'yse onun saygısını fark ediyor ve buna değer veriyordu. Başka bakımlardan da çok ortak yönleri vardı; varolan farklılıklarıysa birbirini tamamlıyordu. İkisi de içinde yaşamayı seçtikleri İngiliz toplumunun bazı yönleri karşısında zaman zaman çileden çıkan uyruk değiştirmiş kişilerdi ve bu topluma, Kanal'ın karşı tarafındaki yaşamla yaptıkları karşılaştırmalarla bilenmiş belli bir ironiyle bakıyorlardı. İkisi arasında Du Maurier, çok daha fazla asimile olmuştu ve İngilizliğini beyan etmeye daha hevesliydi; bunun eğlenceli bir belirtisi, çok akıcı konuştuğu Fransızca'yı belirgin bir İngiliz aksanıyla konuşmakta ısrar edişiydi. Ama Fransa'ya ve Fransız olan her şeye duydukları muhabbet, iki adam arasında bir bağ kuruyordu. Du Maurier Passy'deki çocukluğunu ya da Latin Mahallesi'ndeki öğrencilik günlerini sevgiyle anıyordu hep; Henry ise bir anlamda Amerika'dan olduğu kadar Fransa'dan da sürgündü: Çocukluğunda, gençliğinde ve yetişkinliğinde orada çok zaman geçirmiş ve bir aralar Paris'e yerleşmeyi ciddi ciddi düşünmüştü. Hâlâ Paris yaşamına, bu yaşamın zarafetine, inceliğine ve elbette yemeklerine karşı nostalji nöbetleri yaşıyordu. Bolton Sokağı'ndaki hizmetçiye, aşçının patatesleri her zaman sıkıcı bir biçimde haşlamak yerine ara sıra kızartıp kızartamayacağını sorduğunda kadın, "Oo, sanmıyorum efendim; bu *Fransız* yemeği mi oluyor, efendim?" demişti. Henry'nin babasının, iki büyük oğlu için yaptığı eksantrik öğrenim planı, onları birkaç yılda bir Eski Kıta'ya sürüklemeyi ya da postalamayı icap ettirmiş ve her ikisi için de bir meslekte karar kılmayı son derece zorlaştırmıştı; ama bu planın inkâr edilmez bir yararı, Henry'nin Fransızca'yı akıcı ve doğru konuşmayı öğrenmiş olması ve bu başarısından dolayı yerli halktan sık sık övgüler almasıydı. Yapmacıklığa kaçtığı düşünülmeden ve boş bakışlar karşısında kendi sözlerini açıklamak zorunda kalmadan, bir tür sözel çeşni olarak, sohbetlerin içine Fransızca kelimeler ve ifadeler serpiştirmek, hem Du Maurier hem de kendisi için bir zevk halini alıyordu.

Henry, Du Maurier'den on yaş daha genç olduğu halde, görünüş bakımından akran gibiydiler, hatta gür sakalı, kelleşmeye yüz tutan kafası ve yeni yeni beliren göbeğiyle Henry, birçok bakımdan daha

yaşlı ve olgun görünüyordu. Saçları ağarmaya başladığı zaman bile, Du Maurier'nin biraz çocuksu bir havası vardı hep; oysa Henry hayatının hayli erken bir döneminde, orta yaşlı görünüme bürünmüştü. Edebi meselelerde, aralarında adeta bir hoca-talebe ilişkisi kuruldu. Du Maurier'nin hayranlıkları, yoğun ama kişisel ve dardı. Thackeray'e hayrandı ve Swinburne'ün baş döndürücü ritimleriyle pagan duyguları, ressamın ayaklarını yerden kesmişti. Bunun dışında okuduğu şeyleri, büyük ölçüde Mudie'nin elden ele kitaplığında müsait olan kitaplar belirliyordu. Ama Henry'nin rehberliği altında, özellikle çağdaş Fransız edebiyatı hakkındaki bilgisini genişletmeye çok istekliydi ve Mudie'nin kitaplığı tarafından çok cüretkâr bulunan, İngiliz basını tarafından ise düpedüz iğrenç sayılan Flaubert, Daudet, De Maupassant, Goncourt kardeşler ve Zola gibi yazarların eserlerini okumaya başladı.

Ama Henry'yi tekrar tekrar Hampstead'e çeken şey, Fransız ve İngiliz kültürleri ve toplumlarının karşılaştırmalı meziyetleri hakkındaki sohbetlerden ziyade, Du Maurier'lerin aile hayatıydı. O bekârdı, deyim yerindeyse "müzmin bekâr". Otuzlu yaşlarının başlarında asla evlenmeyeceğine karar vermişti ve 1882'de ölümüne kadar, hayal kırıklığına uğramış annesine ve bu konuda devamlı olarak ona takılan ya da onu zorlayan diğer akrabalara ve arkadaşlara giderek artan bir kesinlikle böyle söylemişti. Nedenleri karmaşıktı ve kendi kendini irdelerken bile bunları fazla derinlemesine araştırmayı arzu etmiyordu. Kendine, edebi yücelik arayışının evliliğin zorunluluklarıyla bağdaşmadığını söylemesi yeterliydi. Özgür olmaya ihtiyacı vardı, bencil olmakta, daha doğrusu kendini cömertçe sanatına adamakta özgür olmaya. Seyahat etmekte, yeni deneyimler aramakta ve ilham perisi onu çağırdığı zaman, bir eşin ve çocukların duygusal ve ekonomik ihtiyaçlarını düşünmeden saatlerce ve günlerce bir odaya kapanarak yazmakta özgür olmaya. Kabul etmek gerekirdi ki Du Maurier, aynı anda hem sanatçı hem de aile babası olma becerisini gösteriyordu; ama bunun bir bedeli vardı: ufuğu hem fiziksel hem de zihinsel açıdan bir ölçüde kısıtlanıyordu. Yılın büyük bir bölümünde çizim sehpasına zincirliydi ve bu işe ara verdiği zamanlarda da daima, bu tür gezilerin ayrılmaz bir parçası denebilecek insani sorunlar

ve maddi ağırlıklarla, Whitby ya da Folkestone ya da Normandiya sahillerindeki İngilizleşmiş bir sayfiye yerine yapılan bir aile seyahati biçiminde oluyordu bu. İtalya'ya hiç gitmemişti; Henry'nin hayal bile edemediği bir kayıptı bu.

Ama aynı sebeplerden ötürü Henry'nin Du Maurier'lerle sürdürdüğü ilişki, özellikle de çizerin, çocuklarının henüz büyüme çağına gelmediği yıllarda, sanatı uğruna feragat ettiği aile hayatının sıcaklığını ve masum eğlencesini bir nebze de olsa tadabilmesini sağlamıştı. Londra'lı entellektüel arkadaşları onu pazar akşamları New Grove Evi'nde körebe, yüksük bulmaca ve saklambaç gibi gürültülü oyunlara katılırken, kahkahalar arasında cezasını öderken ya da sessiz film oynarken görseler; yahut Du Maurier hoş tenor sesiyle onun en sevdiği şarkılardan birini, örneğin "Kahraman bir aşağı bir yukarı yürüdü"yü, Thackeray'in Küçük Billee baladını ya da "*Mimi Pinson est une blonde*"u [Mimi Pinson Bir Sarışındır] söylediği zaman "Bravo! Encore!"* diye seslendiğine ve "*Vin à quatre sous*"nun** nakaratına canlılıkla katıldığına şahit olsalar, hayretler içinde kalırlardı.

*Fi! de ces vins d'Espagne.****
Ils ne sont pas faire pour nous.
C'est le vin à quatre sous
Qui nous sert de champagne!

Bütün büyük aileler gibi Du Maurier'lerin de takma adlardan, deyimlerden ve göndermelerden üretilmiş kendilerine özgü bir dilleri vardı ve Henry bunu hızla öğrenmişti. Adını *Henry Esmond*'un kadın kahramanından alan Beatrix, "Trixy"ydi; Sylvia her an patlayabilen mizacından dolayı "Kasırga" lakabıyla biliniyordu; Marie Louise kısaltılarak "May"e dönüşmüştü ve Du Maurier'nin kendisi ise "Kiki"ydi. Bebekliğinde ona *manneken***** diyen Belçikalı bir hemşireden türetilmişti bu ve Emma'ya teklifsizce "Pem" diye hitap ediyordu. Rahat

---

* Fr.: Bir daha. (ç.n.)
** Fr.: Beş para etmez şarap. (ç.n.)
*** Fr.: Yuh olsun İspanyol şaraplarına. / Bize göre değil onlar. / Bu dört kuruşluk şarap / Şampanya gibi gelir bize! (ç.n.)
**** Belçika'da yerel ağızda küçük adam, adamcık. (ç.n.)

orta sınıf yaşamlarını kanıksayan çocuklar, babalarının tutumluluğundan hafifçe şikâyet ediyorlar ve sofistike olmayışından dolayı annelerine takılıyorlardı. "Bir fincan çay" ve "ucuz bir şişe şarap" aile argosunda en çok sevilen iki deyimdi ve sıkıcı, sıradan, banliyö tarzı anlamına geliyordu... "Ah, bu tam bir fincan çay, anne!" ya da "Bu kadar ucuz bir şişe şarap olma, baba." Güzel görünümlü ve hareketli bir aileydiler. Henry onu tanıdığında, daha yeni "toplum hayatına karışan" en büyükleri Beatrix, gerçekten çok güzel bir kızdı ve gürültülü bir saklambaç oyunu sırasında, onunla beraber bir süpürge dolabına sıkışmak, karanlıkta onun tatlı kokan, basıncı altında hafifçe ezilen bedenini hissetmek, Henry'nin yaşadığı en kayda değer duygulardan biri olmuş ve âşıkların kucaklaşmaktan duydukları coşkuyu anlamasına yardım etmişti. Beatrix gelişen bir sosyal yaşamın sıcaklığıyla çiçek gibi açarken, Henry onu büyülenerek seyretti.

Du Maurier, güzel kadınlar lehine utanmazca önyargılıydı. Evde, ideal kadın vücuduna düşkünlüğünün ikonları anlamında Milo Venüsü'nün iki alçı modelini bulunduruyordu; biri stüdyo-oturma odasında, şöminenin üzerinde ve diğeri merdivenlerin köşesinde bir kaide üzerinde duruyordu. Eğer Leech'in kızlarına sevimli deniyorsa, Du Maurier'ninkiler klasik bir güzelliğe sahipti ve isterlerse sanatçıyı kollarının altına sıkıştırarak yürüyüp gidecek kadar uzun boyluydular. Du Maurier, Trixy'nin görünüşüyle hiç saklamadığı bir gurur duyuyor ve Sylvia'nın fiziğindeki kusurları acımasızca eleştiriyordu. Gerçi ergenlik çağını geçtikçe onun da hafif çarpık büyüleyici gülümsemesi ve kocaman, ayrık gri gözleriyle olağandışı çekicilikte bir genç kadın haline gelmeye başladığını itiraf edecek kadar lütufkârdı.

Çok geçmeden, henüz on dokuz yaşındayken, Trixy uzun boylu, yakışıklı, iyi mevki sahibi genç bir işadamıyla, Charles Hoyer Millar'la tanıştı ve nişanlandı. 1884 yazında evlendiler ve düğünde hazır bulunan Henry, yılın en güzel gelinle damadı olduklarını beyan etti. İçinden, Du Maurier'nin bazı şeyleri idealleştiren kendi kaleminin bile daha hoş bir çift çizemeyeceğini düşündü. Beatrix –bu defa genç kızın adından daha iyi bir klişe bulunamazdı onu ifade etmek için– ışık saçıyordu. Trixy'nin Hanover Meydanı'ndaki St.

George Kilisesi'nin koridorundan babasının kolunda gelişini ve otuz dakika sonra kocasının kolunda geri dönüşünü seyrederken ve daha sonra düğün töreninde, Charles'ın sahiplenen güçlü kolu ince beline dolanmış biçimde, gençliğin tazeliğiyle son derece mükemmel görünen Beatrix'in gülüşlerini ve konuklarla konuşmalarını izlerken Henry'nin romancılara has hayal gücü, kızın az sonra yaşayacağı cinselliğin gizemine giriş törenine nasıl tepki göstereceğini kurmadan edemiyordu. Onun gelin yatağında, çarşaflar çenesine kadar çekilmiş halde yattığını, kocasının giyinme odasından çıkmasını nefes nefese beklediğini ya da belki diz çökerek duasını ettikten sonra ayağa kalkıp beyaz geceliğiyle mezbahaya giden bir kuzu gibi kocasına doğru yürüdüğünü, kollarını onun boynuna doladığını ve kızaran yüzünü onun omzunda sakladığını hayalinde canlandırırken vücudunu ateş bastı ve kendinden biraz utandı. Herhalde Emma, vazifeşinas bir anne olduğundan, kızıyla evliliğin "o yanı" hakkında konuşmuştu; ama Henry'nin kadının çekingen ve geleneklere bağlı tabiatı hakkındaki bilgisine dayanarak tahmin ettiğine göre, muhtemelen öyle utangaç örtmeceler ve kaçamaklı sözler kullanmıştı ki kızın bilgeliğine hiçbir şey katmamıştı. Charles'ın da evliliğe aynı derecede hazırlıksız olabileceği düşüncesi aklından geçti bir an; ama genç adamın duruşunda bunun tam tersini hissettiren erkeksi bir özgüven vardı. Henry onun hovardalığından şüphelenmiyordu; ama özel okula ve üniversiteye gitmiş ve başka genç adamlarla yurtdışında tatil yapmış yakışıklı, genç bir İngiliz erkeğinin, bekâretini kaybetme vesilesi bulmasının muhtemel olduğunu düşünüyordu. Belki de kendi bekâretinden asla feragat etmediği içindir ki özellikle İngiltere'nin ve Amerika'nın püriten, ikiyüzlü toplumlarında, cinsel hayat konusunda masumiyet ve cehalet içinde yetiştirilen ve sonra batmak ya da yüzmek üzere aniden evlilik denizine fırlatılan, namuslu genç kızların çıkmazı, hayal gücünü ve sempatisini böylesine derinden uyandırıyordu.

Üretken cinsel ilişkinin mekanizması hakkında bilgisi vardı tabii ve resimli erotik eserlerden (özellikle Lort Houghton'ın köy evindeki koleksiyonundan yeterince aydınlanmıştı), insan yaratıcılığının ve ahlaksızlığının buna eklediği çeşitlemeler ve sapkınlıklardan haber-

dardı. Ama kendisini herhangi biriyle bu eylemlerden herhangi birini, en basit olanını bile, icra ederken hayal etmek ona imkânsız geliyordu ve delikanlıyken bile, hiçbir zaman bunu yapmayı yeterince arzu etmiş değildi... Ne trajik erken ölümünden önce, bazen âşık olduğunu aklından geçirdiği New England'lı kuzeni Minny Temple'la ne de dişi yelpazesinin diğer ucunda, Londra'daki ilk yıllarında Piccadilly'de ona her seferinde sarkıntılık eden fahişelerle. Artan yaşının bir tesellisi, belki de tek tesellisi, yaradılışındaki şehvet yokluğunun, başkalarına giderek daha az dikkat çekici gelecek olmasıydı.

Sonunda Henry'yi Paris'ten kaçıran ve yaşam mekânını İngiltere'de kurmaya karar verdiren şey, muhtemelen Fransız edebi yaşamındaki cinsel faaliyetin ve cinsellik saplantısının ısrarlı baskısıydı. Flaubert, Maupassant, Daudet ve diğerleri; hepsinin aşk maceraları ve metresleri vardı ve sık sık genelevlere gidiyorlar, bunu yaparak da sağlıklarını bozuyor ve yazılarında ahlaki temizlik sınırlarını zorluyorlardı. Henry'nin kadınlara karşı şehevi ilgiden yoksunluğunun farkına vardıklarında, bazen erkeklerden ya da genç oğlanlardan zevk aldığına hükmediyorlardı ki Henry, bunu daha da nahoş buluyordu. İnsanın cinsel temastan kaçınıp yine de gerçek bir sanatçı olabileceği, belli ki onlara inanılmaz geliyordu. Zinanın ve ahlaksızlığın gerçek boyutlarının hayatta ve edebiyatta bastırıldığı ve inkâr edildiği, yalnız zaman zaman mahkemelerdeki heyecan yaratan davalarda yüzeye çıktığı İngiliz toplumunun ikiyüzlülüğü, birçok bakımdan çirkin ve tiksindiriciydi; ama insan ilişkilerinde cinsel çekimin gücünden büyülenen ancak böyle deneyimlerin mahrem ayrıntılarını yansıtmaya ehliyeti de eğilimi de olmayan, bekâr bir romancı için elverişli bir siper sağlıyordu. Henry kurgularında incelikli imalar ve etkili eksiltmeler kullanmakla, Fransız romanının şoke edici açık saçıklığıyla Anglo-Amerikan karşılığının, çocuksu kaçınmaları ve aldatmacaları arasında, bir orta yol tutturmayı hedefliyordu. Ancak romancının eksik bıraktığı şeyin tam anlamıyla ne olduğunu bilmesi, bu proje için gerekliydi. Dolayısıyla, kibar topluluklardayken "rezil" ve "iğrenç" Fransız romanlarına karşı gösterilen, geleneksel İngiliz hoşnutsuzluğuna katıldığı halde, bunlardan pek çoğunu okuyordu.

Trixy'nin nişanıyla evliliği arasında, Maupassant'ın *Une Vie*'ini*okudu. Roman kısa bir süre önce Fransa'da yayımlanmış, açıklığı, özellikle masum kadın kahramanın balayım anlatışı, yani ilk cinsel ilişki deneyiminin zalim şoku, sonraki günlerde kocasının şehvetli taleplerine acı içinde katlanışı ve sonra kendisinin hayretle ilk defa cinsel zevk duyuşu, çekişmeli bir velvele yaratmıştı. Çift sıcak bir günde, Korsika'da ağaçlarla kaplı ıssız bir yamaçta, serin bir pınardan su içerken, Julien karısı Jeanne'ı okşamaya başlıyor, kadın da beklenmedik bir *"inspiration d'amour"*** anında, ağzını serin suyla doldurarak el işaretleriyle suyu *"lèvre à lèvre"**** kocasının ağzına aktarmayı teklif ediyordu. Bu eylemin gerçekleştirilmesi Julien'in ihtirasını, Jeanne'da ilk defa yanıtlayıcı bir tepki uyandıran bir düzeye çıkarıyordu. Jeanne vücudunu Julien'inkine bastırıyor ve onu kendisiyle birlikte yere çekiyordu; göğsü inip kalkıyor, gözleri nemleniyordu; *"Julien, je t'aime!"* diye mırıldanıyor ve hemen oracıkta kendisini kocasına hevesle teslim ediyordu. *"Elle poussa un cri, frappée, comme de la foudre, par la sensation qu'elle appelait."***** Henry zaman zaman bu çığlığı duymuştu, ucuz otel odalarının duvarları ardından ya da elinde bir mumla büyük kır evlerinin karanlık koridorlarından geçerken yatak odalarının kapıları arkasından ya da geceleri Paris'te köprülerin kemerleri altındaki gölgelerden; ama ne anlama geldiği konusunda açık bir zihinsel imgeye sahip değildi. Ama artık biliyordu. Konusu ne kadar müstehcense de Maupassant gerçekten yazabiliyordu. Henry bu sayfaları büyük bir dikkatle ama fiziksel olarak tahrik olmadan okudu: âşıklar arasında bile olsa, bir ağızdan diğerine sıvı aktarma düşüncesi ona iğrenç geliyordu.

Bir Hayat'ı Du Maurier'ye ne ödünç verdi ne de tavsiye etti; böyle bir zamanda bunu yapmanın düşüncesiz bir davranış sayılacağını hissetti, özellikle kadın kahramanın evliliğindeki aşkta bulduğu mutluluk, kısa ömürlü olduğundan. Menfur Julien kısa bir süre sonra ona ihanet ediyordu. Arkadaşının, en büyük kızının pek yakında yuvadan uçacağı gerçeğinden çok etkilendiği ve ailenin diğer fertleri he-

---

* Guy de Maupassant, *Bir Hayat*. Oğlak Yayınları, 2004. (ç.n.)

** Fr.: Aşkın esinlediği şey. (ç.n.)

*** Fr.: Dudak dudağa. (ç.n.)

**** Fr.: Onu çağıran duyguyla adeta yıldırım çarpmış gibi ilk olarak çığlık attı. (ç.n.)

yecanla büyük gün için yapılacak düzenlemeleri tartışırken adamcağızın, karamsar bir sessizliğe gömülmemek için çaba sarf etmek zorunda kaldığı açıktı. Büyük gün sahiden geldiğinde, Du Maurier tabii durumu kahramanca idare etti. Herkese gülümsedi, nükteli bir konuşma yaptı ve gelinle damat oradan ayrılırken ağladığı için Emma'ya çıkıştı. Ama ertesi pazar, Henry New Grove Evi'nde onu ziyaret ettiğinde, yas tutan bir adama benziyordu hali. Beraber fundalıkta bir yürüyüşe çıktılar ve kendilerini –buna benzer her vesilede yaptıkları üzere– Du Maurier ona hayatının hikâyesini anlattığında oturdukları bankta buldular. Göze çarpan bir yükseltide yer almıyordu bank; insanın dikkatini dağıtan bir manzara da yoktu. İskoç çamlarıyla çevrelenmiş tenha bir yolun kenarına iliştirilmişti, güneye bakıyordu ve kuytuydu; bu sırların paylaşımını davet eden bir durumdu. Hatta Henry bu banka "Sırdaşlık Bankı" unvanını vermişti.

Henry düğünün şahane bir biçimde gerçekleşmesinden dolayı arkadaşını kutladığında, Du Maurier içini çekti ve başını iki yana salladı. Mesele, Trixy'nin eş seçiminde itiraz ettiği herhangi bir nokta bulunması değildi. "O iyi, efendi, dürüst bir genç" dedi. 'Trixy'yi sevdiğinden ve ona iyi bakacağından eminim. Ama yıllarca büyütüp beslediğin ve koruduğun küçük kız aniden bir kadına dönüştüğünde ve artık senin korumanı istemediğinde için burkuluyor."

"Anlıyorum" dedi Henry duygudaşlıkla. "Ama hayat böyle, sevgili arkadaşım. Yoksa ırkımız nasıl yenilenirdi?"

"Evet, hayat böyle" dedi Du Maurier karamsar bir biçimde. *"Ce n'est pas gai."** En sevdiği ifadelerden biriydi bu.

"Ne de olsa, sen de Emma'yı babasının elinden aldın ve onun hayli direndiğini bana kendin söyledin."

"Bu doğru" diye itiraf etti Du Maurier. "Ama yaşlı şeytanın gerekçelerinin hâlâ tamamen bencilce olduğuna inanıyorum. Annesininkilerin de öyle. Çok para kaybetmişti ve yaşlılıklarında onlara bakması için Emma'ya güveniyorlardı. Benimle evlenirse pek böyle bir ihtimal kalmayacaktı."

"Eh, sen evlendiğinde *senin* annen sahiden gözyaşı dökmüştür herhalde."

* Fr.: Bu eğlence değil. (ç.n.)

"*Maman* mı?" Bu düşünce belli ki Du Maurier'ye gülünç gelmişti. "Yaşlı hanımefendi böyle şeylerde duygusal değildi. Biliyor musun, ben uzun nişanlılığımız konusunda endişe ve hayal kırıklığından hasta düşerken o bana, bir metres tutmamı tavsiye etti; küçük bir *grisette** ya da bunun Cockney** muadili.

"Yani, evlenmek yerine mi?" Henry bu ifşaatla irkilmişti.

"Hayır, evlenmeyi beklerken" dedi Du Maurier. Henry'nin en az önceki kadar şoke edici bulduğu bir fikirdi bu. "Tabii bunun mümkün olmadığını söyledim ona" diye ekledi Du Maurier hemen. "Nişanlandığımız gün kalbimde Pem'e kesin sadakat yemini ettiğimi söyledim ona ve bu tamamıyla doğruydu."

Henry, daha önce de bir iki kez hissettiği gibi arkadaşının, dikkatsizlikle içinde sahibini biraz zor durumda bırakacak şeyler bulunan bir çekmeceyi açtığı duygusuna kapıldı ve bunu derhal kapattı. Oğluna böyle neşeyle ahlak dışı bir teklif yapabilen bir kadın, anne sevgisiyle ilgili kabul edilmiş bütün kavramları paramparça ediyor ve Du Maurier'nin sözünü ettiği yemin, hayatının o noktasına kadar pek de iffetli sayılmayacak bir yaşantıyı ima ediyordu. Latin Mahallesi'nde sanat öğrenciliği yapmış birisi için belki de bütünüyle şaşırtıcı bir şey değildi bu ama New Grove Evi'ndeki hayatın kusursuz saygıdeğerliğinden ötürü, akla getirilecek bir davranış da değildi. Du Maurier bir sigara yakarken iki adam düşünceye dalarak sessiz kaldılar.

"Evlenmeyi hiç düşünmedin mi, James?" diye sordu Du Maurier nihayet.

"Hayır, pek düşünmedim" diye cevap verdi Henry. "Evlenmeyi düşünebileceğim tek kadın genç yaşta öldü."

Du Maurier ilgiyle ona baktı. "Kimdi o?"

"Kuzenim Minny. Minny Temple. Çok olağanüstü bir insandı."

"Güzel miydi?"

Henry gülümsedi. "Senin müşkülpesent standartlarını tatmin eder miydi, bilmiyorum Du Maurier. Son derece çekiciydi; canlı, doğal, görünümü neredeyse bir oğlan gibiydi, özellikle hastalık yüzünden saçlarını kısa kestirdiği zaman. Ama onu coşkulu ruhu için seviyordum."

---

* Fr.: Hoppa işçi kız. (ç n.)

** Karakteristik bir şiveye sahip Doğu Londralı. (ç.n.)

"İkiniz de âşık mıydınız?"

Henry başını iki yana salladı. "Hiçbir zaman dile getirilmedi, iki taraftan da. İkimiz de çok gençtik –yirmili yaşlarımızın başındaydık– ve onun birçok hayranı vardı. İç Savaş'ın bitiminden hemen sonraydı ve New England'daki çevremizde, anlatacak kahramanlık hikâyeleri olan birkaç genç vardı. Ben, hâlâ acısını çektiğim sırtımdaki bir incinme yüzünden askerlik hizmetinden istisna edilmiş –yani muaf tutulmuştum– mazur görülmüştüm, dolayısıyla kendimi bu, bronzlaşmış ve savaş yarası almış gazilerin yanında biraz, sindirilmiş gölgede bırakılmış hissediyordum denebilir. Kısacası, geride duruyordum. Ortaya atılmıyordum. Ama aramızda özel bir yakınlık kurulduğunun ikimiz de farkındaydık, ben öyle sanıyorum. Eşsiz bir duyarlılığı vardı, eşsiz bir duygu inceliği ve bir... bir... bir..." Henry kolunu uzattı ve istediği ifadeyi havadan koparmaya çalışırmış gibi eliyle yokladı, "hayatında büyük şeyler yapmak için ateşli bir arzusu vardı."

The Portrait A Lady'deki* Isabel Archer gibi mi?"

"Isabel'de Minny'den bir şeyler var sahiden" diye itiraf etti Henry. "Her zaman en iyi şeyin uzak bir ihtimalinin bile, en iyi ikinci şeyin, aşikâr kesinliğinden daha iyi olduğunu söylerdi. Bu düsturu bana, ölümünden kısa bir zaman önce yazdığı bir mektubunda hatırlattı. Bunu hiç unutmadım. Bir anlamda, edebi kariyerime yol gösteren bir ışık oldu."

"Nasıl öldü?"

"Verem. Yirmi beş yaşında. O sırada Avrupa'daydım. Hastalandığını biliyordum; ama ölüm haberi benim için büyük bir şok oldu. Onun İtalya'ya gelmesi ve Roma'da buluşmamız ihtimali hakkında yazışıyorduk. Bunun düşüncesinin bile kendisini heyecandan 'deliye döndürdüğünü' söylüyordu. Ama mukadder değilmiş."

"Ne kadar üzücü" dedi Du Maurier. "Ve aynı bağlılığı hissedebileceğin başka bir kadın hiç çıkmadı, öyle mi?"

"Hayır" dedi Henry.

Bu öykü neredeyse doğruydu ve Henry de buna neredeyse inanıyordu. Minny Temple'ı elbette sevmişti; ama eğer ona "âşık" olsaydı, o sırada çekip Avrupa'ya gitmezdi ya da onu kendisine katılmak üze-

* Henry James, *Bir Kadının Portresi*, Yapı Kredi Yayınları, 2006. (ç n.)

re Atlantik'in diğer yakasından getirtmek için daha kararlı bir şekilde çabalardı. Minny hayatının son yılında, kuzence bir duygudan daha fazlasının çekingen ipuçlarını vermişti. "Şimdi bu kadar uzakta olduğuna göre, biraz sevecen davranmama aldırmazsın, değil mi?" Henry ise bu fırsattan faydalanmamıştı ve yazışmalarında Roma'da yeniden buluşma ihtimalini askıda bırakmış, bunu gerçekleştirmeye hiç teşebbüs etmemişti. Bu yüzden, onun ölüm haberi kendisine ulaştığında, elemle birlikte belli bir suçluluk duymuş ve bu duyguyu, kızcağızın ruhunu eserlerinde, özellikle kadın kahramanlarında ebedileştirmeye ant içerek rahatlatmıştı. Kaderin daha tomurcukken kopardığı bu gençlik aşkı hakkında Du Maurier'ye ve başkalarına anlattığı öykü, kendini bekâretle sanatına adayışını hem açıklıyor hem de kutsallaştırıyordu.

Üçüncü Bölüm

Henry, Du Maurier'ye, son yıllarda hayatında halk arasında "hanım arkadaş denen şeye en yakın kişiden, Constance Fenimore Woolson'dan bahsetmedi. Minny Temple hakkında serbestçe konuşabilirdi çünkü güvenli bir biçimde ölüydü o; ama arkadaşları hayattaysalar eğer Henry, kendisiyle ilgili bilgiler birinden diğerine sızmasın diye, onları bazen tek başlarına, bazen grup halinde, geçirimsiz bölmelerde tutmayı severdi. Ne kadar kurmaca olsa da roman yazmak, kaçınılmaz biçimde yazarın kendi benliğinin, kendi ruhunun sergilenmesiydi ve insanın arkadaşları, özellikle de halk, özel yaşamı hakkında karşılaştırmalar ve çıkarımlar yapmalarına yol açacak ne kadar az bilgiye sahip olurlarsa o kadar iyiydi. Henry'nin geniş tanıdık çevresinde pek az insan, onun

Constance Fenimore Woolson ile kurduğu yakın ilişkinin farkındaydı.

Bayan Woolson, yerli Amerikan romanının, modası artık geçmişse de –anlaşılan geçmişti artık– o büyük öncüsü, çok sevilen *Leatherstocking Tales*'in [Deri Çorap Masalları] ve bu öykülerin sınır boyunda yaşayan kahramanı Natty Bumppo'nun yaratıcısı, Fenimore Cooper'ın kardeşinin torunuydu. Atasının edebi yeteneğini miras almıştı kadın; ama bunu hayatın evcil ve duygusal yönlerine uyguluyor, 1870'lerde, Henry'nin de katkıda bulunduğu kaliteli Amerikan dergilerinde giderek artan bir sıklıkla yayımlanan ve konusu Ohio'da ve İç Savaş sonrasında Güney'de geçen skeçler ve öyküler yazıyordu. 1879'da *Harper's*, *Anne* adlı romanını tefrika halinde yayımlamaya başladı ve romanın, dergi okurları arasında olağanüstü popülerleştiği söyleniyordu. Aşağı yukarı aynı sıralarda Bayan Woolson da *Atlantic*'te Henry'nin çalışmaları hakkında son derece övgü dolu bir makale yayımladı. Dolayısıyla 1880 baharında Floransa'da ilk defa tanıştıkları zaman, Henry onun kim olduğunu çok iyi biliyordu ve kadına da söylediği gibi, Henry'ye sunduğu, Minny Temple'ın kız kardeşi Henrietta tarafından yazılmış tanıtma mektubuna hiç ihtiyaç yoktu.

Henry, Bayan Woolson'ın bu mektubu aylardır yanında taşıdığını ve bir türlü kullanma fırsatı bulamadığını epey sonra öğrenecekti. Bayan Woolson önceki aralık ayında, kız kardeşi Clara ve onun kızı Clare ile beraber, Avrupa'ya ilk yolculuğunu yaptığı zaman, Henry'yle karşılaşmak ümidiyle önce Londra'ya gitmiş ama onun Noel'i Paris'te geçirmek üzere şehirden ayrıldığını öğrenmişti. Yılbaşı'nda Kanal'ı geçip Fransa'ya gittiğinde, Henry İtalya'ya gitmişti. Ama nihayet, bir arkadaşlığın gelişmesi için elverişli bir yerde ve zamanda Henry'yi yakalamıştı. Edebiyattan sonra en büyük hazzı müzikten aldığını söylemişti Henry'ye; ama ne yazık ki kulağı duymamaya başlamıştı ve bu zevk kaynağı önlenemez bir biçimde azaldıkça, daha önce fazla yakınlık kurmadığı görsel sanatları takdir etmeyi öğrenerek bunu telafi etmeyi hedefliyordu. Henry, Floransa'da birkaç hafta kalmaya niyetliydi; ona rehberlik etmeyi ve bu tarihi şehrin sanat hazinelerini göstermeyi teklif etti. Bayan Woolson minnettarlıkla ve gizlemediği bir sevinçle kabul etti.

Henry, Floransa'ya Napoli'den gelmişti ve oradayken Paul Zhukovski'yi arayıp bulmuştu. Zhukovski, 70'li yılların ortalarında Paris'te tanıdığı, uyruk değiştirmiş genç, aristokrat bir Rus'tu; sanatçı olmaya özenen bir sanatsever, Turgenyev'in bir arkadaşı ve besteci Richard Wagner'in tutkulu bir hayranıydı. Aslında Henry ve Zhukovski o zamanlar çok yakınlaşmışlar, birlikte uzun yürüyüşlere çıkmışlar ve genç Rus'un kozmopolit gezilerinde topladığı hazineler ve ilginç eşyalarla doldurulmuş stüdyo dairesinde, sanat ve edebiyat hakkında konuşarak saatler geçirmişlerdi. Henry, Zhukovski'nin bir villa tuttuğu Napoli'nin hemen dışındaki Posilippo'da yeniden buluşmalarını sabırsızlıkla bekliyordu. Zhukovski, etrafı Rus ve Alman hayranları ve beleşçilerle kuşatılmış bir halde karısıyla Villa Ungri'de bir yıl geçirmeye niyetli Wagner'e yakın olmak için oraya yerleşmişti. Henry kısa sürede onlarla tanıştırıldı. Bu küçük sarayın her yanını saran sefahat ve ahlaksızlık atmosferi, Henry'yi şoke etti ve püriten New England'da şekillenmiş bir vicdanın gücüyle buna karşı tavır aldı. Kendi tablolarını yapan erkekler ve müstehcen şakalar yapan kadınlar vardı burada; çiftler topluluk içinde alenen birbirlerini okşuyordu ve kimi zaman bunların cinsiyetleri bile aynıydı. Zhukovski, ayyaşlıkla geçen bir akşamın sonunda, Henry'yi dudaklarından öpmeye kalkınca, Henry oradan kaçtı ve bir daha da geri dönmedi.

Paris'teyken Zhukovski'nin bir Uranist* olabileceği aklına gelmemişti ve geriye bakarak, oradaki kendi davranışlarında, kendisi hakkında böyle bir faraziyeyi teşvik edebilecek herhangi bir şeyin yaşanıp yaşanmadığını endişeyle düşündü. Elbette, o uzun yürüyüşlere çıktıkları zaman bazen genç Rus'un koluna girer ya da sohbet esnasında özellikle tutkulu bir görüşü savunurken onu omzundan kavrardı; ama herhalde bu, ilgi alanları güçlü bir biçimde benzeşen ve birbirlerinin arkadaşlığından zevk alan genç adamlar arasında, normalin dışında bir davranış değildi. Birbirlerine duydukları yakınlığın sapkınlığa dönüşebileceği ve doğal olmayan, yasak eylemlere yol açabileceği hiç aklından geçmemişti. Belliydi ki Zhukovski'nin karakterinde varolan gizli bir ahlaksızlık, Villa Ungri'nin sağlıksız

* Homoseksüel. (ç.n.)

atmosferinde açığa çıkmıştı. Henry, Napoli'den Floransa'ya giden treninin birinci sınıf vagonunda oturur ve pencereden, filizlenen ekinlerle yemyeşil olmuş tarlalara, yeni açmış çiçekleriyle göz alan meyve bahçeleri ve zeytinliklere ve onların arkasındaki tepelerde, resim kadar güzel kasabaların ve köylerin yavaş resmigeçidine bakarken geçmişi gözden geçirdi ve tedbirsiz ya da yanıltıcı herhangi bir davranıştan suçlu bulunamayacağına karar verdi.

Kısa bir süre sonra Constance Fenimore Woolson'la tanışması, bundan daha uygun bir zamana rast gelemezdi. Bayan Woolson'a karşı nazik –ve emniyetli bir noktaya kadar güler yüzlü– olmak, herhangi bir duygusal taahhüt altına girmeden, kendi normalliğine duyduğu inancını sağlamlaştırmanın bir yoluydu. İdeal bir düzendi bu. Bayan Woolson öğrenmeye çok hevesli ve Henry öğretmeye çok gönüllüydü. Bayan Woolson onun İtalya ve İtalyan sanatı hakkındaki üstün bilgisinin yararlanıyordu; Henry ise cana yakın, kültürlü ve kusursuz saygınlıkta bir kadın yoldaşa kavuşuyordu. Henry ona İtalyan ustaların fresklerini, tablolarını ve heykellerini gösteriyor ve onun zaman zaman inatla taşralı kalan ama yine de canla başla savunduğu zevkini eğitmeye çabalıyordu. Mesela Bayan Woolson, nü yapıtları takdir etmekte zorlandığını itiraf ediyordu.

"Senin Amerikalı ahlak kavramlarını mı rencide ediyor?" diye sordu Henry.

"Hayır, rencide olmuyorum. Fazilet taslayan birisi değilimdir, yani umarım" dedi Bayan Woolson. "Ama örtüsüz insan bedeniyle pek tanışıklığım yok, beden tasvirlerinin ne zaman güzel olup ne zaman olmadığını anlayacak kadar aşina değilim."

"Uffizi'deki *Venüs'ün Doğuşu*'nun bile mi?" Boticelli en sevdiği ressamlardan biriydi.

"Şey, onun güzelliğini görüyorum tabii ama çıplaklığı dikkati dağıtıyor. Bence giyinikken de bu kadar güzel olurdu. Belki daha da güzel."

"İnsanlar genellikle elbiseyle doğmazlar, zannederim" dedi Henry istihzayla.

"E, ona bakarsan, genellikle tamamen büyümüş olarak da doğmazlar" diye tersledi Bayan Woolson.

Henry'nin bu hızlı ve zekice karşılığa verecek hazır bir cevabı yoktu. "Durumunu düzeltmenin tek yolu daha çok resim görmek" dedi.

Henry'nin nü resimlere estetik yaklaşımını, ilk gençlik çağlarındaki bir deneyim şekillendirmişti. Kardeşi William'ın denediği ve terk ettiği birkaç meslekten biri de ressamlıktı. Henry 1860'ta Almanya'da bir süre öğrenim gördükten sonra geri döndüğü ve Newport, Rhode Island'da tekrar aileye katıldığı günlerde William, burada ressam William Hunt'la çalışıyordu ve Henry, yapacak daha iyi bir işi olmadığından ve her zaman iki kardeş arasındaki ilişkilerin bir özelliği haline gelmiş rekabetle güdülenerek, Hunt'ın stüdyosunun zemin katında depolanan alçı maketlerden çizimler yaparak oyalanmaya başladı. Bir gün, canı sıkılmış ve Michelangelo'nun *Tutsak*'ını kopya etme çabalarından tatmin olmamış bir halde dolaşırken yukarıya, asıl stüdyoya çıktı ve William'la başka bir öğrenciyi, o sırada aileyi ziyarete gelmiş ve bu iş için gönüllü olmuş kuzenleri Gus Barker'ı çizerken gördü. Gus bir yükseltide, tamamen çıplak halde, bir disk atıcı pozunda duruyordu. Duruşunu bozmadan kısaca Henry'ye sırıttı. Henry daha önce tamamen çıplak yetişkin bir insan görmemişti. Stüdyonun parlak kuzey ışığında genç adamın beyaz, adaleli uzuvları ve Henry'ninkilerden ya da sanat galerilerindeki heykellerin herhangi birinde gördüklerinden çok daha büyük cinsel organının görkemli, ağır kütlesi, onda unutulmaz bir izlenim bıraktı. Bir süre kardeşini seyretti, kuzeninin organlarının konturlarını kara kalemle çizişindeki güvene ve serinkanlılığa hayret etti; kendisinin bunu asla yapamayacağını biliyordu. Çıplak Gus'ın görüntüsü, bundan sonra günlerce aklından çıkmadı ve Henry'nin üzerinde, zihinsel olduğu kadar fiziksel anlamda da tedirgin edici etkiler yarattı. Ressam olmak için belli ki başka birisinin çıplaklığını görme konusundaki tabuyu yıkma cesaretine, buna sükûnetle bakma tarafsızlığına ve içinde saklı kalan soyut, ideal güzelliği açığa çıkarma becerisine sahip olmak gerekiyordu. Henry, nü hakkındaki tartışmalarında Bayan Woolson'ı bu teoriden faydalandırdı; ama üzerine kurulmuş olduğu kişisel deneyimi anlatmadı.

Bayan Woolson kırk yaşındaydı; Henry'den sadece birkaç yaş büyüktü ama kendinden şakayla "evde kalmış kız" olarak bahsedişiyle

ya da kendini Henry'nin "bir çeşit edebi teyzesi" biçiminde tanımlayışıyla aralarındaki yaş farkını abartırdı. Başlarda Henry, bunun beraber dolaşmalarının yakışıksız görülmesi tehlikesini azaltmak için bir strateji olduğunu düşünüyordu; ama sonra kadının kendi kendini, onun "peşinde" koşmadığına ikna etmesinin bir yolu da olabileceği aklına geldi. Bayan Woolson böylesine duyarlı ve incelikliydi; sakin, evde kalmış dış görünüşü altında, Henry yakınında olduğu zaman kadının yüreğinin biraz daha hızlı attığı konusundaki kuşkusu, adamın bu özelliklere duyduğu beğeniyi azaltmak yerine güçlendiriyordu. Güzel bir kadın değildi ve dedikoduyu teşvik etmemek bakımından daha hayırlıydı bu; ama çekicilikten yoksun da değildi. Hoş, düzgün yüz hatları, pürüzsüz, dolgun yanakları ve kulaklarının üzerinden geriye çekerek arkada ördüğü parlak, koyu kahve saçları vardı. Bedeni kadınsıydı ve fazla gösterişli olmayan, zevkli giysiler giyiyordu her zaman; yürümek ve ilginç yerler gezmekte de dikkate değer bir dayanıklılık gösteriyordu. Sağırlığı rahat sohbete hafif bir engel teşkil ediyor ama bu sayede, Henry'nin diksiyonunun berraklığını daha da takdir ediyordu. Henry onunla beraber olmaktan zevk alıyor ve hemen her gün onunla birkaç saat geçiriyordu.

Henry *Atlantic*'te kadının kendisi hakkındaki makalesini ve bu makaledeki, "Bay James değerbilir okurlara daima entelektüel bir şölen sunuyor" diyen memnuniyet verici açılış ifadesini okumuştu tabii ve "otantik bir hikâye anlatma kabiliyeti"ni kendisinden gereksiz bir ısrarla esirgese bile, sözlerinin genel tonu, hem olumlu hem de taraftgirdi. Henry onun kendi eserlerinden bazılarını okumuş, aşk ve evlilik temaları üzerinde tipik bir kadınsı yoğunlaşmayla sınırlandırılmış olsalar da bunların; mutlu dokunuşlar, insanlarla ve yerlerle ilgili dikkatli gözlemler ve otantik bir sanatsal dürüstlüğün belirtileriyle dolu olduğunu görmüştü. Bayan Woolson, kadınların kalp meselelerindeki kahramanca feragat ve fedakârlıklarını anlatan hikâyeleri tercih ediyordu ve eğer kadın kahramanları için icat ettiği duygusal mücadelelerde, bazen bir zorlanma duygusu var idiyse bu, alışılmış "aşk hikâyesi"nin saçma engellerine ve baştan savma çözümlerine tercih edilirdi hiç kuşkusuz. Kısacası Henry'nin kendini tutuşmuş saydığı büyük estetik savaşta; hayata, tek tek insanların nabızlarında ve bi-

linçlerinde yaşandığı haliyle hayata, sadık kalma çabasında, meleklerin yani Henry'nin tarafındaydı. İngiliz ve Amerikan romanında değerliliğin ana ölçütü buydu; Fransız ve Rus edebiyatının en iyileri için de öyleydi. Constance –birkaç hafta içinde birbirlerine ilk adlarıyla hitap etmeye başladılar– kendi edebiyat zevkine, sanat zevkinden çok daha fazla güveniyordu ve Henry onun eleştirel kanaatlerine büyük bir saygı duymaya başladı. İngiltere'ye dönme vakti geldiğinde, tekrar karşılaşacaklarını umduğunu samimiyetle ifade etti.

Birkaç ay sonra *Atlantic*'in sayfalarında, Constance tarafından yazılmış, Floransa'nın kilise ve galerilerindeki gezintilerinden esinlendiği açıkça anlaşılan "A Florentine Experiment" [Floransa Deneyi] adında bir kısa hikâye okuduğunda irkildi. Bu parçada, yaratıcısınınkini çok andıran bir saç tuvaleti ve benzer bir ince zekâsı olan Margaret Stowe adında genç bir Amerikalı kadın, Floransa'da Trafford Morgan adında, Henry ile aynı yaşta, İtalyan sanatı hakkında aynı üstün bilgiye sahip ve onun gibi uyruk değiştirmiş birisiyle tanışıyordu. Adam Margaret'a, Floransa'nın sanat açısından ilginç yerlerinde eşlik ederken aralarında yarı çekişmeli, yarı cilveli bir ilişki gelişiyordu ve aşkta hayal kırıklığına uğramaktan kaçınmak için her biri değişik zamanlarda, "tecrübe kabilinden", diğerine ilgi gösterir gibi yapıyordu; oysa aslında bütün bu zaman boyunca birbirlerine âşıktılar. Nemli bir sonbahar günü Duomo'nun iç mekânlarındaki gölgelerde geçen doruk noktasında, gerçek duygularını oldukça etkileyici bir biçimde itiraf ediyorlar ve aralarında kalıcı bir bağlılık kuruluyordu. Henry, karakterlerde yalnız kendisinin ve Constance'ın özelliklerini değil, bütünüyle sohbetlerinden alınmış cümleler teşhis ettiğinden, bu hikâyeyi biraz ürkerek okudu. Ama aradan zaman geçip, tanıdığı insanlardan hiçbiri, hikâyeyle kendisi arasında bir bağlantı kurmuş gibi görünmeyince –izlerini ustaca örtmüş, Floransa'dan yazdığı mektuplarda Constance'tan hemen hiç bahsetmemişti– rahatladı ve hatta kendini bırakarak yazarın gerçeği ve kurguyu bu kadar ustalıkla harmanlamasına hayranlık duydu. Gene de ertesi ocak ayında tekrar İtalya'ya gittiği zaman, Constance'ın Avrupa'da uzun müddet dolaştıktan sonra geçici olarak yerleşmiş, tekrar buluşmalarını hevesle beklediğini bildiği Roma'da değil, Venedik'te üs kurdu.

Kısmen *Bir Kadının Portresi* üzerindeki çalışmalarında dikkatinin dağılmasından kaçınmak ve kısmen de "A Florentine Experiment"i yazmaya cüret ettiği için Constance'ı biraz cezalandırmak amacıyla birkaç ay ondan uzak durdu. Ama mayıs başlarında yumuşadı ve Roma'ya gitti.

Constance dördüncü kattaki bir dairede yalnız yaşıyordu ve çatı katında, "gökteki salonum" dediği camlı bir galeri kadına tahsis edilmişti. Saksı çiçekleriyle süslenmiş ve tepeye dolanan asmalarla gölgelenmiş bu güneşli sığınakta, Henry'ye çay ikram etti ve romanının gidişatı konusundaki endişelerini sempatiyle dinledi. Henry ona metninin hiçbir parçasını göstermedi ama hikâyenin, kuşkularını açıklayacak kadarını anlattı: Başlangıçta Madam Merle'e fazla mı önem veriyordu? Okurları Gilbert Osmond'ın karakterinin tüm çapraşık derinliklerini "görebilecek" miydi? Constance ustalıkla, daha önceki hikâyelerinde benzer karakterler ve durumlardaki başarısına atıfta bulunarak ona güven verdi. Henry'nin, çalışmalarına büyük bir değer verdiklerini beyan eden başka kadın tanıdıkları da vardı; ama yaratma sürecinin neler içerdiği konusunda Constance'ın anlayışına sahip biri yoktu Henry de onun ne üzerinde çalıştığını sordu.

"Yayımlamadan önce *Anne*'i gözden geçiriyorum."

"A, çok hoş bir meşgale" dedi Henry. "Yaratmak her zaman çok ıstırap verici bir çaba; ama redaksiyon tam manasıyla bir zevk. Keşke insan önce yazmak zorunda kalmadan redaksiyon yapabilse!"

"Evet, depresyonda olduğun zaman bile yapabileceğin bir şey" dedi Constance gülümseyerek. "Böyle bir özelliği var hiç değilse."

"Depresyonda mısın, peki?" diye sordu Henry; endişeyle.

"Öyleydim" dedi Constance. Ağır depresyon dönemleri geçirmeye meyli olduğunu itiraf etti. İşte bu belanın üstesinden gelmek ümidiyle uyruk değiştirerek Avrupa'da yaşamayı tecrübe ediyordu; ama nereye yerleşirse yerleşsin, eninde sonunda onu bulup yakalıyordu.

"Duygularını anlıyorum" dedi Henry.

"Sen de mi bundan mustaripsin?"

"Elbette. Sanatçıların meslek hastalığı bu. Hep hayal etmeye ve daha önce kimsenin aklına gelmeyen şeyleri düşünmeye çabalıyoruz ve dolayısıyla yenilgiyi ve hayal kırıklığını göze alıyoruz sürekli"

"Ama aynı zamanda mizaca da bağlı değil mi?"

"Evet, korkarım ki öyle" diye içini çekti Henry. "Üstelik muhtemelen irsi. Bütün ailem melankoli konusunda ustadır; annem dışında. James'lerde nesilden nesile geçen bir şey bu belli ki. Babam Swedenborg'un öğretisinde teselli buldu; ama çocuklarından hiçbiri çözüm bulamadı."

Bu sır alışverişine rağmen, o öğleden sonra ya da Henry'nin Roma'daki kısa kalışı sırasındaki iki üç buluşmada, ikisi de "A Florentine Experiment"e herhangi bir atıfta bulunmadı. Henry Costance'ın, kendisinin hikâyeyi okuyup okumadığını ve ona ne anlam verdiğine dair merakının baskısını, havada elle tutulur bir varlık gibi hissedebiliyordu; ama belli ki Henry'yi bu konuda açık açık sorgulamaya kalkıştığı takdirde, adamın Roma'dan kaçacağını sezinliyordu.

Henry'nin gidişinden bir önceki gün, Kolezyum'u ziyaret ettiler ve bu kaçınılmaz biçimde *Daisy Miller*'la ilgili birtakım anılar canlandırdı... "O senin başyapıtın, bence" dedi Constance ve "şimdiye kadarki" diye ekledi aceleyle.

"Eh, en popüler eserim olduğu kesin ama çok az para kazandım bu kitaptan. Amerika'da korsan baskısı yapıldı; yirmi bin adet sattılar ve ben bir kuruş almadım."

"Ama bu dehşet verici bir şey!" diye haykırdı Constance.

"Bu konuda küskünüm gerçekten" dedi Henry. "Ama kabahat bendeydi. İş işten geçinceye kadar Amerika'daki telif haklarımı emniyete almayı unuttum."

Arenanın gölgeli tarafında, ufalanmaya başlayan teraslardan birinde oturuyorlar ve aşağıya, menfur antik geçmişinde sık sık kana bulanan, Daisy Miller'ın, bir gece yarısı adaba ve sağduyuya pervasızca meydan okuyarak, durumu kınayan kıskanç Winterbourne'un bakışları altında, İtalyan kavalyesiyle beraber yürüdüğü ve ölümcül bir sıtmaya yakalandığı, oval biçimli tozlu meydana bakıyorlardı.

"Zavallı Daisy" diye içini çekti Constance. "Winterbourne onunla neden evlenmedi?"

"O zaman bu kadar ilginç bir hikâye olmazdı. Senin kendi öykülerin de o türden yüzeysel mutlu sonlarla bitmiyor."

"Biliyorum" dedi Constance.

"Winterbourne* evlenecek türden bir adam değil" dedi Henry.

"Evet, adından da anlaşılıyor bu" dedi Constance.

* * *

İki yıl boyunca bir daha karşılaşmadılar; bu süre içinde Henry, iki kere Amerika'ya gitti ve her iki ebeveynini kaybetmenin çifte darbesini yaşadı. Annesi 1882 başlarında, babasıysa aynı yılın aralık ayında öldü. Bu arada Constance, yeni bir roman yazarak ve Avrupa'nın tarih ve sanat mirasını içine sindirerek huzursuzca İtalya, Almanya ve İsviçre'yi dolaştı. Karşılaşmadılar ama yazıştılar. Ailevi zorunluluklarla Amerika'da kalan Henry, Constance'a yazarak ondan haberler almak için yalvarıyordu. Constance'ın kurnazlıkla gözlemlediği üzere adam, Avrupa'ya hasret kalmıştı. Constance onun edebi projelerine övgü ve destek dolu, uzun, zarafetle yazılmış, nazikçe mektuplar yazarak isteğini yerine getirdi. *Bir Kadının Portresi*'nin bir başyapıt olduğunu beyan etti *Daisy Miller*'dan daha tutkulu ve dolayısıyla daha büyük bir romandı bu ve Isabel Archer, mutsuzluğa yazgılı, hayalperest, idealist bir kız tipini incelemede muazzam bir başarıydı.

Constance bu yazışmalarda yalnız bir defa yanlış bir adım attı, o da kendi romanı *Anne*'in başarısından söz ettiği zaman. Roman tefrika edildiğinde o kadar popüler olmuştu ki yayıncısı Harper, kendiliğinden ücretini iki katına çıkarmış ve başlangıçta yaptıkları kontratta yer almadığı halde, yayımlanacak kitap için ona cömert bir telif ücreti sözü vermişti. Henry Constance'ın, *Bir Kadının Portresi*'nin hayli mütevazı kalan satış rakamlarını ima ettiğini sandı ve bir sonraki mektubunda bu konuda iğneleyici bir yorumda bulundu; ama kadının vakit geçirmeksizin verdiği cevaptan, böyle bir niyet beslemediği anlaşılıyordu. "Benim için büyük bir başarı sayılacak şeyin, senin için hiçbir şey anlamına geldiğini biliyorsun elbette" diye yazıyordu. "Ve benim bir hikâyemin, çok 'popüler' olup yüksek satış rakamlarına

---

* İngilizce'de *winter born* ya da *winter borne*: Kışın doğmuş ya da kışın getirdiği anlamına gelir. (ç.n.)

ulaşsa bile –ki bunu ümit etmiyorum– benim en iyi çalışmamın zirvesinin bile, senin ilk ya da en zayıf çalışmalarının eline su dökemeyeceği gerçeğini değiştiremez. Çalışmalarım seninkilerin yanında kaba saba kalıyor. Tamamen başka bir ayardalar. İkisi aynı günde anılmamalı." Tapınmaya varan bir taşkınlığa ama aşikâr bir samimiyete sahip bu övgüleri okurken Henry'yi neredeyse fiziksel olarak hissettiği, yumuşacık bir memnuniyet kapladı.

Constance ya da Henry'nin bazen ona, ilk tanıştıkları ülkeyle bağlantı kurarak hitap ettiği adla "Constanza" haklı olarak; kendi mektuplarının Henry'nin küçük yazı kâğıtlarına, iri harflerle karalanmış özet halindeki ve üstü kapalı raporlarından çok daha uzun ve daha kapsamlı olduğundan ve Henry'nin, yeniden buluşmalarına dair zaten belli belirsiz planları hiç durmadan erteleyip durduğundan, gerçekleştirmek için hiçbir şey yapmadığından şikâyet ediyordu. Amerika'ya dönmeyi düşündüğünden söz ettiğinde ve Henry, bu konuyu onunla bir İtalyan kilisesinin duvarına dayanarak konuşmak istediği cevabını verdiğinde, sert bir üslupla "O tür bir şeye, üç yıl önce Floransa'daki o kısa süre dışında hiç niyetli görünmedin. Üç yılı dolduran uzun aylar içinde kaç defa gördüm seni? Şikâyet etmiyorum zira seni görmeyi ümit etmem için kesinlikle hiçbir sebep yok; yalnız 'İtalyan kilise duvarları' hakkında bu süslü cümleleri koyma mektuplarına" yorumunu yaptı. Henry bu serzenişi okuduğu zaman biraz kızardı: Constance onu, yerine getirmeye hiç de niyet etmediği bazı duygusal, süslü sözlere kendini kaptırırken yakalamıştı. Constance'ın onu görmeyi "ümit" edebilmesinin tek nedeni, Henry'nin ona duyduğu aşk olurdu ama âşık değildi. Peki, o Henry'ye âşık mıydı? Henry'nin yazmayı planladığı üç uzun roman hakkında, "Neden bize gerçek bir sevgi duyabileceğimiz bir kadın vermiyorsun? Mesela birisinin onu çok sevmesini sağla ya da en azından o birisini sevsin ve biz sevdiğini görelim" derken kadın, kendisi ve Henry'ye olan duyguları hakkında şifreli bir mesaj mı veriyordu? Henry "A Florentine Experiment"i yeniden eline aldı ve daha büyük bir dikkatle okudu. Trafford Morgan, Margaret'a ilk defa evlenme teklif ettiği zaman, kız onu hor görerek saldırıyordu: *"Bir erkeğin derin egoizmiyle, seni sevdiğime inanıyorsun; baştan beri buna inandın. Bunu bildiğim*

içindi ki bu deneyin devam etmesine izin verdim: seni aptalca ve sınırsız hatandan dolayı mahkûm etmek için " Ama sonra bu yıkıcı reddedişin bir yalan ya da en azından bir kendini kandırma olduğu ortaya çıkıyordu. Constance hakikaten onu bencil bir egoist olarak mı görüyordu; yoksa böyle düşünmek, Henry'ye olan duygularını kontrol edebilmesinin tek yolu muydu? Hikâye ikisinin ilişkisine uygulandığında, çeşitli anlamlara gelebiliyordu; ama nasıl yorumlanırsa yorumlansın, aynı derecede tedirgin ediciydi.

1883 sonbaharında, Constance Londra'ya taşınacağını bildirdiği zaman, onun peşinden geldiği düşüncesinden korkan Henry'nin ilk tepkisi paniğe kapılmaktı. Ama Bolton Sokağı'nda, kendisininkine çok yakın bir konuta yerleşmesine rağmen, Constance kısa zamanda, onu zor durumda bırakmayı arzu etmediğini açıkça belli etti. Henry için uygun zamanlarda onu tek başına ve gizlice görmekten, aradaki sürelerde edebi çalışmalarla uğraşarak ve Londra'yı keşfederek, Dickens ve Thackeray'in en sevdiği romanlarının geçtiği yerlerin izini sürerek kendini oyalamaktan tamamen mutlu görünüyordu. Henry rahatladı ve onunla vakit geçirmekten yeniden zevk almaya başladı. Zaman zaman tiyatroda birlikte görülüyorlardı; ama varlığından herhangi bir şekilde haberdar olsalar bile, Henry'nin diğer arkadaşlarına göre Constance, onun geniş tanıdık çevresinin kenarında kıyısında kalmış birisiydi. Henry sohbet esnasında ondan, zekâsı ve sağduyusu hatırına arkadaşlığına değer verdiği "evde kalmış bir kız", "mükemmel bir küçük kadın" şeklinde söz ederek bu görüşü teşvik ediyordu. Ona teklifsizce "Fenimore" diye hitap etmeye başladı; bunun onu kadınlığından arındıran ve edebi kimliğini vurgulayan bir etkisi vardı. İşitme duyusunun daha da gerilemesi ve tiyatroda artık bir kulak borusu kullanmak zorunda kalması, bu toplumsal gösteriyi kolaylaştırıyordu: Henry'nin bir kadınla kulak borusu aracılığıyla gizli bir aşk ilişkisi yaşadığından kim şüphelenebilirdi ki? Gizli bir ilişki yaşadığı yoktu zaten; ama yanlarında bir başkası olmadan buluştukları ve gezintilere çıktıkları görüldüğü takdirde çeşitli yorumlara yol açabilirdi bu. Fenimore bir süreliğine Salisbury'de kaldığı sırada, Henry onu orada ziyaret etti ve birlikte Stonehenge'i gezmeye gittiler. Arabala-

rı fırtına şiddetindeki sonbahar rüzgârıyla az kalsın devriliyordu; sonra da Mikail günü münasebetiyle Fenimore'un Katedral Arazisi'ndeki konutunda baş başa kaz yediler. Ağustosta Henry, Londra'nın dikkati dağıtan yaşamından uzakta yazı yazmak için birkaç haftalığına Dover'da bir otele gittiğinde de Fenimore, aynı amaçla aynı kasabada bir daire tuttu. Çalışmalarına ara verdiklerinde beyaz kayalıklarda yürüyüşe çıkıyorlardı. Bu ve benzeri vesilelerde âşıkane ya da uygunsuz bir şey yaşandı. İlişkileri platonik bir beraberlikten ve ortak ilgi alanlarındaki kültürel sohbetlerden ibaretti. Yine de Henry, bu buluşmaların ayrılmaz bir parçası olan ve bunlara çeşni katan ketumiyet ve gizlilikten zevk alıyordu. Gerçek gizli randevularda yaşandığını hayal ettiği heyecan ve risk duygusuna benzer bir şeyler hissediyor ve bu deneyimi ilerdeki bir edebi kullanım için saklıyordu.

* * *

Henry'nin Fenimore'la ilişkisinin derecesi hakkında herhangi bir fikre sahip tek insan, kız kardeşi Alice'ti. Ailenin bebeği ve Henry'den beş yaş küçük Alice, on yedi yaşından beri hırpalayıcı halsizliklerden ve yatakta geçirmek zorunda kaldığı uzun dönemlerden mustaripti. Alice'in semptomlarının listesi –yüzde nevralji, karın ağrıları, bacaklarda felç, çarpıntılar, bayılma nöbetleri ve isteri– onda bedensel hiçbir hastalık bulamayan Amerikalı tıp mesleği üyelerini şaşkına çevirmişti. Böylece 1884'te Alice, İngiltere'de daha iyi olup olmayacağını görmek için oraya geldi. Henry'ye göre, daha kötü olamayacağı aşikârdı. Annelerinin ölümünden sonra Alice, dikkati çeken bir biçimde canlanmış, anlaşılan dul kalan babasına bakmakta doyum ve beklenmeyen bir yedek enerji bulmuştu; ama bir yıldan az bir süre sonra da yaşlı adam ölünce –neredeyse kendi isteğiyle gelen huzurlu bir ölümdü bu– Alice yine yıkıldı. Harvard'daki akademik kariyerine artık iyice gömülen ve ilgilenmesi gereken bir eşi ve küçük çocukları bulunan William'ın, Alice'e ayıracak fazla zamanı yoktu. William'ın aile hayatında yaşadığı mutluluğa yakından tanıklık etmenin, toplum içindeyken sevinç duyuyor gibi görünse de aslında ona acı verdiğin-

den şüpheleniyordu Henry. Neredeyse kızın intiharına yol açan 78'deki depresyonu, William'ın başka bir Alice ile nişanlanmasıyla aynı zamana rastlamamış mıydı? Anne babası ve bir kardeşi ölmüştü. Wilky, savaştan sonra yaşadığı kısa, mutsuz bir dönemin ardından, 1883'te kalp hastalığına yenik düşmüştü; çok sevdiği en büyük ağabeyi evlenmişti ve en küçük erkek kardeşi Bob, kendine ait ağır sorunlarla boğuşuyordu; mutsuz bir evliliği vardı ve alkolikti; zaman zaman bir şifa yurduna teslim ediyordu kendisini. Dolayısıyla Boston'da Alice'e göre bir şey yoktu. Bunca acı verici duygu ve deneyimi çağrıştıran yerden altı aylığına uzaklaşmak, ona iyi gelecekti. Arkadaşı Katharine Loring'in, 1884 sonlarında Avrupa'ya götürmeye karar verdiği Louisa adında hasta bir kız kardeşi vardı ve aynı sıralarda, İngiltere'ye giderken Alice'e de eşlik etmeye hazırdı.

Henry onları, yağmurun çiselediği gri bir kasım gününde, yanında geçici bir süre için tuttuğu bir hizmetçi kızla birlikte, Liverpool rıhtımlarında karşıladı. Hiç de fırtınalı bir yolculuk değildi; ama Alice yolculuğun çoğunu kamarasında yatağa serilmiş bir halde geçirmişti ve iki denizcinin onu kıyıya taşıması gerekti. Henry bu görüntüyle sarsıldı ve kız kardeşinin Amerika'ya asla dönmeyeceğine dair bir önseziye kapıldı. Alice'in derhal bir otelde yatağa yatırılması gerekti ve Londra'ya tren yolculuğu yapabilecek duruma gelinceye kadar, iki gün orada kaldı. Londra'da Henry kardeşi için, kendi dairesinin yakınındaki Clarges Sokağı'nda bir ev tuttu; Katharine Loring ise Louisa'yla birlikte Bournemouth'a devam etti. Henry edebi ve sosyal zorunluluklarından bulduğu boşluklarda, kısa sohbetler yapmak için Alice'i sık sık, bazen günde iki defa görebiliyordu. Yaptığı şeyleri, hazır bulunduğu partileri ve gittiği tiyatro oyunlarını anlatarak onu eğlendiriyordu. Alice, ağabeyinin sevgisi konusunda daima sahiplenici olmuş ve başka kadınların bu sevgi üzerindeki emellerinden hep şüphe duymuş, kurnaz ve uyanık bir kadındı. Henry yaptığı şeyleri anlatırken, "Bayan Woolson" adının ne kadar sık geçtiğinin ve bazen ondan "Fenimore" diye söz ettiğinin farkına varması uzun sürmedi. Bu konuda Henry'ye takıldı ve onu payladı.

"Bu kadına ilgi duyuyor musun, Henry?"

"İlgimi çekiyor, evet. Edebiyat hakkındaki görüşleri fevkalade sezgili."

"Ne demek istediğimi biliyorsun, Henry. Onunla ilgili niyetlerin var mı?"

"Evlilik niyeti mi demek istiyorsun? Elbette hayır."

"Zannederim onun seninle ilgili böyle bir niyeti var."

"Fenimore arkadaşlığımızın tabiatını çok iyi anlıyor. Kitaplara ve yazmaya duyduğumuz ortak ilgiye dayalı bir arkadaşlık bu."

"Onun kasvetli hikâyelerini okumaya nasıl sabrediyorsun şaşıyorum" dedi Alice huysuzca.

Kıskançlığı o kadar aşikârdı ki Henry, ona takılmaktan kendini alamıyordu; bu da meseleyi hafifletiyordu. Alice münzevi bir hayat sürdüğü ve dairesinden nadiren çıktığı için, Londra'da dedikoduyu teşvik etme tehlikesi pek yoktu; Ama elbette Henry, onun mektuplarında William'a karanlık ipuçları vermesine engel olamazdı. Fenimore ise Alice'in Londra'daki varlığından haberdardı tabii; ama ne zaman Alice'i ziyaret etmek istese, Henry onu caydırmaya çalışıyordu ve o da bundan onun kendisine karşı husumetini tahmin ediyordu. İşte böylece Henry, ikisi de Londra'nın göbeğinde, birbirlerine bir buçuk kilometre mesafede oturan, ikisi de kendisiyle yoğun bir biçimde ilgilenen, hiç tanışmamış ve birbirleri hakkında bilgi edinmek için tamamıyla kendisine bel bağlayan, iki kadın arasında mekik dokuyordu. Eğer bu kadar yakınındaki kişiler arasında cereyan etmeseydi, bu durumdan çoktan bir hikâye çıkarmış olacağını düşünüyordu. Fenimore da bunu biraz absürt bulmuş olacak ki Londra'dan çekildi ve 85 yazı için Leamington Kaplıcaları'nda bir ev tuttu; görünüşteki sebebi de Warwickshire'ı keşfetmekti.

Bu arada Alice'in sağlığı iyiye gitmiyordu. İngiliz doktorlar kaşlarını çattılar, kurcaladılar, incelediler; "gizli gut" ve "anormal derecede hassas bir sinir sistemi" teşhisi koydular; haplar ve şuruplar, elektrik şokları ve tuzlu su banyoları tavsiye ettiler. Hiçbir şey fayda sağlamadı. Alice, odasından ve çoğu zaman da yatağından çıkmayan kronik bir yatalak haline geldi. Özellikle Katharine Loring'in, kız kardeşine bakmak üzere yanından ayrıldığı zamanlarda gösterdiği ihtimam için Henry'ye içtenlikle minnettardı. "Çaresiz bir kadının Denizlerin İhti-

yar Adamı gibi sırtına binmesine kızmıyor musun?" diye sordu ona bir defasında ve Henry, tamamen doğru sözlülükle, kendisi için hiçbir sakınca yaratmadığını söyledi. Alice'in çoğu arkadaş ve akrabasından farklı olarak Henry'ye, onun hayali hastalıkları çileden çıkarıcı ya da trajik gelmiyordu; aksine onları ilginç buluyordu. Kendisi nasıl sanatını üretiyorsa Alice de kötü sağlığını üretiyormuş gibi geliyordu ona. Bu onun mesleği, *raison d'être*'i* ve bir anlamda iradesinin aracı gibiydi. Mesela, Katharine Loring ne zaman kız kardeşine hastabakıcılık yapmaktan geri dönse, Alice'in bir çöküntü geçirerek yatağına çekildiğini, böylece Katharine'in ona bakmak üzere orada kalmasını garanti altına aldığını gözlemliyordu. Henry, Alice'in üzerinde değişik tıbbi uygulamaların tecrübe edilmesine itina gösteriyor ve William'a yazdığı mektuplarda, bunları titizlikle rapor ediyordu etmesine ama aslında, hiçbirinin işe yarayacağını beklemiyordu. Alice'in "iyileşeceğini" asla tahmin etmiyor ve bu konuda boş umutlarla kendini üzmüyordu. Ona karşı görevlerini yerine getiriyor, onu ziyaret ediyor ve ona iyi bakılmasını sağlıyor ama bunun dışında, hayatına eskisi gibi devam ediyordu. Fenimore kışın Londra'ya döndü ve ara sıra da olsa tiyatrolara, müzelere ve sanat galerilerine gitmeye yeniden başladılar. Fenimore artık nü tablolardan rahatsızlık duymuyor ve Edward Burne-Jones'un iffetli bir biçimde soyunmuş genç kızlarına toleransla bakabiliyordu; gene de Alma-Tadema'nın hayal gücünün safiyeti hakkında, Henry'nin de gizlice paylaştığı bazı çekinceleri vardı.

* * *

Henry epeyce bir süredir kendisine daha ferah ve daha rahat bir ev aramayı düşünüyordu. Bolton Sokağı'ndaki dairesi kullanışlıydı ama özellikle kış aylarında biraz karanlık ve bunaltıcıydı; Park ön pencerelerden ancak dar bir açıyla görülebiliyordu. Yeni yılda bu atılımı yaptı ve Güney Kensington'da, blok halindeki yeni konaklarda, dördüncü kattaki bir daireyi kiraladı. Uçuk sarı Londra tuğlasından, güzel görünümlü, simetrik bir kütleydi bu; cephesinde taş

* Fr.: Var olma nedeni. (ç.n)

kaplamaları, cumbaları ve incelikle biçimlendirilmiş ferforje balkonları vardı. Kensington Üçgeni'nin hemen dışında, sessiz, geniş bir çıkmaz sokak olan De Vere Bahçeleri'nin ortalarında bulunuyordu. Adresi kulağa, Henry'ye memnuniyet veren bir biçimde, seçkin geliyordu ve dairenin kendisi, arzu edilir nitelikler bakımından diğerinden çok üstündü. Şubat'ta, daire henüz talimatlarına göre döşenmekte ve dekore edilmekteyken Fenimore'u, yeni evini görmeye götürdü ve bu iş için işçilerin paydos ettiği bir cumartesi öğleden sonrasını seçti. Fenimore'u Sloane Sokağı'ndaki konutundan almaya bizzat gitti ve birlikte De Vere Bahçeleri'ne yürüdüler.

"Merdivenler sana biraz zahmetli gelmeyecek mi, dördüncü katta oturunca?" dedi Fenimore, Henry sokaktan balkonunu işaret ederken.

"A, bekle de gör" dedi Henry, gözleri parlayarak.

"Bir asansör!" diye haykırdı Fenimore, oraya vardıklarında.

"Yaa, gördün mü!" dedi Henry, kafesli metal kapıyı gösterişli bir biçimde açıp Fenimore'u küçük, meşe lambri kabine buyur ederek. Özel konutlarda asansör bulunması, İngiltere'de hâlâ biraz alışılmamış bir şeydi.

Daire geniş ve bol pencereliydi. Londra'daki bu gri şubat gününde bile içeriye ışık doluyordu. Henry bu daireye sahip olmanın guruyla coşku duyarak Fenimore'u bir odadan diğerine götürüyor, ayak sesleri cilalı ahşap zeminde yankılanıyordu. Barker firması henüz halıları ve kilimleri teslim etmemişti. "Burası salon ama çalışma odası olarak kullanacağım; kitap raflarını özel olarak hazırlattım. Bu oturma odasını misafir kabul etmek için kullanacağım. Burası yemek odası; boyutlar çok iyi, öyle düşünmüyor musun? Büyük yatak odası... misafir yatak odası... mutfak ve hizmetçi odaları."

Fenimore bu sonuncusuna biraz şaşırdı. "Hizmetçiler burada mı yaşayacak?"

"Bir uşak ve bir aşçı-kâhya kadın. Fevkalâde bir çifti işe aldım. Bay ve Bayan Smith. Adam daha önceki görevinde bir konta hizmet ediyormuş."

"Tanrım, Henry!" diye haykırdı Fenimore. "Hayatta gerçekten yükselmişsin, hem hakiki hem mecazi anlamda."

Henry halinden memnun bir biçimde gülümsedi ve Fenimore'u tekrar salona götürdü; burada balkon kapılarını açarak onu küçük balkona çıkardı. "Kibar bir sokak, sence de öyle değil mi? Biraz Paris havası koktuğunu düşünüyorum. Azıcık da eğilirsen..." dedi ve kendisi de böyle yapıp, sokağın sol tarafını işaret etti. "Kensington Bahçeleri'ni ve ötede Kensington Sarayı'nı görebiliyorsun. Kendime bir köpek alacağım ve parkta yürüyüşe çıkacağım onunla."

"Harika bir daire" dedi Fenimore. "Seni tebrik ederim, Henry."

"Bütünüyle döşendiği zaman daha da harika olacak" dedi Henry. "Yerleşir yerleşmez bana akşam yemeğine gelmelisin. Bayan Smith'in yemekleri konusunda ümitliyim... çok ümitliyim. Her halükârda Bolton Sokağı'ndakinden çok daha iyidir herhalde. Daha kötü olması mümkün değil." Kıkır kıkır güldü ve Fenimore'u misafir odasına geri götürdü.

"Peki, ne zaman gerçekleşecek bu?" diye sordu Fenimore.

"Mart'ın ortalarında buraya taşınmayı planlıyorum" dedi Henry, balkon kapılarını kapatarak.

"A, korkarım o zamana kadar gitmiş olacağım" dedi Fenimore.

"Gitmiş mi?" Henry şaşkınlıkla adeta bir fırıldak gibi ona döndü.

"Evet, Floransa'ya geri dönüyorum."

"Ama neden?"

"Herhalde *seni* Floransa'nın cazibeleri konusunda ikna etmem gerekmiyordur, değil mi?" dedi Fenimore gülümseyerek.

"Hayır ama..." Henry devam etmedi.

"İngiltere'nin kırlarına ve Londra eğlencelerine doydum. O halde beni burada tutacak ne var?"

Henry cevap veremedi. Eğer "Ben" diyecek olursa, sohbetin hangi tarafa yöneleceği kestirilemezdi. Fenimore, adamın mahcubiyetini hissetmiş gibi, onu cevap verme yükünden kurtardı. "Kendine ait bir gelire sahip ve bağları bulunmayan özgür bir kadın olmanın avantajlarından biri, nerede yaşayacağıma kendi keyfime göre karar verebilmem."

"Elbette" dedi Henry, tasdik ettiğini göstermek için başını hafifçe eğerek. Fenimore haklı bir gururla konuşuyordu: *Anne*'in telif haklarından iyi bir kazanç elde etmişti. Gerçi Fenimore ona rakamları ver-

mekten düşünceli bir biçimde kaçınmıştı ama Henry, kitabın Amerika'da on binler düzeyinde satıldığına dair haberler almıştı ve baskıda yeni bir romanı vardı. Henry, "Ama seni özleyeceğim" diye eklemekte bir sakınca görmedi.

"Öyle mi, Henry?" dedi Fenimore. "Zannetmiyorum. Bu kadar çok arkadaş sahibi bir adam tanımadım."

"Ama pek azı bir yazar ve sanatçı olmanın ne demek olduğunu anlıyor yani... senin anladığın kadar."

"Bunları mektupla da tartışabiliriz, eskisi gibi" dedi Fenimore. Lincrusta duvar kâğıdını incelemek için yana döndü ve eldivenli parmağını kabartılı desenin üzerinde gezdirdi; daire henüz ısıtılmadığı için, sokak kıyafetlerini çıkarmamışlardı. "Bu güzel" diye mırıldandı.

"Son moda olduğunu söylüyorlar" dedi Henry. "Sana söylemiş miydim? *Atlantic* benden senin çalışmaların hakkında retrospektif bir makale yazmamı istiyor."

Fenimore'un başı diğer tarafa doğru dönük durduğu halde, Henry onun pürüzsüz beyaz yanağının kızardığını gördü. "Hayır" dedi Fenimore, "söylemedin." Henry daha önce ona bu tekliften bahsetmediğini çok iyi biliyordu; çünkü o ana kadar bunu kabul edip etmeyeceğine karar vermemişti.

"Peki, yapacak mısın?" diye sordu Fenimore, duvar kâğıdını dikkatle incelemeye devam ederek.

"Evet, *Princess*'le işim bir bitsin de" dedi Henry, halen *Atlantic*'te tefrika halinde yayımlanmakta olan haddinden fazla uzun romanı *Princess Casamassima*'yı kastederek. Eğer o sırada orada, makaleyi yazmayı neden üstlendiğini soracak bir şahit bulunsaydı, tam anlamıyla izah edemezdi ve zaten söylediğine derhal pişman oldu. Bir yazar olarak Fenimore'a duyduğu saygıyı göstermek için miydi yoksa kendisini terk ettiği için ona suçluluk hissettirme çabası mıydı? Eğer ikincisiyse, girişim fevkalade başarılı olmuştu.

"A!" diye haykırdı Fenimore, ona doğru dönerek. "O halde Londra'dan ayrılacağıma çok memnunum. Seninle bir yerlere gitmek, bu arada çalışmalarımı okuyup değerlendirdiğini bilmek dayanılmaz olurdu."

"Ancak peşinden Floransa'ya gelmeyeceğime söz vermiyorum" dedi Henry. "Kirli, puslu Londra'da 'Floransa' kelimesi bile oranın güneşle yıkanmış duvarlarına ve Cascine'de yapılacak gölgeli yürüyüşlere özlem duymama yol açıyor."

"Seni orada görmekten çok mutlu olurum, elbette. Ama Alice ne der?" Bu sonuyu sorarken gülümsedi; ama sukûnetle, gözünü kırpmadan bakışında bir meydan okuma vardı.

"Sadece ve sadece son derece yakışık alır, dostane şeyler söyler" dedi Henry kibarca.

Fenimore, Floransa'ya gitmek üzere Londra'dan ayrılırken Henry, ev taşımanın sayısız pratik problemleriyle öylesine meşguldü ki, onun gidişini neredeyse fark etmedi bile; sonra nisanda, büyük bir nefes aldığı ve yeniden sosyal hayatı aramaya başladığı zaman da memnuniyetle karşıladığı, yeni bir dostluk kaynağı ortaya çıktı: Du Maurier'ler uzunca bir süreliğine Londra'nın içine taşındılar. Yemek davetlerinden ve partilerden çok hoşlanan ve sayısız davet alan insan canlısı George Du Maurier, akşam randevularına giderken Londra'nın bu kadar dışında yaşamanın elverişsizliğinden uzun zamandır rahatsızlık duyuyordu. Sık sık şikâyet ettiği gibi, taksi tutmak aşırı derecede pahalıydı; çünkü şoförler Fitzjohn's Caddesi'ni ya da Haverstock Tepesi'ni tırmanmak için yüklü bir ek ücret alıyorlardı. Yalnızca bir tane yerel taksi vardı civarda ve Du Maurier kendini sık sık, bu taksiyi kapmak üzere *Hampstead and Highgate Ekspress*'te editörlük yapan arkadaşıyla, Samuel Jealous'la yarışır buluyordu. Bazen onu paylaşıyorlar ve şoför akşamın sonunda köhne aracıyla her birini gittiği mekândan almaya geldiğinde ona, aracını "Sir Hampstead Landaun'un Arabası" ilan etmesini söyleyerek, bu tasarrufu bir şaka haline getiriyorlardı. Bu jest, süregelen bir memnuniyetsizlik ve hüsran duygusunu gizliyordu. Du Maurier New Grove Evi'nden vazgeçmek ya da ailesini Hampstead'in sağlıklı havasından mahrum etmek de istemiyordu. Böylece aklına, yılın üç ayı evlerini kiraya vermek ve bu arada Bayswater'da möbleli bir ev kiralamak fikri geldi. O zaman Emma ve kendisi bir dönem için istedikleri kadar davet kabul etmekte özgür olacaklardı. Bu deneme o kadar başarılı oldu ki gelecekte,

bunu düzenli bir alışkanlık haline getirmeye karar verdi. Henry sık sık Gloucester Bahçeleri No. 27'yi ziyaret ediyor ve birlikte Bayswater sokaklarında akşam yürüyüşleri yapıyorlardı.

O yaz Guy de Maupassant Londra'yı ziyaret etti ve onunla Paris'te tanışan Henry, Greenwich'te şerefine bir akşam yemeği düzenleyerek, Edmund Gosse ve başka davetlilerin yanı sıra, Du Maurier'yi de davet etti. Du Maurier bu seçkin edebi topluluğa dahil edilmekten gurur duydu; Henry ise rahatlıkla Fransızca sohbet edebilecek, en azından bir misafiri bulunmasından memnundu. Gosse Ticaret Bakanlığı'nın resmi tercümanı olduğu halde, Fransızca'yı çok kötü konuşuyordu. Akşam son derece başarılı geçti, kuşkusuz biraz da sadece erkeklerin katıldığı özel bir hadise olduğu için. Birkaç gün önce Henry, Londra'nın şık bir restoranında Maupassant'la öğle yemeği yemiş ve Fransız yazar, yemek salonunun karşı tarafındaki bir masada yalnız oturan bir kadını tavlamak için desteğini sağlamaya çalışarak onu utandırmıştı.

"Git de bize katılmak isteyip istemeyeceğini sor ona, Henry" demişti Maupassant. Tanrı'ya şükür ki ikisi de Fransızca konuşuyordu.

"Mümkün değil, yapamam, Guy" demişti Henry. "Kim olduğunu bilmiyorum."

"Peki, garsonla ona bir not gönder. Onunla tanışmak istediğimizi söyle."

"Elbette ki hayır."

"Kendim yapardım ama İngilizcem yeteri kadar iyi değil."

"Burada böyle şeyler yapamazsın Guy" diye itiraz etmişti Henry. "İmkânsız bu."

"Neden olmasın?" diye ısrar etmişti Maupassant, başlarından ayrılmayan ve şarapları tazeleme işinin kendi görevi olduğunu düşünen garsona üzüntü veren bir biçimde, bardağını kendi doldurarak. "Kadının itirazı olmaz herhalde. Yoksa neden umumi bir restoranda tek başına yemek yemeyi seçsin?"

"Bu ülkede, erkeklerin bazı geleneksel imtiyazları üzerinde hak iddia eden, yeni bir cins, aydınlanmış, saygıdeğer ve bilinçli hanımefendiler var. Zannederim bu da onlardan biri.?

Maupassant istihzayla püflemişti. "Ben bir kadın istiyorum" diye homurdandı. "Aydınlanmış bir kadın değil, sadece sıradan bir kadın, yeter ki hoş bir yüzü ve güzel bir poposu olsun. Londra'ya geldiğimden beri hiçbir kadınla birlikte olmadım."

Henry bir rezalet çıkmadan restorandan ayrılmayı başardıklarında rahatladı. Fransız yazarlarının ahlakı hakkındaki bütün önyargılarını doğruluyordu bu. Paris'ten kaçmakta ne kadar haklıydı!

Greenwich'te Maupassant'la tanıştıktan sonra Du Maurier, Fransız yazarın çalışmalarına özel bir ilgi duymaya ve kitaplarının yayımını beklemeye başladı. Ertesi mart Henry'ye şöyle yazdı: "Maupassant'ın *'Bir Hayat'*ını okudun mu? Brighton'da yağmurlu bir günde can sıkıntımı giderdi; bazı yasak şeyler, saflık taklidi yapılarak, harika bir ustalıkla işlenmiş. Korsika'da bir ormanda, ya büyüleyici ya da tiksindirici olarak görülebilecek bir balayı sahnesi var; yüzüm kızararak söylüyorum ki ben birincisi olduğunu düşündüm."

Henry bu mektubu Venedik'teyken aldı. Aralığın başlarından beri İtalya'daydı; İngiltere'deki kışların nemli soğuğunu ve İngiliz Noeli'nin yorucu şenliklerini atlamak ve Floransa'da Fenimore'a katılmak için önüne geçilmez bir istek duymuştu. *Princess Casamassima*'ya verdiği emekten yorgun düşmüş ve ekim sonunda kitap halinde yayımlandığında pek ilgiyle karşılanmayışından ötürü, biraz hevesi kırılmıştı. Du Maurier kitabı göklere çıkarıyordu: "O kadar uzun olmasına rağmen, fazla gelen bir tek satır yok" diye yazmıştı Henry'ye, kendine ithaf edilmiş bir nüshasını aldıktan sonra. Ama eleştirmenler kitabın uzunluğu konusunda bu kadar hoşgörülü değildi ve Henry, Kiki'nin kanaatlerini memnuniyetle karşılamakla birlikte, bu övgüler eleştirileri dengelemek için yetersiz ağırlıktaydı; ne de olsa edebiyat alanında bir amatördü o. Henry, Fenimore'un manevi desteğine özlem duydu ve ona yazarak Floransa'da kalacak bir yer bulmak için yardımını istedi. Tesadüfen Fenimore, şehrin hemen dışında, Bellosguardo adında resim kadar güzel bir dağ kasabasında, Casa Brichieri'de birkaç oda kiralamış ama henüz oraya geçmemişti ve bu odaları Henry'ye teklif etti; bu arada kendisi yılbaşına kadar bitişikte, Villa Castellani'deki yerinde kalacaktı. Villa, kış için aşağı-

ya, Floransa'nın içine taşınan ortak arkadaşları Boott'lara aitti; böylece Henry ve Fenimore rahatsız edilmeden beraber olmanın keyfini sürdüler. Akşamları birinin ya da diğerinin dairesinde, aynı masada birlikte yemek mantıklı görünüyordu. Henry'nin ümit ettiği gibi Fenimore, *Princess*'e övgüler yağdırıyor ve Henry'nin biraz incinen yazarlık gururunu okşuyordu. Hava yumuşak, manzara büyüleyiciydi. Fenimore'un Casa'daki odalara geçme zamanı geldiğinde Henry, tepeden aşağıya, Floransa'nın içine taşındı ve şehirdeki uyruk değiştirmiş insanlardan oluşan camianın sosyal atlıkarıncasında yerini aldı; ama Fenimore'u sık sık görmeye de devam etti. İtalya'da planladığından daha uzun bir süre kalmaya niyetlendi ve hem Alice daha rahat etsin hem de Smith'lere ödenen maaş boşa gitmesin diye kardeşinin, birkaç aylığına kendi dairesine geçmesini sağladı. Alice, Smith'in içki alışkanlıkları ve Henry'nin yurtdışında kalma gerekçeleri hakkında şüpheler beslemekle beraber, De Vere Bahçeleri'nde geçirdiği günlerden hoşnut kaldı. "Henry Avrupa'da bir *kadın romancıyla* gezip tozuyor" diye yazdı William'a ve o da bu sözleri neşe içinde Henry'ye iletti.

Henry, kısmen böyle dedikoduların önünü kesmek kısmen de Fenimore'la yaşadığı bir aksilikten dolayı, bir süre Floransa'dan uzaklaşmasının akıllıca olacağını düşündü. *Atlantic* için yazdığı ve sade bir biçimde "Bayan Woolson" başlığını attığı makalesi yayımlanmak üzereydi ve bir akşam ayrılırlarken Fenimore'a ilk düzeltmesi yapılmış bir kopyasını bırakmıştı. Ertesi gün Boboli Bahçeleri'nde yürüyüş yapmak üzere buluştuklarında Fenimore suskun, hatta somurtkan duruyordu. Henry burayı ziyaret edenlerde daha önce de fark ettiği bu etkiyi yapan şeyin, belki de bahçenin biraz kasvetli görünen ağaçları ve çalılıkları ve bunların aşırı derecede geometrik düzenleri olduğunu düşündü, ta ki servili yola bakan bir banka oturuncaya ve Fenimore makalenin kopyasını buz gibi bir teşekkürle ona geri verinceye kadar.

"Korkarım makaleden memnun kalmamışsın, Fenimore" dedi.

"Hayır, hayır" dedi Fenimore, ikna edici olmayan bir ses tonuyla. "Eminim haklısındır."

"Ne hakkında?"

"Başarımın mütevazı mertebesi hakkında."

"Ama eserlerini överek göklere çıkarıyorum!" diye itiraz etti Henry.

"Öyle mi? Bir daha bakayım." Fenimore makaleyi geri aldı ve hızla gözden geçirdi. "En tanınmış romanım *Anne*'i içlerinde en kötü bulduğunu söylüyorsun."

"En kötüsü değil." Henry tereddüt etti. "Zannederim *'diğerleri kadar maharetle yaratılmamış*'tı demiştim."

"Ve *East Angels*'ın [Doğu Melekleri] en iyisi olduğunu söylüyorsun" diye devam etti Fenimore. Bu onun, bir önceki yıl yayımlanan en son romanıydı.

"Öyle olduğuna inanıyorum" dedi Henry. "Kesinlikle en iyisi."

"Sonra da diyorsun ki: *'Ve eğer yeteneği, bir başka romanda, bu eserin öncekilere göre gösterdiğine eşit bir ilerleme kaydetme gücüne sahipse, yeni kuşak edebiyatımıza önemli bir katkıda bulunacaktır.'* " Bu cümlenin anlamı, bana öyle geliyor ki çalışmalarımın herhangi bir değeri olunca ya kadar daha uzun bir yol katetmem gerektiğidir."

Henry'nin canı sıkılmış ve keyfi kaçmış, tamamen hazırlıksız yakalanmıştı ve böyle durumlarda hep yaptığı gibi, biraz kesik kesik konuşmaya başladı. "Sevgili Fenimore... yanlış anlıyorsun... dünyada yapmak istediğim son şey... tabii ki şeye başvuruyordum... seni en yüksek... en büyük yazarlarla mukayese ediyordum... devlerle... Balzac'la... şey, belki onunla değil... ama George Sand'la... George Eliot'la... Brontë kardeşlerle..."

Fenimore onun itirazlarını kayıtsızca dinledi ve sonra aniden yüzüne karşı güldü "Henry, paha biçilmez bir adamsın" dedi. Fenimore'un keyfi hemen yerine geldi; ama Henry bu anlaşılmaz sözün, bütün konuşmanın en can sıkıcı kısmı olduğunu düşündü. Ertesi gün, Venedik'teki dostlarından Bayan Bronson'a, uzun bir ziyaret yapmak üzere, çok önceden aldığı bir daveti kabul etti.

Toplumda önemli bir yer sahibi bu varlıklı New Egland'lı hanım, Büyük Kanal'da, Salute'nin tam karşısındaki Casa Alvisi'de oturuyordu ve bu gösterişli geçici konutta, özellikle edebiyat ve sanat alanındaki ünlülere gösterdiği konukseverlik ve ikramlar efsaneye dönüş

müştü. Ancak bu ziyaret Henry için bir hayal kırıklığı oldu. 1881 kışı ve ilkbaharının başlarında öylesine yoğun bir haz aldığı Venedik, bu sene daha serin ve daha nemliydi. Hatta bir gün kar yağdı ve şehir görmeye değer bir dönüşüme uğradı. Salute'nin kubbesi miğfer gibi beyaz bir kabukla kaplanmıştı. Gondolların pruvaları savrulan kar tanelerini biçiyordu; ama ömrü kısa sürdü. Gri bir pus geri geldi. Henry'nin dairesi Casa'nın arkasında, tali bir kanala bakan, bir hayli karanlık ve rutubetli bir müştemilattaydı. Yakın geçmişte Robert Browning'in aynı odada ikamet ettiğini bilmek, burayı daha davetkâr kılmaya yetmiyordu. Henry depresyona girmeye başladığını hissetti ve Du Maurier'ye yazarak onu, tatil yapmak üzere Emma'yı Venedik'e getirmeye ikna etmeye çalıştı. Kiki'nin arkadaşlığının ve eğlendirici sohbetinin kendisini neşelendireceğini hissediyordu; ayrıca onlara rehberlik etmek, Venedik'in hazinelerine aşinalığıyla gösteriş yapmak hoşuna gidecekti. Bu amaçla, mektubunda Venedik'in o andaki durumunun hoşluklarını biraz abarttı. "Hava parlıyor, lagün pırıldıyor ve eski mermer cepheli saraylar seni özlemle bekliyor" diye yazdı. Du Maurier ona esef ve gıptayla dolu uzun, hoşsohbet bir cevap gönderdi. "Floransa... Venedik... benim için bu kelimeler tam anlamıyla sihirli... Ama temsil ettikleri şeyleri görmek için fazla bir şansım olduğunu sanmıyorum. Senin yaşadığın ne keyifli bir yaşam; ellerin ya da göz denen o nazik organların becerisinden bağımsız, zevkli bir meşgaleyle böyle yerlerde kışı geçirmek!" Buna rağmen, neşesi yerinde görünüyordu arkadaşının. New Grove Evi'ni yine birkaç aylığına kiraya vermiş ve Bayswater Terası'nda bir ev tutmuş, çizim sehpasını, değişen şehir manzarasının daimi bir eğlence ve ilham sağladığı ön salon penceresinin yanına kurmuştu. "Zavallı yaşlı Millais"yi sık sık görmüş ve ikisi *"bras dessus bras dessous"** uzun yürüyüşler yapmışlardı. Metnin satırları arasına sıkıştırılmış ve iki adamı kol kola gösteren minicik bir çizim de vardı. Henry'nin, Bayan Gladstone'u ziyaret eden piskoposun hikâyesini duyup duymadığını soruyordu. *"Bayan G: Ah, Piskopos, memleket kötüye gidiyor. Piskopos: Yo, güvenin bana, yukarıda her şeyin hayırlısını emreden biri var. Bayan G: Evet, az sonra aşağıya inecek."* Henry bunu okuyunca günlerdir ilk defa yüksek

* Fr.: Kol kola. (ç.n.)

sesle güldü ve arkadaşının Venedik'te ona katılabilmesini her zamankinden daha çok istedi. Ama belli ki Kiki, *Punch* ofislerinin çalışma menzilinden dışarı çıkamayacak kadar mali endişelerle ve aile sorumluluklarıyla yüklenmiş hissediyordu kendini. Noel'i ve yılbaşını Brighton'da geçirdiklerini ve orada birçok Fransız romanını, kayda değer olarak da *Bir Hayat*'ı okuduğunu rapor ediyordu.

Henry, fazla zevk almaksızın, Venedik'te iki ay daha kaldı. Sarılığa yakalandığından kuşkulandı ve yerel doktorlara güvenmeyerek, Floransa'daki uyruk değiştirmişlerin camiasına hizmet eden Amerikalı doktor William Baldwin'in tavsiyesini almak istedi; posta kanalıyla ona, dikkatle ambalajlanmış, "sabah" ve "akşam" olarak etiketlenmiş idrar örnekleri gönderdi. Fenimore'a durumu hakkında, kendine acımayla dolu bir rapor yazdı ve Fenimore, Casa Brichieri'de müsait odalar bulunduğundan söz ederek, cömertçe Floransa'ya dönmesini önerdi. Henry onun tavsiyesine uydu ve Floransa'ya varır varmaz kendini daha iyi hissetmeye başladı. Casa'nın pencerelerinden görülen şehrin bir araya kümelenmiş damları, kubbeleri ve kulelerinin sarımsı kahverengi Arno Nehri'yle ikiye bölünen manzarası, başlı başına ilaç gibiydi; Toskana güneşi de öyle. Ne o ne de Fenimore bir daha "Bayan Woolson"dan söz etmediler. Hoş ve yazarca arkadaşlıklarına, şimdi de aynı çatı altında devam ettiler.

Henry ocak ayında duyduğu bir anekdota dayalı, yeni bir öykü üzerinde çalışmaya başladı; anekdot, Byron'ın şimdi yaşlı bir hanımefendi olan metresi ve Shelley'nin baldızı Clare Claremont'un, yeğeniyle birlikte Floransa'da yaşamakta olduğunu ve elinde paha biçilmez Byron-Shelley mektuplarının bulunduğunu keşfetmiş olan Amerikalı bir kitapçıyla ilgiliydi. Adam, pansiyoner kisvesi altında eve sızarak mektupları ele geçirme planları yapmış ve bu gayreti hayli ilginç sonuçlar doğurmuştu. Henry, öyküsünde mekânı Floransa'dan Venedik'e taşıdı ve tamah edilen mektupların yazarını, Jeffrey Aspern adında hayali bir Amerikalı şair olarak gösterdi. Çalışmaları iyi gitti; zira konu onun hayal gücünü ateşliyordu. Meraklı kahramanının saplantılı biyografi merakını canlandırabiliyordu; çünkü zaman zaman kendisi de, Byron ve George Sand ya da başka yazarlar için aynı şeyi hissetmişti. Ama öyküsü üzerinde çalıştıkça, ölmüş yazarla-

rın sırlarını açığa çıkarmak, onların özel düşünce ve davranışlarına sahiplenmek ve bunları dünyaya yayımlamak için duyulan bu dürtünün özündeki ahlaksızlığın, daha da çok bilincine varmaya başladı. Ölümünden sonra kendi evrakının yabancılar tarafından yağma edildiğini düşünmek son derece nahoş bir şeydi.

Mayıs başlarında, öyküsünün mekânıyla ilgili ilave notlar almak için Venedik'e gitmeyi gerekli gördü; ondan sonra da Londra'ya dönme vakti gelecekti. O ve Fenimore, artan sıcaklıkla artık ağdalı bir sarımsı yeşile dönen, kıyıları arasında zeytinyağı gibi ağır ağır akan Arno'nun yanındaki Cascine'de son bir yürüyüş yaptılar. "Vaktin olduğu zaman yazarsın herhalde ve bana çalışmalarının nasıl gittiğini anlatırsın" dedi Fenimore.

"Elbette" diye cevap verdi Henry. "Senin de aynısını yapacağına güveniyorum. Yazışmalarımıza ne kadar değer verdiğimi biliyorsun. Ama... bir teklifte bulunabilir miyim?"

"Nedir o?"

"Gelecekte birbirimizin mektuplarını okuduktan sonra onları yakalım."

Fenimore patikada durdu ve Henry'ye dik dik baktı. "Neden ki? İtibarını o kadar tehlikeye mi atıyorlar? İleriki bir tarihte mahkemede halka okunacağından mı korkuyorsun?"

Henry huzursuzca sırıttı. "Komik olma, Fenimore, tabii ki hayır. Hiçbir şekilde itibarımı tehlikeye atmıyorlar. Ama... mahremler. Biz öldükten sonra insanların onları okuyacağı düşüncesinden nefret ediyorum."

"Öldükten sonra! Ne marazi bir düşünce."

"Hatta sadece okuyacakları değil, onları yayımlayacakları ve onlardan para kazanacakları düşüncesinden. Bu korkunç, Amerikanlaşmış çağımızda işler buna doğru gidiyor. Artık mahremiyet yok, nezahet yok. Gazeteciler, röportajcılar, biyografi yazarları birer asalak; her biri birer çekirge; her yaprağı kemiriyorlar. Hayali dünyalar yaratmak için; yaptığımız sanat, harcadığımız çabalar... bunların onlar için hiçbir anlamı yok. Yalnız fuzuli olaylara önem veriyorlar. Bu insanları reddetmenin, onları mağlup etmenin görevimiz olduğunu hissediyorum. Biz öldüğümüz zaman, artık mahremiyetimizi savuna-

maz olduğumuzda, antenlerini oynatarak, dişlerini gıcırdatarak saldıracaklar. Hiçbir şey bulmasınlar... kavrulmuş topraktan başka. Külden başka."

Fenimore düşünceli bir sessizlik içinde yoluna devam etti. "Bu konuda derin duyguların olduğunu görebiliyorum Henry" dedi nihayet.

"Öyle."

"Beni ikna etmek için de bu söylevi hazırladın."

"İtiraf ediyorum."

"Yazıştığın diğer insanlardan herhangi biriyle benzer bir sözleşme yapıp yapmadığını sorabilir miyim?"

"Hayır. Sana açtığım gibi umutlarımı, emellerimi, şüphelerimi açtığım başka hiç kimse yok." Fenimore kızardı; bu itiraf onu gözle görünür bir biçimde tatmin etmişti. "Tabii" diye ekledi Henry, bu avantajından yararlanarak, "eğer kabul etmezsen, sana yazmaktan vazgeçecek değilim. Ama mektuplarım geçmişte olduğu kadar içten, o kadar serbestçe yazılmaz."

"Pekâlâ, kabul ediyorum" dedi Fenimore, içini çekerek.

Henry Londra'ya döndüğünde, Fenimore'un bütün mektuplarını baştan okudu ve sonra onları imha etti. Fenimore'un, en iyi çalışmalarının, Henry'ninkilerin en zayıfının eline su dökemeyeceğini söylediği mektubu bulamayınca canı sıkıldı; zira Fenimore'un bu mektuptaki alçakgönüllü, leziz övgülerinin güneşiyle bir daha ısınmak isterdi. Onu kaybetmiş ya da Boston'da bırakmıştı herhalde.

Du Maurier'nin Venedik'e yolladığı mektubunu sakladı; ama Maupassant'ın *Bir Hayat*'ı hakkındaki yorumlarına hiçbir zaman cevap vermedi. O roman kişisel olarak Henry'ye hep Beatrix Millar'ı çağrıştırıyordu; gerçi öldürseler ondan bir itiraf ya da izahat alamazlardı o ayrı. Beatrix evlendikten kısa bir zaman sonra kocası onu alıp firmasının ofislerinin bulunduğu Amerika'ya ve Kanada'ya götürmüş ve bir yıla yakın bir süre Londra'dan uzakta kalmışlardı. Ama Henry İtalya'dan döndükten sonra ikisini de sık sık görmüştü; zira pazar günleri, küçük oğulları Geoffrey'le birlikte, New Grove Evi'ni düzenli olarak ziyaret ediyorlardı. Görünüşe bakarak hükmedilebileceği

kadarıyla evlilikleri belli ki Maupassant'ın hikâyesindeki zavallı Jeanne'ınkinden çok daha mutlu bir evlilikti. Annelik, Trixy'nin güzelliğini olgun bir mükemmelliğe ulaştırmıştı ve küçük Geoffrey, Pears sabunlarının "Köpük" reklâmlarındaki kıvırcık saçlı melek çocuğun bir kopyasıydı. Bir süre sonra Beatrix, amcasına izafeten Guy adı verilen ikinci bir oğul doğurdu ve Henry'nin vaftiz babası olması istendi. Henry bu görevi memnuniyetle kabul etti; gerçi anneyle babayı, Kilise'yle bağlarının son derece gevşek olduğu konusunda uyardı. "Dini eğitimimin... nasıl desem... kiliseyle alakası yoktu" dedi onlara. "Ben daha altı aylıkken babam Swedenborg'un öğretisini kabul etmiş."

"Swedenborg'cular neye inanıyor, efendim?" diye sordu ona Charles Millar ciddiyetle.

"Sevgili oğlum, neye *inanmıyorlar* ki?" diye cevap verdi Henry, içini çekerek. William, kısa bir süre önce, bir evlât olarak saygısını göstermek amacıyla babaları Henry James Sr.'a ait *Literary Remains* [Edebi Bakiye] adlı bir kitabı yayıma hazırlamış ve yayımlatmıştı. Cildi ve baskısı gayet güzel olan bu kitap, kamu oyunca genel anlamda mutlak bir sessizlikle karşılanmıştı. Kitabı okurken –daha doğrusu, içinden bazı bölümleri okurken– Henry, babasının hayatının büyük bir kısmında hatırı sayılır zekâsını aydınlatmaya adadığı hayal mahsulü temelsiz fikirleri hatırlamıştı. Henry'ye göre, okurlarının sayısı bir elin parmaklarını kesinlikle geçmeyecek bir kitap kadar hüzünlü bir şey yoktu.

Buna karşılık Du Maurier'nin, hemen hiç dini inancı yoktu. "Doğuştan kuşkucuyum, galiba" demişti Henry'ye, bir gün Sırdaşlık Bankı'nda otururlarken. Babası Huguenot* soyundan geldiği ve annesinin ailesi Anglikan olduğu için, Protestan görenekleriyle yetiştirilmişti; ama ebeveyninin dine karşı tavrı dogmatik değil pragmatikti. "Kardeşim Eugene, ailenin aristokrat bir arkadaşını –zaten bu arkadaşın adını vermişlerdi ona– memnun etmek için bir Katolik kilisesinde vaftiz edilmişti. Eğer çocuğun başarı ihtimalini artıracak olsa, onu bir Hindu yaparlardı herhalde." Du Maurier kendi esprisine biraz mahcup bir biçimde güldü. "Hayır, bu adil değil; bir

* Fr.: On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılın Fransız Protestanları. (ç.n.)

çeşit Hıristiyan ama dindar değillerdi. Babamın rahiplere ve papazlara karşı bir nefreti vardı; siyah cübbelerinden dolayı onlara *'les corbeaux'** derdi. O ve *Maman* kiliseye pek gitmezlerdi. Bana dua etmeyi öğrettiler ama küçük bir oğlanken bile dua etmek anlamsız gelirdi. Eğer Tanrı o kadar harikulade idiyse benim bunu ona söylememe neden ihtiyaç duysun ki? Ya ondan bir şeyler istemenin ne anlamı vardı, eğer var idiyse ne istediğimi zaten bildiğine göre?"

"Son derece erken gelişmiş küçük bir ateistmişsin" dedi Henry.

"Hayır, asla bir ateist olmadım" dedi Du Maurier. "Huxley'nin 'agnostik' dediği şeydenim, çok kullanışlı bir kelime. Yüce bir Varlık olup olmadığını bilmiyorum; ama eğer varsa eminim ki O, insanların çocuklukta korkmayı öğrendiği uzun, beyaz sakallı, huysuz yaşlı adama benzemiyordur. Ya da hiçbir mizah anlayışı bulunmayan oğluna."

Henry Tanrı'nın bu hicivli tarifine kıs kıs güldü. "Emma senin bu görüşlerini biliyor mu?" diye sordu.

"Biliyor ama bunları tartışmıyoruz. Canını sıkar bu; geleneklere bağlı bir kişi o, tanrının sevgili kızı. Ben Hıristiyan dinini, daha biz âşık olmadan önce gizlice reddetmiştim."

"İnanmaktan vazgeçtiğin belirli bir an var mıydı yoksa tedrici bir süreç miydi bu?" diye sordu Henry.

"Her ikisi de bir bakıma. Ama dönüm noktası, bir gözümün görme yeteneğini kaybettiği ve diğerini de kaybetmekten korktuğum günlere denk gelir" dedi Du Maurier. "Çaresizlik içindeydim. İlk defa duadan medet ummaya niyetlendim. O sıralar Malines'deydim; oraya, bana pek faydası dokunuyormuş gibi görünmeyen bir mütehassısa danışmak için gitmiştim. Orada hiç bulundun mu, bilmiyorum? Hayır mı? Eh, kiliselerle dolu bir kasaba burası, büyüklüğüne göre bu kadar çok kiliseye sahip başka bir yerde hiç bulunmadım. Bunların çoğu –en azından bütün güzel ve eski olanları– Katolik kilisesi; ama özellikle mahzun olduğum bir gün, Luther'ci bir kilisenin önünden geçtim ve içeri girip diz çöktüm ve dua etmeye çalıştım ama pek başaramadım ve teselli bulamadım. Bir süre sonra içeriye bir rahip girdi ve beni fark etti. Gitmek üzere kalktığımda benimle konuşmaya

* Fr.: Kargalar, kuzgunlar. (ç.n.)

başladı; ben de çıkmazımı izah ettim. Gözümün görme yeteneğimi hangi koşullar altında kaybettiğim hakkında beni dikkatle sorguladı. Bildiğin gibi, o sırada canlı modelden resim yapıyordum, genç bir kızın resimlerini. Bana modelin çıplak olup olmadığını sordu. Zannederim kullandığı terim 'giysisiz'di. Evet dedim. Dedi ki: 'O halde belki Tanrı sizi bunun için cezalandırmıştır.' "

"Aman Tanrım!" diye haykırdı Henry. "Ne korkunç bir söz!"

"Ne hoş, değil mi? Rahibin teorisi, Tanrı'nın görme organı yoluyla benim ve başka insanların şehvetini uyandırması muhtemel bir konuyu resmettiğim için, bir gözümü kör etmiş olduğu ve diğer gözümü korumak için en iyi umudumun, bu tür sanattan ebediyen feragat etmem gerektiğiydi."

Henry, çok eskiden Newport'ta Hunt'ın stüdyosuna girdiği ve Gus Barker'ı gördüğü günü hatırladı; üç yıl sonra Rappahannock Nehri üzerinde, güneyli bir gerilla tarafından vurularak öldürülen zavallı Gus'ı, çıplak poz verirken gördüğü o günü ve o durumdaki kendi duygularını; ama Du Maurier'ye bununla ilgili hiçbir şey söylemedi. "Dehşet verici" diye mırıldandı. "Ve zalimce."

"Evet, bazen zalimliğin tek gerçek günah olduğunu düşünüyorum" dedi Du Maurier. "Rahibe, böyle dar kafalı bir kindarlık yapabilen bir Tanrı'ya inanamayacağımı ve ilk fırsatta canlı modelden çizim dersine devam etmeye niyetli olduğumu söyledim. Aslında gözümü dinlendirmek için ciddi bir biçimde çizim ve resim yapmayı bırakmıştım; ama azametle kiliseden dışarı adım atarken iyi bir veda sözüydü bu. Arkamdan bağırdı: 'Tanrı'yı sınamaya kalkma!' Sonraki günlerde, biraz batıl inançlı bir endişe duyduğum anlar yaşadığımı itiraf ediyorum. Diğer gözümü de kaybedersem eğer, kendimi nasıl hissedeceğimi merak ettim. Bu meseleyi uzun uzadıya düşündükten sonra, bunun sadece benim kötü talihimden kaynaklanacağı sonucuna vardım. Görme yeteneğimin zayıflamasının nedenleri sadece fizikseldi ve kimsenin kabahati değildi. Her şey nasıl ise bilimin er ya da geç izah edeceği –hatta daha şimdiden büyük ölçüde izah etmiş olduğu– tamamen doğal nedenlerle öyledir. Böylece, dinden nihai olarak ayrıldım. Ya sen, Henry?" diye konuşmasına son verdi. "Senin kanaatin nedir?"

"Oo, bunu anlatmak uzun zaman alır" dedi Henry. "Özet olarak, senin gibi, doktrin söz konusu olduğunda kuşkucuyum. Ama Katolik Kilisesi'ne bir çeşit duygusal çekim hissettiğimi itiraf etmeliyim: duygusal ve estetik bir çekim. Giotto ve Botticelli'den... diyelim, Tintoretto, Titian'a kadar İtalyan resmine hayranım. O eski ustalar kutsal kitabın efsanelerini son derece dokunaklı bulduğum bir biçimde *insanileştiriyorlar*. Zannederim insan tabiatına senden daha karamsar bir bakışım var, Kiki. Kötülük diye bir şeyin varlığına inanıyorum, ilk günah de istersen ve insanlığın belki de bundan sakınmak için dine ihtiyaç duyduğuna. Törenleri ve sembolizmlerinden dolayı da Katoliklere gıpta ediyorum; müzik dolu ayinlerinden, adak mumlarından, hastaları yağ sürerek takdis etmelerinden..."

"Ama din değiştirmezsin, değil mi?" diye sordu Du Maurier, neredeyse endişeyle.

"Hayır, bundan korkun olmasın" dedi Henry gülümseyerek. "Benim dinim bilinç, insan bilinci. Onun hassasiyetini artırmak, onu yoğunlaştırmak ve onu korumak."

Bebek Guy Millar, hafta içindeki günlerde, fundalıkta Du Maurier'e düzenli yürüyüş arkadaşlığı eden komşusu Canon Ainger tarafından, Hampstead'deki kilisede vaftiz edildi. Pazar günleri Ainger başka işlerle uğraştığından, Henry'nin bu beyle ilk karşılaşmasıydı; gerçi onun hakkında çok şey duymuştu. Du Maurier gibi kısa boyluydu; çarpıcı beyazlıkta saçları ve biraz teatral bir edası vardı; zaten Charles Dickens'ın ünlü amatör yapımlarından bazılarında rol almıştı. Henry'ye göre hiçbir şey, İngiltere kilisesinin inanç farklılığına karşı hoşgörüsünü, bu iki adamın arkadaşlığından daha iyi gösteremezdi. Ainger, Ortodoks Aşağı Kilise* görüşlerini taşıyan bilgili bir kilise adamı ve part-time pozisyonda görev yaptığı ibadethanede, popüler bir vaizdi. Du Maurier'nin, aile düğünleri, vaftiz törenleri ve cenazeler dışında asla kiliseye gitmediğinin farkında olmalıydı. Ama bu, müşterek dünyevi tutkulara; yürüyüşe, müziğe, eğlenceli sohbete ve keyifli toplantılara dayanan karşılıklı saygılarında bir fark yaratmıyordu. Henry, vaftiz babalığı için ehil olup olmadığının, vaf-

* Anglikan kilisesinde aşırı ayin ve merasimlere ve kilise otoritesine karşı gelen grup. (ç.n.)

tizden önce ya da daha sonra New Grove Evi'ndeki kabul töreninde, Ainger tarafından sınanacağından bir hayli endişeliydi; ama Du Maurier onu teskin etmişti. "Ainger böyle bir vesilede din konusunu açmayacak kadar aklı başında bir adam" demişti muzipçe. "Her neyse, kesinlikle tasdik edilmiş bir vaftiz babası daha var; o yüzden endişelenmene gerek yok." Bunun, Charles Millar'la beraber okula gitmiş, genç mimar Edward Warren olduğu ortaya çıktı. Warren, Bodley'nin öğrencisi ve William Morris'in müridiydi. Henry ondan ve sevimli nişanlısından pek hoşlandı ve hemen onlarla kalıcı bir arkadaşlık kurdu.

Dostlar! Dostlar! Henry daima yeni arkadaşlar ediniyordu. Bunlar, dantel ilmekleri gibi birbirlerine dolanıyorlardı ve Henry, sürekli genişleyen bir ilişkiler örgüsünün merkezinde durduğunu hissediyordu. Bu örgünün sosyal temas ya da yazışma yoluyla korunup sürdürülmesi, hayli zamanını alıyordu. Ama insani ilgi ve bilgi için, başka zihinlerin sağladığı uyarılar için, yeni bir edebi parçanın "çekirdeği" olabilecek, ara sıra karşılaştığı anekdotlar için ve bekâr haliyle, yalnızlığa karşı bir panzehir anlamında, bu dostluklara bel bağlıyordu. O sıralarda yeni bir arkadaş daha edindi: Jules Jusserand. Fransız elçiliğinde *chargé d'affaires** unvanına sahip, hareketli, ufak tefek, Du Maurier'den ve Ainger'dan bile daha kısa bir adamdı bu. Ama son derece kültürlü bir araştırmacı ve eleştirmen ve hem Fransız hem de İngiliz edebiyatı konusunda son derece bilgili biriydi. Henry, Du Maurier'yi onunla tanıştırdı ve Du Maurier, Jusserand'a pazar günleri için derhal açık davetiye çıkarttı. Bundan itibaren Henry, Kensington'dan Hampstead'e ve oradan geriye yaptığı uzun yürüyüşte sık sık Jusserand'ın arkadaşlığının keyfini sürdü ve New Grove Evi'ndeki sohbetin düzeyi, kültürlü atıflar ölçeğinde birkaç kademe yükseldi; hatta Du Maurier ailesinin daha genç üyeleri için biraz fazla yüksek bir nitelik kazandı. Pazar öğlen sonrası yürüyüşleri, çoğunlukla Henry, Du Maurier, Jusserand ve bu üçüne tepeden bakan Charles Millar'dan oluşan daha ağırbaşlı ve yetkin gezintiler haline geldi. Bayrak direğine ya da Spaniards Yolu'na kadar ikişer kişi halinde yürürler ve sohbet ederlerdi; gidişte Henry, Du Maurier'yle,

* Fr.: Maslahatgüzar (ç.n.)

Charles da Jusserand'la eşleşir ve sonra Du Maurier ile damadı dönüş yolculuğu için yer değiştirirdi. Dönüşte, nazik ve saygılı Charles'la yürürken, genellikle en çok Henry konuşurdu; ama gidişte Du Maurier, kimi otobiyografik, kimi fantastik bir dizi fıkra, anekdot ve öyküyle onu eğlendirirken daha ziyade dinlerdi. Böyle yürüyüşlerden birindeydi, Du Maurier ilk defa Henry'ye, daha sonra dünyanın *Trilby* adıyla tanıyacağı bir hikâye için aklına gelen fikirden söz etti. Henry bunun tam olarak ne zaman vuku bulduğundan asla emin olamadı; zira o anda pek aldırış etmemişti. Ama Du Maurier'nin bundan söz ettiği ikinci vesilede Henry etkilendi ve ertesi gün, 25 Mart 1889'da, günlüğüne bunun hakkında uzunca bir not yazdı.

Dördüncü Bölüm

Henry, 1880'lerin sonuna doğru, romancılık kariyerindeki ilerleme –daha doğrusu, ilerlememe– konusunda, her geçen gün daha çok endişelenmeye başlamıştı. Son on yıllık dönemin başında kendine azimli bir program hazırlamıştı; üç önemli roman yazacak, bunlar *Bir Kadının Portresi*'nin başarısına eklenecek ve onu, eserleri bütün meziyetlerine rağmen biçim ve içerik anlamında giderek modası geçmiş görünmeye başlayan, bir önceki neslin büyük İngiliz romancılarının –Dickens'ın, Thackeray'in, George Eliot'ın– haklı vârisi olarak kabul ettirecekti; gözü de Parnas Dağı'nın* yüksekle-rindeydi. Bu gayretin ilk safhası, *The Bostonians* [Bostonlular], çok az

* Yunanistan'da Korent Körfezi'nin kuzeyinde Apollon ve güzel sanat tanrıçalarının yurdu sayılan dağ. (ç.n.)

ilgi uyandırmıştı; Bayan Birdseye karakterinde tanınmış bir yerel aydını, Bayan Peabody'yi saygısız bir biçimde canlandırdığına dair Boston'dan gelen şikâyetleri saymazsak, ki gerçekten de William'la yazışmalarında bunu inkâr etse bile, böyle yapmıştı. Aslında Henry de bu romandan tam anlamıyla memnun değildi. Konusu iyiydi –tutucu ama cinsel yönden pek çekici güneyli bir erkek hayranına duyduğu ilgi yüzünden arada-derede kalan New England'lı egemen, feminist genç bir kız– fakat Henry, konuyu işleyişinin üslup açısından fazla açıklamalı, tempo açısından da fazla ağır olduğunu itiraf etmeye hazırdı. Bir sonraki önemli eserine, *Princess Casamassima*'ya daha çok yatırım yapmış, daha çok zaman ve çaba, daha büyük umutlar bağlamıştı; aristokrasiden anarşistlere kadar her sınıftan ve toplumsal konumdan karakterlerle dopdolu, Dickens ya da Balzac ölçeğinde, panoramik bir sosyal romandı bu. Hikâyenin arka planını, bir Fransız natüralistinin kendini adamışlığıyla araştırmış, hatta genç kahramanın hapisteki annesini görmeye götürüldüğü bir sahnenin gerçekçiliğini sağlamak için kasvetli Millbank Hapishanesi'ni bile ziyaret etmişti. Roman neredeyse 200.000 kelime uzunluğundaydı ve *Atlantic*'te bir yılı aşkın bir süre yayımlanmıştı. Dergi bunun için ona iyi bir ücret ödedi; ama son bölümü aldıklarında, neredeyse okyanusun karşı tarafından işitilecek bir biçimde iç çekerek rahatladılar. Daha da can sıkıcısı, yayımlanan kitabın satışlarının Henry'yi derin bir hayal kırıklığına uğratması ve aldığı avansı karşılayamamasıydı. 1888'in yılbaşında, hayatının muhasebesini yaparak Amerikalı arkadaşı ve meslektaşı William Dean Howells'a şunları yazdı: "Benim için kötü günler başladı ama bunu sana büyük bir mahremiyet içinde söylüyorum. Onca ümit bağladığım ama karşılığında pek az şey elde ettiğim son iki romanımın üzerimde meydana getirdiği esrarengiz, benim için anlaşılmaz fakat gene de gözle görülür hasarla hayli bocalıyorum."

"Üzerimde" derken, edebi statüsü kadar mali kaynaklarını da kastediyordu; zira alıştığı, beyefendi yaşam tarzını sürdürmek için yazarlık kazançlarına bel bağlamıştı. Hizmetkâr teşkilatıyla birlikte Kensington'daki geniş, modern dairenin kira ve diğer masraflarına, İngiltere'de sık sık çıktığı yolculukların ve zaman zaman yurtdışı ge-

zilerinin, terzi ve çizmeci faturalarının, kulüplere ve cemiyetlere üyelik aidatları ve kitap alımlarının bedelini ve daha birçok giderleri eklemek zorundaydı. Ama mali endişesi, pratik bir hesap meselesinden daha öte bir şeydi; kişisel gururuna da dokunuyordu. Yazılarıyla, ün kazanmanın yanında zengin de olabileceğine dair, daima gizli bir ümit beslemişti. Aslında altın ya da altının satın alabileceği lüksleri arzu ettiğinden değildi bu; yatlar, atlı arabalar ve pırlanta kravat iğneleri onun için bir cazibe taşımıyordu. Bu umudunun nedeni, önemli miktarlarda para kazanmanın ve aynı zamanda edebiyat sanatını ilerletmenin –bu çifte hedefi tek bir okla vurmanın– bir romancının materyalist on dokuzuncu yüzyılı etkileyebilmesinin tek yolu sayılmasıydı. Dickens ve George Eliot bunu başarmışlardı. HJ neden başaramasın ki?

Bu ihtirasında irsi bir faktör vardı. Neredeyse yüz yıl önce Cavan Yerleşim Bölgesi'ndeki Bailieborough'dan göç ederek, cebinde şıngırdatacak iki sikkeden fazla parası bulunmadan New York Eyaleti'ndeki Albany'ye gelen büyükbabası William James, kuru gıdalar, tütün, taşıma ve emlakta bir dizi kurnaz iş girişimiyle kısa zamanda, muazzam bir servet edinmişti ve öldüğünde üç milyon doların sahibi olarak Amerika'nın en zengin iki üç adamından biriydi. Henry'nin babasına mülkün yılda 10,000 dolar getiren bir kısmı miras kalmıştı –ancak yasal bir mücadeleden sonra; çünkü vasiyetin dışında bırakılmıştı–. Babasının başka çaba göstermeden kendisini ve ailesini refah içinde geçindirmesine ve bu hayattan ayrıldığında, çocuklarının da idare etmesine yetecek bir miktardı bu. Ancak adamcağız ölene kadar, paranın çoğu düşüncesiz yatırımlarla ve zaman zaman iki küçük oğulun, Wilky ile Bob'un, borçlarının ödenmesine harcanıp gitmişti. Bu ikisi İç Savaş'tan sonra, işçi olarak azat edilmiş köleleri kullanarak Florida'da bir çiftlik işletmek gibi idealist bir girişime kalkışmışlar ama feci bir ticari başarısızlığa uğramışlardı. İki kardeş de daha sonra herhangi başka bir iş dalında kendini gösterememiş ve Wilky genç yaşta, hüsrana uğramış ve küskün bir adam ruh haliyle ölmüştü. William, yıllar süren kararsızlıktan sonra, nihayet Harvard'da başarılı bir akademik kariyer ediniyor gibiydi; ama on yıldır üzerinde uğraştığı *Principles of Psychology* [Psikolojinin İlkeleri] adlı kitabı sonunda bitir-

meyi başarsa bile, bu kariyerin onu zengin etmesi pek muhtemel görünmüyordu. James'lerden hiçbiri fakir değildi; ama hiçbiri mali endişelerden tamamen kurtulmuş da değildi. Babanın, beş çocuğu arasında pay edilen mülkü, önemli bir servet sayılmazdı ve Henry, Alice'in mali güvenliğini sağlamak için kendi hissesini ona devretmişti. Bu cömert karar, profesyonel bir yazar olarak geleceğine duyduğu inançtan da kaynaklanan bir hareketti. Aile servetlerinin büyükbaba James'in ulaştığı seviyeden ne kadar geriye düştüğünü düşünmek dehşet vericiydi. Kaleminin gücüyle bu gerilemeyi tersine çevirmek, okurlarını ve telif ücretlerini on binlerle saymak, bu arada en yüksek sanatsal standartları muhafaza etmek; Henry'nin rüyasıydı bu. Ama yıllar geçtikçe, bunu gerçekleştirme ihtimali gittikçe daha zayıf görünüyordu.

Romancıların zengin olması giderek zorlaştığından değildi bu. Tam tersine kolay zenginleşenler vardı ama onlar yanlış romancılardı. Kanlı ve akıl almaz romanı *She** ilk yayımlandığı yılda, yani 1887'de 40.000 adet satan Rider Haggard vardı mesela. Öte yandan, macera öyküleri bundan sınırsızca üstün olan Robert Louis Stevenson, çok daha mütevazı satışlarla yetinmek zorunda kalsa da Henry'nin satışlarından bir hayli fazlaydı, kuşkusuz. Önceki yaz Alice'i tatil için Bournemouth'a götürdüğü zaman, bu sayfiyede Louis'le arkadaşlık eden ve çalışmalarına hayranlık duyduğu kadar adamın kendisinden de hoşlanan Henry, ona şöyle yazdı: "Elimdeki *She* nüshasının başlık sayfasındaki 'kırk bininci' ibaresi, beni dehşetli bir infiale sürüklüyor. Bu kadar zevksiz ve hayvani nitelikli herhangi bir şeyin, bu günün İngilizleri arasında en başarılı şey halini alması hoş değil." Ama iyi edebiyat da yapsa insanın dostlarından birinin, hak edilmemiş bir başarıya ulaşması daha da aşağılayıcı bir şeydi.

Henry'nin geniş tanıdık çevresinde, hem *The Times*'ın eleştirmeni ve önde gelen bir yazarı ve sabık bir Oxford öğretim üyesi Humphry Ward'un karısı, hem de Matthew Arnold'un yeğeni olan Mary Ward da vardı. Henry, Humphry ile Mary Ward'un Russell Meydanı'ndaki evlerini sık sık ziyaret ederdi ve zaman içinde Mary'nin arkadaşı ve edebi danışmanı oldu. Mary, ılımlı ilerici görüşlere sahip ve edebi

* İng.. O; dişiler için kullanılır. (ç.n.)

şeyler yazmaya hevesli, ciddi, zeki bir kadındı. 1884'te, bir aktrisin hayatı hakkında kısa ve hafif romanı *Miss Bretherton*'ı yayımlamıştı. Henry'yle birlikte ünlü Amerikalı aktris Mary Anderson'ı seyretmek üzere tiyatroya gidişlerinden esinlenerek yazmıştı bu romanı. Bir ilk çaba anlamında övgüye değerdi ve nezaketle karşılandı; ama pek az sattı. Mary Ward bir sonraki denemesi için yayıncı bulmakta biraz güçlük çekti; inancını kaybeden ve fakirlere hizmet etmeyi kendine iş edinen Anglikan bir din adamının ıstırapları hakkında uzun bir romandı bu. 1888'in başlarında *Robert Elsmere* nihayet piyasaya çıktığında, ilk eleştiriler soğuk ve sayıca azdı; ama romanın, inanç meselesinde zor durumlara düşmek ve açık yüreklilikle kuşku duymak, sosyal adaletsizlik ve hümanist idealizm temaları, anlaşılan tahsilli okurların hassas noktasına dokunmuştu ki romanı, hevesle birbirlerine tavsiye etmeye başladılar. Mudie's, romanı külliyetli miktarda yeniden ısmarladı. Bizzat Bay Gladstone, *The Nineteenth Century*'nin mayıs sayısında kitap hakkında, "*Robert Elsmere* ve İnanç Mücadelesi" başlıklı, onu "parlak ama tehlikeli" sıfatıyla tanımlayan gayet uzun bir makale yazma ihtiyacını duydu ki bu da satışlarda muazzam bir artış daha yarattı. Artık o sezon Londra'da, yemeklerini dışarıda yiyen herkesin kesinlikle okuması zorunlu bir kitaptı bu ve baskı üzerine baskı yaptı. Henry kendi imzalı nüshasını, bu isterinin arasında, tam bir şaşkınlık içinde okudu. Nasıl olurdu da insanlar, ne kadar iyi niyetli ve öğretici, değindiği sosyal ve teolojik sorular ne kadar ilginç de olsa, edebi biçim bakımından *Robert Elsmere*'in hurda denecek kadar modası geçmiş olduğunu görmezlerdi? Hikâyenin anlatıldığı görüş açısı, tutarlılığa ya da etki yoğunluğuna önem verilmeden, anlatım elverişliliğinin gereklerine göre aniden değişiyordu; karakterler meseleleri, doğal konuşmaya pek benzemeyen uzun, donuk söylevlerle tartışıyorlardı; tasvir bölümleri klişelerle doluydu ve olaylar dizisi bariz bir biçimde ideolojik tartışma amacına hizmet ediyordu. Tabii kitabın hiçbir meziyeti yok denemezdi, neyse ki övgüye değer bir iki yanı vardı. Çünkü Henry kitabın yazarına bir tebrik mektubu yazmak zorundaydı ve birkaç satır muğlâk iltifatın yeterli gelmeyeceğinin farkındaydı. Bayan Humphry Ward –yazın hayatında kendine bu unvanı veriyordu– akıl hocasından ayrıntılı bir

eleştiri beklerdi. Henry bu görevi öyle uzun zaman erteledi ki gecikmesini, defalarca özür dileyerek ve sanatsal vicdanını çok da zorlamadan, sadece son derece minik kaçamak noktaları bırakarak aşırı tatlı dilli övgülerle telafi etmek zorunda kaldı. "Kahramanına hâkimiyetin bence son derece dikkate değer ve özellikle daima sağlamaya çalıştığın *cinsten* bir hâkimiyet" diye yazdı. "Kahramanın hakkında o kadar çok şey anlatmana rağmen, bunlarla onu boğmuyorsun; gerçi insan bazen ona duyduğun hayranlığın kuvvetli, eğik ışığıyla güneş çarpmasına uğrayabileceğinden biraz korkuyor." Büyük bir başarı kazanan kadın yazarın, "çalıştığın" kelimesiyle ima edilmiş herhangi bir eleştiri ya da "güneş çarpması"nda herhangi bir ironi sezmeyeceğinden emindi. Mary, Henry'ye cevap yazarak alicenap sözleri için teşekkür etti ve laf arasında yayıncılarının, romanın altı şilin değerinde tek ciltlik bir baskısını çıkarmaya hazırlandığından ve yıl sonuna kadar otuz bin adet toplam satışa ulaşacağını tahmin ettiklerinden söz etti. Henry kısa bir süre önce bir cilt halinde iki başka öyküyle beraber *The Aspern Papers*'ı [Aspern Evrakı] yayımlamıştı. Macmillan bundan sadece 850 adet basmıştı ve ikinci baskı yapmayı planlamıyordu.

Henry *The Aspern Papers*'ın şimdiye kadar yaptığı en iyi şeylerden biri olduğunu düşünüyordu ve son zamanlarda onu aynı şekilde tatmin eden başka kısa parçalar da yazmıştı. Özellikle "The *Lesson of the Master*" [Üstadın Dersi] adında, muzır bir ironiyle dolu bir öykü vardı ki sanatsal dürüstlüğünü *"piyasanın putlarına; paraya, lükse ve 'dünyaya'; çocuklarının her isteğini yerine getirmeye ve karısını giydirmeye; insanı kısa ve kolay yola sürükleyen her şeye"* kurban eden, yetenekli bir romancı hakkındaydı. Hamisi olduğu ve ona tapan bir gence bu itirafta bulunduktan ve bu uyarıyı yaptıktan sonra romancı, Henry'nin özellikle gurur duyduğu bir anlatım şaşırtmacasıyla alaycı bir biçimde, ona ihanet ediyordu. Bu hikâyeler birinci sınıftı, Henry'nin bundan kuşkusu yoktu ama kısa öykü derlemeleri "satmıyor" ve iz bırakmıyordu. Edebiyat piyasasında kıymetli bulunan, romandı; Mary Ward'un hantal üç ciltlisinin cesaret kırıcı bir örneğini teşkil ettiği romanlar.

O yıl bu edebiyat türüne giren çabalarının en yenisini, *The Tragic Muse*'u [Trajik İlham Perisi] yazmaya başladı; biçim ve sosyal kapsam

bakımından *Princess*'e benzeyen, siyaset ve tiyatroya dair bir romandı bu. Başlangıçtaki niyeti, bunu selefi kadar uzun tutmak değildi; ama roman bir çömlekçinin tornasındaki heybetli bir kap gibi elinde büyüdükçe büyüdü. Pek çok şeyin bu kitaba bağlı olduğunun farkındalığıyla, muazzam bir emek verdi; ama bu çabadan pek zevk almıyordu ve duymamaya çalışsa da içindeki küçük bir ses ona, *The Tragic Muse*'un *Princess*'ten daha başarılı olmayacağını söylüyordu. Kitabın hacimli metnine rasgele daldığında, belirli herhangi bir bölüme ya da sahneye kusur bulamıyordu ama okurun bir kitabı elinden bırakmak istemeyeceği, bıraksa da hemen tekrar eline almaya can atacağı, o elle tutulmaz güce sahip olmadığını seziyordu. Bir türlü uyuyamadığı gecelerde, kendi kendine, sessizce yaptığı, fazlasıyla kasvetli bir itiraftı bu. Fenimore'un makalesinde ileri sürdüğü gibi, "gerçek hikâye anlatma kabiliyeti"nin bulunmadığı acaba doğru olabilir miydi? Sadık *Atlantic*, 1889'un Ocak ayında *The Tragic Muse*'u tefrika etmeye başladı ve son bölümleri yazmayı sürdüren Henry, editörlerden okurlarının tepkisi hakkında cesaret verici bir sözü boş yere bekledi. Bu arada İngiliz yayıncısı Macmillan, yeni kitabın telif hakkına karşılık, çok düşürülmüş bir avans teklif ediyordu.

"Aslında seninle açık konuşacağım; kesinlikle gizli tutulmak üzere sadece yetmiş sterlin teklif ediyor" dedi Henry.

"Yetmiş sterlin! *Punch*'ın bunu bir tek çizim için bile ödediği olmuştur" dedi Du Maurier.

Martın sonlarında şaşırtıcı derecede ılık bir akşam, Porchester Meydanı'nın çevresindeki sokaklarda geziniyorlardı. Henry, Du Maurier'lere, Bayswater'da halen kirada oturdukları evde ailece akşam yemeği yemeye davet edilmişti. Eve erken gelmişti ve yemek, mutfaktaki bir kriz yüzünden biraz geç kalmıştı; bu yüzden Henry, hava da o kadar güzel olduğuna göre, biraz dolaşmayı teklif etti. Sokaklar sessizdi; etrafta fazla taksi ya da araba yoktu. Londra'ya en çok yakışan alacakaranlık saatiydi. Sokak lambaları yanmaya başlıyor, kaldırımlara, yaprakları dökülmüş çınar ağaçlarının gölgelerini düşürüyordu ve bazı bahçelerdeki erken açmış kiraz ağaçları, tuğla duvarlara saçılmış pembe lekeler gibi görünüyordu.

"*The Tragic Muse* için yetmiş sterlin bir hakarettir" dedi Du Maurier.

"Biliyorum ama ne yapabilirim?" dedi Henry. "Macmillan *The Bostonians*'dan ve *Princess*'ten para kaybetti. Onu suçlayamam aslında. Gerçek şu ki benim kitaplarım satmıyor."

"Yayıncın bunun sorumluluğunun bir kısmını üstlenmeli. Kitapların reklâmını yapıyor mu?"

"Fazla değil."

"İşte, gördün mü? Rider Haggard'ı al, mesela?"

"Almamayı tercih ederim" dedi Henry.

Du Maurier güldü. "Ne demek istediğini anlıyorum! Ama o niye bu kadar başarılı? Becerikli bir yayımcısı var... Cassell, değil mi? *King Solomon's Mines*'ı* çıkarttıkları zamanı hatırlıyor musun?"

"Neyse ki o zaman yurtdışındaydım."

"İlk kitabıydı, tabii daha hiç tanınmıyordu. Cassell'in adamları bir gece önce Londra'nın her tarafına, *'KING SOLOMON'S MINES - ŞİMDİYE KADAR YAZILMIŞ EN ŞAŞIRTICI KİTAP'* yazan afişler yapıştırdılar. İnsanlar ertesi sabah uyandılar ve işe giderken her yerde bu afişleri gördüler. Tabii meraklandılar ve bu kitap hakkında daha çok şey öğrenmek istediler. Sihir gibi bir etkisi oldu."

"Benim için aynı etkiyi yapacağını zannetmiyorum" dedi Henry James. "Her halükârda, sabun ya da benzeri bir mal gibi kitap satmak fikrinden tiksiniyorum."

"Tabii, o kadar bayağı bir şey teklif etmiyordum..." dedi Du Maurier.

"Bak eğer Bay Gladstone *The Tragic Muse*'un bir eleştirisini yazarsa eğer, istediğim sonucu sağlayabilir bu" dedi Henry, kederli bir gülümsemeyle. "Arkadaşım Mary Ward'a yaradı. Ama bunun gerçekleşeceğini zannetmiyorum."

"*Robert Elsmere* mi?" Du Maurier suratını ekşitti. "Mudie'den ilk cildi aldık. Ne Emma ne de ben, diğer ikisini okumakla uğraşmadık. *Yazamıyor*, Henry; senin gibi yazamıyor."

"Bunu söylemekle nezaket gösteriyorsun, sevgili Kiki ve seninle aynı fikirde değilmiş gibi davranmayacağım. Ama gerçek şu ki, eserlerime talep azalıyor. Korkutucu bir görünüm bu; sana sır olarak söy-

* Rider Haggard, *Hazreti Süleyman'ın Hazineleri*, Remzi Yayınları, 1999. (ç.n.)

lüyorum bunu, anlıyor musun?" diye tekrarladı, duygularının ciddiyetini vurgulamak için Du Maurier'nin kolunu sıkıca kavrayarak. "Son zamanlarda zihnimi kurcalıyor ve birisine söylemek zorundayım."

"Senin zamanın da gelecek, Henry" dedi Du Maurier.

"Bense geçtiğini hissediyorum. Konu bulmakta giderek daha çok zorlanıyorum."

"Öyle mi? Benim kafam konularla dolu! Keşke bunları anlatmak için senin kelimelerle ilgili maharetine sahip olsam."

"Eh, eğer sende fazlası varsa..." dedi Henry şaka yollu.

"Neden sana bir yıl kadar önce anlattığım o hikâyeyi kullanmıyorsun?" dedi Du Maurier. "Genç kızla ipnotizmacı hakkındakini?"

"Genç kızla ipnotizmacı mı? Söylemeye utanıyorum Kiki ama ayrıntıları unuttum" dedi Henry. "Bana hatırlat."

"Pekâlâ, bir kız var, genç bir hizmetçi kız; olağanüstü güzellikte bir sesi var ama hiç müzik kulağı yok, tonları ayırt edemiyor." Du Maurier hikâyeyi özetlerken Henry onu hayal meyal hatırladı. Kız, müzisyenlik yapan ufak tefek bir Yahudi'nin eğitimi sonunda Avrupa'da ünlü bir şantöz oluyordu. Vaktiyle ünlü şarkıcıyı ev sahibesinin güzel ama aptal kızı kimliğiyle tanıyan ve başarısından dolayı meraka kapılan, fakir düşmüş genç bir sanatçı onu arayıp buluyordu. Kızın gösterisini dinliyor ve şarkı söyleyişinin güzelliğine hayran kalıyordu. "Hatta ona âşık olmaya başlar" dedi Du Maurier. "Ama sonra Yahudi'nin ipnotizmacı olduğunu ve kızın ancak onun etkisi altındayken şarkı söyleyebildiğini keşfeder. Bir gösterinin ortasında Yahudi aniden ölünce, kız yeniden tamamen sıradan bir insana dönüşür ve karga gibi şarkı söylemeye başlar. Hikâyenin nasıl sona ermesi gerektiğinden emin değilim."

"Çok ilginç bir fikir" dedi Henry. "Nereden buldun bunu?"

"A, bir gün hayal kurarken uydurdum. Yıllar önce, evlenmek için para biriktirirken. Bir dergiye gönderdim ama yayımlamadılar ve nasıl olduysa metin kayboldu. Bundan bir şeyler çıkarmaya çalışmak istersen rahatlıkla alabilirsin, Henry."

"Çok cömertsin, sevgili Kiki ama tam anlamıyla benim tarzım mı, bilemiyorum." Sokakla aynı seviyedeki kaldırımı adımlarlarken

Henry birkaç dakika sessizce düşündü. Açık bir pencereden, bir adamın piyano eşliğinde Almanca bir şarkı söylediği duyuluyordu.

"Ah!" dedi Du Maurier, durup başını kaldırarak. "Schubert'in 'Serenat'ı."

Pencerenin altında durup şarkı sona erene kadar dinlediler. Du Maurier hararetle alkışladı ve bir dakika sonra, pencerede iki şaşkın yüz, genç bir adamla genç bir kadının yüzleri belirdi. "Bravo!" diye haykırdı Du Maurier. İki genç, aynı anda hem memnun, hem neşeli hem de mahcup olmuş bir halde gülümsediler ve el sallayıp geri çekildiler.

"Böyle bir melodiyi asla teşhis edemezdim" dedi Henry, yürüyüşlerine geri döndüklerinde.

"A, bu en sevdiğim parçalardan biridir" dedi Du Maurier.

"Fark etmez. Başka yüz parçayı daha tanıyabilirdin, biliyorum. Zorluk da burada, anlıyor musun? Cömert teklifinle ilgili olarak demek istiyorum. O hikâyeyi yazmak için elzem olacak müzik bilgisine sahip değilim ben."

"Saçma! Müzikal ayrıntılarda sana yardım edebilirim."

"Neden kendin yazmıyorsun bunu?" dedi Henry.

"Ciddi misin?"

"Bir zamanlar bir romana başladığını söylemiştin bana."

"Evet. Ama asla bitirmedim."

"Benim çok iyi bildiğim gibi roman büyük bir girişimdir, göz korkutucu bir külfettir. Ama bir kısa hikâye neden olmasın? Çizimlerinin alt yazıları, kulağının diyaloğa yatkınlığını gösteriyor."

"Çok naziksin, Henry. Bazen kalemi –yani yazarın kalemini– tekrar elime almayı düşündüğümü itiraf edeyim. Ama başarısızlığa uğramaktan korkuyorum. Bende o yetenek var mı yok mu bilmiyorum."

"Eh, denemezsen bunu asla öğrenemezsin" dedi Henry.

Yürüyüşlerinin geri kalanında ve akşam yemeğinde, sohbetleri başka konulara ve aile haberlerine kaydı. Arthur Llewelyn Davies adlı, istikbal vadeden genç bir dava vekili, bir süredir Sylvia'ya kur yapıyordu ve nişanlarının ilan edilmesi yakındı. Du Maurier, yakışıklı, atletik ve çalışkan, burslar ve ödüller kazanarak babasına yük ol-

madan üniversiteyi bitiren bu genç adamı beğeniyordu; ama Emma, delikanlının idaresi güç bir mizacı olmasından korkuyordu. Yakın zamanda, şimdi Hindistan'daki Kraliyet Tüfekli Piyadeleri'nde bir ordu subayı rütbesiyle hizmet eden Guy'dan, barakalardaki askeri birlikler için sahnelediği ve çok beğenilmiş Noel eğlencesini anlatan bir mektup almışlardı. Çocukken Guy daima, New Grove Evi'ndeki aile hayatının bir özelliği denebilecek küçük varyetelerin arkasındaki esas oynatıcılardan biri olmuştu. "İşte şimdi, görüyorsun, askeri kariyerinde bir avantaj haline geliyor bu" dedi Du Maurier gururla. "Oysa küçük kardeşinin, amatör temsillerden başka *hiçbir* şeye kabiliyeti yok gibi görünüyor." Gerald bir iki sene içinde Harrow'dan ayrılacaktı ve Du Maurier onu ne yapacağını hiç bilemiyordu.

O akşam aralarında şarkıcı ile ipnotizmacının öyküsü hakkında başka bir konuşma geçmedi; ama akşam yemeğinden sonra Park'ı geçerek evine doğru yürürken Henry, öyküyü zihninde evirip çevirdi ve giderek daha ilginç bulmaya başladı. Ertesi sabah not defterine, kendisi de biraz süsleyerek, bir özetini yazdı. İlgisini çeken şey, kızla güvenilmez akıl hocası arasındaki ilişkinin, gerçek sanatçının emsalsiz gücünün bir örneği olmasıydı. "Kızın ilahi bir sesi vardı ama yeteneği yoktu; adamınsa kutsal bir ateşi, ender bulunan müzikal bir bünyesi vardı; kızın içine işliyor ve onun aracılığıyla çalıyordu" diye yazdı Henry. Du Maurier'yi öyküyü yazmaya çalışmaya teşvik ettiği için şimdi biraz pişmandı. Müzik bilgisinden yoksun olsa da belki bir gün, kendisi bu öyküyle bir şeyler yapmak isterdi.

Bir sonraki karşılaşmaları, bir iki hafta sonra, Gosse'ların pazar öğlen sonrası toplantılarından birinde, Regent's Park Kanalı'na bakan evlerinde gerçekleşti. Henry kalabalık kabul salonuna girer girmez Kiki, ağzı kulaklarında, bir elinde bir fincan çay tutarak ve diğerinde bir sigara sallayarak yanına geldi "Henry! Beni tebrik et. Kırk sayfa yazdım bile, daha doğrusu, Emma yazdı. Ben dikte ettim."

"Hikâyeni yazmaya başladın, demek?" dedi Henry. Bu haber üzerine duyduğu hayal kırıklığıyla biraz içi burkuldu; ama bunu bir gülümsemenin ardına gizlemeyi başardı.

"Evet" dedi Du Maurier. "Ama sana anlattığımı değil."

"Genç şarkıcı kızla Yahudi ipnotizmacı hakkında olanı değil mi?"

"Hayır, tamamen başka bir konu. Uzun zamandır zihnimde evirip çevirdiğim ama başlamaya hiç cesaret edemediğim bir şey. Geçen gün söylediğin şeyler beni harekete geçirdi. Sen gittikten sonra, gecenin yarısına kadar oturup notlar aldım. Oldukça uzun olacak: bir roman, hikâye değil."

"A, çok memnun oldum" dedi Henry, samimiyetle.

"Sana bir kısmını göstermeye can atıyorum. Ama daha çok erken."

"Çok isterim okumayı. Ne zaman istersen."

"Son derece dürüst olmalısın" dedi Du Maurier. "Kendimi gülünç duruma düşürüyorsam, bunu bana söylemeni isterim."

Henry'nin deneyimlerine göre, acemi yazarlar ona çalışmalarını gösterip son derece dürüst olmasını istedikleri zaman, dürüstlük genellikle istedikleri son şeydi ve eğer arkadaşı iseler durum hassaslaşabiliyordu. Eleştiriyi övgü ve teşvik sözcükleriyle yumuşatmayı öğrenmişti; ama edebi değer meselelerinde bütünüyle yalancı tanıklık yapamazdı. Dolayısıyla Du Maurier'nin ilerleyen çalışmasının ilk halini, belli bir endişeyle bekledi. Eline ilk geçen de bakılıp okunacak bir şey değil; dinlenecek bir şeydi. Aile Bayswater'daki kiralık evlerini bırakıp Hampstead'e döndükten sonra mayısta, New Grove Evi'nde bir pazar akşamı, Du Maurier ona ve Jusserand'a açılış bölümünü okudu. *Peter Ibbetson* başlığı verilmiş romanın bu parçası, Henry'yi rahatlattı ve onun için hoş bir sürpriz oldu. Kitaba adını veren kahramanın anıları biçimindeydi bu çalışma ve hemen açığa vurulmayan nedenlerle hapiste yazılmış gibi görünüyordu. Yaratıcısı gibi, Peter Ibbetson'un da Fransız bir babası ve İngiliz bir annesi vardı ve Paris dolaylarında büyümüştü; açılış parçası aslında Du Maurier'nin Passy'deki kendi mutlu çocukluğunun sevgi ve özlemle canlandırılmasından başka bir şey değildi. Henry edebi bir form olarak otobiyografi taklidini genellikle tasvip etmezdi. "Ben" şeklinde bir anlatım, bir kısa hikâyeye ya da masala gayet iyi hizmet edebilirdi; ama romanın kapsadığı uzun sürede zihni dağıtması ve konudan uzaklaşmaya yol açması muhtemeldi. Diğer taraftan, yeni başlayan birisi için, anlatım tarzı olarak avantajları vardı; çünkü birçok muhtemel sorunu basit bir eleme yoluyla çözü-

yordu ve Du Maurier'nin, bir çocuğun sevgilerini, umutlarını, korkularını ve yetişkin bir erkeğin yitirilmiş izlenimler dünyasını yeniden bulma çabasını anlatan lirik övgüsüne elverişliydi. "Mutlu anıların acısıyla yüreği sızlamak" şeklinde bir ifade geçiyordu ki bu, bütün olayın ruh halini özetliyordu. Parça dikkate değer bir letafet ve hassasiyetle yazılmıştı ve okuma tamamlandığında Henry'nin, yazarı tebrik etmek ve nitelikli çalışmalarına devam etmesini teşvik etmek için ikiyüzlülük yapması gerekmedi. Jusserand buna övgülerini ekledi ve Du Maurier'yi, Fransa'ya özgü yöresel özelliklerin gayet gerçekçi olduğu konusunda temin etti.

Çalışmalarının bu şekilde karşılanması, Du Maurier'yi çok sevindirmişti. Henry onun bu projeden büyük bir heyecan duyduğunu ve devam etmeye dair hevesini görebiliyordu. Du Maurier'nin sanat hayatında ikinci bir fırsattı bu ve gözleri onu son derece endişelendirdiği için, daha da büyük bir memnuniyetle karşılıyordu bu fırsatı. Artık çoğu zaman renkli gözlük takıyordu; bunların camları öyle koyu bir maviydi ki neredeyse ışık geçirmiyor ve özellikle elinde baston tuttuğu zaman ona, gerçekten kör birinin tedirgin edici görünümünü veriyordu. Sağlam gözünün görme yeteneği de bozulmaktaydı ve çizerliğinin kalitesini etkiliyordu; çünkü geçmiştekinden daha geniş, daha kaba bir baskı tekniği kullanmak zorunda kalıyordu. Bu engelle sanatçı olarak daha ne kadar çalışabileceği konusunda ciddi bir biçimde endişeleniyordu ve el ile gözün incelikli işbirliğine bu kadar bağlı olmayan başka bir ifade şekli edinme ihtimali, onu son derece neşelendiriyordu. Görme gücünü korumak istediği için hikâyesini kendisi yazmak yerine, Emma'ya dikte etmeye karar vermişti. İkisinin bu süreç hakkındaki açıklamaları, Henry'ye ilginç gelmişti; anlaşılan Du Maurier stüdyodaki koltuğunda rahatça otururak ve sigara üzerine sigara içerek akıcı bir biçimde konuşurken Emma, onun sözlerini aceleyle yazıyor ve daha sonra okuyup düzeltmesi için düzgün bir kopyasını çıkarıyordu. Henry bu nispeten çabasız yaratma usulü için Kiki'ye biraz gıpta etti ve bunu da ona söyledi.

"E, o halde, Henry" dedi Du Maurier gülümseyerek, "kendine Emma gibi güzel ve düzgün bir el yazısına sahip, vefakâr, küçük bir eş bulmalısın."

"Ah, korkarım ki bunun için çok geç" diye cevap verdi Henry. "Hem *le mot juste*'ü* bulmak için uzun uzun arayışlarla zavallı kadını çıldırtırdım."

"E, üslubumda seninki kadar mükemmel bir cila yaratmayı ümit etmiyorum, tabii" dedi Du Maurier alçakgönüllülükle.

"Hayır, hayır, sevgili dostum, böyle bir ithamı kastetmedim" dedi Henry. "Gıpta ettiğim tabii, zorlamasız bir ifade kabiliyetine sahipsin. *Continue, mon bon!?***

Bunu takip eden aylarda Du Maurier Henry'ye, romanın o derece olumlu bir izlenim bırakmayan başka bölümlerini okudu. Hikâye biraz melodrama dönüyordu. Genç kahraman yetim kalıyor ve Albay Ibbetson adında bir akrabası tarafından evlat ediniliyordu; Albay onu bir İngiliz beyefendisi terbiyesiyle yetiştiriyor ama sonra, kendisinin aşağılık adam kimliği ortaya çıkıyordu. –Henry, zamanı geldiğinde, Peter'ın bu adamı öldürdüğü ya da yaraladığı için hapse düştüğünün açıklanacağını tahmin ediyordu.– Peter mimar oluyor ve çocukluk aşkı olduğu daha sonra ortaya çıkan genç, güzel bir düşese umutsuz bir aşkla bağlanıyordu. İlk bölümlerde naif ama samimi bir gerçekçilik öne çıkarken, romanın geri kalanı, giderek romantizmin ölümcül sahiline sürükleniyor gibiydi. Ayrıca yaratıcısının geleneksel dine karşı önyargılarını paylaşan kahraman, biraz fazla felsefe yapıyordu. Ama Henry, yazarın umutlarını kırmanın onun vazifesi olduğunu düşünmüyordu. Bir noktada arkadaşına şöyle dedi: "Bana daha fazlasını gösterme. Artık kendi yolunu bulmalısın. Yayımlandığı zaman okuyayım onu; çünkü mutlaka yayımlanacaktır." Bunu kısmen, kendini Du Maurier'nin romanına daha fazla zaman ayırıp dikkat vermekten mazur göstermek için söylemişti; çünkü zihni kendine ait heyecan verici yeni bir projeyle meşguldü; bir oyun yazarı olma projesiyle.

* Fr.: En uygun kelime. (ç.n.)

** Fr.: Devam et, iyi arkadaşım. (ç.n.)

Beşinci Bölüm

Tiyatro Henry'yi oldum olası büyülemişti. Kendileri de iyi birer tiyatro seyircisi olan anne ve babası, kardeşi William'la onu küçüklüklerinden beri sık sık pantomimlere, sirklere ve buna benzer eğlencelere götürürdü New York'ta. Henry'nin en eski ve en canlı anılarından biri, annesiyle babasının bir kış akşamı, aşağı yukarı yedi ve sekiz yaşlarında olan kendisini ve ağabeyini, ertesi günün derslerine hazırlanmak üzere evde bırakarak, On Dördüncü Sokak'taki evden çıkıp o zamanın ünlü bir oyuncusunu, Charlotte Cushman'ı *VIII. Henry* rolünde görmeye gidişleri ve bir saat kadar sonra babasının odaya dalışı, William'ı kapıp onunla birlikte tekrar tiyatroya koşturuşuydu –gençliğindeki bir kazanın mirası olan tahta bacağıyla ne kadar koşturabilirse artık.– Birinci perde öyle ulvi bir deneyim ol-

muştu ki, baba Henry Sr.* en büyük oğlunun gösterinin geri kalanını görmesi gerektiğine karar vermiş ve bu amaçla onu kaçırmak üzere birinci antraktta bir taksiyle eve koşmuştu. Henüz Shakespeare'i takdir edecek yaşa gelmediği düşünülen Henry, bu mahrumiyetten dolayı acı bir hınç duyarak lambanın ışığında, kitaplarıyla yalnız kalakalmıştı. Daha sonraları babası, onu Broadway'deki klasik ve modern oyunlara götürerek bunu telafi etmeye çalıştı; ama bir anlamda, çocuklukta ya da yetişkinlikte, New York'ta, Paris'te ya da Londra'da izlediği hiçbir gösteri, Henry'nin göremediği o harikulade *VIII. Henry* yapımına atfettiği dramatik doruklara tam olarak erişemedi. Bu yapım, Henry'nin izlediği her tiyatro grubunun gerçekleştirmek için beyhude bir çaba sarf ettiği tiyatro coşkusunun, bir çeşit platonik ideali anlamında hayal gücüne musallat oldu sonsuza kadar. Paris'teki yıllarında sık sık *Comédie Française*'e** gitti ve Scribe'in, Sardou'nun ve Dennery'nin repertuarıyla tanıştı. Londra'da da düzenli bir tiyatro seyircisiydi; gerçi buradaki inceliksiz bir biçimde oynanan melodramlardan ve kaba güldürülerden oluşan olağan gösteriler, kanaatince Paris sahnelerinin yapımlarından çok daha düşük bir düzeydeydi. Hatta ona öyle geliyordu ki, İngiliz ulusunu kuşatmaya başlayan kültürsüzlük, hiçbir alanda, tiyatroda ortaya çıkan kadar aşikâr değildi. Zayıf bir ihtimal de olsa, etkilenmek ya da büyülenmek umuduyla gecelerce ön koltuklarda oturmaya gider ve mutlaka hayal kırıklığına uğramış bir halde, hatta bazen oyun bitmeden eve dönerdi.

1888 yılının Aralık ayında Paris'teydi; oranın daha sofistike bulduğu dramatik eğlence tarzıyla tanışıklığını, minnettarlıkla yenilemekteydi ki İngiliz aktör ve yönetmen Edward Compton'dan, kendisini Compton Komedi Kumpanyası için ilk romanlarından birini, *The American*'ı adapte etmeye davet eden bir mektup aldı. İlk içgüdüsü reddetmek oldu. Kumpanyanın neşeli ismi umut vaat etmiyordu ve on yıl kadar önce, *Daisy Miller*'ı New York sahneleri için adapte etmek üzere, benzer bir teklifi kabul etmiş ama bir sonuç alamamıştı. Sahnelenmeyen bu oyunu, kitap halinde yayımlamıştı gerçi; ama gene de bu tür girişimlerle daha fazla vakit kaybetmeme

* Aynı adı taşıyan babayla oğuldan baba olanı. (ç.n.)

** Fransız Devlet Tiyatrosu. (ç.n.)

kararı almıştı. Sonra biraz düşününce, Compton'a ihtiyatlı bir biçimde cesaret veren bir cevap yazdı ve İngiltere'ye döndükten sonra oyuncu ve kumpanyasıyla ilgili bazı bilgiler aldı; bunlar güven vericiydi. Compton hem bir aktör hem de bir yönetmen olarak iyi bir şöhrete sahipti. Kumpanyasının repertuarı esas itibariyle Shakespeare, Garrick, Goldsmith ve benzerlerinin klasik İngiliz komedilerinden derlenmişti ve turneye çıkarak bunları birer haftalık sürelerle ülke çapında sahneliyorlardı. Compton, itibarlı bir yazarın yeni bir oyunuyla bu programı güçlendirmeyi ve eğer başarı kazanırsa, yapımı Londra'ya getirmeyi arzu ediyordu. *The American*'ın dramatik adaptasyonunun bu işi göreceğine ve kendisiyle kumpanyanın baş aktrisi konumundaki karısı Virginia Bateman Compton için tatminkâr roller sunacağına inanıyordu.

Henry bu teklifi düşündükçe –ki bir hayli düşünüyordu, hatta zihninin *The Tragic Muse*'un son bölümleri üzerinde odaklanması gerektiği zamanlarda– daha çekici bulmaya başlıyordu. 1889 Mayısında, artık prensip olarak oyunu yazmayı kabul etmişti. Dahası, kendi kendine birkaç oyun –yarım düzine, bir düzine– İngiliz sahnelerini fethetmek için ne kadar gerekiyorsa o kadar, oyun yazmaya karar vermişti. Bütün bayağılığına ve estetik açıdan geri kalmışlığına rağmen, bir yazar için şöhrete ve zenginliğe giden en kestirme yoldu bu; tabii, eğer başarılı olursa. Ama neden başarılı olmasın? *Française*'in pınar başında yıllarca hazır bulunmaktan, ustalıklı oyun yazma zanaatını adamakıllı özümlediğine inanıyordu ve Tanrı biliyordu ki İngiliz seyirciler arasında, neyin "gideceğini" bilecek kadar uzun bir süre bu seyirciler arasında oturmuştu. Compton'ın, az kalsın hiç tereddütsüz reddedeceği teklifi, şimdi Tanrı'nın bir lütfu gibi görünüyor, bir yıl önce o ılık mart akşamında, Porchester Meydanı civarında yaptıkları yürüyüşte, Du Maurier'ye itiraf ettiği mesleki krize bir çözüm sunuyordu. Tiyatro telif ücretleriyle tıka basa dolu para keseleri söz konusu olunca, artık değersiz avansları için yayıncılarla pazarlık etmesi ya da romanlarını takdir edebilen, görüşü kuvvetli okurların kıtlığına hayıflanması gerekmeyecekti. Ticari başarı kazanacak oyunlarının hâsılatıyla pazarlanabilirliği konusunda endişelenmek zorunda kalmadan kendisine, gerçek edebiyat yazacak zamanı ve mekânı satın alacaktı. Tasarladığı

bu çifte kariyerin oyun yazma yanının –popüler zevkle bazı uzlaşmaları icap ettirse bile– kendi içinde ruhsuz bir zahmet yaratmayacak olması, işin fazladan bir cazibesiydi. Hatta eğlenceli bile gelebilirdi. Bir oyunu sahnelemenin pratik yanlarıyla meşguliyet, oyuncularla tanışma, provalara katılma ve kostümlerle dekorlar konusunda fikir teatisinde bulunma düşüncesi, zevkli bir beklentiyle dolu inkâr edilmez bir ürperti yaratıyordu. Sonra, eserinin bir izleyici kitlesi önünde oynandığını görmek, onların kahkahalarını ve alkışlarını duymak... Düşüncelerinin bu noktasında ister istemez, sahne ışıklarının altın renkli parıltısıyla yıkanmış bir çeşit hayale dalıyor, gece kıyafeti içinde kusursuz görünen kendisinin, salonda yankılanan "Yazar! Yazar!" sesleri arasında biraz direnerek kulisten sahneye çıkarıldığını ve yüzü kızarmış bir halde reverans üstüne reverans yaptığını görüyordu.

Romanının olaylar dizisini sıkıştırması ve güçlü kapanış replikleriyle donatılmış üç ya da dört perdeye bölmesi, İngilizleri eğlendirmek için kahramanının arsız "Amerikanlığı"nı abartması ve hikâyeye mutlu bir son icat etmesi gerektiğini zaten biliyordu. Romanında, kendini yetiştirmiş zengin Amerikalı, Christopher Newman, Paris'e yaptığı seyahette karşılaştığı genç ve güzel dul Kontes Claire de Cintré'ye kur yapıyordu. Kontes'in aristokrat akrabaları Bellegardes'lar önce buna izin veriyorlar, sonra züppece Newman'a sırt çeviriyorlardı. Kader Newman'ın eline, Bellegardes'ları gözden düşürme hatta teşhir etmekle tehdit ederek Claire'in kendisiyle evlenmesine izin vermek zorunda bırakma fırsatını veriyordu; ama Amerikalı, Avrupa'nın kinizminden ve yozluğundan tiksinerek, hem aşktan hem de intikamdan vazgeçerek anavatanına geri dönüyor, bu arada Kontes bir manastıra kapanıyordu. Henry'nin, böyle kasvetli bir sonun, İngiliz tiyatro seyircisinin taksileriyle, omnibüsleriyle ve banliyö trenleriyle evlerine dönmeden önce duyacakları son "nota" olamayacağını Edward Compton'dan duymaya ihtiyacı yoktu. Gerçi yazışmaları sırasında Compton, yine de düşünceli ama su götürmez bir biçimde, bunu ona söyledi.

Çeşitli nedenlerle –Henry açısından, başka acil taahhütler ve Compton açısından, zaman içinde Henry'nin, bütün tiyatro yapımcılarının ortak mesleki kusuru olduğunu anlayacağı bir ihmalcilik

nedeniyle– bilfiil adaptasyon işine başlayıncaya kadar yedi ay geçti. Bu arada büyük planını, bunu tasvip eden Fenimore'dan başka hiç kimseye söylemedi. 1890 başlarında nihayet oyunu yazmaya başladığında bile, yalnız kardeşi Alice'le refakatçisi Katharine Loring'e gene kesin bir gizlilik içinde söyledi. Daha sonra bu sırrını William'la paylaştı; ama yine, sırrı saklaması için ayrıntılı, adeta Masonca antlar verdirerek. Bu yeni uğraş alanında başarıyı arzuladığı kadar başarısızlıktan da korkuyordu; çünkü romancının incelikli kalemini bırakarak oyun yazarının daha kaba aletini eline almasını, ancak ve ancak başarı haklı çıkarırdı. Eğer *Daisy Miller*'da başına gelen gibi proje gazetelerde haber konusu edilir ama sonuçta sahneye hiç ulaşmazsa, özellikle utanç verici olurdu. Dolayısıyla *The American*'ı ya da ona verdiği yeni başlıkla, *The Californian*'ı [Kaliforniyalı] oyunlaştırışından edebiyat dünyasındaki arkadaşlarına –Du Maurier'ye bile– bahsetmeyi yapabildiği kadar erteledi.

Çalışmalar iyi gitti. Şubatta Compton'a ilk iki perdenin ve nisanda üçüncü ve dördüncünün taslaklarını göndermişti. Yönetmenin cevapları cesaret verecek kadar olumlu ama ona eziyet eden bir biçimde kısa ve belirsizdi. Gariptir ki –ya da Henry'ye öyle geliyordu–, bu noktaya kadar hiç yüz yüze karşılaşmamışlardı. Compton hep bir taşra kasabası ya da kentinde bulunuyor, haftada bir kumpanyasıyla birlikte bir başkasına geçiyordu ve ne zaman o Londra'ya gelse, Henry mutlaka şehir dışında oluyordu. Ama sonunda, mayıs başlarında, De Vere Bahçeleri'nde buluşmak üzere sözleştiler.

* * *

Compton'ı sokağa bakan geniş, aydınlık çalışma odasında, hafızasını tazelemek için oyunun taslaklarını karıştırarak bekledi. Ayaklarının dibinde kıvrılan güzel köpeği Tosca, ziyaretçinin gelişini hissederek kulaklarını dikip havladı ve birkaç dakika sonra Smith kapıyı açarak "Bay Edward Compton ve küçük bey Compton"ın geldiğini bildirdi. Smith bu isimleri kontun hizmetinde öğrendiği biraz abartılı tınlamayla, Henry'ye her zaman sahnedeki bir uşağı hatırlatan tonla telaffuz etti. Belki de aynı nedenle, Edward Compton bu

gösteriden şaşırmış ya da ürkmüş gibi görünmüyordu. Küçük çocuğun varlığından şaşıran ve biraz da canı sıkılan Henry oldu; yedi-sekiz yaşlarında, beyaz bir denizci kıyafeti giymiş, elinde mavi deri kaplı bir kitapla babasının yanında duran cin gibi, güzel bir oğlandı bu. Compton'ın fiziksel görünümü de onu şaşırtmıştı. Asil bir profile ve düzgün, dimdik bir vücuda sahip otuzlu yaşlarının ortalarındaki bu yakışıklı, tertemiz tıraşlı adam, kabak kadar keldi.

"Özür dilerim, Bay James" dedi Compton, el sıkıştıktan sonra. "Gördüğünüz gibi, oğlumu da yanımda getirme cüretini gösterdim." Daha şimdiden Tosca'yla arkadaş olmaya başlayan oğluna sevgiyle baktı. "Onun yaşındayken –tesadüfen buraya oldukça yakın bir yerde, Kensington Bahçeleri'nin yanında yürüyorduk– kendi babam tarafından Thackeray'le tanıştırılmanın beni ne kadar heyecanlandırdığını ve sonraki yıllarda o tanışmayı anmanın ne büyük bir zevk olduğunu hatırlıyorum. Benzer bir ayrıcalığı oğlumdan esirgeme gücünü kendimde bulamadım."

"Tabii, tabii... geldiğine çok sevindim!" diye mırıldandı Henry, ima edilen iltifattan sevinç duyarak ama çocuğun yarattığı toplumsal sınamadan telaşa kapılarak. "Ama biz işimizi tartışırken kendini nasıl oyalayacak?"

"Uslu durmak ve konuşmamızı bölmemek için sıkı talimat aldı" dedi Edward Compton. "Ama önce doğum günü kitabını imzalama nezaketini gösterirseniz..."

"Elbette, büyük bir zevkle" dedi Henry, çocuğun uzattığı kitabı alarak. Kapağına altın kabartmayla yazılmış başlığı okudu. "*The Tennyson Birthday Book* [Tennyson Doğum Günü Kitabı]. Çok güzel. Peki, ismin nedir, delikanlı?"

"Edward Montague Compton Mackenzie" dedi çocuk, tane tane.

"Güzel bir isim! Ama nasıl...?" Henry şaşkınlıkla kaşlarını çatarak sorusunu yarım bıraktı.

Compton güldü. "Soyadımız aslında Mackenzie. Babam sahneye çıktığı zaman bu adı bıraktı; çünkü İskoç akrabaları bu mesleği tasvip etmiyorlardı ve ben de aynısını yaptım. Oğluma genellikle "Monty" diyoruz."

"Anlıyorum... peki, bu güzel kitaba ne yazayım, Monty?"

"Adınızı, lütfen, efendim" dedi çocuk. "Kendi doğum gününüzün altına."

"Evet, yani Nisan'ın 15'i" dedi Henry, her gün için Tennyson'dan yapılmış bir alıntıyla, bir masa günlüğü gibi tasarlanmış kitabın sayfalarını çevirerek. " *'Beni tepeden tırnağa gorgonladı/Buz gibi bir Britanya bakışıyla' Maud*" diye okudu yüksek sesle. "Hım. Doğum günüm için biraz haşin bir vecize... gerçi o bakışı biliyorum. 'Gorgonladı' ne demek, biliyor musun, Monty?"

Çocuk kızardı. "Hayır, efendim."

"Gorgon'u biliyorsun, Monty" diye teşvik etti babası.

"Ha, Gorgon" dedi çocuk. "Baktığı zaman insanları taşa çeviren şu canavar."

"Çok iyi! Mükemmel!" dedi Henry, etkilenerek. Kitabı yüksek yazı masasına götürdü ve ismini gösterişli bir biçimde uygun yere yazdı. Çocuk bu işlemi büyük bir merakla izledi.

"Her zaman ayakta durarak mı yazarsınız?" diye sordu.

"Monty!" diye uyardı onu babası, belli ki sorunun uygunsuz kaçacağından korkarak.

"Hayır" diye güldü Henry. "Bazen şuradaki çalışma masasına otururak yazıyorum." Pencerenin yanındaki, oyunun taslaklarıyla kaplı çalışma masasını işaret etti." Ve bazen de yatarak yazıyorum." Çocuğu ve babasını, üzerinde küçük bir rahle bulunan hareketli bir kolun tutturulmuş olduğu şezlonga götürdü ve bu cihazın nasıl çalıştığını gösterdi. "Sırtımdan ıstırabım var" dedi Compton'a açıklama babında, "ve zaman zaman duruşumu değiştirmem gerekiyor."

"Çok dâhiyane" dedi Compton, hareketli rahleye hayranlıkla bakarak.

"Peki, babanın ve dedenin izinden gitmeyi ümit ediyor musun, Monty?" diye sordu Henry. Çocuk boş boş baktı.

"Bay James, büyüdüğün zaman aktör olmak istiyor musun, diyor" diye açıkladı Compton. "Aslında, yazarlığı seçebileceğini düşünüyoruz" dedi Henry'ye. "Hep kitaplara gömülmüş oluyor."

"Sahi mi? O halde sana şimdi okuyacağın bir kitap bulalım."

Kendisi başka bir şeyle meşgulken misafirleri için okuyacak kitap bulmak, Henry'nin çok ciddiye aldığı bir işti; okurunun, metnin ve

koşulların mükemmelen uyuşmasını hedeflerdi daima. "Korkarım ki çocuk edebiyatı türünde elimde fazla bir şey yok" dedi. Gözlerini endişeyle kitap raflarında gezdiriyor, ara sıra bir kitap çekiyor, sonra içini çekerek ve başını iki yana sallayarak geri koyuyordu. "Andrew Lang'in masallarının biraz yavan olduğunu düşünürüm her zaman. Robert Louis Stevenson da yaşına göre belki biraz fazla gelir..."

"Stevenson gayet uygundur, Bay James" dedi Compton, biraz sabırsızca. "Değerli zamanınızı çok fazla almak istemiyorum ve tartışacağımız bir oyun var."

"Evet, evet, elbette" dedi Henry ve genç Monty'e okuması için Define Adasını verdi sonra iş konuşmaya başladılar.

"Dördüncü sahnenizi okudum" dedi Compton, ceketinin cebinden taslağı çıkararak.

"Beğenmiş olduğunuzu ümit ederim" dedi Henry.

"İyi yazılmış ama biraz kasvetli."

"Kasvetli! Ama mutlu bir sonu var! Kahraman gelinine kavuşuyor."

"Taa son iki replikte. O zamana kadarki ton karanlık ve netameli; bir komediden çok bir trajedi gibi. Biz Compton *Komedi* Kumpanyası'yız, unutmayın. Kardeşin, yani Valentin'in ölümü kasvet veriyor."

Bir süre bu noktayı tartıştılar. Henry, Valentin'in bir düelloda aldığı yaralardan ölüşünü hararetle savundu. Antikalaşmış ve esas itibariyle içi boş "şeref" kavramıyla düello, Avrupa ile Yeni Dünya arasındaki ahlaki farkın dramatik bir timsaliydi ve Valentin'in son nefesini vermeden önce hasmıyla dokunaklı bir biçimde barışması, nihayette erkek ve kadın kahramanın birleşmelerini hazırlıyordu. Henry, onların evlenmesine izin vermekle orijinal romanın ruhundan zaten yeterince taviz verdiğini hissediyordu. Belli ki pragmatik bir adam olan Compton, sonunda kabullendi.

"Pekâlâ ama seyircilerin moralini biraz daha erken bir safhada yükseltmek için elinizden geleni yapın" dedi.

Daha önceki perdelerin üzerinden geçtiler ve Compton, yapılabilecek düzeltmeler konusunda, Henry'nin çoğunu kabul edebileceğini hissettiği birçok öneride bulundu.

"Evet, bu kadar gibi görünüyor" dedi Compton, dağılan sayfaları düzelterek. "Tamamlanmış bir metin göndermenizi sabırsızlıkla bekliyorum; en kısa zamanda. Ha, bir şey daha: yeni başlığınızı sevmedim."

"Şu işe bakın! Newman'ı Kaliforniyalı yaparak –hatırlayacağınız gibi, romanda güneylidir– davranışlarını biraz daha kabalaştırmakla Paris ortamında, daha gülünç görünmesi imkânını kullanabileceğimi düşünmüştüm" diye izah etti Henry.

"Hayhay, adamı Kaliforniya'ya taşıyın elbette" dedi Compton, "ama orijinal başlığı muhafaza edin. Birçok insan kitabı okuduğu için gelecektir oyunu görmeye."

"Sahi mi? Ne garip. Ben bunun caydırıcılık yaratacağını düşünmüştüm" dedi Henry. Kendi kendine, oyuna yeni bir başlık vererek yepyeni bir eser yarattığını ima etmeyi arzu etmişti; ama yönetmenin yargısını kabul etti.

"Mükemmel" dedi Compton. "Henry James'den, *'The American'*. İlan panolarında iyi görünecek."

"O halde bu şey mi demek oluyor... şey anlamına mı geliyor? Bunu kesinlikle" Henry olumsuz ya da müphem bir cevap alma korkusuyla sualini tamamlamaya bile cesaret edemiyordu. "*Yapacak* mısınız?" diye soludu nihayet.

"Elbette. Bunu açıkça belirtmedim mi?"

"Tam olarak değil! Bunu duyduğuma çok sevindim."

"Şartlar konusunda temsilcinizle yazışma halindeyim. Hiçbir güçlük çıkmayacağından eminim."

Henry son zamanlarda işlerinin takibini, Londra'da nispeten yeni bir meslek olan edebi temsilcilik yapmaya başlamış, cana yakın ve enerjik, genç bir Amerikalının, Charles Wolcott Balestier'ın ellerine bırakmıştı. Henry ona güveniyor ve şu sefil mali görüşmeler sıkıntısından kurtulduğuna seviniyordu. Bundan sonraki soruları, "Ne zaman?" ve "Nerede?" oldu.

"İlk gösteriyi ocakta, Southport Kış Bahçeleri'nde yaparız" cevabını aldı.

Henry'nin coşkusu biraz duruldu. "Ta gelecek sene mi?"

"O kadar bir zamana ihtiyacımız olacak. Yeni bir oyun için yapılacak çok şey vardır; göreceksiniz."

"Peki, neden Southport? Neresi olduğunu bile bildiğimden emin değilim."

"Liverpool yakınlarında, deniz kenarında bir sayfiyedir. Çok hoş bir yerdir. Orada tiyatro izlemeyi seven birçok varlıklı insan yaşar."

"Londra'dan çok uzak."

"Daha da iyi." Compton Henry'ye, onu tartan, kurnaz bir bakışla baktı. "Bu oyundan para kazanmayı arzu ettiğinizi sanıyorum, Bay James?"

"Bunu söylemekten mahcubiyet duyuyorum" diye cevap verdi Henry, "ama bu uğraş alanına atılmaktaki başlıca gayem bu."

"Eh, kayda değer bir para kazanmanızın tek yolu, oyunun Londra'da uzun bir süre gösterilmesidir. Taşrada turneye çıktığımız zaman, her yerde birer hafta kalıyoruz ve her gece değişik bir oyun sahneliyoruz. Yani *The American*'ı sadece haftada bir defa oynayacağız. İyi tiyatrolarda oynasak bile, taşradaki bilet fiyatlarına bakılırsa, bundan bir servet yapamayacağınız ortada. Ama ön koltukların yarım altın liraya satıldığı Londra'da durum farklı. Başarılı bir oyun, telif ücreti olarak size haftada yüz sterlin kazandırabilir. Daha da fazla."

"Sahi mi?" Henry'nin gözleri açıldı. "O halde, diyelim, altı ay gösterilirse?"

"İki ya da üç bin kazanırsınız. Sonra eğer bir oyun sahiden çok tutulursa ünü yayılır ve Amerika'da, Avustralya'da, her yerde sahnelenir. Henry Arthur Jones, son oyunundan bir yılda on bin kazandı."

"Aman Tanrım!" Henry, sahne gerisindeki penceresiz bir ofiste sayılmaya çalışılan altın liraların şıngırtısını duyar gibiydi.

"Ama dereyi görmeden paçaları sıvamayın" dedi Compton, düşüncelerini okur gibi. "Londra seyircisini memnun etmek kolay değildir ve rekabet çok şiddetlidir. İşte bu yüzden taşrada bu oyun üzerinde çalışmak, turnede onu iyice tanıtmak, seyirciler tarafından nasıl karşılandığını görmek, onu Londra'ya getirmeden önce her şeyi yoluna koymak istiyorum. Beni anlıyor musunuz?"

"Anlıyorum ve bu izahat için size çok müteşekkirim" dedi Henry.

"Southport başlamak için iyi bir yer. Hatta Kış Bahçeleri, kumpanyanın gösteri yaptığı ilk mekândı. Bana hep uğurlu gelmiş bir ti-

yatrodur orası. Tiyatrocular bu tür şeylerde biraz batıl inançlıdır. Ben gitmeden önce başka sorunuz var mı, Bay James?"

Henry'nin başka bir sorusu vardı; ama bunu nasıl soracağını tam olarak bilmiyordu. Ancak Compton onun gözlerinin istemsizce tavana çevrilişinin anlamını sezdi.

"Evet" dedi, gülümseyerek. "Newman rolü için bir postiş takacağım."

"Öyle tahmin ettim" dedi Henry; ama bunu duyunca rahatlamıştı.

Henry Compton'ın vaktinden önce kel kalışının öyküsünü, birkaç ay sonra, Compton Komedi Kumpanyası'nın, kuruluşundan beri bu kumpanyada çalışan sahne yetkilisi ve suflöründen öğrendi, çok da dramatik bir öyküydü bu. On yıl kadar önce Compton, birkaç yıldır bu meslekte birlikte çalıştığı bir aktrisle nişanlıymış. Kızın çeyizini hazırlamak için Paris'e yaptıkları bir yolculuk sırasında, kızcağız bir bardak buzlu süt içtikten sonra aniden yere yığılmış ve Compton'ın kollarında ölmüş. Compton öyle büyük bir şok geçirmiş ki bütün saçları dökülmüş ve bir daha da çıkmamış. Bir aktör olarak geleceğinin, kelliğini peruklarla kolayca gizleyebileceği kostümlü tiyatroda olduğuna karar vermiş ve böylece İngiliz komedi klasiklerinin sahnelenmesine vakfedilen bir kumpanya kurmuş; bu amaç için de müteveffa nişanlısının ona bıraktığı bir miktar parayı kullanmış. Zaman içinde küçük Monty'nin annesi olan bir başka aktrisle, Virginia Bateman'la tanışarak onunla evlenmiş ve Compton Komedi Kumpanyası, İngiliz taşra tiyatrosunun popüler ve çok itibar gören bir kurumu haline gelmiş. Dolayısıyla *The American*, Compton için cüretkâr bir girişim anlamına geliyordu: Yalnız Londra'daki bir yapımı sahnelemede ilk denemesi olmakla kalmayacak, yıllardır modern bir oyunda peruk yerine postiş takarak oynayacağı ilk rolü olacaktı.

Compton'ın zalim bir kalp kırıklığını ve büyük bir beceriyle toparlanmayı içeren bu öyküsü Henry'yi, George Du Maurier'nin kısmi körlüğüne cesurca uyum sağlayışından etkilendiğine benzer bir biçimde duygulandırdı. Bu öykü, onu çocukluğundan beri büyülemiş, gecelerce ön koltuklarda oturmaya sevk etmiş ve nihayet sahne

ışıklarının diğer tarafına çekmiş, "tiyatronun romantizmi"ne bir örnek teşkil ediyordu. Ama 1890 sonbaharında *The American*'ın provaları başladıktan sonra Henry'nin gözlemlediği ve giderek daha çok paylaştığı haliyle, turnedeki bir kumpanyanın günlük hay huyunda pek de romantik bir şey yoktu. Zor bir yaşamdı bu; gündüzleri loş ve çoğunlukla serin tiyatrolarda prova yapılıyor, pazartesiden cumartesiye her gece başka bir oyun sahneleniyor, değişken derecelerde konfor sağlayan barınaklarda uyunuyor, yemek yeniyor ve her pazar, bir sürü aktarma gerektiren, gayet yavaş giden taşra trenleriyle bir sonraki mekâna yolculuk ediliyordu. Oyuncular yılın kırk altı haftası bunlara katlanıyor, sadece bütün tiyatroların kapalı kaldığı Kutsal Hafta'da* ve dört haftalık bir yaz tatilinde dinlenebiliyorlardı.

Henry'nin bu dünyaya adım atışı eylülde, kumpanyanın o zamanki repertuarını sahnelediği Sheffield'deki Theatre Royal'a gidip bir araya toplanan oyunculara, tamamlanmış oyununu okuduğu zaman gerçekleşti. Henry daha önce Sheffield'e hiç gitmemişti; orayı sadece çatal bıçağa damgalanmış bir isim olarak biliyordu ve ne kadar büyük bir yer olduğunu gördüğünde şaşırdı. Gri taş ve paslı demirden imal edilmiş bir şehirdi burası; akşamüstü güneşinin eğik ışığında Yorkshire tepelerine yayılıyordu kent. İsten kararmış çan kuleleri, dumanlı fabrika bacaları, gürültülü, işlek sokakları ve bir de tiyatrosu vardı. Henry ertesi sabah bu tiyatronun sahnesinde, dimdik, sert bir sandalyede, karartılmış salona arkasını dönerek oturdu ve aynı türden sandalyelerde yarım daire biçiminde karşısına sıralanarak oturmuş oyunculara, sadece perdeler arasında kısa molalar vererek, oyunu baştan sona okudu. New Grove Evi'ndeki sessiz sinema oyunlarında ve New England'da geçen gençliğindeki benzer parti oyunlannda edindiği aktörlük hünerlerini kullanarak kendini enerjik bir biçimde bu işe verdi. Oyuncuları, oynayacakları rollere heveslendirmenin önemini biliyordu ve ayrıca repliklerinin nasıl söylenmesi gerektiğini belirtmek için paha biçilmez bir fırsattı bu; çünkü Compton'ın Amerikan aksanını ve diğer oyuncuların Fransız aristokratlarını canlandırabileceğinden hiçbir şekilde emin değildi. Böyle bir durumda protokolün ne olduğu ya da küçük seyirci kitlesinden ne tür

* Paskalya'dan önceki hafta. (ç n.)

bir tepki bekleyebileceği konusunda hiçbir fikri yoktu. İlk sahne hoşlarına gitmiş gibiydi; zaman zaman gülümsüyor ve yüksek sesle gülüyorlardı. Ama oyun devam ettikçe sessizleştiler. Tabii oyunun kendisi de ilerledikçe, daha kasvetli bir hale geliyordu ve oyuncuların tepkisinin sebebi kuşkusuz buydu. Henry gösterdiği çabayla bitkin düşmüş ve sesi kısılmış bir halde bitirdiği zaman, oyunculardan hafif bir alkış, nazik gülümsemeler ve mırıltı halinde teşekkürler aldı; ama rahatsız edici bir hızla sandalyelerinden fırlayıp ortadan kayboldular.

"Herkes nereye gitti?" diye aklından geçenleri söyledi Henry, yüksek sesle; Compton ona paltosunu tutarken.

"Akşam yemeklerini yemeye gittiler" dedi Compton, "ve bence biz de gitmeliyiz. Bayan Compton bizi bekliyor." Claire Cintré'yi oynayacak Bayan Compton, Henry'nin gönderdiği çeşitli taslaklardan oyunu zaten iyice bildiği için, okumaya katılmaktan mazur görülmesini istemişti. Yönetmen Henry'yi tiyatrodan çıkardı ve Londra Yolu'nda yan yana yürüdüler.

"Londra'ya giden yol... iyiye alamet, ne dersiniz? dedi Henry, nükteli bir biçimde.

"Umarım" dedi Compton, ifadesizce.

Henry bir şeyler daha söylemesini bekledi ama ondan ses çıkmadı. "Pekâlâ, ilk izlenimin, ilk andaki izlenimin nedir, Compton?" diye sordu.

"Oyun fazla uzun" dedi yönetmen.

"Fazla mı uzun?" diye haykırdı Henry, sahiden şaşırmış bir halde. "Mayısta buluştuğumuz zaman böyle söylememiştin."

"O zamandan beri birçok şey ilave etmişsin" dedi Compton, asık bir suratla yürümeye devam ederek.

"Eh, belki şurada burada birkaç replik..." dedi Henry.

"Çok daha fazlası. Oyunun, antraktlar dahil, iki saat kırk beş dakika tutması gerektiğini söyledim sana." Compton paltosunun klapalarının altından köstekli saatini çıkardı ve inceledi. "Bu sabah saat on birde okumaya başladın. Üç civarında bitirdin. Bu dört saat eder."

"İyi ama bütün sahne talimatlarını da okudum" dedi Henry, hafifletici sebep olarak.

"Bu hareketlerin icra edilmesi gerekiyor. Hepsi zaman alıyor. Antraktları da ilave edince, bu oyuna yedide başlasak, son perde kapanıncaya kadar saat neredeyse gece yarısını bulacak. Tamamen imkânsız."

"Peki, ne yapacağız?" diye haykırdı Henry.

"Oyunu kesmeliyiz" dedi Compton.

Henry bu teklifin şokuyla kaldırımın ortasında çakıldı kaldı. Kelimelerden, pırıldayan kusursuz bir kolye yaratmak için haftalarca emek vermiş, bir kuyumcunun mücevherleri yaptığı gibi her repliği tartmış ve cilalamıştı. Bu güzel sanat eserinin budanıp kısaltılmış bir biçime sokulması düşüncesi, keskin bir aletin kendi etine batırılması gibiydi. "*Kesmeli* miyiz? Nasıl?"

"Mavi bir kalemle." Compton, Henry'nin biraz kalpsizce yapıldığını düşündüğü bir biçimde sırıttı. "Şimdiye kadar kesilmekten fayda görmemiş hiçbir oyun yoktur. Karım bu işte çok iyidir."

Henry'nin, kıymetli repliklerinin nazik fakat amansız Compton'larca yavaş yavaş kırpılarak oyununun aşağı yukarı dörtte birinden feragat etmek zorunda bırakıldığı, çok acı verici, iki aylık bir dönem başladı. Bu süreç daha çok, mektup ve telgraf yoluyla yürütülüyordu. Henry'nin telgraf harcamaları endişe verici bir düzeye yükseldi ve Balestier'ın Henry adına pazarlığını yaptığı, 250 sterlinlik avansın önemli bir bölümünün tüketilmesi tehlikesini doğurdu. Bu iletişim aracı, kuşkusuz elverişli olmakla beraber, Henry'yi daima tasarruf ve edebi zarafet endişeleri arasındaki ıstırap verici bir çatışmayla karşı karşıya bırakıyordu. Arzu edilen bu iki şeyi uzlaştırmaya gayret ederken, bazen Japonların haiku'suna benzer nitelikte telgraf yazışmaları üretiyordu, mesela: "RÖTARLI 1.50 TRENİNDEN 5.38'DE İVEDİLİKLE İNECEĞİM. HENRY JAMES" gibi. Mesleki meseleler söz konusu olduğunda, mesajın uzunluğundan tasarruf etmek ve bir iki kuruş kurtarmak için ince anlam ayrımlarını feda etmek, aklına bile gelmiyordu ve oyununda, çoğunlukla sonunda atmak zorunda kaldığı bir tek ibarenin saklanmasını savunmak, sık sık ona yüz telgraf kelimesine mal oluyordu. Hüsran verici ve sefil bir işti ama bütün bu zaman boyunca, kendi kendine, mali endişe

zincirlerinden kurtulma yolunun bu olduğunu hatırlatarak sebat etti. Diğer yazılarıyla böyle mutlu bir duruma asla ulaşamayacağına dair süregelen kanıtlar, bir başka teşvik unsuruydu. *The Tragic Muse* o ilkbahar roman halinde yayımlanmıştı. Henry, Macmillan'ın blöfünü görmüş ve onu, romanını başka yere götürmekle tehdit ederek 250 sterlinlik bir avans temin etmişti ama satışlar hayal kırıcıydı; kasım ayı geldiğinde de yayıncının bir kayba daha uğraması kuvvetle muhtemeldi. Aynı ay içinde, hayatında ilk defa, Henry'nin bir kısa hikâyesi reddedildi, hem de o kadar uzun zamandır velinimeti olan *Atlantic* dergisi tarafından. "The Pupil"i [Öğrenci] kısa süre içinde başka bir yere verdi ama bu deneyim tüylerini ürpertti. *The American*'ı kesme işine yenilenmiş bir azimle devam etti. Hem ne de olsa, tiyatro geleneğinin keyfi sınırlamalarıyla ve aktör-yönetmenlerin inatçı önyargılarıyla başarılı bir biçimde boğuşmaktan, bir cins haşin tatmin duygusu alınabilirdi. İnsanın dramatik malzemesini, bu süreçte bilfiil ölmeden, Compton'ın üzerinde ısrar ettiği gösteri süresinin katı çerçevesine sıkıştıracak kadar yontması, göz ardı edilecek bir marifet değildi.

Kasımda, düzeltilmiş oyunun denenmesi için, kumpanyanın o haftalığına tezgâh açtığı Portsmouth'a gitti ve oyunun ne kadar güzel aktığını, son iki ayın gaddar kesintilerinin ne kadar az yara izi bıraktığını görünce, oldukça hoş bir şaşkınlık yaşadı. Ancak özellikle küçük rollerdeki oyunculuğun kalitesi, onu biraz endişelendirdi ve en az bir saatini oyunculara notlar yazdırarak ve onlara bazı replik ve sahneleri daha ifadeli bir biçimde tekrarlatarak geçirdi. Ama o gün acı bir soğuk vardı ve ısıtılmamış tiyatroda oyuncular, sokak kıyafetlerini giymek zorunda kalmışlardı; bu da üsluplarını engelliyordu. Bayan Compton'ın yatıştırıcı bir biçimde söylediği gibi, insanın burnunun ucunda mütemadiyen bir çiy damlası birikirken, bir aşk sahnesini oynaması zordu. Henry'nin bu hanımefendi hakkındaki kanaati gittikçe yükselmişti; hem sadece, kocasına bir kopyasını takdim ettiği *The Tragic Muse* hakkında zekice ve takdir dolu şeyler söylediğinden de değil. Aslında Compton, bu kopyanın kapağını açtığına dair hiçbir belirti vermemişti. Henry "kesintiler" hakkındaki müzakerelerinde, Bayan Compton'ın gösterdiği sabrın ve iyi huyluluğun farkındaydı; Claire

Cintré portresi, zihninde, çok memnuniyet verici bir biçimde şekilleniyordu. Compton'ın kendisi şimdiye kadar Henry'yi biraz hayal kırıklığına uğratmıştı; ama diğer oyuncuların önünde, onun hatalarına dikkat çekmek mümkün değildi. Dolayısıyla Henry, Compton'larla beraber kaldıkları yere gitti ve aktörle baş başa iki saat daha geçirerek ifade, tonlama ve aksan açısından –Amerikan "a" sesi üzerindeki hâkimiyeti özellikle zayıftı– rolünün her repliğinin üzerinden geçti.

Londra'ya döndüğünde William'a şunları yazdı. "Herhangi bir anlamda bu isme layık bir oyunun yazarlığı, oyun yazılıp bittiğinde ancak *başlamış* oluyor ve görüyorum ki yaratış süreci, ilk gece perdenin açılışına kadar yolun her santimini oyunla beraber gitmeden sona ermiyor." O zaman bile sona ermediğini daha sonra keşfedecekti; ama o an için, *The American*'ın artık sadece birkaç haftası kalan ve heyecanla endişe karışımı bir duygu içinde beklediği açılış gecesinden ötesini düşünemiyordu. Bu arada, şimdilik *Mrs. Vibert* adını verdiği ikinci bir oyun yazmaya başlamış ve bir üçüncüsü için fikir oluşturmuştu bile.

3 Ocak 1891 Cumartesi gününün öğleden sonrası, *The American*'ın halka ilk gösterimine sadece birkaç saat kalmışken Henry, Southport'ta, Galler Prensi Oteli'ndeki oturma odasında, bir aşağı bir yukarı yürüyor, durup durup geğiriyor ve gaz çıkarıyordu. Compton'ın, akşam gösterilerinde tam saat üçte yediği yemeği paylaşmak için yaptığı daveti geri çevirmiş ve odasına hafif bir soğuk yemek ısmarlamıştı; ama belki de hata olmuştu bu. Sıcak bir yemek, kaygıyla çalkalanan bağırsakları için daha sakinleştirici bir etkide bulunabilirdi herhalde. Kirli tabakları kaldırsın diye garsonu çağırdı ve birkaç mektup yazmak üzere masaya oturdu; sağ çıkmayabileceği bir savaşın arifesindeki bir asker gibi adeta, diye düşündü. Du Maurier'ye ve Gosse'a yazarak başarı dileyen nazik mesajları için teşekkür etti ve "bu akşamı sabır, sükunet ve duayla geçireceklerine" güvendiğini söyledi. William'a yazarak üçüncü oğlunun salimen dünyaya gelişinden dolayı onu kutladı, kendinin ilk dramatik çocuğunun yakında beklenen doğumuyla bir paralellik kurdu ve kendisini "çaresiz, yalnız bir korku hali içinde" hissettiğini söyledi. Fransız bir arkadaşına,

" *'Je fais du Théâtre... je suis tombé bien bas... priez pour moi'*"* diye yazdı. Bu mektupların hiçbiri, onun kaderi belirlenmeden alıcılarına ulaşmayacaktı; ama böyle mizahi abartmalar yapmak, çektiği gerçek stresten biraz kurtulmasını sağlıyordu.

Bir önceki günün kostümlü provası, oyunun ayakta durmasının ya da düşmesinin, metnin asli niteliklerine bağlı olduğu konusundaki kanaatini doğrulamıştı; çünkü oyunculuk çoğunlukla yavandı ve sahne dekoru pek zengin sayılmazdı. Ama Compton'ı nihayet kel başını örten bir postişle ve üstelik ağzının üstünde bir bıyıkla görmek kuşkusuz memnuniyet verici bir şeydi. Henry oyunu sanki başka birinin elinden çıkmış gibi seyretmeye çalışmış ve oyun ona gerçekten akıcı gelmiş ve örnek alınacak bir temposu varmış gibi görünmüştü. Ama mağarayı andıran tiyatroda, çoğunlukla tiyatronun çalışanlarıyla yakınlarından oluşan ve oraya buraya serpiştirilmiş birkaç seyirciyle bir yargıya varmak zordu. Bu gece için bin beş yüz koltuğun hepsi satılmıştı ve Henry, o koltukları işgal edenlerin arasında oturmak ve verecekleri hükmü kaydetmek zorunda kalacaktı. Bunlardan biri, *The World*'ün nüfuzlu eleştirmeni William Archer olacaktı. Archer Henry'ye yazarak seçkin bir edebiyat adamı tarafından yazılmış yeni bir oyun düşüncesini memnuniyetle karşıladığını ve açılışa katılma niyetini beyan etmişti. Henry bu mesajdan hem gururlanmış hem de paniğe kapılmıştı. Archer'ın, İngiliz sahnelerinin edebi standartını yükseltmek gibi bir misyonu vardı ki Henry'nin kesinlikle taraftar olduğu bir hedefti bu. Ama Ibsen'in hararetli bir destekçisiydi; oysa Henry'nin bu yazarla ilgili çekinceleri vardı. Üstelik Archer, kendisini memnun etmeyen çalışmalara karşı, insafsız bir eleştirmen kimliğine bürünebiliyordu. Henry cevap vermiş, taşradaki yapımın yetersizliklerini vurgulamış ve bunu takip etmesi umulan Londra yapımını beklemesini tavsiye etmiş ama Archer bu ertelemeyi reddetmişti.

Henry vakit öldürmek için, mektuplarını otelin resepsiyonuna vermek yerine kendisi postalamak üzere paltosunu giydi ve dışarı çıktı; ancak resepsiyonda duraklayıp kendisi, Compton'lar ve trenle Londra'dan yola çıkan Balestier için geç bir akşam yemeği sipariş

* Fr.: Tiyatro yapıyorum... çok yıprandım... benim için dua et. (ç.n.)

etti. Ya bir kutlama ya da bir cenaze yemeği olacaktı bu. Postaneye uğradıktan sonra, marinanın promenatında yürüdü. Bu soğuk kış öğlen sonrasında, etrafta fazla insan yoktu. Deniz çekilmiş, hatta bir hayli çekilmişti ve büyük ölçüde bulutlarla kapalı olan güneş, düz, ıslak kumluğun ve neredeyse görünmez hale gelen denizin üzerinde batıyordu. Haddinden fazla uzun, insana köprü iskeletini hatırlatan bir iskele, sahilden ufka doğru uzanıyordu, sanki İrlanda Denizi'ne köprü kurmaya girişilmiş de sonra umutlar yitirilmiş gibi. Onun, Henry James'in, bu "seçkin edebiyat adamı"nın; Londra'da, Paris'te, Roma'da ve New York'ta aynı derecede rahat yaşayan bu kozmopolit yazarın, kış ortasında kalkıp uygarlığın kıyısındaymış gibi görünen bu yavan ve özelliksiz taşra sayfiyesine gelen ve oyun yazarlığını hedefleyen birisi olarak kaderinin belirlenmesini endişeyle beklemeye başlaması, absürt görünüyordu. Bu düşünce üzerine kendisini tiye alarak yüksek sesli, kaba, havlar gibi bir kahkaha attı; bu da yanından geçen bir beyefendinin –belli ki sarhoş olduğunu sanmıştı– keskin ve kınayan bir bakış atmasına yol açtı.

Henry yola devam edip tiyatroya gitti. Sahne kapısının yanında, küçük odacıktaki adam onu tanıdı. "İçerde kumpanyadan kimse yok, Bay James. Bu öğleden sonra hepsi dinleniyor"

"Biliyorum" dedi Henry. "Teşekkür ederim. Sadece dekorun bazı detaylarından emin olmak istiyorum."

Bir süre sahnede gayesizce dolaşarak tek bir havagazı lambasının loş ışığı altında ilk sahnenin, "Bir Paris Salonu"nun donatımını kurcaladı ve sandalyeleri bir iki santim oynatarak yerlerini düzeltti. Nedense perde kapalıydı. Ani bir dürtüyle iki kanadı araladı, perdenin önüne çıktı ve boş, karanlık salonun devasa ağzının içine baktı. Gözleri karanlığa alışıncaya ve etrafta kimsenin bulunmadığına kesinlikle emin oluncaya kadar birkaç dakika bekledi. Sonra, ciddiyet ve dikkatle bir reverans denemesi yaptı.

Bu hareket kibirle işlenmiş bir günah idiyse de cezasız kaldı. Birkaç saat sonra aynı noktada, sahne ışıklarıyla gözü kamaşmış bir halde durmuş, bin beş yüz seyircinin alkışları kulaklarında uğuldar halde reverans yapıyordu. Alkış tufanı şiddetli ve uzundu. Üç reveransa

hak kazandıracak kadar uzun. Kendisi de zaten birkaç reverans yapan ve gözleri parlayan Compton, Henry'nin elini iki eliyle kavradı ve kuvvetle sıktı. Dudakları "Tebrikler!" kelimesini telaffuz edecek şekilde kıvrıldı. Sonra perde son defa kapandı ve seyirciler sıra halinde tiyatrodan çıkarken alkışlar zayıflayarak hararetli konuşmalardan oluşan bir uğultuya dönüştü.

Compton oyunculara döndü. "İyi bir iş çıkardınız, hanımlar ve beyler" dedi.

"Evet, sahiden, hepiniz harikaydınız. Harika!" diye onu destekledi Henry, dolaşıp bir bir ellerini sıkarak. Hürmetle elini öptüğü Bayan Compton'a ise özel olarak teşekkür etti. Oyuncular hoşnut gülümsemelerle soyunma odalarına dağıldı. Henry ve Compton da peşlerinden kulise gitti. "Gayet iyi gitti gibi görünüyor" dedi Henry, yapmacık bir kayıtsızlıkla.

"İyi mi? Bir zaferdi."

"Sahiden öyle mi düşünüyorsun?"

"Kesinlikle."

"Muhteşemdin, sevgili Compton" dedi Henry ve bu sözlerinde samimiydi. Yönetmenin performansı ilham verici olmuştu. Provalarda gördüğü hiçbir şey, Henry'yi onun oyunda sergilediği tutku ve enerjiye hazırlamamıştı.

"Bütün farkı, bir seyirci kitlesinin karşısına çıkmak yaratıyor."

"Sahiden öyle" dedi Henry. O akşam seyirci kitlesinin bir parçası olmak, kendi oyununu onların kulaklarından ve gözlerinden izlemek olağanüstü bir deneyimdi; salonun o öğleden sonra içine baktığı büyük kara ağzı sanki onu yutmuştu ve Henry, balinanın içindeki Yunus misali, nefes alan bu kocaman, canlı yaratığın hem bir parçasıymış hem de ondan ayrıymış gibiydi. Yaratığın sahnedeki gösteriye verdiği tepkinin her bir ürpertisini ve titreşimini hissetmiş, her bir toplu kahkaha ve kıkırdamanın kuvvetini kaydetmiş ve dramatik gerilim anlarındaki her bir sessizliğin yoğunluğunu ölçmüş, bu arada kendisi tuhaf bir biçimde tarafsız kalmış, bu aşina malzemeden etkilenmemiş ve eğlenmemişti. Öyle alışılmamış bir duyguydu ki bu, başta başarının kanıtlarına güvenmemişti. İlk perdenin sonundaki arada, sahne gerisine koşmuş ve kuliste Compton'ın yakasına yapışmıştı. "Tanrı

aşkına söyle" demişti. "*Gidiyor* mu?" "Gitmek mi? Ziyadesiyle!" olmuştu Compton'ın güven verici cevabı. "Bir iğnenin düşüşünü duyabilirdin." Kaldı ki sondaki karşılamaya bakılırsa diğer üç perde de aynı derecede iyi "gitmişti".

Balestier değnek gibi uzun ve zayıf vücudunun üzerindeki canlı, hevesli yüzünü heyecanla sallayarak Henry'nin yanına geldi ve elini kuvvetle sıktı. "Tebrikler, sevgili dostum, elimizde müthiş başarılı bir oyun var" dedi.

"Sahiden öyle mi düşünüyorsun?" dedi Henry.

"Bu adama sor" dedi Balestier, başıyla Compton'ı işaret ederek.

"Ona söyledim zaten" dedi Compton "Üstelik biz Londra'ya gidinceye kadar daha da iyi olacak."

Henry onları baş başa bırakarak yemekle beraber servis edilmek üzere şampanya ısmarlamak için aceleyle otele gitti. Sokakta bir çeşit coşku baloncuğu içinde yüzerek gidiyordu ve bu baloncuk, kısa süre sonra William Archer'la biraz batıcı bir biçimde karşılaşmasıyla da patlamayacaktı. Oteldeki oturma odasında, sofranın kuruluşuna nezaret ederken ona Archer'ın kartının iletilmesi, Henry için sürprizdi; ama yine de eleştirmeni yukarıya davet etti. Archer'ın şaşırtıcı derecede genç olduğunu, görünüş ve davranış bakımından ayrılıkçı bir rahibe benzediğini düşündü.

"Bir partiye hazırlanıyorsunuz, görünüşe bakılırsa" dedi Archer, buz kovalarında soğuyan şampanya şişelerine pek de tasvip etmeyen bir biçimde bakarak. "Sizi fazla tutmayacağım. Oyununuz hakkındaki ilk izlenimlerimden sizi faydalandırayım dedim. Tiyatroda müsait bir an bulamadım."

"Çok naziksiniz" dedi Henry kibarca; oysa bu zevki seve seve erteleyebilirdi. "Çıraklık çabamı görmek için ta buraya kadar yolculuk etmekle gerçekten fazlasıyla nazik davrandınız."

Piyesinin bu mütevazı tarifi, Henry'nin beklediği şiddetli itirazla karşılaşmadı. "Bir ilk oyun için övülecek çok yanı var" dedi Archer, heyecansız bir biçimde. "Ama dikkatinizi çekmem gerektiğini düşündüğüm bazı kusurları var."

Archer devam ederek oyunun yapısıyla ilgili bazı detaylı eleştiriler yapmaya başladı; ama Henry'nin bunları dinlemeye hiç sabrı yok-

tu. Kurcalamaya ve cilalamaya daha sonra vakit bulacaktı. Şimdi başarısının tadını doya doya çıkarmak istiyordu. "Bu gece oyunun çok iyi karşılandığını kabul edersiniz, zannederim" dedi biraz sertçe.

"Gerçekten de öyle. Ama Londra'dan ziyade taşrada iyi gidecek cinsten bir oyun bu" dedi Archer. Bu kanaati sunduktan kısa bir süre sonra oradan ayrıldı.

Henry'nin morali bu karşılaşmayla biraz bozuldu; ama hemen sonra Compton'lar ve Balestier şen bir ruh hali içinde geldi ve bir iki kadeh şampanyadan sonra, coşku baloncuğu onu yeniden kapladı. Onlara Archer'ın oyun hakkındaki müşkülpesent eleştirilerini ve oyunun coşkuyla karşılanmasına karşı görünüşteki kayıtsızlığını, genç adamın biraz ukala ve mizahtan yoksun tavrını taklit ederek anlattığı zaman, gülmekten kırıldılar. Balestier'a göre Archer'ın sorunu, kendini İngiliz tiyatrosunun vicdan bekçisi görevine ataması ve bir oyun yazmadan önce herkesin onun iznini ve tavsiyelerini alması gerektiğini düşünüyor olmasıydı. Yemeklerini, akşamın birçok önemli anının üzerinden geçerek, aheste bir keyifle yediler; çadırlarında yan gelip yatarak zaferle çıktıkları bir savaşı yeniden yaşayan askerler gibi. Mutlu parti dağıldığında, saat neredeyse sabahın ikisiydi. Yatağına çekilmeden önce Henry, söz verdiği üzere, sabah ilk iş Alice'e gönderilmek üzere bir telgraf hazırladı. Bu defalık, dil bilgisi kurallarına sıkı sıkıya bağlı kalmayan bir kelimeler ve ifadeler dizisi, retorik açısından haklı görülebilirdi sanki. Şöyle yazdı: "TARTIŞMASIZ ZAFER MUHTEŞEM BAŞARI DÜNYA ÇAPINDA TEBRİKLER YAZAR İÇİN MÜTHİŞ ALKIŞLAR OYUN İÇİN MÜTHİŞ İSTİKBAL COMPTONLAR NEŞE SAÇIYOR VE ADAMIN OYUNCULUĞU FEVKALADE HENRY." Akşam hakkındaki duygularını mükemmelen özetliyordu bu.

Ertesi gün kumpanyanın Woverhampton'a hareket etmesi gerekiyordu; bundan sonraki altı gün orada, Grand'de gösteriye çıkacaklardı. Henry bu yolculukta onlara katıldı. Pazar olduğundan, seyahat yavaş ve rahatsız geçti; Kutsal Pazar emirnamesi uyarınca, büfelerin kapalı olduğu ve sadece ısıtılmamış, kasvetli bekleme odalarında zaman öldürdükleri Liverpool'da ve Crewe'da, aktarma yapmak için uzun süre beklediler. Trenler her küçük istasyonda duruyordu sanki

ve vagonlardaki ayak ısıtıcılarını almak ve geri koymak için etrafta görevli bulamıyorlardı. Ancak yazarın ve yönetmenin yüksek morali, bu meşakkatlerden etkilenmedi ve kumpanya Wolverhampton'da trenden indiği zaman, sıcak bir biçimde vedalaştılar. Henry Birmingham'daki son durağına kadar trende kaldı ve geceyi Midland Oteli'nde geçirdi. Ertesi gün Cheltenham'de Fenimore'u ziyaret etmek üzere yola devam edecekti.

Fenimore, aylar boyu huzursuzca oradan oraya gittikten sonra, bir önceki yaz İngiltere'ye dönmüştü. Eski düşmanı depresyon, eziyet etmek üzere geri gelmişti ve genellikle bu illete mekân değişimi ya da arka arkaya birkaç değişiklik yaparak çare bulurdu. 1889 sonbaharında İngiltere'deydi, sonra Fransa'da; ertesi kış ve ilkbaharsa kız kardeşiyle Yunanistan ve Mısır'a maceralı bir gezi yaptı ve bunu *Harper's* dergisine yazdığı canlı hikâyelerde anlattı. Henry, özellikle Korfu Adası'nın lirik tasvirlerinden ve Patras'taki rıhtımda, soğukkanlı, Alman bir otel sahibinin onları eşkıyaya benzer yırtıcı bir hamal güruhundan kurtarışıyla ilgili gülünç hikâyeden keyif aldı. Tüm bu seyahatlerin sonunda Fenimore, Floransa'da uyruk değiştirmiş insanların toplandığı içe dönük, dedikoducu camiadan bıktığını ileri sürerek oraya dönmedi. Cheltenham'a yerleşti. Neden mi Cheltenham? Fenimore, buranın çok sayıda elverişli kiralık odası bulunan, hoş bir kaplıca kasabası olması dışında bir açıklama bulamıyordu. Leamington Kaplıcaları'na geri dönmesi söz konusu değildi; zira Henry İtalya'daki uzun misafirliğinden döndükten sonra, De Vere Bahçeleri'nden taşınmış olan Alice James, Katharine Loring'le birlikte burada yaşıyordu. Mekân olarak Leamington'ı seçmesinin sebebi sorulduğunda, Alice de oradaki bazı kiralık odası söz ediyor, Gezi Yeri'nin bir köşesinde her gün müzik çalan bir bandonun işitildiği yolunda, gülünç derecede fuzuli bir neden gösteriyordu. Henry, bu seçimin, Fenimore'un bir süre Leamington'da yaşadığını bilen Alice'in, kadının izini takip ederek bir şekilde onun hakkında daha fazla bir şeyler öğrenmeyi ümit etmesiyle ilgili olduğunu düşünüyordu. Henry için, dünyasının etrafında birer ay gibi dönen ve ona kendilerinin en fazla yarısını gösteren bu iki kadının gerekçeleri, hiçbir

zaman bütünüyle anlaşılır değildi; ama Alice hiç görmediği Fenimore'u hem merak etmeye hem de kıskanmaya devam ediyordu. Bir defasında William haber vermeden İngiltere'ye geldiğinde, birlikte Leamington'a seyahat ettiler ve Henry, Alice'i William'ın ziyaretine hazırlamak için önden gitti. "Sana bir şey söylemeliyim" diye söze başladı. "Yoksa *evleniyor* musun?" diye haykırdı Alice. Henry'nin, kiminle evlenmek üzere olabileceğini düşündüğünü sormasına gerek yoktu.

Kendisine ilgi duymaları dışında, iki kadının paylaştığı bir diğer şey, bekâr hanımefendilere yemeklerinin kendi odalarının mahremiyetinde servis edilebildiği, İngiltere'ye özgü kiralık odalar kurumundan hoşlanıyor olmalarıydı; Kıta'daysa ya halka açık bir masada yemek yemeniz ya da bir ev kiralayıp kendi hizmetkârlarınızı tutmanız gerekiyordu. Ancak Fenimore Cheltenham'a taşındıktan kısa bir süre sonra, Alice Leamington'dan ayrıldı. 1890 yazında sağlığı iyiden iyiye bozulmuştu ve sonbaharda hem o hem de Katharine, Londra'ya dönerek Henry'ye ve uzman tıpçılara daha yakın olmak için, Kensington'daki bir otelde oda kiraladılar. Alice ve Katharine, artık, Henry'nin açıkça görebildiği gibi ancak Alice'in ölümüyle sona erecek bir ilişkiyle birbirlerine kenetlenmişlerdi. Eğer Katharine'in kendini adayışında katıksız bir fedakârlıktan fazla bir şey; mesela Henry'nin *The Bostonians*'da anlattığı cinsten duygusal bir yatırım var idiyse de Henry, bu konuda yorumda bulunmak ya da bunu tenkit etmek niyetinde değildi. Kız kardeşinin, böyle vefakâr bir bakıcısı oluşuna, kendisini yorucu-hırpalayıcı bir sorumluluktan kurtarmasına her gün şükrediyordu. Henry'nin görevi esas olarak, koskoca dünyanın ve içindeki kendi faaliyetlerinin haberleriyle Alice'i neşelendirmekten ibaret kalıyordu bu sayede.

Tiyatronun hiç tanımadığı bulanık sularına dalmasının beklenmedik bir ödülü de bunun, kız kardeşi için tükenmez bir ilgi ve oyalanma kaynağı olmasıydı. Alice, *The American*'ın tam metninin ilk ve heyecanlı okuru olmuş, oyunun yapıma doğru ilerleyişinin her aşamasını hevesli bir dikkatle izlemiş ve Henry'nin dalgalanan ümitlerini ve endişelerini paylaşmıştı. Henry, telgrafında söz verdiği gibi, Southport'tan ayrılmadan önce ona ve Katharine'e, muzaffer açılışın

detaylarını anlatan uzunca bir mektup yazmıştı; Londra'ya döndüğünde yapacağı daha eksiksiz bir anlatımın ilk taksitiydi bu. Kısmen, hadiseyi sözlü biçimde kendisinden önce Fenimore'a anlatmasından ötürü, Alice'in duyacağı kıskançlığı önlemek için yapmıştı bunu. Henry aldığı riskin farkındaydı ama yine de epey önceden, Fenimore'a yapacağı bu ziyareti ayarlamıştı; çünkü eğer oyun başarısızlığa uğrarsa, yaralanmış haysiyetini iyileştirmeye en ehliyetli kişinin o olacağını hissediyordu. Neyse ki böyle bir hizmet gerekmedi ama aklında bir başkası daha vardı.

Fenimore, iki sıra ağaçtan oluşan bir paravanın arkasından Gezi Yeri'ne ve buradaki dükkânlara bakan, IV. George dönemi şehir evlerinden birinin terasında, hoş birkaç odada kalıyordu. Henry daha önce de bir iki vesileyle Fenimore'u görmeye bu eve gelmiş, hemen bitişikteki uygun bir "yatak ve kahvaltı" tesisinde kalmıştı. Evin hizmetçi kızı onu içeriye aldığında, Fenimore oturma odasının penceresinde duruyordu.

"Tebrikler" dedi, geniş bir gülümsemeyle.

Henry ona bakakaldı. "Nereden bildin?"

"Gelişini bekliyordum" dedi, Fenimore gülümseyerek. "Seni kaldırımda yürürken gördüğümde, adımlarında öyle bir canlılık ve ifadende öyle bir sükûnet vardı ki oyunun başarılı olduğunu anladım."

"Bir zaferdi" dedi Henry ve ona bütün hikâyeyi anlattı. Ancak hizmetçi kızın, yeni kömür getirmek için kapıyı tıklatmasıyla anlattıklarına bir son verebildi. Fenimore kıza öğle yemeklerinin servisiyle ilgili talimat verirken pencereye yürüdü ve dışarı baktı.

"Fevkalade bir konumu var buranın, Fenimore" dedi, tekrar yalnız kaldıklarında. "Sessiz ama fazla sessiz de değil."

"İdare ediyor" dedi Fenimore omuz silkerek, "ama Cheltenham'dan sıkılmaya başladım."

"Mekânları biraz hızlı mı tüketiyorsun ne?" diye takıldı ona Henry hafifçe.

"Göçebe oldum" dedi Fenimore. "Avrupa'da hiçbir yere ait değilim; ama yuvaya dönemeyecek kadar da uzak kaldım oralardan."

"Eh, ben de hemen hemen aynı durumdayım" dedi Henry. "Bunun edebi yaratma sürecine faydalı olduğunu düşünmek hoşuma gidiyor."

"Senin için oldu, Henry; ama benim için yazmak gittikçe zorlaşıyor."

"Dergiler için hâlâ çok şey üretiyorsun gibi geliyor bana" dedi Henry.

"Evet ama yeni romanım sürünüyor." Fenimore, *East Angels*'dan beri, *Jupiter Lights* [Jüpiter Işıkları] adlı bir tek roman yayımlamıştı, 1889'da. Henry'nin "Bayan Woolson" makalesinde umduğunu söylediği başarı hamlesi değildi bu. İkisi de bunun farkındaydı ve dile getirilmeyen bu düşünce, aralarında sıkıntılı bir sessizlik yarattı.

"Demek hakikaten yeni bir kariyere atıldın" dedi Fenimore.

"Eh, takdire şayan Compton'ın dediği gibi, dereyi görmeden paçaları sıvamamalı; ama ümitliyim, sahiden ümitliyim. Daha şimdiden ikinci bir oyun yazdım. Aslında buradayken eğer çok büyük bir zahmet olmazsa sana onu okuyabilirsem... Hiç değilse bir kısmını...? Kanaatin benim için çok değerli olurdu."

"Elbette. Şeref duyarım" dedi Fenimore.

Öğle yemeğinden sonra, Pittville arazisinin içinden, parkın tepesindeki yeni klasik dönem tarzı muazzam Pump Room* binasına kadar yürüyüş yaptılar ve tesisin yankılanan kubbesinin altında, tuzluca sudan bir miktar içtiler. Sonra, alacakaranlık çökerken, Fenimore'un sevimli oturma odasına döndüler, perdeleri çektiler, ateşin iki yanındaki rahat koltuklara oturdular ve Henry oyununun, *Mrs. Vibert*'ün tamamını okudu. Çok genel çerçevesiyle konu, Henri Rivière adında pek tanınmamış bir Fransız yazara ait bir öykünün üzerine kuruluydu. Henry bunu yirmi beş yıl önce *La Revue des Deux Mondes*'da** okumuş ve hikâyeyi bir İngiliz köy evi ortamına nakletmişti. Babasının himayesi altında yaşayan ve kendisine yüklüce miras kalmış bir kıza âşık bir delikanlıdır öykünün kahramanı. Beklenmedik bir anda, babanın eski metresi Bayan Vibert, peşinde artık yetişkin bir adam olan gayrimeşru oğlu ve zalim bir özel hocayla çıkagelir. Bayan Vibert mirasçıyı kendi oğluyla birleştirmeye çalışır ve özel hoca, şantaj yoluyla durumdan yararlanmak ister. Sonunda, yaptıklarına pişman olup ahlaklı davranmaya karar veren Bayan Vibert, hocanın blöfünü

* Pump Room-Pittville: Ünlü bir şifalı sularla bakım-tedavi (spa) merkezi. (y.h.n.)

** Fr.: Fransa'da 1829'dan beri yayımlanan aylık kültür-edebiyat dergisi. (y.h.n.)

görür ve her şey mutlu bir sona ulaşır. Bu bir komediydi. Fenimore dikkatini verme çabasıyla kaşlarını çatarak dinledi. Kulak borusunu kullanıyor, aletin etkisini artırmak için başını eğiyordu. Oyun bittiği zaman, "çok çarpıcı" bulduğunu beyan etti.

"Pek fazla gülmedin" dedi Henry.

"İçimden güldüm" dedi Fenimore. "Hiçbir şeyi kaçırmak istemedim. Çok güzel diyalog yazıyorsun, Henry."

"Teşekkür ederim, Fenimore."

"Keşke gerçek hayatta da insanlar böyle mükemmel kurulmuş cümlelerle konuşsalar" diye içini çekti Fenimore. Henry, bu sözlerin ironiyle söylenip söylenmediğini anlamak için onu dikkatle inceledi; ama Fenimore'un ifadesinin samimiyeti açıkça görülüyordu.

Altıncı Bölüm

Southport'ta sahne başarısının baş döndürücü şarabını içen Henry, oyunu Orta İngiltere turnesine başladığında, ondan birkaç günden fazla ayrı kalmaya dayanamıyordu. Oyununu Wolverhampton'da, Leamington'da ve Stratford-on-Avon'da seyretti. Sonuncusunda, seyircilerin arasında otururken fark edildi ve sahneye çıkarak reverans yapmaya ikna edildi; bu hareket daha şimdiden ona, bir kardinalin öpülmesi için yüzüğünü uzatması kadar doğal geliyordu. Her ziyaretinde, metinde ve oyuncuların performanslarında küçük düzenlemeler yaparak oyunu daha da geliştirmek için Compton'la fikir teatisinde bulunuyordu; düzeltilmiş bazı sahneleri prova etmek için Leamington'da onlarla birlikte kaldı. *The American*'ın geliştirilmiş haliyle Londra'da sahneleneceği zamana kadar geçecek uzun arayı sabırla

karşılamak zordu. Ekim ayı, Londra gösteriminin gerçekleştirilebileceği en erken tarihti çünkü kumpanya, temmuza kadar taşrada turne yapmayı taahhüt etmişti.

Tiyatroyla ilişkisini artık arkadaşlarından saklamaya uğraşmıyordu; ama gene de mali ihtiyaçların kendisine dayattığı "aşağılık bir iş" diye söz ederek hakir görürmüş gibi davranıyordu. Gerçek şuydu ki bu yeni ortam, zihnini tamamıyla işgal ediyordu; bunun yazarlık maharetine sunduğu meydan okumalarla büyülenmiş ve bundan elde etmeyi umduğu servet kadar şan ve şöhretin de belli belirsiz hayalleriyle baştan çıkmıştı. Şubatta bir oyuna daha başladı; dördüncü oyunuydu bu ve bir mektubunda William'a içini açtı: "Şimdi kan tadını aldım ya, *c'est une rage** Kendi açımdan, başarma ve zafer kazanma kararlılığı şeklindeki bir tutku; zira nihayet *gerçek* ortamımı bulmuşum gibi hissediyorum. Bu alanda çok ilerleme kaydedebilirim ve küçük, soluk kurgu sanatı, benim uyguladığım şekliyle ancak bunun yerine koyduğum dar ve kısıtlı bir form olmuştur." Zarfı mühürlemeden önce mektubu baştan sona okuduğunda, ifade edilen duygu ona biraz aşırı gibi geldi; ama onu öylece bıraktı. O andaki ruh halini anlatıyordu bu.

Çok geçmeden Compton, Henry'nin, planlarının altüst olma tehlikesi yaratan bir haber iletti: Bayan Compton hamileydi ve taşradaki turnenin sonunda geçici bir süre sahneden ayrılmak zorunda kalacaktı. Büyük bir darbeydi bu ve geçmişte olsa Henry'yi çaresiz bir yeise düşürürdü. Henry kederleneceğine, kadının yerini alacak birisini bulmak için derhal beynini çalıştırmaya başladı; beyninin duygusal olmayan, kurnaz bir parçası –tiyatro yönetimi "organı"ydı bu, kuşkusuz– bu durumun, değerli Bayan Compton'dan biraz daha cazibeli bir aktrisi işe alarak oyunun istikbalini güçlendirmek için fırsat yaratacağını söylüyordu. Kısa bir süre önce, Gosse'un çevirdiği –Ibsen'cı William Archer'a göre çok kötü bir tercümeydi– Ibsen'ın *Hedda Gabler*'ını seyretmiş ve başrolde oynayan Elizabeth Robins adındaki genç Amerikalı aktristen çok etkilenmişti. Bu görüşünde yalnız değildi... Archer *The World*'de "Sarah Bernhardt bile daha iyisini yapamazdı" diye yazmıştı. Bayan Robins'i, Claire Cintré rolüne çıkarma düşüncesi takıldı Henry'

* Fr.: Bu bir tutku haline geldi. (ç.n.)

nin aklına. Compton'ı, onu gönnek üzere bir matineye götürdü ve muvafakatini aldı. Sonra Bayan Robins'e, incelikli bir biçimde iltifat eden bir mektup yazdı, Compton'la aralarında bir buluşma ayarladı ve gayretlerinin ödülü, nisanda onun rolü kabul edişi oldu. Yükselmeye başlayan bir "yıldız"ın oyununda rol alması beklentisi, Henry'nin oyunun istikbaline duyduğu inancını güçlendirdi.

Amerikalı bir aktrisin Fransız kadın kahramanı ve İngiliz bir aktörün Amerikalı erkek kahramanı canlandıracak olması, onu hiç rahatsız etmiyordu. Bütün sanat dallarında olduğu gibi tiyatroda da başarılı bir canlandınna, amatörce gerçeklikle değil, uygun tekniğe profesyonelce bir hâkimiyetle üretilirdi. George Du Maurier'nin kısa bir süre önce ona anlattığı bir anekdot, bu prensibin güzel bir örneğiydi: Frith'in tavsiyesi üzerine, model olarak iş bulmak için ona gelen, şansı kötü gitmiş soylu bir çift hakkındaydı hikâye. Kusursuz bir görgüden başka hiçbir vasıfları ya da becerileri olmadığından, son çare olarak poz vermek üzere başvuruyorlardı. "Kibar topluluklardaki insanların pek çok resmini yaptığımı biliyorlardı" dedi Du Maurier. "Gerçek birer model olarak kendilerini teklif ettiler. Onlarla bir deneme yaptım ama tamamen ümitsiz vakaydı; baston yutmuş gibi duruyorlardı. Akşamları barda içki servisi yapan küçük Cockney modelim Jessie, misafirini ağırlayan sosyetik bir ev sahibesi rolünde, Bayan Harrington'ın aylarca uğraşsa da başaramayacağı kadar ikna edici görünebilir." Henry, ileride bir kısa hikâyenin çekirdeği olarak kullanmak üzere bu anekdotu not aldı; ama şimdilik bütün enerjisini oyun yazmaya odaklamıştı. Elizabeth Robins'in *The American*'da rol almayı kabul ettiği ay içerisinde, cesaret verici bir haber daha aldı. Bir süre önce *Mrs. Vibert* adlı oyununu aktris Geneviève Ward'a okumuş, o da oyunu tanınmış yönetmen John Hare'e iletmiş, Hare ise haftalar süren sessizlikten sonra ona mektup yazarak oyunu, "bir dramatik yapı şaheseri" olarak gördüğünü ve o andaki taahhütlerinden kurtulur kurtulmaz, bir Londra gösterimini üstlenmekten mutlu olacağını bildinnişti. Bu Henry'nin dramatik güçlerine verilmiş ilave bir güvenoyuydu; tam da ihtiyaç duyduğu türden. İngiliz sahnelerini fethetmek üzere yaptığı büyük planın, çok tatminkâr bir biçimde ilerlemeye başladığını hissetti.

Yazın başlarında Alice'in daha da kötüye giden sağlığı, Henry'nin keyfine gölge düşüren tek olumsuzluktu. O sıralarda Alice ve Katharine, Henry'nin onlar için Kensington'da, De Vere Bahçeleri'nden uzak olmayan, Argyll Yolu'nda bulduğu küçük bir evde yaşıyorlardı. "İçinde hasta olunacak çok hoş bir ev" diye tarif etmişti Alice onu bir mektupta William'a; ama şimdi içinde ölünecek bir ev hizmeti vermesi gerekecek gibiydi. Göğsündeki bir yumru, Alice'e acı veriyordu. Mayıs sonunda Sir Andrew Clark adında bir mütehassıs çağırdılar; Alice'e ameliyatla ya da herhangi başka bir yolla tedavi edilemeyecek, kanserli bir tümörü bulunduğunu bildirdi. Bunun sadece bir zaman meselesi olduğunu, yıllar değil de ayları kaldığını ve artık onun için yapılabilecek tek şeyin, morfinle acısını yapılabildiği kadar dindirmek olduğunu söyledi. Tuhaftır ki –ya da düşünülürse belki çok da tuhaf değildir– bu ölüm fermanı, Alice'in ruh halini düzeltmiş gibiydi. Hayatı boyunca, kendi aşırı hassas sinir sisteminden kaynaklandığı dışında başka teşhis konamayan hastalıklar çekmiş ve o kadar perişan hale gelmişti ki en az bir defasında, ciddi olarak intiharı düşünmüştü. Şimdi nihayet sahiden, inkâr edilmez, aksi iddia edilmez, ölümcül bir biçimde hastaydı. Bu gerçek ve bu gerçeği bilmek, ona daha önce hiç sahip olmadığı cinsten bir otorite sağlıyordu. Hiç kimse bir tümörle tartışamazdı. Hatırı sayılır bir cesaret ve bazen rahatsız edebilecek kadar karanlık bir mizah anlayışıyla kendini ölüme hazırlıyordu. "Ölü olmaya çalışıp duruyorum" diyordu, "Katharine'i ve Henry'yi yüklerinden kurtarmak için." Hayatını uzatmayı arzu etmek için tek nedeni, *The American*'ın Londra açılışının heyecanını paylaşmaktı ve Henry'nin drama kariyerine daha erken başlamamasına esef ettiğini itiraf ediyordu; belki o zaman oyunu görmek için taşınabilir bir banyo sandalyesiyle tiyatro koltuklarına götürürlerdi. Henry kardeşinin hazırlıkları takip edebilmesi için elinden geleni yapıyordu; hatta bir gün, Elizabeth Robins'in giyeceği elbiselerden birinin, kendisinin seçmiş olduğu kumaşından bir örnek bile getirdi.

Compton, kumpanyasının Londra'da halkın huzuruna ilk çıkışı için Thames'in Aldwych ucunda, çoğu kısmı yerin altında kalan bir tiyatroyu, Opera Komik'i kiralamıştı. Henry bu ismin uğursuz ve

mekânın cazibeden yoksun olduğunu düşünüyordu; ama tiyatro kısa bir süre önce yenilenmişti ve "en son sıhhi düzenlemeler"e sahip olmakla övünüyordu ki, Compton'ın çok önem verdiği bir vasıftı bu. Eylül boyunca burada provalar yapıldı ve Henry hepsini titizlikle izledi. "*Her* gün gelmek zorunda değilsin, biliyorsun Henry" diye güvence verdi Compton ona; ama bir iki gün uzak kalırsa, oyuncular aksanlarını ihmal edebilir ya da yetki alınadan oyuna jestler ilave edebilirlerdi. Her halükârda, evde kalıp çalışıyor gibi yapmak faydasızdı. Aklı fikri oyundaydı. Compton bazen yorumları ve müdahaleleri karşısında sabırsızlık gösteriyordu sanki ama oyuncular, bunlara razıydı. Çeşitli yiyecek ve içecekler sağlayarak kendini sevdirmişti. Henry, oyunculardan sabah saat ondan öğleden sonra dörde kadar, bir şeyler yemeden prova yapmalarının beklendiğini keşfettiği zaman şoka uğramıştı. Bu süre içinde kendi midesi de kazındığı için, Bayan Smith'e her gün bir sepet sandviç ve başka soğuk yiyecekler hazırlatıyor; Bay Smith öğlen bunları tiyatroya teslim ediyor ve Henry, "boş" kaldıkları zaman oyuncuları bunlardan almaya davet ediyordu. Bayan Robins, bir oyun yazarının kumpanyasını beslemeyi akıl ettiğini ilk defa görüyordu

Bayan Robins ilginç ve zeki bir genç kadındı; alışılmış aktris cinsinden çok farklıydı. Henry ona *Hedda Gabler*'ın nihayet kendisini bir Ibsen hayranı yaptığını ve bu Norveçli'nin hakikaten büyük bir oyun yazarı olduğuna ikna ettiğini söylediğinde çok sevindi. Çünkü oyunu sahneye bir başka aktrisle ortaklaşa koymuştu ve ikisi, Ibsen ile diğer önemli Avrupalı oyun yazarlarının başka oyunlarını da sahneleyecek bir kumpanya kurmayı ümit ediyorlardı. Amerika'dan gelişi, kısmen trajik bir kişisel geçmişten uzaklaşmak içindi: Aktör kocası, Ibsen'ın bizzat yaratabileceği sembolik bir aksiyonla, tiyatro kostümü bir zırh içinde Charles Nehri'nde boğulmuştu. Henry, Bayan Robins'in kültürel emellerine ve misyoner ruhuna sempati duyuyor, kişisel çekiciliğine ve billur mavisi kocaman gözlerinin ipnotize edici etkisine yenik düşüyordu. Bir aktris olarak Bayan Robins, her sahnenin ve repliğin dramatik anlamını olağanüstü bir çabuklukla kavrıyor ve hareket etmeye ya da konuşmaya başladığı zaman, insanın dikkatini mıknatıs gibi çekiyordu. Henry'nin tek endişesi, nispe-

ten mütevazı rolünü mümkün olduğu kadar değerlendirmek için belki de aşırı çaba gösteriyor olması, dolayısıyla esas itibarıyla pasif ve acınası Claire Citré karakterini, Hedda Gabler'ın yoğun ve bağımsız ruhuyla donatmasıydı. "Eh, onu *sen* seçtin" dedi Compton biraz tersçe, Henry bu düşüncesini ona açtığı zaman. "O böyle bir aktris. Şimdi ondan oyun tarzını değiştirmesini isteyemem." Oyunun prömiyeri bir hafta sonra, 26 Eylül'de yapılacaktı.

Henry, Southport'taki ilk gecenin öncesinde duyduğu bütün o gergin kuşkuları yeniden duymaya başladı. "Tutacak mı, sevgili Compton?" diye sordu, ilk kostümlü provanın sonunda. "Londra'yı fethedecek miyiz, ne dersin?" Kostümü Compton'un hâlâ üzerindeydi ve bunun başlıca özelliği, tuhaf desenli, açık mavi şeritleri ve devasa sedef düğmeleri olan, kadife taklidi kahverengi kumaştan yapılma ceketiydi; belli ki kostümcünün Amerikalı bir milyonerin olağan kıyafeti hakkındaki anlayışı buydu ve Henry'nin, hanımların elbiseleri kadar erkek oyuncuların kostümleriyle de ilgilenmediğine pişmanlık duymasına sebep oluyordu. "Dört hafta içinde sana söylerim" dedi, ayakları daima yere basan yönetmen. "Londra'da başarı kazanmak için iki şeye ihtiyacın vardır. İyi eleştiriler ve ağızdan ağza yayılan iyi sözler. İdeal olarak ikisini de istersin ama bazen biriyle de maksadına ulaşırsın. İkisi de yoksa, batmışsın demektir." Southport gösteriminin sadece iki eleştirisi yapılmıştı ve ikisi de güvenilir kehanetler değildi: Archer'dan, oyun yazarına karşı nazik ama oyunu yargılamaktan kaçınan tarafsız bir eleştiri ve yerel gazetede çıkan, övgülü ama aptalca bir eleştiri.

* * *

Oyun, Londra'daki ilk gecesinde başarı vaat eden bir biçimde karşılandı: sonunda sıcak alkışlar ve "Yazar! Yazar!" çağrılarıyla. Henry bu çağrıları cevapladı ve perdenin önünde yalnız başına durup tek, derin, vakur bir reverans yapmakla yetindi. Seyirciler arasında onca arkadaşının ve hayranının –Fenimore'un, George ve Emma Du Maurier'nin, Gosse'ların, John Singer Sargent'ın, George Meredith'in ve daha birçoklarının– bulunduğunu bilmesi, alkış tufa-

nının kendisine özellikle tatlı gelmesine yol açıyordu. Tiyatro dünyasından ünlü insanların varlığını bilmek de hoşnut ediciydi; mesela oyun yazarı Arthur Pinero'nun, Amerikalı emprezaryo John Augustin Daly'nin ve Hare'in vaat ettiği ama ertelenen *Mrs. Vibert* yapımında başrolü alacak Geneviève Ward'un. Henry'ye hepsinden daha çok memnuniyet veren şey, William'ın gelmesiydi. William, esas itibariyle hasta kız kardeşini görmek ama aynı zamanda, erkek kardeşinin büyük gecesini paylaşmak üzere ve her zaman yaptığı gibi son dakikada, Atlantik'i geçmişti. Kendisi de şan ve şerefle geliyordu; zira bir önceki yıl nihayet piyasaya çıkan *Principles of Psychology* adlı anıtsal kitabı, dünyanın her yerinden takdir topluyordu. Hayatları boyunca iki kardeş, önce ailelerinin, sonra genel olarak halkın ilgisi için rekabet etmişlerdi. Ama şimdi, birbirlerinin başarılarından duydukları samimi bir hazla, her türlü rekabet askıya alınmıştı.

Henry, oyundan sonra De Vere Bahçeleri'ndeki evinde William, Compton'lar, Bayan Robins, ortak arkadaşları Bayan Hugh Bell ile kocası, Balestier ve Du Maurier'ler için bir akşam yemeği düzenlemişti. Biraz tereddüt ettikten sonra Fenimore'u davet etmemeye karar vermişti; çünkü arkadaşlıklarının yakınlık derecesini fazla aşikâr bir biçimde ortaya çıkarırdı bu ve şu sıralar, yanında kalan sıkıcı kız kardeşini de davet etmeyi gerektirirdi. Oyunun ikinci arasında, kız kardeş başka şeyle meşgulken Fenimore'la yalnız konuşmayı başardı. Olayın heyecanı ve cazibesiyle Fenimore'un gözleri parlıyordu ve kadın seyircilerin göz kamaştıran görünümleri üzerinde yorum yaptı. "Bu kadar çok pahalı mücevheri bir arada görmemiştim hiç; itiraf etmeliyim ki bu kadar çok göğüs dekoltesini de" dedi. Kendi göğsü her zamanki gibi boğazına kadar kapalıydı; ama küçük siyah kadife etolüyle güvercin grisi uzun elbisesi çok zarifti ve Henry bu konuda, ona aşikâr bir zevk veren bir iltifatta bulundu. Fenimore taşradaki turnesi sırasında Cheltenham'de izlediği oyun için onu tebrik etti. "O zaman da hoşuma gitmişti" dedi, "ama şimdi çok daha güzel. Tiyatro dünyasına neden bu kadar daldığını anlayabiliyorum, Henry. Bütün bunların *senin* eserin olduğunu bilmek sarhoş edici bir şeydir herhalde." Eldivenli eliyle, fuayedeki avizenin altında don-

durmalarını yiyen, sigaralarını içen ve ellerindeki programlarla yelpazelenen parıltılı, cıvıltılı topluluğu da içine alacak şekilde etrafı işaret etti.

"Sheffield ya da Portsmouth'ta karanlık, ısıtılmamış bir tiyatroda yapılan bir sabah provasında bulunmak, bu kadar sarhoş edici değil, seni temin ederim" dedi Henry, ağzını onun kulak borusuna yaklaştırarak; zira kapalı mekândaki gürültü muazzamdı. Böyle yaptığı halde, onun kendisini duyduğundan emin olamadı.

"Son zamanlarda ben de drama yazmayı denemeyi düşündüm" dedi Fenimore. "Belki bir gün bir oyun üzerinde beraber çalışırız."

"Bu ilgi çekici bir fikir" dedi Henry kibarca ve konuyu değiştirdi. "Yeni kiraladığın odalar nasıl?" Fenimore kısa bir süre önce, Cheltenham'dan çok daha cana yakın bulduğunu iddia ettiği Oxford'a taşınmıştı; ama bu şehirde uzun vadeli olarak kalacak yer bulmak zordu ve daha şimdiden adresini iki defa değiştirmişti.

"Çok rahat, teşekkür ederim. Ev sahibemin kocası Exeter Koleji'nin vekilharcı; böylece kolejin mutfaklarından bana yemek geliyor. Şu öğretim üyeleri kendilerine çok iyi bakıyorlar gerçekten de." Oxford'ın atmosferinden miydi yoksa Exeter'ın lüks sofralarından ona yöneltilen yiyeceklerin kalitesinden miydi bilinmez, Fenimore alışılmadık bir biçimde neşeli görünüyordu.

"Demin konuştuğun o canlı küçük kadın kimdi, kulak borusu kullanan?" diye sordu William ona daha sonra, dört tekerlekli bir paytonla De Vere Bahçeleri'ne giderlerken. Henry söylediğinde de, "Sahi mi? Ünlü 'dişi romancı' mı? Elini sıkmak isterdim" dedi. Henry, Fenimore'u akşam yemeğine davet etmediği için ani bir pişmanlık duydu; ama partinin neşesi içinde bunu hemen unuttu. Bayan Smith bir ıstakoz salatasıyla kendini aşmıştı ve Smith şarap servisini haşmetli bir kendine güvenle yapıyordu; üstelik Henry'nin şüphelendiği gibi, misafirlerin gelmesini beklerken epeyce bir miktar içmesine rağmen. William, "Henry'e ve harikulade oyununa" kadeh kaldırarak bitirdiği bir konuşma yaptı.

* * *

Ne yazık ki profesyonel eleştirmenler William'ın kanaatini paylaşmıyorlardı. Compton'a göre eleştiriler tam olarak kötü değil ama iyi de değildi. Henry'ye ise berbat, korkunç, zalim geliyordu. Oyununun, ciddi bölümlerinde fazla melodramımsı ve komik bölümlerinde fazla dağınık olduğuna dair imalar, onu özellikle incitiyordu; zira bunlar tam da kendisinin çoğu İngiliz dramında bulduğu kusurlardı. "Oyunun, romanın yazarını tatmin ettiği düşünülebilir mi?" diye soruyordu *The Academy* ve bu soru canını yaktı. William Archer'ın yazısı, Henry'yi şaşırtan bir biçimde, en olumlularından biriydi. Oyunda, "doğuştan oyun yazarı birinin dokunuşu"nu görüyordu Archer; ama "dramatik biçimde doğru tınıyı vermese de kulağa hoş gelen düzgün ve latif diyaloglar" hakkındaki yorumu, iki tarafa da çekilebilecek bir iltifattı. Hemen bütün eleştirmenler, Compton'ın talihsiz ceketinden söz ediyorlar ve bazen oyundan ziyade ceketi eleştiriyor gibi görünüyorlardı. "Christopher Newman'ı canlandıran adamın neden gök mavisi şeritli, çikolata renginde bir kıyafet giymesi gerektiği, yalnız kendisi ve terzisince bilinen bir muamma olarak kalıyor" diye yorum yapıyordu birisi ve bir diğeri "peynir tabağı büyüklüğündeki sedef düğmeler"e hayret ediyordu. Compton'ın performansı sadece yeterli nitelemesiyle değerlendiriliyor ve bir eleştirmenin söylediğine göre, Elizabeth Robins zaman zaman başka bir oyunda, mesela Bay Ibsen'ın bir oyununda oynuyormuş gibi görünüyordu.

Eleştirilerin oyunun başarı kazanmasını sağlamayacağı açıktı ve dolayısıyla ona bağlanan ümitler, Compton'ın "ağızdan ağza yayılan iyi sözler" dediği şeye bağlıydı. Birkaç hafta boyunca mütevazı tiyatro gelirlerini takip ederek boşu boşuna bir canlanma belirtisi beklediler. Henry Alice'e, elinde kardeşi ve oyunu olmak üzere iki hasta bulunduğunu söyledi nükteli bir biçimde; ama bu şaka, sıkıntılı bir başarısızlık önsezisini gizliyordu. Ekimde Galler Prensi oyunu görmeyi arzu ettiğini belirttiğinde, piyesin talihinde kısa süreli bir toparlanma kaydedildi ve Henry, bütün haysiyetini bir kenara atarak, bu vesile için salonu seçkin arkadaşlarıyla "süslemeye" çırpındı. Küçük bey Compton'ın özel bir ayrıcalık yapılarak bu gösterimde hazır bulunmasına izin verildi ve sonrasında Henry, sahne gerisine gittiği

zaman onu babasıyla birlikte buldu. Son görüşünden beri Monty bir hayli büyümüştü; lacivert bir Norfolk ceket ve buna uygun renkte pantolon içinde şık görünüyordu. Henry ona oyundan hoşlanıp hoşlanmadığını sordu.

"A evet, efendim, çok hoşlandım" dedi delikanlı. "Ama bence hanımefendinin kardeşinin ölmesi çok yazık oldu. Beni üzdü."

"Sana söylemiştim" dedi Compton Henry'ye, asık suratlı bir tatmin duygusuyla. "Monty oyunları çok iyi değerlendirir."

"Eh, artık sonunu değiştiremeyiz" dedi Henry, biraz haşince. Compton'ın, oğlunu önceden son sahnenin aleyhinde etkilediğinden şüphelendi.

"Ekselansları oyunu nasıl karşıladı?" diye sordu Compton.

"Bilmiyorum" diye itiraf etti Henry. "Kraliyet Locası'na dikkatle bakmak pek terbiyeli bir davranış olmazdı, zannederim."

Prens'in gelişinin yarattığı tanıtım, gişe hâsılatını bir hafta kadar yükseltti ama kasımda tekrar düştü. Compton Henry'ye oyunu gösterimden kaldırmaktan başka çaresi kalmadığını söylediği zaman, Henry bu karara mantıklı bir biçimde karşı koyamadı. Gösterim yetmiş performanstan sonra, 3 Aralık'ta sona erdi. Henry avansını karşılayacak kadar kazanmamıştı ve başından beri oyunla ilgili masraflarını –telgrafları, kopyacı ücretlerini, tren biletlerini, otel faturalarını, yiyecek sepetlerini ve akşam yemeği partilerini– alt alta toplamaya zahmet edecek olsa, muhtemelen zararlı çıktığını görecekti; ama bu hesabı yapmaya cesareti yoktu.

Compton ise bu girişimden bir hayli fazla para kaybetmişti ve üstelik programındaki boşluğu doldurmak için alelacele gösterime koyduğu, Longfellow'un *The Courtship of Miles Standish*'inin [Miles Standish'in Âşıkdaşlığı] uyarlaması oyunu, Broadway'de dedikleri gibi, tam anlamıyla bir "fiyasko" oldu ve sadece bir hafta sonra sahneden kaldırıldı. Compton daha fazla uğraşmayarak Londra'da kendini kabul ettirme konusunda başarısızlığını kabullendi, Opera Komik'teki kira kontratını sona erdirdi ve yılbaşında yeniden taşrada turneye çıkmaya hazırlandı. Değeri her ne idiyse –para bakımından pek fazla değildi– *The American*'ı repertuarına almayı teklif etti. Southport'ta William Archer'ın verdiği hüküm doğru çıkmıştı:

Londra'dan ziyade taşrada başarılı olabilecek bir oyundu bu. O ilk gecenin taşkın ümitleri ve hayalleri şimdi ne kadar beyhude ve aptalca görünüyordu!

Sanki bu noktayı vurgulamak ister gibi, kaderin indireceği bir zalim darbe daha vardı. 11 Aralık'ta Henry, *The American*'ın talihiyle yakından ilgilenen Wolcott Balestier'nin, Dresden'i ziyareti sırasında tifodan kaynaklanan bir kan zehirlenmesinden aniden öldüğünü haber alarak sarsıldı. Balestier henüz otuz yaşındaydı. Birkaç gün sonra Henry, Dresden'deki cenaze törenine katılmak üzere uzun bir yolculuk yaptı. Tabut çamurlu mezara indirilirken Henry, Balestier'nin dul annesinin ve kız kardeşlerinin yanında durarak ağladı. Böylesine umut vaat eden genç bir yaşamın, muhtemelen Almanya'ya gitmek üzere ayrılmadan önce, Londra'da, bir bardak mikroplu su içmek kadar basit bir hareketle sönmesi inanılmazdı ve lütufkâr bir Tanrı kavramıyla herhangi bir şekilde bağdaşmıyordu. Ama Henry'nin gözyaşları aynı zamanda kendisi içindi. Balestier işinin ehli bir temsilciden öteydi onun için; kısa beraberlikleri sırasında bir arkadaş, neredeyse bir oğul ya da küçük kardeş, bir enerji ve cesaret kaynağı ve sıkıntılı zamanlarda dayanılacak bir destek haline gelmişti. Henry onun yerini dolduracak birini bulacağını sanmıyordu.

Matemliler mezarın başından ayrılırken Balestier'nin kız kardeşi Caroline, Henry'nin yanına geldi. Cenaze töreni boyunca acısına cesurca hâkim olan bu alımlı, minyon, genç kadın, onları kabul törenine taşıyacak şatafatlı siyah ve gümüşrengi arabalardan birisini onunla paylaşmak istediğini fısıldadı Henry'ye. Arabanın sık kapitone döşeli koltuklarında otururlarken Balestier'nin bir diğer müşterisiyle, Rudyard Kipling'le nişanlı olduğunu söyleyerek onu hayretler içinde bıraktı ve düğünde kendisini damada, kardeşi yerine Henry'nin "vermesini" isteyerek onu daha da şaşırttı. "Wolcott'un size öyle büyük bir saygısı vardı ki" dedi içtenlikle. "Adeta babasıymışsınız gibi size hürmet ederdi. Daha uygun birisini düşünemiyorum." Bu son derece duygusal koşullarda, Henry bu görevi yakışık alır bir biçimde reddetmenin yolunu bulamadı; ama Caroline onu düğünün sadece yakınlarının katılacağı küçük bir tören olacağı konusunda temin ettiği halde, bunu yerine getirmeye de hevesli değildi. Kipling'in Hin-

distan, ordu ve imparatorluk hakkındaki kısa hikâyelerini ve şiirlerini okumuş ve bunların gücüne ve orijinalliğine herkes gibi hayran kalmıştı. Özellikle 1889'da Hindistan'dan İngiltere'ye döndükten sonra, Kipling'in "patlama"sı olağanüstü olmuştu; ama bunun edebi temelleri gerçekti. Bir başka Rider Haggard değildi o, bütünüyle farklı bir kategorideydi. Her yeni kitabı bunu doğruluyordu ve daha otuzunda bile değildi! Du Maurier'nin bir mektubunda onun hakkında söylediği gibi, "Küçük yaratık bir Titan* gibi"ydi. Ama bu adamda ve eserlerinde gerçekten de hayvani bir şey, Henry'nin kendine yabancı bulduğu kaba bir erkeksi kibir emaresi vardı. Eğer Britanyalı okurların büyük yazar anlayışı Rudyard Kipling idiyse HJ'nin bunu asla karşılayamayacağı açıktı. Bu genç aslanla kişisel yakınlık kurmak için, hiç mi hiç arzu duymuyordu, dolayısıyla onun bir cins sahte kayınpederi gibi davranmak, Henry'yi çok mahcubiyet verici durumlara düşürebilirdi.

Henry geçen sene boyunca Du Maurier'yle, öncesine nazaran daha az sayıda pazar günü geçirmişti. Kısmen, terfi ederek Kopenhag'a atanan Jusserand artık ona refakat edemediği için, Hampstead'e yaptığı uzun yürüyüş şimdi ona o kadar davet edici gelmediğinden ve kısmen de zamanının büyük bir bölümünü işgal eden, bu yüzden de pazar günlerini yazışmalarına ve diğer işlerine yetişmek için ayırmasına yol açan, tiyatro işinin baskısı yüzünden. Gerçi Kiki'yle Londra'daki toplantılarda düzenli biçimde görüşmeyi sürdürüyor ve aralarda mektuplaşıyorlardı. Lowell'ın ağustosta, ta Atlantik'in karşı tarafında ölmesi üzerine birbirleriyle uzun uzadıya dertleştiler; ama Henry yılın ikinci yarısında, Du Maurier'yi biraz ihmal etmiş olduğunun farkındaydı ve suçluluk duyuyordu. Haziranla aralık ayları arasında, Du Maurier'nin kendi çizimleriyle *Harper's* dergisinde tefrika edilen ve bu sürenin ortalarında kitap olarak yayımlanan romanı *Peter Ibbetson* hakkında, onunla baş başa uzun bir konuşma yapmaktan kaçınmak üzere Henry'nin, *The American*'la uğraşını ileri sürmesi ve bu bahanenin sağladığı gizli bir rahatlamadan da

* Yunan mitolojisinde Uranüs (Gökler) ve Gaea'nın (Yeryüzü) on iki çocuğu; büyük boy ve güce sahip herhangi bir kişi ya da şey için de kullanılır. (ç.n.)

kaynaklanıyordu bu utanç duygusu. *Peter Ibbetson*'da, kahramanın çocukluğu hakkındaki uzun birinci bölüm, tekrar karşılaştığında da oldukça güzel gelmişti; ama Henry, romanın kendisi için yeni olan kısımlarını okudukça, daha önceki endişeleri doğrulanıyordu. Anlatıcının maskesi arkasına pek de iyi gizlenmeyen yazar, aşikâr bir biçimde bundan sonra ne yapacağını düşünürken, hikâye bir süre öylece başıboş geziniyordu. *"Bu son sayfaları tekrar tekrar okurken affedilmez bir biçimde egoist davranmış, insafsızca ayrıntılı yazmış ve konudan uzaklaşmış olduğumu görüyorum"* diye itiraf ediyordu Peter. Henry de bu kelimeleri okurken, "Evet, evet, sevgili dostum, korkarım ki öyle yapmışsın" diye mırıldandı. Sonra hikâye aniden doğaüstü şeylere sapıyordu. Zalim üvey babasını öldürdüğü için suça eğilimli ruh hastalarına has bir hapishaneye kapatılan Peter, sevgilisi Towers Düşesi'yle "hakiki düşleme" denen bir yöntemle mucizevi biçimde iletişim kurabiliyor ve birlikte bir tür hayat paylaşabiliyorlardı. Bu onların zaman içinde seyahat ederek idile benzer çocukluklarına dönmelerine ve kendi küçük hallerini gözlemlemelerine ve ayrıca birer yetişkin olarak kendi seçtikleri sanal bir dünyada ikamet etmelerine, çaba göstermeden Avrupa'da seyahat etmelerine ve ruh hallerine göre, diyelim Louvre'daki bir galeriden La Scala'daki bir locaya gitmelerine imkân veriyordu. Sayfalar dolusu bu cins tuhaflıktan sonra Düşes, gerçek dünyada asil bir davranışla bir çocuğu tren kazasından kurtarırken ölüyor ama rüyada kahramana geri gelerek insanlığın geleceği ve ölümden sonraki yaşamla ilgili mistik ve evrimsel bir vizyonla onu neşelendiriyordu: "Kendi bireysel bilincinin küçük, canlı bir kıvılcımı, daima böyle hafifçe ışıyarak en uzak soyuna kadar iletilsin." Bütün bu saçmalıklar, Henry'de ıstıraplı bir mahcubiyet uyandırıyor ve babasının Swedenborg'culuğunu hatırlatıyordu, içini acıtarak. Akıl mantık sahibi insanların, makul sebeplerle geleneksel dini reddedip bunun yerine çok daha az inanılır bir şey inşa etmeleri nedendi? Edebi bir bakış açısından Du Maurier'nin ölümcül hatası, doğaüstülük unsurunu, "hakiki düşleme"nin doğal, materyalist bir açıklaması bulunması ihtimaliyle yoruma açık bırakmayışıydı. Bu öğretiyi ya ciddiye almanız ya da bir kenara atmanız gerekiyordu ve zeki bir okur ikincisini yapardı. Bir an için Henry, romanın gelişimiy-

le daha yakından ilgilenseydi eğer, bu hatayı engelleyebilir miydi diye merak etti; ama kitap yapım halindeyken Du Maurier'nin, Harper's editörlerinin müdahalelerinden acı acı şikâyet edişini hatırladı. Kurgu sanatına yeni başlayan birçokları gibi Du Maurier de çalışmaları konusunda mütevazı iddialarla, icra edişini savunmada belli bir inatçılığı bir araya getiriyordu.

Tabii Henry kanaatini kendine sakladı, tefrika devam eder ve kitap piyasaya çıkarken mektupla Du Maurier'ye, çok açık dille yazılmayan ama sıcak tebrik mesajları gönderdi. Eleştirmenlerin, Du Maurier'nin ilk kurgu denemesi hakkındaki yorumlarında genelde hoşgörülü davranması ve diğer arkadaşlarının çoğunun bu denemeden samimiyetle etkilenmiş görünmesi de yardımcı oluyordu. Dostları sanatçının tüm bir romanı yazma kabiliyetinden hiç kuşkulanmamışlardı ve romanını kendisinin resimlemesi, okurları için fazladan bir zevk kaynağıydı. Satışlar mütevazı ama hatırı sayılırdı; gerçi Du Maurier için hayati bir endişe konusu değildi bu çünkü telif hakkı olarak küçük bir avansla yetinip satışlardan pay istemek yerine 1.000 sterlin tutarında değişmez bir ücret almıştı. Eldeki nakdi, istikbaldeki bir kazancın belirsiz beklentisine tercih ediyordu ve Henry, prensip gereği onaylamadığı halde, bunun bir ilk roman için fena bir pazarlık olmadığını kabul etmek zorunda kaldı.

O günlerde Du Maurier, para konusunda her zamankinden daha endişeli görünüyordu ve gelirini daha da artırmak için, 1891-92 kış ve ilkbaharında, İngiltere ve İskoçya'da on sekiz ayrı yere gitmesini gerektiren bir konferans turnesi yapmayı taahhüt etti. Du Maurier'nin konusu –her yerde aynı konferansı veriyordu– on altı fener diasıyla resimlenen, başta Leech ile Keene olmak üzere, "*Punch*'ın Sanatçıları"ydı. 12 Kasım'da Henry'ye mektupla, sadık Emma'nın kendisine refakat ettiği, Wolverhampton Edebi ve Bilimsel Cemiyeti'ndeki ilk bağlantısının eğlenceli bir öyküsünü gönderdi. "Salonu gördüğümüz ve bir hayli dolu olacağı söylendiği zaman, ikimiz de sarardık ve anlamazdan geldik... Seyircilerin ünlü bir *Punch sanatçısının* her *şakasını ve isabetli sözünü* kesinlikle takdir edecekleri söylendiği zaman, bütün konferansta tek bir şaka yapılmadığını hatırladık ve yine anlamazdan geldik. Güzellikten büsbütün yoksun şehrin sokak-

larında, doğu rüzgârında, bir aşağı, bir yukarı başıboş dolaştığımız ve bizi bekleyenleri düşündüğümüz zaman, buz gibi bir ürperti, bir dehşet dalgası bizi kapladı..." Henry'ye Southport'taki kendi ilk gecesini hatırlattı bu; anlaşılan Du Murier'nin ki de benzer şekilde, güven veren bir alkış tufanıyla sona ermişti. Henry, dostunun birbirinden uzak konferans salonlarına yaptığı seyahatlerle *The American*'ın, taşra tiyatro şebekesinde tekrar başlamak üzere olan ağır ilerleyişi arasında bir paralellik görüyordu.

"İkimiz de yaşlı birer turneciyiz artık, sen ve ben Kiki" dedi, elini kardeşçe Du Maurier'nin omzuna koyarak. "Yeni numaralar öğrenmeye ve bir seyirci kitlesi bulabildiğimiz her yerde, bunları icra etmeye mecbur kalıyoruz." Noel'den hemen önce, güzel ama çok soğuk bir pazar günüydü; Henry, Hampstead'e yürüyerek adetleri olduğu üzere Du Marier'yi, fundalıktaki sağlık yürüyüşüne çıkarma çabasını göstermişti. Donarak sertleşmiş toprakta etrafı koklayan ve ilginç kokular bulunmayışından dolayı hayal kırıklığına uğramış görünen, küçük av köpeği Don dışında yalnızlardı. En sevdikleri bankta oturmak için fazla soğuktu; öyle soğuktu ki insanlar, gölcüklerde buz pateni yapıyorlardı. Onları seyrederken Du Maurier, uzun zaman önce Whitestone Gölcüğü'nde bir köpeğin, kırılan buzdan aşağı düşerek zor durumda kaldığı ve kendisinin, yaratığı kurtarmak için buzlu suya atladığı günü hatırladı. "Sahibi minnettarlıkla bana iki buçuk şilin bahşiş vermeye çalışmıştı ve ben reddedince bunu beş şiline çıkardı; bunun üzerine istemeden onu biraz tersledim. *'Özür dilerim'* demişti, *'bir beyefendi olduğunuzu fark etmedim.'* " Henry, hikâyeyi daha önce dinlemiş olmasına rağmen güldü; bir tür aile destanıydı bu. Şimdi, Du Maurier'nin böyle kahramanca davranmış olduğunu hayal etmek zordu; bastonu ve koyu renkli gözlükleriyle öyle çelimsiz görünüyordu ki.

"Bütün bu konferanslarla kendini fazla zorlamamaya dikkat etmelisin, Kiki" dedi Henry. "Son derece meşakkatli bir program gibi görünüyor."

"Emma benimle her yere geliyor ve benimle ilgileniyor" dedi Du Maurier. "Otellerdeki yatakların havalandırılmasını sağlıyor ve gece-

liklerimi şöminede ısıtıyor, Tanrı onu korusun. Her halükârda, mangıra ihtiyacım var. Görüşüm zayıflıyor. Bu son haftalarda, çizimden tamamıyla vazgeçmek zorunda kaldım."

"Benim sevgili dostum" diye mırıldandı Henry sempatiyle.

"Gerald yakında Harrow'daki okuldan ayrılıyor onu dava vekili yapmaya karar verdik. Bunun için para gerekecek. Masraflarını müstakbel kayın biraderi gibi burslar ya da benzer destekler kazanmak zorunda kalarak çıkarmayacak o, buna güvenebilirsin. Gelecek sene Sylvia'nın düğünü de bir başka masraf kapısı açacak."

"Hukuk Gerald'ın seçimi mi?" diye sordu Henry.

Du Maurier acıklı bir kahkaha attı. "Ne münasebet! Aktör olmak istiyor ama annesi, bunu duymak bile istemiyor. Ben kendim de taraftar değilim, aslına bakılırsa."

"Çekincelerini anlıyorum" dedi Henry. "Ama sana şunu söyleyeyim ki Compton'lar, kesinlikle saygıdeğer insanlar ve tanıdığım diğer İngiliz oyuncuların çoğu da öyle; Fransız oyuncular gibi değiller. Fransızlar daha zeki ve daha eğlenceli ama onlarla sosyal olarak görüşmek mümkün değil. Aklıma, bariz bir biçimde istikbal vaat ettiğini gösterdiği bazı aile eğlenceleri geliyor; eğer Gerald'ın böyle bir kabiliyeti varsa o zaman belki..." Henry, Du Maurier'nin muhalefetini yeniden düşünmesi gerektiğini ima eden bir biçimde omuz silkti.

"Eh, adam akıllı ve kabiliyetli aslında" dedi Du Maurier. "Bir keresinde, hatırlarım, on iki ya da on üç yaşından fazla değildi, erkek kıyafetleri giydi –biliyorsun modellerim için evde bir sepet kıyafet saklarım– bir peruk, takma sakal ve gözlük taktı ve borç istemek için ziyaretime gelmiş bir yabancı taklidi yaptı. Ben çakıncaya kadar on dakika geçti! Tabii, iyi göremediğim için, beni kandırmak pek zor değildi; ama yine de..." Du Maurier hatıralara dalarak güldü. "Küçük şeytan. Seni de iyi taklit ederdi, Henry."

"Beni mi?" dedi Henry, canı sıkılarak. "Peki, bunu nasıl yapardı, Tanrı aşkına?"

"Eh, biliyorsun oldukça kendine has bir konuşma tarzın var, özellikle heyecanlı olduğun zaman. Gerald bunu tıpatıp yapardı."

"Öyle mi, sahiden?" dedi Henry, biraz resmi bir edayla.

"Sanırım gücendin" dedi Du Maurier endişeyle.

"Hiç de değil" dedi Henry; oysa biraz gücenmişti. "Ama merak ediyorum... hangi özellikler... demek istediğim. . şu kendime has nitelikler neydi... kelime hazinesi ya da sentaks tuhaflıkları... şu T'leri söyleyişim mi?.. bu, bu..." Bir an cümlesinin ucunu kaçırma tehlikesi belirdiğini hissetti; ama onu kuyruğundan yakalamayı başardı: "...senin... senin büyümüş de küçülmüş evladının o kadar dikkate değer bir biçimde benzerini yaptığı T'ler?"

"İşte böyle, Henry" dedi Du Maurier, gülerek. "Seni aynen böyle yapıyordu."

Henry de gülümsemeden edemedi; ama o akşam yemekte, Noel tatili için eve gelen Gerald'a karşı tedbirli davrandı ve sohbete her zamankinden daha az katıldı.

Du Maurier'yle iki üç ay bir daha görüşmediler. Yeni yılda Henry'nin etrafını bir hastalık dalgası kuşatmış gibiydi; neyse ki kendisinin değil, başka insanların hastalıkları. Londra'da Smith'lerin de yenik düştüğü bir grip salgını vardı ve bir hafta kadar kulüpte yemek yemek ve diğer zamanlarda, acınası bir biçimde De Vere Bahçeleri'ndeki evin mutfağında kendine yiyecek aramak zorunda kaldı. Carrie Balestier'nin annesi ve kız kardeşi de hastalanmışlardı ve sonuç olarak Carrie, Kipling ile evlenirken törene katılamadılar; gerçi fazla esef etmediler buna. Çünkü düğünün planlandığından daha da küçük, kısa ve sınırlı bir biçimde sonlanmasına sebep oldu ve Henry, böyle vesilelerde genellikle insanlardan beklenen samimiyet gösterilerine lüzum kalmadan görevini yerine getirip, saygılarını sunup, hemen oradan ayrılabildi. Fenimore mektubunda berbat baş ve kulak ağrıları çektiğini yazdı; öyle anlaşılıyordu ki daha iyi işitmesi için doktorunun tavsiye ettiği "yapay kulak zarları"nı denemesinin bir sonucuydu bu. Bu deneyimin onu tekrar depresyona sürüklemiş olması şaşırtıcı değildi. Bir de tabii daima, yavaş yavaş ama kaçınılmaz biçimde ölüme yaklaşan Alice vardı.

Henry hemen her gün kardeşini ziyaret ediyordu; ama acı çektiğini bilerek ve bu acıyı hafifletmekten aciz olarak yatağının yanında oturup elini tutmak ve solgun, yıpranmış yüzünün yastıktan kendisine cesurca gülümsediğini görmek stresli bir işti. Bir azizeye benze-

yen Katharine, Alice'in ıstırabını ancak dayanılır bir seviyeye düşüren morfinin gardiyanıydı. "Ona istediği kadarını vereceğimi biliyor, ilacın etkisinin hayatını kısalttığını bile bile" diye içini döktü, bir gün Katharine Henry'ye. "Ama ölümünü en sonuna kadar, derece derece yaşama kararı aldı." Henry kız kardeşinin cesaretine hayranlık duyuyor ama aynı zamanda buna hayret ediyordu. Aynı koşullar altında, kendi hayatını uzatmak isteyeceğini zannetmiyordu. Bir trajedideki, dayanılmaz derecede uzatılmış, dokunaklı son sahneyi seyretmek gibiydi bu; perdenin kapanmasını, herkesi bu gerilimden kurtarmasını iple çektiğini kendinden saklayamazdı. Henry işle oyalanmaya çalışıyor, oyunları için fikirler geliştiriyor, muhtemel yönetmenlere taslaklar ve senaryolar gönderiyor, bunların daima geç gelen cevaplarını beklerken kısa hikâyeler ve makaleler yazıyordu. Bir oyun yazarı kimliğiyle kendini kabul ettirmeye çalışırken başka uzun roman yazmamaya karar vermişti.

Henry şubatta Du Maurier'den, *onun* bir başka romana başladığını ve önceki gibi bunu Emma'ya dikte ettirdiğini söyleyen bir mektup alınca şaşırdı. Arkadaşının, "içinde" bir tek roman bulunan insanlardan olduğunu ve onu bir kez dışarı çıkarınca tatmin olacağını farz etmişti; ama *Peter Ibbetson*'ın mütevazı başarısı belli ki onu tekrar denemeye teşvik etmişti. Konu, Du Maurier'nin bir zamanlar Henry'ye teklif ettiği, yalnız hipnoz altında şarkı söyleyebilen, mektubunda *"la chanteuse magnétisée"** sıfatıyla bahsettiği genç kız hakkındaki hikâyeydi. Gayet uygun düşecek biçimde, bütünüyle Fransızca yazıyordu bunu çünkü Latin Mahallesi'nde bir sanat öğrencisi olduğu zamanların anılarından yararlanarak, hikâyenin otuz küsur yıl önce Paris'te geçmesine karar vermişti. Bunu yazmaktan *"énormément"*** zevk aldığını iddia ediyor ve zarfın arkasına karaladığı bir notta, malzemede belli bir müstehcenliğin varlığını ima ediyordu: *"Nouveau roman n'est pas pour les petites filles."**** Henry yıllardır bu hikâyeyi yazmayı aklından geçirmemişti; ama şimdi bu ihtimal ebediyen ona kapanınca, yersiz ve çocukça bir mahrumiyetin sızısını

---

* Fr.: Büyülenmiş şarkıcı. (ç.n.)

** Fr.: Muazzam miktarda. (ç.n.)

*** Fr.: Yeni roman küçük kızlara göre değil. (ç.n.)

hissetti. Henry'nin bir edebiyat eserinin başlangıç noktası için kullanmayı sevdiği terimle bu öykü "tohumu"nun, onun not defterinin karanlık humusunda gömülü bulunduğundan ve bloknotunun yapraklarına nakledileceği günü beklediğinden, Du Maurier'nin hiç haberi yoktu, tabii. Henry'nin yitirdiği bu fırsat için boşu boşuna esef etmekten kendini kurtarmasının tek yolu, derhal Du Maurier'nin ona verdiği başka bir fikirden faydalanma yoluna gitmekti: Model olarak iş aramak üzere Du Murier'yeye gelen ve kendi tiplerini taklit etmekte feci şekilde başarısız kalan soylu çiftin öyküsü. Hikâyeyi kolayca yazıya döktü ve bir hafta gibi kısa bir zamanda bitirdi. Ona "The Real Thing" [Gerçek Şey] adını verdi ve *Black and White* dergisine gönderdi; derginin editörü öyküyü nisanda basılmak üzere derhal kabul etti.

Keşke oyun sahnelemek de bu kadar hızlı ve basit olsaydı! Neredeyse bir yıl önce *Mrs. Vibert*'ü son derece memnun edici övgülerle kabul eden Hare, o zamandan beri onu oyalıyor ve kaçamaklı konuşuyordu; Henry'nin, şimdi adı *Tenants* [Kiracılar] olarak değiştirilmiş oyunu, adamın önerilerine uygun biçimde düzeltilmesine rağmen hem de. Hare'e karşı inancını kaybetmeye başlıyordu ve bu arada Compton, son aylarda Henry'nin teklif ettiği iki yeni komedinin birinci sahne taslaklarının oltasına takılmamıştı. *The American*'ın ticari başarısızlığı göz önüne alındığında, bu isteksizlik belki de anlaşılır bir şeydi; ama Henry, artık o projenin başından beri başarısızlığa mahkûm olduğuna inanıyordu. Karmaşık ve incelikli bir romanı, tiyatro uyarlamasının kaçınılmaz sıkıştırmalarına ve uzlaştırmalarına tabi tutmak hata olmuştu. Romanı bilenler oyundan memnun kalmamışlar, bilmeyenlerse hikâyenin zaman yokluğundan dolayı layıkıyla geliştirilemeyen unsurlarını anlamakta güçlük çekmişlerdi. Henry, İngiltere sahnelerini ancak, başından itibaren bir oyun şeklinde tasarlanmış bir fikirle fethedebileceğine inanıyordu.

Artık tiyatroya az ya da çok zevk veren bazı deneyimlerin taraf-sız bir tüketicisi olarak değil, gözü keskin, ağzı sıkı bir profesyonel kimliğiyle gidiyor, muhtemel oyuncular ve yapımcılar arıyor, başarılı oyun yazarlarının dramaturji numaralarını inceliyor ve kendini bu alana yeni giren diğer insanlarla kıyaslıyordu. St. James Tiyatrosu'nda

Oscar Wilde'ın *Lady Windermere's Fan*'inin* ilk gecesi, özellikle ilginç bir vesileydi. Henry, ne bir insan ne de bir yazar olarak Wilde'a fazla bir muhabbet duymazdı. On yıl önce, Amerika'ya yaptığı şahsi ziyaretlerden biri, Wilde'ın tantanalı konferans turnelerinden biriyle çakışınca –Wilde'ın "hiçbir çağdaş İngiliz yazarı James'in ve Howells'ın eline su dökemez" yolundaki bir yorumundan cesaret alarak– Washington'daki otelinde onu ziyaret etmiş ancak Wilde'ın davranışlarından tiksinmişti. Wilde ona büyüklük taslamış, sözlerini aptalca vecizelerle tamamlamış, Henry'nin kendisinden çok daha iyi tanıdığı insanlardan bahsederek övünmüş ve genel anlamda kibirli ve teşhirci bir tavır sergilemişti. Henry ayrıca Wilde'ın şahsında ve şahsiyetinde, art niyetli ve sağlıksız bir şeyler olduğunu, Napoli'de Zhukovski'yi ziyaret ettiği zaman daha bariz bir biçimde karşılaştığı, ahlaki yozlaşmadan bir esinti bulunduğunu hissetmişti. O günden sonra Wilde'dan uzak durmuştu. O. W.'ın *détermination à épater les bourgeois*'sı,** yazılarında olduğu kadar hayatında da doğrulanıyordu. Londra toplumu, Wilde'ın şüpheli erkek arkadaşlar uğruna, karısını ihmal ettiği rivayetleriyle çalkalanıyordu.

Buna rağmen, *Lady Windermere'in Yelpazesi*'nin de gösterdiği gibi, adamın zekâsına şüphe yoktu. Oyunun konusu, bir an bile ciddiyetle düşünmeye değecek kadar sağlam ya da inandırıcı değildi; ama her şey öyle zekice idare edilmişti, sahnede badminton topu gibi bir ileri, bir geri fırlatılan öyle bol miktarda eğlenceli söz vardı ki insan, bu zayıflığı fark etmiyordu. Hele ilk gece seyircilerinin fark etmediği muhakkaktı. Nasıl da gülmüşlerdi! Sonunda da ne çok alkışlamışlardı. Wilde'ın "Yazar! Yazar!" çağrılarına cevap vermekte çekingen davranmadığını söylemeye gerek yok. Gece kıyafetinin klapasında yeşil bir karanfil, leylak rengi eldivenli elinde bir sigara, uzun bir konuşma yapmıştı. Son sözleri şunlar olmuştu: "Oyuncular bize *nefis* bir oyunun *çok hoş* bir tefsirini yaptılar ve sizin takdiriniz son derece *zekice* oldu. Beni, oyunu *neredeyse* benim kadar beğendiğinize ikna eden performansınızın *büyük* başarısından dolayı sizi kutluyorum." Tipik bir kışkırtmaca olduğu ve bol kahkahayla öyle de algılandıkları halde

* Oscar Wilde, *Lady Windermere'in Yelpazesi*, İmge Kıtabevi, 2006. (ç.n.)

** Fr.: Burjuvaları ezme kararlılığı. (ç n.)

Henry, tevazudan uzak bu duyguların gayet samimi ve büyük ölçüde doğru olduğunu düşündü. Performanslar konusunda Wilde'a kesinlikle hak veriyordu. Oyunun sahnelenmesinden sorumlu aktör-yönetmen George Alexander, Lord Windermere rolünde özellikle iyiydi. Alexander daha önceleri Henry Irving'in kumpanyasında popüler bir jönprömiyeydi ve yakışıklılığını avantajlı bir biçimde sergileyen kostümlü, romantik rollerde uzmandı; ama o zamandan beri, Oscar'ın diyebileceği gibi, bir çift güzel bacaktan fazlası olduğunu göstermişti. İki yıl önce, henüz otuz iki yaşındayken, yönetmenliği meslek edinmiş, St. James Tiyatrosu'nu kiralamış, elektrikli aydınlatma tesis ederek koltukları yenilemiş ve hem ticari çekiciliği hem de kendisi için uygun başrolleri bulunan ama sanatsal değerden de yoksun olmayan, yeni oyunlar sahnelemeye başlamıştı. Şimdiye kadar çok başarılı olmuştu. Henry onun son yapımının her cephesine gösterildiği aşikâr olan titiz ihtimamdan etkilendi ve kendi eserlerinin potansiyel bir yapımcısı gördüğü Alexander'ı aklına not etti.

Alice 5 Mart'ta öldü. Komaya girmeden önce Henry'ye, William'a gönderilmek üzere bir telgraf yazdırdı: "Herkese en müşfik sevgiler. Elveda. Yakında gidiyorum. Alice." Henry daha sonra yazarlık yeteneğini kullanarak bu kıt ve dokunaklı sözleri, olayın yoğun ayrıntılarıyla tamamlayacaktı. "Sonuna doğru, bir saat kadar, nefes alıp verişi ciğerindeki bir tür daimi, boğuk ıslık haline geldi" diye yazdı, William'a gönderdiği bir mektupta. "Nabzı titreşti ve hafifledi; durdu ve tekrar biraz canlandı ve sonra nefesi durmadan önce, kalbinin atışı gibi tamamen fark edilmez oldu. Saat üçte ulvi bir değişiklik vuku buldu –bir çocuk gibi çabasızca, hafifçe, huzurla ve doğallıkla uyuyor gibiydi– yani nefes alıyordu sanki. Bu bir saat sürdü; sonra hâlâ belirgin olan nefesler duraksadı, kesik kesik ve daha aralıklı bir hale geldi. En sonunda yedi, sekiz dakika boyunca, saate göre dakikada yalnız bir defa." Henry yazarken duraksadı. Kız kardeşinin ölümünü bu kadar ayrıntılı bir biçimde gözlemlemesinin, neredeyse duygusuzca olduğunu düşünenler çıkabilirdi; ama bilim adamı William doğru sözlü ve kesin olma çabasını anlar ve takdir ederdi. Gene de biraz daha insani duygu eklemeye karar verdi. "O zaman yüzü, tuhaf,

müphem, dokunaklı bir biçimde daha açık seçik bir hale gelir gibi oldu. Öğlen sonrası ışığı içeriye biraz daha fazla girsin diye pencereye gittim –parlak, uysal, sessiz bir pazar günüydü– ve yatağa geri geldiğimde son nefesini vermişti." Paragrafı bir daha okudu, klişe "son nefes" sözünü karaladı ve yerine "arkasından bir başkasının gelmediği nefes" yazdı.

Bunu takiben, birkaç hafta Alice'in ölümüyle ilgili ayarlamalar yapmak ve mektuplar yazmakla geçti. Alice naaşının yakılmasını istemişti; ondan beklenecek sıra dışı bir seçimdi bu ve Woking'deki krematoryuma bir tren yolculuğu gerektiriyordu; ama yalnız kendisi, Katharine ve Alice'in sadık hemşiresi Annie Richards'dan ibaret az sayıdaki kişi için çok zahmet vermeyecek gibiydi ve bu deneyim, Henry'yi bu cenaze yönteminin üstünlüğüne kesinlikle ikna etti. Her şey basit, münasip ve ağırbaşlıydı. Sulusepken yağışlı, soğuk bir gündü ve kız kardeşinin naaşını, kızcağız için her zaman yabacı olan bir ülkenin soğuk ve rutubetli toprağında çürümeye bırakmaktansa küllerini, daha sonra ebeveynlerinin Amerika'daki mezarına iletilmek üzere Londra'ya götürdüğüne seviniyordu.

Sonra Alice'in, okunması ve uygulanması gereken vasiyetnamesi vardı. Mülkünü Henry, William ve Katharine arasında eşit olarak paylaştırmış, zengin bir aileye damat girdiği ve kardeşleri kadar ihtiyaç duymadığı gerekçesiyle Bob'u atlamıştı. Henry bu dışlamadan sorun çıkacağını tahmin etti ve bunda tamamen haklı olduğu anlaşıldı. Kayınpederine olan mali bağımlılığından nefret eden Bob, şiddetle itiraz etti ve ancak Henry kendi payının 5.000 dolarını ona vermeyi teklif edince teskin oldu.

"Çok cömertsin" dedi Katharine Henry'ye, onun bu jestini duyunca.

Henry, "Nedense James'ler vasiyetnameler üzerinde daima dalaşırlar, ben bunu çok üzücü buluyorum" diye cevapladı, gerekçesi, anlaşmazlığı hızla sona erdirmekmiş gibi davranarak. Aslında Bob ve ölen kardeşi Wilky ile ilgili ona devredilmiş suçluluk duygusunun kefaretini ödemeye çalışıyordu; babalarının devrettiği ve kökleri İç Savaş'a kadar giden suçluluk duygusunun. Baba Henry James, başlangıçta iki büyük oğlunu savaşa gitmeye gönüllü yazılmaktan vazgeçir-

miş ve onların tıbbi muafiyet iddia edebilmeleri için her desteği vermişti. Gerekçesi; ne kadar onurlu olursa olsun hiçbir davanın, genç bir adamın hayatın sunabileceği şeyleri tatma fırsatı bulamadan ölmesine değmeyeceğiydi; özellikle aşkın ve evliliğin sunacağı fırsatları. Ama tam da kendine yakışan bir tutarsızlıkla anlaşılan bir iki sene sonra fikrini değiştirdi ve iki küçük oğlunu, daha çocuk denecek yaşta, gönüllü olmaya teşvik etti... Wilky on yedi yaşında ve yaşı hakkında yalan söyleyen Bob, on altı yaşındaydı. İkisi de çarpışmalara katılmış ve büyük cesaret sergilemişlerdi. İkisi de yaralanmıştı ve Wilky az kalsın ölüyordu; patlayan bir mermi, onu sedyeyle savaş meydanından sipere taşıyanlardan birinin kafasını uçurmuştu. Kısacası, onlar birer kahramandı ve o zamanlar Henry, onların yanında kendini küçülmüş ve adeta utanç içinde hissediyordu. Oysa kardeşlerinin bundan sonraki hem özel hem de mesleki yaşamları başarısızlık, hayal kırıklığı ve sağlık bozukluğuyla dolu uzun, hüzünlü birer hikâye olmuştu. Anlaşılan savaş deneyiminin yarattığı travma, barıştaki hayatı temelli olarak yaşayamaz hale getirmiş ve bir süre sonra Wilky'nin hayatını, zamansız bir sona ulaştırmıştı. Oysa çatışma boyunca birer öğrenci olarak onursuz bir emniyet içinde yaşamış olan Henry ve William başarıya ulaşmış ve kendi alanlarında seçkinlik kazanmışlardı. Bob'a Alice'in mülkünün önemli bir kısmını vermek, talihlerindeki bu eşitsizliği telafi etmekten çok uzaktı ama Henry'nin vicdanını az da olsa rahatlattı. Bakacak dört çocuğu bulunan William'ın aynı şeyi yapmasını talep etmedi ve beklemedi; zaten o da bunu teklif etmedi.

Buna karşılık William, Alice'in Katharine'i kardeşleriyle eşit tutarak aynı miktarda miras bırakması konusunda –birçok yıl boyunca arkadaşına gösterdiği bağlılık ve bakım göz önüne alındığında– bütünüyle doğru ve münasip bularak Henry'ye seve seve hak veriyordu. Ama Henry vasiyetnamede, Alice'in günlüğünü de Katharine'e bıraktığını okuyunca şaşırdı. Daha önce onun bir günlük tuttuğunun farkına varmamıştı ve böyle özel bir dokümanın, ailenin kontrolünden çıkacağını öğrenmek, zihninde küçük bir alarm tepkisi yarattı.

"Günlüğe üç yıl kadar önce başladı, Leamington'a taşındığımız zaman" dedi Katharine ona. "Son zamanlarda, yazamayacak kadar

halsiz düştüğünde, düşüncelerini bana yazdırırdı; bu yüzden benim de bir payım varmış gibi hissediyorum. Bu kesinlikle onun bana en kıymetli yadigârı olacak." Henry günlüğü okumak isteyebileceğini ima ettiğinde, Katharine buna yanaşmadı. "Alice bana günlüğünün daktiloyla kopya edilmesini arzu ettiğini söyledi, yani zamanı gelince okunmasını istediğinden eminim" dedi. "Ama onu herhangi birine, hatta sana bile göstermek için çok erken olduğunu hissediyorum, Henry. Üstelik açık söyleyeyim, benim için o kadar kıymetli ki birkaç saat için bile olsa, kimseye vermeye dayanamam. Kopya edildiği zaman, sen ve William onu okuyabilirsiniz elbette."

Henry'nin yine Katharine'den edindiği bir başka ilgi çekici bilgi de hayatının takriben son bir haftasında Alice'in, arkadaşından, Fenimore'un yakınlarda *Harper's* dergisinde yayımlanan "Dorothy" adlı hikâyesini okumasını istemesiydi. "Onu çok beğendi" dedi Katharine. "Ölmeden kısa bir zaman önce okumayı bitirdiğimizi söylemekten memnuniyet duyuyorum." Doğal olarak, Henry kendisi de ilk fırsatta hikâyeyi okudu. Fenimore'un kaleminin tipik bir ürünüydü bu; kadınların duygusal yaşamlarının gizemlerine ve kaprislerine ustalıkla yöneltilmiş bir bakış, beklenmedik bir biçimde içinden duygusal bir trajedinin doğduğu bir durum komedisiydi. Henry ana mekânın, muhteşem manzaraları ve baş döndürücü balkonlarıyla Bellosguardo'daki Villa Castellani'nin hafifçe kurgulaştırılmış bir biçimi olduğunu derhal fark etti; uyruk değiştirmiş bir grup Amerikalı, burada çeşitli biçimlerde flört ediyor ve özlem duyuyorlardı. Daisy Miller'ı andıran çekici, bir Amerikalı genç kız olan Dorothy, zengin ama orta yaşlı Mackenzie ile evlenerek herkesi şaşırtıyordu. Kısa bir süre sonra adam aniden öldüğünde, kızın daha parlak ve daha romantik ikinci bir evlilik yapacağı farz ediliyor ama olayın ardından kendisi de ölüyordu, görünüşe göre kederden. Hikâyenin Alice'e çekici gelmesinin sebebi herhalde, öykünün sıradan insanlara kolayca açıklanamayacak bir fikir ya da bir gaye olarak ölüme atfettiği değerdi. Fenimore'un çalışmaları arasında bu öykü de sıradan, dünyevi bir mutluluğun beklentisinden feragat ederek karakterlerinin asaletini gösteren kadınlarla ilgili, uzun bir dizi kurguda yerini alıyordu.

Henry, kısa bir zaman sonra Oxford'da Fenimore'u ziyaret etti. Ona Alice'in, hikâyesine duyduğu hayranlıktan bahsetmeyi sabırsızlıkla bekliyordu. Fenimore şaşıracak, sevinecek ve bu Henry'ye, Alice'in ölümüyle ilgili daha karmaşık duyguları tartışmaktan kaçınmak için elverişli bir mazeret sağlayacaktı. Fenimore Beaumont Sokağı'ndaki küçük salonunda onu karşılar karşılamaz, keşfini söyleyiverdi ve soğuk bir cevapla karşılaşınca canı sıkıldı:

"Evet, biliyorum."

"Biliyor musun? Nasıl?"

"Kız kardeşin ölmeden önce, Bayan Loring vasıtasıyla bana bir mesaj gönderdi" dedi Fenimore. "Mesajın bir kısmı da buydu."

Henry, nezaketsizlikle diğer kısmının ne içerdiğini sormamak için kendini zor tuttu. Kız kardeşiyle Fenimore'un, yazışma yoluyla temas halinde olduklarının farkına varmamıştı ve bunu da söyledi.

"Değildik" dedi Fenimore. "Ama tabii birbirimizin varlığından haberdardık, seninle müşterek ilişkimizden dolayı. Beni kıskandığını biliyordum –yani benimle geçirdiğin zamanı– hoş, benimle pek fazla zaman geçirdiğin de yok ya." Bunu söyledikten sonra Fenimore biraz kızardı ve başını çevirerek pencereden dışarıya, sokaktan gıcırdayarak geçen, sürücüsünün dikkat çekmek için boğuk bir sesle anlaşılmaz bir şeyler bağırdığı eskici arabasına baktı. "Onun talihsiz koşullarına bakınca, ne hissettiğini anlıyordum. Kin ya da garez de beslemiyordum. Ama zannederim, sonu yaklaştıkça, bir şeyler arzu etti –barışmayı değil çünkü hiç kavga etmemiştik– ama ne demek istediğimi biliyorsun."

"Zannederim" dedi Henry; oysa hâlâ şaşkındı ve Fenimore'un, Alice'in mesajıyla ilgili bir şeyler sakladığını hissediyordu. Fenimore onu düşünceli ama biraz dalgın bir biçimde süzdü ve bu arada konuşmaları daha genel konulara kaydı: Paskalya tatilinde kolej arazisinin sükûneti, Fenimore'un bir kullanıcı kartı temin etme şansı yakaladığı Bodleian Kütüphanesi'nin zenginlikleri, pazar günleri katedralde koronun verdiği ve zayıflamış işitme gücüyle bile takdir edebildiği fevkalade resitaller vb.

"Bana şu berbat yapay kulak zarlarını anlat" dedi Henry. "İşkence aletiymiş gibi geliyor insana."

Anlaşılan tam da bu hissi veriyorlardı. Fenimore bunun, insanın kulağına sabitlenmiş iki keskin aletin bulunması gibi bir şey olduğunu söyledi. Bunları acıya dayanamayacak hale gelinceye kadar iki hafta takıyor ama çıkardığı zaman da baş ve kulak ağrıları bir ay devam ediyordu

"Bunları taktığın zaman daha iyi duymanı sağlıyor muydu?" diye sordu Henry.

"Hiçbir şekilde."

"O halde niye sebat ettin, sevgili Fenimore?"

"Alışırsam işe yararlar diye ümit ettim" dedi Fenimore. "Eskisi gibi duyabilmek için hemen her şeyi yapardım, hemen her şeye katlanırdım."

Güzel bir gündü ve biraz yürümek için dışarı çıktılar. St. Giles'ın yakınındaki Beaumont Sokağı, eğitim öğrenim faaliyetleriyle dolu bu şehrin eski sokaklarını, geçitlerini ve avlularını keşfetmek için elverişli bir bir yerdi. Blackwell'in mükemmel kitapçısında kitapları karıştırarak, yazarların hep yaptığı gibi, kendi kitaplarının oradaki mevcudunu gizlice kontrol ederek hoş bir yarım saat geçirdiler. Henry, "Yeni Çıkanlar" masasında *The Lesson of the Master* başlıklı son kısa hikâyelerinin derlemesinin birkaç nüshasını görünce memnun oldu.

"Korkunç bir hikâye bu, Henry" dedi Fenimore daha sonra, akşam yemeğinde, bu öykü derlemesinden bahsettiği zaman. Yemeği Henry'nin geceyi geçireceği Randolph Oteli'nde yiyorlardı. "Zekice ama korkunç. Kadınları küçük düşürüyor."

"Saçmalık bu Fenimore, hiç de böyle bir şey yapmıyor" diye itiraz etti Henry. "Bayan St. George'un biraz zorba olduğunu kabul ediyorum. Ama hikâyenin erkekleri küçük düşürdüğünü de söyleyebilirsin pekâlâ. Karısı ölünce St. George'un yaptıklarına bak; hamisi olduğu gencin sevdiği kızı, delikanlının elinden nasıl hainice çalıyor."

"Ama adamın ahlakını karısının maddiyatçılığı bozmuş. Sonunda kız da aynı derecede kötü çıkıyor. İtiraz etmenin faydası yok, Henry, hikâyenin düsturu açık: kadınlar sadece kendi yuvalarını yapmakla ilgilenir ve sonuçta sanatın düşmanıdır."

"Mübalağa ediyorsun, sevgili Fenimore" dedi Henry, onu yatıştıracağını ümit ettiği bir gülümsemeyle. "Ama zannederim –kadınlarla

sanat arasında değilse de– *evlilikle* sanat arasında bir çıkar çatışması doğabileceğini kabul edersin."

Fenimore hafifçe kızardı ve birkaç dakika sessizce kotletini çiğnedi. "O halde sanatçı için bir *modus vivendi** olarak serbest aşkı mı savunuyorsun?" diye sordu ironiyle.

"Tabii ki hayır, Fenimore, bütün böyle, böyle... bohem rezillikten ne kadar nefret ettiğimi biliyorsun" dedi Henry, kendini tutamayıp biraz heyecanlanarak. "Tabii inkâr etmiyorum ki bazı başarılı sanatçıların mutlu ama şüphesiz çok daha fazlasının *mutsuz*... ama yine de... evet, bazılarının mutlu evlilikleri olmuştur. Arkadaşım Du Maurier mesela; ama gittikçe büyüyen ailesine bakmanın daimi endişesini hissetmese kim bilir daha neler başarırdı? Şimdi de bu mecburiyet onu roman yazmaya itiyor ve hiç de onun becereceği bir iş değil bu."

"Evlilik *illaki* çocuk sahibi olmayı icap ettirmez" dedi Fenimore, çatalını ve bıçağını elinden bırakarak. Kulak borusu, çatal bıçak takımının özel bir başka parçası gibi tabağının yanında yatıyordu,; ama sessiz, yüksek tavanlı yemek odasında onu kullanmaya ihtiyaç duymamıştı.

"Hayır ama mutat sonucu ve eğer İncil'e inanırsak başlıca amacı... budur" dedi Henry, zorla bir daha gülümseyerek. Kafasında hızla yaptığı bir hesaba göre Fenimore şimdi ellisinin üzerinde, yani normal çocuk doğurma yaşını bir hayli geçmiş olmalıydı. Bedenlerden ziyade sadık zihinlerin bir evliliğinin hayalini mi kuruyordu acaba; Bellosguardo'da yaptıkları gibi, ikisinin ayrı çalışma odalarında çalışıp durduğu ve dostça öğünlerde ve gezintilerde buluştuğu bir evliliğin? Orada çok iyi yürümüştü bu; ama o düzenin bütün cazibesi, geçiciliği, değiştirilebilirliği ve aniden sona erdirilmeye müsait oluşuydu. Evlilik kaçınılmaz biçimde insanın özgürlüğünün teslimiyeti anlamına gelirdi. Ayrıca bir evlilikte, olgunluk yıllarında bile, arzu değilse de fiziksel bir şefkat olmalıydı. Fenimore yaşına göre alımlı bir kadındı. Henry onun düzgün vücuduna ve giyimindeki sade zevkliliğe hayrandı; hâlâ şaşırtıcı bir biçimde kırışıksız, pürüzsüz, yuvarlak yanaklarına, iri, sakin, gri-mavi gözlerine, konuşmadığı zamanlarda dudaklarının, hafifçe gülümser duruşuna, daima kadife bir

* Lat.: Yaşam tarzı. (ç.n.)

boyunluk takılı etli boynuna bakmayı seviyordu. Onunla beraber olmaktan hoşlanıyordu. Ama uzanıp ona dokunmak için en ufak bir istek duymuyordu, bırakın onu kollarıyla sararak dudaklarından öpmeyi. Bu düşünce silsilesini daha fazla takip etmedi. Masaya biraz mahcup bir sessizlik çöktü; sonra Fenimore sessizliği bozdu.

"Bana oyunlarından bahset, Henry."

"Heyhat, rapor edilecek yeni bir şey yok. Tiyatro yönetmenleri hayatta karşılaştığım en ihmalkâr, en kararsız, en vefasız insan ırkı."

"Belki hatırlarsın" dedi Fenimore çekingenlikle. "Bir zamanlar bir oyun üzerinde beraber çalışmaktan bahsetmiştik."

"Evet, gerçekten de öyle" diye cevap verdi Henry. Ziyareti sırasında bu konunun açılacağını tahmin etmiş ve cevabını hazırlamıştı. "Ama kendimi daha fazla kabul ettirinceye kadar, seni bu sefil ve moral bozucu işe bulaştırmayı aklımdan bile geçirmem."

"Çok düşüncelisin" dedi Fenimore; ama hayal kırıklığına uğramış görünüyordu.

Henry öykü ya da roman yazarken herhangi birisiyle beraber çalışmayı tasavvur edemiyordu. Fazla mahrem ve kişisel bir süreçti bu; ama her oyunun sahnelenmesinde, kaçınılmaz olarak, bir işbirliği unsuru vardı ve bu formdaki yaratma sürecini başka biriyle paylaşmayı düşünülemez olmaktan çıkarıyordu bu durum. Ancak hâlihazırdaki dramatik projelerinin tamamlandığını görünceye ve yenileri için aklındaki fikirler tükeninceye kadar, böyle bir deneye kalkışmaya hiç niyeti yoktu. Bu arada, zavallı Fenimore'a belirsiz bir biçimde cesaret vermenin bir zararı yoktu. "Eserimizin hakikaten sahneye koyulacağından emin olabildiğim zaman bunu tekrar konuşuruz" dedi.

"Pekâlâ, Henry" dedi Fenimore, "eserimiz" sözü üzerine hissedilir bir biçimde canlanarak.

"Şu anda çok uzak görünen bir ihtimal" diye uyardı Henry. Ama Fenimore'un onu doğru duyduğundan emin olamadı.

"İyi" dedi Fenimore.

Yedinci Bölüm

İlkbaharın sonlarına doğru Henry, Londra'ya ve yürüttüğü işlere uzun bir ara verme ihtiyacı hissetti. Alice'in vesaret meselelerini düzene koymanın zahmetli uğraşı sona ermişti ve görünen oydu ki tiyatrosunun gemileri denizde, limandan uzakta, rüzgârsız kalmıştı. Onu İngiltere'de tutacak hiçbir şey yoktu; ve İtalya'ya anlatılmaz bir özlem duyuyordu. Siena'da Fransız yazar Paul Bourget ve genç Amerikalı karısına katılmak ve daha sonra bir başka arkadaşıyla birlikte –konukseverliğiyle ve sanatçıların hamiliğini yapmakla ünlü– Bayan "Jack" Gardner'ın Venedik'te kiraladığı palazzo'da* kalmak üzere planlar yaptı. İnsanın neredeyse son dakikada böyle planlar yapabilmesi, geniş bir arkadaş çevresine sahip bir bekâr olmanın

* İt.: Saray, ihtişamlı ev. (ç.n.)

dikkate değer bir avantajıydı. Üstelik Avrupa'daki demiryolu sisteminin gelişmesi, bu planları gerçekleştirmeyi gülünç denecek derecede kolaylaştırmıştı. Victoria ya da Waterloo istasyonunda bir trene biniyordunuz ve iki üç gün sonra güneyin sıcak, tarihi bir şehrinde iniyordunuz; yüzyılın başında, atlı arabayla ve büyük bir zahmetle haftalar sürecek bir yolculuktu bu. Tabii ulaştırmadaki böyle bir ilerlemenin mahzuru, çok fazla insanın bundan faydalanmasıydı ve artık Avrupa'daki en ilgi çekici ve pitoresk yerleri istila eden İngiliz ve Amerikalı turistlerin salgınına yol açmasıydı. Henry İtalya'ya, Anglo-Saksonların fazla sıcak bulduğu düşünülen haziran ve temmuz aylarında giderek kalabalıkların en kötüsünden kaçınmayı ümit ediyordu.

Londra'dan ayrılmadan hemen önce, Du Maurier'nin konferansını dinleme fırsatı buldu; taşra mekânlarındaki uzun turdan sonra mayıs sonlarında nihayet başşehre ulaşan; *Punch* sanatçıları hakkındaki konferansını. Piccadilly'deki Prens'in Salonu ümit edildiği kadar dolu değildi çünkü sezonun en hareketli zamanlarıydı ve sosyetenin şömine rafları, davetiyelerin ağırlığı altında inliyordu; ama Henry'yle beraber Du Maurier'nin birkaç arkadaşı daha, bu vesile için sadakatle orada bulundu. Bunların bir "platform grubu" halinde sahnede, konuşmacının arkasında oturmaları istendi; Henry'nin hoş karşılamadığı bir sergilenme durumuydu bu ama arkadaşının hatırı için kabul etti. Başkanlık makamında Alma-Tadema vardı; bir hayli komik bir durumdu bu çünkü iki adam, birbiriyle karıştırılacak kadar benziyordu. Heyecanlı hanımlar tarafından yanlışlıkla Alma-Tadema'nın tabloları için tebrik edildiğinde, Du Maurier bazen meslektaşının koyu Flaman aksanını taklit ediyor ve onların elini sıkıca tutarak "Çok tezekkur ederim, sali gunlerimde bana geliniz" diyormuş ya da böyle dediğini iddia ediyor ve "Gidip gitmeyeceklerini merak ediyorum açıkçası" diye ekliyordu.

Du Maurier şimdiye kadar konferansını o kadar çok defa vermişti ki artık ezberlemişti neredeyse; kolay okuyabilmek için, on sekiz puntoluk harflerle bastırdığı metne arada bir göz atmaktan fazlasını yapması pek gerekmiyordu. Belli ki bundan sıkılmıştı ve herhangi bir el hareketi ya da tonlamayla süslemeden konuşuyordu; ama her na-

sılsa, beklenen sonuçtan kaçınmayı başarıyor, yani seyircileri sıkmıyordu. Dostunun dürüstlüğü, nezaketi ve tevazuu öylesine bariz hissediliyordu ki insanın kalbini fethediyor ve konuşmasında entelektüel açıdan nüfuz edici hiçbir şey yok idiyse de –Henry'nin bundan edindiği tek estetik besin kırıntısı, *"Tabiatta çizgi diye bir şey olmadığı hatırlanmalıdır"* sözüydü– sadece büyük selefleri Leech ve Keene'in karakterleri ve çalışmaları hakkındaki kendi kişisel bilgisinin etkisiyle onların, bireysel niteliklerini canlandırmayı başarıyordu. Du Maurier söz konusu olduğunda, her şey kişiseldi ve çoğu zaman, hissedilir bir biçimde samimi davrandığı için asla hastalıklı gelmeyen, lirik bir nostaljiyle pembeye boyanmış olurdu. *Peter Ibbetson*'ın ilk bölümünü o kadar sevimli kılan da buydu. Gerçek bir yetenekti bu ve bütün bir romanı değil ama bütün bir konferansı götürmeye kesinlikle yetecek bir şeydi.

Sonra Henry, Du Maurier ve Emma'yla akşam yemeği yedi; zavallı Emma, o konferansı kaç defa dinlemişti acaba? Ama bundan hiç bıkmadığını iddia ediyordu. Tüm hikâyesini ayrıntılarıyla anlattıkları ve ailece atlattıkları, korkutucu bir hastalıklar dizisinden daha yeni kurtulduğu için biraz solgun ve yıpranmış görünüyordu kadın. Trixy, nisanda Wight Adası'na yaptığı bir ziyaret sırasında tifoya yakalanmış ve Emma ona bakmak için Shanklin'e gitmiş ancak kendisi de kan zehirlenmesinden yatağa düşmüştü; öyle ki anneyle kız bitişik odalarda hasta yatmışlar, bu arada Du Maurier, konferans taahhütleri yüzünden yardımlarına koşamamıştı. Trixy'ye hâlâ özel bir muhabbet besleyen ve Balestier'nin ölümünden beri tifodan son derece korkan Henry, bu uzun destanı ilgi dolu bir endişeyle dinledi. Sonra yeni romanın nasıl gittiğini sordu. Dostları *Peter Ibbetson* hakkındaki kanılarını öğrenmek için ne kadar sabırsızsa, Du Maurier tersine bu ikinci çabayı, şimdiye kadar büyük ölçüde kendine saklamıştı.

"Oldukça iyi, zannederim" dedi Du Maurier, mütevazı bir biçimde.

"Harikulade" dedi Emma hevesle. "Hep bir sonraki bölümde neler olacağını keşfetmeye can atıyorum."

"Evet ama sen taraf tutuyorsun, hayatım" dedi, Du Maurier muhabbetle. "Bekleyip Harper'daki insanların ne düşündüğünü görmeliyiz."

"Kitabına bir başlık koydun mu?" diye sordu Henry.

"Evet, adı *Trilby*" dedi Du Maurier. "Kadın kahramanın adı bu."

" 'Trilby'" diye tekrarladı Henry. "Bu adı mı yoksa soyadı mı?"

"Adı. Trilby O'Ferrall'."

"İrlandalı mı?"

"İskoçyalı. Pek itibarlı olmayan bir İskoçyalı ana babanın çocuğu ama Paris'te doğmuş ve yetiştirilmiş. Gerçek anlamda yetiştirilmiş de sayılmaz. Babası bir ayyaşmış; annesinin durumu da daha iyi değilmiş."

"Zavallı on beş yaşında öksüz kalıyor ve henüz bebeklik çağındaki kardeşine bakması gerekiyor" diye ayrıntıya girdi Emma. "Bu yüzden bir sanatçıya modellik yapıyor."

" 'Trilby'" dedi Henry tekrar, dalgın dalgın, bu adın çağrıştırdığı lezzetleri emmek ister gibi heceleri dilinde yuvarlayarak. Bir başlık için kesinlikle *Peter Ibbetson*'dan daha ahenkli ve akılda kalıcıydı. Bu ismi yazarken soyadındaki *e*'yi ve *o*'yu nereye koyacağından asla emin olamıyordu. "Bunu daha önce duymuş gibiyim ama bir kız ismi olarak değil."

"Buna bir Fransız masalında rastladım, çocukken" dedi Du Maurier. "Trilby perinin adıydı ama nedense hikâye İskoçya'da geçiyordu. İsmin Fransız mı yoksa İskoç mu olduğu hakkında hiçbir fikrim yok ama hoşuma gitti ve aklımda kaldı. Şantözüm için uygun göründü bana."

"Şimdi hatırladım!" diye haykırdı Henry. "Eugénie Guérin'in köpeğinin adıydı bu!"

"Öyle miydi, Tanrı aşkına?" dedi Du Maurier gülerek. "Neyse ki okurlarımın pek azı senin Fransız edebiyatı hakkındaki bilgine sahip, James." Batıl bir inancın gereği masanın tahtasına dokundu. "Eğer okurlarım *diyecek* kadar şanslı olursam, yani."

Henry İtalya tatilinden keyif aldı. Siena çok hoş bir yerdi; henüz Floransa ya da Roma kadar çok turist tarafından "keşfedilmemişti". Diğer taraftan *vaporetto*'larla* dolu kalabalık Venedik, sezgili ziyaretçilere hâlâ sığınaklar, hazineler ve benzersiz manzaralar sunuyordu.

*İt.: Küçük vapur. (ç.n.)

Özellikle eğer Büyük Kanal üzerindeki bir *palazzo*'da oturma şansına sahiplerse ve ellerinin altında onları, tenha bir kiliseye ya da lagündeki bozulmamış bir adaya uçuracak bir gondol bulunuyorsa. Venedik'ten Lozan'a gitti; Harvard'dan tatil iznini alan William, karısı Alice ve dört çocuklarıyla yazı burada geçiriyordu. Çocuklardan ikisi daha bebekti ve Henry onları hiç görmemişti; Harry'yle Peggy Amerika'ya son gidişinde dizinde hoplattığından beri, bir hayli büyümüşlerdi. Varışından hemen sonra William'ın bir yürüyüş turuna çıkmasıyla Henry'nin canı sıkıldı, planlarla ilgili bir anlaşmazlık baş göstermişti ve ziyaretini kısa keserek on gün sonra oradan ayrıldı. Gerçi bu, sevimli amca görevini yapmak için ve ona kalırsa İsviçre için, yeterince uzun bir zamandı. Paris'te kısa bir mola vererek ağustosun ortalarında Londra'ya döndü. Valizinde, seyahatleri sırasında yazmış olduğu, *Mrs. Jasper* adlı bir oyunun tamamlanmış taslağı vardı.

Kaba güldürüye yaklaşan, neşeli bir durum komedisiydi bu; ana hatlarıyla kendi kısa hikâyelerinin birinden alınmaydı ama olay, aslındaki İtalya yerine İngiltere'de geçiyordu. Konu pervasız bir annenin, genç bir adamı kızıyla evlenmesi için oyuna getirme çabaları üzerinde dönüyordu Oyuna adını veren ve genç bir dul olan kadın kahraman, bir plan kuruyor, sonra vazgeçiyor ve bu nişanlılıktan kendini kurtarması için genç adama yardım etmeye çalışıyor ama sonunda genç adamla birbirlerine âşık oluyorlardı. Karakterler arasında başka birçok flörtler, kıskançlıklar, karşılıksız aşklar ve anlaşmazlıklar oluyor, bu da onları, birbirlerini kovalar ya da birbirlerinden saklanırken, sürekli bir giriş ve çıkış karmaşası içine sokuyordu ve birinci sahnede, Henry'nin yenilik olacağını düşündüğü, bir fotoğraf makinesiyle ilgili birtakım olaylar vardı. Piyesi; sınırlılığını kabul ettiği bir konuyu, bir hokkabaz gibi maharetle oynatışıyla seyircinin çekici bulacağı katıksız bir eğlence olarak görüyordu Tabii, uygun oyuncular gerekecekti; mizahi *élan** ve kusursuz zamanlama sahibi oyuncular ve başrolde karizmatik bir aktris.

Aklındaki kişi Ada Rehan'dı; kendisi de ilginç bir tiyatro fenomeni olan Augustin Daly'nin yapımlarının yıldızı, İrlandalı-Amerikalı bir aktristi bu. Broadway'de bir yapımcı olarak ün yapan Daly, son

* Fr.: Şevk, gayret, güç. (ç.n)

yıllarda kumpanyasını Londra'ya getirerek Lyceum'da son derce başarılı birkaç sezon geçirmişti. Çok yönlü repertuarında, orijinal metinlere alışılmıştan daha yakın yorumlarla, Shakespeare'in oyunlarına da yer vermişti. *The Taming of The Shrew** ve *As You Like It* ** oyunlarında gayet cüretkâr davranmış ve bunlar coşkuyla karşılanmış, Katherina ve Rosalind rollerinde Ada Rehan'ın performansı özellikle takdir edilmişti. Şeref payesine layık görülmüş saygıdeğer şair Alfred Lord Tennyson, oyunlara öyle hayran kalmıştı ki Maid Marion rolünü Bayan Rehan'ın oynaması şartıyla Daly'ye, Robin Hood üzerine yazdığı manzum oyununu yani, *The Foresters*'ı [Ormancılar] teklif etmişti; müziklerinin Arthur Sullivan'a ısmarlandığı söyleniyordu.

Henry, Bayan Rehan'la önceki sonbahar, *The American*'ın prömiyerinden hemen önce tanışmıştı. Bu karşılaşmada Rehan, Henry'ye Daly'nin bir mesajını iletmişti: Aktris için uygun bir rol bulunan bir oyun bekliyordu yazardan. Daly kısa bir süre önce, Londra'da kumpanyası için kalıcı bir yuva olmak üzere, Leicester Meydanı'nda yeni bir tiyatro inşa etmeye niyetlendiğini ve bu arada New York'ta da faaliyetlerine devam edeceğini açıkladığından ve bu da Henry'nin eserlerinin aynı idare tarafından Atlantik'in her iki yanında sahneye koyulması ihtimalini doğurduğundan, teklif daha da cazipti. Henry, Daly'yi *The American*'ın ilk gecesine davet etmiş ve ona iki oyun için taslaklar göndermiş ama bunlar bir tepki getirmemişti. Oysa şimdi elinde, hem yönetmene hem de aktrise cazip gelebilecek bir şey olduğunu düşünüyordu. Bayan Rehan'a, oyunu ona okumak istediğini yazdı ve Bayan Rehan hemen kabul ederek bunun bir öğleden sonra, ilk tanıştıkları, ortak arkadaşları Bay ve Bayan Barrington'ın evinde yapılmasını teklif etti.

Bu çift, okuma için kabul salonlarını sunmaktan, izleyici rolünü oynamaktan ve perdeler arasında çay ikram etmekten çok mutlu oldular. Ada Rehan, belki de kasıtlı davranarak, biraz geç kaldı; çünkü belli ki "giriş yapmak"tan hoşlanıyordu. İncelikle biçimlendirilmiş ayakkabılarının ucundan, itinayla taranmış saçlarının tepesine kadar bir aktristi o ve geciktiği için özür dilerken gülümsüyor, gözlerini

* William Shakespeare, *Hırçın Kız*, Mitos Boyut Yayınları, 2006. (ç.n.)
** William Shakespeare, *Nasıl Hoşunuza Giderse*, Remzi Kitabevi, 1996. (ç.n.)

kırpıştırıyor ve abartılı el hareketleri yapıyordu. Uzun boylu ve güzeldi üstelik, bir eleştirmenin dediği gibi "kadife bir ses"i vardı. Küçük performansını bitirdiği zaman, onun için hazırlanan dik arkalıklı koltuğa yerleşti ve itinalı bir dikkat pozu takındı; bu arada Henry de benzer bir koltukta onun karşısına oturdu ve oyununu okumaya başladı. Barrington'larsa bir kanepenin rahat derinliklerinden onu dinlemeye koyuldular. Bayan Rehan, Henry'nin dilediği kadar gülmedi ve kesinlikle Barrington'lar kadar da; ama Henry onun sık sık gülümsediğini hissediyordu ve bitirdiği zaman, "Evet, bu çok güzeldi. Çok teşekkür ederim, Bay James" dedi.

Barrington'lar bu sözlere takdirlerini eklediler ve sonra, yazarla aktrisin baş başa görüşmelerine imkân vermek için sessizce çekildiler.

"Şu halde... sizce 'gider' mi bu?"

"Neden olmasın?" dedi Bayan Rehan.

"Peki, kendinizi Bayan Jasper rolünde görebiliyor musunuz? Ben, cidden mükemmel oynayacağınıza inandığımı söylemeliyim."

"Evet. Evet, zannederim görebiliyorum" dedi Bayan Rehan, Henry'yi sevindiren bir biçimde. "Rolün büyük imkânları var. Konunun bütün giriftliklerini takip edebildiğimden emin değilim?"

"Evet, anlıyorum... ama tabii icra ederken?"

"Evet, icra ederken her şeyin açıklığa kavuşacağından eminim. Augustin'in adına konuşamam, tabii; ama oyunu ona gönderelim ve hakkında ne düşündüğünü görelim."

Henry eserinin daha ayrıntılı bir biçimde tartışılmasını isterdi; ama Bayan Rehan, şimdiden eşyalarını toplayarak gitmeye hazırlanıyordu. Anlaşılan bir başka randevuya geç kalmıştı. Ancak oyunu kendi övgüleriyle beraber Daly'e şahsen iletmeyi üstlendi ve Henry evine doğru gayet hafif adımlarla yürüdü.

Bir hafta kadar sonra yapımcıdan, oyunun hoşuna gitmiş ama onu tam olarak tatmin etmemiş olduğunu bildiren ve bir toplantı yaparak daha ayrıntılı görüşmeyi teklif, eden kısa bir mektup geldi. Henry bunu bir ret ama cesaret verici bir ret anlamında değerlendirdi ve daveti kabul etmeye değeceğini düşündü. Birkaç gün sonra randevu alarak Shaftesbury Caddesi'ndeki ofisinde Daly'yi ziyaret etti. Elli

yaşlarındaki bu iriyarı, uzun boylu, yakışıklı, hafifçe melankolik adamın, tipik İrlandalı yüzü ve kır bıyığıyla çarpıcı bir tezat yaratan, ortadan ayrık koyu renkli saçları vardı. Yapımcı Henry'yi, bir Amerikalının teklifsizliğiyle gömlek ve yelek giymiş olarak karşıladı ve öğleden sonra saat üçte ona viski ikram etti; Henry ise bunu kibarca reddetti. Daly yeni tiyatrosunun planlarını çalışma masasına sermişti; bunları Henry'ye göstermekten ve burasının sahip olacağı bütün yeni sahne değiştirme ve aydınlatma imkânlarıyla ve halka açık mekânlarının ihtişamıyla övünmekten keyif aldı. Nihayet *Mrs. Jasper'ı* tartışmaya başladıklarında, Henry'nin beklediği üzere bir ceset üzerine dramatik bir soruşturma değil, tedavi amaçlı ameliyat konusunda bir konsültasyon gibi geçti görüşme. Daly'nin birkaç eleştirisi ve önerisi vardı ve Henry bunların çoğunu kabul etti, özellikle Ada Rehan'ın rolünü artırmanın ve her sahnenin bitiminde, son sözleri onun almasını ayarlamanın önemini. Henry, oyunun, bu notları içeren bir başka taslağını yazmaya ve tekrar teslim etmeye mutabık kalmış olarak ayrıldı.

Aceleyle eve gitti ve aynı gün, henüz bütün fikirler aklında netken işe koyuldu. Birkaç hafta içinde çalışma tamamlanmıştı ve Henry düzeltilmiş oyunu, oradaki yapımın sezonuna nezaret etmek için New York'ta bulunan Daly'e gönderdi. Kısa bir zaman sonra yönetmenden, oyunu kabul ettiğini ve gösteri başına 25 dolarlık sabit bir fiyat teklif ettiğini bildiren, kısa bir mektup aldı. Henry sevinçten havalara uçtu. Tek pürüz, yapımın Londra'daki yeni tiyatronun tamamlanmasını beklemek zorunda oluşuydu; çünkü Daly oyunun, bu yeni salonun ilk sezonunu süslemesini istiyordu. Ancak bu arada, oyunu önce New York'ta sahneye koyma ihtimalini de sunuyordu.

Sonra, projeyi fazlasıyla aşina bir atalet sarar gibi oldu. Henry haftalarca Daly'den hiçbir haber almadı. Sabırsızlığına hâkim olmaya çalıştı ve bu arada bir kez daha o eski savaş atını, *The American'ı* tımar ederek kendini oyaladı. Compton taşradan, dördüncü sahnenin seyirci sayısını azaltıcı bir etki yapmaya devam ettiğine dair haber göndermiş ve bu sahneyi, Claire Cintré'nin kardeşi Valentin'in düellodan sağ çıkmasına imkân verecek bir biçimde yeniden yazmasını önermişti. Henry Compton'ın teklif ettiği acemice düzeltmeyi

beğenmemişti; ama harıl harıl çalışan beyni, meseleyi oluruna bırakamadı ve kısa zamanda aynı etkiyi sağlamak için daha tatmin edici bir yol buldu.

Derhal Compton'a, yeni sahneyi süratle teslim edeceğini vaat eden hevesli bir mektup gönderdi; iş beklediğinden daha karmaşık ve oyalayıcı çıktı. Yeniden yazılan dördüncü sahneyle tutarlı olsun diye önceki üç sahnede yapılan birçok küçük değişiklik ve taslak Londra ile Compton'ların çadır kurduğu taşra kasabaları arasında bir ileri, bir geri gidip gelirken, mektup ve telgraf yoluyla da bol bol fikir teatisi yapılması gerekti. Bütün oyunun tek güvenilir metni bu olduğundan, ara sıra suflör nüshasını ödünç almak ve iade etmek ve çeşitli taslaklar yazıldıkça, yeni sahneleri tekrar tekrar kopya ettirmek icap ediyordu ve ne zaman Compton'lara bunlardan birini gönderse, yanına her değişikliğin dramatik nedeninin ayrıntılı bir açıklamasını ve yeni sözlerin nasıl söylenmesi gerektiğine dair aynı derecede ayrıntılı notlar ekleme mecburiyeti duyuyordu. Henry çizmelerinin, De Vere Konakları ile Batı Kensington Postanesi arasındaki kaldırımı gözle görülür bir biçimde aşındırıyor olması gerektiğini düşünüyordu.

Akılcı herhangi bir kıstasa göre, harcadığı bunca çabanın anlamsızlığını biliyordu. *The American*'ı ne kadar düzeltirse düzeltsin, Londra sahnelerinde asla bir şans daha yakalama ihtimali yoktu ve eğer Compton onu taşra repertuarından çıkarmaya karar verecek olursa, kendisi bunun sonucunda pek fazla gelir ya da şan kaybına uğramayacaktı. Yine de onu suyun üzerinde tutma imkânı olduğu sürece, başarısız oyunların unutulmuşluğuna batmasına izin vermeye gönlü razı gelmiyordu Ne de olsa, o zamana kadar profesyonel olarak sahnelenmiş tek dramatik çalışmasıydı hâlâ o ve bir gün, Compton'ı bir diğer oyunu üstlenmeye ikna etme ümidini taşıyordu. Bu yüzden, konuşmaları dikerek, sökerek ve yeniden dikerek, *The American* üzerinde köle gibi çalışıp durdu, ta ki Compton'a söylediği gibi, "etin ve kemiğin dayanabileceği kadarı"nı yapana dek. Kasım ortasında, tamamen düzeltilmiş oyunu, şahsen teslim etmek üzere, Compton Komedi Kumpanyası'nın oyun sergilediği sevimli Tiyatro Royal'in bulunduğu Bath'e gitti. Compton'lar yeni dördüncü sahneye bayıl-

dıklarını beyan ettiler ama Bristol'daki bir deneme, başka düzenlemeler, başka kesintiler ve başka yeni konuşmalar gerektiren bazı sorunları daha ortaya çıkardı ve Henry kasımın son haftasında, uğursuz bir zehir gibi sokaklarda asılı duran ve De Vere Konakları'nın dördüncü katında bile lambaların bütün gün yanmasını gerektiren, "bulamaç" kıvamındaki kurumlu bir sisle boğulmuş bir Londra'da, bunlar üzerinde çalıştı.

Nihayet, nihayet *The American*'la işi bitmeden hemen önce, Daly'den yeni haber aldı; Daly, *Mrs. Jasper*'da birtakım kesintiler ve düzeltmeler daha istiyor ve Ada Rehan'ın oyunun sonunda okuması için, restorasyon komedisi usulünde, kafiyeli beyitler halindeki eğlenceli manzum bir parça sağlayıp sağlayamayacağını soruyordu. Gençliğinden beri bir tek manzum mısra bile yazmayan Henry, bu öneriden ürkmüştü ama yapılan taleplerden, oyunun New York'ta sahnelenmesinin yakın olduğunu hissederek azimle bu amaç için ritmik nesir halinde, sevimli, hoş, kibar bir konuşma yazdı ve yönetmenin dikkat çektiği diğer noktalarla da seri bir biçimde ilgilendi. Düzeltilmiş metni gönderdi ve birkaç hafta heyecanla bekledi ancak bir süre sonra, oyunun New York'ta sahnelenmesinin aslında pek akla yakın olmadığını ve Londra'da sahnelenmesininse 'Daly'nin Tiyatrosu' inşaatının –çünkü ona, biraz kibirli bir biçimde, bu ad verilecekti– duvarcıların grevinden ötürü gecikeceğini öğrendi. Diğer taraftan, düzeltilmiş oyun yönetmeni tatmin etmişti anlaşılan, bunun aksini gösteren bir söz etmemişti. Hare'in, *Mrs. Vibert*'la ilgili planlarını sormaya ise artık zahmet etmiyordu; çünkü bu tür sorguların kaçınılmaz olarak getirdiği sonu gelmez bahaneler, boş vaatler ve apaçık yalanlar dizisiyle kendini küçük düşürülmüş hissediyordu. Böylece yıl sonu yaklaşırken, Henry'nin oyun yazarlığıyla servet kazanma planı hâlâ bir düştü.

Bu arada, Henry'nin aralık başında aldığı bir mektuptan öğrendiğine göre; Du Maurier'nin bir romancı olarak kendini kabul ettirme çabalarında, şansı daha iyi gidiyordu. Harper'dan Clarence McIlvaine ile bir yemek yemişti ve McIlvane, Du Maurier'ye *Trilby*'yi beğendiklerini ama bazı tartışmalı noktaların, "rahiplik karşıtı tiratlar

vesaire"nin kesilmesi koşuluyla, onu Atlantik'in her iki tarafında yayımlamak istediklerini söylemişti. Du Maurier'ye okurların raporlarından bazıları gösterilmişti; o da bir tanesinden alıntı yapıyordu: *"Peter Ibbetson'dan sonra su götürmez bir ilerleme... güzel bir çalışma; kusurlarla dolu ama eleştiriyi aşan aydınlık bir şeyle de dolu... öyle geniş, öyle insani, öyle nüfuz edici ki büyük bir kitleye hitap edecek."* Harper öncekiyle aynı koşulları teklif ediyordu; Du Maurier ise yayıncıları o "aydınlık bir şey" için daha fazlasını uçlanmaya razı edebileceğinden ümitliydi. Fransızca bir dipnot, beklenebilecek aydınlık türünü şaka yollu tarif ediyordu: *"Lampions anticléricaux. Spécialité d'éclairage moral. Nudité-chasteté &c. &c. Voir 'Trilby'"** Henry, içinde minik bir kıskançlığın sızısını duydu; hiçbir yayımcı onun çalışmalarını böyle coşkuyla karşılamamıştı ama bunu, aşağılık ve aslında saçma bir şey olarak derhal aklından uzaklaştırdı. Hemen cevap vererek tebriklerini iletti: "Brava Trilby... bravo Harper & Harper'ın Okurları & Harper'dan McIlvaine & bravi tutti!** Bu büyük hükümden bütün kalbimle sevinç duyuyorum." Romanı okumaya hayli heves ediyor, okumak istiyordu şimdi ama anlaşılan Du Maurier, yayımlatmak için hiç acele etmiyordu. Yeni kitabın telif hakkı olarak, ilk kitabınınkinin iki katı olan 2.000 sterlinlik bir ücret elde etmiş, resimlemeyi de kendisi üstlenmişti; gerekli çizimleri yapmak ve metnini düzeltmek için ona bir yıl verilmişti.

* Fr.: Rahiplik karşıtı lambalar. Ahlaki aydınlatma özelliği. Çıplaklık saflık vesaire vesaire. Bakınız "Trilby". (ç.n.)
** İt.: Herkese bravo. (ç.n.)

Sekizinci Bölüm

Henry için, 1893 yılı uğursuzlukla başladı: bir gut nöbetiyle. Bu sancılı musibetle ilk karşılaşmasıydı ve yılbaşında Gosse'un evindeki arkadaş toplantısında, bardaklar dolusu sıcak punç içmekten kaynaklanması muhtemeldi. Gosse böyle vesilelerde içki konusunda pek müsrifti; püritence yetiştirilme tarzının, o katı perhizlerin acısını çıkarıyordu şüphesiz. Dairesinden dışarı çıkamaz haldeki Henry arkadaşına, yarı şaka yollu, "Bunun, sonun başlangıcı olduğunu hissediyorum" diye yazdı. Nisanda elli yaşına basacaktı. Çılgınca iyimser tahminlere göre bile, şimdiye kadar yaşadığından daha az senesi kalmıştı ve gerçekleştirilmemiş emellerinin, zayıflayan canlılığının ve azalan zaman rezervlerinin bilinciyle bunalıyordu. Bir yazar olarak kimliğini kaybetme tehlikesinde olduğunu, bir romancı olarak

sönmeye yüz tutan bir şöhretle, bir oyun yazarı olarak hâlâ yakalayamadığı şöhret arasındaki bir boşluğa düştüğünü hissediyordu. İkincisini bir elde edebilse, ilkini de canlandıracak gücü ve güveni bulacağından emindi. Bu arada başka yazarların –mesela Kipling'in, Wilde'ın, Thomas Hardy'nin ve özellikle Bayan Humphry Ward'un– *aslında kendi* hakkı olduğunu hissettiği ilgiyi topladıklarını görerek azap çekiyordu. Bunu hissediyor ama acınacak derecede zayıf ve kıskanç görünme korkusuyla en yakın arkadaşlarına bile açıkça itiraf edemiyordu. Bu karmaşık endişeleri ve özlemleri, "The Middle Years" [Orta Yaş] adını verdiği bir kısa hikâyeye koydu o da.

Öykünün kahramanı Dencombe, yavaş yavaş ve çok büyük bir ihtimamla ürettiği eserleri saygı gören ama geniş kitlelerce okunmayan bir romancıydı; ve şimdi, orta yaşlarında, yüceliğe ulaşma ümitlerinin kısa kesilmesi tehlikesini getiren bir hastalığa yakalanmıştı. *"Son birkaç yılda en keskin biçimde hissetmiş olduğu sızı buydu... tükenen zaman, azalan fırsat duygusu... yapması gereken her şeyi yapmış ama yine de istediğini yapamamıştı."* Bu kasvetli düşünce, bezgin Dencombe'a, Bourmemouth'ta denize bakan bir bankta oturmuş, yayımcısının az önce gönderdiği, içinden yeni –ve hemen hemen kesinlikle son– romanının bir nüshasının çıkacağını bildiği bir paketi dizinde dengelerken geliyordu. Kitabı paketinden çıkarmak için gerekli enerjiyi toplayarak tazelenmiş bir özsaygının kıpırtısıyla onu gözden geçirdikten sonra, kayalığın kenarındaki yolda biri yaşlı, diğeri genç iki kadına eşlik eden genç bir adamın elinde bulunan, aynı kitabın başka bir nüshasını kapağından tanıyordu. Bu insanları da tanıyordu zira onunla aynı otelde kalıyorlardı. Doktor Hugh adlı genç adam, Dencombe'un romanının ilk nüshalarından birini edinmişti; çünkü onun eserlerine tutkulu bir düşkünlüğü vardı. *"Şans, bezgin edebiyat adamını, yeni kuşaktan en büyük hayranıyla karşı karşıya getirmişti"* –böyle bir hayranının olmasından gurur duyacağına kuşku yoktu– Bundan sonra Dr. Hugh, kendini hasta yazarla ilgilenmeye ve onu iyileştirmeye adıyordu ve yazar, *"nekahetin zayıf kanatlarında yine biraz yükselirken ve böylesi bir kurtarışın o mutlu nosyonunu hâlâ aklından çıkaramazken tam da şöhretinin kalesi ve hakiki hazinesinin içinde toplanacağı müstahkem mevki olacak olan muhteşem bir 'son dönem üslubu'nun davasını müdafaa etmek için bir başka ifade tarzı"* buluyordu. Henry'nin tekrarlanan bir düşüydü bu; bir

oyun yazarı olarak gözle görülür bir başarıya ulaşarak, bir romancı olarak amiyane "başarı" kavramları konusundaki bütün endişeleri aştığı zaman gerçekleşecek ama çok fazla açığa vurmayı arzu etmediği bir düş. Kelimenin edebi anlamıyla olduğu kadar olağan anlamıyla da doğruluk, hikâyedeki yazardan bu mutlu sonucun esirgenmesini gerektiriyordu. Dencombe hikâyenin sonunda, orta yaşlarında, hayatının işi tamamlanmadan ölmeliydi. Henry kendini bu çıkmazda hayal ederek o derece dokunaklı ve etkili bir ölüm döşeği konuşması döktürdü ki kaleme alırken kendi gözlerinden yaş geldi: " *'İkinci bir şans... yanılgı* burada *işte. Bir taneden fazlası kaderimde yokmuş. Biz karanlıkta çalışırız... elimizden geleni yaparız .. her şeyimizi veririz. Kuşkumuz tutkumuzdur ve tutkumuz görevimizdir. Gerisi sanatın çılgınlığıdır.'* " Son iki cümlenin tam olarak ne anlama geldiğinden kendisi de pek emin değildi; Hamlet'in ve Kral Lear'ın söylevleri gibi, herhangi yavan bir tefsirin ifade edebileceğinden fazlasını ihtiva ediyorlardı. Yarın ölecek olsa bunların, mezar taşına yazılmasından mutluluk duyardı.

Hikâyede risk altında olan şeyi daha da yoğunlaştırmak için, Dr. Hugh'un yazara bağlılığının, hamisi olan yaşlı hanımı kendinden uzaklaştırmasına ve böylece bu hanımefendinin yanında kalan genç hanımla evlenme şansını kaybetmesine yol açmasına karar verdi. Henry hikâyeyi baştan okuduğu zaman Fenimore'un, onun bir kez daha kadınlarla sanatı ya da evlilikle sanatı karşı karşıya getirdiğini söyleyeceğini düşündü ve haklı da olurdu; kanıt inkâr edilmez bir biçimde orada, son sayfadaydı; doktor genç kadınla olan bağlantısını isteyerek feda ettiğini beyan eder ve ölüm döşeğindeki romancıya edebi başarısı konusunda güvence verirken: " *'Son derece başarılısınız!' dedi Doktor Hugh, genç sesine bir evlilik çanının ahengini katarak.*" Henry bu ironili evlilik mecazını iptal etmeyi ya da yerine başka bir şey koymayı düşündü ama sonra onu yazıldığı gibi bıraktı. Fenimore bunu okuduğunda hem kızacak hem de haklı çıktığını hissedecekti; ama Henry'nin gerçek duygularıyla ilgili herhangi bir yanılgı içinde olmaması daha iyiydi. Bazı konularda, kurguları kanalıyla sohbetlerinde olduğundan daha dürüstçe iletişim kunnuş oluyorlardı.

Şimdi Henry'nin hayatında, Dr. Hugh tipinin birkaç benzeri vardı. Halkın ilgisizliğinin açtığı yaralara özel hayranlıklarının merhe-

mini süren, zeki ve sevimli genç adamlardı bunlar ve tesadüfen genellikle uyruk değiştirmiş Amerikalılardı. Zavallı Balestier bunlardan biriydi. 1890'da Boston'dan Londra'ya gelen ve süratle *The Times*'da bir pozisyon edinen yakışıklı ve son derece zeki gazeteci William Morton Fullerton ise Henry'nin hayatında, Balestier'nin bıraktığı boşluğu doldurmasına yardım etmişti; aşağı yukarı aynı sıralarda Amerika'dan İngiltere'ye taşınıp The Bodley Head'de editörlük göreviyle John Lane'e katılan, yetenekli yazar ve vizyon sahibi yayıncı Henry Harland da öyle. Bir de Jonathan Sturges vardı; yakalandığı çocuk felcinin kurbanı olan, neyse ki külliyetli bir özel gelirle donatılmış olup bunu gazetecilik, edebiyat ve tercümelerle tamamlayan Jonathan. Bu tercümeler arasında, Henry'nin desteğiyle başlatılan ve tamamlanan Maupassant hikâyeleri derlemesi de bulunuyordu. Henry bu genç adamlardan hiçbirinin, kabul gören kanlı canlı Anglo-Sakson erkeksilik modeline uymadığının bilincindeydi; gerçi bu modelden değişik şekillerde ve değişik nedenlerle ayrılıyorlardı: Sturges, zavallı adam, fiziksel musibetinden dolayı, Fullerton görünüşe göre erkek ve dişi güzelliğine aynı derecede çekim duyduğu için ve Harland –ki o evliydi– önceleri estetizm olarak bilinen ve şimdi, *la fin du siècle** yaklaştıkça, sefahat demeye başladıkları şeye karşı ilgisi yüzünden. Hatta her üçü de İngiltere'nin gözünde, sanattaki bu akımın önder ruhu olan Oscar Wilde'ın arkadaşıydılar. Henry'nin, Wilde'dan ve beraberinde her yere taşıdığı cinsel skandal atmosferinden uzak durmasına rağmen, sevgi dolu ama tabii ki bütünüyle usturuplu olan üç genç adamla kurduğu ilişkiyi etkilemiyordu bu. Bir anlamda Fenimore'la yakınlaşmasının nedeni, Napoli'de Zhukovski'yle yaşadığı can sıkıcı deneyim, kendi gençlik haline ait bir şeydi. Şimdi orta yaşın sakin sularına ulaşmış, erkekliğin erken dönemlerindeki seksle bağlantılı bütün tehlikeleri ve sorunları, belirsiz özlemleri ve fiziksel rahatsızlıkları atlatmış olduğundan, sempatik genç adamlarla arkadaşlık kurmakta bir sakınca görmüyordu. Du Maurier ve Gosse gibi eski dostlara elbette paha biçilemezdi; ama ne de olsa insan, onların desteğini kanıksıyor ve çalışmaları hakkındaki övgülerini ihtiyatla karşılıyordu. Yara almış liyakate, zeki ve yete-

* Fr : Yüzyılın sonu. (ç.n.)

nekli bir genç adamın takdiri ve müridin üstada saygısı kadar tatlı gelen bir şey yoktu. Hatta Morton Fullerton bağlılığını, Henry'ye yazarken onun üslubunu taklit edecek kadar, kendi mektuplarından birine, onun yayımlanmış bir makalesinden ibareler katacak kadar aşırı bir noktaya vardırdı. Henry, bunun için ona hafif bir tekdir tokadı kondurmanın basiretli bir davranış olacağını düşündü. Ne de olsa, iyi bir şeyin bile fazlası fazlaydı.

Mektup, Fullerton'ın yılın başlarında *Times* bürosunda çalışmak üzere görevlendirildiği Paris'ten gelmişti. Henry, genç adamın arkadaşlığını ve sohbetini özlüyordu; mart ortalarında uzun bir süre kalmak üzere Paris'e gitmesi, kısmen tekrar bunların tadına varmak içindi. En sevdiği otelde, Vendôme Meydanı'nın yakınlarında, Rue de la Paix'deki Westminster'da kaldı. Gut ona hâlâ sıkıntı veriyordu ama Morton'ın "keşfetmiş" olduğu kahvelerde ve restoranlarda onunla buluşmak için bulvarlarda topallayarak dolaşmayı başarabiliyordu. Henry Harland da tesadüfen aynı sıralarda Paris'teydi ve birlikte keyifli bir yemek yediler. Yemekte Harland hevesle yeni çıkacak bir dergiden sözetti. İngiliz edebiyatının kültür düşmanı, muhafazakâr dünyasına meydan okumak ve onu dönüştürmek üzere tasarlanmış, dergiden çok kitabı andıracak –hatta *The Yellow Book* adı verilecekti– yeni, kaliteli bir edebiyat dergisi yayımlama planlarını açıkladı. Dergi, ipuçlarını Fransız edebiyatındaki yeni gelişmelerden alan, genç nesil yazarların en iyi çalışmalarını yayımlayacak ve Aubrey Beardsley adında, son derece parlak, yeni bir sanat dehası tarafından resimlendirilecekti; ama Harland bu yayına "bakır tabanlı edebi nitelik" dediği şeyi verebilmek için Henry'yi katkıda bulunmaya teşvik etmeye niyetliydi. Henry, Aubrey Beardsley'nin siyah beyaz çizimlerinden bazılarını görmüştü. Bunlar üslup ve içerik bakımından Du Maurier'ninkilerden alabildiğine uzaktı ve Henry kendi eserlerinin, genç sanatçınınkilerle aynı sayfalar arasına rahatça oturacağından emin değildi; ama Harland'ın davetini tedbirli bir memnuniyetle karşıladı ve dergi ilk çıkışını yapmaya daha da yaklaştığında, *The Yellow Book*'a yapabileceği uygun bir katkı düşüneceğine söz verdi. "Sizden gelecek herhangi bir şey harika olur" dedi Harland. "Hatta istediğiniz kadar uzun da olabilir." Kesinlikle özendirici bir şeydi bu çünkü Henry'nin

hikâyeleri, dergi editörleriyle önceden anlaşmaya varılan sınırları aşardı hep. *"The Middle Years"*i, mayısta yayımlanacağı *Lippincott's* dergisinin amansız editörü tarafından üzerinde ısrar edilen, altı bin kelime sınırının altında tutmak için verdiği kahramanca mücadeleden daha yeni çıkmıştı.

Paris'teyken Gosse'dan John Addington Symonds'ın öldüğünü duydu. Henry için önemli ve uzun süreli bir ilgi kaynağı olan bir şahsiyetti bu; Symonds'un hayatını gözlemleyerek nazik bir mesele saydığı, erkekler arasındaki sevecen ilişkiler konusundaki kendi konumunu tanımlayabilmiş ve açıklığa kavuşturabilmişti. Symonds Henry'nin bilincinde ilk kez, 1870'lerde, İtalyan Rönesans'ı hakkında, birçok cilt tutan ve son derece hayran kaldığı bir çalışmanın yazarı olarak yer etmişti ve aynı kültürlü kalemden çıkan, daha sonraki ilim ve eleştiri eserlerine de böyle hayran kalmıştı. Tüberkülozdan mustarip Symonds, karısı ve çocuklarıyla İsviçre'de yaşıyor, sık sık İtalya'ya gidiyordu ve Henry onunla yalnız bir defa, yetmişlerin sonunda Londra'da karşılaşmıştı. Ama birkaç yıl sonra bir hürmet ifadesi olarak, Venedik üzerine yazdığı makalelerinden birini göndermiş ve son derece mültefit bir cevap almıştı. Symonds'a çok yakın olan Gosse'un dediğine göre, mutsuz bir evliliği vardı ve sert bir püriten olan karısı, kocasının eserlerinin pagan, aşırı estetik ve ahlaksızlığa karşı müsamahalı bulduğu niteliğini kesinlikle tasvip etmiyordu. Henry bu veriyi not etti ve daha sonra *"The Author of Beltraffio"* adlı küçük, karanlık bir hikâye haline getirdi; edebiyat hayatı hakkındaki ilk öykülerinden biriydi bu ve öyküde, bir romancının karısı, kocasının sürdürdüğü çalışmalarından öyle nefret ediyordu ki oğullarının büyüyüp onları okumasındansa ölmesine izin veriyordu. Hikâyeyi hatırladıkça Henry bunun, Fenimore'un ekmeğine biraz daha yağ sürdüğünü kabul etmek zorunda kalıyordu. Hikâye İngiltere'de geçiyor ve tabii Symonds'ın açık seçik bir portresini betimlemiyordu; gene de hikâyedeki yazarın romanının İtalyan çağrışımlı başlığı, birkaç bilgili okur için bir ipucu niteliği taşıyabilirdi. Henry, *"Beltraffio"*nun çetrefilli içeriğini belirsiz ve yoruma açık bırakıyordu hatta kendisinin bile bunu bilmesini gerekli görmüyordu. Ancak zaman içinde, Symonds'ın yaradılış itibariyle ve muhtemelen

pratik yaşamında da bir Uranist ya da yeni yayılmaya başlamış olan terimiyle homoseksüel olduğu ve yazarla karısı arasındaki uyuşmazlığın gerçek nedeninin, bu olduğu ortaya çıktı. Ölümünden sadece birkaç ay önce Gosse Henry'ye, Symonds'ın yazdığı, özel basılmış bir kitapçık göndermişti. *A Problem in Modern Ethics* adındaki bu kitapçık, neredeyse erkekler arasındaki fiziksel sevgiye müsamaha gösterilmesini talep ediyordu; bu tür ilişkilerin en yüksek medeniyet seviyeleriyle bağdaşmaz olmadığını iddia etmek üzere de Plato'nun Atina'sında, olgun vatandaşlarla gençler arasında ki emsallerini gösteriyordu. Henry, kendisinin genç hayranlarıyla olan ilişkileri için, Atina ya da Plato tarzı akıl hocasıyla, reşit olmuş genç modelini cazip buldu; ama müstehcen bir biçimde fiziksel olmaksızın. Selamlaşır ya da ayrılırken arkadaşlar arasında bir sarılma ya da kucaklaşma tamamen doğaldı elbette ve Anglo-Saksonların, erkekler arasındaki böyle sevgi –ya da aşk neden buna aşk denmesin?– gösterilerine karşı soğuk önyargısına esef ediyordu. Ama içindeki bir titizlik çıplaklığı, mahrem yerlerin etrafı yoklayarak birbirine kenetlenmesini ve tohum harcanmasını içeren herhangi bir yakın cinsel temas düşüncesinden irkiliyordu. İtiraf etmek gerekir ki –gerçi bunu kendisiyle yaptığı en gizli söyleşilerde, yalnız kendine itiraf ediyordu–, güzel bir kızdan ziyade bu şekilde güzel bir genç erkekle meşgul olduğunu zihninde canlandırmak ona daha kolay geliyordu; ama böyle tedirgin edici fantezileri eyleme geçirmek için duyabileceği herhangi bir zaafa karşı direncini daha da güçlendiriyordu bu. Eğer başka erkeklere çekim duyup sevgiyi şehvetten ayırmayı imkânsız bulan erkekler varsa şehvetlerine mahremiyet içinde teslim olsunlar, toplumun iznini ve onayını almaya çalışmasınlar ve sapkınlıklarını teşhir ederek topluma meydan okumasınlar. Henry'nin üzerinde etraflıca düşündüğü kanaati buydu. Toplum sadece ırkı ileriye, geleceğe taşıyan büyük yaşam gücü olan üremeyle ayrılmaz bir biçimde bağlantılı olan, normal cinsel içgüdüyü açıkça onaylayabilirdi. Henry, Symonds'un basılı savunmasını, kendisi ve arkadaşları için zararlı sonuçlar doğurabilecek pervasız bir davranış olarak gördü ve Gosse'un onu elden ele dolaştırmakla basiretsizlik ettiğini düşündü –aziz bir çocuktu o ama adı karşı koyulmaz bir biçimde daima "goose"u ve

"gossip"i* akla getiriyordu–. Elindeki nüshayı, gerçek duygularını terbiyeli, neşeli bir tarafsızlık maskesinin arkasına gizleyen, kelimeleri dikkatle seçilmiş bir mektupla birlikte, elinden geldiğince çabuk iade etti. Zavallı Symond'sun elli üç yaşına yeni varmışken ölmesi, toplum hoşnutsuzluğunun tüm ağırlığını üzerine çekmeden belki de daha iyiydi.

Henry Paris'e gelirken beraberinde, yeni bir oyun için geliştirdiği bir fikir getirmiş ve arkadaşlarıyla buluşma, galerileri dolaşma, tiyatroya gitme ve başka eğlenceler arasında kalan zamanlarda bunun üzerinde çalışmaya başlamıştı. Önceki yaz Venedik'te duyduğu bir öyküden esinleniyordu oyunu; Venedikli eski bir ailenin keşiş çıkan ya da çıkmak üzere olan ama ailede sağ kalmış son erkek ferdi olduğu ve aksi halde ailenin soyu tükeneceği için manastırından kaçırılarak fiilen evlenmeye zorlanan bir üyesi hakkındaydı. Oyununun konusunu, on sekizinci yüzyıl sonları İngiltere'sine, o özgürlük öncesi günlerde, sessizce inançlarını icra eden Eski Katolik kibar tabaka gruplarından birine oturtmaya karar verdi; yapımcı ve başaktör olarak aklında kesinlikle Edward Compton vardı. Tam bir peruk takmayı icap ettirecek mühim bir rolü bulunan bir dönem piyesi Comptom'a, Henry'nin son bir yıldır boşu boşuna teklif ettiği, modern komedi fikirlerinden daha cazip gelse gerekti. Londra'dan ayrılmadan önce, yeni bir oyun hazırladığını Compton bildirmişti. Yönetmen, daha fazlasını öğrenmek için sabırsızlanıyordu ama Henry'nin, çıplak bir özetle bunun ilk anda cazip görünmeyebileceğine dair bir önsezisi uyandığından, konuyu incelemeye açmadan önce birinci perdeyi yazmış olmak istiyordu. Şahsen bu konudan çok hoşlanmıştı ve Compton'ları bekletirken onlara, gelişmeler hakkında baştan çıkarıcı geleceğini ümit ettiği küçük notlar gönderiyordu. *The American*'ın zahmetli redaksiyonu sırasında, –kanaatince Amerika'nın medeniyete yaptığı az sayıdaki faydalı katkılardan biri olduğu su götürmeyen– Remington marka bir daktilosu olan, becerikli bir daktilografı hizmetine almıştı ve artık dramatik senaryoları kopyalama ve dağıtmanın bu yöntemiyle evli gibiydi; ama elle yaz-

* İngilizce *goose* "kaz"; *gossip* "dedikodu" anlamına gelmektedir. (ç n.)

dığı taslakları Paris'ten Hampstead'deki Bayan Gregory'e göndermek, düzeltmeler–ve kaçınılmaz, karşı koyulmaz değiştirmeler– için geri almak ve tekrar daktilo edilmeleri için bir kez daha iade etmek, hep zaman alıyordu. Vaat ettiği birinci perdeyi Compton'lara göndermeyi, birkaç defa ertelemek zorunda kaldı.

Perde, Bayan Peverel adında çekici, genç bir dulun –tam da Bayan Compton'a uygun bir roldü bu– oğlunun özel hocalığını yapan oyunun kahramanı Guy Domville'in, uzun zamandır duyduğu rahiplik tutkusunu gerçekleştirmek üzere, hemen ertesi gün Douai'deki Benedict manastırına gitme hazırlıklarıyla başlıyordu. Bayan Peverel, Guy'a âşıktı ama paylaştıkları dine sadakatinden dolayı duygularını saklamıştı. Diğer yandan genç hoca da ona tamamen iffetli bir ilgi duyuyordu; gerçi bunun, farklı koşullarda başka bir şeye dönüşme ihtimali incelikle hissettiriliyordu. Guy'ın arkadaşı Frank Humber, Bayan Peverel'in duygularından tamamen habersiz olarak, kadına kur yapıyordu. Bayan Peverel Frank'in iyi bir koca ve oğluna iyi bir üvey baba olacağını kabul etse de Guy'ın dönüşü olmayan bir biçimde gitmesine kadar duygusal açıdan buna razı gelmiyor ve Frank'in cevabını akşama kadar beklemesini istiyordu. Frank, Guy'dan kendisi adına konuşmasını istiyor ve Guy kabul ediyordu. Neden konuşmasın ki? Sonra Guy'ın bir akrabası, kendisine gayet yaraşır bir biçimde adında *"devilish"** iması gizlenen Lord Devenish geliyor ve Guy'ın sefih kuzeninin yasal muamele yapılmadan aniden ölmüş ve aile mülkünün Guy'a miras kalmış olduğunu haber veriyordu. Devenish, Bayan Domville'den –Guy'ın ölen annesi değil, ailenin dul kalmış yaşlıca bir üyesi ve Devenish'in metresi– bir mesaj getiriyordu: evlenmek ve soyunu devam ettirmek Guy'ın göreviydi. Çektiği acıların ardından kendisine ilahi bir fırsat doğduğunu gören Bayan Peverel, bu mesuliyetin dini tutkusundan daha öncelikli olması gerektiği konusunda Guy'ı ikna ediyordu ve genç adam mirasını almak üzere derhal Devenish'le beraber gitmeye hazırlanıyordu. Frank, Bayan Peverel'in cevabını sorunca genç kadın onu reddediyor ve Frank acıyla onun Guy'a âşık olduğu sonucuna varıyordu. Ancak arkadaşının Bayan Peverel'e duyduğu aşkı bilen Guy, kadına karşı kendi duy-

* İng.: Şeytani. (ç.n.)

gularının bu yeni özgürlük içinde gelişmesine izin veremiyordu. Birinci sahne, Devenish'in kedere boğulmuş Bayan Peverel'e, Bayan Domville'in ilk evliliğinden doğan kızı Mary'nin Guy için mükemmel bir eş olacağını bildirmesiyle bitiyordu... "binde bir bulunacak bir gelin .. bir Katolik, bir güzeller güzeli ve bir servet".

Henry'nin aklında, Guy ile Mary'nin düğünlerinin arifesinde, Bayan Domville'in evinde geçecek ikinci bir perde vardı. Bu perdede Guy, Mary'nin aslında Devenish'in kızı olduğunu, adamın kendi menfaati için kızcağızı bu birleşmeye zorla razı ettiğini ve Mary'nin şerefli bir deniz subayı olan başka bir sevgilisi bulunduğunu keşfedecek ve onunla kaçmasına yardım edecekti. Sonra, üçüncü perdede, Henry'nin henüz belirlemediği bir şekilde Guy, Bayan Peverel'e ve onun da kendisine beslediği gerçek duyguları kabul edecek ama arkadaşı Frank'i incitmek istemediği ve dünyevi toplumda karşılaştığı maddiyatçılık ve ahlak bozukluğundan genel olarak hayal kırıklığına uğradığı için, evlilik ihtimalinden feragat edip Frank'i Bayan Peverel'e teslim edecek ve sonunda dini mesleğine başlamak üzere oradan ayrılacaktı. Ancak Henry'nin niyeti, Compton'a birinci perdeyi tamamlayarak, arkadan gelecekleri ise sadece ana hatlarıyla teslim etmekti.

Sahne nihayet hazırdı. Henry şahsen bunun, bir tiyatro yazarı olarak şimdiye kadar yazdığı en iyi şey olduğuna inanıyordu. Habis Devenish hariç, ana karakterleri birbirine bağlayan ahlaki endişelerin ve şefkatli duyguların narin ağı, koşulların baskısı altında geriliyor ve kasılıyor, kuşkusuz herhangi bir seyirci kitlesini büyüleyecek ve oyunculara harika fırsatlar sunacak bir dizi akıcı, dokunaklı kişisel ikilem yaratıyordu. 16 Nisan'da Compton'a yazarak birinci perdenin, ayrı bir zarfta Compton Komedi Kumpanyası'nın o anki üssü olan Hartlepool'a gönderilmiş olduğunu haber verdi ve iki gün sonrasının sabahında değil de ertesi günün akşamında ellerine geçmesini ümit ettiğini ekledi: "Senin ve Bayan Compton'ın onu gösteriden sonra, sessiz gece yarısında, lambanın altında beraber incelediğinizi gözümün önüne getiriyorum."

Bu sıcak manzarayı zihninde canlandırmasından, birkaç gün sonra Compton'dan, birinci perdenin onu hayal kırıklığına uğrattığını ve bunu takip edebilecek şeyler konusunda endişeleri bulunduğunu

ifade eden bir mektup almak, Henry için acı bir darbe oldu. Katoliklerin, sıradan Britanya seyircisinin sempati duymakta zorlanacağı ahlaki problemlerini ve dini inançlarını bu kadar vurgulayan bir oyun, Compton'ı mutlu etmemişti ve Henry'nin verdiği birkaç ipucundan çıkardığına göre, *The American*'ın ilk versiyonundan bile daha mutsuz bir son yazmaya niyetlenmesinden korkuyordu. Henry derhal ve uzun uzadıya cevap vererek konu seçimini savundu ve sözlerini şöyle bitirdi: "Her şeyden önce, *dramatik* olduğunu düşünmüştüm. Tabii, sizin amaçlarınız açısından –ki başka bir amaç söz konusu olamaz–, hatalı olduğuma dair ifadeni tamamen kabul ediyorum. Konudan *hoşlanmamış* olman kâfidir... derhal vazgeçeriz bu konudan."

Bu acı dolu ama vakur mesajın, Compton'ın vakit geçirmeden verdiği bir cevapla eleştirilerini geri alması ya da yumuşatması şeklinde memnun edici bir etkisi oldu. Bu aşamada oyunu tümüyle reddetmek gibi bir niyeti elbette yoktu ve Henry sonraki iki perdeyi kendisine gösterecek duruma gelir gelmez, bunları görmek için sabırsızlanıyordu. Ama hikâyeye, Guy ile Bayan Peverel'in birleşmesi şeklinde mutlu bir son vermenin büyük önemini göz önünde bulundurmasını, ciddiyetle tavsiye ediyordu. Yazışmaları birkaç hafta devam etti; bu arada Henry, Avrupa tatilleri sona ermekte olan William ile ailesine katılmak üzere Paris'ten Lukarno'ya geçti. Oyunun sonu meselesinde bu kadar farklı düşündükleri sürece, Compton'a daha fazlasını göstermekte bir anlam göremiyordu. "Korktuğunu ifade ettiğin son, oyuna vermeyi hayal ettiğim *tek* sondur" diye beyan etti. Guy'ın Bayan Peverel'le evlenmek için kaderi olan mesleği terk etmesi, "konu olmamakla kalmaz, konu yerini alan çok çirkin ve can sıkıcı 'aynı zamanda dramatik olmayan ve yavan' bir şey olur"du. Ancak Compton inat ediyor ve ikna olmuyordu. Henry, oyununun bir gün anlayışlı bir yuva bulacağı ümidiyle kendi aklının gösterdiği yolda, üzerinde çalışmaya devam etme kararı aldı; bu arada Compton'a, bu kez Monte Carlo'da geçen bir komedi için başka bir fikir sunarak adamın gönlünü hoş tuttu.

Henry'nin, oyunun zihninde canlandırdığı sonunu şiddetle savunması, bütünüyle Compton'a ileri sürdüğü dramatik form ve ahenk en-

dişelerinden kaynaklanmıyordu. Kahramanıyla yoğun bir kişisel özdeşleşme hissediyor, Guy'ın dinsel bir hayat için aşktan ve evlilikten nihai olarak, kahramanca feragat edişinde, kendisinin yazarlık mesleğine bekâretle kendini adayışı arasında bir paralellik buluyordu. Belki Bayan Peverel'in karakterine de Fenimore'unkinden bir şeyler koyuyordu: onun dokunaklılığını, melankolisini, dile getirilmeyen ama daima ima edilen sevilme özlemini. O sıralar sık sık Fenimore'u düşünüyordu; çünkü kadın bir kez daha İngiltere'den ayrılıyor ve Venedik'e yerleşmeye gidiyordu. Çok uzun zamandır bu plandan bahsediyor, İngiltere'nin gri göklerinin ve ürpertici kışlarının onu depresyona daha yatkın hale getirdiğinden şikâyet ediyor ve gidip gördüğü bütün yerler arasında, Venedik'in duygularını en çok tatmin eden ve ruhunu en çok yatıştıran yer olduğunu söylüyordu. Birkaç yıldır üzerinde uğraştığı romanı *Horace Chase*'i tamamlamak için bu taşınmayı ertelemiş ve İngiltere'deki bir kışa daha teslim olmuştu. Artık roman bittiğine ve *Harper's* dergisinde tefrika edilmekte olduğuna göre, onu alıkoyacak hiçbir şey yoktu. Henry'ye yazarak ev sahibesine haber verdiğini ve "toplanıyor" olduğunu söyledi. Bu kelimenin uyarıcı ağırlığı, Henry'nin dikkatinden kaçmadı. Fenimore'un bütün önemli göçlerinden önce vuku bulan, sandıkların dizilmesi, içlerinin doldurulması, bir ordunun levazım dairesi başkanı kadar ciddi ve sistemli bir biçimde yürüttüğü karmaşık ve uzun süreli bir meseleydi. Eğer "toplanıyor"sa o zaman kararı, geri alınamaz bir biçimde kesindi.

Henry onun bu kararı geri almasını arzu ediyor değildi; onu ikna etmeye çalışmaya herhangi bir hakkı da yoktu. Onun mekân seçimiyle de elbette kavga edemezdi. Venedik kendisi için de dünyanın en sevimli şehriydi; hatta Londra'nın pisliğine ve sislerine, insanların baskısına –ve basındaki insanlara!– dayanamayacak hale geldiği zaman çekilmek üzere, bu kentte bir *pied-à-terre** edinme fikrini zihninde evirip çevirmişti. Ama Fenimore'la ilişkilerinde daima olduğu gibi, onun taşınmasıyla ilgili çelişkili duyguları vardı. Kadının yanında olduğu zamanlarda, onun mutluluğu konusunda asla karşılayamayacağı belirsiz bir sorumluluk duygusuyla bunalıyor ama uzakta olduğunda, onu özlüyordu. Kendisi Londra dışındayken Fenimore'la

* Fr.: Geçici olarak kullanılan komut. (ç.n.)

veda etmek için buluşamadan, onun İngiltere'yi terk ediyor olmasının doğru olmadığını, yakışık almadığını düşünüyordu elbette. Dolayısıyla mayıs ortalarında birkaç gün, Paris'te buluşmalarını ayarladı; Fenimore İtalya'ya giderken, kendisi de İsviçre'den Londra'ya dönerken orada bir mola verebilirdi.

* * *

Aynı otelde kalmadılar. Fenimore, Westminster onun için fazla ihtişamlı ve pahalıymış gibi davrandı; ama Henry onun, aynı çatı altında uyuyor, insanların gözü önünde anahtarını aynı resepsiyondan alıyor olmanın kendisini mahcup edeceğini bildiğini biliyordu ve anlayışından dolayı ona minnettardı. Fenimore Paris'e, Hery'den bir gün önce geldi ve Westminster'a mesaj bırakıp, oradan fazla uzak olmayan Rue des Capucines'de, daha mütevazı bir tesiste kalmakta olduğu bildirdi. Henry Cenevre ekspresiyle, akşamın geç saatlerinde geldi ve ertesi sabah Fenimore'u ziyaret etti. Onun solgun ve süzülmüş göründüğünü düşündü; genellikle tombul ve pürüzsüz olan yanakları, fazla bekletilmiş elmalar gibi hafifçe kırışmıştı. Sağlığını sorduğunda Fenimore, "toplanma"nın ona her zamankinden daha yorucu geldiğini ve ertesinde, Oxford'dan ayrıldıktan sonra bir hafta Londra'da kaldığı sırada, bir diş doktoruyla rahatsız bir seans geçirdiğini, üstüne üstlük fena halde soğuk almış olduğunu söyledi.

"Paris seni canlandırır" dedi Henry. "Yılın bu zamanında Paris çok etkili bir iksirdir."

"Seninle burada buluşmak beni şimdiden canlandırıyor, Henry" dedi Fenimore, gülümseyerek.

Henry ona kolunu sundu ve sokağa çıktılar. Hiç vakit geçirmeden, Vendôme Meydanı'na çıkmışlardı; zarif cepheleri ve merkezinde, üzerinde Napolyon'un heykeli bulunan muazzam sütunla süslü meydana. "Bu heykel bir kopya, biliyor musun?" diye açıklama yaptı Henry. "Komün*1871'de orijinalini yıkmıştı." Heybetli anıtın etrafını dolaşarak, alttan tepeye doğru döne döne çıkan, bronz kabartmalar halindeki destansı savaş sahnelerini hayranlıkla izlediler.

* 18 Mart-27 Mayıs 1871'de Paris'te hüküm süren sosyalist hükümet. (ç.n.)

"Roma'daki Trajan'ın sütunu gibi" dedi Fenimore. "Onu beraber görmüştük, hatırlıyor musun, ne zamandı, seksen birde mi?"

"Evet, elbette. Tabii Trajan'ın sütununu açıkça taklit ederek inşa edilmiş bu. Metali Austerlitz'de ele geçirilen bin iki yüz top eritilerek elde edilmiş" dedi Henry.

"Tanrım, Henry, ayaklı bir rehber kitapsın."

"Bu yere karşı özel bir ilgim var" dedi Henry. "En eski hatıram, onu görüşümdür."

"Ne kadar eski?" dedi Fenimore.

"İki yaşından küçüktüm."

"İmkânsız, Henry, rüyanda görmüş olmalısın."

"Hayır, çok küçük yaştan beri zihnimde bir görüntü vardı, tekrarlanan, canlı bir görüntü; ben hareket halindeki bir atlı arabada, annemle babamın karşısında, uzun elbiseler içinde Kate teyzemin dizinde oturuyorum ve pencereden insan vücudu şekilleriyle süslü yüksek bir sütun görüyorum. 1844'te, Avrupa'yı ilk ziyaretlerinde, beni buraya getirmişler; annem ve babam. Bebeklikte götürüldüğüm başka hiçbir şehirde böyle bir sütun yoktu. Paris'i bir sonraki ziyaretimde on yaşındaydım. Hatırladığım, o ilk sefer olmalıydı."

"Eh, bu son derece kayda değer bir şey."

"Bu hatıranın kaynağını bulduğumdan beri Napolyon, beni büyülemiştir" dedi Henry. "Devam edelim mi?"

Rue de la Paix ve Rue de la Castiglione boyunca yürüdüler, köşedeki pastanede kahve ve birer pasta için mola verdiler, Rue de Rivoli'yi geçerek Jardin des Tuileries'ye girdiler ve düzgün, çakıllı yollardan Louvre'a yöneldiler. Bunu takip eden günlerde de aynı güzergâhta birkaç yürüyüş yapacaklardı; ne mutlu ki Henry'nin gutu yok olmuştu ve Fenimore daima güçlü bir yürüyüşçüydü. Henry'nin hakkı vardı: Paris en güzel ve çekici halindeydi. Hava ılımlı, esintiler yumuşaktı. Güneş, soluk gri binaların üzerindeki altın heykellerde, haçlarda ve rüzgârgüllerinde, Sen Nehri'nde seyreden gezi teknelerinin köpüklü izlerinde, büyük mağazaların kalın pencere camlarında ve geniş bulvarlarda tırıs giden araba atlarının çıngırdayan koşum takımlarında parıldıyordu. Caddelerdeki kestane ağaçlarının yaprakları ve çiçekleri enfesti; parklardaki çiçek tarhları rengârenk yanıyor-

du. *Salon des Indépendants*'ın ihtilaflı bir sergisi ve Comédie Française'de Molière'in *Misanthrope*'unun mükemmel bir gösterimi vardı.

Birkaç gün Henry, hiçbir şey yazmadı –ki bu hiç de alışageldik bir durum değildi onun için– bir mektup bile; kendini zevke ve Fenimore'u eğlendirmeye adadı. Fenimore ise takdirle dolu ve minnettardı; Henry'nin teklif ettiği ve ayarladığı her şeyi övgüyle karşılıyordu. Giderek daha iyi görünmeye başladı; yanaklarına renk gelmişti, daha hafif adımlarla yürüyordu. Ama Henry onda altta yatan, karanlık bir yeraltı mağarasındaki bir göl gibi hareketsiz ve bütün bu eğlencelerden etkilenmeyen derin bir melankoli seziyordu. Yeni romanının tefrikasının, Amerika'da iyi karşılanmakta olduğuna dair raporlardan fazla sevinmiş görünmüyordu. Kitap olarak yayımlanmadan önce metni elden geçiriyordu ve düzeltilmiş haliyle okumak üzere onu beklemesi için Henry'ye yalvardı. Bunun son romanı olacağını, bir başkasını yazma çabasıyla yüzleşemeyeceğini ve zaten hiçbir yeni fikri bulunmadığını iddia ediyordu.

"Venedik sana fikirler verecektir" dedi Henry, cesaretlendirmek için.

"Bundan şüpheliyim. Söylenecek ne kaldı ki? En iyi yazarlar –sen dahil– bu kenti didik didik etti, gözden geçirdi ve azar azar tükettiler." En fazla bir iki hikâye üretmeyi başarabilirdi. "Üretimimin azalarak sessizliğe gömüldüğünü görüyorum" dedi ve sonra gülümseyerek: "Tabii eğer beraber o oyunu yazacak olursak, o başka."

"Heyhat!" diye içini çekti Henry. "Seninle son konuştuğumdan beri tiyatro çabalarımda hiçbir ilerleme kaydetmiş değilim." Sonra ona Compton'la son alış verişlerinin bütün uzun hikâyesini anlattı.

"Yine de bir oyun daha *yazmışsın*, Henry?"

"Kısmen yazdım."

"Er geç başarılı olacağından eminim" dedi Fenimore içtenlikle.

Henry'nin yerine getirebildiği son hizmet, Paris'ten ayrılmadan bir gün önce, kadını yolculuğunun bir sonraki aşaması için Gare de Lyon'dan geçirmek oldu. Sandıklar ve eşya kutularından oluşan büyük kervan, Venedik'e önden gitmişti ama hâlâ hayret verici sayıda çantalar, kutular ve valizler vardı ve Henry bunların otelden taksiye ve taksiden trene taşınmasına nezaret etti. Eşyaların güvenle yük ara-

basına istif edilmelerini sağladıktan sonra peronda, yataklı vagonun açık kapısının yanında durmakta olan Fenimore'a döndü.

"Bagajına iyi bakılacağından emin olabilirsin" dedi ona. "Kondüktöre bahşiş verdim ve özel olarak dikkat etmesini istedim."

"Teşekkür ederim, Henry." Fenimore ona sevgiyle baktı. "Sen iyi bir adamsın."

Bu iltifat üzerine Henry biraz bocaladı. "Aman, Fenimore, böyle... böyle mutat bir iş için bu kadar nezakete gerek yok, bu kadar... bu kadar??

"Sadece bagajı kastetmiyorum" dedi Fenimore. "Şu son birkaç gün boyunca son derece nazik, son derece düşünceli davrandın. Çok minnettarım."

"Benim için bir zevkti, sevgili Fenimore."

"Vedalardan nefret ediyorum" dedi.

İstasyon, bir gün önce görmüş oldukları aşırı empresyonist tablolar gibi, buhar, duman ve dağınık ışıkla doluydu. Söyleyecek başka şey bulamadığından Henry, bu konuda bir yorum yaptı ama peron gürültülerle doluydu –salınan buharlar, ziller, düdükler, bağırışlar, küfürler ve hatta uzaklarda bir yerde, bir bando– ve Fenimore duymuyor gibiydi. Kulak borusu elinin altında değildi.

"Seni bir daha ne zaman göreceğim?" dedi Fenimore.

"Bilmiyorum... belki sonbaharda. Eğer becerebilirsem, her sene İtalya'da biraz kalmayı seviyorum" dedi Henry. "Ve Venedik daima cazip bir yer."

"Efendim?" Fenimore elini kulağına kepçe yaptı.

Henry sesini yükseltti. "Venedik daima cazip bir yer, dedim. Hatta ben de sık sık orada küçük bir yer edinmeyi düşünmüşümdür."

"Sahi mi?" Fenimore'un yüzü aydınlandı.

"Sadece iki oda, anlarsın, çok ucuz bir şey!"

"Uygun bir şey bulmaya çalışırım."

"Şey, sadece bir fikir bu... bir hayal?" Henry bundan bahsettiğine şimdiden pişman olmuştu.

"O zaman beraber oyunumuzu yazabilirdik."

"Evet, elbette ama önce, biliyorsun... önce bir başarı elde etmeliyim, kendi hesabıma."

Yakında duran bir demiryolu görevlisi, düdüğünü tiz bir sesle öttürdü. Tren boyunca kapılar hızla kapanmaya başladı. "Montez, madame, s'il vous plaît!"* dedi adam Fenimore'a.

"Hoşça kal, Henry" dedi Fenimore, elini uzatarak. "Venedik'te tekrar buluşuncaya kadar."

"Evet, elbette." Henry, Fenimore'un elini tuttu ve Paris'te olduklarından, kibarca dudaklarına götürdü; ama Fenimore trene binmeden önce, Henry'yi şaşırtan ve biraz da ürküten bir biçimde, onu telaşla kucakladı ve yüzünü sakalına gömerek yanağından kısaca öptü. Görevli arkasından kapıyı hızla kapattı ve Henry kadının, koridorun penceresinde belirdiğini gördü: Henry'ye el sallıyor ve mahcup bir biçimde gülümsüyordu ama tren yavaş yavaş istasyondan ayrıldıkça uzaklaştı. Henry, bir elinde şapkasını tutarak ve diğer elini sallayarak son vagon gözden kaybolduncaya kadar orada durdu. Sonra şapkasını giydi ve cebinden bir mendil çıkararak sakallı yanağını sildi. Ardından, belli bir rahatlama duygusu ve Paris'te istediğini yapabileceği bir günü kalmış olduğunun hoş bilinciyle döndü ve *Sortie* tabelasına doğru yürüdü. *Times* bürosuna uğrayabilir ve Morton Fullerton'ın kendisiyle yemeğe çıkmak için serbest olup olmadığına bakabilirdi.

* Fr.: Lütfen bininiz, madam! (ç.n.)

Dokuzuncu Bölüm

Paris'ten dönüşünde De Vere Bahçeleri'nde onu bekleyen mektup yığınının tepesine doğru, Arthur Pinero'nun *The Second Mrs. Tanqueray* adlı yeni bir oyununun St. James Tiyatrosu'ndaki prömiyerine bir davetiye bulunuyordu. Henry oyuna, arkadaşı Elizabeth Robins'in bu yapımda yer alıyor olmasından dolayı, hakkında zaten bir şeyler biliyor olmanın uyandırdığı bir ilgiyle gitti. Görünüşe göre cüretkâr, "Ibsenvari" bir piyesti bu; geçmişi peşini bırakmayan ve sonunda mutluluğunu ve evliliğini yıkan bir kadın hakkındaydı. Pinero ve George Alexander, kadın kahraman rolünü Bayan Patrick Campbell adında tanınmamış ama istikbal vaat eden genç bir aktrise vermek istemişlerdi ama oyuncunun başka bir tiyatroyla sözleşmesi vardı; böylece rol Elizabeth Robins'e teklif edilmiş ve o da kabul etmişti. Ancak son

dakikada Bayan Campbell serbest kalmış ve durum kendisine bildirildiğinde Bayan Robins, büyük bir alicenaplık göstererek yerini genç oyuncuya bırakmıştı. Elizabeth Robins'in inkâr etmesine rağmen, Henry onun kötü incindiğini hissediyordu. Ama cömertliğinin bedeli daha ilk gece açığa çıktı. Değişken, çaresiz ve kara yazgılı Paula Tanqueray, müthiş bir roldü ve sadık kocası rolündeki Alexander'ın beceriyle desteklediği Bayan Patrick Campbell'in, müthiş bir aktris olduğunu göstermesini sağladı. Seyirciler büyülenmişti; oyun sonundaki alkışlar coşkuyla doluydu. Henry, "başarı" duygusunun bu kadar hissedilir olduğu bir tiyatroda hiç bulunmamıştı. Neredeyse fiziksel bir şeydi bu, lezzetli yiyeceklerle dolu bir şölenden gelen güçlü bir aroma gibi. Bunu açlıkla içine çekti; bu aroma onun, böyle bir ziyafetten doya doya yeme iştahını yeniledi. Oyunun sonunda reveransını yapan, reverans üstüne reverans yapan Pinero'ya nasıl da gıpta etmişti! Antraktta konuştuğu, rakibinin performansını yiğitçe öven ve oyunun sonunda, şüphesiz kendine hâkimiyetinin daha fazla imtihan edilmesinden kaçınma kaygısıyla tiyatrodan aceleyle ayrıldığını gördüğü, zavallı Elizabeth Robins'e nasıl da acımıştı.

The Second Mrs. Tanqueray'in eleştirmenler tarafından genel olarak beğenilmesi ve kısa sürede St. James Tiyatrosu'nun önünde "Salon Dolu" ilanlarının belirmesi sürpriz olmadı. Henry'yi özellikle etkileyen şey, Pinero ile Alexander'ın bir olup tavizsiz bir biçimde, "mutsuz" hatta trajik bir sonla seyirciye meydan okuyan bir oyun sahneleyerek popüler başarıya ulaşmış olmalarıydı. Tanqueray karısıyla evlenirken onun haysiyetsiz bir geçmişi olduğunu biliyor ama sevgisiyle onu kurtarabileceğine inanıyordu; ancak toplumun önyargılarının ve kadının kendi karakterindeki çelişkilerin, iyi niyetlerini etkisiz hale getirdiğini ve sonunda karısını intihara sürüklediğini görüyordu *Lady Windermere'in Yelpazesi*'nin başarısını bu kadar yakından takip eden *Mrs. Tanqueray*, bir aktör-yönetmen olarak Alexander'ın şöhretini daha da artırdı. Onun altın bir dokunuşu vardı sanki; bu dokunuş Henry'nin oyunları için, özellikle son zamanlarda üzerinde çalışmakta olduğu oyunu için kim bilir neler yapabilirdi?

Bu sebeple Alexander'a yazıp buluşmalarını rica etti ve yönetmen buna vakit geçirmeden olumlu cevap verdi; her zaman iyi ya-

zarların yeni oyunlarının arayışı içinde olduğunu söyledi. Yapımcının King Sokağı'nda, St. James Tiyatrosu'ndaki ofisinde buluştular. Londra'nın bu seçkin semtinde ki tek tiyatroydu bu ve ana eğlence merkezinden biraz uzaktı; ama Henry'nin iyi bildiği ve kendini rahat hissettiği bir bölgeydi. Londra Kütüphanesi hemen köşeyi dönünce, St. James Meydanı'nda ve Henry'nin müdavimi olduğu Kulüp Reform, sadece birkaç dakikalık yürüyüş mesafesinde, Pall Mall'daydı. Tiyatronun sütunlu bir girişi ve girişin üzerinde, daimi müşterilerin sıcak akşamlarda perde aralarında hava alabilecekleri bir balkonu olan, Georgia tarzında zarif bir cephesi vardı. İçeriye girmeden önce kaldırımda durup yukarıya, binaya bakan Henry burasının, kendi dramatik eserleri için, Thames'ın daha köhne ucunda yeralan, yeraltındaki Opera Komik'ten çok daha münasip ve sevimli bir yuva olacağını düşündü; koruyucu azizine ait olan adı bile başarı vaat ediyordu. Alexander'ın ilgisini sağlamak için her zamankinden daha hevesli bir halde, merdivenlerden yukarıya koştu ve cilalanmış yaylı kapıları iterek girdi.

Buluşma aslında gayet iyi geçti. Henry'nin genç aktör yönetmene tam olarak kanı ısınmadı ama ondan olumlu bir intiba edindi. Alexander'da, ne istediğini ve bunu elde etmek için ne yapılması gerektiğini tam olarak bilen birinin havası vardı. Bütün tiyatro, son derece iyi yönetilen bir gemiye benziyordu; mürettebatın kaptanına saygı ve biraz da korku duyduğu bir gemi. Alexander'ın ofisi kusursuz bir düzen içindeydi; yalnız duvarlardan birindeki büyük ayna, biraz aykırı görünüyor ve sahibindeki kişisel bir kibir unsurunu ima ediyordu. Ama şüphesiz çok yakışıklı bir adamdı; güçlü, iddialı bir çenesi, kendinden dalgalı güzel saçları vardı ve bu özellikler, zaman zaman aynadaki görüntüsüne kendinden memnun bir bakış atmasını affettiriyordu. Henry'yi, pantolonu son modaya göre jilet gibi ütülenmiş, mükemmel dikimli, uçuk gri bir takım elbise içinde karşıladı, elini sıktı ve ağırbaşlı bir nezaketle ona bir sandalye çekti. "Kırk beş dakika emrinize amadeyim, Bay James" dedi.

Henry o anki tamamlanmamış oyunlar ve senaryolar dosyasından, hepsi de bir başaktör için etkili roller olduğu için seçilmiş üç parçayı tarif etti; ama özellikle, şimdilik *The Hero* adını vermiş oldu-

ğu, Guy Domville hakkındaki oyunu "ortaya sürdü". Alexander'ın en çok hoşuna bu oyun gitmiş gibiydi; bu da Henry'yi çok sevindirdi. Henry, Alexander'ın üzerinde düşünmesi için her üç oyunun taslaklarını da göndermeyi taahhüt etti ama kendi kendine, *The Hero*'ya öncelik vermeyi kararlaştırdı. Bu amaçla haziran ve temmuzda birkaç hafta, Ramsgate'deki bir otele çekildi ve dairesini, çocuklarını İsviçre'den alıp Amerika'ya dönmeden önce Londra'da kendi başlarına biraz vakit geçirmek isteyen, William ile Alice'e terk etti. Ramsgate'i ucuz ama aynı zamanda bir Cockney sahil sayfiyesi olarak adı çıkmış olduğu ve dolayısıyla orada tanıdığı hiç kimseye rastlamayacağından ve böylece görevinden alıkonmayacağından emin olduğu için seçmişti. Orada, ağızlarındaki şekerleri emip, deniztarağı, midye yiyen ve kaygısız bir serbestlikle H seslerini canlarının istediği gibi telaffuz eden, neşeli kalabalıkla uğraştığı kibar tarihî dram arasındaki tezat, onu epey eğlendiriyordu.

Temmuzun başlarında Alexander'a birinci perdenin düzeltilmiş haliyle birlikte, ikinci ve üçüncünün ayrıntılı senaryolarını gönderdi. "Oyununun sonunun geleneksel olarak *'mutlu'* tabir edilen sonlar sınıfına ait olmadığını" itiraf ederek, ustalıkla Alexander'ın o anki başarısını emsal gösterdi: "Bana öyle geliyor ki Bayan Tanqueray, bildiğimiz zavallı sevgili Britanya halkının, pembeye boyalı bir manzaradan ibaret olmayan bir sonun seviyesine çıkabileceğini göstermek gibi çok kıymetli bir hizmette bulunmuştur." Alexander'a aynı zamanda diğer iki oyun için kısa senaryolar gönderdi; ama Alexander'ın tereddüt etmeden *The Hero*'ya taraftar olması onu çok sevindirdi. Alexander kabul mektubunda bunun, "*Olivia*'dan beri bu ülkede üretilen en güzel şiirsel oyun" olduğunu söyledi. Henry'nin söz konusu oyunun 1878'deki ilk temsilinin ardından, bu çalışma hakkında, yani Goldsmith'in *The Vicar of Wakefield** adlı eserinin W.G. Wills tarafından yapılmış zayıf bir uyarlaması olan *Olivia* üzerine, pek de olumlu olmayan bir eleştiri yazmış olduğunu, belli ki bilmiyordu ya da unutmuştu. Bu karşılaştırma Alexander'ın övgüsünün tadını biraz kaçırıyordu; ama övgü aşikâr bir biçimde samimi ve çok memnuniyet vericiydi. İş koşullarda anlaşmaya gelince, Alexander, sıkı bir pazar-

* Oliver Goldsmith, *Wakefield Papazı*, Doruk Yayınları, 1996. (ç.n.)

lık yaparak gösteri başına 5 sterlin teklif etti ve yazar payı için 2.000 sterlinlik bir tavan belirledi; ama Henry yönetmenin bu adil ve açık tutumundan etkilendi. Bu yeni ve heyecan verici ortaklığı hafifçe gölgeleyen tek şey –bir kez daha– gecikme ihtimaliydi. *Mrs. Tanqueray*'nin St. James'de belli ki çok uzun sürecek bir gösterimde kalacağından ibaret değildi gecikmenin nedeni. Alexander, bunun ardından Henry Arthur Jones'un yeni bir oyununu sahnelemeyi, ilke olarak kabul etmiş olduğunu itiraf ediyordu. Alexander, Jones'un oyununun zamanında hazır olacağından şüpheli olduğunu ima etti ve bencilce onun haklı çıkacağını uman Henry, *Mrs. Tanqueray*'ın gösterimden kalkması gerektiğine karar verildiği an, *Guy Domville*'in –şimdi ona bu adı vermek konusunda anlaşmışlardı– gösterime girmeye amade olması amacıyla oyununu bitirmek için var gücüyle çalıştı.

Bu arada Daly'nin çoktandır rüzgâr bekleyen *Mrs. Jasper* prodüksiyonu ufukta belirdi. Yeni tiyatrosu haziran sonlarında, popüler *Hırçın Kız*'ın yeniden sahneye koyulmasıyla açılmış ama onu takip eden oyunlar ne eleştirmenler ne de halk tarafından fazla beğenilmemişti. *The Hunchback* [Kambur] adlı melodram fazla eski, Fransız komedisi *Love in Tandem* [Tandem'de Aşk] fazla havai ve kaba güldürü *Dollars and Sense* [Dolar ve Sağduyu] Ada Rehan'ın yeteneklerine layık olmayacak kadar müstehcen bulunmuştu. Ağustosta Henry, dekorlar ve kostümler hakkında fikir teatisinde bulunmak üzere Ramsgate'den oraya geldiğinde, yönetmen ilk buluşmalarında olduğu kadar güvenli ve coşkulu görünmüyor, İngiliz tiyatro seyircisinin muhafazakârlığından ve bir kabile gibi davrandığından şikâyet ediyordu. "Her tiyatronun daimi müşterilerden oluşan küçük bir sürüsü var ve bunlar koyun gibi orada, sahnelenen her lanet şeyi görmeye gidiyorlar" dedi, vahşice çiğnemiş olduğu bir puroyu emerek. "Halk Eğitim Merkezi'nde oynadığımız zaman, Irving'in gösterilerine giden aynı insanlar, bizimkine de geliyordu. Ama şimdi yepyeni bir tiyatrodayız ve buralara gelmiyorlar. Hayret edilecek bir şey." *Mrs. Jasper*'ın açılışını sonbahar sonlarında yapmayı planlıyordu; o zamana kadar Daly'nin Tiyatrosu'nun bir müdavim kitlesi çekmiş olması gerekirdi. Henry'ye göstermek üzere elinde sahne dekorunun bir maketi ve kostümler için bazı tasarımlar vardı. Henry oyun üzerinde çalışmayalı uzun zaman ol-

muştu ve deyim yerindeyse kolları sıvayıp onunla yeniden boğuşabilmek için provaların başlamasını sabırsızlıkla bekliyordu.

Londra'nın önde gelen iki tiyatro yönetimi tarafından, yakın gelecekte sahnelenmek üzere kabul edilmiş iki yeni oyunuyla Henry, tiyatro sahnesine gerçekten damgasını vurmanın eşiğinde olduğunu hissediyordu; yine de onca hayal kırıklığından sonra, bu mutlu durumun aslında ne kadar kırılgan olduğunun gayet farkındaydı; yalnız aşırı bir dikkat ve tutulmuş bir nefesle dokunulması gereken, iskambil kâğıtlarından bir ev gibi. Yönetmenlerini, mantıksızca da olsa, sevgili projelerinin aleyhine döndürmek gibi bir etkisi olabileceği endişesiyle tarihler ve kararlar konusunda sıkıştırmamak için kendini zor tutuyordu. Bu kaynaktan mali mükâfatlar gelmesini, her zamankinden çok ümit ediyordu; zira yazılarından elde ettiği gelir, korkutucu derecede düşük bir seviyeye inmişti. O yıl, şimdiye kadar yalnız bir tek yeni çalışmasını, *"The Middle Years"*i yayımlamıştı ve kitaplarının –baskısı hâlâ mevcut olanların– satışları aşırı derecede moral bozucuydu. "Samoa'da bundan söz etme ya da en azından Tahiti'de; ama on nüsha bile satamıyorum" diye yazdı Louis Stevenson'a ve pek abartmıyordu. Babalarının ölümü üzerine Alice'e bağışlamış olduğu Amerika'daki kiraların, Alice onlara sahip olduğu sürece dokunulmamış ve birikmiş olan sermayeyle birlikte, onun vasiyetiyle Henry'ye geri dönmüş olması şanstı; yoksa ciddi bir biçimde mahcup olabilirdi.

Fenimore'a o sonbahar İtalya'ya gidebileceğini kesin olmayan bir biçimde ima etmiş olduğu halde, bu seyahati yapmamaya karar vermesi, kısmen ekonomik nedenlerle ve kısmen Fenimore'un Venedik'te bekliyor olmasının baskısı altında, kendini rahatsız hissettiği içindi. Temmuz ortalarında, uzun zamandır Venedik'te oturan ortak arkadaşları Bayan Curtis'ten bir mektup aldı; Bayan Curtis Fenimore'un kalıcı bir konut bulmasına yardımcı oluyordu ve Henry'nin de şehirde bir *pied-à-terre* aradığını duyduğundan, Henry'ye de hizmetlerini sunuyordu. Henry derhal cevap yazarak Bayan Woolson'a niyetinin ciddiyeti hakkında yanlış bir intiba vermiş olsa gerektiğini, bunun aslında sadece zaman zaman kapıldığı ama gerçekleştirmek için hiçbir plan yapmadığı bir düş olduğunu söyledi. Bayan Curtis'in bu me-

sajın ana fikrini Fenimore'a ileteceğine güveniyordu. Mektubunda ayrıca, İtalya'yı kışın ziyaret etmeyi umduğunu ama kesin planlar yapmamayı tecrübeyle öğrendiğini yazdı. Bu da Fenimore'un duyması amacıyla tasarlanmıştı.

İtalya belirsiz bir zamana kadar ertelenmiş olunca Henry, *Guy Domville*'in tamamlanmasından ve tesliminden sonra daha mütevazı bir tatile ihtiyacı olduğunu –ve bunu hak ettiğini– hissetti ve dolayısıyla Du Maurier'nin, eylülde çok sevdikleri Whitby'ye gelmesi ve ailesine katılması yolundaki önerisini kabul etti. Daha önce, 87'de, Lowell'ın da orada kaldığı bir sırada, bir kez oraya gitmiş ve iki yıl sonra, Du Maurier'ler Dieppe'e gitmiş olduklarından, tek atraksiyonun Lowell olduğu bir sıra, tekrar kalmıştı burada. Bu vesilelerde, arkadaşlarının buraya duyduğu hayranlığı bütünüyle paylaşmakta zorlanmıştı ve eğer birlikte olmanın çekiciliği olmasa, orada pek uzun süre kalmazdı. Whitby'yi yeniden ziyaretinde, bu çelişkili duyguları tekrar hissetti. Tarihî ve resim kadar güzel bir yerdi şüphesiz ama iklimi ve topografyası, ziyaretçilere devamlı olarak meydan okuyordu. Güneşli bir günde, uzaktan, fundalıkların yükseklerinden bakıldığında, bu liman şehrinin bir araya üşüşmüş kırmızı ve kahverengi binaları, yukarıdaki kayalığın çimenli tepesinde manastırın iskeleti andıran zarif yıkıntısı ve limanın, beyaz köpüklü mavi dalgalara doğru uzanan –bir tanesi bir deniz fenerini avucundaki bir mum gibi kavrayan– uzun kolları, nefis bir manzara oluşturuyordu. Ama eylülde bile Kuzey Denizi'nden, Yorkshire kıyılarının bu yalçın arazisine, acı soğuk rüzgârlar esiyordu. Kasaba, derin ve dar bir vadideki bir nehir halicinde kurulmuştu; öyle ki oradan çıkmak için gösterilen herhangi bir çaba, acımasız yokuşlardan yapılan dik tırmanışları icap ettiriyordu.

Kabul etmek gerekirdi ki Du Maurier ailesi ya da kabilesi –Henry'nin içinden böyle demek geliyordu çünkü şimdi o kadar kalabalıklardı; çocuklardan başka damatlar ve torunlar da vardı artık– bu zorlu ortamda yapılan Britanya sahil tatili düzeninde, kuvvet buluyor gibiydi. Limandan kuzeybatıya doğru uzanan kumsalda, buz gibi soğuk denize giriyor ve deniz çekildiğinde kumlarda kriket oynuyorlardı. Kayıklarını sığ barajın üzerinden aşırarak Esk Nehri'nde kürek

çekiyorlar ve Cock Değirmeni'ndeki şelalenin yanında piknik yapmak için sarp yollardan yukarı tırmanıyorlardı. Bu uğraşlar ve geziler, Henry'ye ve Britanya nüfusunun büyük bir yüzdesine, *Punch*'ın sayfalarında düzenli olarak çıkan ve Du Maurier'lerin pek fazla maskelenmemiş bir versiyonu olan, "Brown Ailesi"nin resimli maceralarından aşinaydı. Ama çizimler, rüzgârların soğuğunu ve eğimlerin dikliğini pek yansıtmıyordu. Belki bu dezavantajlardan ilki, sezonun daha erken bir döneminde, temmuz ya da ağustosta daha az hissediliyor olabilirdi; ama Du Maurier tipik bir tutumlulukla tatillerini fiyatların daha düşük olduğu eylülde yapıyordu. Kabul etmek gerekir ki genişlemiş ailesini ve hizmetkârlarını barındırmak için hatırı sayılır büyüklükte bir ev kiralamak zorundaydı... Trixy ile Charles bu yıl üç oğullarıyla birlikte oradaydı ve dedesinin adı verilmiş olan ilk çocukları George'la beraber Sylvia ile Arthur da. Henry, St. Hilda's Crescent'ta ona teklif edilen odayı kibarca reddetti; sürekli olarak ayağınızın altında ezilen kum ve deniz kabukları vardı bu evin içinde ve insanlar sonu gelmez bir biçimde merdivenlerden bir aşağı, bir yukarı koşuyorlar, kapıları çarpıyorlar ve birbirlerine sesleniyorlardı; manevi oğlu Guy da geri kalmıyordu aile fertlerinden. Henry aşağıda, limanın yanında, ileride genişleyen nehir ağzının dar girişi üzerindeki asma köprünün yakınında bir kulübede, Lowell'ın eski odalarını tuttu. Koca koca gemilerin, iki yanda birer metrelik mesafe bile kalmadan aradan süzülmesine izin vermek için asma köprünün kaldırılışını seyretmek, Lowell'ın da pek hoşuna giderdi; bu görüntü arkadaşıyla ilgili hoş anılar canlandırıyordu.

Bağımsız olarak yaşayınca Henry, hem Du Maurier'lerin daha yorucu seferlerinin bazılarından kaçınabiliyor hem de arada, Kiki'nin kendisini de onlardan koparabiliyordu. Henry arkadaşının, Whitby aile geleneklerini sürdürme çabasıyla kendini fazla zorladığını düşünüyordu. Gene de önerdiği ve en sevdiği yürüyüşlerden birini yapmayı, kayalığın tepesindeki yoldan küçük balıkçı limanı Staithes'e kadar Kiki'ye katılmayı kabul etti. Dolu dolu on altı kilometre olsa da bir kez Whitby'den yukarıya tırmandıktan sonra, çoğunlukla düz bir yoldu bu ve Staithes'de, onları karşılayıp eve götürecek bir midilliyle araba ayarladılar.

Güzel, güneşli bir sabahtı. "Neredeyse sıcak olduğunu bile söyleyebilirsin" dedi Henry, *Sylvia's Lovers*'daki kadın kahramanın konutuna model olduğu söylenen çiftlik evini geçip kayalıklardan Sandsend'e doğru uzun adımlarla yürürlerken.

Henry'nin, Kuzey Yorkshire iklimi konusundaki çekincelerinin farkında olan Du Maurier gülümsedi. "Bu eylül, hava bize çok müşfik davrandı" dedi. "Daha güzelini hatırlayamıyorum."

Keyfi yerindeydi, yalnız havadan dolayı değil, aynı zamanda *Trilby* için yaptığı çizimleri nihayet bitirmiş olduğundan. "Beni korkunç derecede terlettiler" dedi. "Yüz yirmi bir tane çizim yaptım."

"Yüz yirmi bir!" Henry hayretler içinde kalmıştı. "Harper'dakiler çabanı takdir ediyorlardır, ümit ederim."

"A, evet, takdirle dolular. Metinle ilgili olarak biraz sinirleri gergin ama resimlerden ötürü pek mutlular."

"Metin konusunda neden sinirleri gergin?"

"Eh, bildiğini zannettiğim gibi, kadın kahramanım atasözündeki gibi saf değil."

"Atasözü mü?"

"Kar gibi lekesiz değil. Yani, aslında *öyle*... kalbi saf... esasında masum, esasında iyi. Ama *virgo intacta** değil."

"Ah" dedi Henry. "*Harper* okurları bundan hoşlanmaz özellikle Amerikalıları."

"İşte bundan korkuyorlar. Ama nasıl olabilirdi ki? Kız bir yetim; bin sekiz yüz ellilerde, *Quartier Latin*'de** bir model olarak hayatını kazanmaya çalışıyor. Ona bakacak bir ailesi ya da arkadaşları yok. Figür çalışması için poz veriyor... *pour l'ensemble**** Onun gibi kızlar saygıdeğer değillerdir. Biliyorum... oradaydım!"

"Sana inanıyorum" dedi Henry. "Ama gerçeğe yakınlık, Bayan Grundy'nin gözünde hiçbir zaman yeterli bir mazeret olmamıştır. *Harper*'ın bu hanımın eleştirilerini göze almaya hazır olmasına çok şaşırdım. Kahramanının başına neler geliyor? Harikulade sesini edinmek ve kaybetmek dışında demek istiyorum?"

---

* Lat.: El değmemiş bakire. (ç.n.)

** Fr.: Paris'in Latin Mahallesi. (ç n.)

*** Fr.: Çırılçıplak. (ç.n.)

"Bekleyip görmen gerekecek" dedi Du Maurier, sırıtarak. "Tefrika ocakta başlıyor."

"Peki, Trilby'nin figür çalışması için *pour l'ensemble* poz veren bir resmi olacak mı?" diye sordu Henry.

Du Maurier başını geriye atarak güldü. "Pek ihtimal dahilinde değil!" dedi. "O mahiyette görebileceğin en fazlası, çıplak ayakları olacak onun."

Öğleden sonra Staithes'e vardılar. Fundalıktan diklemesine denize inen dar ve derin bir vadiye sıkışmış olan ve bir tarafı, Du Maurier'ye göre bütün Doğu Kıyısı'ndaki en yüksek nokta olan Boulby Tepesi'nin gölgesinde kalan kasaba, bu kadar küçük, ücra bir yer için dikkat çekici bir biçimde hareketli ve gelişmişti. Kıvrılarak giden, parke taşı döşeli dik ana caddeden inerlerken, yükünü yukarıdaki demiryolu istasyonuna götüren ya da boşaltmış olarak geri dönerken gürültüyle yokuş aşağı inen, atlı arabaların geçişine izin vermek için devamlı olarak kenara çekilip kulübelerin duvarlarına yapışmak zorunda kalıyorlardı. Temiz hava ve sıkı yürüyüş iştahlarını açtığından, iyi bir esmer Yorkshire birası eşliğinde Henry'nin "ismiyle müsemma" dediği bir yemek yemek üzere, derhal Morina ve Istakoz hanına müracaat ettiler; han sahibesi bu deyimi boş bir bakışla karşıladı ve siparişlerini yalın bir İngilizce'yle Du Maurier'den aldı.

Esmer bira olağandan daha sertti herhalde çünkü Du Maurier, yemek sırasında özellikle çok konuştu. Tekrar Harper'la alış verişi konusuna döndü. Anlaşılan *Trilby*, yazarın çıplaklığı savunduğu ve yayıncıların kesmek istedikleri bir polemik bölümü içeriyordu.

"Eğer iklimimiz elverseydi, giysilerimiz olmadan dolaşarak çok daha mutlu olacağımıza dair bir teorim var, biliyor musun, Henry? İnsan vücudunda asli olarak utanç verici ya da müstehcen hiçbir şey yoktur."

"Kuzey Yorkshire'ın havası bu deneye imkân vermiyor tabii" dedi Henry, bir ıstakozun kıskacını kırarak açarken. "Ama Samoa'da bile –ki Louis Stevenson'dan anladığım kadarıyla orada yerliler pek az giysiyle idare ediyorlar– orada bile kendi arkadaşlarımla tabiattaki halleriyle karşılaşmak pek hoşuma gitmez sanıyorum. Çoğumuz yeteri kadar güzel değiliz işte."

"A, ama bunun sebebi vücutlarımızı ihmal etmemiz. Tabii ihmal etmemizin sebebi de onları kat kat kumaşlarla örtüyor ve kadınlar söz konusu olduğunda, doğal biçimlerini balina çubuklarıyla, etek çerçeveleriyle, şeritlerle ve buna benzer şeylerle bozuyor olmamız. Şimdi eğer alışılmış olarak birbirimizi, senin dediğin gibi, tabiattaki halimizle görüyor olsak, tabii ki vücutlarımızı güçlü, sağlıklı ve çekici bir hale *getirmek* için egzersiz ve rejim yapmaya gayret gösterirdik."

"Peki ya ıslah olmaz bir biçimde çirkin ya da biçimsiz olanlar?" diye itiraz etti Henry.

"Onlar üremezdi çünkü hiç kimse onlarla evlenmezdi" dedi Du Maurier, muzaffer bir edayla, belli ki bunun mat edici bir tez olduğunu düşünerek. "Darwin'in doğal eleme kanununa göre, birkaç nesil içinde, insan ırkından çirkinliği yok ederdik. Aynı zamanda, kibar toplumlarda insan vücudunun bahsini bile çevreleyen ve erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkileri kirleten, bütün o müstehzi karalamalardan ve kaçamaklı şehvetten de kurtulurduk."

"Enteresan bir teori, biraz ütopik de olsa" diye mırıldandı Henry, sıska, ufak tefek Du Maurier'nin bu davaya kendini böyle tutkuyla adamış olmasına için için gülerek.

"Sanattaki nü işte bu yüzden o kadar önemlidir" dedi Du Maurier. "Dikkatle bakmamız ve taklit etmemiz için bize insan vücudunun *beau idéal*'ini* gösterir. Ama benim Trilby'm gibi modeller giysilerini çıkarmadan, bu yapılamaz. Fakat karşı cinse vücudunu teşhir etmek, bizim toplumumuzda asla yapılmayan bir şey olduğu için zavallı model, otomatik olarak sınırların dışına atılır. Çoğunun mecbur olduğundan daha iyi olmamasına şaşmamalı... en azından ben gençken Paris'te öyle değillerdi."

"Hâlâ canlı modelden resim ya da çizim yapıyor musun?" diye sormaya cüret etti Henry.

Du Maurier gülümsedi. "Hayır; Emma bunu onaylamaz. Zaten benim yaptığım cinsten bir işte buna ihtiyaç yok. Gerçi Sambourne bu fikre katılmazdı... Sammy'yi tanıyorsun, değil mi?"

"Onunla birkaç defa karşılaştım" dedi Henry. Edward Linely Sambourne, *Punch*'ın kadrolu sanatçılarından biriydi; uzmanlığı siya-

* Fr.: İdeal güzellik kavramı (ç n)

si karikatürlerdi ama sık sık güzel genç kadınlar içeren, sosyal hayattan çizimlerle de katkıda bulunuyordu dergiye.

"Doğru dürüst bir sanat eğitimi almamış, bu yüzden figür çizerken fotoğraf kullanıyor ve bunları kopyalıyor. Modellerin çıplak olarak ve sonra giysileriyle fotoğraflarını çekiyor. Pozu inandırıcı yapmak için uzuvların giysilerin altındaki pozisyonunu bilmesi gerektiğini iddia ediyor."

"Peki, Bayan Sambourne buna ne diyor?" diye sordu Henry neşeyle. "Yoksa evli değil mi?"

"A, evli evli..." dedi Du Maurier, "ama şaşırtıcıdır ki karısı hiç aldırmaz görünüyor. Gerçi karısının, resimlerinden çoğunu gördüğünü düşünemiyorum. Bir defasında bana bazılarını gösterdi ve şey, açıkçası..." Du Maurier etrafa bakındı ve sesini alçalttı. "...açıkçası, birçoğu Paris'te şüpheli bir basımevinde görebileceğin cinsten şeyler. Etrafta çırılçıplak eğlenen kızlar... hatta daha da kötüsü... sadece çoraplarıyla ya da bir şapka veya maskeyle, kanepelerde yan gelip yatan, şeylerini gösteren... eh, her şeyi gösteren kızlar. Onda bu resimlerden binlerce var."

"Binlerce!"

"Evet. Charing Cross Yolu'ndaki Kamera Kulübü'nün bir mensubu o; orada bir stüdyo kiralayabiliyor ve saatiyle model tutabiliyorsun. Bu işlerde 'falsolu' bir şeyler olduğunu düşünmeden edemiyorum. Bazı modellerin gerçekten güzel olduğuna şüphe yok. Ama bazıları da değil ve tabii hepsinin tüyleri var."

"Tüy mü?" Henry anlamamıştı.

"Kasıklarında. Pornografik bir etki yaratıyor."

"Ama Kiki" diye itiraz etti Henry, "eğer hepimiz senin savunduğun gibi çıplak dolaşacak olsaydık, insan anatomisinin o parçasına alışmamız gerekecekti."

"Evet ama böyle yapmadığımıza göre, nahoş bir şey bu. Sanatçılar kasık tüylerini resimlemez... hakiki sanatçılar, demek istiyorum." Belli ki tutarsızlık suçlamasından biraz rahatsız olmuştu çünkü düşünceli bir biçimde ilave etti: "Her neyse, kadınlar da tıraş olmayı öğrenebilirler... erkekler gibi ama farklı bir yerde."

Henry bir kahkaha patlattı ve niyeti şaka yapmak olmayan Du Maurier, şaşkın şaşkın gülümsedi.

Daha sonra rıhtımın kenarında oyalanarak, gece balığa çıkma hazırlığı içinde ağlarını tamir eden ve bunları üstü açık, uzun, dar kayıklara yükleyen adamları seyrettiler, eğri büğrü sokaklarda bir aşağı, bir yukarı gezindiler; bağırsakları temizlenen, tütsülenen, tuzlanan balıkları görmek için barakaların içini gözetlediler ve kulübelerin eşiklerinden merakla onlara bakan, ayakkabısız çocuklara bozuk para verdiler. Henry'nin ağız tadına göre bütün bunlar, fazla bunaltıcı bir biçimde dumanlı, kokulu ve balıklıydı; ama Du Maurier hepsine bayıldı ve cebinde sakladığı küçük çizim kâğıdı destesini çıkararak kurşun kalemle dikkatini çeken bir şeylerin, bir kayığın, bir binanın ya da bir başlığın –Staithes'in kadınları kendilerine has bir başlık takıyorlardı– taslaklarını çizip durdu. Uzun mendireğin ucundan, küçük kayık filosunun gece balık tutmak için denize çıkışını seyretmek üzere, akşama kadar kalmak istedi ve Henry onun dileğini yerine getirdi. Gerçekten de dokunaklı bir manzaraydı bu; kocaman kayalığın uğursuz, çıkıntılı yamacının altında, yaklaşan karanlığa doğru yelken açan tekneler öyle narin görünüyorlardı ki. Sonra, handa içlerini ısıtan bir kadeh içkinin arkasından, gezilerinden çok memnun kalmış bir halde, midillilerin çektiği arabayla Whitby'e döndüler. Ancak Henry'nin bu hoş ruh hali, kaldığı yere geri döndüğünde onu beklemekte olan şeyle aniden dağıldı: Daly'den gelen ve *Mrs. Jasper*'ın açılışının ocağa kadar bir kez daha ertelenmiş olduğunu bildiren bir mesajdı bu.

Bu haber hüsran verici olsa da Henry'ye, tatilini kısa keserek Londra'ya dönmek için bir bahane sağladı –gecikmenin sebebini araştırma bahanesini– Whitby ve havalisinin hazlarını yeterince tatmış olduğunu hissediyordu artık. Ertesi gün durumu açıkladığında, Du Maurier kederini paylaştı. "Senin gibi seçkin bir yazara böyle muamele etmeleri şoke edici bir şey" dedi. "Ama Gerald'a söyleyip durduğum gibi, tiyatro dünyasının insanlarına hiç güven olmaz. Bunlara asla itimat edemezsin. Gerçi sözlerim hiç fayda etmiyor. Aktör olmayı kafasına koymuş. Gelecek hafta sonu buraya geldiğinde, ona bir çift söz söylersin diye ümit ediyordum, Henry."

Gerald'ı dava vekili yapma planlarından uzun zaman önce vaz geçilmişti. Şimdi o "iş hayatı"na atılmış, bir nakliye şirketinde çalışı-

yordu; ama bütün boş vakitlerini, bazen kız kardeşi May'le beraber, amatör temsillerde ve konser partilerinde geçiriyordu; adı duyulmaya ve gazetelerde boy göstermeye başlamıştı.

"Korkarım teslim olmak zorundasın, Kiki" dedi Henry. "Tuhaf ve önüne geçilmez bir iş bu tiyatro yapma dürtüsü. Oyunlarda rol alma, oyun yazma ya da sahneye koyma iştiyakı. Onun mantığına hitap etmenin faydası yok. Eğer Gerald sahiden –ama *sahiden* aktör olmak istiyorsa– dünyadaki hiçbir şey onu durduramayacaktır."

Tabii Gerald adına olduğu kadar, kendi adına da konuşuyordu.

* * *

Henry Londra'ya döner dönmez Daly'den bir randevu istedi. Yönetmen açık sözlülükle ona, tiyatrosunun henüz ne kendini ne de seyircisini bulamadığını söyledi. Tennyson'ın *The Foresters*'ı prova halindeydi, ekim başlarında açılışı yapılacaktı ve Daly belli ki onun başarısız olmasından endişeleniyordu. "Sözü etmeye değecek gerçek bir ilgi, bir kazanç yok" dedi. "Halkın gözünde Tennyson ölü bir aslan." Bunun arkasından pek bilinmedik bir oyun yazarının yeni bir çalışmasını sahnelemenin iyi bir fikir olacağını zannetmiyordu. Bu sebeple *Mrs. Jasper*'ı Noel sonrasına saklamaya ve aradaki boşluğa, yıllarca iyi sonuçlar alınmış güvenilir bir klasiği, *The School for Scandal*'ı sürmeye karar vermişti. Henry bu kararı tartışmadan kabul etti. Oyunu, kumpanyanın kötü sicili yüzünden daha baştan kuşkuyla karşılansın istemezdi. Tiyatroda başarısızlık bulaşıcıydı. Böylece sabırla ruhuna hâkim oldu; oysa William'a yazdığı gibi, "provaların gerçekliğine, yaratıcılığına, eğlenceli ve iğrenç karışımına" özlem duyuyordu.

Daly, *The Foresters* konusundaki korkularında haklı çıktı. Oyun, ilk geceki seyircilerin hoşuna gitti ve eleştirmenler tarafından nezaketle karşılandı ama ticari açıdan başarısız oldu. Her gösterimde salonun "beleşçi" seyircilerle doldurulduğu rivayet olunuyordu. Henry, biraz da halinden memnun bir biçimde, bu gidişle Daly'nin yakında sezonunu ve şöhretini kurtarmak için *Mrs. Jasper*'a güvenmek zorunda kalacağını, böylece oyunun başarılı olması için azami çaba göstereceğini düşündü. Bu motivasyon açıkça görüldü gerçekten de;

ama ekim sonlarında, yönetmenin bir sonraki yazışmasında, nahoş bir biçimde kendini gösterdi. Daly, *Mrs. Jasper*'ı tekrar okumuştu ve hâlâ fazla uzun olduğunu düşünüyordu. Daha başka kesintiler ve düzeltmeler istiyordu. Henry bezginlikle oyunu bir kez daha elden geçirmeye razı oldu ama altı hafta sonra, kısaltma işinde "katiyetle başarısız" olduğunu bildirdi. "Oyunun aslî hünerine –olayların katı mantığına ve hikâyenin birbiri ardınca gelen belirli adımlarına– zarar vermeden" elle tutulur herhangi bir şeyi çıkarmanın mümkün olmadığına inanıyordu. Daly'nin bizzat önerebileceği herhangi belirli bir kesintiyi düşünmeyi teklif etti ama yönetmen, bu davete cevap vermedi. Ancak "daha canlı bir başlık" istedi. Henry'nin yaptığı bir iki öneriyi reddetti. Zorlukla hâkim olduğu, çileden çıkmış bir ruh hali içinde Henry, altmış dört alternatif başlıktan oluşan bir liste gönderdi ona: *Kurtarış, Kurtuluş, Deva, Halas, Cevap, Rahatlık, Merhamet, Çare, Nedamet*... liste üç sütun halinde bütün bir sayfayı kaplıyordu. İroniye duyarsızmış gibi görünen Daly, Ada Rehan'ın rolüne dikkat çekmedikleri için hepsini reddetti. Oysa orijinal başlık bunu yapıyordu tabii. Bir zaman sonra, *Mrs. Jasper's Way*'de [Bayan Jasper'ın Yolu] anlaştılar.

Tekrar sessizlik çöktü. Kasım sonlarına doğru Henry sabırsızlanmaya başladı; eğer oyun ocakta sahnelenecekse, provaların yakında başlaması gerekiyordu. Bir pazar akşamı, bir partide Ada Rehan'a rastlayınca bu noktaya dikkatini çekti ve Rehan kayıtsızca, gelecek hafta, tiyatroda, oyunun bir iki okuması olacağını sandığı cevabını verdiğinde canı sıkıldı. Henry, kendisinin bunlardan haberdar edilmediğini söylediğinde, Ada Rehan mahcup olmuş gibi göründü ve bunun şüphesiz zamanlarının henüz belirlenmemiş olmasından kaynaklandığını söyledi. Kalabalıkta konuşmaya devam etmek imkânsızdı ve kısa bir süre sonra, ikisi arasında başka bir söz alışverişi olmaksızın, Rehan partiden ayrıldı. Henry ertesi cumartesi sabahına kadar boşu boşuna Daly'den bir mesaj bekledi.

Smith, gümüş bir tepside günün ilk mektup teslimatıyla yemek odasının eşiğinde belirdiğinde, kahvaltısını yapıyordu. "Mektuplarınızı burada mı okuyacaksınız, efendim; yoksa onları çalışma odasında masanızın üstüne mi bırakayım?" diye sordu Smith.

"Onları buraya getir, Smith. Teşekkür ederim."

Smith mektupları masaya, Henry'nin yanına bıraktı ve çekildi. Zarflardan birinin üzerinde Daly'nin el yazısını tanıyınca, Henry onu desteden çekip çıkardı ve yırtarak açtı. İçinde, o hafta tiyatroda oyunun, önemli problemler açığa çıkaran iki okumasının yapılmış olduğunu ve Henry'nin bu problemlerin neler olduğunu gözleriyle görebilmesi için Daly'nin, ertesi çarşamba sabahı bütün oyuncularla bir okuma daha yapılmasını teklif ettiğini söyleyen, kısa ve kuru bir not vardı. "Temel olarak" diye bitiriyordu Daly, "oyunun bir hikâyesi yok."

Henry mutat üç rafadan yumurtasından sadece birini yemişti. Geri kalanların içinde bulunduğu tabağı kenara itti ve başını ellerinin arasına alarak yüksek sesle inledi. Bunca zaman sonra, oyun koşulsuz olarak kabul edildikten ve bir sözleşme yapıldıktan sonra, diyaloglara ve sahne talimatlarına yapılan onca düzeltmeden ve kesintiden ve ince ayardan sonra, yine de *"bir hikâyesi yok"* deniliyordu! Bu saatten sonra nasıl daha fazla hikâye koyması beklenebilirdi, Tanrı aşkına? Önce perişan olmuştu; sonra öfkelendi. Meşhur "sezonu"ndaki bir dizi başarısızlıkla canı sıkılan Daly, belli ki soğukkanlılığını ve *Mrs. Jasper's Way*'e olan inancını kaybetmişti, o kadar ki oyun hakkındaki kendi eski olumlu kanaatini unutmuştu. Henry'yi en çok kızdıran şey, haberi olmadan sinsice işler çevrilmesi, oyunu oyunculara bizzat tanıtmaya ve oynayacakları rollerin tabiatını tarif etmeye fırsat bulamadan, onlarla oyunun denenmesiydi.

Ertesi çarşamba sabahı, bu haksızlığı düzeltmeye, kumpanyayı ensesinden yakalayıp bu işin nasıl yapılması gerektiğini göstermeye kararlı olarak okumaya gitti; ancak tamamıyla kumpasa getirilmiş olduğunu gördü. James vardığında oyuncular, ellerinde oyun metinleriyle sessiz ve temkinli bir yarım daire halinde sahnede toplanmışlardı bile. Daly oyuncuların adlarını birer birer sayarak üstünkörü tanıştırmalar yaparken, Ada Rehan dahi Henry'ye sadece kısa ve ruhsuz bir biçimde gülümsedi. Solgun ve çökmüş görünüyordu. Sonra, tam Henry oyunculara hitap etmek için notlarını çıkarırken Daly onun ön koltuklardan birine oturmasını teklif etti.

"Önce birkaç söz söylemem gerekmez mi?" diye sordu Henry.

"Bunun gerekli olduğunu zannetmiyorum, Bay James" dedi Daly. "Size söylediğim gibi, iki defa oyunun üzerinden geçtik zaten." Cep saatine göz attı. "Bence başlasak iyi olur. Hazır mısınız, hanımlar ve beyler?" Henry başını vakur bir içerleme ifade ettiğini umduğu resmi bir edayla sallayarak sahneyi boşalttı ve yandaki basamaklardan salona indi.

Daly sahne talimatlarını okumaya başladı. "'Uzaklarda, bir vadinin karşı tarafında kıvrılan ve parlayan küçük bir nehre nazır bir tepe ya da yamaçta, biraz ihmal ya da terk edilmiş bir durumdaki eski tarz bir çimenlik ya da küçük gezi yerinde?'" Cümlenin ortasında durdu. "Bütün bu sahne hazırlıklarını okumam gerekmez, herhalde. Hepimiz manzarayı anladık. O halde, Sir Montagu ve Bayan Wigmore, lütfen." Bu rolleri oynayan oyuncular repliklerini, başları eğik ve gözleri oyun metinlerine dikilmiş olarak, sınıfta "derse kaldırılan" çocuklar gibi, kekeleyen monoton bir sesle okumaya başladılar. Bunları takip edenler de daha iyi değildi. Konuşmaların sonuna gelmek için sabırsızlanıyormuş gibi repliklerine hızla girerek ağızlarında geveliyorlardı. Sentaksta tökezliyor ve vurguları yanlış yere koyuyor ya da tamamen atlıyorlardı. Hepsinden önemlisi, sunmakta oldukları hikâyeyi, zerre kadar ilginç, eğlenceli ya da inandırıcı bulduklarına dair herhangi bir duygu iletmiyorlardı. Bir oyun yazarının sözlerinin, profesyonel oyuncular tarafından, Henry'nin şimdiye kadar şahit olduğu şüphesiz en kötü sunumuydu bu. Ada Rehan bile bütün canlılığını ve zamanlama duygusunu kaybetmiş gibiydi. Bu tüyler ürpertici maskaralık devam ettikçe, ölü gibi soldu kadın, yüz hatları neredeyse bitkin bir hal aldı. Neler olduğunu bilecek ve bu işin içinde olduğu için utanç duyacak kadar iyi bir aktristi o.

Henry'nin sadece on dakika içinde kavradığı üzere, bu olup bitenler kurulmuş olan bir tuzaktı. Daly okumanın olabildiğince kötü olmasını tasarlamıştı çünkü daha şimdiden, bir yönetmen olarak yetersizliğinden kaynaklanan kendi çıkarcı mali nedenleriyle, fazla riskli bir girişim olarak gördüğü *Mrs. Jasper's Way*'in yapımını iptal etmeye karar vermişti ve oyunun başarısızlığa uğrayacağının kesin olduğunu göstererek Henry'nin de bunu kabullenmesini sağlamayı ümit

ediyordu. Piyesi kötü icra etmeleri için oyunculara açıkça talimat vermiş olmasına gerek yoktu. Oyunu iyi icra edebilmeleri için herhangi bir tavsiye ve rehberliği onlardan esirgemesi, daha önceki okumalarda dudak bükmeler ve iç çekmelerle durumun ümitsizliğini ima etmesi ve hepsinden önemlisi, yazarı uzak tutması yeterli olmuştu.

Tüm bu olan bitenler boyunca Henry, taş gibi kayıtsız bir çehreyle oturdu; oysa için için ateş püskürüyordu. Sükûnetini kaybetmemek için, sonunda Daly'ye neler söyleyeceğini zihninde prova etti. Oyunun sonu fazla acı çektirmeden geldi çünkü tümünü, ara vermeden, kafa göz yaran bir hızla yaptılar. Ada Rehan sahnenin ön tarafına geldi ve Henry'nin onun için özel olarak yazmış olduğu küçük sonsözü tökezleyerek okudu, adeta azap çeken bir ruh gibi, ıstırap dolu bir bakışla ona baktı ve kulise kaçtı; diğer oyuncular da hızla onu takip ettiler. Daly aheste aheste sahnenin yan tarafına yürüdü ve ağır adımlarla basamaklardan salona indi. Henry ön koltuklardaki yerinden kalktı, paltosunu ilikledi ve onu bekledi.

"Evet, Bay James?" dedi Daly. "Ne düşünüyorsunuz?"

Henry cevabını vermeden önce bir saniye duraksadı. "Bu okumanın –cumartesi günkü notunuzla bir arada göz önüne alındığında– beni sevk ettiği düşüncelerden katiyetle emin olmam için birkaç saate ihtiyacım olacak. Sonra size yazacağım. İyi günler." Bu konuşmanın Daly'nin çehresi üzerindeki etkisini görmek için beklemeden, hızla arkasını döndü ve tiyatrodan dışarı yürüdü

O akşam Daly'ye, ertesi gün postalanmak üzere bir mektup yazarak, oyununun temelde yönetmenin amaçlarına uygun olmadığını anladığını, bütün bir yıl elinde tutacağına daha erken bir dönemde haberdar edilmiş olsaydı memnun olacağını söyledi... "Cumartesi günkü birkaç sözünüz, kısalığına rağmen veya belki bu sebepten, oyuna olan ilginizin aniden kayboluşunu öyle katiyetle ifade ediyor ki vakit geçirmeden, eserimi tiyatronuzdan çekiyor ve senaryoyu bana geri göndermenizi rica ediyorum. Açıkçası dün sahnenizde şahit olduğum manzaranın, oyunun karakterine herhangi bir biçimde ışık tuttuğunu bir an için bile söyleyemiyeceğim."

Daly senaryoyu, davranışlarını savunduğu ve yazın dekor tasarımlarına ve kostümlere yaptığı harcamaları –bunlar ona en aşağı on

iki altın liraya mal olmuş olmalıydı– oyuna olan bağlılığının delili olarak gösterdiği bir mektupla birlikte derhal iade etti. Mektuba şöyle son veriyordu: "Başta oyunu bana teklif eden sizdiniz ve şimdi iadesini talep eden de sizsiniz. Sözünüzü, o zaman olduğu gibi şimdi de isabetli karar verme yeteneğime yapılmış bir kompliman olarak kabul etmekten memnuniyet duyuyorum." Bu kibirli cevap Henry'yi, oyun üzerindeki alışverişlerinin bütün tarihçesini ayrıntılarıyla gözden geçiren ve bunların içindeki hiçbir şeyin onu, Daly'nin böyle son dakikada oyuna yaptığı temel itiraza hazırlamadığını gösteren, çok daha uzun bir başka mektup yazmaya kışkırttı. Ama bu mektubu Daly'yi pişman ya da hatta mahcup etmek ümidiyle değil, daha ziyade kendini tatmin etmek ve rahatlatmak için yazdı. Elizabeth Robins'e söylediği gibi, adam aşağılık biriydi.

Bu genç hanımla olan arkadaşlığı, geçen bir iki yıl içinde gittikçe ilerlemişti. Henry, onun ve ortağının sahnelemeyi düşündükleri, Ibsen, Dumas *Fils* ve başka yabancı yazarların oyunları hakkında tavsiyeler vererek kadına yardımcı olmuş, Robins ise karşılığında Henry'nin devam eden çalışmalarını kendisine okumasına seve seve razı olmuş ve profesyonel kanaatini sunmuştu. Henry'nin bütün arkadaşları arasında, Daly'den gördüğü kötü muamele karşısında anlayış göstermeye en ehliyetli olanı, deneyimlerinden ötürü bu hanımdı. Henry'nin, hemen olay günü yazdığı kısa bir notla okuma hezimetinden haberdar ettiği ilk kişi, Robins oldu ve kısa bir süre sonra Manchester Meydanı'nda, yetmiş beton basamağın tepesindeki dairesinde kadını ziyaret etti ve sabahın saat birine kadar onu uyanık tutarak acı, ihanete uğramışlık duygusunu döktü. "Daly bıyık altından gülüyor olmalı" dedi. "Çünkü o kazandı. Oyunumu geri çekmemi sağladı; böylece bu benim kendi seçimimmiş gibi davranabilecek. Onu ilk adımı atmaya zorlayabilirdim. Yapımı *onun* iptal etmesini sağlayabilirdim."

"Hayır, doğru karar verdin" dedi Bayan Robins. "Yapımcı oyuna olan inancını bir kere kaybedince, o oyun başarısız olmaya mahkûmdur. Kurtulduğun için şanslısın."

"Şanslı mıyım?" Henry bu durumda hiçbir şans göremiyordu.

"Demek istediğim, bir şekilde onu bu işe devam etmeye zorladığını ya da ikna ettiğini ve talep ettiği bütün düzeltmeleri yaptığını

farz et –ta ilk geceye kadar, her provadan sonra onu baştan yazdığını– *yine de* yürümezdi, eğer onun ve oyuncuların oyuna inancı yoksa. Biliyorum... kendim de bu cins dehşetler yaşadım." Duygularını ifade eden bir biçimde ürperdi.

"Nedense bu düşüncede fazla teselli bulamıyorum" dedi Henry. "Geçen çarşamba yaşadıklarım öyle acı vericiydi ki bütün farazi dehşetleri gölgede bırakıyor."

"Belki başka bir yönetim oyunla ilgilenebilir" diye önerdi Bayan Robins.

"Hayır, hayır, bu oyunla işim bitti. Daly onu benim için ebediyen mahvetti" dedi Henry karamsarlıkla. "Onun için başka bir yapımcı bulmaya çalışma fikri midemi bulandırıyor. Ben artık gideyim" diye ekledi, Bayan Robins'in esnememek için çaba harcadığını görünce.

"Eh, biraz geç oluyor, hakikaten" dedi Bayan Robins, ayağa kalkarak. "Ama tiksinerek tiyatrodan vazgeçmeyeceksin, ümit ederim."

"Hayır" dedi Henry. Sonra, düşünceli bir duraksamayı takiben, ekledi: "Bir yıl daha hak tanıyacağım."

Bu düşünce Henry'yi sakinleştirdi ve bunu takip eden günler ve haftalarda bu sözcükleri, kendine mantra haline yaptı. Bir yıl daha. Bir takvim yılının sona ermekte olduğu ve yakında yenisinin başlayacağı gerçeği, kararına tatminkâr bir mantık katıyordu. Noel eğlencelerine uygun bir ruh hali içinde değildi ve aldığı birkaç daveti geri çevirerek tatili, halinden memnun bir biçimde, tek başına, De Vere Bahçeleri'nde geçirdi; okuyarak, ihmal ettiği yazışmaları yaparak ve sadece düşünceye dalarak ve zevk içinde kucağında yatan Tosca'nın parlak tüylerini okşayarak. Yalnız olduğu halde, Noel yemeği için giyindi ve Smith ona usule uygun bir merasimle hizmet etti; ama Henry yemeği önüne bir kitap açarak yedi. Penceresinin altındaki sokakta, huzur verici bir sessizlik hüküm sürüyordu. Noel'in ertesi günü, Tosca'yı Park'ta yürüyüşe çıkardı ve tanıdığı hiç kimseyle karşılaşmadan ve kimseyi görmeden, Rotten Yolu'nda ata binenleri ve Serpentine'da geleneksel dalışlarını yapan yüzücüleri seyretti. O akşam ateşin karşısında otururken yeni bir oyun için bir fikir geliştirdi; şimdilik *The Promise* [Vaat] adını verdiği karanlık bir melodramdı bu.

Eserlerinde ilk defa, bir cinayeti, bir çocuğun öldürülmesini işleyecekti. Hayal gücünün yaratmış olduğu bu şer eylemi, onu oldukça şoke etti; ama her zamanki gibi, insanın yeni bir fikir üretmeye muktedir olduğunun doğrulanması bile onu son derece sevindirmişti.

29 Aralık'ta William ile Alice'e şöyle yazdı: "Halimden bu kadar bencilce memnun olduğum bir Noel hiç geçirmedim, toplumun taşraya neredeyse evrensel kaçışının bıraktığı o neşeli boşlukta." Uzun mektubunun sonuna doğru, *Mrs. Jasper's Way*'in yapımının çöküşünü anlattı ve aşağılık Daly'yle bütün bağlarını koparmış olmaktan dolayı rahatladığını söyledi. "Buna rağmen, bir süre için keskin bir tiksinti ve hayal kırıklığı yarattı bende bu" diye itiraf etti. "Sabırlı ve dâhiyane emeğimin ziyanı ve çok güvendiğim bir paranın feda edilmesiydi. Ama *à la guerre comme à la guerre.** Niyetim, bu savaşı bir yıl daha şiddetle sürdürmek ve sonra, o zamana kadar zafer ve ganimetler, şayet küçük düşmeler ve kabalıklar ve tiksintilerle, maruz kalınan bütün utançla ve kronik hakaretlerle, şimdiye kadar olduğundan daha mütenasip bir hale gelmiş olmazsa bu katlanılmaz tecrübeyi bütünüyle 'sepetlemek' ve daha yüksek, daha bağımsız mecralara geri dönmek."

Bir yıl daha.

* Fr.: Hamama giren terler anlamında bir deyim (ç.n.)

Onuncu Bölüm

Bir yıl daha. 1893 sonlarında kaderle yaptığı bu pazarlığı unutmuş değildi; ama fiiliyatta, bir oyun yazarı olarak başarılı olup olamayacağını keşfetmek için biraz daha –1895'in beşinci gününe kadar– beklemek zorunda kalmıştı. Tiyatrodaki her girişime eşlik ettiği anlaşılan kronik gecikmeleri, yöresel hüsranları, öngörülemeyen engellerin çokluğunu tahmin edememişti; gerçi daha önce yaşamış olduklarına bakılırsa, bilmesi gerekirdi. 1894'ün tamamı, *Mrs. Tanqueray*'in uzun gösteriminin nihayet sona ermesini ve bunu takiben sahnelenen Jones'un *The Masqueraders*'ının [Maskeli Balocular] hemen hemen aynı derecede uzatılan gösteriminin bitmesini beklemekle geçmiş, *Guy Domville* bu süre boyunca St. James'in kulisinde sabırsızlıkla "sahneye çıkmayı" beklemişti. *The Masqueraders'ın* başarısı

öngörülemediği için bekleyiş daha da hüsrana uğratıcı olmuştu. Öte yandan Henry, Alexander'ın *Guy Domville* üzerindeki seçme yetkisini güvence altına almak üzere, *The Masqueraders*'ın başarı ihtimali konusunda kendisini yanılttığından da şüpheleniyordu. Tiyatro dünyasındaki insanlar, en azından yönetmenler, bu gibi meselelerde kaygısızca ve kronik olarak sahtekârdılar. Herhangi bir anda, size duymak istediğinize inandıkları ve sizin neye inanmanız kendi işlerine geliyorsa onu söyleyiverirlerdi. Eğer Alexander 1893 yazında, ilk toplantıyı yaptıklarında tamamıyla açık sözlü davranmış ve ona *Guy Domville*'i muhtemelen bir on sekiz ay daha sahneye koyamayacağını söylemiş olsaydı, onu başka yere götürmeye karar vermiş olabilirdi pekâlâ. Gerçi bunun ona avantaj sağlayacağı kesin değildi; çünkü o zaman sadece başka bir yapımcıdan kaynaklanan birtakım başka gecikmeler, hüsranlar ve engellerle karşılaşacaktı. Hiç olmazsa Alexander verimli ve çalışkan bir yapımcıydı. *The Masqueraders* kapandıktan hemen sonra kızamıkçıktan yatağa düşmesi ve *Guy Domville*'in provalarının üç hafta daha ertelenmek zorunda kalması, onun suçu değildi. Bu talihsiz durum olmasaydı şimdi Henry'nin tiyatroda şan kazanmak için bütün ümitlerini yatırmış olduğu oyun, şart koşulan takvim yılı sona ermeden imtihan edilmiş olacaktı. Ama artık nihayet, sadece birkaç saatlik bir bekleyiş kalmıştı.

Bunun kaç saat olduğunu kesin olarak hesaplayamıyordu. Uzaktaki bir duvar saatinin, buçuğu çaldığını duymuştu ama hangi saatin buçuğunu? Üç, dört ya da beş olabilirdi. İki buçuk olamazdı çünkü gece yarısını geçene kadar yatmamıştı –Alexander son dakikada ikinci bir kostümlü prova istemişti– ve kendini an azından birkaç saat uyumuş gibi hissediyordu; ama saatin henüz altıyı geçmiş olamayacağını anlıyordu... dışarıda, sokaktaki sessizlik fazla derindi. Kalın perdeli yatak odasının zifiri karanlığı hiçbir ipucu vermiyordu. Londra'da kış ortalarında, bu sessizlik, saat yediden hayli sonraya kadar devam ederdi. El yordamıyla bir kibrit bulup, yatarken her zaman komodinin üzerine bıraktığı saatine bakabilirdi tabii; ama doğrusunu isterseniz, aslında zamanı bilmek istemiyordu. Eğer daha üçü ya da dördü çeyrek geçiyorsa, Smith kapıyı vurup ona sıcak suyunu getirinceye kadar kaç saat geçirmek zorunda olduğu düşünce-

siyle morali bozulurdu. Kendini gayet uyanık hissediyordu. Uzun bir gece olacaktı, daha şimdiden aşikârdı bu. Taa, o akşam St. James'de perdenin açıldığı ana kadar devam edecekti... hayır, daha da uzun bir süre; çünkü kaderi kararlaştırılırken tiyatroda oturup acı çekmeye hiç niyeti yoktu.

Gosse'la beraber kurdukları ilk plan, akşamı, civardaki sessiz bir meyhanede geçirmekti; böylece arkadaşı, antraktlarda dışarı koşarak ona oyunun nasıl gittiğine dair kısa raporlar verebilecekti. Ama düşününce bu kötü bir fikir gibi göründü ona. Yarım litre malt birasıyla birahanenin bir köşesinde tek başına oturduğunu, barın üzerindeki duvar saatinin kadranında, yelkovanın yavaş yavaş ilerleyişini seyrettiğini, oyunun gidişatı hakkında boşu boşuna tahmin yürüttüğünü ve başka hiçbir şey düşünemediğini tahayyül etti. Dayanılmaz olurdu bu. Dolayısıyla o öğleden sonra Gosse'a yazarak planını iptal etmiş ve zamanı, başka birisinin oyununu seyrederek doldurmaya karar verdiğini söylemişti. Niyeti, Haymarket'ta yeni gösterime giren, Oscar Wilde'ın *An Ideal Husband*'ını* görmekti. *The Times* bu oyun hakkında olumlu ama *çok* da olumlu olmayan bir eleştiri yayımlamıştı. Gazetenin eleştirmeni, daha ılımlı bir biçimde ifade ediyor olsa da Wilde'ın, drama sanatının bütünüyle yıpranmış tiyatro araçlarına yüzeysel bir zekâ perdahı vermekten ibaret olduğuna dair, Henry'nin kendi kanaatini paylaşıyordu. Ne demişti? *"Bay Wilde'ın tutkusu, sıradan olanı vecizelerle süslemek."* Buna benzer bir şey. Ama piyes, zihnini dağıtmaktan ibaret amacına hizmet edecek kadar oyalayıcıymış gibi görünüyordu. Kendi oyunu sona erdiği zaman ya da gerekirse daha önce, kulisten oyuncuların sahneye geri çağırılışını seyretmek ve eğer oyun iyi karşılanırsa kendisi de bir reverans yapmak üzere, zamanında St. James'e yürürdü. Saat on bir civarında olurdu bu. Yüce Tanrı! İyi ya da kötü yönde, heyecanı yatışıncaya kadar geçirmesi gereken hâlâ neredeyse bütün bir gün vardı.

Uzaktaki duvar saati üç çeyreği çaldı.

"Bir yıl daha." Nereye gitmişti o yıl? Yaratma açısından o yıl boyunca ne başarmıştı? Dramatik alanda elbette hiçbir şey, *Guy Domville* provalardan geçtikçe, her zamanki cefalı kesme ve budama işi

* Oscar Wilde, *İdeal Bir Koca*, Hilmi Kitabevi, 1940. (ç.n.)

dışında. Kahramanın rolü Compton'a cazip gelir düşüncesiyle *The Promise*'in bir senaryosunu ona göndermişti ama Compton oyunu öyle çabuk ve öyle kesin olarak reddetmiş, konudan öyle bir dehşetle kaçmıştı ki Henry'nin, bir oyunu başkası üzerinde deneyecek cesareti kalmamıştı. Belki bir gün, bir kısa romana dönüştürürdü. Compton'a daha önce yaptığı Monte Carlo komedisi teklifi de bir yere varmamıştı: gülünç derecede uzayan yazışmalardan sonra, konuda Compton'ın tam olarak beğendiği hiçbir şeyin olmadığı ve önerdiği değişikliklerin, tamamıyla farklı bir oyun yazmak için bir reçete oluşturduğu anlaşılmıştı. Ne büyük bir zaman kaybı! O zamandan beri, not defterinin sayfalarından öteye gidecek kadar ilerleyen hiçbir yeni oyun fikri geliştirmemişti.

Peki, geçen yıl ne yayımlamıştı? *The Yellow Book*'ta iki hikâye ve bütün çabalarına rağmen sahneye ulaşamayan iki oyundan, *The Tenants* –orijinal olarak *Mrs. Vibert*– ile *Disengaged*'den [Azade] –orijinal olarak *Mrs. Jasper*– oluşan ve hüsrana uğramış ihtirasın hüzünlü bir vasiyetnamesinden başka bir şey olmayan *Theatricals* [Amatör Temsiller]. Bu kitabın önsözünü, inceden inceye mütevazı bir yazar notu biçiminde yazmış, pratikteki başarısızlığı hatırlattığını itiraf etmiş ve sadece okurun zihnindeki bir "sanal" performansın bu başarısızlığı telafi etmesine izin verilmesini rica etmişti. Aslında eleştirmenlerin, çalışmalarını önce teşvik eden, sonra aleyhine dönen yapımcılara karşı onun tarafını tutacağına, tiyatro seyircilerinin oyunları görme zevkinden mahrum bırakıldıkları için esef edeceğine ve hatta bunların sahnelenmesi için birilerinin çaba göstermesini talep edeceklerine dair gizli ümitler beslemişti. Nafile! Eleştiriler ılık ile buz gibi arasında değişiyordu ve ne Hare ne de Daly bunların hiçbirinden en ufak bir rahatsızlık duymazdı. Daly'nin talihinin, *Mrs. Jasper*'a kürtaj uyguladıktan hemen sonra –yaptığı şey gerçekten de bundan aşağı kalmıyordu– daha iyiye gitmiş olması da fazladan bir üzüntü kaynağıydı. Geçen ocakta kendi oyunu yerine sahneye koyduğu *Twelfth Night** büyük bir sükse yapmış ve bundan sonra Daly'nin Tiyatrosu bir başarıdan ötekine koşmuştu.

O halde, iki hikâye ve oyunlardan oluşan bir kitap... 1894'te bütün ortaya koyabildiği bu muydu? *Harper's Weekly*'de Du Maurier'nin

* William Shakespeare, *On İkinci Gece*, Remzi Kitabevi, 1992. (ç.n.)

Trilby'sini pohpohlayan o küçük makale vardı ama o parçayı hatırlamak demek, onu yazarken içinde bulunduğu ruh halini hatırlamak demekti: Fenimore'un ölümünün şokuyla hâlâ sersem gibi olduğunu, korkunç trajedinin sonuçlarıyla baş etmek üzere, İtalya'ya gitmeden önce makaleyi bitirmeye ve dergiye göndermeye çabalayışını.

Hafifçe inledi, karnının üzerine döndü ve yüzünü yastığa gömdü. Düşünmek istediği son şey zavallı Fenimore'du; artık asla uykuya dönemeyecekti. Ama üzerinde kara kara düşünmekte olduğu yaratma yetersizliği, şüphesiz kısmen Fenimore'un ölümünden kaynaklanmıştı. Bunu atlatması neredeyse bir yılını almıştı, eğer sahiden atlatabilmişse. Görünüşe göre değildi; çünkü daha şimdiden, feci haberi giderek daha yıkıcı taksitler halinde aldığında hissettiklerinin hasta edici bir anısı, midesinin dibinden gelen bulantı dalgaları gibi önüne geçilmez bir biçimde bilincinde yükseliyordu. İlk olarak, ocak sonlarında, Fenimore'un New York'taki kız kardeşi Clara Benedict'ten, daha fazla açıklama yapmadan kısa ve kuru bir biçimde onun ölümünü bildiren ve derhal Venedik'e gidip gidemeyeceğini soran telgrafı alması üzerine, yaşadığı şok ve inanmazlık. Sonra başka şahıslardan, cenazenin Roma'da yapılacağına dair telgraflar geldikçe... ama hâlâ ölüm nedeni hakkında tek bir söz edilmedikçe... şaşkınlık. Sonra, tam da Roma'ya gidiş yolculuğunu ayarladığı gün... hatta Thomas Cook seyahat acentesinden evine döner dönmez... bir arkadaşının göndermiş olduğu Venedik gazetesi kupüründe, Fenimore'un 24 Ocak Çarşamba gününün erken saatlerinde Casa Semitecolo'nun ikinci katındaki yatak odasının penceresinden düşmüş ya da kendini atmış olduğunu okurken duyduğu dehşet.

Derhal, onun kendi canını almış olduğuna dair kesin bir inançla kahrolmuştu ve bunu takip eden günlerde, İngiliz gazetelerinde de böyle verilmişti haber. Ama ayrıntılarda bir belirsizlik unsuru vardı ve Fenimore'un kız kardeşiyle diğer akrabaları, anlaşılır bir biçimde buna dört elle sarılıyorlardı. Anlaşılan ölümcül olaydan önceki birkaç gün boyunca, Fenimore hastaymış ve yatıyormuş; ailenin açıklaması, ateşin verdiği hezeyanla pencereden kazara düşmüş olduğu yolundaydı. Henry buna inanmayı isterdi ama Fenimore'un karakterini, kronik hüznünü, derin depresyonlara yatkınlığını, dışarıdan sa-

kin görünen sosyal benliğinin derinliklerinde saklı olan o karanlık melankoli mağarasını, ölümünün intihar sonucu olduğundan şüphe duymayacak kadar yakından tanıyordu. Tabii hastalığın, bu feci eylemi vaktinden önce gerçekleştirmiş olması muhtemeldi... Henry bu ayrıntıya aile kadar hevesle sarıldı ama sebep o değildi. Bir yazışma telaşı içinde, ortak arkadaşlar ve tanıdıklar arasında yaydığı kendi teorisi, Fenimore'un ateşli hastalığın sebebiyet verdiği ani bir delilik ya da bunama nöbeti geçirdiği ve bu sırada kronik olarak depresyona meyilli mizacının bir an için kendine zarar verecek bir duruma gelmiş olduğuydu. Kısacası, adli ifade kullanılacak olursa, "zihinsel dengesinin bozulmuş olduğu bir anda" gerçekleştirilmiş bir eylemdi; ama tabii buna rağmen çok trajikti. Henry durumun dehşeti ve müessifliği karşısında çöküntüye yakın bir haldeydi ve cenazeye katılma işkencesiyle yüzleşemeyeceği için Roma'ya yapacağı yolculuğu iptal etti. Venedik'e cenaze kalktıktan hemen sonra gitmeyi ve Fenimore'un eşyalarıyla ilgilenmekte Clara Benedict'e yardım etmeyi teklif etti. Oysa çok, çok daha sonra olacaktı bu...

Bütün şubatı ve martın büyük bir kısmını Londra'da, Clara Benedict ile kızının Atlantik'i geçmelerini beklemekle geçirmişti; Casa Semitecolo'nun mühürlü odalarında ve özellikle Fenimore'un kuzini Grace Carter'ın bahsetmiş olduğu mühürlü kutuda neler bulunacağı konusunda, giderek artan bir endişe ve heyecan içindeydi. Grace Carter tesadüfen o sırada Avrupa'da bulunduğundan, facianın vuku bulduğu yere ilk ulaşan o olmuştu ve Fenimore'un kısa bir süre önce, ölümü halinde dairesinin yakın akrabalarının gelişini beklemek üzere Amerikan konsolosu tarafından mühürlenmesine dair talimat verdiğini ve Venedik'in kasvetli ada mezarlığından nefret ettiği için, Roma'daki Protestan mezarlığında gömülme dileğini ifade etmiş olduğunu bildiren de oydu. Anlaşılan Fenimore, rahatsızlığının ciddiyetini gözünde çok büyütmüştü ya da doktoru ve asistanı öyle düşünmüşler ve ölüm konusunda derin derin düşünmek gibi marazi bir alışkanlık olarak gördükleri bir duruma düşmüşlerdi. Tabii davranışının bir başka olası açıklaması vardı ve bunu düşünmek Henry'yi derinden huzursuz ediyordu; bu da Fenimore'un bütün bu zaman boyunca, hastalık akli durumunu bozmuş gibi davranırken soğuk-

kanlılıkla ve kasıtlı olarak, kendini öldürmeyi planlıyor olduğuydu. Yazışmalarda tekrarlanan ve keşfedilmeyi bekleyen uğursuz sırları ima eden "mühürlü" kelimesi, Henry'yi tasalandırıyordu. Fenimore'un kendi canını almış olduğundan şüphesi olmamasına ve bu trajik gerçekle yeteri kadar yıkılmış olmasına rağmen asıl korktuğu, bu işi *kendisinin* yüzünden yapmış olduğuna dair bir kanıt bulmaktı. İlk konudaki sezgisinin doğruluğu, dairenin içinde, Fenimore'un düşmüş olduğu pencereyi gördüğü anda tasdik olmuştu –ne kadar ateşli olursa olsun, bir yetişkinin kazara oradan düşmesine imkân yoktu– ama ikinci ihtimalin belirlenmesi çok daha zordu ve Henry'yi huzursuz eden bir biçimde hâlâ müphem kalmaya devam ediyordu.

Ah Tanrım! Zihninde bütün bunları tekrar gözden geçirmek, anıların bu *via dolorosa*'sında* bir kez daha yürümek zorunda mıydı? Bu yol Fenimore'un dairesinin kapısındaki mührü açacak olan küçük grubun bir parçası olmayı garantilemek için yaptığı, hafifçe utanç verici manevralarla başlıyordu. New York'tan gelen gemiden inerlerken Benedict'leri karşılamak için Cenevre'ye seyahat edişi, Fenimore'un mezarını ziyaret etmek üzere Roma'ya giderken onları trene bindirişi ve Venedik'te onlara kalacak yer bulmak için oraya geçişiyle devam ediyordu. Kendisi, Fenimore'un yakındaki Casa Semitecolo'ya taşınmadan önce geçici olarak kaldığı, Casa Biondetti'deki eski odalarını tutmuştu, onun işgal etmiş olduğu mekânda ikamet etmenin, bir şekilde geçmişe dönük olarak onun aklında ikamet etmesine yardım edeceğine dair boş bir ümitle. Günlerce Semitecolo civarında dolaşıp durmuş, iskelelerden binanın yıpranmış, solmuş cephesine gözlerini kısarak bakıp, onun Büyük Kanal üzerinden kuzeye bakmasının ve nadiren güneş ışınlarıyla ısınıyor olmasının, Fenimore'un son ölümcül depresyonuna katkıda bulunmuş olup olmadığını düşünmüş ve evin arkasındaki karanlık, dar, kötü kokulu sokaktan, Ramo Barbaro'dan, Fenimore'un kendisini aşağıdaki sert döşeme taşlarına atmış olduğu pencereyi uzun uzun seyretmişti. Zavallı kadının son dakikaları hakkında –havada hızla inişi, yere çarpışın kör edici ıstırabı, kendini kırık vücuttan ayırmaya çabalayan perişan ruhun yarı bilinçli hali hakkında– fazlasıyla canlı ve içten

* İt.: Istıraplı yol (ç.n.)

gelen bir sezgisi olması, bir romancının hayal gücüne sahip olmasının cezalarından biriydi. Gazete haberleri, sabahın biri civarında, karanlık sokakta onun örselenmiş vücuduna rastlayan iki adamın, önce önlerinde yatan şeyin bir tomar beyazımsı giysi ya da yatak çarşafı olduğunu zannettiklerini ve ancak içlerinde biri onu bastonuyla dürttüğü ve hafif bir inilti duydukları zaman onun bir insan olduğunu anladıklarını ve yardım çağırdıklarını söylüyordu. Onu bastonuyla dürttüğü zaman! O anı geçtiği yerde yeniden yaşayınca Henry, Ramo Barbaro'dan en yakın yan kanala koşmuş ve suya kusmuştu. Fenimore eve taşınıp ve yatağına yatırılmış ama komaya girerek ve şafak sökmeden ölmüştü.

Ancak ölümündeki şiddet, bunun geçici bir delilik anında vuku bulduğuna dair Henry'nin teorisine inanılırlık veriyordu. Herhalde aklı başında hiçbir insan, soğukkanlılıkla böyle korkunç ve ıstıraplı bir sonu seçmezdi. Ya da ailesi ve arkadaşları için bu kadar şoke edici ve üzücü olan bir sonu. Alice, yetmişlerin sonunda ikinci ciddi zafiyetini geçirdiği ve babalarına intiharı düşünmekle hata ediyor olup olmadığını sorduğu zaman, yaşlı adam sükûnetle onun kendi canını almasına hiçbir itirazı olmadığı ancak bunu, "eşi-dostu üzmemek için son derece yumuşak bir biçimde" yapması gerektiği cevabını vermişti. Eş-dost tabii eski, şimdi neredeyse terk edilmiş olan anlamıyla yakın akrabalar demek oluyordu. Bunu William'dan ilk duyduğunda, Henry babasının kötü niyetli ve duygusuzca davranmış olduğunu düşünmüş ama bu sözler, Alice'i yaşamaya şiddetle kararlı bir hale getirmek gibi arzu edilir bir etki yapmıştı. Aslında eğer Fenimore bilerek hayatını sona erdirme kararı almış olsaydı, baba Henry James'in faydacı nasihatiyle hemfikir olur ve hem kendisi hem de onu sevenler için, kendini pencereden atmaktan daha az üzücü olacak bir yol seçerdi. Hangi yolu? Eh, mesela boğulma; suyu bol Venedik'te bunu gerçekleştirmek ve kaza süsü vermek oldukça kolay olurdu.

Ama bu düşünce silsilesi, Fenimore'un vefatıyla ilgili bütün anıların muhtemelen en nahoş olanını davet ediyordu; giysilerini lagünde bertaraf etmek için yapılan seferi. Bu anıyı bastırmaya çalıştı ama tıpkı havayla dolan o elbiseler gibi derhal tekrar yüzeye çıkıyordu.

O zaman gayet iyi bir fikir gibi gelmişti bu ona. Benedict'ler nazik bir probleme yaratıcı bir çözüm olarak bunu, kesinlikle iyi karşılamışlardı. Daha şimdiden Fenimore'un eşyalarıyla yirmi yedi sandık ve kutu doldurmuş olduklarından –"toplanmak" bir aile saplantısı gibiydi– giysileri bir de gemiyle Amerika'ya göndermeyi pek istemiyorlardı; ama onları yakmak Semitecolo'nun eski bacalarını tutuşturmayı göze almak demekti, çöp olarak atmak aşağılayıcı olurdu ve onları vermek, bir gün bir kanal yolu ya da köprüde Fenimore'un bir kopyası ya da hayaletiyle karşılaşma riskini davet etmek olurdu. O halde neden onları, Fenimore'un o kadar çok sevdiği ve not defterinin son sayfalarında o kadar etkili bir biçimde anlatmış olduğu lagünün sularında batırmasınlar? Karar verildi ve bir akşam –donuk ve sisli bir akşamdı, Henry'nin ümit ettiği, Turner'ı andıran muhteşem, altın renkli bir günbatımı değil– elbiselerle yığılı bir gondolu lagünün açıklarına götürdü ve Fenimore'un sadık gondolcusu Tito'nun şaşkın ve biraz da infiale kapılmış bakışları altında, onları dışarı fırlatmaya başladı. Tabii, geriye dönüp baktığında, giysilere ağırlıklar bağlamış olması gerektiğini anlıyordu ama bunu akıl edememişti; suyla ağırlaşan elbiselerin zarifçe lagünün sularına gömüldüğü bir manzara hayal etmişti. Oysa hacimli kıvrımlarının içinde hapsolan havayla yüzeyde kalan elbiseler, suyun üstünde yüzüyorlar, şişmiş birer ceset gibi, boğulmuş bir sürü Fenimore gibi gondolu çevreliyorlardı. Aynı anda hem ürpertici hem de gülünç bir manzaraydı ve Henry, bu manzaraya kendi katkısının utancını ve gafletini şiddetle hissetti. Oradan geçen bir teknenin durumu araştırmak isteyebileceğinden korkan Henry, Tito'ya küreğini kullanarak giysi parçalarını denizin derinliklerine itmesini emretti; ama zor bir görevdi bu çünkü kadifeler ve ipekler kurtarılmak için sessizce yalvarır gibi küreğin ucuna yapışıyorlardı; kendisi de bir kayık çengeli kaparak adama yardım etmek zorunda kaldı. Arkadaşına duygulu ve şiirsel bir veda olarak tasarlamış olduğu şey, bir suçun izlerini gizlemeye uğraşan huzursuz bir vicdanı ima eden, grotesk bir gösteriye dönüşmüştü.

Tabii Fenimore'un ölümünden dolayı, bir miktar suçluluk ya da en azından sorumluluk duymuş olduğunu inkâr etmenin yararı yoktu. Bu duygu hâlâ içinde yaşıyor ve bunun gibi hassas olduğu zaman-

larda düşüncelerini rahatsız ediyordu; ama kuşkusuz Venedik'te, her gün Casa Semitecolo'yu ziyaret ederek Fenimore'un kitaplarını ve içinde evrakları bulunan "mühürlü kutu"yu elden geçirmekte, neyin saklanacağına ve neyin yakılacağına karar vermekte, saatlerce Benedict'lere yardım ettiği o haftalarda özellikle şiddetliydi. "*Kendimi öldüreceğim çünkü Henry James beni sevmiyor*" anlamına gelen bir intihar notu bulma korkusuyla yaşıyordu. Böyle bir evrak bulamadı tabii; sebatla aradığı halde, Alice'in ölmeden hemen önce Fenimore'a yazmış olduğu mektubu da bulamadı. Ölüm döşeğinde Alice'in, hiç görmediği eski rakibine cömert, fevri, kadınsı bir jest yapmış olduğuna dair bir sezgisi vardı. En sonunda bir mektup yazarak Henry'yi ona emanet ettiğine, Henry'nin evlendiğini hayal edebildiği tek kadının, evlenmesi gereken tek kadının, karısı olmaya hak kazanmış tek kadının Fenimore olduğunu ve eğer onlar birleşecek olursa, kendi ruhunun ebediyette huzur içinde yatacağını söylediğine dair. Amerika'da dedikleri gibi, "içine doğan" şey doğru idiyse, Fenimore'un ümitlerini öyle bir mertebeye getirmiş olurdu ki bu, daha sonra kendisinin bunları gerçekleştirmeyişi dayanılmaz olmuş olabilirdi. Ama bu mektubun izini bulamadı, kendisinden gelmiş herhangi bir mahrem mektubun da. Anlaşılan Fenimore yazışmalarını imha etme konusundaki anlaşmalarını yerine getirmede fazlasıyla titiz davranmıştı; çünkü geriye sadece, çoğu Venedik'e yapmayı planladığı ziyaretle ilgili banal yazışmalar olan, son zamanlara ait birkaç kısa mektup kalmıştı. Bunları imha etti: Bu ziyareti defalarca ertelemesinin, Fenimore'un depresyonuna katkıda bulunmuş olabileceğine dair bir şüphe, onu tedirgin etmeye devam ediyordu.

Ancak onu en çok rahatsız eden keşif, Fenimore'un not defterindeki, görünüşe göre bir hikâye için tasarlanmış bir fikir olan bölümdü: "*Kalpsiz doğmuş bir adam hayal edin. İyi bir insan, hiç olmazsa zalim değil; sefih değil, düzgün tavırlı; ama kalbi yok.*" Fenimore'un düşündüğü kişi kendisi miydi? Kalbi olmadığı doğru değildi elbette ama bu intibaı mı bırakıyordu? Fenimore'un sözleri, Flaubert'in ta yetmişlerde, Faubourg St. Honoré'de, beşinci kattaki kartal yuvasında, yazarların o pazar toplantılarından birinde, Henry'ye söylediği bir şeyle ahenk içindeydi. Flaubert, doğruluğunu inkâr etmeye çalışmadan, annesi-

nin yapmış olduğu dehşetli bir suçlamayı sükûnetle aktarmıştı: "*Cümlelere olan tutkun kalbini kurutmuş*" diye yazmıştı Madam Flaubert oğluna. O gün bile, bu sözler başka bir erkeğe yöneltilmiş olduğu halde, Henry bunların bir gün kendisine doğrultulabileceğine dair küçük, içsel bir endişe nöbeti geçirmişti. Çünkü Flaubert'in cümlelere olan tutkusunu paylaşıyordu, mükemmelen dengelenmiş, giriftçe çatılmış, incelikle ahenk verilmiş ve içi dolu bir fındık kadar yoğun bir biçimde anlam dolu cümlelere. Böyle bir saplantı, insanın kalbini kurutur muydu? Sanat eserleri yaratabilmek için ödenmesi gereken kaçınılmaz bir bedel miydi bu? Bazen öyle olduğundan korkuyordu. "*Zalim değil; sefih değil, düzgün tavırlı.*" Tabii, Flaubert *sefihti* ve kadınlara karşı zalim olabiliyordu. Ama en azından ihtirası yaşamıştı. Oysa kendisi her zaman düzgün tavırlı olmuştu. Sanki Fenimore ölümünden sonra bulması için ona, dolu dolu yaşamamışsın, anlamına gelen bir mesaj bırakmış gibiydi. Henry onun düzgün, zarif el yazısıyla yazılmış notunu okuduğu anı hatırlayınca, altında karanlık bir depresyon ve çaresizlik uçurumunun açılmakta olduğunu hissetti.

Duvar saati çalmaya başladı. Dikkatini dağıtan bu sese minnettarlık duyarak, vuruşları saymak için kulak kesildi. Bir... iki... üç... dört. Tekrar sessizlik çöktü. Saat dörttü. Smith kapısını vuruncaya kadar geçirilecek dört saat daha vardı. *Guy Domville*'in birinci perdesi başlayıncaya kadar ise on altı. "*Porches'daki Bahçe.*" Kasvetli düşüncelerinin akışına set çekmeye çalışmak için, ezbere bildiği sahne talimatlarını sessizce okudu: "*İngiltere'nin batısında eski bir evin bahçesi; evin hemen arkasında, yaklaşırken görülmeyen kısım. Ortaya doğru, masa şekli verilmiş ve bir güneş saati oluşturan, kaide üzerinde eski tarz yassı bir taş levha. Yakınında bir bahçe koltuğu var. Sağda, arazinin başka bir kısmına açılan alçak bir tahta kapı. Solda, yeşil bir kapısı olan yüksek bir bahçe duvarı. Arkada evin bir bölümü görünüyor: bir giriş, bir veranda ve birkaç basamak.*" Güzel bir dekordu. Oyununun fiziksel sunumunda, şikâyet edebileceği hiçbir şey yoktu. Dekor ve kostümler yüksek bir standarttaydı ve kostümlü provalarda, St. James'in elektrik ışıklandırması altında etkileyici görünmüştü. Belki Lord Devenish rolündeki W.G. Elliott istisnasıyla, oyunculuk hatasızdı ve zaman zaman bundan çok daha iyiydi. Marion Terry, tam olarak kız kardeşi Ellen'ın dengi olmasa da çoğu zaman duygu-

larını saklamaya çabalarken aynı zamanda onları ifade etmesini gerektiren Bayan Peverel'in zor rolünde, incelikli ve dokunaklıydı. Son zamanlarda geliştirmiş olduğu küçük jest, birinci perdenin sonunda, perde kapanmadan hemen önce, verandanın sütununa gidişi ve yüzünü ona yaslayarak düşüncelere dalışı enfesti. Alexander ise yakışıklı başını ve tayt içindeki bacaklarını en çok yakışan duruşlarla sunma kaygısını unuttuğu zaman, kahramanın bölünmüş bağlılıklarının gerçek ıstırabını iletmekte başarılı oluyordu. Diğer oyuncuların yönetmeni olarak ise mükemmeldi. Provalar sakin ve düzenli bir tarzda, *The American*'ın yapımlarını zaman zaman altüst eden öfke nöbetleri ve surat asmalar olmaksızın ilerlemişti. Ne yazık ki ilk okumadan sonra Henry, larenjit yüzünden konuşamaz hale gelmiş ve oyunculara hitap ederek karakterlerinin yorumlarında onlara doğru yolları gösterememiş, bunun yerine bu görevi Alexander yürütürken hayal kırıklığıyla dolu sessiz bir ıstırap içinde oturmak zorunda kalmıştı. Yönetmenin –tahmin edilir bir biçimde– metnin daha ince noktalarını kütleştirmelerini ve bulandırmalarını, daha sonraki provalarda yaptığı müdahalelerle telafi etmek için elinden geleni yapmıştı. Metnin kendisine gelince; Alexander'ın yatıştırılmaz taleplerine itaat ederek onu, dramatik malzemenin hayati unsurlarını kaybetmeden kısaltmaya nasıl da çabalamıştı. Geriye kalan her kelime, ne kadar önemsiz olsa da akla gelebilecek herhangi bir fazlalığı tanımlamak ve ortadan kaldırmak üzere tasarlanmış, birkaç ince taramadan geçmişti. O şey, içinde ihtiyaç fazlası tek bir hece kalmayıncaya kadar terletilmiş, sıkılmış ve kanatılmıştı. Kısacası, yapımla ilgili herkes, üstün bir profesyonel çaba göstermişti. O halde neden bu kadar gergindi? Çünkü ne kadar dikkatle hazırlanırsa hazırlansın, bir oyunu seyirci kitlesinin önüne koyuncaya kadar, onun "tutup tutmayacağından" asla emin olamazdınız.

Sırtüstü döndü ve eski bir katedral mezarının tepesindeki bir heykel duruşuyla, ellerini karnının üzerinde kavuşturdu. Fenimore'un mezarının üzerinde heykel yoktu; sadece basit bir haç vardı. Mayısta, turist kabalıkları dayanılmaz bir hale gelince, Venedik'ten kaçarak nihayet mezarı ziyaret etmişti. Sonuç olarak huzur verici bir deneyim olmuştu ve bu haccı bu kadar uzun süre ertelemiş olduğuna ha-

yıflandı. Servilerle gölgelenen mütevazı mezarları, yakındaki koskocaman pagan Caius Cestius piramidiyle tezat oluşturan Protestan Mezarlığı'nı daima sevmişti. Shelley ve Trelawney orada toprağa verilmişlerdi ve "Burada, ismi suya yazılmış birisi yatıyor" diyen dokunaklı, ümitsiz mezar kitabesinin altındaki Keats de öyle. Fenimore'un mezar taşında kitabe yoktu; sadece yalın ismi, "Constance Fenimore Woolson" ve tarih, "1894". Bu ketumiyet onu memnun ederdi; güzel, beyaz mermerin üzerinde fışkırmışçasına büyüyen sarmaşıklar ve menekşeler de öyle.

Yine Fenimore. Anlaşılan bu uzun, uykusuz gece boyunca onu düşünmeyi kesemeyecekti; o halde en iyisi boşuna çabalamamaktı. Eğer bir kalbi olmadığı ya da cümlelere olan tutkusunun kalbini kurutmuş olduğu doğru olsaydı onun ölümüyle bu kadar altüst olur ya da bunca saatini kara kara bunu düşünerek geçirir miydi? Not defterindeki sözleri bu kadar kişisel olarak almakla kendini, gereksiz yere üzmüştü. Ama kalpsiz doğan bir adam... iyi, düzgün tavırlı ama buna rağmen hayati bir duygu melekesinden yoksun bir adam fikri, ilginç bir fikirdi. Farz edin ki adam kendinde bir şeylerin eksik olduğunu seziyor, farz edin ki bütün ömrünü kendisine bir şeyler, çok önemli bir şeyler olmasını bekleyerek geçiriyor ama bunun ne olacağını bilmiyor ve bu belirsiz ama saplantılı beklentisini, bir kadın arkadaşına açıyor ve ancak o öldüğünde, yoksun olduğu şeyin, kadının bütün bu zaman boyunca ona sunmuş olduğu sevgiyi tanıyabilme ve karşılığını verebilme kapasitesi olduğunu keşfediyor. Bu fikirle bir şeyler yapabilirdi. Hemen değil, belki yıllarca sonra da değil ama bir gün Fenimore'un hikâyesini onun adına yazacaktı. Bu fikir ona bir çeşit huzur ve memnuniyet verdi ve nihayet uykusunun gelmekte olduğunu hissetti.

Bundan sonra farkına vardığı ilk şey, yatak odasının kapısında Smith'in parmaklarının tıkırtısı oldu.

"Saat sekiz, Bay James" diye geldi boğuk çağrı.

"Teşekkür ederim, Smith" diye mırıldandı cevap olarak.

Birkaç dakika sonra Smith, elinde dumanı tüten bir sürahiyle içeriye girdi ve onu lavaboya koydu. Sonra pencereye gitti ve perdeleri açarak damlar, baca külahları ve donuk gri bir gök parçasından olu-

şan manzarayı sergiledi. "Soğuk bir sabah, efendim" diye beyan etti. "İnsanı ısıran bir rüzgâr da var. Ama ocak ayında beklenen bir şey."

"Kar yağmasın da" diye cevap verdi Henry. Yoğun bir kar yağışı, ilk gece seyircilerinin yarısının gelmesini engelleyebilirdi.

Belli ki Smith düşüncelerinin akışını takip edebilmişti. "Dünkü gazetede biraz serpinti olabileceğini yazıyordu gerçi ama endişeye sebep olacak bir şey değil." Şöminenin önünde diz çöktü, gaz ateşine bir kibrit çaktı ve ateş küçük bir patlamayla yandı. "Banyonuzu hazırlayayım mı, efendim?"

"Evet, teşekkür ederim, Smith."

"Peki, şehirde bir cumartesi için her zamanki kıyafetinizi? Yumuşak siyah ceketi ve gri yünlüleri?"

"Evet, teşekkür ederim."

Adam odadan çıkıp kapıyı arkasından kapattığı zaman, Henry yataktan çıktı ve mesanesini oturağa boşalttı. Kabı komodine geri koyarken, oturağı boşaltma görevini ev hizmetçisine bırakıyor olmaktan, her zamanki hafif vicdan azabını duydu; ama ropdöşambrını ve terliklerini giyip koridordan tuvalete, sonra tıraş olmak için tekrar yatak odasına ve sonra yıkanmak için tekrar banyoya koşuşturamayacak kadar tembeldi. Yatakta giydiği küçük siyah ipek başlığı ve pijama ceketini çıkardı ve biraz titredi çünkü gaz ateşi henüz odanın havasını ısıtmamıştı. Leğene su döktü, yüzünü yıkadı, kuruttu ve sonra, küçük bir tıraş sabunu, yeni bilenmiş bir ustura ve bir sakal makasıyla, yanaklarını tıraş etti, sakalını düzeltti. Önündeki akşamı göz önünde bulundurarak, bu işleme özellikle itina gösterdi. Onunki asla düzgün biçimli bir sakal değildi; De Maupassant'ın keçi sakalı gibi mesela, William'ınki gibi bereketli ve pederşahi de değildi. Çalı gibi, yer yer aklaşmış ve küt hatlıydı. Birisi bir zamanlar bu sakalın, kendisine bir askerin ya da deniz kaptanının sakalını hatırlattığını söylemişti ve Henry'nin hoşuna gitmemiş değildi bu. Bazen kesmeyi düşünüyordu ama şimdi başının tepesi neredeyse tamamen kel olduğuna göre, çenesinin etrafındaki telafi edici kıl kütlesine her zamankinden daha fazla ihtiyacı olduğunu hissediyordu ve üstelik bir sakalın yarattığı hafifçe esrarengiz havayı, duyguları ifşa edici yüz ifadelerini gizleyişini seviyordu.

Ropdöşambrını ve terliklerini giydi ve buharla dolu banyoya geçti. Uzun zamanın deneyimlerinden ders almış olan Smith, tam olarak doğru ısıda bir banyo hazırlamış, Henry tıraş olurken suyun birkaç derece soğuması için zaman tanımıştı. Henry keyifle sıcak suyun içine uzandı; göbeği küçük, pembe bir ada gibi su yüzeyinin üzerine çıkıyordu. Göbeğini küçültme ümitlerinden tamamen vazgeçmişti; ne kadar yürüse de bir şey fark etmiyordu ve hatta eskrim kursuna gitmesinin bile bir etkisi olmamıştı. Kelliği gibi, gutu gibi, vücudunun kaçınılmaz bozuluşunun bir emaresiydi bu. Du Maurier, Staithes birahanesinde savunduğu eski tarz çıplaklığa geri dönmüş bir dünyayla ilgili ütopik görüşünde, işte *bunu* –yaşlıların sarkan memelerini ve sallanan göbeklerini– hesaba katmamıştı. *Trilby*'de buna tekabül eden bölüm, dergideki tefrikada çıkartılmış ama kitapta geri konmuştu.

Her iki yayın biçiminde de *Trilby*'nin şaşırtıcı başarısında fazla bir fark yaratmamıştı bu. Anlaşıldığına göre *Harper's*, hiçbir zaman dergiye bu kadar büyük bir talep yaratan bir tefrika yayımlamamıştı... Du Maurier'ye söylediklerine göre, sadece Fenimore'un *Anne*'i bu bakımdan ona biraz yaklaşmıştı. *Trilby* geçen sonbahar yayımlandığından beri Amerika'da, kitabın yüz bin nüshası satılmıştı. *Yüz bin!* İngiltere'de satışlar başta daha yavaş olmuştu ama roman daha şimdiden, yedinci baskısındaydı. Zavallı Du Maurier telif hakkını sadece iki bin sterline sattığı için pişman olmakta haklıydı. Gene de Harper, kısa bir süre önce yakışık alır bir iş yapmış ve bu yılın başından itibaren ona yazar payı ödemeye söz vermişti. Dolayısıyla artık "zavallı" Du Maurier olmayacaktı o. Osgood McIlvane yakında altı şilinlik bir resimli baskının çıkacağını ve buna talebin muazzam olacağını ilan etmişti. Ayrıca bir sahne uyarlaması, Amerika'da hazırlık halindeydi ve şüphesiz Du Maurier'nin açılmış avuçlarına daha fazla altın akıtacaktı bu.

Henry ayağıyla karamsarca suyu karıştırarak yüzeyde göbeğinin eğimlerine çarpan dalgacıklar oluşturdu. Wilde'ın, *Fortnightly*'deki *"The Soul of Man Under Socializm"** adlı makalesinden bir vecizeyi hatırladı. Şöyle bir şeydi: *"Bir arkadaşın başarısızlığına herkes sempati gösterebilir; ama bir arkadaşın başarısından sevinç duymak hakikaten müstesna bir tabiat gerektirir."* Sık sık olduğu gibi, Wilde'ın alaycı zekâsı, rahatsız edici bir

* Oscar Wilde, *Sosyalizm ve İnsan Ruhu*, Nefes Yayıncılık, 2000. (ç.n.)

hakikate parmak basmasına imkân vermişti. Henry Kiki'nin parasal endişelerinin tamamıyla sona ermiş olduğuna seviniyordu elbette ve talihin *Trilby*'nin yazarına yağdırdığı şöhret ve övgüleri hakediyordu bu adam, âlicenap ve buna layıktı. Yine de bu durumda, iyice düşününce acı gelen ironiler olduğunu inkâr edemezdi; bunu başkalarına belli etmediğini umuyordu. Du Maurier büyük bir ihtimalle, henüz ikinci roman denemesinde, daha şimdiden Henry'nin şu ana kadar bütün edebi üretiminde satmış olduğundan daha fazla nüsha satmıştı. Üstelik de bir zamanlar Henry'ye bedavadan sunulmuş bir hikâyeyle –bütün hadisedeki en ironik gelişme de buydu– ama kabul etmek gerekir ki bu veriyle kendisinin yapmış olabileceği hiçbir şey, halkın damak tadına bu kadar hitap etmezdi. Du Maurier'nin konuyu işleyiş tarzının, neden bu damak tadına bu kadar görülmemiş bir derecede hitap ettiğiyse bir muamma olarak kalmakta devam ediyordu. Hakkını teslim etmek gerekirse Du Maurier, kendisi de hayrete düşmüş gibiydi. Hayrete düşmüş ve sonuçta edinmiş olduğu şöhretten biraz ürkmüş gibi.

Bu gece Emma'yla beraber tiyatroda olacaktı; oyun bitince bütün gücüyle alkışlayacak ve birçok diğer arkadaş ve destekçinin yanı sıra ama belki de diğer hepsinden daha samimi bir iyi niyetle, şüphesiz "Yazar! Yazar!" diye bağıracaktı. Du Maurier kuşkusuz o "müstesna tabiat"a sahipti. Eğer *Guy Domville* zafer kazanacak olursa, arkadaşının başarısından sahiden sevinç duyardı. Ders alınası bir düşünceydi bu; Henry'nin, *Trilby*'nin başarısı için kendi tebriklerinin samimiyetsizliğinden utanç duymasına sebep olması gereken bir düşünce. Bu samimiyetsizliğin yalnız kendisi tarafından bilindiğine güveniyordu. *Basta!** Kendini bu kadar nahoş biçimlerde inceleme kâfiydi. Bir gelgit dalgasının banyonun kenarından muşamba zemine saçılmasına sebep olan ani bir hareketle doğruldu, lifi kaptı ve kendini kırbaçlayan bir ortaçağ keşişinin gayretiyle sırtını ovalamaya başladı.

Smith'in kahvaltı sofrasına getirdiği, günün ilk mektup teslimatında, Du Maurier'den ilk gece için ona iyi şanslar dileyen bir mektup vardı: "Zannederim oyuncuların böyle vesilelerde birbirlerine

* İt : Yeter. (ç.n.)

şans dilemeye karşı batıl inançlı bir antipatileri var" diye yazıyordu, "ama bu yasak, yazarlar için geçerli değildir herhalde." Pek çok dostundan daha ona iyi dileklerini sunan mektuplar vardı: bu akşam için yapılan planlardaki değişikliği onaylayan Gosse'dan, Elizabeth Robins, Bayan Hugh Bell, Mary Ward, Henry Harland, Jonathan Sturges ve Morton Fullerton'dan. Paris'teki Minnie Bourget'den gelen ve onu duygulandıran bir mektup da vardı; oyunu, Henry'nin bir hayranı olduğunu iddia eden ve Minnie vasıtasıyla kendi iyi dileklerini de gönderen Amerikalı bir arkadaşından, Bayan Edith Wharton'dan duymuştu. Mektupları gönderenlerden yurtdışında olmayanlar diğer tüm tanıdıklarının yanı sıra, o akşam tiyatroda olacaklardı; hemen hepsi sihirli isimlerdi bunların. Du Maurier'den başka, bir akademi dolusu tanınmış sanatçı olacaktı: Sir Edward Burne-Jones, Sir Frederick Leighton, George Frederick Watts, John Singer Sargent v.d. Alexander gişe müdürünün hazırladığı, bu tanınmış şahsiyetler tarafından özel olarak rica edilmiş ya da minnettarlıkla kabul edilmiş koltukların listesini gördüğü zaman, huşu ve hayranlık dolu alçak sesli bir ıslık çalmadan edememişti. "İnan ki Henry" demişti –artık birbirlerine "Henry" ve "Alec" diye hitap ediyorlardı– "inan ki, Batı Ucu'nun yıllardır görmüş olduğu en seçkin gala seyircisi olacak bu." Bu seyircilerin samimi bir ilgi göstermeleri ihtimaliyle sevinç mi duysun yoksa bunca ünlü tarafından toplu olarak yargılanma beklentisiyle telaşa mı kapılsın bilemiyordu.

The Times'ın gelişi, cumartesi günleri sık sık olduğu üzere, can sıkıcı bir biçimde geç kaldı; ama Henry kahvaltısını ikinci bir dilim tost ekmeğiyle marmelât ve üçüncü bir fincan kahveyle bitirirken, Smith masaya getirdi. Henry derhal gazeteyi açtı ve ilan sütunlarında heyesle *Guy Domville*'in duyurusunu aradı. İşte oradaydı: "St. James Tiyatrosu: Julian Field'in bir perdelik komedisi *Too Happy by Half* [Yarı Yarıya Çok Mutlu] ve Henry James'in *Guy Domville* prodüksiyonu, 7.40." Hepsi bu muydu? Oyunundan böyle kısaca, sanki sadece Field'in önemsiz ön gösterisinin bir ekiymiş gibi mi bahsediliyordu? Bu hakaret karşısında infialle kızardığını hissetti ve daha şimdiden, kabahatli her kimse, onu nasıl cezalandırabileceğini düşünmeye başlamıştı ki bir sonraki sütunda başka, çok daha uzun bir ilan ilişti gözüne: "St.

James Tiyatrosu. Yegâne Kiracı ve Yönetmen Bay George Alexander. Bu Gece ve Her Akşam 8.20'de. *Guy Domville*, Henry James'den üç perdelik bir oyun." Arkasından da bütün oyuncuların listesi ve üç perdenin sahne tarifleri yer alıyor, Field'in güldürüsünden kısaca bahsederek ilan sona eriyordu. Öfkesi yatıştı. İlanı dikkatle, ikinci bir kez, baştan sona okudu ve hiçbir hata bulamadı; sonra tembelce sütunun daha aşağısına göz gezdirdi. *The New Boy*'un [Yeni Çocuk] 372'nci gösterimi duyuruluyordu. "Ne mükemmel bir güldürü" –*Daily Telegragh*. "Kahkaha tufanı"– *The Times*. Gelecek hafta burada *Guy Domville* hakkında neler okuyacaktı acaba? "Eşsiz bir hassasiyete ve derin bir insani iç görüye sahip bir oyun." "Eşine az rastlanır bir zekâya ve şiirsel bir ifade gücüne sahip bir dram." "Bir dramatik yapı şaheseri." Kendi çocuksu kibriyle neredeyse kızardı; ama dünyadaki hangi yazar böyle fantezilere kapılmazdı ki? Gözleri sütunun daha aşağılarına kaydı: "Haymarket Tiyatrosu. Oscar Wilde'dan *İdeal Bir Koca* adlı, modern hayat hakkında yeni ve orijinal bir oyun." Daha sonra Haymarket'a yürüyecek ve bilet alacaktı; zaman geçirmeye yardımcı olurdu bu ve sonra Reform'da öğle yemeği yiyebilirdi.

"Sofrayı toplayayım mı, efendim?"

İrkildi; Smith'in tekrar odaya girdiğini fark etmemişti. "Evet, evet, lütfen. Teşekkür ederim, Smith." Ayağa kalktı, mektuplarını topladı ve onları, *The Times*'la birlikte, çalışma odasına götürdü. Bağırsaklarında, boşalmayı kehanet eden bir şeyler hissetmeyi ümit etti ama beklediği olmadı.

Bir koltuğa oturarak gazeteye göz gezdirdi ama ilgisini birkaç dakikadan fazla çeken hiçbir şey bulamadı. Doğu Avrupa'da yaklaşmakta olan bir kargaşanın gümbürtüleri var gibiydi; ne zaman olmamıştı ki? Ermenistan'da karışık bir durum ve Newfoundland'da bir kriz vardı. Japonlar Arthur Limanı'nı Çinlilerden gasp etmişler, onlar da birkaç Japon askerini yakalamışlar, doğramışlar ve parçalarını çubuklara geçirerek etrafta dolaştırmışlar, öfkeden kuduran Japonlar da beş bin Çinli'yi katlederek misilleme yapmışlardı. Ne kadar korkunçtu; ama kendisine o kadar uzaktı ki herhangi bir hisse kapılmak zordu. "Polis" sütununda, kesinlikle çok daha önemsiz ama insani açıdan daha çok ilgi çeken hikâyeler vardı. Marylebone sulh hâkiminin mahkemesin-

de, iyi giyimli bir kadın, Batı Ucu'ndaki Roma Katolik kiliselerinde günah çıkartmakla olan iki hanımdan şemsiye çalmakla suçlanmıştı. Clerkenwell'de, Ernest Henry Peckham adında 33 yaşında bir kâtip, perşembe akşamı St. Paul Sokağı'nda münasebetsiz davranışlarda bulunmakla suçlanmıştı. İki genç kız buna şahitlik etmişti. Peckham, kilisesinin (Cemaatçi kilise) seçkin bir üyesiydi. Üç aylık ağır çalışmaya mahkûm olmuştu. Heyhat, zavallı Peckham! Hayatı mahvolmuştu. İçki meselesiyle ve bilardo kurallarında teklif edilen değişikliklerle ilgili haberler vardı. Yeni kitaplar için ilanlar vardı. *A Dark Interlude* [Karanlık Fasıla]. Richard Dowling'den. F. C. Phillips'den *The Worst Woman in London* [Londra'daki En Kötü Kadın]. B. M. Croker'dan *Mrs. Jervis: A Romance of the Indian Hills* [Hint Tepeleri'de Bir Aşk Hikâyesi]. Bu yazarların hiçbirini daha önce duymamıştı ama sonra sayfada aşina bir isim öne çıktı ve kalbini ani bir elemle doldurdu: "Robert Louis Stevenson ve 21 ünlü yazardan *My First Book* [İlk Kitabım]. Jerome K. Jerome'dan Önsöz hikâyesiyle." Zavallı Louis! Kırk altı yaşında, Samoa'da ölmüştü ve görünüşe göre onu öldüren şey, bütün hayatı boyunca peşini bırakmayan ve onu ılımlı bir iklim arayışıyla Güney Denizleri'ne sürüklemiş olan solunum hastalığı değil, her yerde, herkesin başına gelebilecek olan bir beyin kanamasıydı. Haber İngiltere'ye *Guy Domville* provalarının ilk haftasında ulaşmış, dolayısıyla onun yasını layıkıyla tutmaya fırsat bulamamıştı ve bu ilan gibi tesadüfi hatırlatmalar içine işliyordu. Louis'in ilk kitabının ne olduğunu düşündü. *Travels with a Donkey* [Bir Merkeple Seyahatler] miydi? Ya diğer yirmi bir ünlü yazar kimlerdi? Kendisi de, *A Passionate Pilgrim and Other Tales* [Tutkulu Bir Seyyah ve Başka Hikâyeler] hakkında hoş bir parçayla katkıda bulunmuş olabilirdi; ama davet edilmemişti, herhalde yeteri kadar ünlü olmadığından.

Kapı vuruldu ve Bayan Smith, bu saatte genellikle yaptığı gibi, talimatlarını almak ve evin idaresiyle ilgili meseleleri konuşmak üzere içeriye girdi. Henry onun fazla zamanını almadı.

"Öğle yemeğini kulübümde yiyeceğim Bayan Smith ve bildiğiniz gibi, bu akşam dışarıda olacağım ve akşam yemeğimi geç saatte yiyeceğim. İdareten saat altı civarında bana hafif bir yemek tedarik ederseniz çok minnettar olurum."

"Galler lokması* gibi bir şey mi?" diye önerdi Bayan Smith. "Bir dilim domuz pastırmasıyla?"

"Aynen."

"Peki, bu gece eve döndüğünüzde atıştırmak üzere mutfakta bir sandviç bırakayım mı?"

"Bunun gerekli olacağını zannetmiyorum. Çok geç bir saatte yiyeceğim." *The American*'ın ilk gecesinde olduğu gibi, evdeki bir partiye ev sahipliği yapma külfetiyle başa çıkamayacağını hisseden Henry, gösteriden sonra Alexander'ları ve diğer oyuncuları Duke Sokağı'ndaki bir restoranda akşam yemeğine davet etmişti.

"Pekâlâ, efendim. Ya yarınki öğle yemeği partisi?"

"A, evet, hatırlattığınız için teşekkür ederim. Dört bey gelecek." Misafir listesini gözden geçirdi: İngiltere'yi ziyaret etmekte olan, Julian Sturgis adında Boston'dan eski bir arkadaşı, Philip Burne-Jones (Sir Edward'ın oğlu), romancı William Norris ve Gosse. Bazı misafir-perverlik borçlarını ödemeyi arzu etmesinin yanında, ilk gecenin tozu dumanı yatıştıktan sonra, birkaç anlayışlı arkadaşla yapım hakkında mütalaada bulunmanın ilginç olabileceğini düşünüyordu. Du Maurier'yi davet etmeyi düşünmüş ama iki gün içinde onu, Hampstead'den ikinci bir yolculuk zahmetine sokmanın adil olmayacağına karar vermişti.

"Kuzu fırın olabilir diye düşündüm" diye teşvik etti Bayan Smith. "Balık tabağı olarak da pisibalığı filetosu. Tatlı olarak elmalı ve kremalı pasta."

"Fevkalade."

Dükkânlardan alınacak erzak için bazı siparişler imzaladı ve onları Bayan Smith'e geri verdi.

"Teşekkür ederim, Bay James." Bayan Smith not defterini ve kurşun kalemini önlüğünün cebine kaldırdı ama gitmek üzere dönerken durakladı. "Bu gece için size bol şans dileyebilir miyim... miyiz, ikimiz de?"

"Teşekkür ederim, Bayan Smith" dedi Henry, nedense kızararak. "Çok naziksiniz. Çok nazik. Biletleri unutmadım." Bir sonraki izin gecelerinde onlara oyun için yer ayırtmaya söz vermişti.

---

* Bira, süt ve baharatla eritilmiş peynir sürülen kızarmış ekmek. (ç.n.)

"Teşekkür ederim, efendim."

Bayan Smith odadan ayrıldıktan sonra, Henry pencereye gitti ve düşünceli, dalgın bir biçimde dışarıya baktı. Son zamanlardaki düşüncelerinde, vicdanını rahatsız eden bir şey vardı. Ertesi gün Du Maurier'yi öğle yemeğine davet etmemiş olmasının gerçek sebebi, ona zahmet verme korkusu değil, eğer o, grubun bir parçası olursa, muhakkak *Guy Domville*'den çok *Trilby* hakkında konuşulacak olmalarıydı. Asaletten uzak bir gerekçeydi bu ama kendi kendine itiraf etse iyi olurdu. Üzerinde, son zamanlarda okuyup bitirdiği ya da yarı okunmuş kitapların yığılı olduğu yuvarlak masaya gitti ve yazarının kendisi için imzalamış olduğu *Trilby*'nin mavi kaplamalı üç cildini, pencerenin yanındaki çalışma masasına götürdü. Zaman zaman onları eline alıp sayfalarını çevirmek gibi bir adet edinmişti; bu şekilde eseri gafil avlayıp onun şaşırtıcı popülerliğinin sırrını teslim etmesini sağlayamaya çalışıyordu. İlk cildin kapağının içine bazı kâğıtlar sıkıştırılmıştı. Bunları çıkardı ve açtı; o zamanlar Harper'ın aylık dergisinde tefrika edilmekte olan *Trilby* hakkındaki makalesinin bulunduğu, 14 Nisan 1894'ün *Harper's Weekly*'sinden kesilmiş bir iki sayfa ve Du Maurier'den, bunun için ona teşekkür eden bir mektup. Yayıncılar tefrikanın ilk dört bölümünün eleştirisini yapıp yapmayacağını sormuşlar, o da kabul etmişti; kısmen eski bir arkadaşa iyilik olarak kısmen de romanı şiddetle merak ettiği için. Metnin tamamının bir kopyasını göndermişler ama hikâyenin ilerideki gelişmelerini "ele vermemesini" istemişlerdi. Aslında, yüzyıl ortalarının Paris'inde açlıktan nefesi kokan sanatçılar, sanat öğrencileri ve modeller arasında geçen ilk bölümler, bütünün kesinlikle en iyi kısmıydı ve kelimelerini dikkatle seçmiş olsa da bunları vicdanı rahat olarak övebilmişti. Du Maurier ona şöyle yazmıştı: "Harper's Weekly'de o kadar güzel bir biçimde ifade ettiğin, benim hakkımdaki bütün o güzel şeyler için teşekkür ederim; kendimi neredeyse arkadaşım olmamış olmanı ve yine de hepsini aynen öyle yazmış olmanı dileyecek kadar mağrur hissediyorum."

Neyse ki Du Maurier, Henry'nin romanın üslubuna yaptığı kapanış övgüsünde herhangi bir çekince ifadesi sezmemişti. "Öyle konuşulmuş ve tütsülenmiş, öyle sürüklenmiş, öyle raks edilmiş, öyle

oynanmış, ıslık gibi çalınmış ve şarkı gibi söylenmiş bir üslup ki yazılmış olup olmadığını kendimize sormak aklımıza bile gelmiyor" diye yazmıştı Henry. Eğer kendinize *soracak* olsaydınız, çok iyi yazılmış olmadığını söylemek zorunda kalırdınız. Ama yerel renkle dolu, Fransızca ve İngilizce'nin –kibar, halk dili, lehçe, edebi, parodili ve "kırık" olmak üzere– birkaç farklı düzenindeki şarkı dizeleriyle, şiir ve diyalog satırlarıyla çeşitlendirilmiş bir dizi nostaljik anı ve hikâye olarak, konuya yakınlık duyan herhangi bir okur için karşı konulmazdı; bir karnavalı andıran enerjisi ve canlılığıyla eleştirel titizlikleri ve tereddütleri bertaraf ediyordu. Fransızca diyalogların büyük bir kısmını tercüme edilmemiş olarak bırakmakla gösterdiği cüretkârlık için, Du Maurier'ye hayranlık duymamak Henry'nin elinde değildi. Özellikle Amerika'da, hikâyeyi okumuş olan kitlelerden pek fazla insanın o dilde, bu bölümleri çözümleyebilecek kadar yeterli olmadığına bahse girerdi; yine de bildiği kadarıyla hiç kimse şikâyet etmemişti. Belki Fransızca'yı anlayabildiklerinin farz edilmesiyle gururları okşanıyordu. Belki ne anlama geldiğini tahmin etme çabası, onlara eğlenceli geliyordu. Ya da belki bu bölümlerin anlaşılmazlığı, aşina olmayan ve egzotik bir zamana ve yere nakledilmiş olduklan yanılsamasını güçlendiriyordu. Ne de olsa, bu yüzden hikâyenin gidişatını kaçırma tehlikesi pek yoktu çünkü hikâye son derece basitti.

Ressam olmaya heves eden üç genç Britanyalı vardı, "fırçanın Üç Silahşörleri" Yorkshire'lı dev Taffy, Lord olarak bilinen sakallı bir İskoç ve göbek adı kitaptaki birçok başka şey gibi Thackeray'den alınmış olan, İngiliz kahraman Küçük Billee. Hepsinin kendi değişik tarzıyla sevdiği güzel, doğal, cömert ve genellikle yalınayak genç bir model vardı: Trilby. Bir başka karakter de Trilby'nin sesinin olağandışı kalitesini sezen ve ipnotizmayla onun ton sağırlığını alt edebileceğini ve böylece bir servet yapabileceğini anlayan, karışık Alman ve Polonyalı kökenlerden gelme, Yahudi müzik dehası Svengali. Küçük Billee, Trilby'e âşıktı; ama bir gün onu öğrencilerle dolu bir atölyede figür çalışması için *pour l'ensemble* ya da Trilby'nin kendisinin dediği gibi, "topyekûn halde" poz verirken keşfedince şoke olup kaçıyor ama insafa geliyor ve Trilby'yle barışıyor.Trilby onunla evlenmeyi kabul ediyor ama Billee'nin bu skandalla sarsılan annesi Trilby'ye yal-

varınca Trilby, asilce ondan feragat ediyor ve ortadan kayboluyor, daha sonra Svengali tarafından yoksulluktan kurtarılıyordu. Bütün bunlar, bizzat Du Maurier'nin de dürüstçe itiraf ettiği gibi, oldukça aşikâr bir biçimde *Scènes de la Vie de Bohème*'den [Bohem Hayatından Manzaralar] ve Dumas'nın *La Dame aux Camélias*'sından* alınmıştı; Svengali karakteri dışında. Svengali'nin de selefleri ve öncüleri vardı –mesela Shylock ve Dickens'ın Fagin'i– ama gene de son derece orijinal bir yaratıydı. Bir kötü adam tipiydi; uzun, yağlı saçları, ağır göz-kapakları, köpek dişlerine benzer sarı dişleri ve bir karganınkini andıran boğuk sesiyle fiziksel olarak itici olsa da "iyi" karakterlerden daha canlıydı. Bir piyanist olarak virtüözlüğü ise Küçük Billee'nin, bir ressam olarak sözde yeteneklerinden çok daha inandırıcıydı. Du Maurier aslında gerçek hayatta da İbrani ırkına karşı, benzer bir kararsızlık sergiliyordu. Yahudilerin büyük sayılarda, toplu varlığına karşı geleneksel bir İngiliz hoşnutsuzluğunu dile getiriyor; öte yandan aynı zamanda, fert olarak Yahudilerle arkadaşlık ediyor ve onların sanatsal ve entelektüel yeteneklerine hayranlık duyuyordu. Hatta Küçük Billee'nin soyunda Yahudi kanı olduğunu ima ediyor ve anlatıcı olarak "çoğumuzun damarlarında o değerli sıvıdan çok az da olsa vardır" yorumunu yapıyordu.

Henry sayfaları çevirirken Trilby'nin, tekliflerine kayıtsız kalmasıyla öfkeden kuduran Svengali'nin, kendisini morgta bir ceset olarak görmesini sağlayarak korkutmaya çalıştığı, o dikkate değer söyleve rastladı:

*"Ama dinlemiyorsun, seni lağım faresi! Seni koca dişi aptal... koyun kafalı! Dummkopf!**Donnerwetter!***Svengalikonuşurkenbacakülâhlarınabakıyorsun! Biraz daha aşağılara, evlerin arasına bak, nehrin öteki tarafına! Orada küçük, çirkin, gri bir bina ve içinde sekiz eğik pirinç levha var, sıra sıra, bir okul yatakhanesindeki yataklar gibi ve günlerden bir gün, o levhalardan birinde yatmış uyuyor olacaksın... Sen, Trilby, Svengali'yi dinlemediğin ve bu yüzden onu kaybettiğin için!.. Karnının üstünde küçük bir deri önlük ve başının üstünde küçük*

* Alexandre Dumas Fils, *Kamelyalı Kadın*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006. (ç.n.)
** Alm.: Budala. (ç.n.)
*** Alm.: *Vay be! Vay canına!* (ç.n.)

bir pirinç musluk olacak ve bütün gün ve bütün gece boyunca, soğuk su, güzel beyaz vücudundan güzel beyaz ayaklarına sızacak, sızacak, ta ki onlar yeşile dönünceye kadar ve zavallı, nemli, çamurlu paçavraların, üstünde tavandan asılı duracak, arkadaşlarının onlara bakıp seni tanıyabilmesi için; tıp, tıp, tıp! Ama arkadaşın olmayacak..."

Du Maurier'nin betimlediği, zavallı kıza ait çıplak ceset resmi, *beau idéal* olarak çıplağın, olağanüstü bir biçimde, zalimce zevk duyulan bir çeşit *momento mori*'ye* dönüşmüş haliydi ve Svengali'nin kehanetle Trilby'yi tehdit ettiği ölümün, günahkâr kadınların edebiyattaki geleneksel sonu olan boğulma yoluyla olması da anlamlıydı. Du Maurier, bu fikri kötü adamıyla ilişkilendirerek kadın kahramanının akıbetinin bu olmuş olması ihtimalini ortadan kaldırıyor ve seyircinin onunla sempatiyle özdeşleşme sürecini güçlendiriyordu, geçmişte birkaç sanatçıyla kurmuş olduğu münasebetlere yapılan atıflara rağmen. Kaldı ki Küçük Billee gibi geleneklere bağlı bir ukalâ için, kızın "topyekûn halde" poz vermesinden çok daha büyük bir engel oluştururdu bunlar. Hatta Henry *Harper's* dergisindeki eleştirisinde, kadın kahramanı bu yüzden ayıplamadığı için, namusu bütün bir Amerikalı hatunun, ona çıkışan bir mektup yazmasına yol açmıştı. Du Maurier'yi eğlendirsin diye bunu ona göndermişti; ama püriten olmakla ünlü Amerikalı okur kitlesinden genelde bu kadar az protesto gelmiş olması şaşırtıcıydı. Roman basında birçok tartışmaya ve hatta kilise kürsülerinde verilen bazı vaazlara yol açmış ama yaygın olarak kötülenmemişti. Genç ressamın onunla evlenmesi gibi bir ihtimal doğmadan, kadın kahramanın ölmesi, hikâyeyi daha kabul edilebilir bir hale getirmeye yardımcı olmuştu şüphesiz.

Küçük Billee'nin bir sanatçı olarak İngiltere'de isim yaptığı ama kırık kalbini onaramadığı ikinci cilt, bu üç cilt arasında en sıkıcı olanıydı. Henry üçüncü cildi eline aldı ve son sayfalarını açtı. Svengali'nin, Küçük Billee ve arkadaşlarının hazır bulunduğu bir konserin orta yerinde ölmesiyle şarkı söyleme kabiliyetini kaybeden Trilby, bunu takiben yavaş yavaş çökmeye başlıyordu. Sonra bir gün ona, kötü yürekli dâhinin bir portresi gösteriliyor, bu da onun yeni-

* Lat.: Ölüm anı. (ç.n.)

den Svengali'nin büyüsünün etkisi altına girmesine kâfi geliyordu: kusursuz bir ses performansı sergileyerek, Chopin'in La Bemol Impromptu'sünü söylüyor ve cansız olarak yastığa düşüyordu. Küçük Billee de kısa bir zaman sonra, yazarın tipik dikkatsizliğiyle dolu bir bölümde, onun arkasından mezara gidiyordu. *"Bu hikâyede çok fazla hastalık oldu, dolayısıyla zavallı Küçük Billee'nin uzun hastalığından mümkün olduğu kadar az bahsedeceğim.. yavaş ve ancak kısmi nekahetinden, bir ressam olarak güçlerinin felce uğrayışından, hızlı çöküşünden, erken ölümünden, erkeksi, sakin ve son derece güzel teslimiyetinden... pervanenin yıldızla, gecenin ertesi günle evliliğinden."* Bir yazarın hikâyesine ve okurlarına olan görevinden hiç bu kadar utanmazca yan çizilmiş midir? Ama yine de yine de... halk ona bayılmıştı. Elle yazılmış metnin kendisi, Londra Güzel Sanatlar Cemiyeti tarafından büyük bir meblağa satın alınmıştı ve cemiyetin binalarından birinde, bir şilin karşılığında cam içinde sergilenecekti, sanki Shakespeare'in bir ilk müsveddesiymiş ya da *The Pickwick Papers*'ın el yazmasıymış gibi. Bir muamma!

Henry kitabı hızla kapattı ve üç cildi kitap masasına geri koydu. Kahvaltıdan beri bir saat geçirmeyi başarmıştı. Haymarket'a giderek *İdeal Bir Koca* için yerini ayırtma zamanı gelmişti.

Gezisinin uzunluğundan dolayı Tosca'yı evde bırakmak ve daireden ayrılırken onun sitemli bakışlarına katlanmak zorunda kaldı. Smith daha sonra onu dışarı çıkarırdı. Palto, eldivenler, kaşkol ve şapkaya bürünmüş bir halde, Kensington Bahçeleri'nin içinden ve Park'tan geçerek Piccadilly'ye yürüdü. Soğuk, boz bulanık bir sabahtı ve hizmetkârının da dediği gibi insanı ısıran bir rüzgâr vardı ama bu egzersizden memnundu. Serpentine'ın üzerinde buz olsa da cam gibi ince ve saydamdı bu ve paten yapabilecek ya da kızakla kayabilecek olanları tehlike konusunda uyaran tabelalar koyulmuştu. Bazı binicilik meraklıları, atlarını sıra evlerle çevrili yolda bir aşağı, bir yukarı tırıs yürütüyor, hayvanlar ve üstündekiler soğuk atmosfere yoğun nefes bulutları sallıyordu. Sulusepken bir yağış vardı ve Henry gözlerini kısarak endişeyle yukarı bakıp göğün tehdidini değerlendirdi. "Kar yağar mı?" diye sordu kaldırımı süpürmekte olan bir park görevlisine. "Yağmaz herhal, beyim" dedi adam. "Dert edecek kadar

değil, en azından." "Bunu duyduğuma sevindim" dedi Henry. "İyi günler." Park Yolu üzerindeki kapılardan birinin yanında, tekerlekli küçük bir levhada oturan, bacaksız bir dilenci gördü ve onun yukarıya doğru çevirmiş olduğu kepinin içine iki buçuk şilin bıraktı. "Sağ olun, efendim, siz iyi bir Hıristiyan'sınız" dedi adam, parayı yakalayıp ısırarak ve böylece pek de Hıristiyanca olmayan bir şüphe sergileyerek. Ama ne de olsa bu, daha önce kepinin içinde sadece birkaç bakır para bulunan zavallı sefile, şaşırtıcı derecede cömert bir bağış gibi görünmüş olmalıydı bu. Haftanın her günü yanından böyle biri geçmiyordu: oyununun ilk gece gösterimini heyecanla bekleyen ve olumlu bir sonuca ulaşmak için, mümkün olan her şekilde İlahi Takdir'e rüşvet vermeye hevesli bir oyun yazarı.

Henry, Piccadilly'yi katederek Meydan'a geldi; burada bir iki yıl önce dikilmiş olan, Alfred Gilbert'ın Lord Shaftesbury için yaptığı güzel anıt, anlaşılan alüminyumdan yapılmış olduğu için, Londra'nın isli atmosferine rağmen hâlâ ilk gümüşi parıltısını koruyordu. Dilenciyle biraz önceki karşılaşması ona, ok atmak için ileriye doğru uzanmış ve bir ayağı üzerinde zarafetle dengede duran kanatlı figürün, eseri yapan sanatçıya göre, Hıristiyan İyilik Meleği'ni temsil ettiğini oysa yaygın olarak onun, cismani aşkın genç tanrısı olduğuna inanıldığını hatırlattı. Bu karışıklık, dindar hayırseverin hayaleti için mahcubiyet verici olmalıydı; gerçi Batı Ucu'nun bu taraflarının gececi karakteriyle uyum içindeydi. Haymarket'a döndü ve içerideki gişeden biletini almak üzere, Tiyatro Royal'in heybetli girişinin muazzam sütunları arasından geçti. Gerekirse gösterim sona ermeden kaçabilmek için, ön koltuklarda ve sıra başında bir yer istedi ama tiyatro salonunun oldukça gerilerindeki bir yerle yetinmek zorunda kaldı; çünkü anlaşılan biletler neredeyse tükenmişti. Oscar bir büyük başarı daha kazanmış gibi görünüyordu.

Haymarket'tan Reform'a, Pall Mall boyunca pek uzun bir yol yoktu. Binanın, bir Roma sarayı tarzında inşa edilmiş, mübalağalı biçimde geniş mekânlarına girmek, insanın ruhuna daima ilaç gibi gelirdi. Aslında bu kulübü, üyeliğinden ziyade mimarisinden dolayı seçmişti. Eski deri kokan, geniş, sessiz, yüksek tavanlı bir oda olan kütüphanede Marion Terry'ye "cumartesi, öğlen" diye tarih attığı

kısa bir mektup yazdı: "Sizi endişelendirmek istemiyorum; aksine bu sadece, iki gece önce 1. Perde'nin sonundaki jestinizin –gidip yüzünüzü verandanın sütununa dayayışınızın– daha iyisinin asla yapılamayacağını yeteri kadar *açık seçik* söylememiş olmam ihtimaline karşı birkaç söz..." Gece bunu hatırladığından beri, Marion'un son dakikada bu etkileyici jesti yapmamaya ya da değiştirmeye karar verebileceği düşüncesiyle huzursuz olmuştu; oyuncular öyle değişken ve fevri yaratıklardı ki. Mektubun St. James'in sahne kapısına teslim edilmesini sağlayacaktı; Marion o akşamüzeri oraya geldiğinde mektubu orada bulurdu. Eve dönerken kendisi onu kolaylıkla bırakabileceği halde, her nedense bir damadın gelinini kilisenin verandasına girmeden önce gelinliğiyle görmesinin şanssızlık getirdiğinin söylendiği gibi, kendisinin de o akşam belirlenen saatte St. James'e gitmeden önce, tiyatroyu *Guy Domville*'in prömiyeri için afişlerle ve ilanlarla donatılmış bir halde görmesinin uğursuz olacağı fikrine kapılmıştı ve bu sebeple sabah yürüyüşünde, King Sokağı civarından dikkatle kaçındı. *The American* ilk gösterildiği zaman Southport'ta aynı çekinceyi hissetmemişti. Ama o zamanlar tiyatronun âdetleri konusunda nispeten acemiydi; tiyatro protokolü, batıl inançları ve düsturlarına karşı henüz bir hassasiyet edinmemiş, yeni bir oyunun açılışında nelerin söz konusu olduğunu da tam olarak idrak etmemişti. O günki gerginliği şimdi hissettiği, giderek büyüyen paniğin yanında hiç kalırdı. Düşünün, *The American*'ın açılışında sakince gidip bilfiil seyircilerin arasında oturmuştu! Bu gece ona aynı şeyi yaptırmak için kloroformla uyutmaları gerekirdi.

Mektubu bir şilin ve teslimatı için talimatlarla birlikte bir kapıcıya verdi ve yemek odasına geçti. Öğle yemeği olarak; kulübün Bordo şarabıyla birlikte Hint çorbası, biftekli ve böbrekli turta ve şaraplı meyve tatlısı yedi. Yalnız oturuyor, ona eşlik etmeyi görev bilerek onu rahatsız edebilecek bir tanıdık olması ihtimaline karşı, içeriye giren herkesten itinayla gözlerini kaçırıyordu. Yediği yemekle ağırlaşmış bir halde kütüphaneye döndü, *Saturday Review*'un bir nüshasını aldı ve şömineye yakın, derin bir koltuğa gömüldü. Hindistan'da Britanya'nın pamuklu ürünlerine uygulanan bir ithalat vergisine itiraz eden bir başmakale okumaya başladı ama neredeyse başlar başlamaz

uykuya daldı ve yarım saat sonra irkilerek uyandı; bunun daha uzun sürmüş olmasını dilerdi. Elinden yere kaymış olan *Saturday Review*'u aldı, sanat ve kitap sayfalarını açtı. Derginin, GBS baş harfleriyle yazan, yeni bir tiyatro eleştirmeni edinmiş olduğunu fark etti. Daha önce aynı baş harflerle *The World* için opera hakkında son derece eğlenceli şeyler yazan, genç İrlandalı gazeteci George Bernard Shaw olmalıydı bu. Elizabeth Robins onu tanıyor, adamın zeki ama güvenilmez biri olduğunu söylüyordu. Zeki olduğu kesindi: *The Quintessence of Ibsenism* [Ibsenciliğin Özü] adlı küçük kitabı bunun kanıtıydı; acı bir nüktedanlığı vardı. Shaw, Sydney Grundy'nin *Slaves of the Ring* [Yüzüğün Köleleri] adlı bir melodramını eleştiriyor, onun saçmalıklarını acımasızca tahlil ediyor ve sözlerini şöyle bitiriyordu: "Kesinlikle bir sanat eseri değil bu; bir tiyatro afişini doldurmak için icat edilmiş bir çare sadece. Üstelik pek de münasip bir çare olmadığını söylemek zorundayım." Elizabeth, Shaw'un kendisinin de oyun yazarı olma arzusunda olduğunu ve bir önceki ilkbahar, Henry yurtdışındayken, bir oyununun sahnelendiğini ve epey başarı kazandığını söylüyordu. Shaw *Guy Domville*'i nasıl bulacaktı? Çünkü herhalde bu gece onun eleştirisini yapmak üzere tiyatroda olurdu. Ya William Archer nasıl bulacaktı? Onlardan herhangi biri onu nasıl bulacaktı? Bir sanat eseri olduğunu ya da olmaya gayret ettiğini inkâr edemezlerdi en azından.

Memnuniyetle karşıladığı bir bağırsaklarını boşaltma eğilimi duydu ve aşağıya, tuvalete gitti. Binaya sonradan eklenmiş gibi görünen, sular damlayan rutubetli bir odaydı burası; cimrice boyutlandırılmış ve basmakalıp beyaz fayanslarla döşenmişti. Ellerini yıkarken aynı şeyi yapmakta olan başka bir üyeyle aralarında gülünç bir konuşma geçti. Bu zat, bunun büyük bir gün ve heyecan verici bir beklenti olduğunu ve orada olabilmeyi ne kadar çok istediğini söyledi. Henry, *Guy Domville*'in ilk gecesinden söz ettiğini farz ettiğinden, uzun uzadıya hadiseyi nasıl gerginlikle beklediği hakkında konuştu, ta ki adamın o öğleden sonra Swansea'de oynanmakta olan, İngiltere ve Galler arasındaki bir Amerikan futbolu maçından söz ettiğini anlayıncaya kadar.

Saat neredeyse üç olmuştu. Eve fazla canlı bir biçimde yürümezse kırk beş dakika daha tüketirdi. Vestiyerden şapkasını, paltosunu ve

bastonunu aldı ve Pall Mall boyunca yürümeye başladı, sonra Green Park'tan geçerek Hyde Park'a girdi. Dilenci yoktu, şüphesiz Henry'nin iki buçuk şilinini içkiyle tüketmeye gitmişti; binicilerse sıra evlerle çevrili yoldan ayrılmışlardı. Bütün gün boyunca güneşin yüzünü göstermeyen bulutlarla kaplı gökyüzü, akşamın yaklaşmasıyla şimdiden iyice kararmaya başlamıştı. Kensington Sarayı'na ulaştığında, sarayın pencerelerinde ışıklar belirmişti bile. Birkaç yıl önce Kraliçe tarafından halka açılmış olan Devlet Apartmanları'nı gerçekten gidip görmeliydi; ama hep böyle olurdu: bir şey kapınızın eşiğindeyse onu erteleyip dururdunuz. Şimdi gitmek mi? Hayır, havasında değildi ve bir fincan çay gözünde tütüyordu.

Bayan Smith, çayını ve tereyağlı bir çöreği, Henry dışarıdayken teslim edilmiş olan birkaç mektupla birlikte çalışma odasına getirdi. Gelen postanın içinde, Guy Millar'ın vaftiz babalığını Henry'yle paylaşan Edward Warren'dan gelmiş bir mektup da vardı. İyi dileklerini sunanların mesajlarına cevap vermek, gidip giyinmesi gereken zamana kadar kalan bir iki saati geçirmenin en iyi yolu gibi göründü; dolayısıyla bir lamba yaktı ve bu amaçla çalışma masasına yerleşti. İşe Warren'la başladı ve şunları yazdı: "Muhtemel kaderimle demeyeceğim ama teşebbüsün ebadıyla hiç de mütenasip olmayan bir telaş hali içindeyim. Mübarek tiyatroda, küçük bir şeyle bile büyük bir tehlike içinde olunabilir." Nihayetinde, huzursuzluğunun kökündeki sebep buydu. Yakında, daha önce hiç karşılaşmadığı bir aleniyet taşkınlığı içinde ve arkadaşlarının ve emsallerinin önünde, asli sanatsal ihtisas alanına ait olmayan ve üzerindeki kontrolünün sınırlı olduğu bir metin formu vasıtasıyla oluşturduğu bir eserin tanıklığına dayanarak yargılanacağının bilinci.

Smith kapıyı tıklattı ve gece kıyafetini sormak için başını çalışma odasının kapısından içeriye uzattı: "Beyaz kravat, herhalde, efendim?"

"Tabii, Smith. Teşekkür ederim." Eğer seyircilerin önünde reverans yapacak idiyse rolüne uygun bir kıyafeti olması gerekirdi.

On Birinci Bölüm

Henry, bir romancı ve kısa hikâye yazarı olarak, mesleğinin icrasında, sınırlı bakış açısının üstün ifade gücüne ve gerçeğe benzerliğine dair sağlam bir inanç geliştirmişti. Kurgusal anlatı yazarının hayatı, gerçekte yaşandığı gibi bireysel bir bilinç kanalıyla ve böyle bir perspektifin algılamada ve düşüncede kaçınılmaz olarak yol açtığı tüm boşluklar, muammalar ve yanlış yorumlamalarla birlikte temsil etmesi gerektiğine ve eğer bu işlev, roman boyunca birkaç karakter tarafından paylaşılacaksa işlevin birinden diğerine, bir bayrak yarışındaki bayrak gibi, belli bir plan çerçevesinde geçirilmesi gerektiğine inanıyordu. *Trilby*, bunun tam zıddı bir yönteme örnek teşkil ediyordu: Burada anlatıcı olan yazar, kuklalarını Thackeray tarzında kutudan çıkarıyor, oynatıp zıplatıyor ve seyircilerin kendi

adlarına bir yorumlama çabası göstermek zorunda kalmaları tehlikesine karşı, kendi sırdaş, dalgın sesiyle her birinin herhangi bir anda tam olarak ne düşünmekte olduğunu size söylüyor ve iyi ya da kötü gerekçeleri için onlara not veriyordu.

Ama Henry daha sonra geriye dönüp, yaşarken ona şimdiye kadar görüp geçirmiş olduğu en uzun gün gibi gelen güne baktığında, bu anlatım yöntemlerinden hiçbirinin, hele hele kendisinin tercih ettiği yöntemin, o saatlerin, özellikle daha sonraki, karanlık çöktükten sonraki saatlerin ironilerine, çılgınlıklarına, muammalarına, tuhaf birleşim ve tesadüflerine tatminkâr bir biçimde hakkını veremeyeceğini hissetti. O saatleri, onu en çok ilgilendiren yerde neler olup bittiği hakkında hiçbir bilgisi olmadan, bir çeşit trans hali içinde geçirmişti; düşünceleri, umutlar, korkular ve hayallerin şaşkın bir karışımıydı. Bütün hikâyeyi ancak daha sonra, diğer katılımcıların anlattıklarından yararlanarak bir araya getirebildi... Alexander'ın ve diğer oyuncuların, seyirciler arasındaki arkadaşlarının ve o zaman henüz tanımadığı ancak aylar ya da yıllar sonra tanıştığı ya da bu hadiseyle ilgili anıları, ortak tanıdıklar tarafından ikinci elden ona aktarılan ya da olaydan çok sonra anı yazılarında ve biyografilerde beklenmedik bir biçimde karşısına çıkan kişilerin anlattıklarından. Geriye baktığında, kendisi o sonu gelmez cumartesi boyunca, De Vere Bahçeleri'yle Piccadilly arasındaki mesafeyi arka arkaya katettiği anlarda; çalışma odasındaki masasında otururken pencerenin dışında alacakaranlığın koyulaştığı sırada, gereksiz yere mektup üzerine mektup yazarken; Haymarket'taki Tiyatro Royal'de, seyircilerin kahkahaları dikkatsiz başının üzerinde dalga dalga patlayarak otururken, son derece sınırlı bir bakış açısı olan bu hikâye –yani kendi hikâyesi– ilerlerken aynı anda paralel olarak, adeta parantez içinde, onunla bağlantılı başka hikâyelerin devam etmekte olduğunun, işin içine başka bakış açılarının karışmış olduğunun farkına vardı.

[George Alexander, oyuncu kadrosunun tiyatroya gelen ilk üyesiydi ama oyuncudan ziyade yönetmen sıfatıyla. Karısı Florence ilk gecelerden önce her zaman onun Knightsbridge'deki evlerinde gün boyunca dinlenmesini sağlardı ama Alexander, görevleri başka birine

havale etmekten nefret eden bir mükemmeliyetçiydi ve çalışmalarının mekânından uzun süre uzak kalmak onun için imkânsızdı. Akşamüzeri olduğunda ofisindeydi; iş idarecisi Robert Shone'la birlikte önceden ayırtılan yerlerin hesaplarını gözden geçiriyordu. Shone, Kütüphaneler'in bin altı yüz sterlin değerinde bilet almış olduğunu rapor etti: bu da oldukça cesaret vericiydi. Sahne kapıcısı konuşmalarını keserek az önce teslim edilmiş olan, "Cevap Gerekmez" yazılı bir telgraf getirdi.

"İyi dileklerini sunan birisi daha" diye yorum yaptı Alexander zarfı açarken halinden memnun bir gülümsemeyle. Çalışma masası daha şimdiden kartlar, mektuplar ve telgraflarla dolmuştu. Mesajı okurken ifadesi değişti.

"Ne oldu?" diye sordu Shone.

Alexander kâğıt parçasına yapıştırılmış olan kelimeleri yavaş yavaş okudu: *"BU GECE MUTLAK BİR BAŞARISIZLIK İÇİN İÇTEN DİLEKLERLE."*

"Aman Tanrım!" diye haykırdı Shone. "Kim göndermiş?"

"İsim yok" dedi Alexander, telgrafı ona uzatarak.

Shone evrakı inceledi. "Sloane Meydanı Postanesi'nden gönderilmiş" dedi. "Bunu soruşturacağım."]

Henry, Minnie Bourget'ye şöyle yazdı: "Şimdi öğleden sonra saat beş ve bu akşam 8.30'da *le sort en est jeté*,* zavallı küçük oyunum arenaya atılacak; aslanlara ve kaplanlara atılan küçük, beyaz bir Hıristiyan bakire gibi." Tanımadığı Bayan Wharton'a sempati dolu iyi dilekleri için teşekkürlerini iletti ama yaklaşan prömiyeri Minnie'ye haber verdiği için değil. "Başarılı olması durumu haricinde, bu küçük macerayı *duymayacağınızı* umuyordum" diye bitirdi sözlerini. "Ama şimdi, ihtimal dahilindeki rezil oluşum gerçek olmadan, bu notu size ulaştırmak için acele ediyorum." Bu mektupla birlikte *Guy Domville*'in parlak kırmızı tiyatro afişlerinden birini içine koymak üzere büyük bir zarf aldı. Olayın böyle bir hatırasını almanın, William ile Alice'in de hoşuna gidebileceği aklına geldi ve afişe eşlik etmek üzere hemen onlara kısa bir not döşendi. "Bu huzursuz akşamüzeri, 8.30'a kadarki

* Fr.: Ok yaydan çıkıyor. (ç.n.)

saatleri geçirmeme yardımcı olmak ve telaşımı size iyice anlatabilmek için bu gösterişli 'poster'i zarfa koyuyorum. Tanrı'ya şükür ki alametler oldukça iyi. Ama alametler nedir ki? *Domine, in manus tuas!* [*Domine, in manus tuas commendo spiritum meum** Böyle zamanlarda insan bir din istiyor. Ama elim titriyor ve ancak sizin yürekli ama yine de yalnız ve dehşet içindeki Henry'niz olduğumu yazabiliyorum."

[Her bakımdan tamamıyla modern bir tiyatro olan St. James, bir telefonla da teçhiz edilmişti ve Robert Shone bu vasıtayla Sloane Meydanı Postanesi'ndeki posta müdürüyle konuşabildi. Bulgularını Alexander'a rapor etti. "Anlaşılan telgrafı iki hanım göndermiş. İsim vermemişler tabii. Gişedeki kız kelime seçimini sorgulamış ama doğru olduğunda ısrar etmişler."

"Neye benziyorlarmış?"

"Her ikisi de peçeli şapka giyiyorlarmış; dolayısıyla kız pek anlayamamış. Ama birinin gençten, diğerinin orta yaşlı olduğunu, ikisinin de iyi giyimli ve düzgün konuşan kişiler olduğunu düşünüyor."

"Hmm. Kim olabilirler, lanet olsun?"

"Henry James'i sevmeyen biri mi?" diye önerdi Shone.

"Ama telgraf *bana* gönderilmiş" diye belirtti Alexander. "Bana garezi olan aktrisler olabilir, en azından biri. Belki bir seçmelerde reddettiğim birisidir."

"Ama bu oyun için seçme yapmadın" dedi Shone.

"Evet. Eh, bir rol teklifi almış olması gerektiğini düşünen ama almamış birisi olabilir. Ya da bir görüşme talep eden ve reddedilen birisi. Her zaman beni görmek için yalvaran aktrislerden mektuplar alıyorum. Nasıl olduğunu biliyorsun, Bob. Tamamen unuttuğum birisi olabilir."

İki adam birkaç dakika sessizce bu muammayı düşündüler. İkisi de bu işten hafifçe huzursuz olmuştu. Telgrafla iletilen, kaynağı belirsiz kötü niyetlerin ek stresi olmadan da herhangi bir ilk gece yeterince riskli ve güvenilmezdi. "Bunu kendine saklamanı istiyorum, Bob" dedi Alexander nihayet. "Oyuncu kadrosuna tek kelime etme

* Lat.: Tanrım, ruhumu senin ellerine teslim ediyorum. Bunlar İsa'nın çarmıhtaki son sözleridir. (ç n.)

ve ne olursa olsun James'e bundan bahsetme. Adam zaten diken üstünde."

"Bu gece burada olmayacak" dedi Shone. "Bittiğinde sahne arkasına geleceğini söyledi bana."

"Nasıl vakit geçirecekmiş, peki?"

"*İdeal Koca*'yı görmeye gideceğini söyledi."

"Öyle mi?" Alexander'a ilginç gelmişti bu; çünkü *Lady Windermere*'in başarısını tekrarlamak amacıyla Oscar Wilde'ı, St. James için bir oyun daha yazmaya ikna etmeyi umuyordu. "Keşke ona katılabilseydim" diye ekledi ve iki adam birlikte, içinde bulundukları gerilim yüzünden olsa gerek, belki de bu nüktenin hak ettiğinden daha büyük bir içtenlikle güldüler. Alexander'ın böyle bir arzusu yoktu, tabii. Guy Domville olarak sahneye hâkim olmayı sabırsızlıkla bekliyordu. Esaslı bir roldü bu ve hepsi de ona yakışan üç kostüm değişimi gerektiriyordu; üçüncü perdede de özellikle enfes binici çizmeleri giyiyordu.]

Henry saat altı buçukta, komple gece kıyafetiyle, gömleğinin kolalı önünü korumak için yakasına büyük bir peçete sıkıştırarak Bayan Smith'in Galler lokmasıyla domuz pastırmasını yemek üzere, yemek masasının başına oturdu. Aklından, "mahkûm son yemeğini yedi..." ifadesi geçti. Smith'den, hafif yemeğin yanında bir kadeh sek İspanyol şarabı doldurmasını istedi; adam da bunu, sürahiyi geniş bir yay çizecek şekilde döndürerek ve kadehin üzerinde durdurup tıkacını çıkararak, gösterişli bir biçimde yaptı. Gün ilerledikçe Smith'in el hareketleri giderek daha barok bir hale gelirdi; şüphesiz içtiği aperatiflerin miktarıyla orantılı olarak. Henry adamın nefesinde hafif bir içki kokusu yakaladı ve kim bilir kaçıncı defa, onunla bu konuda konuşmaya karar verdi: ama bu gece olmazdı, bu gece olmazdı.

Şöminenin üzerindeki masa saatine göz atarak o anki programını hesapladı. Haymarket'a bir fayton tutacaktı; o gün yeteri kadar yürümüştü ve bir omnibüs, bu gecenin önemine denk düşmezdi. Dolayısıyla eğer evden 7.15'te ya da hemen öncesinde ayrılacak olursa sekizde Haymarket'a varmak için bol zamanı olurdu. *İdeal Bir Koca*'nın bir ön gösterisi yoktu çünkü dört perdelik bir oyundu. Şanslı adamdı

Wilde! Henry ön gösterilerin taraftarı değildi. Eğer çok iyi ise asıl oyunun hayal kırıcı görünmesine sebep olabilir ve çok kötüyse seyirciyi canı sıkkın bir ruh haline sokardı. Hiçbir provasını görmediğinden, Field'in kaba güldürüsünün hangi kategoriye gireceğini bilemiyordu; ama her halükârda, başlıca işlevi, kaliteli müşterilere etrafta dolaşmak, dedikodu yapmak ve şıklıklarını sergilemek için mutat üç antrakt vermekti. Sonuç olarak, aksiyonu doğal bir biçimde üç perdeye bölünen kendi oyunu, fazlaca uzun bir akşam olmasını önlemek için iyice çentilmek zorunda kalmıştı. Bir sanatçı için tiyatroyu, içinde çalışılması böylesine çıldırtıcı bir ortam yapan, bu tür tümüyle kurumsal endişelerin müdahalesiydi.

[King Sokağı'nda, paradide ve arka sıralardaki ayırtılmamış, ucuz yerler için tiyatronun önünde iki uzun kuyruk halinde bekleyen insanlar sabırsızlanmaya başlıyorlardı. Öndekiler birkaç saattir oradaydı ve hepsi de soğuğu iyiden iyiye hissetmeye başlamıştı. Ayaklarını yere vuruyor, nefesleriyle ellerini ısıtmaya çalışıyor ve içeriye alınmak için kapıları yumrukluyorlardı; oysa perdenin ilk açılışından yarım saat öncesine kadar kapıların açılmayacağını gayet iyi biliyorlardı. Birçoğu ismen olmasa da sima olarak birbirini tanıyordu; bağlılıklarını ilk olarak Irving'in kumpanyasında genç bir baş aktörken kazanmış olan George Alexander'ın sadık hayranları ve St. James'deki ilk gece müdavimleriydi. Bazen şaka yollu kendilerinden "Alick'in Ordusu" diye söz ederlerdi. Aralarında bol bol sohbet edip şakalaşır ve gecenin ana eğlencesinin yazarı hakkında bolca tahmin yürütürlerdi. "Enery Jimes... kim ki o?" "Bilmem ki ismini hiç duymadık." "Guy Domville de kim?" "Kahraman herhal; çünküm onu Alick oynuyor... posterde öyle diyor." "Aslan Alick!"

Biri yıpranmış bir keman çalan, diğeri şarkı söyleyen ve bozukluk toplamak için başlığını uzatan, eski püskü paltolar giymiş iki gezgin müzisyen, kuyrukların yanından geçti. Başlıklı adam yüksek, boğuk bir sesle popüler bir müzikhol şarkısını söylüyordu:

Nereden buldun o şapkayı?
Nereden buldun o silindiri?

Ah, ne kadar güzel, değil mi?
Tam da münasip stili!"

Paradiye giden kapılar açılınca sevinç çığlıkları yükseldi ve kalabalık ileriye doğru dalgalandı. Paradi girişinin hemen içinde, sıkışık bir tezgâhın arkasında, yüksek bir taburede oturan genç bir adam şilinlerini aldı. Homurdanarak, şakalaşarak, itişip kakışarak 'Tanrılar"a giden halı serilmemiş dört kat merdiveni tırmandılar; en iyi koltuklara sahip çıkmak için acele ediyorlardı.]

Henry koridorun duvarındaki aynada kendini inceledi, papyonunu yerleştirdi ve sakalını düzeltti. Yeni ütülenmiş gece kıyafeti iyi görünüyordu. Smith siyah paltosunu uzattı. Kollarını geçirdi ve paltoyu düğmelerken karnını içine çekti. Üzerine ürkütücü bir biçimde sıkı oturmaya başlamıştı paltosu ve bir paltoyu "gevşetme"nin yolu yoktu. Siyah oğlak derisinden eldivenleri eline geçirdi ve Smith'in ona uzattığı ipek silindir şapkayı giyerek aynada açısını kontrol etti.

"Beni beklemene gerek yok, Smith" dedi. "Çok geç geleceğim."

"Pekâlâ, efendim."

"İyi akşamlar, o halde."

"İyi akşamlar, efendim" dedi adam, dairenin ön kapısını açık tutarak. "Çok eğlenceli bir akşam olacağına inanıyorum."

[St. James'de artık paradideki ve arka sıralardaki bütün koltuklar dolmuş ve ön sıraların sahipleri oturmaya başlamıştı. J sırasında, *Pall Mall Gazette*'in genç eleştirmeni ilgi ve dikkatle etrafına bakınıyordu; çünkü bir ilk gecede, bir tiyatroda, gece kıyafeti giymiş olarak ön sıralarda oturuyor olmak, onun için hâlâ yeni bir deneyimdi. Herbert Wells sadece o çarşambadan beri *Pall Mall*'un tiyatro eleştirmeniydi. Editör Harry Cust, bir süre önce ona gazetede boşalacak ilk personel atamasının ona verileceğini vaat etmiş ve bu tesadüfen tiyatro alanında olmuştu. Cust'a, pantomimler ve ara sıra bir Gilbert ve Sullivan haricinde, hayatında tiyatroya yalnızca iki defa gittiğini söylemişti dürüstçe; ama Cust bunun bir avantaj olduğunu düşünüyordu. "Tam istediğim şey" demişti. "Taze bir bakış. İşte bu haftaki

biletlerin; yarın Oscar Wilde ve cumartesi Henry James. Tecrübe edinebileceğin bir şeyler." Serbest çalışan bir gazeteci olarak zaten hatırı sayılır bir maharet edinmiş olan Herbert, bu işin üstesinden geleceğinden şüphe duymuyordu; ama giyeceklerinin kısıtlı olduğunun bilincindeydi. "Gece kıyafeti mi giymeliyim?" diye sordu. Bu soru, Brownlow Kontu'nun oğlu ve vârisi olan Cust'ı açıkça şaşırtmıştı; bir duraksamadan sonra, "Evet, elbette" diye cevap verdi. Böylece Herbert, Charles Sokağı'nda, ödemesini veresiye yapacağı bir terziye koşmuş ve adam yirmi dört saat içinde, Haymarket'taki *İdeal Bir Koca*'ya yetişecek bir gece kıyafeti takımı hazırlamıştı. Oldukça ustalıklı bir iş çıkarmıştı ve Jane, Herbert'ın beyaz kravatını yerleştirir ve bir öpücükle onu konutlarından uğurlarken, takımın onu çok yakışıklı gösterdiğini söylemişti. Ama bu gece, ön sıralardaki herkes gece kıyafeti giymemişti; kahverengi bir Norfolk ceket takımı giymiş birisinin yerine oturduğunu gördü. Kısa bir süre önce *Saturday Review*'da, Frank Haris için oyun eleştirmeye başlamış olan George Bernard Shaw'du bu. Yıllar önce, öğrenciyken, Fabian* toplantılarında onun konuşmalarını dinlemiş olduğundan, ateş gibi kızıl saçlarını ve onlara uygun, alevden bir dile benzeyen sakalını tanıdı. Tiyatronun giyim kuralını hiçe saymak, onun korkusuz radikalizminin tipik bir tezahürüydü. Herbert yeni gece kıyafeti konusunda, biraz önceki kadar mağrur hissetmedi kendini.]

Henry, Kensington Üçgeni'inde bir fayton çağırdı ve Haymarket'a götürmesini söyledi; ama epey erken olduğunu görerek Piccadilly'de, Hatchard'ın karşısında indi ve geri kalan yolu yürüdü. Kısa sürede bu karardan pişman oldu. Piccadilly Meydanı'nın çevresindeki kaldırımlar, cumartesi gecelerinin her zamanki fuhuş güruhuyla dolup taşıyordu: ipek şapkalı zamparalar ve Cockney çiftler, çiçek ve gazete satıcıları, kol kola yürüyen ve onlara yol vermek için kenara çekilen utangaç delikanlılara seslenerek arsız davetlerde bulunan cüretkâr genç kadınlarla... Bunlara amatör orospu denebilirdi; para için olduğu kadar iyi vakit geçirmenin de arayışındaydılar. Ama Haymarket'a saptığında, dikkatini çekmeye çalışan ya da baştan çıkarmak üzere

* İngiltere'de ılımlı sosyalist bir cemiyet. (ç.n.)

kasten ona çarpan fahişeler, ciddi bir baş belası olmaya başladı. Üç tanesi bir olup adeta ona pusu kurdular; Tiyatro Royal'in sütunlarına yaklaşırken yolunu kestiler. "Yalnızlık mı çekiyorsun, yakışıklı?" "Hangimiz hoşuna gidiyor bakalım?" "Kısa bir süre için sadece yarım altın lira" diye musallat oldular ona.

"Lütfen geçmeme izin verin" dedi Henry vakarla.

"Ooo, böyle yapmayın, bayım!"

Etrafına üşüşerek giysilerini pençelediler. Henry ucuz parfümlerinin ve nefeslerinin kötü kokusunu alarak irkildi.

"Ay, beyi rahat bırakın, kızlar! Kaybolun!" Kumaş bir başlık ve tüyleri dökülmüş kürk yakalı, uzun, eski püskü bir palto giymiş olan genç bir adam araya girdi ve kadınları kovaladı. Henry minnettarlığını dile getirmek üzereydi ki kurtarıcısı ekledi: "Sizin gibilerle ilgilenmiyor... nonoş musun?" Ve manalı bir biçimde göz kırptı. Arkasında, benzer rengârenk giysiler içinde, onlara bakmakta ve sırıtmakta olan gençlerden oluşan küçük bir çete vardı. Kadınlar alay ederek ve gülerek uzaklaştılar. "Sen Oscar'ın arkadaşı diil misin?" dedi genç adam.

"Hayır, tabii ki değilim" dedi Henry. "İzin verin." Ve adamı iterek yanından geçti.

"Eh, onu görürsen, sevgilerimi söyle!" diye seslendi genç adam arkasından. "Adım Charlie."

Klasik girişten geçip pırıldayan avizesi ve medeni kalabalığıyla fuayeye girmek onu rahatlattı. Az önce yaşadıklarından dolayı kalbi hızla çarpıyordu ve ancak şapkasıyla paltosunu vestiyere bırakıp salondaki yerini alınca, nispeten sakinleşebildi. Field'in kaba güldürüsü çoktan başlamış olmalıydı ve seyirci kitlesinin, ön gösteriyi atlamayı seçmiş olan en zengin ve sofistike üyelerini taşıyan son taksiler ve arabalar, St. James'in önüne yanaşıyor olmalıydı o sıra.

["Hay aksi!" diye haykırdı George Du Maurier, takside saatini çıkarıp sokaktaki lambalardan gelen ışıkta dikkatle bakarak. "Ön gösteriyi kaçırdık." Yerel kiralık arabayla Hampstead'den yaptıkları yolculuk, her zamankinden daha uzun sürmüştü ve şimdi de Regent Sokağı'nda uzun bir araç kuyruğunda sıkışıp kalmışlardı.

"Aldırma, hayatım" dedi Emma, yumuşak bir sesle. "Henry James'in oyununa yetişeceğiz, değil mi?"

"Ama kaba güldürüleri severim" diye homurdandı Du Maurier. İkisinin de bildiği üzere, memnuniyetsizliğinin asıl nedeni, iki oyun için para vermiş olması, bunun tam karşılığını alamayacak olmasıydı. Son zamanlarda *Trilby*'nin başarısının yarattığı ani gelir artışı, tutumlu alışkanlıklarında pek bir değişikliğe sebep olmamıştı. "Hoskins umutsuz bir sürücü" dedi. "Trafiği daima sıkışık olan ana yollara yapışıp kalıyor; oysa Londralı kiralık araba sürücüleri, ara sokaklardan geçen en iyi yolları biliyorlar..."

"Ama o çok emniyetli ve güvenilir biri" dedi Emma.

"Bu her yerinden rüzgâr dolan külüstürle şehre sonu gelmez gidiş geliş yolculuklarından bıktım!" diye feveran etti Du Maurier huysuzca. "Şehre taşınmalıyız... temelli demek istiyorum, sadece her sene birkaç ay için değil. Ne de olsa, artık buna paramız yeter." Büyük bir harcamayı, küçük bir harcamadan daha kolayca düşünebilmesi, Du Maurier'nin tipik bir davranışıydı.

"A, bilmiyorum, Kiki" diye mırıldandı Emma. "Fundalığı çok özlersin."

"Şehirde de yürüyüş yapılabilecek parklar var. Düz parklar. Hampstead'in tepeleri bana fazla gelmeye başlıyor. Eve gelinceye kadar nefes nefese kalıyorum."

"Eh, biliyorum, ama?"

"Şimdi Gerald bu kadar başarılı olduğuna göre, tiyatroya daha sık gitmek isteyeceğiz. Sonra Hampstead'e geri dönme külfeti de öyle berbat bir can sıkıntısı ki."

"Bunun oğlumuz için gelip geçici bir dönem olduğunu ümit edip duruyorum" diye içini çekti Emma. "Bir gün bundan bıkar ve saygıdeğer bir işe geri döner."

"Hiçbir ihtimal yok, Pem. Onu *The Old Jew*'da garson olarak görür görmez, mesleğini bulmuş olduğunu anladım. Kâğıt üzerinde rolde hiçbir şey yoktu; ama o, her replikten bir kahkaha çıkardı!" Kıkır kıkır güldü; bu anıyla keyfi yerine gelmişti. "Şimdi düşününce, neredeyse tam olarak bir yıl önceydi bu, gününe varıncaya kadar... Ocak'ın 6'sı. James'in ilk gecesinin de aynı derecede başarılı olmasını ümit edelim!"]

"Bu gece Hartlocks'lara mı gidiyorsun, Margaret?"

"Herhalde. Ya sen?"

"Evet, ben de. Korkunç sıkıcı partiler veriyorlar, değil mi?"

"Korkunç sıkıcı! Neden gittiğimi hiç bilmiyorum. Başka yerlere neden gittiğimi de bilmiyorum."

"Ben buraya eğitim almak için geliyorum."

"Ah! Eğitimli olmaktan nefret ediyorum!"

"Ben de öyle. İnsanı neredeyse ticari sınıflarla aynı seviyeye getiriyor, değil mi?"

İdeal Bir Koca'nın açılış repliklerinden itibaren, bu oyunu görmeye gelmekle hata ettiğini anlamıştı. Piyesin ruhuna giremiyor, esprilere tepki gösteremiyor ve olayların akışını takip edemiyordu; çünkü düşünceleri başka yerde, başka bir oyundaydı ya da en azından düşüncelerinin yarısı. Başka bir deyişle zamanın yarısında bütün düşünceleri orada değildi. Oyuncuların söylediği sözleri duyuyor, İngilizce olduklarını anlıyor ve yanında, önünde, arkasında duranların attıkları kahkahaları duyuyordu; ama tüm bu neşe, onun için bir anlam taşımıyordu. Ancak zahmetli bir özetleme çabasıyla ve perdesi her an açılacak olan kendi oyununun zihinsel görüntülerini bir kenara koyarak Wilde'ın bir repliğini hatırlayabiliyor, seyircinin bu sözleri neden komik bulduğunu anlayabiliyor ama o zamana kadar diyalog ilerlemiş oluyor ve o daha da kayboluyordu. Sanki taşlaşmış gibi, sabit, boş bir ifadeyle, bir tek adalesini bile oynatmadan, yerinde dimdik oturuyor, bu arada etrafında insanlar yerlerinde duramıyor, omuzları sarsılıyor ve neşeyle birbirlerini dürtüyorlardı.

[St. James'de *Too Happy by Half* dostça alkışlarla bitmişti. Orkestra, tiyatronun müzik yönetmeni ve şefi Walter Slaughter tarafından düzenlenmiş, geçen yüzyılı hatırlatan eski, hoş havalardan bir potpuri olan "Guy Domville Prelüdü'nü çalarken Du Maurier'ler dahil, geç gelenler yerlerini alıyor, eski arkadaşlara ve tanıdıklara gülümsüyor, el sallıyorlardı. G sırasında oturan *Woman*'ın dergisinin tiyatro eleştirmeni Cécile, sakalını okşuyor ve ayaklarıyla müziğe tempo tutuyordu. Cécile aslında Arnold Bennett adında bir genç adamdı ve

ılımlı feminist yaklaşımdaki –ilke sözü, *"İleriye ama yavaş yavaş"* olan– bu haftalık derginin editör yardımcısıydı. "Meslek Sahibi Kız Evde", "Zengin Kadınlar Fakirlerden Daha mı Sık Kavga Eder?" ve "Maydanozu Taze Tutmanın Yolları" gibi konularda makaleler ve kısa parçalar ısmarlamanın ve baskıya hazırlamanın yanı sıra, "Cécile" ismi altında, tiyatro gösterileri hakkında "Müzik ve Maskeli Eğlence" adlı köşenin yazarıydı; ilaveten "Barbara" ismiyle haftada bir kitap eleştirisi yazıyordu. O cins bir dergiydi bu; burada çalışmak için çok yönlü olmanız gerekirdi.

Walter Slaughter, uvertürü gösterişli bir biçimde sona erdirdi ve seyircilerin nazik alkışlarını kabul etmek üzere reverans yapıp, gülümseyerek döndü. Salonun ışıkları kısıldı. Elektrikle aydınlatma, bu efektin yaratılmasını kolaylaştırıyordu; gene de giderek yaygınlaşan şu gösteri sırasında salonu neredeyse kapkaranlık bırakma modası, Alexander'a pek cazip gelmiyordu. Hitap ettiği cinsten, şık Batı Ucu seyirci kitlesinin, sadece antraktlarda değil, akşam boyunca birbirlerini görmekten ve görülmekten hoşlandığını biliyordu.

Orkestra yeniden çalmaya başladı; ilk perdeyi takdim eden daha sakin bir parçaydı bu ve seyirciler beklenti içinde sustular. Arnold Bennett not defterini ve kalemini çıkardı. Perde açıldı ve salonda küçük bir beğeni mırıltısı dolaştı. Not defterine stenoyla şöyle yazdı: *"Mükemmel dekor, eski bahçe çok güzel, çiçekler sahici gibi görünüyor."* Steno yazabilmek, bir tiyatro eleştirmeni için çok faydalı bir hünerdi. Bazen bu beceriyi edinmenin, şimdiye kadar yapmış olduğu en akıllıca şey olduğunu düşünüyordu. Bu olmasa, Londra'ya gelmesini sağlayan dava vekili kâtipliği işini asla alamazdı. Hâlâ babasının Hanley'deki ofisinde çalışıyor olabilir, uzun gün boyunca, saatin yavaş tik-takları duyulur ve yüz ocağın ağzından çıkan duman, kirli pencerenin ötesindeki renksiz sokağın üzerinde süzülürken can sıkıntısıyla esniyor olabilirdi. Oysa şimdi Londra'daki bir tiyatroda oturmuş, Henry James'in bir oyununu izlemek için para alıyordu. Her zaman büyük zevk almasa da Henry James'in romanlarına ve hikâyelerine büyük bir hayranlık duyuyor ve onu kurgu sanatında üstün bir teknisyen olarak görüyordu; kendisi de bu sanatla ilgili emeller besliyordu: Chelsea'deki konutunda bir çekmecede, yarı bitmiş bir roman

vardı daha şimdiden bir kısa hikâyesi, James'in de katkıda bulunduğu *The Yellow Book*'ta yayımlanmak üzere kabul edilmişti. Seyirciler arasında yazarı görüp göremeyeceğini merak ederek etrafına bakındı Gerçi görse bile onunla konuşmaya cesaret edemezdi çünkü etkili konuşmayı en çok istediği zamanlarda dilinin tutulmasına sebep olan bir kekemelikten mustaripti.]

Tiyatrodan çıkıp gitmeyi düşündü –sıra başında oturuyor olduğundan pek zor olmazdı– ama nereye gidebilirdi? De Vere Bahçelerine dönemezdi tabii. Smith'ler aklının başında olmadığını düşünürlerdi; tik-takları duyulan saatin olduğu birahaneye gidemezdi, muhtemel bir kaçış yeri olarak orayı zaten elemişti; Reform'a da gidemezdi, orada mutlaka bir tanıdığı onu yakalayıp neden kendi ilk gecesine gitmediğini soruştururdu ve her çeşit fahişe ve rezille kaynayan sokaklarda da dolaşmazdı elbette. Dişini sıkıp karşısında oynanmakta olan oyuna odaklanmaya çalışmaktan başka çare yoktu. Konu, bilgiç bir karısı olan aşırı nazik bir İngiliz politikacıyla ilgiliydi, anladığı kadarıyla. Geçmişte şerefsizce bir iş yapmıştı ama buna rağmen, maceracı ve vicdansız bir kadın tarafından teşhir edilmekle tehdit edildiğinde, seyirci, adamın çıkmazına sempati duymaya ve erkekliğini kaybetmiş aristokrat bir arkadaşının onu kurtarma çabalarını onaylamaya davet ediliyordu. Yaratıcısının örneğine göre biçimlendirildiği aşikâr olan erkekliğini kaybetmiş aristokrat, ağzını her açtığında bir paradoks ya da vecize dile getiriyordu.

"Hiçbir şey hakkında konuşmaya bayılıyorum, baba. Hakkında herhangi bir şey bildiğim tek şey bu."

"Yalnız zevk için yaşıyor gibisin."

"Başka ne için yaşanır ki, baba?"

Seyirciler kıkır kıkır güldüler. Bu sırada, *Guy Domville*'in birinci perdesi başlamış olmalıydı. Henry sahneyi, sevimli bahçe dekorunu, Frank Humber'ın tahta bahçe kapısından ve hizmetçi Fanny'nin evden aynı anda girişlerini zihninde canlandırınca... *"Sizi istiyorlar, efendim! Affedersiniz, efendim; sizi Bay Domville sandım." "Bay Domville evde değil*

mi?" "*Hayır, değil efendim. Onu aramaya çıktım.*" O anda... iş işten geçtikten sonra... bulunmak istediği tek yerin St. James olduğunu anladı! Ne kadar aptaldı!

[Birinci perde gayet iyi gitti. Oyun ilerledikçe, orada bulunmayan Henry James'in daveti üzerine onun locasında Bayan Hugh Bell ile birlikte oturmakta olan Elizabeth Robins, yazar adına kendini son derece rahatlamış hissetti. Ayrıca kendi adına da çünkü *The American*'ın hayal kırıcı eleştirilerinden ve *Mrs. Jasper's Way*'in iptalinden sonra Henry'nin incinmiş duygularını tamir etmek için ne kadar yorucu bir süreçten geçtiğini hatırlıyordu ve doğrusu, bu görevin tekrarından kurtulmaktan sevinç duyardı. Henry'nin romancılığının ve eleştirmenliğinin hayranıydı ve onun arkadaşı olduğunu söyleyebilmenin bir ayrıcalık olduğunu hissediyordu; ama ilişkilerinde daima belli bir mahcubiyetin sıkıntısını yaşıyordu. Tiyatroya olan ortak yakınlıklarından ayrılmaz bir şeydi bu; aslına bakılırsa kalbinin derinliklerinde, Henry'nin gerçekten tiyatro yeteneğine sahip olduğundan şüpheliydi. Onun, yaratma sürecinin çeşitli safhalarında kendisine okuduğu ya da gösterdiği oyunlar, prensip olarak daima sahnelenebilir olmuşlardı –konular iyi çatılmıştı, diyaloglar kulağa hoş geliyordu– ama bir sanatsal ifade ortamı olarak tiyatroya duyulan gerçek bir tutku diyebileceği şeyden yoksundular. Henry tiyatrodan büyüleniyordu; ama aynı zamanda onu hakir görüyor ve sadece ikinci sınıf fikirlerini getiriyordu; üstelik sıklıkla elden düşmeydi bunlar. Henry'nin tiyatroya karşı tavrı bazen ona, küçük yeğenleriyle bir çocuk oyunu oynamaya karar vermiş yaşlı bir amcayı hatırlatıyordu. Bunu itinalı bir ciddiyet ve ağırbaşlılıkla yapıyor, onların seviyesine inmek için çömeliyor, oyunun kurallarını gayretle öğreniyor ve onları yenmek için elinden geleni yapıyor ama sonra ciddi, aşırı bir rekabete giriyor, öyle ki bu yolda yeteneklerine daha uygun bir şeye hasredilmesi evla olacak saatler harcıyordu.

Ama *Guy Domville*'in birinci perdesi, kendi yargısından şüphe etmesine sebep oldu. Henry bu oyunu ona okuyalı, bir hayli zaman geçmişti. Bu arada metin oldukça geliştirilmişti ve oyunculuk gayet güzeldi; özellikle Alexander'ın ve Marion Terry'nin oyunculuğu.

Henry'nin dilinin, bazen repliklerinin fazla resmi ve suni gibi gelmesine sebep olan zarafeti, olayların geçtiği döneme uygun düşüyordu ve olay akışı da ilgi çekiciydi. Bir ara paradide birtakım öksürmeler olsa da son sahneleri, bütün salonun yakından ve takdirle izlediğini hissedebiliyordu. Ümitleri yükseldiği kadar ani olarak kırılmış olan Marion Terry, sahnede yalnız kaldığı, yüzünü dokunaklı bir biçimde verandanın sütununa dayadığı ve birinci perdenin sonunda perde kapandığı zaman alkışlar, sadece yazarın seyirciler arasındaki arkadaşlarının çokluğuna atfedilemeyecek kadar yüksek ve içtendi.

"Ah, ne kadar harikaydı, değil mi?" dedi Florence Bell, enerjik bir biçimde alkışlayarak.

"Harika" diye onayladı Elizabeth. "Henry'nin burada olup bunu görememesi çok yazık."

"Ve alkışı duyamaması!"

* * *

"Aferin, canım" diye mırıldandı Alexander Marion Terry'ye, o kulise girerken.

"İyi miydi, Alec?" diye sordu Marion. "Verandadaki jest?"

"Mükemmeldi" dedi Alexander.

Çift ve oyuncu kadrosunun diğer üyeleri, birbirlerine memnuniyetle gülümseyerek ama başka bir söz etmeden giyinme odalarına dağıldılar. Hepsi perdenin iyi gittiğini bilseler de bu konuda açıkça övünmek, kötü şansı davet etmek olurdu. Üstelik, diye düşündü Alexander, ikinci perde çok daha zorluydu.

"Evet, bu çok hoştu, gerçekten" dedi Du Maurier Emma'ya, salonun ışıkları sonuna kadar açılır ve alkışlar zayıflayarak yerini bir sohbet uğultusuna bırakırken. "Hoşuna gitti mi, hayatım?"

"Hem de çok. Ne güzel bir dekor! Çiçekler sahici mi sence?"

"Pek fark etmedim aslında Pem. Oyuna dikkat ediyordum."

"Evet. Oyun da çok güzeldi."

Du Maurier güldü. "James'i bir dahaki görüşümüzde onu çiçekler için tebrik etmeyeceksin, umarım."

"Saçmalama Kiki, tabii ki etmeyeceğim."

"Antraktta biraz bacaklarımızı çalıştıralım mı??

Yavaş hareket eden bir akış halinde, sıraların arasındaki koridorda ilerlerlerken *Punch* okurlarınca mizah yazarı "F. Anstey" olarak tanınan, Tom Guthrie'ye rastladılar.

"Selam, Du Maurier. Oyunu nasıl buluyorsun?"

"Bence çok seçkin bir dramatik yazı örneği."

"Evet, seçkin olduğu doğru. Ama avama göre havyar gibi, korkarım... arkamda, arka sıralarda birçok insan öksürüyordu. Bu arada, *Trilby*'nin Amerika'da sahneleneceğini duydum. Oyunu kendin mi yazıyorsun?"

"Hayır, hayır, Paul Potter adında bir adam yazıyor. Çok tecrübeli olduğunu söylediler."

"O halde daha da fazla parsa toplayacaksın."

"Ne yazık ki hayır. Tiyatro hakları bana ait değil."

"Aa. Yine de kitap için iyi reklâm olur, tahmin ederim."

"Ya, evet."

"Buna ihtiyacı da yok ya." Guthrie başka bir arkadaşıyla selamlaşmak üzere uzaklaştı.

"*Trilby* çıktığından beri herkes milyoner olduğumu zannediyor" diye homurdandı Du Maurier.

Ön koltuklardaki seyircilerin çoğu, Du Maurier'ler gibi "bacaklarını çalıştırmayı" tercih ettiler ve içecek bir şeyler ya da arkadaşlarını arayarak dışarıya, barlara ya da fuayeye süzüldüler. Ancak birkaç adam yerlerinde kaldı; başlarını eğmiş, dizlerinde dengeledikleri not defterlerine bir şeyler yazıyorlardı. Bunların, birinci perde hakkındaki izlenimlerini kaydetmekte olan eleştirmen meslektaşları olduklarını tahmin etti Herbert. George Bernard Shaw fazla oyalanmadı; birkaç dakika sonra ayağa fırladı ve uzun adımlarla koridordan yukarı yürüdü. Herbert, kendini tanıtmak için bir fırsat bulmayı umarak onun izinden gitti ama fuayede kolalı gömleklere ve gece kıyafetlerine bürünmüş olan Harry Cust ve bir meslektaşıyla karşılaşınca şaşırdı. Cust sırıttı ve onu biraz mahcup bir biçimde selamladı. "Oyun hakkında ne düşünüyorsun?" diye sordu.

"Bekleyip görmelisin" diye cevap verdi Herbert.

"Senin kopyanı postalarken kırmızı zarfı kullanmayı unutma" dedi Cust.

"Hayır, unutmam" dedi Herbert ve ekledi: "İlk gecelere çok gidiyor musun?"

"Duruma bağlı" dedi Cust; yanındaki adamsa aşağıya, ayakkabılarına baktı.

"Perşembe günü Haymarket'taydın değil mi?" diye sordu Herbert.

"A, evet, oradaydık aslında."

Herbert iki adamın, kendisi işe yarar bir eleştiri çıkarmayı başaramayacak olursa, yerini doldurabilmek için gelmiş olduklarını anladı.

"Şık bir gece kıyafeti bu, Wells" diye yorum yaptı Cust. "Yeni mi?"

"Hayır, yıllardır giyiyorum" dedi Herbert.

Bayan Alexander ve misafiri aktris Lily Hanbury, antraktta localarından ayrılmadılar. Florence Alexander'ın ilk geceler için rezerve edilen özel locasıydı bu; hem sahnenin hem de salonun mükemmelen görülmesini sağlıyordu.

"Harikulade bir dekor, Florence" dedi Bayan Hanbury, "ve her zamanki gibi güzel kostümler. Elbiselerde senin parmağın var mı?"

"Savage ve Purdue'ya fikir vermek için onlara bazı dönem resimleri götürdüm, aslında. Bir de her zamanki gibi kumaşları ve renkleri denetledim, dekora yakışacaklarından emin olmak için."

Gençliğinde kendisi de bir aktris olan Florence Alexander, kocasının işiyle yoğun bir biçimde ilgileniyordu. Onun ilk yönetmenlik günlerinde, aktrislerin kostümlerini tasarlayarak, hatta bazılarını kendisi dikerek, yapım maliyetlerinden tasarruf etmesine yardımcı olmuştu. Ayrıca sahne yönetimini dikkatle takip eder ve ilk gece gösterilerinden önce, bütün dekor desteklerinin yerli yerinde olup olmadığını bizzat kontrol ederdi. İlk geceler her zaman bir gerginlik kaynağı olurdu –o kadar çok şey kötü gidebilirdi ki– ama bu gayet iyi gidiyordu. Ağırbaşlı rahip kıyafeti içinde Alexander ne kadar da yakışıklı görünüyordu!

"Çiçekler sahici gibi görünüyor" dedi Bayan Hanbury.

"*Sahiciler!*" diye güldü Florence. "Hepsi de küçük saksılarda büyüyor ve her gün sulanmaları gerekiyor."

"Aman Tanrım! Ne mükemmeliyetçilik."
"Oyun hakkında ne düşünüyorsun?"
"Bence kesinlikle harika, şimdiye kadar."

Paradideki ve arka sıralardaki daimi müşteriler, birinci perdeyle ilgili olarak, ön koltuklardaki ve alt localardakiler kadar coşkulu değillerdi. Daha çok hareket ve daha az konuşma olsa hoşlarına giderdi ve konuşmalardan bazıları onlara anlaşılmaz gelmişti. Ancak Guy Domville'in rahip olmamaya karar verişiyle ilgili, genel bir memnuniyet vardı. "Keşke" diye yorum yaptı birisi, "Alick o kasvetli siyah kıyafetten çıkabilse." Ama kadın seyirciler arasında, güzel genç dulun kendisine âşık olduğunu fark mı etmiyor yoksa arkadaşının ona âşık olduğunu bilmesi, ona karşılık vermesine engel mi oluyor, bu konuda bolca tartışma oluyordu. Sonunda evlenecekleri belliydi; bu yüzden, oldukça iyi bir insan olan arkadaşa, dulun kaybının nasıl telafi edileceği konusunda tahminler yürütülüyordu. "Ben paramı sonlarda bahsedilen kadın mirasçıya koyuyom" dedi birisi. Başka biri hizmetçi Fanny'nin de bir mirasçı olduğunun ortaya çıkacağını ve böylece beyefendiyle evlenmesinin münasip olacağını düşünüyordu. Kadınlar, kahverengi kâğıt torbalarda getirdikleri portakal ve kekleri yiyorlar ve birbirlerine zencefil birası şişeleri geçiriyorlardı. Erkeklerin çoğu, daha kuvvetli bir içecek arayışıyla dışarı çıkıyorlar ve daha keyifli bir ruh halinde ve ikinci perdede daha kanlı canlı bir eğlence ümit ederek dönüyorlardı.]

"Biraz çay, Leydi Markby?"

"Hayır, teşekkür ederim, hayatım. On dakikalığına gidip başı çok büyük bir dertte olan, zavallı Bayan Brancaster'i görmeye söz verdim. Kızı, üstelik oldukça iyi yetişmiş bir kız bu, kalkıp Shropshire'daki bir rahip yardımcısıyla nişanlanmış. Çok üzücü, gerçekten çok üzücü. Rahip yardımcılarına karşı bu günlerde gösterilen düşkünlüğü anlayamıyorum. Benim zamanımda da biz kızlar bu adamları görürdük elbette, tavşanlar gibi etrafta koşuşturduklarını. Ama onları asla fark etmezdik, bunu söylememe gerek yok. Şu sıra taşra sosyetesinin rahip yardımcılarıyla dolup taştığını söylüyorlar bana. Bunun dindarlığa son derece aykırı olduğunu düşünüyorum..."

Bu nutuk birkaç dakika devam ediyordu. Konuşmayı yapan Leydi Bilmem-kim'in oyunda, zaman zaman olay akışıyla tamamen alakasız böyle nutuklar vermek dışında, hiçbir aşikâr işlevi yoktu. Seyirciler buna hiç aldırmıyor gibiydi; çünkü her cümlenin sonunda kıs kıs ya da kıkır kıkır ya da kahkahalarla gülüyorlardı. Oyunun ikinci perdesi çoktan başlamıştı; bu da *Guy Domville*'in ikinci perdesinin yeni başlıyor olduğu anlamına geliyordu. *"BAYAN DOMVILLE'in Richmond'daki villası. BAYAN DOMVILLE ve GEORGE ROUND keşfediliyorlar."*

["'Ahlaksızca dönüş'ümün nedeni, madam, sadece size borçlu olduğum saygıdır ve kuzenime, fazlasıyla cana yakın kızınıza borçlu olduğum saygı."

"Altı ay önce o saygıyı ne şekilde en iyi ifade edebileceğinizi size bildirdiğimi unuttunuz mu?"

"Gözünüze görünmeyerek varlığımı unutmanıza izin vererek ve benim de sizinkini unuttuğumu ümit etmeniz için sizi cesaretlendirerek mi? Emrinize itaat ettim, madam; derhal gemime gittim. Ama gemim geçen hafta geri geldi."

Bir seyirci kitlesinin ruh hali ne kadar çabuk değişebiliyordu... zorlukla kazanılmış ilgi ve dikkatler ne kadar süratle dağılabiliyordu. Elizabeth Robins'in sinir sistemi büyük hassasiyetle işaretleri tanımaya ayarlıydı ve perdenin açılışından sonra hemen birkaç dakika içinde, yaklaşan fırtınayı hisseden bir barometre gibi, maneviyatının hızla bozulduğunu hissetti. İkinci perdeyi başlatmanın ölümcül derecede yanlış tasarlanmış bir yoluydu bu; seyircinin aşina olmadığı ve birinci perdede kendilerinden yalnız kısaca bahsedilmiş olan iki karakterin, geçmişte olmuş, her ikisinin de çok iyi bildiği ama seyircinin bilmediği şeyleri birbirlerine hatırlatmaları gerekiyordu. Tiyatronun her tarafında, öncekinden çok daha belirgin bir öksürük salgını vardı; bu kesin bir sabırsızlık ve dikkat dağınıklığı belirtisiydi. Tabii oyuncular öksürükleri duyuyor ve tedirgin oluyorlardı. Özellikle Bayan Edward Saker, Bayan Domville rolünde gerginlik belirtileri göstermeye başlıyordu. Çeşitli desenlerdeki zengin kumaşları bir araya getiren, sayısız fırfır, volan ve farbalayla süslenmiş, kabarık etekli, mükellef bir elbise ve çok olağanüstü bir şapka giymişti. Elizabeth bunun, eski bir resmi örnek alarak yapılmış olduğunu tahmin

etti ama daha önce buna benzer bir şey hiç görmemişti. Şapkadan ziyade devasa bir manşona ya da guttan mustarip bir insanın üzerinde ayağını dinlendireceği bir pufa benziyordu. Siyah kürkten yapılmıştı ve hemen hemen silindir biçimindeydi ama üstü altından daha genişti. En az altmış santim yüksekliğinde görünüyordu ve düz olan tepesi, aktrisin başının her hareketinde dalgalanan ve sallanan bir deste uzun, siyah tüyle süslenmişti. Giyende bol miktarda kendine güven gerektiren bir şapkaydı ve sahne ilerledikçe Bayan Saker'ı gözle görülür bir biçimde terk etmekte olan bir vasıftı bu. Seyirciler arasında, olayların gelişiminden çok şapkanın bir sonraki hareketiyle ilgili bir merak vardı. Nasıl tutturulmuştu? Öne devrilir miydi? Başından düşer miydi? Elizabeth ön koltuklardaki ve balkondaki insanların başlarını çevirerek yanlarındakileri gülümseten yorumlar fısıldadıklarını görebiliyordu ve paradiden gelen bir ses, o iyi bilinen "Nerden buldun o şapkayı?" nakaratını seslendirince, salonun her tarafında gülüşmeler oldu. Sahnede yaratılmış olan herhangi bir dramatik hava kalmışsa bile, bu da paramparça oldu. Elizabeth, Edward Compton'ın ceketinin *The American* üzerinde yapmış olduğu talihsiz etkiyi, Bayan Saker'in şapkasının da *Guy Domville* üzerinde yapacağına dair korkunç bir önsezi duydu.

Elizabeth'in locasının yanındakinde oturan Florence Alexander, hem kızmış hem de mahcup olmuştu. İnsanlar nasıl bu kadar zalim ve bu kadar kültürsüz olabiliyorlardı? Ayağa kalkıp, aleyhte tezahürat yapan adama, yüksek, mükellef kadın başlıklarının on sekizinci yüzyılın sonlarında gayet revaçta olduğunu haykırmak geldi içinden. Ama bunu yapmadı tabii. Belki, diye fısıldadı ona içindeki küçük bir ses, kostüm gerçekten de fazla iddialıydı. Bunu taşımak kesinlikle zordu ve kostümlü provada Rose Saker'in bunu başarabileceği konusunda şüphe duymuş olsa da bunu bastırmıştı. Şimdi aktrisin kendine güveni tamamen kaybolmuştu ve Alec giriş yaptığında, dışarı fırlamış, panik dolu gözlerle ona baktı. Bu da Alec'in performansını etkiledi ve seyircilerin dikkatini yeniden oyuna çekmek için çaresiz bir çabayla, hevesli damat rolünü fazla abartılı bir biçimde oynamaya başladı. Florence bunu seyretmeye bile dayanamıyordu. Hatta göz-

lerini kapadı ve dinledi; yumruklarlarını sıkmış, Bayan Saker'in sahneden çıkmasını bekliyordu. Ama bunu takip eden sahne de aynı derecede kötü gitti.

"Alexander niye ağzını öyle yandan açıyor? Yüzünü çarpık gösteriyor bu" diye fısıldadı John Singer Sargent, yanındaki Graham Robertson'a.

"Çünkü sinirleri bozuldu" diye fısıldadı Robertson karşılık olarak, "ve onu suçlayamam. Bu sahne ne anlatıyor, anlıyor musun?"

"Hayır, bir sonraki antraktta bana anlatacağını ümit ediyordum" diye mırıldandı Sargent.

Sahne, yakında Bayan Domville'in kızı Mary'yle gerçekleşecek olan düğününü aşikâr bir sabırsızlıkla bekleyen Guy Domville ile aylar önce kızın annesi ve Lord Devenish tarafından uzaklaştırılmış ama sevgilisini geri alabilmek için çaresiz bir ümitle geri dönmüş olan, Mary'nin gerçek aşkı Teğmen George Round'u bir araya getiriyordu. Bu karşılaşmanın amacı, Guy'ın tamamen habersiz olduğu bu bağlılığı keşfetmesi, Mary'ye sahip çıkmaktan vazgeçmesi ve âşıkların birlikte kaçmalarına yardım etmesiydi. Oyun yazarı, Round'un varlığından şaşkınlık duyan kahramanın, onu sarhoş ederek niyetini anlamaya uğraşmasına karar vermişti. Bu arada Round da aynı yöntemle Guy'ın şüphelerini gidermeye çalışıyordu; böylece her iki adam birbirlerine kadeh kaldırıyorlar ve sarhoş oluyormuş gibi davranıyorlar oysa içkilerini gizlice saksılara, vazolara ve el altındaki başka haznelere dökerek yok ediyorlardı. Oyunun kaba güldürü niyetiyle yazılmadığı aşikâr olduğundan, seyirciler –en azından daha pahalı koltukları işgal edenler– bu inanılması zor işe gülmekte tereddüt ediyorlardı. Her iki karakterin de dürüst ve onurlu beyefendiler oldukları bilindiği ve birkaç açık sözlü soru ve cevap, aralarındaki bütün yanlış anlaşmaları düzeltebileceği için, birbirlerini kandırmak için icat ettikleri bu çabaların dramatik bir anlamı da yoktu. Kısacası, içki sahnesi tamamıyla gereksizdi. George Alexander'ın talihsizliği, oyundaki bu kusurun ancak sahneyi ilk defa halkın önünde oynarken, şaşkınlık ve inanmazlık dalgalarının salondan yükselip yer ışık-

larını aştığını ve ayaklarının etrafını sardığını hissederken farkına varmasıydı. George Round'un Mary'yi birlikte kaçmaya ikna etmeye çalışmasına fırsat vermek için sahneden ayrıldığında, Bayan Saker'in kuliste pek bastıramadığı bir isteri krizi geçirmekte olduğunu gördü. "Birisi ona amonyak ruhu versin" diye terslendi. "Bir dakika içinde tekrar çıkması gerekiyor." Gözlerini kapadı ve derin derin nefes alarak bir sonraki girişi için sakinleşmeye çalıştı. *"Bu gece tam bir başarısızlık için içten dilekler."* Bu lanetin gerçekleşeceği yönünde ciddi bir tehlike doğmuştu.

Yazarın arkadaşları perdenin sonunda sadakatle alkış tuttular; ama bir öncekinin karşılanışında hissedilen gerçek coşku havası yoktu. Yerlerinden kalkıp ayaklarını sürüyerek salondan fuayelere çıkarken, rahatsız gülümsemeler ve bakışlar mübadele ettiler.

Baylar tuvaletinde Edmund Gosse, pisuarda William Norris'le yan yana durmakta olduğunu gördü. "Birincisi kadar iyi bir perde değil" dedi.

"Hayır" dedi Norris. "Ama paradide külhani bir unsur var galiba. Oyuna adil bir şans tanımıyorlar. James burada mı?"

"Hayır" dedi Gosse. "Oyun bitince gelecek."

"Belki de böylesi daha iyidir."

"Evet" dedi Gosse. Kendi kendine, James'in ilk planlarını iptal etmesinin ne kadar isabetli olduğunu düşünüyordu. O birahaneye gidip ikinci perdenin nasıl gittiğini söylemek pek keyifli olmazdı. *"Nerden buldun o şapkayı?"* diye seslenen şakacıyı hatırlayınca, sadakatsiz bir gülümsemeyi zapt edemedi. "Şehirde olduğunu bilmiyordum, Norris" dedi, pantolonunu düğmeleyerek.

"Özel olarak geldim. Zannederim yarın ikimiz de James'le öğle yemeği yiyoruz, bu arada."

"A, sen de orada mı olacaksın? İyi" dedi Gosse. Norris'i James'e o tanıştırmıştı ve ne kadar iyi anlaştıklarına biraz şaşırıyordu. Önceki yaz James, Torquay'de Norris'le kalmış ve bir mektubunda bu ziyaretten coşkuyla bahsetmişti. Norris, James'in hayranlık duymasının mümkün olmadığı, Trollope benzeri bir tarzda edepli, sıkıcı romanlar üreten edepli, sıkıcı bir adamdı. Bu konuda sorgulandığında Ja-

mes sadece, "Arkadaşlığını teskin edici buluyorum" diye cevap vermişti. Düşününce, bu tam da yarın öğle yemeğinde ihtiyaç duyacakları şey olabilirdi]

Üçüncü antraktta, Henry'nin yanı sıra birçok insan da yerlerinde kaldı. Saatine göz attı. Onu on geçiyordu. *Guy Domville*'in üçüncü ve son perdesi yakında başlayacaktı. *"Porches'da Beyaz Salon. Solda holden açılan kapı; sağda kitap odasına açılan kapı. BAYAN PEVEREL ateşin yanında oturmaktadır. Holden, tepside bir mektupla FANNY girer."* Şimdi kalkıp gitse, St. James'e koşsa ve son perdeyi seyretmek üzere ön koltukların arka tarafına sokuluverse? Burada kalıp Sir Robert Chiltern'ın fazlasıyla hak ettiği utançtan kurtulup kurtulamayacağını öğrenmek, onu hiçbir şekilde ilgilendirmiyordu elbette. Ama St. James'de perdenin başlangıcına geç kalırdı ve o güzel ilk sahnenin performansını bozabilirdi. Orijinal planına bağlı kalsa daha iyi olurdu. *Guy Domville* on bir civarında biterdi. Bitmiş olsa da olmasa da, *İdeal Bir Koca*'dan on bire çeyrek kala ayrılacaktı ve bunu yaparken bir rahatsızlığa sebep olursa pek yazıktı.

[Başta, Elizabeth Robins üçüncü perdenin oyunu felaketten kurtaracağına dair ümitler besliyordu. Perde açıldığında kesinlikle enfes bir dekor göründü; öyle rahat, zarif ve sağlam olduğu hissini uyandıran bir kabul salonuydu ki bu, insan orada yaşamaktan sevinç duyardı. Bayan Peverel ile Fanny ve Bayan Peverel ile Frank Humber arasında geçen ilk sahneler, birinci perdenin cazibesini yeniden uyandırdı. Bu rolleri oynayan oyuncular ikinci perde boyunca giyinme odalarında dinleniyorlardı ve o perdenin pürüzlü gidişatından yara almamışlardı. İncelik ve zarafetle oynuyorlardı ve seyircinin sempati dolu ilgisini geri kazanmaya başladılar. Ama şimdi kendine ait sebeplerle Guy ile Bayan Peverel arasındaki bir birleşmeyi teşvik etmeye hevesli olan Lord Devenish'in ve kısa bir süre sonra kahramanın kendisinin görünmesiyle her şey, yeniden kötü gitmeye başladı. W.G. Elliott baştan beri oyuncular zincirindeki en zayıf halka olmuş, karakterinin kötülüğünü abartma eğilimi göstermişti. Şimdiyse alaylı tavırları ve kem bakışları giderek daha grotesk bir hale geli-

yordu. İkinci perdenin travmalarından sonra hâlâ dengesini bulmaya çalışan George Alexander'ın hareketleri yapmacıklı ve diksiyonu gergindi. Canlandırdığı karakterin motivasyonunun da hikâyenin bu safhasında giderek daha karmaşık ve ahlaki bir hal alması işleri daha da zorlaştırıyordu. Guy, Bayan Peverel'e olan aşkını ilan etmek üzere geri dönmüştü; ama Frank Humber'ın, bu niyeti konusunda Devenish tarafından uyarılmış olduğunu keşfedince, fikrini bir kez daha değiştiriyor ve arkadaşının yiğitçe onu aksi yönde teşvik etmesine rağmen, sonuç olarak rahip olmaya karar veriyordu. Ön koltuklar ve balkon, Guy'ın gerekçelerini saygıyla dinledi; ama paradi ve üst localar hikâyeye olan bütün ilgi ve inançlarını kaybetmişti. Saygısız yorumlardan oluşan alçak sesli bir homurtu ve uygunsuz kahkahalar, tiyatronun üst seviyelerinden aşağıya süzülerek arka sıralardan gelen benzer gürültülere karışıyordu. Ön koltuklarda ya da alt localarda oturanlardan bazıları, tenkit eder bir biçimde yukarıya ya da arkaya doğru bakıyorlar ve birkaçı "Şşş!" diye tıslıyor ama bunun fazla bir etkisi olmuyordu. Elizabeth Robins ve Florence Bell panik içinde birbirlerine baktılar. Tiyatrodaki atmosfer çirkinleşiyordu.]

"Gertrude, benim için hissettiğin şey aşk mı yoksa sadece merhamet mi?"
"Aşk, Robert. Aşk ve sadece aşk. İkimiz için de yeni bir hayat başlıyor."

Perde kapanırken Henry ayağa fırladı ve aceleyle salondan çıktı, adeta alkış patlamasıyla toptan atılan bir gülle gibi. Koridorlarda oyalanan görevliler, daha onlar açamadan çıkış kapılarından hızla fırlayışını hayretle izlediler. Vestiyerden şapkasını ve paltosunu alırken hâlâ boğuk alkış dalgalarını duyabiliyordu ve ancak dışarıya, Haymarket kaldırımına çıktığı zaman, arkasındaki başarı sesini silkip atabildi. Yolun karşı tarafına geçti ve gölgeli kapı aralıklarından yavaşça kendisine seslenen ya da yanlarından geçerken sokak lambalarının altında, kalçalarını sallayarak eteklerini çekiştiren kadınları görmezden gelerek Charles II Sokağı'na daldı. Ne müstehzi, gayri samimi bir oyun! İdeal koca dolandırıcının ikiyüzlünün tekiydi ve bilgiç karısı ancak kendi itibarı tehlikede olduğu için onu affetmek zorunda kalıyordu. Güya bir Kraliyet Nazırı'ydı adam. Bitiş tarzı,

siyasi yozlaşma üzerine sert bir hicivde haklı görülebilirdi; ama oyun esas olarak duygusal bir komediydi. Gene de ona bayılmışlardı... seyirci ona bayılmıştı. Topluca sırtlarını kabartıp hazla mırıldanmışlar, sırtüstü dönmüşler ve Oscar sathi nüktedanlığıyla karınlarını gıdıklarken patilerini havada sallamışlardı.

St. James Meydanı'nı yarı yarıya geçmişti ki kendi düşüncelerinin bütün anlamı, adeta fiziksel olan ve bir an için onu yerine çivileyen bir kuvvetle, aklına dank etti. Eğer *İdeal Bir Koca* çağdaş Batı Ucu seyircisinin hoşuna giden cinsten bir şeyse o halde, eski tarz davranışları ve rabıtalı diliyle titiz ahlaklı erkek kahramanı ve acı çeken, ketum kadın kahramanıyla, samimi etik çıkmazları ve nihai olarak, fedakârlığı ve feragati onaylamasıyla *Guy Domville*, kuşkusuz hiç hoşa gidecek bir şey değildi. Son günler ve saatler boyunca endişeden neredeyse hasta düşmüş olmasına rağmen, başarısızlık ihtimaline ancak şimdi gerçekten inanmaya başladı ve yoluna daha yavaş bir tempoyla, kalbi bir felaketin önsezisiyle ağırlaşmış olarak devam etti.

[Sahnede, *Guy Domville* sonucuna doğru sürünerek ilerliyordu. Yazarın, seyirciler arasındaki arkadaşlarının çoğu içinse ne kadar çabuk bitse o kadar iyiydi. Oyunun sona ermesini, biçare oyuncuların ıstıraptan kurtulmasını, paradideki nişancıların hedeflerinden mahrum kalmasını ve kendi rahatsızlıklarından azat olmayı iple çekiyorlardı. "Lütfen, Tanrım, çabuk bitsin" diye dua etti Elizabeth Robins sessizce ve oyuncuların hızlarını artırmalarını diledi. Ama sapkın bir dürtü, Alexander'ın aksini yapmasına sebep oluyordu sanki; bitiş sahnesinin temposunu yavaşlatıyor ve son konuşmalarını duygulu bir tarzda uzatıyordu. Tabii onun büyük teatral anı olması gerekirdi bunun. Guy Domville'in nihayet daha yüksek şeyler uğruna dünyadan feragat ettiği ve arkadaşıyla sevdiği kadını fedakârca birbirlerine teslim ettiği an ve eğer oyun o noktaya kadar büyüsünü korumuş olsaydı böyle bir an olurdu da; ama büyü çok önceden telafi edilmez bir biçimde bozulmuştu. Diyalogda, sahneye dokunaklı bir matem havası vermek amacını taşıyan ısrarlı diksiyon ve ahenk tekrarları sadece ve sadece seyirci kitlesinin oyundan etkilenmeyenlerini daha da fazla tahrik ediyordu. Özellikle *"Domville'lerin sonuncusu"* şeklinde bir ifade

vardı ki oyun boyunca birkaç defa ve son perdede sıklıkla telaffuz edilmişti ve Alexander uzun bitiş hitabının başlangıcında, bunu yeni, ağır bir vurguyla, ciddiyetle bir kez daha söyleyince, *"Ben Domville'lerin* sonuncusuyum, *lordum"*; paradiden bir ses bağırdı: "Eyi ki öylesin!" Elizabeth Robins bu hamlenin kışkırttığı kahkahalara karşı kulaklarını kapadı. Alexander'a fazla bir muhabbeti yoktu ama bir oyuncu meslektaşının aşağılandığını görmek hiç hoş değildi. Çaresizce, Henry'nin bunu paylaşmayacak kadar geç gelmesini ümit etti.]

Henry kapıcıyı başıyla selamlayıp sahne kapısından tiyatroya girdi ve artık coğrafyasıyla aşina olduğundan, sahne gerisindeki alana giden, hafiften gaz ve lağım kokan loş geçitlerden ilerledi. Kıl payıyla yetişmişti. Kulise yaklaşırken Marion Terry'nin sondan bir önceki repliğini telaffuz ettiğini duyabiliyordu: *"Bir rüyaydı ama o rüya geçmişte kaldı"* Son perdeden sonra reverans yapmak üzere bekleyen küçük bir oyuncu kümesinin, Round, Mary ve Fanny rollerinin kostümleri içindeki Esmond, Evelyn Millard ve Irene Vanbrugh'un yanına geldi. O yaklaşırken döndüler ve bir an için ona, orada belirişinin verdiği şaşkınlıktan dolayı boş yüzlerle baktıktan sonra, gülümseyerek onu selamladılar. Gülümsemelerinin zorlama görünmesine sebep olan, kendi endişesi miydi? "İyi gitti mi?" diye fısıldadı. Esmond, sessiz olmalarını ihtar etmek için, uyaran parmağını dudaklarına götürdü; yoksa cevap vermelerini önlemek için miydi? Sahnede Alexander yavaş yavaş ve oldukça beceriksiz bir biçimde, karşı taraftaki salon kapısına doğru çekiliyordu. *"Ona nazik davran"* dedi Marion Terry'ye. *"Ona niyazik devran"* gibi duyuldu bu çünkü sesi tuhaf bir biçimde boğuktu ve *"Ona iyi davran"* dedi Herbert Waring'e. Eşikte durakladı, bir kez daha *"Ona iyi davran"* dedi ve yavaşça kapıyı kapattı. Bir dakika sonra karşıdaki kuliste yeniden belirdi; bir mendille alnındaki teri siliyordu. Diğer iki oyuncunun son repliklerini söylemekte olduğu sahnenin karşı tarafında Henry'yi gördü –*"Bayan Peverel... ümit edeceğim!" "Bekle!"*– ve ona, Henry'nin yorumlayamadığı bir biçimde baktı. Sonra perde kapandı ve daha önce hiç duymadığı bir alkış sesi koptu. Yüksek ve uzun süreliydi bu ama alkış seslerinin arasına karışan başka gürültüler de vardı, coşku ifade

edebilecek ama pekâlâ öfkeli bir güruhun nidaları da olabilecek bağırışlar, haykırışlar ve ıslıklar. Perde tekrar açıldı ve oyuncular reverans yaptılar, önce toplu olarak ve sonra tek tek. Durduğu yerden, içinde oturanların canlılıkla alkışlamakta olduğu bir loca görebiliyor ve bunların Burne-Jones'lar olduğunu tahmin ediyordu. Bayan Saker sahnenin ön tarafında, siyah tüyleri sallanarak selam verdiğinde, seyircilerin bir bölümü bir şarkı tutturdular ve o, ölü gibi bembeyaz bir yüzle, Henry'ye bakmadan ve onu selamlamadan yanından geçerek sahneden kaçtı. Neler oluyordu? Etrafına bakınarak soracak birisini aradı ama yakınlarda dikkatini çekebileceği hiç kimse yoktu. Perde yine kapandı ve bir sahne görevlisi, Alexander'ın çıkarak her zamanki solo reveransını yapması için eliyle ortasını açık tuttu. Kulağa samimiyetle hararetli gelen ve iki üç dakika devam eden bir alkış fırtınası koptu. Sonra anlatılmaz bir rahatlamayla "Yazar! Yazar!" çağrılarını duydu. Demek ki netice itibariyle iyi gitmişti.

[Elizabeth Robins tehlikeyi derhal gördü. "Yazar!" çağrıları önce paradiden gelmiş ve sonra Henry'nin ön koltuklarda ve alt localardaki arkadaşları tarafından coşkuyla devam ettirilmişti; ama iki grubun onu sahneye çekmek istemek için tamamen farklı gerekçeleri vardı. Alkış devam etti. "Yazar! Yazar!" çağrıları daha ısrarlı bir hale geldi. Elizabeth Robins, Alexander'ın tereddütle kulise baktığını görebiliyordu. Herhalde böylesine kusurlu, talihsiz bir gösteriden sonra Henry'yi bu bölünmüş ve değişken seyirciye maruz bırakacak kadar aptal olamazdı?]

Henry, Alexander'ın elini uzatarak ve yüzünde cesaret verici bir gülümsemeyle kulise doğru birkaç adım attığını, onu çağırdığını gördü. Derin bir nefes aldı, omuzlarını dikleştirdi ve yer ışıklarının göz kamaştıran parıltısına doğru ilerledi. Alexander elini sıktı, onu sahnenin ortasına çekti ve seyircilere doğru dönerken... doğru dönerken... dönerken...

[Henry James seyircilere doğru döner ve nezaketle reverans yapmaya hazırlanırken bir yuhalama yağmuru "Tanrılar"dan savunmasız

başına indi. *"Yuh! Yuh! Yuh!"* Ayrıca bir miktar tıslama, alaya alma ve ıslıklama da vardı ama ses çağlayanına hâkim olan, uzun ünlü *"uu"* sesiydi. James afallamış, şaşkına dönmüş, neler olup bittiğini ve nasıl tepki göstereceğini anlamaktan tamamen aciz görünüyordu. Reverans hareketiyle öne doğru eğilmiş bir halde felç olmuş gibiydi; solgun, tombul yüzü ve saçsız alnı, bunları çevreleyen koyu renk sakalı ve siyah gece kıyafetinin üzerinde daha belirgin görünüyordu. Ağzı, akvaryumdaki bir balık gibi yavaşça ve sessizce bir iki defa açıldı ve kapandı. *"Yuh! Yuh!"* İnfiale kapılan arkadaşları ve destekçileri daha kuvvetli alkışlarla ve *"Bravo!"* nidalarıyla karşılık verdiler... bu da ancak yuhalayanları daha yüksek sesli çabalar göstermeye tahrik etti.

"Tahammül edilmez bir şey bu!" diye haykırdı John Singer Sargent, ayağa fırlayarak. Vatandaşını bu hakaretten kurtarmak amacıyla önündeki koltukların üzerinden atlayarak sahneye sıçramak için güçlü bir dürtü duydu.

"Neden böyle gürültü yapıyorlar, Kiki?" dedi Emma, korku içinde Du Maurier'nin kolunu sıkı sıkı tutup onun alkışlama çabalarına engel olarak.

"Bilmiyorum... aslında *biliyorum*... ama bu haksızlık, bu zalimlik" dedi Du Maurier. "Bunlar aşağılık adamlar. Zavallı James!"

"Korkunç bir şey bu!" diye haykırdı Florence Bell, Elizabeth Robins'e, patırtının arasında sesini yükselterek. "Alexander'ın nesi var? Niye Henry'yi sahneden almıyor?" Alexander, yüzünde mahcup, suçlu bir ifadeyle, yazarın hemen arkasında ve yan tarafında duruyor, ağırlığını huzursuzca bir ayağından diğerine kaydırıyordu.

"Bilmiyorum" dedi Elizabeth, asık bir yüzle. "Onu niye çıkardı ki?"

Belki iki üç dakika sürdü bu ama arkadaşlarına Henry James, gürültü fırtınasıyla sarsılmış bir halde, orada sanki bir saat durmuş gibi geldi; ta ki bir çeşit çaresiz omuz silkmeyle gerisin geri dönerek, peşinde süklüm püklüm onu takip eden Alexander'la, kulise kaçıncaya kadar.

Paradi yuhalamaya, ön koltuklar alkışlamaya devam etti. Philip Burne-Jones locasında ayağa kalktı ve aşağıya bir yuhalama ve ıslık-

lama yağmuru daha göndererek salonun üst seviyelerine doğru gösterişli bir biçimde el çırptı.

Arnold Bennett not defterine stenoyla şöyle yazdı: *"Kabadayılarla çıtkırıldımlar arasında bir savaş."*]

Henry şok halinde, gürültüden sersemlemiş ve yer ışıklarından hâlâ gözü kamaşmış bir vaziyette kulise doğru sendeledi. Sahnedeki bir mobilyayı devirdi ve Alexander yanına gelirken nereye gideceğini, ne yapacağını bilmez bir halde durdu.

"Üzgünüm, Henry" diye mırıldandı Alexander.

"Niye beni o... o... menfur muameleye maruz bıraktın?"

"Bunu beklemiyordum" dedi Alexander. " 'Yazar!' çağrılarını duydun."

"Oyunun başarılı olduğu izlenimindeydin, o halde?" diye sordu Henry istihzayla.

"Tam olarak değil. Birinci perde rüya gibi gitti ama ikincide işler bozulmaya başladı. İçki sahnesini kesmeliyiz. İyi sonuç vermiyor."

"İçki sahnesini kesmek mi?" diye haykırdı Henry. "Tek şey bu mu, o... o... o *barbarların* bu korkunç gürültüyü yapmalarının sebebi bu mu? İçki sahnesinin iyi sonuç vermemesi mi?"

"Hayır, ama?"

"Hayatımda hiç bu kadar hakarete uğramamıştım" dedi Henry acı acı.

Tiyatroda devam etmekte olan şamatayı dinlediler.

"Benim için de pek hoş değil" dedi Alexander. "Başarısızlığa alışık değilim" Bir düşünceyle çarpılmış gibi oldu. "Aslında, bir çeşit komplonun kurbanları olabiliriz."

"Ne?"

"Bu öğleden sonra bir telgraf aldım, *'Tam bir başarısızlık için içten dilekler.'* İmzasız tabii."

"Ne? Kim böyle bir şey..."

"Hiçbir fikrim yok. Bir düşman, belli ki." Salondaki yeni bir gürültü dalgası üzerine başını çevirdi. "Buna bir son vermeliyim. İzninle."

Alexander tekrar sahneye çıktı; Henry ise kulisin daha derinlerine çekildi.

[Alexander sahne ortasına, yer ışıklarına doğru ilerledi ve şiddetli bir itiraz hareketiyle ellerini kaldırdı. Yuhalama kesildi ve salonun her tarafında yalnız alkış sesleri ve *"Konuşma! Konuşma!"* çağrıları duyuldu. Alexander cevap vereceğini işaret etti ve sessizlik çöktü.

"Hanımlar ve beyler: bir yönetmen olarak kısa kariyerimde sizden öyle çok teveccüh gördüm ki bu gece, bu falsolu notalar beni fazlasıyla incitti..."

Yukarılardan bir ses bağırdı: "Senin kabahatin değil, Alick, kokmuş bir oyun bu." Ve aynı cenahtan kahkahalar ve koro halinde "Dinleyin, dinleyin" nidaları duyuldu.

"Sadece şunu söyleyebilirim ki" diye devam etti Alexander, "elimizden gelenin en iyisini yaptık ve eğer başarısız olmuşsak ancak gelecekte daha iyisini yapmaya çalışarak şefkatinizi hak etmeye çalışabiliriz."

Selam verdi ve bir alkış tufanı daha koptu.

"Ne dalkavukça bir konuşma" diye mırıldandı Du Maurier.

"Ne yaltakçı bir gösteri" diye homurdandı Sargent.

"Alec günü kurtardı" dedi Lily Hanbury cesaret verici bir biçimde, Bayan Alexander'a.

"Günü, belki" dedi Florence. "Ama ya bütün gösterim?"

Alexander'ın bir işareti üzerine, Walter Slaughter orkestrayı Milli Marş'a başlattı. Seyirciler ayağa kalktılar ve son nağmeler kayboluncaya kadar sessizlik içinde durdular. Olaylı akşam sona ermişti ama eve dönüş yolunda konuşulacak çok şey vardı.

Herbert kalabalığın içinden zorlukla ilerledi ve aşağı yukarı kendi yaşında ve görünüm olarak kendinden çok da farklı olmayan bir genç adamla çarpışarak adamın steno hiyeroglifleriyle kaplı not defterini düşürmesine sebep oldu. Not defterini yerden alıp yabancının eline sıkıştırarak, "Özür dilerim" dedi. Onun da bir eleştirmen olduğunu tahmin etti.

"Bu... bu... bu?" diye kekeledi genç adam. Herbert cümlenin geri kalanını duymak için beklemedi ve aceleyle yoluna devam etti. Kaba davrandığının farkındaydı ama gözü başka bir eleştirmendeydi. Fua-

yeye ulaştığı anda, George Bernard Shaw'un sırtının yaylı kapıların arasından kaybolduğunu gördü ve King Sokağı'nda ona yetişti. Canlı adımlarla St. James Meydanı'na doğru gidiyordu.

"Bay Shaw!"

Shaw dönerek çenesini kaldırdı ve meydan okur gibi bir edayla sakalını ileriye doğru uzattı. "Evet, efendim?"

"Kendimi tanıtabilir miyim? Herbert Wells. Ben birçok kez sizin konuşmalarınızı dinledim; seksenlerde Hammersmith'te, William Morris'in evindeki toplantılara giderdim."

Shaw sırıttı. "Öyle mi, sahiden?" dedi, tenor Dublin sesiyle. "Damı akan o eski konservatuarda, orayı gayet net hatırlıyorum."

"Şimdi ikimiz de *The Saturday Review*'a yazı yazıyoruz."

"Adınız ne demiştiniz?"

"Herbert Wells. 'H.G. Wells' olarak yazıyorum."

"A, evet, yazdıklarınızdan bazılarını okudum, orada burada. Bilime meraklısınız, öyle değil mi?"

"Çok."

"O halde sizi *Guy Domville*'e çeken neydi; bu gece oradaydınız, tahmin ederim?"

"Eh, aslında eleştirisini yazıyorum, *Pall Mall Gazette* için."

"Sahi mi? Peki bunu ne zamandır yapıyorsunuz?"

"Daha bu hafta başladım."

"Eh, *ben* de daha geçen hafta başladım; dolayısıyla ikimiz de acemiyiz denebilir."

"Ama daha önce opera eleştirmeniydiniz. Dram hakkında bir şeyler biliyorsunuz?"

"Biliyorum. Zannederim dram hakkında, gazetelere bu konuda yazı yazan o eblehlerin çoğundan daha fazla şey bildiğimi büyük bir tevazuuyla söyleyebilirim; siz alınmayın, genç delikanlı."

"Alınmadım. Ben pek fazla bir şey bilmiyorum. Bu gece oyun hakkında ne düşündüğünüzü merak ettim ve yuhalamalar hakkında."

Shaw muzipçe ona baktı. "Nerede oturuyorsunuz, Bay Wells?"

"Mornington Crescent'ta."

"Ben de o yöne gidiyorum. Beraber yürürüz, isterseniz."

Gosse fuayede paltosunu düğmelemekte olan Norris'e rastladı. Yüz ifadesi, bir cenazeden gelmiş gibiydi.

"Kötü oldu" dedi Gosse.

"Korkunçtu."

İki adam da arkadaşlarının küçük düşmesinde, istemeden işbirliği yapmış olduklarının farkındaydı ve bu onları rahatsız ediyordu.

"Paradinin bu kadar rezilce davranacağını bilseydim" dedi Gosse, " 'Yazar!' diye seslenmezdim."

"Aynen" dedi Norris. "Ben de öyle."

"James son derece müteessir olacak."

"Sence onu bulmaya çalışmalı mıyız?" dedi Norris. "Onunla ilgilenmeli miyiz?"

"Hayır" dedi Gosse. "Kumpanyaya bir yemek daveti vereceğini biliyorum. Çok neşeli bir hadise olmayacak, korkarım ki. Yarın ona cesaret vermek için elimizden geleni yaparız artık."

"Evet, gerçekten öyle."

Birbirlerine iyi geceler dileyip ayrıldılar. İkisinin de oyunu tartışmak gibi bir arzusu yoktu.

"İkinci perde ümitsizdi" dedi Shaw, Shaftesbury Caddesi'nde yan yana yürürlerken. Sadece bir altmış beş boyunda olan Herbert, onun uzun adımlarına ayak uydurmakta güçlük çekiyordu. "İçki sahnesi saçmalıktı; ama Alexander provalarda bunu görmüş ve çaresine bakmış olmalıydı. Ondan sonra oyun bir daha kendine gelemedi, oyuncular da öyle. Ama birinci perde çok hoştu. Aslında Londra'daki bir tiyatroda böyle bir dilin konuşulduğunu duymak ne zevk. Henry James kelimeleri bir şair gibi kullanıyor, nesir olarak yazılmış da olsa."

"Ama insanlar gerçekten böyle mi konuşur?"

"Shakespeare'in zamanında insanlar serbest nazımla mı konuşurlardı?" diye tersledi Shaw. "Fevkalade bir oyun olduğunu söylemiyorum dikkat ederseniz. Kusurlu bir oyun, sıkıcı bölümleri var, insan hayatının çok dar bir kesitiyle ilgileniyor. Ama bir sanatçı tarafından yazılmış! Batı Ucu sahnelerindeki oyunların onda dokuzu için bu kadarı bile söylenemez."

"Neden onu yuhaladılar, o halde?"

"Yuhalayanlar paradidekiler, arka sıralardakiler ve ucuz üst localardakilerdi. Oyunu anlamadılar ve takdir etmediler; nasıl yapsınlar bunu, onlarca yıl düşük kaliteli melodramlardan ve kaba güldürülerden oluşan bir diyetle beslenmişken? Guy Domville'in ince ahlaki endişelerine sabırları yoktu ve onun sonuçta rahip olup mutlu bir sonu bu seyirciden esirgemesi, bardağı taşıran son damla oldu! Ön koltuklar daha saygılıydı ama onların da oyundan zevk aldığından ya da daha iyi anladığından şüpheliyim. Birçoğu Henry James'in arkadaşlarıydı; belki de gereğinden fazlası. Belki de paradi, ön koltuklarda üst sınıf bir şakşakçı grubu olduğuna karar verdi ve bu yüzden rakip bir velvele çıkarmaya karar verdi. Alexander, sonunda James'i sahneye çıkarmaması gerektiğini bilmeliydi."

"Bana bir intikam eylemi gibi geldi" dedi Herbert.

Shaw kıkır kıkır güldü. "Haklı olabilirsiniz."

"Çok sık olur mu bu... böyle yuhalama?"

"Çok sık olmaz. Ben de *Widowers Houses*'ın ilk gecesinde yuhalanmıştım. Gerçi oyunu mu yoksa benim yapmakta ısrar ettiğim konuşmayı mı yuhaladıklarını tam olarak anlayabilmiş değilim hâlâ."

Shaw'un, bir gazeteci olmanın yanı sıra bir oyun yazarı da olduğundan Herbert'ın haberi yoktu; ama cehaletini gizlemenin akıllıca olacağını düşündü. "Kaç oyun yazdınız?" diye sordu kurnazlıkla, Charing Cross Yolu'na dönerlerken.

"Birkaç tane ama yalnız ikisi sahnelendi. Genellikle fazla ihtilaflı oldukları ve sansürcülerin gazabına uğrayacaklarının muhtemel olduğu düşünülüyor. Son zamanlarda yeni bir tane daha yazdım; adı *Candida*. Son perdeyi okuduğunda Wyndham ağladı ama Londra sahnelerinin, böyle bir konuya hazır olması için yirmi beş yıl geçmesi gerektiğini söyledi bana. Sonra onu Alexander'a teklif ettim?"

"George Alexander'ı mı kastediyorsunuz?"

"Ta kendisi. Eğer kahramanı kör edersem onu sahneleyeceğini söyledi."

"Neden?" Herbert inanmazlıkla güldü.

"Bunun karakteri daha sempatik kılacağını düşündü. Rolü kendisi oynamayı düşünüyordu. Tabii reddettim."

"Oldukça nazik bir pozisyona düşmüyor musunuz" demek cüretini gösterdi Herbert, "kendi çalışmalarınızla ilgilenmelerini ümit ettiğiniz yönetimler tarafından sahneye konmuş oyunların eleştirisini yaparken?"

"Frank Haris bana işi teklif ettiğinde, bu sorunu etraflıca düşündüm" dedi Shaw. "Ama benim ahlakım bozulmaz. Üstelik bu paraya ihtiyacım var. Ya siz, Bay Wells? Geçiminizi yazarak mı sağlıyorsunuz?"

"Öyle yapmaya çalışıyorum. Mektupla eğitim veren bir yüksek okulda öğretmendim ama o işi bıraktım."

"Evli misiniz?"

"Boşanma sürecindeyim; bu arada sevdiğim kadınla yaşıyorum" dedi Herbert, bunun özgür düşünceli Shaw'u etkileyeceğini ümit ederek.

"Masraflı bir iş gibi görünüyor?" diye yorum yaptı Shaw, biraz soğuk bir edayla.

"Sağlığım elverdiği sürece geçimimi sağlayabileceğime güveniyorum" dedi Herbert. "Kısa bir süre önce *The New Review*'a yüz sterline bir seri hikâye sattım."

Shaw bu defa etkilenmişti. "Tebrikler! Yayımlanmasını bekleyeceğim. Adı nedir?"

*"The Time Machine"**

"İlgi çekici bir başlık" dedi Shaw.]

Böylece her şey bitmişti. Henry yolun çıkmaz sonuna, kuyunun kuru dibine, tünelin sonundaki kaya duvara gelmişti. Başarısızlık. Kaderle bir pazarlık yapmıştı: "bir yıl daha" ve kader onu vadenin sonuna kadar bekletmiş, başarıya giden ip merdivene ümitle sarılmış halde bırakmış, sonra da tek bir kindar vuruşla merdiveni keserek onu uçuruma yuvarlamıştı. Oyunu başarısızlığa uğramıştı, bu gerçekten kaçış yoktu. Alexander'ın bir komplodan söz etmesi ve esrarengiz kötü niyetli telgraf bir an için ona, aktör-yönetmene karşı girişilen bir kan davasına masumca karışmış olduğu ümidini vermişti. Ama Alexander yaltakçı konuşmasını yapmak üzere tekrar sahneye çıktı-

* H. G. Wells, *Zaman Makinesi*, İthaki Yayınları, 2000. (ç.n.)

ğında yuhalamaların kesildiğini ve alkışların yükseldiğini duyar duymaz, paradideki ayak takımının zulmetmek istemiş olduğu kişinin "Alick" değil, kendisi olduğunu anlamıştı. Guy Domville, attığı son zar olmuştu –*"le sort en est jeté"*– ve kaybetmişti. Bir daha böyle küçük düşmeyi göze almaya niyeti yoktu. St. James Meydanı'nı geçerken hissettiği başarısızlık önsezisi, onu, alaycı bir güruh tarafından Londra'da tanıdığı hemen herkesin önünde rezil olmaya hazırlamamıştı. O korkunç anın, çehrelerden oluşan o denizle yüzleşmek üzere döndüğünde onu karşılayan ulumaya benzer kreşendo *"Yuh! Yuh! Yuh!"* seslerinin anısı, şimdi, Green Park'ı çevreleyen soğuk, karanlık sokaklarda yürürken bile yüzünün kızarmasına sebep oluyordu. Fahişeler artık onu rahatsız etmiyordu: taş gibi sabitleşmiş yüz hatlarındaki bir şeyler, adımlarının değişmez kararlılığı, ona sarkıntılık etmenin faydasızlığını iletiyor olmalıydı.

Piccadilly'ye saptı. Ona yetişen bir fayton yavaşladı ve sürücü ümitle onun tarafına doğru göz attı. Buna binmeli miydi? Hayır, yürümek istiyordu. Piccadilly'den, Knightsbridge'den, Kensington Yolu'ndan ve Kensington Üçgeni'nden geçerek, eve gidiş yolunun tamamını yürüyecekti. Yorgundu ama daha da yorgun olmak, tamamıyla bitkin olmak istiyordu ki başını yastığa koyar koymaz uykuya dalabilsin. Uykudan önce, düşünmek için de zaman istiyordu; yenilginin son acı damlalarını dibine kadar tatmak, kendini mahrem, münzevi bir bedbahtlığa teslim etmek için. Geçen yaklaşık bir saat boyunca, narkozdan ayılıyormuş gibi hissetmişti kendini; uyuşmuştu ama korkunç bir acının, bilinç eşiğinin hemen ötesinde bir yerlerde pusuda yattığının, tamamen kendine gelmesini beklediğinin farkındaydı. Şimdi bu acıyla yüzleşiyordu işte, onu yakaladı ve kendini ona teslim etti.

Alexander, son olarak sahneden ayrıldığında, oyuncular için vereceği yemeği iptal edecek olursa hiç kimsenin şaşırmayacağını ve alınmayacağını ima etmiş ama Henry, yine de ısrar etmişti yemeği vermekte. Ürkütücü olmuştu bu. Bayan Saker özürlerini gönderip gelmemişti; Alexander onun şapkasıyla ilgili anlaşılmaz bir izahat mırıldanmıştı. Birkaçı daha, erken ayrılmak için mazeret beyan etmişti. Henry, ev sahibi olmanın gereklerini yerine getirmiş, sohbet

etmişti; gerçi neler söylediğini hiç hatırlamıyordu. Hatta ara sıra espri yapmayı bile denemişti. Marion Terry büyük bir tatlılıkla onu neşelendirmeye çalışmış, Bayan Peverel'in şimdiye kadar oynamış olduğu en iyi rol olduğuna onu temin etmişti; Elliott'sa çok fazla şarap içmiş, sessizlikle karşılanan müstehcen bir hikâye anlatmıştı. Hiç kimse yuhalamadan söz etmedi. Alexander kasıtlı olarak masada Henry'nin karşı ucunda bir yere oturdu ve onunla sadece parti dağılırken, ikinci perdedeki içki sahnesini kesmekle ilgili olarak konuştu. Henry adamın söylediği tek bir kelimeyi bile anlamadan dinlemiş ve başını sallamış ama sahneyi düzelterek, oyuncuların provasını yapıp akşam icra etmeleri için pazartesi sabahı teslim etmeye söz vermişti. Şimdi, bırakın oyunun metnini düzeltmeyi, bulantıya kapılmadan metne bir göz atıp atamayacağını bile bilmiyordu. *"Yuh! Yuh!"*

Dişini sıkıp bu işi yapardı herhalde. Oyuncuların ve meslek onuru hatırına. Zaten aynı cinsten sayısız yaranın izini taşıyan ve kanayan oyununda, son bir "kesinti" daha yapardı. Bu cerrahi tamiratın, piyesi ticari başarısızlıktan kurtaracağına dair herhangi bir yanılsama içinde değildi ve eğer mucize kabilinden kurtaracak olsa bile, bir daha asla kendini o gece yaşadığına benzer haşin bir reddedilişe maruz bırakmama kararlılığını etkilemezdi bu. Oyun yazarı olma çabasıyla ne kadar zaman ve enerji heba etmiş olduğunu düşünmek acıydı. Beş koca sene! Beş sene ve elinde yalnız, sahnedeki bir yarı başarı, bir tam başarısızlık ve çeşitli taslaklar halinde çekmeceler dolusu sahnelenmemiş oyun vardı. Beş seneyi dolduran ve sonunda hemen hemen boşa çıkan sonu gelmez düzeltmeler, sayısız mektuplar, telgraflar ve toplantılar, yükselen ve paramparça olan ve sonra tekrar yükselen umutlar. Ne beyhude işler! Ne ziyan! Kulise girerken Marion Terry'nin telaffuz ettiğini duyduğu replik, oyun yazarı olarak bütün kariyerini özetliyor gibiydi: *"Bir rüyaydı ama o rüya geçmişte kaldı!"*

Karanlık gökten ince, soğuk bir yağmur düşmeye başladı. Hava gazı lambaları neredeyse terk edilmiş olan Piccadilly boyunca önünde uzanıyor, kaldırımda, aralarında karanlık lekeler bulunan ışık havuzları oluşturuyordu. Asık bir yüzle Kensington'a doğru yoluna devam etti.

On İkinci Bölüm

Ruhun ağır ağır ilerleyen nekaheti başladı.

Pazar sabahı, ilk ışıklardan bir hayli önce, Henry korkunç bir depresyon duygusuyla uyandı ve derhal sebebini hatırladı. Tekrar uykuya dalma umudu yoktu; dolayısıyla öylece yattı; ıssız bir sahilin soğuk çakıllarına vurmuş bir deniz kazazedesi gibi, gelgit hattının ötesine sürünemeyecek kadar bitkin ve morali bozuk, hayatta olup olmadığını bile umursamadan, kendini kasvetli düşünce dalgacıklarının darbelerine bırakmış bir halde. Ona en çok acı veren şey, küçük düşürücü başarısızlığının geniş tanıdık çevresindeki herkesçe biliniyor ya da çok yakında bilinecek olmasıydı. Gelecek birkaç hafta içinde karşılaşacağı ya da yazışacağı insanlar arasında onun, Henry

James'in, St. James Tiyatrosu sahnesinde yüksek sesle yuhalanmış olduğundan haberdar olmayacak tek bir kişi yoktu. Olay her gazetede yazılacak, kulüplerde, kabul salonlarında ve hizmetçi odalarında tartışılacaktı; bunun hakkındaki dedikodular sınırları ve denizleri aşacaktı. Tanıdıklarıyla her karşılaşması ve her mektup mübadelesi, konudan söz etmek mi yoksa bilmezden gelmek mi gerektiği ve eğer söz etmeye karar verilirse meseleye nasıl yaklaşmak gerektiği konusunda, karşılıklı bir mahcubiyetin baskısı altında kalacaktı.

İşkencelerin ilki hemen, ertesi gün geldi: sırf *Guy Domville* hakkındaki izlenimleri toplamak amacıyla o gün için düzenlemiş olduğu –ve geriye bakınca delice bir kibir hareketi gibi görünen– öğle yemeği biçiminde. Bu yemeği hiç mi hiç istemiyordu elbette ama bir önceki gece, oyuncular için verdiği, cenaze havasındaki yemek gibi, buna da katlanması gerekiyordu. İlk gelen William Norris oldu. Norris Henry'nin elini sıktı ve ona endişeli, üzgün gözlerle baktı. "Sevgili dostum" dedi. "Dün gece hakkında bir tek söz söyleyeceğim. Harikulade bir oyun yazmışsın... şiir, duygu ve ahlaki ciddiyetle dolu bir oyun. Dün gece onu yuhalayan zorbalar, kendilerini birer cahil olarak mahkûm ettiler. Tabii şimdi sadece acı duyacaksın ama zaman bunu iyileştirecek. Sen büyük bir yazarsın."

"Teşekkür ederim, William" dedi samimiyetle.

"Artık başka şeylerden konuşalım "

Ama bunu söylemesi kolaydı. Genç Philip Burne-Jones, önceki gecenin olaylarından dolayı hâlâ heyecan ve infialle köpürerek geldi. Bir süre tiyatrodan ayrılmamış, dışarıdaki kaldırımda, paradiden çıkmakta olan bazı adamlarla ağız kavgasına tutuşmuştu ve desteğinin bir alameti olarak Henry'ye, bu maceradan bahsetmek için sabırsızlanıyordu. Ev sahibinin, bütün bu fiyaskoyu sessizce atlamayı tercih edeceği aklına bile gelmiyordu belli ki. Henry, önceki sene oldukça iyi bir portresini yapmış olan Philip'ten hoşlanıyordu –onu profilden, elinde bir tüy kalemle masasında oturmuş, sanki doğru kelimeyi arar gibi gözleri boşluğa dalmış olarak gösteren bir portreydi bu– ama hayli başıboş, disiplinsiz biriydi genç adam. Bir ara Galler Prensi'nin şüphe uyandıran maiyeti eşliğinde, lüks yaşamaya ve gece hayatına olan düşkünlüğüyle babasına büyük üzüntüler çektirmişti.

Tiyatrodaki çıngarı, kültür ve anarşi arasındaki mücadelede bir çatışma olarak görüyordu; kendi deyimiyle, "soysuz serkeşlerin medeni eğlenceyle dolu bir akşamı bozmak için kasıtlı çabaları" olarak. Ancak Gosse yüksek sesle, "Belki de konuyu değiştirmeliyiz" deyince ve ona öfkeyle bakınca ipin ucunu bıraktı. Gosse ustalıkla sohbeti başka konulara çekti: Oscar Wilde, Lord Alfred Douglas ve Queensberry Markizi hakkındaki son dedikodular, kısa bir süre önce ölen Christina Rossetti'nin ölüm ilanları, Yüzbaşı Dreyfus'un ihtilaflı divanıharp duruşması ve kaçınılmaz olarak, *Trilby*'nin olağanüstü başarısına.

Bayan Smith'in pişirdiği, fırında nane soslu kuzu budu, oy birliğiyle övüldü ve Henry, Smith'e, Bordo şarabını cömertçe servis yapmasını işaret etti; böylece partinin havası oldukça şenlendi. Sturgis, Du Maurier'nin romanının Amerika'da nasıl çirkin bir ticari istismara uğratıldığını anlatarak onları eğlendirdi. Anlaşılan, basında yaygın bir biçimde "Trilby" çizmelerinin ve ayakkabılarının reklâmı yapılıyordu. Paris stüdyosunun duvarındaki, Küçük Billee'nin meşhur çizimi örnek alınarak, kadın kahramanın çıplak ayağının gravürleriyle resimlendiriliyordu reklamlar ve Broadwayli bir yiyecek üreticisi, Trilby marka dondurma imal etmişti. "Anladığım kadarıyla bir 'Trilby Şömine Fırçası' ve hatta bir 'Trilby Sosisi' de var ama bunların da ayak biçiminde olup olmadığını bilemiyorum" dedi Sturgis ve kahkahalarla karşılandı.

Henry sohbeti ancak kesintili bir biçimde takip edebiliyordu. Gene de münasip zamanlarda tek tük yorumlar yaptı ve anlaşılan; bütünüyle kendinde olan bir insan izlenimi vermeyi başardı. Zira Gosse ayrılırken alçak bir sesle ona, "Seni bu kadar sakin gördüğüme çok memnun oldum, Henry. Alenen hakarete uğramanın nasıl bir şey olduğunu bilirim ve o zaman bana ne kadar iyi nasihatler verdiğini hatırlıyorum" dedi. Churton Collins'in yıllar önce *Quarterly Review*'da, Gosse'un *From Shakespeare to Pope* adıyla yayımladığı Clark Konferansları hakkındaki yıkıcı saldırıyı, Goose'un yazdığı şeyleri korkunç derecede hatalı ayrıntılarla dolu olarak gösterişini kastediyordu. Gosse iyi bir adamdı ve zekiydi ama yanlışlık yapma konusunda bir dehaya sahipti; Collins bunu yakalamış ve İngiliz edebiyat eleştirisinin durumuna şiddetli ve ihtilaflı bir saldırı vesilesi olarak kullanmıştı. O ha-

disede Henry'nin Gosse'a tavsiyesi, mesele unutuluncaya kadar gazeteleri okumaktan kaçınması olmuştu ve kendisi de buna uymaya niyetliydi.

Ancak hemen ertesi sabah bu kararı bozdu. Pazar akşamını oyunun ikinci perdesinden içki sahnesini çıkararak ve aynı dramatik işlevi daha dolaysız bir biçimde yerine getirmek için yeni diyaloglar yazarak geçirmişti. Bir ulağın sabah saat dokuzda ona uğrayıp metni teslim alması ve tiyatroya götürmesi ayarlanmıştı; orada oyuncular için daktiloda kopyaları çıkarılacak, böylece saat on birde geldiklerinde düzeltilmiş sahneyi prova edebileceklerdi. Henry provada bulunmayı göze alamadı. Hatta bir daha St. James'e ayak basacağından şüpheliydi. Metnini, üstünde bir notla Alexander'a gönderdi: *"Elimdeki zaman içinde başarabildiğim bu... uygun gördüğün şekilde kullan."* Metin gönderildiğinde, kahvaltıdan sonra çalışma odasına çekilip kara kara düşünmekten başka yapılacak bir şey kalmadı.

Smith çalışma masasına *The Times*'ı koymuştu, her zamanki pazartesi sabahı postasından bir hayli daha fazla sayıda mektupla birlikte. Cumartesi tiyatroda olan birçok arkadaşı, vakit geçirmeden ona, destek ve sempati içeren mesajlar göndermişti. Hepsi aşağı yukarı aynı şeyi söylüyordu: *"Oyundan müthiş zevk aldım... paradinin rezilce davranışı. . Alexander'ın utanç verici konuşması... hevesin kırılıp bize başka iyi oyunlar vermekten vazgeçmezsin ümit ederim."* Nezaket göstermişlerdi ama merhametlerinin gittikçe biriken ağırlığı, Henry'yi bunaltıyordu ve mektupları okumaktan ziyade gözden geçirdi. Eline *The Times*'ı aldı ve içinde *Guy Domville*'in bir eleştirisinin bulunup bulunmadığını kontrol etmek için sayfalarını karıştırdı. Sadece ona rastladığım zaman sayfayı hızla kapatmaya hazır olabilmek için, diye düşündü. 13. sayfada bir eleştiri *vardı*; "Birleşik Krallığın Çiftlik Ürünlerinin Hayvan Besleme Değeri" üzerine bir makalenin yanına yerleştirilmişti ve Henry yazının mealini anlamak için uzun yazı sütunundan aşağı göz gezdirmekten kendini alamadı. Eleştiri olumsuzdu. Adı verilmeyen eleştirmen, oyunun ilk gecesindeki ihtilaflı karşılanışından bahsederek söze başlıyor ve şüpheye yer bırakmaz bir biçimde paradinin tarafını tutuyordu. *" Tiyatronun kurallarını tiyatronun müşterileri yapar.'*

Başarısız olan bir oyunun edebi meziyetleri üzerinde ısrar etmek ya da onu mahkûm etmiş olan popüler yargıyı sorgulamak beyhudedir." Yazar, başarısızlığın sorumlusu Alexander olmadığı halde, kapanış konuşmasında gelecekte daha iyisini yapmayı vaat ettiği için onu methediyordu. *Guy Domville* iyi bir oyun değildi ona göre. *"Oyun her sahnede, neredeyse her replikte, sancılı ve yanlış yönlenmiş bir çabayı gösteriyor."* Diyalogların belki edebi niteliği vardı ama *"yerinde ve canlı değiller ve oyuncular ellerindeki metni iyi ezberlenmiş bir ders gibi okumaktan başka bir şey yapamıyorlar"*.

Yeise kapılarak gazeteyi bıraktı. Eğer oyununa hâlâ bir zerre inanç duyuyor, kendi ilgi dolu arkadaşları dışındaki zevk sahibi tiyatro seyircilerinin onun meziyetlerini takdir edeceğine dair bir ümit kalıntısı besliyor idiyse, o da bu isimsiz saldırganın kindar topuğu altında ezilmişti. Eğer *The Times* paradideki o holiganların tarafını tutuyorsa, o halde İngiliz tiyatrosunda ona yer yoktu. *"Sancılı ve yanlış yönlenmiş bir çaba..."* Bu sözler yüzüne yediği bir tokat gibi canını yakıyordu; ama bir oyun yazarı olarak kariyerinin mezar yazısı olabilirlerdi. Bu kariyer sahiden de sancılı olmuş ve belli ki yanlış yönlenmişti. Hayali bir Kutsal Kâse'nin beyhude arayışıyla beş yılını ziyan etmişti; kabul gören ve belli bir hâkimiyete sahip *olduğu* sanatı, uğruna ihmal ettiği beş yıl. Eğer şimdi ona dönecek olsa, kim ilgilenirdi? *The Tragic Muse*'dan beri hiçbir yeni roman yayımlamamıştı, üstelik hem bu romanın hem de seleflerinin son iki yıldaki satışları acıklı olmuş, hiçbiri biri yirmişer nüshadan fazla satılmamıştı. Dergi editörleri yazı talep etmeyi neredeyse kesmişlerdi. Edebî bir şahsiyet olarak yok olmak gibi ciddi bir tehlike altındaydı; tabii bir de iflas tehlikesi vardı.

Mutlak bir ümitsizlik duygusu hâkim oldu ve hayatında ilk defa, intihar fikri ona gerçekten baştan çıkarıcı geldi. Bilincin en yüce değer olduğuna inanmıştı her zaman; ama sadece başarısızlığın, küçük düşmenin ve pişmanlığın bilincinde olmak, insana ne fayda sağlardı ki? Bu kasvetli düşünce silsilesi ona Fenimore'u hatırlattı; belli ki kadın, hayatında artık sevinç duyma ihtimali kalmadığı sonucuna varmış ve akılcı bir biçimde bunu eyleme geçirmişti. Fenimore'un örselenmiş, inleyen bir yığın halinde Ramo Barbaro'nun çakılları üzerinde yatışı zihninde canlandı ve Henry titredi ama unutuluşa

gitmenin bundan daha kolay yolları vardı. İlaçlar, uyuşturucular. Gece yarısı acı duymadan sonu bulmak. Bu da ona Alice'i hatırlattı; bir Lehte* yudumu almak için her mazereti olmasına ve prensip olarak intiharın bir günah değil, geçerli bir insani seçim olduğuna inanmasına rağmen, çelişkili bir biçimde, bu teklifi reddetmiş olan Alice'i.

Kilitli bir çekmecede onun günlüğünü sakladığı konsola gitti ve günlüğü çıkardı. Meraklı gözlerin bulması için ortalıkta bırakmak isteyeceği bir doküman değildi bu. Önceki bahar Kathleen Loring'in, kendisi ve Alice'in hayatta olan erkek kardeşleri için gizlice çoğalttığı dört nüshadan biri olan kendi nüshasını aldığında, bunu okumak Fenimore'un not defterini okumak kadar altüst edici olmuştu. Hatta bazı bakımlardan daha da fazla çünkü kendisine yapılan atıflar çok daha açık seçikti. Yatalak kız kardeşini eğlendirmek için yaptığı gayesiz, havadan sudan konuşmaların –bazısı tanıdıklarına zarar verecek şekilde hafifçe kötü niyetli olan ve bazısı kendisini ifşa eden konuşmaların– onun sayfalarında titizlikle kaydedilmiş olduğunu görerek hayrete düşmüş ve hayli mahcup olmuştu. Kız kardeşinin canlı nesir üslubundan etkilenmiş ama Katherine Loring'in, günlüğü olduğu gibi yayımlama teklifinden dehşete düşmüştü. Henry'nin karşı teklifi, dikkatli bir redaksiyondan geçirilmiş ve insanları zor durumda bırakabilecek bütün kişisel atıflar çıkarılmış bir versiyonunun yayımlanması ve sonra orijinal nüshalarının yakılması olmuştu. Mesele çözümsüz kalmıştı.

Aradığı bölümü 5 Ağustos 1889 tarihi altında buldu; o tarihte Alice Leamington Spa'da yaşıyordu. William'ın arkadaşı İngiliz psikolog Edmund Gurney'nin ölümünden söz ediyordu bu bölüm. *"Bay Edmund Gurney'nin intihar ettiğine pek şüphe olmadığını söylüyorlar. Bunun gizlenmesi ne yazık, kendi canına kıyan her tahsilli insan bu batıl inancın azalmasına katkıda bulunuyor. Böyle bir olay olması kötü, bu inkâr edilemez; çünkü insan dostlarını fiziki olduğu kadar manevi olarak da işe bulaştırıyor, onları sırlarına, olmak istediklerinden çok daha fazla vakıf bir duruma sokuyor. Ama insanın kibrini, bu oyunun fazla zor olduğunu itiraf edecek derecede bastırabilmesi ne kadar kahramanca bir şey."* Ne kadar olağanüstü derecede keskin bir zihne sahipmiş küçük kız kardeşi! Hayattayken onun sezgilerini ve zekâsını

* Mitolojide suyundan içenlere her şeyi unutturan nehir. (ç.n.)

takdir edememiş. Bu bölümde, Alice'in mezarın öteki tarafından kendisine seslendiğini, aynı konuda yıllar önce babalarının *Alice*'e seslenmiş olduğu gibi ve aynı etkiyle intiharı tavsiye eder gibi görünürken onu, bu fikrin aleyhine döndürdüğünü hissediyor gibiydi. Arkadaşlarına çaresizliğinin gerçek boyutlarını ifşa etmek istiyor muydu? Dünyaya, bu oyunun fazla zor olduğunu itiraf etmek istiyor muydu? Muhtemelen hayır.

Her halükârda Alice'in, onun tiyatroyla ilgili bütün emellerinin utanç verici bir biçimde yıkılışına tanık olacak kadar yaşamamış olması, Tanrı'nın bir lütfuydu. Hayal kırıklığını kendisi kadar şiddetle hissederdi yaşasaydı. Günlüğün sayfalarını çevirerek kendi tiyatro maceralarından söz edilen bölümleri aradı. *The American*'dan, ilk olarak 25 Mart, 1890'da bahsediliyordu. *"H. oyunu konusunda neşeli görünüyor ve benim onunla ilgili telaşımı kavrayamıyor galiba. Altı ay önce büyük bir sır olarak bana, bu işe girişmiş olduğunu söylediği zaman ne hale gelmiştim "* 7 Ocak, 1891'de, Southport'taki ilk gece hakkında Alice'e anlattıklarını özetleyen uzun bir bölüm vardı: *"Onu, aldığı ilk alkışların zaferiyle dopdolu bir haldeyken dinlemek ve görmek sevinç vericiydi. Sevgili varlığın böyle bir başarı kazanmış olmasına o kadar memnunum ki. Bundan sonraki 'ilk geceler'de bu kadar içimiz titremeyecek."* Okudukları, mesnetsiz ya da yanıltıcı çıkan, heyecanlı beklentiyle dolu birçok anı hatırlattı ona. Mesela: *"Birkaç gün önce Henry, Hare'le yaptığı son derece samimi bir mülakatla heyecanlanmış bir halde geldi. Hare yalnız iki numaralı oyunu, H.'nin Noel'den önce Bayan Genevieve Ward için yazdığı* Mrs. Vibert*'ü kabul etmekle kalmıyor, onu coşkuyla kabul ediyor ve 'bir dramatik yapı şaheseri' olduğunu söylüyor."* Alice bile onun en küçük cesaretlendirmeyle gereğinden fazla güven duymaya başlama eğilimini ve çalışmaları için bir ortam olarak seçtiği tiyatronun tabiatında varolan güvenilmezliği takdir edemediğini sezmişti. Son bölüm şöyle devam ediyordu: *"H.'nin, bu oyunun başarılı olması için oyunculara* The American*'dan çok daha fazla bağımlı olduğunu anlamıyor göründüğünü fark ederek şaşırdım."* Bunu ve benzer bölümleri tekrar okurken bütün dramatik kariyeri sıkıştırılmış ve ironi dolu bir biçimde özetlenmiş gibi geldi ona; ama aynı zamanda Alice'in, onun İngiliz sahnelerini fethetme kampanyasını hevesle benimsemiş olmasından etkilendi. Henry'nin bu işe birkaç yıl önce, kendisinin bir

gösterime gidecek kadar güçlü olduğu zamanlarda başlamamış olmasına esef ediyordu. "*Ama*" diyordu günlüğün son bölümlerinden birinde, 1891 Eylül'ünde, "*her şeye rağmen*, Amerikalı'*nın küçük bir parçasını görmüş olacağım çünkü Henry geçen gün Madame de Cintré'nin balo elbisesinin bir örneğini getirdi; Bayan Compton'la beraber kıyafet seçmeye gitmiş.*" Bunu okuyunca gözlerinden yaşlar geldi.

Günlükten alabildiği tek ve sınırlı teselli, Alice'in onun hakkında şahsi olarak hiçbir tenkit sözü etmemesiydi; aksine, sabrı ve şefkati için sık sık onu övüyordu, neredeyse yüzünün kızarmasına sebep olan tabirlerle: "*Ona sonsuz bir gaile ve endişe verdim ama buna ve dertlerimin hayali tabiatına rağmen asla yüzünde sabırsız bir ifade görmedim ve dudaklarından ilgisiz ya da anlayışsız bir ses işitmedim.*" Böylesi övgüyü hak etmiyordu. Ona şefkatli davranmasının sebebi, egoizmini tatmin ediyor olmasıydı –öyle vefalı, öyle hayranlık dolu, başarısı için öyle heveslıydi ki kardeşi, üstelik onunla rekabet de etmiyordu– anahtar buydu. Oysa Fenimore'u rekabet *ettiği* için yüzüstü bırakmıştı. Onu da, Alice'i kullandığı şekilde kullanmıştı, bir sırdaş, bir danışman, mesleki zorluk zamanlarında manevi bir destek kaynağı olarak; ama karşılığında asla aynı desteği vermemiş, onun endişelerinin ve şüphelerinin üzerine, her sanatçının zaman zaman ihtiyaç duyduğu katıksız, koşulsuz, mübalağalı övgünün iyileştirici merhemini sürmemişti. Fenimore için yazdığı "Miss Woolson" adlı makale üzerine onun hissetmiş olduğu hayal kırıklığını, makalenin kıt, esirgeyen övgüleri, usul meraklısı çekinceleri, büyüklük taslayan tonu karşısında duyduğu fazlasıyla haklı hıncı hatırlayınca yüzü kızardı. Bu yazının ne kadarını onun *East Angels*'dan kırk bin adet ve kendisinin *Bir Kadının Portresi*'nden sadece sekiz bin adet satmış olmasından kaynaklanan basit bir kıskançlıkla açıklanmalıydı? Son zamanlarda kendini, George Du Maurier'ye karşı da aynı cimri ruh haliyle davranırken yakalamıştı. Dostlukları, yazarla ressamın birbirini tamamlayan arkadaşlığı olduğu sürece, ahenkli ve zevkli olmuştu; ama Du Maurier de bir yazar olduğundan beri ilişkileri incelikli bir biçimde değişmişti, en azından kendisi açısından. Haset ve kıskançlık kurdu onu için için yiyip bitiriyordu.

Katoliklerin vicdan muhasebesi dedikleri şeye, tanıdığı bir monsenyörün bir zamanlar ona, İtiraf'a hazırlanmanın bir parçası diye

açıkladığı şeye girişmiş olduğunu fark etti. Kendini bencillikle, hasetle, kıskançlıkla, hınçla dolu ve bunların karşılığı olan cömertlik, tevazu, yüce gönüllülük ve metanetten yoksun olmakla suçluyordu. Günün gazetesi bile kendisiyle ilgili bu katı yargısını doğruluyor gibiydi. *The Times*'da, Morton Fullerton tarafından yazıldığı hemen hemen kesin olan, "Yüzbaşı Dreyfus'un Tenzili Rütbesi" hakkında bir haber vardı; talihsiz adamın, üç bin asker ve General Darras tarafından yüksek sesle okunan hükmü dinlemek için baraka meydanının etrafındaki parmaklıklara üşüşmüş sivil seyircilerden oluşan bir kalabalığın önünde nasıl teşhir edildiğini anlatıyordu: *"Dreyfus, silah taşımaya layık değilsin ve rütbeni tenzil ediyoruz!"* Sonra da bir icra subayı, apoletlerini, tüy sorgucunu ve kırmızı şeritlerini sökmüş ve daha önceden törpülenmiş kılıcını topuğuyla ikiye bölmüştü. *İşte* St. James'in sahnesindeki kendi önemsiz utancının daha geniş bir açıdan görülmesini sağlayacak bir manzara! *"Dreyfus başını dik tuttu ve masumiyetini iddia etti: 'Vive la France! Je jure que je suis innocent.' "**

Yazışma sütunlarında da üzerinde düşünülmesi gereken bir şey vardı: Sidney Colvin'den gelmiş, Robert Louis Stevenson'ın Samoa'daki ölümü ve defni hakkında, üvey oğlu Lloyd Osbourne'un yazdığı uzun bir raporu ileten bir mektup. Samoalı reisler bölgenin her tarafından gelmişler, her biri bir kadın tarafından ancak bir yılda örülebilen, Samoa defin usullerine göre büyük adamların içine sarılması gereken güzel hasırlar getirmişlerdi. *"İçeri girerken birer birer onun elini öptüler. Gelip Louis'in yanında dizlerinin üzerine çöken birinin yaptığı konuşmayı yazdım. Yaşlı, yıpranmış bir adamdı ve ağlamaktan zor konuşuyordu. 'Ben sadece yoksul, siyah bir adamım ve cahilim. Başkaları zenginler ve Tusitala'ya veda armağanı olarak zengin şeyler verebilirler. Ben yoksulum ve Tusitala'nın arkadaşlarını ağırladığı bu son günde hiçbir şey veremiyorum. Ama yine de gelip arkadaşımın yüzüne son bir defa bakmaktan korkmuyorum. Biz hapisteydik ve o bizimle ilgilendi. Gün, onun iyiliğinden daha uzun değildi. Burada sizler büyük insanlarsınız ve sevgiyle dolusunuz. Yine de burada Tusitala kadar büyük olan kim var? Daha sevgi ve şefkat dolu kim var? Onun sevgisinin yanında sizin sevginiz nedir ki? Ah Tusitala, Tanrı'da buluşuncaya kadar yüzünü son görüşüm bu.'"*

* Fr.: Yaşasın Fransa! Masum olduğuma yemin ederim. (ç.n.)

Bu olağanüstü tanıklık, bir kez daha Henry'nin gözlerinden yaş getirdi. Louis, aralarında sadece birkaç yıl yaşamışken tamamen farklı bir ırk ve kültürden bu insanlarda, böyle bir bağlılık uyandırmayı nasıl başarmıştı? Kendi yasının aynı içtenlikle tutulacağı konusunda kendini aldatmıyordu; ama gelecekte daha iyi bir insan olmaya, daha alçakgönüllü ve daha az bencil olmaya karar verdi. Tiyatrodaki başarısızlığını filozofça kabullenecek, kendini yeniden münzevi kurgu sanatına adayacak, şöhret endişesi ya da maddi mükâfat hırsı olmaksızın bu sanatta mükemmeliyeti arayacak, hasetten ve kıskançlıktan kendini arındıracaktı. Fenimore'a yaptıklarını telafi etmek için çok geçti ama George Du Maurier'yi bulacak ve eski, teklifsiz arkadaşlıklarını yenileyecekti.

Katoliklerin deyişiyle, bu "kesin ıslah kararı"nı öğleden sonra saat üç buçukta aldı. Saat dörtte Alexander'dan bir telgraf geldi; şöyle diyordu: "YENİ SAHNE MÜKEMMEL ELİNE SAĞLIK ÇOK TEŞEKKÜRLER BU GECE GEL DE KENDİN GÖR ALEC." Anında, ustalıkla yerine getirilmiş mesleki bir görev karşılığındaki bu övgü üzerine, küçük bir memnuniyet ürpertisi ve el emeğinin icra edilişini görmek için karşı koyulmaz bir dürtü duydu. Kararlarına aykırı mı olurdu bu? Öyle olmayacağına kendini ikna etti.

O gece gündelik bir kıyafet giymiş olarak St. James'e gitti ve paradide oturdu; burayı işgal eden diğer insanlar oyunu dikkatle ve aşikâr bir zevkle izliyorlardı. İkinci perdenin, içki sahnesinin çıkarılmasından zarar görmemiş olduğunu itiraf etmek zorunda kaldı... hatta düzgün ve doğal bir biçimde ilerliyordu. Tiyatro hemen hemen doluydu ve sonunda oyuncular sıcak bir biçimde alkışlanarak birkaç defa sahneye geri çağırıldılar. Merdivenlerde ve ana fuayede, boşalmakta olan kalabalığın arasına karıştı ve oyunun lehine birkaç yorum işitti. Daha sonra arkaya gitti ve Alexander'la konuştu. Aktör-yönetmen, çok az sayıda bedava bilet dağıtıldığı anlamına gelen, "iyi paralı bir salon" olduğunu söyledi ve Henry'ye *The Times*'dakinden çok daha sempati dolu iki eleştirinin, *World*'de Archer'ın ve *Telegraph*'te Clement Scott'un eleştirilerinin kopyalarını verdi. İkisi de birinci perdeyi göklere çıkarıyordu... Scott bu sahne için, "bir süredir sahnenin ellerine emanet edilmiş en güzel insani dokümanlardan birisi"

diyordu. Her şeye rağmen sonunda oyunun başarılı olabileceğini düşünmeye başlamıştı ki, Alexander bir uyarıda bulundu.

"Zannederim bu gece birçok insan, cumartesi günkü yaygaranın ne hakkında olduğunu merak ettikleri için geldi" dedi. "Bu cins bir ilginin tiyatroyu uzun süre dolduracağına güvenemeyiz."

"Gördüklerinden zevk alıyor gibiydiler" dedi Henry.

"Gerçekten de aldılar ve eğer bütün arkadaşlarını gelmeye teşvik ederlerse, belki bu işe devam edebiliriz. Ama rezervasyonlar yetersiz ve eleştiriler, en iyimser bir deyişle, karışık."

"*The Times* berbattı ama bunlar fena değil" dedi Henry, *World*'ün ve *Telegraph*'ın kupürlerini kaldırarak.

"Görmek isteyeceğini zannetmediğim birkaç tane daha vardı" dedi Alexander uğursuzca. "Halk arasındaki tepkilere güveneceğiz. Nasıl gittiğinden seni haberdar ederim."

Kensington'a dönerken, kendisini tiyatroya göndermiş olan dürtüye esef etti. Daha şimdiden, her tiyatro projesinin etrafında dönen ve ruhu mahveden sonsuz bir ümit ve yeis gelgiti üreten o hasta edici, bitap düşürücü duygu girdabının içine bir kez daha çekildiğini hissediyordu. Öğleden sonra verdiği yüce karardan ne kadar da çabuk şaşmıştı! Bir kez daha başarısızlığını geride bırakmaya, kurgunun ilham perisine olan bağlılığını yenilemeye, daha iyi bir insan olmaya çabalamaya, sükûnet bulmaya yemin etti. Ama kolay değildi bu, kolay değildi.

* * *

Sonraki iki günün büyük bir kısmı, her posta gelişiyle arkadaşlardan ve iyi dileklerde bulunanlardan akmaya devam eden mektupları cevaplandırmakla geçti; hem acı hem de memnuniyet veren bir görevdi bu. Bir yandan, bu şekilde sürekli olarak ilk gecenin korkunç deneyimini hatırlıyor, diğer yandan bu yazışmacıların birçoğunun *Guy Domville*'e duyduğu, samimi olduğu aşikâr beğeni onu duygulandırıyordu. Yazması gereken en acı verici mektuplardan biri, William ile Alice'e olanıydı. Bu mektupta kendi savunucusu olmak zorundaydı çünkü onların, oyun hakkında doğrudan bir bilgileri yoktu –gerçi

ilk gecenin hezimetini dolaylı olarak duymuş olmalıydılar mutlaka– 1880'de, Hawthorne hakkındaki kitabında, Amerikan sosyal ve kültürel yaşamını, Britanya'nınkiyle olumsuz yönde karşılaştırdığından beri, Amerikan gazeteleri Henry'ye ve eserlerine karşı bir kan davası güder olmuşlardı ve yuhalama hadisesini sevinçle haber vermiş olmalılardı. Her halükârda, ağabeyi ve yengesi, söz verdiği gibi pazar günü onlara ilk gece hakkında telgraf çekmediği için, belli sonucu çıkarmış olmalılardı. "Şimdi bile bunun hakkında yazmak zorunda olmak, benim için üzücü bir meşakkat" diye itiraf etti mektubunun başlangıcında. "Zira hazırlığın muazzam emeğinden ve bekleyişin anlatılmaz gerginliğinden sonra, birkaç merhametsiz dakika boyunca iyi gitmemiş bir ilk gecenin zalim işkencesi; insanı bitkin, yaralı, hasta, tiksinmiş bir halde bırakıyor. Üç kelimeyle ifade edecek olursam..." Ama her zamanki gibi, olayı ve bunun kendi üzerindeki etkilerini anlatmak için üç kelimeden çok daha fazlasına ihtiyaç duydu. Mektuba salı akşamı başladı ve onu çarşamba sabahı bitirdi.

Ertesi gün Londra'ya ve mektup yazmaya, memnuniyetle karşıladığı bir ara vererek nispeten yeni bir arkadaşını, Arthur Benson'ı, onun Canterbury Başpiskoposu olan babası Edward White Benson'ın evinde ziyaret etmek üzere verdiği sözü yerine getirdi. Eton'da öğretmen olan Arthur Benson'la Frederick Myers'in Cambridge'deki evinde tanışmış ve kısa zamanda onu, arkadaşlığına değer verdiği zeki, saygılı ve kültürlü gençlerden oluşan küçük kardeşlik cemiyetine katmıştı. Arthur'ın küçük kardeşi Edward –o da edebiyatla ilgileniyordu– da Noel tatili için evdeydi. Kent şehrinde, Addington'daki başpiskoposluk konutu çok hoş, orantılı bir binaydı, huzur veren bir biçimde döşenmişti ve konutun akademik Anglikanizm atmosferi Henry'nin yaralı ruhunu teskin etti; kendi kendine sessizce yinelerken "başpiskoposluk konutu" kelimeleri bile, kulağına bir kutsama gibi geliyordu. Ancak kısa ziyareti süresince *Guy Domville*'i tamamen unutma imkânı olmadı: Ev sahipleri *The Times*'daki eleştiriyi okumuşlardı ve muhtelif incelikli biçimlerde, sempatilerini sundular. Başpiskopos, oğulları kadar canlı bir yoldaş değilse de kabul salonunda, gürül gürül bir tomruk ateşinin karşısında çay içerler ve uzun pencerelerin dışındaki çimenliklerin üzerinde ışık solarken, kısa bir süre

önce ona anlatılan ve Henry'nin dikkatini çekip onu cezp eden bir hayalet hikâyesi anlattı. Bir kır evindeki biri erkek, biri kadın iki kötü hizmetkârla ilgiliydi bu; bakımları altındaki iki küçük çocuğun ahlakını bozmuşlar ve sonra ölmüşler ama birer hayalet olarak geri dönmüşler, kale burçlarından ve suların ötesinden çocukları kendilerini yok etmeye, kendilerine katılmaya çağırmışlardı. Sadece kabataslak bir öyküydü bu, beceriksizce anlatılmıştı, gene de bir kısa hikâyenin temeli olarak imkânlar barındırdığını düşündü Henry; ertesi gün Londra'ya döndüğünde bunu not etti.

Not defteri, yazılmayı bekleyen hikâye ve romanlar için fikirlerle dolup taşıyordu ve bunları yazmaya niyetliydi. Bunun, ileriye gitmenin tek yolu olduğundan emindi artık. Üret! üret! diye teşvik ediyordu kendini. Ama oyalanıyor, başlamakta tereddüt ediyordu. Çalışma masasına oturdu ve not defterine şöyle yazdı: *"Eski kalemimi tekrar elime alıyorum; bütün eski unutulmaz gayretlerimin ve kutsal mücadelelerimin kalemini. Kendime –bugün– daha fazlasını söylememe ihtiyaç yok. Gelecek önümde hâlâ geniş, dolu ve yüksek olarak uzanıyor. Hayatımın çalışmalarını işte şimdi yapabilirim. Yapacağım da..."* Ama kalemi tekrar bıraktı. Hazır değildi. Bir yazar olarak kendine güveni fena halde sarsılmıştı ve yapabileceği en kötü şey, alelacele sonunda yine bir hayal kırıklığı olabilecek yeni bir kurgu çalışmasına atılmak olurdu.

Her halükârda, *Guy Domville* St. James'de oynanmaya devam ettiği ve geleceği belirsiz kaldığı sürece, tiyatroya nihai olarak sırtını dönmek zordu. Olumlu eleştiriler çıkmaya devam ediyor ve arkadaşları tarafından ona iletiliyordu: *Saturday Review*'da George Bernard Shaw'un, doğrudan doğruya ve etkili bir biçimde *The Times*'ın cahilce iddialarına hitap eden ve tek kusuru Alexander'ın performansına yaptığı oldukça taşkın övgü olan zekice eleştirisi; *Pall Mall Gazette*'te adını tanımadığı bir yazarın, H.G. Wells'in, oyunu "incelikle tasarlanmış ve güzel yazılmış" olarak tarif eden eleştirisi ve *Woman* adlı bir dergide, "arka sıraların ve paradinin davranışını anlaşılmaz" bulan ve sözlerine "Son perdenin dekoru, Bayan Peverel'in evi Porches'daki 'beyaz salon' şimdiye kadar gördüğüm en mükemmel sahne iç mekânlarından biriydi" diye son veren bir kadın eleştirmeninki.

Gerek bu kaynaklardan ve gerek Gosse ile Elizabeth Robins gibi, ilk gecede orada bulunan arkadaşlarıyla yaptığı konuşmalardan, kendisinin, esef edilecek doruk noktasında hiçbir şeyden şüphelenmeyerek gelişinden önceki olaylar zincirini, zihninde yeniden oluşturmaya başladı: Herkesçe alkışlanmış ve büyük bir başarıyı kehanet eder görünen birinci perde; ikinci perdenin tereddütlü başlangıcı, paradinin ve arka sıraların Bayan Saker'in kostümünü terbiyesizce alaya almaları, sonuç olarak kadının güveninin çöküşü ve bunun, diğer oyuncular üzerindeki feci etkisi; üçüncü perde sona ererken giderek artan alay ve yuhalama velvelesi. Alexander'ın almış olduğu esrarengiz telgraf hakkında dışarıya bilgi sızmıştı ve basında, gösterinin kiralanmış bir şakşakçılar grubu tarafından kötü niyetle sekteye uğratıldığına dair tahminler yürütülüyordu. Orada bulunan birisi, *Pall Mall Gazette*'e, üst locaların bir koltuk için dört şilin veremeyecek kadar kaba saba görünen ve antraktlardan sonra geri döndüklerinde, kendilerine sert içkiler ikram edildiği belli olan adamlar tarafından doldurulmuş olduğunu iddia eden bir mektup göndermişti. Ancak bu şüpheleri doğrulayacak herhangi bir şey kanıtlanamadı, Alexander'ın, yaltakçı kapanış konuşmasını yapmak üzere tekrar sahneye çıktığında, ne kadar sıcak bir biçimde karşılanmış olduğunun anısı Henry'nin, paradinin ve arka sıraların düşmanlığının esas olarak kendisine ve oyununa yönetildiğine dair inancını güçlendiriyordu. Ama tablonun bütünü netlik kazanmaya başladıkça giderek daha aşikâr hale gelen şey, Alexander'ın onu reverans yapmaya davet etmekle; Gethsemane Bahçesi'nde Yahuda'nın bir öpücükle İsa'ya ihanet etmiş olduğu kadar kesin bir biçimde, ona ihanet etmiş olduğuydu. Henry için, Alexander'ın gülümseyerek onu karanlık kulisten sahne ışıklarının parıltısına çağırışının imgesi daha dün olmuş kadar canlıydı; ama gülüşü şimdi bir kurdunkini andırıyordu. Daha pahalı koltukların dostça alkışlarına rağmen, son iki perdede oyunun kötü gitmiş olduğunun ve paradiyle arka sıralardan gelen "Yazar!" çağrılarının hayranlık ifadesi değil, aksine, Henry'yi aşağılamak amacıyla saklandığı yerden dışarı çekmek için bir hile olduğunun farkındaydı mutlaka. Buna rağmen Alexander, muhtemelen kötü niyetli bir intikam dürtüsünden –kendisinin ve diğer oyuncuların geçen bir iki

saat içinde çektiklerini kısmen paylaşmasını sağlama arzusundan-dolayı, onu tuzağa düşürmüştü. Belki de bunu takip eden yuhalama fırtınasının şiddetini öngöremediğini teslim etti Elizabeth Robins; ama Henry'nin o seyirciden oy birliğiyle sıcak bir alkış alacağını, bir an için bile zannetmiş olamazdı.

Haince bir hareket olmuştu ama Henry bunu ispat edemezdi ve her halükârda, Alexander'ı doğrudan doğruya suçlayarak kendini alçaltmazdı. Aralarındaki ilişkiler soğuk ve resmi bir şekilde devam etti. Bundan başka gösteriye katılmadı ama ocak sonlarına doğru bir sabah, Alexander'ın talebi üzerine tiyatroya uğradı ve yönetmen ona, dördüncü haftasının sonunda, 2 Şubat'ta, oyunu gösterimden kaldıracağını söyledi. "Üzgünüm, Henry" dedi. "Ben de senin kadar hayal kırıklığı içindeyim; ama çok fazla para kaybediyoruz ve gişe hâsılatında herhangi bir yükseliş belirtisi yok; öyle değil mi, Bob?" Alexander, destek için toplantıya davet etmiş olduğu iş idarecisi Robert Shone'a döndü. Shone, sahne yönetmeniyken şimdiki pozisyonuna terfi etmiş ve bu role uygun olarak giyinmek ve donanmak için bir hayli gayret sarf etmişti. Her tarafından dolma kalemler ve kurşun kalemler fışkıran koyu renkli, üç parçalı bir takım elbise giymişti ve önündeki masada büyük bir hesap defteri açık duruyordu.

"Korkarım ki öyle" dedi Shone, ciddiyetle başını sallayarak. "Para ödeyen müşterilerimiz ortalama olarak yüzde kırktan az."

"Peki, sonunda yazar payı olarak ne kadar almayı bekleyebilirim?" diye sordu Henry.

Shone gözlüklerinin ardından dikkatle hesap defterine baktı ve dişlerinin arasından bir nefes çekti. "İki yüz sterlin kadar, tahmin ederim. Belki biraz daha fazla."

Onca çalışma, endişe ve ıstırap için önemsiz bir ödül gibiydi bu. Henry'nin yüzü belli ki bu düşünceyi açıkça ifade ediyordu zira Alexander, "Ben bin beş yüz kaybetmiş oluyorum" dedi.

"Daha da çok" dedi Shone elemle.

"Her oyun bir kumardır" dedi Alexander. "Kazanır mısın yoksa zarar mı edersin asla bilemezsin. Şimdiye kadar bu tiyatroda şansım yaver gitti ama..." diye omuz silkti ve cümleyi yarım bıraktı.

"Şansının tükenmesinden mesul olduğum için üzgünüm" dedi Henry soğukça.

"Talihi geri getirmesi için Oscar'a güveniyoruz" dedi Shone, belki de boşboğazlıkla çünkü Alexander kaşlarını çatarak ona doğru baktı.

"Wilde'a mı?" dedi Henry hayretle. "Şimdiden bir oyun daha mı yazmış?"

"Wyndham'ın telif hakkını bir zamandır elinde bulundurduğu bir oyun bu" dedi Alexander, "ama onu sahneye koyacak durumda değil; bu yüzden benim almama izin verdi. Adı *The Importance of Being Earnest**. İyi bir başlık, sence de öyle değil mi?"

Bir tiyatro yazarı olarak başarısızlığının öyküsünde, kaderin eşsiz bir ironiyle dolu cilvelerinin sonu gelmeyecekti anlaşılan. Wilde'ın başarılı bir oyunundan çıkıp yuhalanmanın utancını yaşamıştı ve şimdi aynı yazarın, halkın zevkine aynı derecede uygun olacağı kesin olan bir başka oyunu, kendi reddedilmiş piyesinin yerini almak üzere alelacele St. James'in sahnesine çıkarılıyordu.

Guy Domville'in otuz birinci ve son gösteriminin yapılacağı 2 Şubat Cumartesi günü William'a, "Hayatımın en berbat dört haftasını yaşadım" dediği bir mektup yazdı. İtiraf mahiyetinde, uzun bir mektuptu bu ve Henry mektubu baştan sona yeniden okurken kendini, o ilk geceden beri ona azap veren bütün menfi duygulardan arındırmaktan hâlâ ne kadar uzak olduğunu anladı. "Sen de sahneye bir oyun koysaydın, esas itibarıyla iğrenç olan böyle bir eziyetin ancak büyük bir başarı sayesinde tahammül edilebilir hale geldiğini ve dolayısıyla başarılı olmamanın nasıl azap verici ve trajik olabileceğini, insanın her saatini acıyla doldurduğunu, uyanıklığının her nabız atışıyla dallanıp budaklanabildiğini, benim sana anlatabileceğimden daha iyi anlardın." Istırabını abarttığını düşünmüyordu.

O akşam son gösteriye katılmaya ve oyunculara veda etmeye karar vermişti; hayatının bu bedbaht bölümü üzerine nihayet perdeyi kapatmayı ümit ediyordu. Ama tiyatroya vardığında Shone, Wilde'ın oyunu daha iki hafta hazır olamayacağından gösterimi bir hafta daha uzattıklarını söylemek üzere, onu kuliste bekliyordu. İyi haberler ilettiğini zannediyordu belli ki; oysa Henry için bu sadece beklenti-

* Oscar Wilde, *Ciddi Olmanın Önemi*, İmge Kitabevi, 2007 (ç.n.)

lerinin tatsız bir boşa çıkışı, ruhunu tiyatronun zehirli dokunaçlarından kurtarmanın önündeki bir başka engeldi. Akşamdan pek fazla zevk almadı. Sadece Marion Terry, performansının ilk zarafetini korumuştu. Alexander'ın kahramana getirdiği fazlasıyla açık seçik yorum da dahil, oyunculuğun geri kalanı daha şimdiden incelikten yoksun ve ruhsuz bir hale gelmişti. "Ah şu kolu, bacağı kesilmiş, hunharca basitleştirilmiş, katledilmiş küçük oyun!" diye feryat etti ertesi gün William'a yazdığı bir dipnotta.

Guy Domville'in, daha önceki herhangi bir edebi formdaki herhangi bir eserinden çok daha fazla, övgü mektubu çekmeye devam edişinin ironisini kardeşiyle paylaştı. Ancak bu mektuplardan birinin, ilk geceye kız kardeşini desteklemek için katılmış olan Ellen Terry'den geldiğinden William'a söz etmedi hatta hiç kimseye söylemedi. Ellen Terry paradinin hayvanca davranışı konusunda kederini paylaşıyor, *Guy Domville* için onu tebrik ediyor ve kendisi için tek perdelik bir oyun yazmayı düşünüp düşünmeyeceğini soruyordu. Yılın daha sonraki bir döneminde, Henry Irving'le Amerika'da bir turneye çıkacaktı ve uygun bir ön gösteri arıyordu. Henry'nin tiyatroyla ilgili emellerinden vazgeçme kararının zor bir imtihanıydı bu. Ellen Terry'nin koşulsuz bir hayranı değildi ama İngiliz sahnelerinde, kendi neslinin en ünlü aktrisiydi o. Oyun yazarları her gün ona başvurup yeni oyunlar kabul ettirmeye çalışıyor olmalıydılar ve onun onayladığı her şey mutlaka sahnelenirdi. Gurur verici teklifini bir çırpıda reddetmeye gönlü elvermedi; bu yüzden müphem sözlerle cevap verdi ve onunla buluşmayı kabul etti.

Ellen Terry, Henry'yi Halk Eğitim Merkezi'nde, antraktlar sırasında, ziyaretçi kraliyet üyelerine ve diğer ileri gelenlere yiyecek ve içecek servisi yapılan küçük bir kabul odasında ağırladı. Görüşme gerçekten de sahnelerin bir kraliçesinin huzuruna çıkmak gibiydi. Henry'nin hesabına göre neredeyse elli yaşlarında olmalıydı; ama hâlâ gösterişliydi ve aynı anda hem kristal gibi berrak hem de hafifçe kısık olan ünlü sesi, yanında geçirilen sakin bir zamanda da tiyatroda olduğu kadar büyüleyiciydi. Onunla yüz yüzeyken skandallarla dolu ve sansasyonel özel hayatını düşünmemek imkânsızdı. Daha çocuk

sayılacak yaştayken Watts'la yaptığı yıkıcı evlilik ve bunu takip eden, her zaman alışılmış sırayla da olmayan ayrılmalar, boşanmalar, ilişkiler, evlilikler ve çocuklar. Irving'le hâlihazırdaki ilişkisi de dahil, bütün olup bitenler, onun dünyasına ait olan insanlar arasında iyi biliniyordu; ama Ellen Terry asla Wilde'ın yaptığı gibi skandalı davet etme hatasına düşmemişti. Aksine, hayran olunacak bir ketumiyet; dışarıya karşı kusursuz bir adapla davranıyordu ve medeniyeti insan tutkuları tarafından yok edilmekten ancak zarif ve becerikli bir zararsız sosyal yalanlar sisteminin koruduğuna, gittikçe daha çok inanmakta olan Henry, bunun için ona saygı duyuyordu. Ellen Terry, uzak geçmişte Goldsmith'in Olivia'sı ve Shakespeare'in Portia'sı olarak verdiği çok övülen performansları hakkında, Henry'nin aksi fikirdeki eleştirilerini unutmuş veya affetmiş ya da belki bunların hiç farkında olmamıştı. Sevimli, ikna ediciydi ve yaza kadar sabırla oyununu beklemeye hazırdı. Henry zaaf içinde, bu meseleyi biraz daha düşünmeyi kabul etti ve neredeyse eve varır varmaz, Ellen Terry'ye öylesine mükemmelen uyacak bir rolü bulunan bir komedi fikri aklına geldi ki kendini, nefsine hâkim olamayarak oturup bunu yazmaya başlamaktan alıkoymak için bütün manevi gücünü kullanması gerekti. Oyunu yazmaya başlamasa da fikri kısaca, biraz da utanarak not etti ve düşüncelerini ciddiyetle tekrar nesir kurguya yöneltti.

İşlenmemiş, zengin damarlı ham hikâye malzemesi yataklarıyla dolu, değerli bir maden olan not defterinin sayfalarını karıştırırken roman için iki fikir özellikle hoşuna gitti. Bunlardan biri, birbirlerine son derece bağlı bir babayla kızı hakkındaydı; dul kalmış babayla kızı aynı sıralarda evleniyorlar, sonra eşlerinin aslında iki âşık olduğunu keşfediyorlardı; ama bu çirkin durumu ruh asaleti ve sosyal kurnazlıkla telafi etmeyi başaracaklardı sonunda. Üzerinde Minny Temple'ın ruhunun dolaştığı diğer öykü ise kendisini aşk deneyiminden mahrum bırakma tehdidi taşıyan ölümcül bir hastalık kapmış olan ve kendisi kadar para ve vicdan sahibi olmayan arkadaşları tarafından istismar edilen güzel, zengin bir genç kadın hakkındaydı. Ama bu fikirlerin olası anlatımsal gelişimi hâlâ şekillenmemiş ve belirsizdi ve Henry, yolunu bulmak için daha detaylı bir harita olmadan, herhangi bir büyük projeye girişmekten ürküyordu. Eğer bir

hikâyeyi, yola devam ettikçe oluşturacak olursanız, birlik ve etki yoğunluğu sağlayamayacak kadar değişik yönlere doğru gitmesi, çok fazla sayıda karakterin şuurunuzu işgal etmesi, çok fazla temaya temas etmesi gibi bir tehlike daima vardı. İtiraf etmeliydi ki son iki uzun romanının, *The Princess Casamassima*'nın ve *The Tragic Muse*'un yazılışında işler böyle gelişmişti. Bu yüzden de tabiatında varolan biçimsel sınırlamalarıyla dramatik ifadede şansını denemek, belki de bunun için ona cazip gelmişti.

Bu düşünce bir başka fikri harekete geçirdi. Ya nesir anlatıya, oyunlar için fikirlerini geliştirmekte kullanmış olduğu yöntem, yani senaryo, yani hayali bir aksiyonun detaylı, sahne sahne özeti uygulanacak olsaydı? O zaman romanın ya da öykünün adeta sanal formdaki bir modeli elde edilirdi; asıl kompozisyon sürecine başlamadan önce, bir bütün olarak bunun yapı ölçüsü alınabilir, birliği ve simetrisi değerlendirilebilir ve gerekli ayarlamalar yapılabilirdi. İşte o zaman, diye düşündü giderek çoğalan bir heyecanla, yaşantıyı görüntüsel olarak sunmaktan –karakterlerin karşı karşıya gelmeleri ve etkileşmeleri kanalıyla, hikâyeyi "anlatmak"tan ziyade "göstermek"ten– ibaret olan dramatik prensibin kendisi, nesir kurguya sıklıkla yoksun olduğu cinsten bir yapısal güç ve zarafet vermez miydi? Bu arada anlatı sanatçısı, yine de oyun yazarından esirgenen, şuurun gizli işleyişini bütün yoğun ve narin detaylarıyla açıklayabilmenin paha biçilmez kaynağını da buna *eklemekte* özgür olurdu. Bu keşif o kadar hoşuna gitti ki derhal, onu not defterine havale etti ve şöyle bir yorumda bulundu: "Heba olan bütün bu tutkunun ve israf edilen zamanın (son 5 yılın) *bir kısmı*, bana o kadar dolambaçlı ve çapraşık şekilde ve o kadar o zalimce maliyetli şekilde öğretilen, ilahi senaryo prensibinin (onun için *hangi* ismin yeterli olacağını bilemiyorum) *bir anlatı planı için de eşsiz bir değeri olduğu* yolundaki kıymetli ders miydi sadece? Eğer bütün o anlatılmaz, bütün o trajik tecrübenin verdiği dersin bir yüzü de bu *idiyse*, o tecrübenin sancıları, acıları ve ıstıraplarını için neredeyse şükrediyorum."

Ancak teoride böyle parlak bir istikbal vaat eden bu yeni kompozisyon yöntemini, hemen pratik uygulamanın imtihanına tabi tutmadı ve hemen ertesi gün, bunun doğurmuş olduğu olumlu, ümit dolu

ruh hali, *The Times*'da, baş erkek rolünde Alexander'la St. James'de yeni başlamış olan *Ciddi Olmanın Önemi*'nin coşkulu bir eleştirisini okuyunca bozuldu. Oyunun lehindeki bu tepki, tek istisna George Bernard Shaw olmak üzere, daha sonra okuduğu bütün eleştirmenler ve oyunu görmeye giden bütün tanıdıkları tarafından paylaşılıyordu. Wilde'ın şimdiye kadarki en büyük başarısı olarak görülüyordu bu; hatta bazıları başyapıt olarak nitelendiriyordu. Wilde, bir oyun yazarı olarak kariyerine, kendisiyle hemen hemen aynı sıralarda ve tahminine göre, aynı karışık gerekçelerle başlamıştı –çok ihtiyacı olan parayı kazanmak ve aynı zamanda, seviyesizleşmiş olan İngiliz sahnelerine bir miktar edebi seçkinlik getirmek için– ve bu yüzden onu daima kendine, diğer çağdaş oyun yazarlarının herhangi birinden daha büyük bir rakip olarak görmüştü. Artık yenilgiyi kabul etmenin zamanı gelmişti: Her noktada ve her ölçüye göre, Wilde onu aşmıştı. Morton Fullerton bir zamanlar ona, Wilde'ın acı veren bir biçimde durumna uygun bir vecizesini aktarmıştı: *"İnsanın başarılı olması yeterli değildir... başkalarının başarısız olması gerekir."* Anlaşılan Oscar'ın zaferine bu ilave lezzeti katmak, kendi kaderiydi.

Ama sonra, şubatın sonlarına doğru, St. James'in önüne her gece "Salon Dolu" yazan afişler yerleştirilirken Wilde'ın başarısı, aniden bir skandalla gölgelendi ve çok geçmeden talih, hızla ve dönüşü olmayan bir biçimde yazara sırt çevirdi. Oğlunun Wilde tarafından baştan çıkarıldığı iddiası karşısındaki öfkesi, haftalardır Londra'daki kulüplerin dedikodusu haline gelen Queensberry Markizi, alenen Wilde'ı oğlancı olmakla suçladı ve Wilde ona hakaret davası açtı. Queensberry mahkemeye celp edildi ve duruşmalar 3 Nisan'da Old Bailey'de* halkın taşkın ilgisi ve gazeteci yoğunluğu içinde başladı. Wilde davayı kaybetti ve kısa bir süre sonra tutuklanarak oğlancılık ve ahlaksızlıkla suçlandı. Toplumun ruh hali kararlı bir biçimde ve şiddetle onun aleyhine döndü. Kültür düşmanı İngiltere, onlarca yıl Wilde'ın dikenli nüktelerine ve estetik lanetlemelerine tahammül etmiş olmanın intikamını almaya can atıyordu şimdi ve artık pek az insan onu savunmaya ya da eserlerini destekliyor görünmeye cüret edebiliyordu. Wyndham nisan ortalarında *İdeal Bir Koca*'yı kapattı;

* Londra Ağır Ceza Mahkemesi. (ç.n.)

Alexander ise *Ciddi Olmanın Önemi*'ni devam ettirmek için ümitsiz bir çabayla, reklâmlarından ve oyun programlarından Wilde'ın adını sildi. Wilde'ın yargılanması 26 Nisan'da başladı. Birkaç gün boyunca tahripkâr ve anlatılmaz derecede rezil tanıklıklar sunulduktan sonra, jüri bir anlaşmaya varamadı ve Wilde'ın yeniden yargılanması için emir çıkarıldı; ama ikinci yargılamanın sonucu ne olursa olsun, Wilde artık itibarını telafi edilmez bir biçimde kaybetmişti. Alexander, Mayıs'ın 10'unda *Ciddi Olmanın Önemi*'ni sahneden çekti. Wilde ay sonunda ikinci defa yargılandı, suçlu bulundu ve iki yıl ağır hapse mahkûm edildi. "Başyapıtı"nın bir daha oynanması pek muhtemel görünmüyordu.

Henry, rakibinin talihindeki bu ani dönüşten herhangi bir *Schadenfreude** duymadı. Dava hakkında yayımlanan yorumların çoğunu ve sonuçtan duyulan genel memnuniyeti, nahoş bir biçimde kindar ve sıklıkla mide bulandıracak kadar riyakâr buluyordu. Ama Wilde'ın, fırsatı varken Avrupa'ya kaçmayı reddetmesi ve tüm davranışlarının pervasızlığı nedeniyle nihai olarak, kendi düşüşünden sorumlu olduğunu düşünüyordu. Cezasını kabul etmeye kararlı olan bir adamın kahramanlığı değil, bu cezadan sonsuza kadar kurtulacağını sanan birisinin kibriydi bu. Wilde, toplumun sapkın cinsel davranışlara bilgelikle empoze ettiği sınırlamaları, ısrarla hakir görmüştü ve kendini beğenmişliği, buna devam edebileceğine, kendini cezadan muaf tutabileceğine inandırmıştı. Henry adama merhamet duyuyor ama empati duymuyordu; düşüşünün manzarasından etkilenmişti ama buna uzaktan bakıyordu. Kadim bir trajedi gibi bir boşalım etkisi vardı bunun; Aristo'nun sözleriyle, acımadan ve korkudan arındırıyordu: Henry'nin durumunda, kendine acımadan ve gelecek korkusundan. Nihayet *Guy Domville*'in küçük düşürücü başarısızlığını kabullenip yoluna devam edebileceğini hissetti.

Mayıs ortalarında, Oscar Wilde'ın iki mahkemesi arasında Henry, not defterinde ana hatlarını çizmiş olduğu, hazırlayıcı senaryo yöntemini kullanarak, yeni bir kurgu yapıtı üzerinde çalışmaya başladı. Bunun "çekirdeği", not defterine en son kaydetmiş olduğu, eski

* Alm.: Başkasının üzüntüsünden duyulan sevinç. (ç.n.)

hizmetkârlarının ruhları tarafından taciz edilen iki çocuğun hikâyesi değil, iki yıl önce bir yemek masasında ona anlatılmış olan, dul bir anne ile oğlu hakkındaki bir öyküydü; ana-oğul, annenin takdir ettiği ve oğlun sadece tamah ettiği güzel "şeyler"le dolu bir evin mülkiyetiyle ilgili olarak bozuşuyorlardı. Hikâyeyi orijinal kaynakta var olmayan bir karakterin bakış açısından anlatmayı planlıyordu; annenin yanında kalan, aynı anda hem ince ruhlu ve hassas hem de insani bir hata yapabilecek yapıda bir genç kızın bakış açısından. Bu hikâye için geçici başlığı, Oscar Wilde'ın, en popüler konferanslarından birinin başlığı olarak benimsediği, Walter Pater'ın bir tabiri olan "The House Beautiful"du.

George Du Maurier, *Guy Domville*'in açılış gecesinden sonra, karakteristik bir hassasiyet ve incelikle Henry'ye mektup yazan ilk arkadaşlarından biri olmuştu; paradinin davranışlarına esef ediyor ve oyuna duyduğu hayranlığı dile getiriyordu. Oyunun gösterimi zamanından önce sona erdirildiğinde, destek ve sempati dolu bir mektup daha yazdı. Henry her iki mektuba da sıcak cevaplar verdi ve şubatta Grosvenor Galerisi'ndeki gürültülü, kalabalık bir özel gösterimde kısaca görüştüler; ama ancak mart başlarındaydı ki Henry, "kesin ıslah kararı"nı; eski arkadaşıyla uzun ve mahrem bir sohbet yapmak üzere yürüyerek Hampstead'e çıkacak ölçüde yerine getirebildi. Toplu halde yaşanan ve ailenin hâkim olduğu bir pazardan ziyade, kasıtlı olarak hafta içinde bir gün seçti ve şanslarına, güzel ve mevsimine göre sıcak bir gündü bu. Henry, *Trilby*'nin başarısı karşısındaki şaşkınlığını gizlemeye çalışmayıp, konuyu ortaya koymanın ve onu açık sözlülükle konuşmanın en iyisi olacağına karar verdi. Dolayısıyla New Grove Evi'ne çıkan son dik yokuşu tırmanırken bir konuşma hazırladı ve Du Maurier onu karşılamak üzere hole gelir gelmez bunu tevdi etti.

"Paltonu çıkarıp biraz dinlenecek misin" diye sordu Du Maurier, "yoksa hemen fundalıkta bir yürüyüş mü yapmak istersin?"

"Yürüyüşümüzü yapalım, *cher ami*"* dedi Henry. "Eski bildik bankımızı bulalım ve oturup --eğer bir sonuca varmak herhangi bir şekil-

* Fr.: Sevgili dostum. (ç.n.)

de mümkünse– *Trilby*'nin başarısının sebebini keşfetmeye gayret edelim. Tabii demek istediğim" diye ilave etti aceleyle; çünkü hazırladığı konuşma telaffuz edildiği zaman kulağa biraz nezaketsiz gelmişti,"seçici okurlar arasındaki başarısı değil –bu öngörülebilirdi– 'seçici' kelimesinin bile kendileri için bir yenilik ve bilmece olacağı binlerce insan arasındaki başarısı."

"Bütün kalbimle" dedi Du Maurier gülerek. "Ama benim de hazır bir izahatımın olmadığına dair seni uyarmam gerek."

Du Maurier de kitabının popülerliğine herkes kadar şaşırmaya devam ediyordu ve bundan memnun olmaktan ziyade rahatsız oluyor gibiydi. Yazışmalar büyük bir dertti. "Amerikalı okurlardan günde en az beş mektup alıyorum... Harper bunları bana iletiyor ve cevap vermek zorunda olmak fena halde can sıkıcı" dedi, tepeden aşağıya, fundalığa yürürlerken. Bastonları neredeyse ahenk içinde kaldırıma vuruyor ve artık hayli yaşlanmış olan Don, hemen önlerinde aksayarak gidiyordu.

"Senin adına onları cevaplamak için bir sekreter tutmalısın" dedi Henry.

"Eh, bazılarını Pem hallediyor." Du Maurier bıyık altından güldü. "Ateşli kadın hayranlarıma biraz haşin davranıyor zannederim. İnsanların, bir kitap almış olmanın onlara, yazara mahrem bir mektup yazıp türlü şahsi sualler sorma ve kendileri hakkında, herhangi bir ilgi duymanın mümkün olmadığı türlü bilgiler verme hakkını kazandırdığını düşünüyor olmaları, bana çok olağanüstü geliyor."

"Basitçe görmezden gelebilirsin, pekâlâ" dedi Henry.

"Evet, bunu yapabilirim ama kendimi kötü hissederim bunu yaparsam. Bir mektuba cevap vermemenin görgü kurallarına uygun olmadığı öğretildi bana ve ömür boyu süren bir alışkanlığı silkip atamam."

"Ne tür şeyler söylüyorlar?"

"A, kitabın ne kadar harikulade olduğu ve onu bitirmek için nasıl bütün gece uyumadıkları ve Trilby öldüğünde nasıl ağladıkları konusunda her zamanki saçmalıklar. Birçoğu karakterlerin hâlâ hayatta olan ya da ölmüş olan gerçek insanlar olduklarını düşünüyor galiba. Milli Galeri'de Küçük Billee'nin tablolarını bulamadıklarından şikâyet

eden en az üç mektup aldım." Henry güldü ve bastonunu yere vurdu. "Birkaç din adamı bana özgür düşünceli davranışlarımın yanlışlığını izah etmeyi ve beni kendi Hıristiyanlık mezheplerine döndürmeyi teklif etti." "Kaçınılmaz olarak!" diye haykırdı Henry. "Virginia'daki bir beyefendiden, Svengali, Trilby'yi Avrupa'nın konser salonlarında La Svengali olarak gezdirirken aralarındaki ilişkinin tam olarak ne olduğunu, büyük bir ciddiyetle soran bir mektup aldım."

"Peki, ona ne söyledin?"

"Eh, Trilby'nin yalnız şarkı söylerken onun büyüsü altına girdiğini, bunun dışında ilişkilerinin bir baba kız ilişkisi olduğunu söyledim. Karşılığında bana, akıl sağlığını kurtarmış olduğumu söyleyen coşkulu bir mektup yazdı: İğrenç Yahudi'nin Trilby'yi ahlaksız emellerine alet ettiği düşüncesi onu deli ediyormuş."

"Peki, gerçekten bir baba kız ilişkisi miydi senin hayalinde ki?"

"Evet, elbette." Du Maurier durumun herhangi başka bir şey olmuş olabileceği iması karşısında şaşırmış, hatta şoke olmuş görünüyordu.

"Ama hikâyenin başında, Svengali'nin Trilby ile ilgili emelleri varmış gibi görünüyor" diye belirtti Henry. "Tekliflerini görmezden geldiği için onu paylıyor ve bunun korkunç sonuçlarıyla tehdit ediyor. Bir defa onu pençesine alınca, ipnotizma gücünü şey için, müzikal olmayan amaçlar için kullanmaz mıydı?"

"Aman Tanrım, Henry! Ne müthiş bir hayal gücün var! Maupassant kadar kötüsün! Hayır, hayır, Trilby asla ona teslim olmazdı, ipnotize olsun ya da olmasın. Bu onu öldürürdü. Küçük Billee'den sonra hayatında asla başka bir adam olamazdı."

Du Maurier'nin, kendi hikâyesinin mantıki sonuçlarını inkâr edişi Henry'ye eğlenceli geldi; ama konunun üzerinde daha fazla durmadı. Sırdaşlık Bankı'na ulaştılar ve soluk ilkbahar güneşinde oturdular. Birkaç çiğdem, uzun çimenlerin arasından ürkekçe tomurcuklarını gösteriyordu. "Bu hudutsuz, bu mütecaviz ve çoğu zaman akılsızca yazışmalara rağmen, yine de *Trilby*'nin muazzam başarısından memnunsundur, değil mi?" dedi Henry.

"E, tabii, para gayet hoş geliyor; gerçi herkesin düşündüğü kadar çok kazanmadım, bildiğin sebeplerle. Ama şöhrete ve gösterilen te-

zahürata gelince: eh, dürüst olmak gerekirse, beni ürkütüyor, neredeyse korkutuyor. Artık kendi hayatını kontrol edemediğini hissediyorsun. Amerika'da "Trilby" adı iliştirilmiş türlü ürünlerin satılmakta olduğunu biliyor muydun? Ayakkabılar, şömine fırçaları ve mutfak ocakları gibi. Tamamen izinsiz olarak, tabii."

"Mutfak ocaklarını bilmiyordum" dedi Henry, "ama bir Trilby sosisi olduğunu duydum."

"Yüce Tanrım!" diye haykırdı Du Maurier. "Bu da yeni bir tanesi. Keşke bana söylemeseydin."

"Korkarım ki Amerika'ya has bir bayağılık bu" dedi Henry. "Demokrasiye ve kapitalizme olan hevesimizin sevimsiz sonuçlarından biri."

"Amerika'ya gitmek için davetler alıyorum; bir konferans turnesi için bana muazzam ücretler teklif ediyorlar ama bunları kabul etmeye niyetim yok."

"Evet, etmemelisin" dedi Henry, kararlı bir biçimde. "Oradaki gazeteciler seni çiğ çiğ yerler. Ama enteresandır ki eğer yanılmıyorsam, *Trilby* Amerika'da, İngiltere olduğundan bile daha başarılı olmuş."

"Kesinlikle. Hatta kitap burada çıktığı zaman hatırlarsan, eleştiriler hiç de coşkulu değildi. Buradaki insanlar, gazetelerde Amerika'daki *Trilby* patlamasını okuyunca kitabı merak ettiler. O zaman eleştirmenlerin ne söylemiş olduğuna aldırmadılar."

"Peki, kitabın olağanüstü cazibesini izah edecek bir teorin yok, öyle mi?"

"Hayır. Senin var mı, Henry? Bu meseleyi uzun uzun düşünmüş gibisin." Sualin istihzayla değil, tatlılıkla takılmak amacıyla sorulduğunu göstermek için gülümsedi.

"Evet, düşündüm" diye itiraf etti Henry. "Aşikâr ki Trilby'nin kendi karakteri hayati önem taşıyor. Çok kayda değer bir şey yaptın, Kiki. Olması gerekenden daha iyi olmayan –ya da en azından, hayatının bir safhasında, öyle olmamış olan– bir kadın kahraman yarattın ve Anglosakson okurlar topluca ona kalplerini verdiler. Bunun bir emsali aklıma gelmiyor. Burada Thomas Hardy, Tess ile bunu yapmaya çalıştı; George Moore ise Esther Waters'la. Zahmetlerinin kar-

şılığında tek gördükleri, ahlak bekçilerinin tenkitleri ve ithamları oldu."

"Ama Trilby'nin esas itibarıyla masum olduğunu, dehşet verici yetiştirilme tarzının kurbanı olduğunu açıkça belirtiyorum" dedi Du Maurier. "Geleneksel bir ahlak eğitimi almamış. Gençliğinde sadece cömertliğinden dolayı o sanatçılarla beraber olmuş; bunda yanlış bir şey olduğunu düşünmemiş aslında ve korkunç annesi onu teşvik etmiş. Ancak, Küçük Billee'nin onun figür çalışması için modellik yaptığını keşfettiğinde ne kadar altüst olduğunu görünce, bir nezahet duygusu geliştiriyor. O andan itibaren, iffetli oluyor."

"Evet, onun bütün cinsel tedbirsizliklerini geçmişe koyman ve ana hikâyede çıplak poz verişi üzerinde odaklanman çok akıllıca bir davranıştı" dedi Henry. Elinde bir baston varken yüksek sesle düşündüğünde, âdeti olduğu üzere, bastonu sanki bir kalemmiş gibi kullanarak toprakta çizgiler çizmeye başladı. Floransa'da onunla ilk tanıştığı zaman, Orta Batı'dan yeni gelmiş olan Fenimore'un, "nüyü takdir etmekte güçlük" çektiğini itiraf edişini hatırladı. "Zannederim büyük Amerikan halkı bunu –erkeklerin önünde soyunan bir kadını– müşahede etmesi son derece cüretkârca ve biraz da sarsıcı olan ama *çok* da sarsıcı olmayan bir şey olarak görüyor. Yaptığı için onu affedebilecekleri bir şey bu, özellikle Trilby kahramana âşık olunca derhal bundan vazgeçtiğine göre. Dolayısıyla belki de cinsel günahının –tabii okurlarının şuurunda demek istiyorum– adeta çıplak poz verişine *kaydığı* ve böylece telafisi mümkün kılındığı söylenebilir."

"Bütün bunlar benim için fazla incelikli şeyler, Henry" dedi Du Maurier başını iki yana sallayarak, "ve benim 'akıllıca' davranmama gelince, bütün hikâyeyi düşünmeden, içimden geldiği gibi yazdım. Ama itiraf etmeliyim ki Amerikalı okurlar –en azından, bana yazanlar– Trilby'nin çıplak poz verişine olağanüstü bir ilgi duyuyorlar. Chicago'dan bir beyefendi, Trilby'nin imzalı bir 'topyekûn, çizimi için bana on bin dolar teklif etti."

"On bin dolar!" diye haykırdı Henry. "Peki, kabul ettin mi?"

"Elbette hayır" dedi Du Maurier.

"Prensipli davranışına hayranlık duyuyorum? dedi Henry. "Senin pozisyonunda olsam itiraf ederim ki baştan çıkabilirdim."

"Sadece prensip değil" dedi Du Maurier bir kahkahayla. "Çıplak poz vermesi için bir model kiralamam gerekirdi ve Emma buna izin vermezdi."

"Sahi mi?"

"Evet, Pem aşırı derecede faziletli bir kuldur, Tanrı onu korusun." Du Maurier durakladı ve küçük, anlaşılmaz bir ses, yarı özlem dolu iç çekiş, yarı neşeli homurtu olan bir nefes verdi; görünüşe göre aklına geçmişten bir anı gelmişti. "İlk evlendiğimizde bir gün ona, benim için poz verip vermeyeceğini sordum... *pour l'ensemble, tu as compris?** Ama yapmadı. Çizimi benden başka kimsenin görmeyeceğini ve eğer beğenmezse onu imha edebileceğini söyledim ama bir yararı olmadı. Hiçbir şey onu razı edemedi ve tamamen haklıydı, tabii" diye bitirdi.

"Niye böyle söylüyorsun?"

"Sanatçıyla model arasındaki ilişki kesinlikle kişisellik taşımamalı, doktorla hasta gibi. Aksi halde, içlerinde uygunsuz duyguların yükselmesi muhtemeldir." Henry onun, *Punch* takımında bu tür açık saçık nüktelerle adeta ün salmış olduğunun farkındaydı ama kendisi bunlara nadiren tanık olmuştu. Görev bilirlikle gülümsedi ve şöyle dedi. "Leighton'ın evinde modeller için özel bir yan kapı olduğunu duydum; bu da bir doktorun ameliyatları için ayrı bir girişi olması gibi bir şey, zannederim."

"Aynen öyle. Bu arada, sana evliliğimizin ilk dönemlerindeki o hadiseden bahsettiğimi Pem bilmesin" dedi Du Maurier.

"Sevgili dostum, elbette" dedi Henry.

Emma tesadüfen o gün kendini iyi hissetmiyordu ve akşam yemeklerini bitirdikten kısa bir süre sonra yatmaya gitti. O gittiği zaman, Du Maurier büfeden en sevdiği Bordo şarabından ikinci bir şişe aldı ve Henry'ye göz kırparak onu, şöminede neşeli bir ateşin yanmakta olduğu stüdyoya götürdü. Akşam yemeğinden sonra şarap içmek, bu günlerde Emma'nın ona nadiren izin verdiği bir keyifti.

"Fi! de ces vins d'Espagne" diye alıntıladı Henry, Du Maurier kadehini doldururken.

---

* Fr.: Çırılçıplak, anladın mı. (ç.n.)

"Gerçekten öyle; gerçi bu bana dört kuruştan daha fazlasına mal oldu" dedi arkadaşı. Piyanoya oturdu ve sözlerini de söyleyerek, şarkının birkaç neşeli bir ölçüsünü çaldı:

"Fi! de ces vins d'Espagne.
*Ils ne sont pas faits pour nous..."**

Sonra durdu. "Zavallı Pem'i rahatsız etmeyeyim."

"Trilby'nin ölmeden hemen önce söylediği Chopin parçasını çal bana" dedi Henry.

"La Bemol Impromptu'yu mu? Evet, bu yeterince sessiz bir parça. Notaları Emma gibi seslendirmemi beklemezsin, ümit ederim?" Notaları buldu ve parçayı, Henry'nin anlayabildiği kadarıyla gayet etkili bir biçimde çaldı.

"Bravo!" dedi Henry, Du Maurier bitirdiğinde.

Du Maurier piyanonun taburesinden kalkıp bir koltuğa otururken başını iki yana salladı. "Birkaç hata yaptım."

"Eh, ben farkına varmam. Seneler önce bana Trilby'nin hikâyesini teklif ettiğin zamanı hatırlıyor musun?"

"Elbette... nasıl unutabilirim? O sohbet beni romancılık kariyerime başlattı?"

"Eh, ben de gereken müzik bilgisine sahip olmadığım için yapamayacağımı söylemiştim, hani? Eh, kesinlikle haklıydım; kitap müzikle dopdolu. Cazibesinin bir kısmı da bu."

"Ama aynı zamanda hüsran veriyor çünkü okurlarının kafalarında müziği *duymalarını* sağlayamıyorsun, eğer tesadüfen daha önceden bilmiyorlarsa" dedi Du Maurier. "Şimdi Amerika'da *Trilby*'nin bir oyunu sahneye koyulacak. Hikâyeye neler yapacaklarını düşününce biraz endişeleniyorum ama hiç olmazsa seyirciler müziği duyabilecek."

"Trilby şarkı mı söyleyecek? Chopin'in Impromptu'sunu mu söyleyecek?"

"Evet, yani öyle zannediyorum. Neden olmasın?"

"Eh, sesini emsalsiz, görülmemiş bir frekans menziline ve güzelliğe sahip olarak tarif ediyorsun –Svengali'nin büyüsü altındayken– ve

* Fr.: Boş ver şu İspanyol şaraplarını! Uymaz bizim ağız tadımıza. (ç.n.)

sana inanıyoruz. Ama bir aktrisin senin sözlerinin seviyesine erişmesini istemek ona haksızlık olur."

Du Maurier kaşlarını çattı. "Hmm. Bunu düşünmemiştim."

"Eminim bir çaresini bulurlar" diye teskin etti onu Henry. "Tiyatro bütünüyle bir hayalden ibaret; bütün sanatlar gibi. Bana anlattığın o küçük öyküyü hatırlıyor musun –hikâyesini *yazmış* olduğum– kendilerini model olarak teklif eden soylu çift hakkındakini? Sanatta 'gerçek şey' asla gerçek şey değildir."

"Gayet iyi hatırlıyorum." Du Maurier kendine bir sigara sarmaya başladı. "Harikulade hikâyeni okuduğum zaman, söz konusu olan çiftin de onu okuyabileceğinden ve kendilerini tanıyabileceklerinden endişelenmiştim. Onları o kadar iyi canlandırmıştın ki, aslında hiçbir zaman onlarla şahsen tanışmamış olduğuna inanamamıştım."

"Eh işte" dedi Henry, belli bir gurur duygusuna kendini bırakarak, "benim kadar uzun bir süre bu oyunu oynayınca, küçük bir bilgi büyük işler başarıyor. Bir roman daha yazmayı düşünüyor musun?"

"Bir tane yazıyorum zaten" dedi Du Maurier.

Henry'nin bundan haberi yoktu ve pek de hoşuna gitmedi ama arkadaşını tebrik etti.

"Şimdiye kadar yaptığım en iyi şey olacak zannederim; ama yavaş gidiyor. Bir hikâyeye, daima kendi tecrübelerimden ve anılarımdan faydalanarak başlamam gerekiyor; ama Whistler'la yaşadığım o tatsız iş beni huzursuz etti."

Henry bu meseleyi biliyordu ama bir de Du Maurier'nin ağzından duymak istedi. "O zaman İtalya'daydım, biliyorsun" dedi. "Bir dava açılmıştı, değil mi?"

"Evet. Whistler, *Harper*'daki tefrikada, Joe Sibley karakterini kendisine benzetti ve alındı. Ne kadar huysuz bir karakteri olduğunu bilirsin ve şeytan kadar da kavgacı. Bir defasında kötü bir eleştiri için Ruskin'i mahkemeye vermişti, hatırlar mısın? Her neyse, gazetelere şikâyet etti, kulübüme şikâyet etti, yayıncılarıma şikâyet etti, herkese şikâyet etti ve beni hakaret davası açmakla tehdit etti. Dizinin başarısından alacağım herhangi bir zevki tamamen berbat etti bu. Hatta diziyi bütünüyle geri çekmek zorunda kalabileceğimi düşündüğüm anlar oldu. Sonunda kitap versiyonundan bu karakteri

çıkarmayı kabul ettim ve onun yerini alacak başka bir karakter icat ettim."

"Gerçekten Whistler'ı canlandırmıştın, o halde?"

"Benzerliği inkâr edemem. Zannederim Joe Sibley'yi gerçekten biraz kendini beğenmiş ve kibirli olarak canlandırmıştım. Ama Jimmy Whistler'ın bunu sportmence karşılayacağını düşünmüştüm. Ne de olsa, bir zamanlar dosttuk. Üstelik diğerlerinin hiçbiri alınmadı."

"Diğerleri mi?"

"*Quartier Latin*'deki diğer arkadaşlarım. Armstrong, Lamont, Poynter... ve geri kalanları. Hepsi karakterlerimde kendilerinden parçalar görebiliyorlardı ama aldırmadılar. Biraz daha şarap?"

"Hayır, teşekkür ederim. Ya Trilby kendisi? Onun gerçek hayatta bir muadili var mıydı?"

Du Maurier kendi kadehini doldurdu ve gülümsedi. "İnsanlar bana hep bunu soruyorlar. Hayır, o hayal gücümün bir ürünü."

"Ya Svengali?"

"O da."

"Sahi mi? Öyle fevkalade canlı bir karakter ki. Hiç ona benzer birini tanımadın mı?"

"Eh, birisi vardı; bunu sana kesinlikle sır olarak söylüyorum?"

"Elbette."

"Hiç George Lee adında bir adam duydun mu?"

"Hayır."

"Bir müzik öğretmeniydi; şan öğretmek için yeni bir teknik geliştirmişti. İddialara göre, anatomik prensiplere dayalı bir teknik. Bunun hakkında bir kitap yazdı. Yetmişlerin sonunda ve seksenlerin başında, Park Yolu'nun pek revaçta olmayan ucunda bir ev kiralamıştı; burada ders veriyor ve müzik geceleri tertipliyordu. Bazen bunlara giderdim."

"Yahudi miydi?"

"Hayır, İrlandalıydı ama çingeneye benzerdi. Koyu bir ten, uzun bırakılmış gür siyah saçlar ve siyah bıyıklar. Svengali'den daha yakışıklı ama aynı tip."

"Talebelerini ipnotize eder miydi?"

Du Maurier güldü "Bildiğim kadarıyla hayır; ama öğretme yöntemi gerçekten de en iyi sonucu kadınlarda veriyor gibiydi. George Bernard Shaw'un annesiyle çok samimiydi. Dublin'de Lee'nin ders verdiklerinden biriymiş kadın ve peşinden Londra'ya gelmiş. Bazıları Shaw'un dikkati çekecek kadar Lee'ye benzediğini söylüyorlar. Sana bunları söylememeliyim, Henry İkinci şişenin tehlikeleri."

"Ketumiyetime güvenebilirsin, *cher ami*. Ama Svengali'nin ipnotizmacılığı, Orta Avrupa Yahudiliği, bunlar nereden geldi?"

Du Maurier işaret parmağıyla hafif hafif şakağına vurdu. "Kafamdan. Kitaplardan. Rüyalardan."

"Bir de kâbuslardan, herhalde...?"

Du Maurier başıyla tasdik etti. İkisi de birkaç dakika sessiz kaldılar ve dalgın dalgın ateşe baktılar. Sonra Henry saatini çıkardı ve gitmesi gerektiğini söyledi. Du Maurier paltosunu giydi ve tepeden aşağı biraz ona eşlik etti, ta ki Henry, aksi halde kendisinin de Emma'nın kara kitabına geçeceğini ileri sürerek, geri dönmesi için ona yalvarıncaya kadar. Henry kaldırımda hareketsiz durarak arkadaşının yavaş yavaş yokuşu çıkışını ve sisli karanlığın içinde kaybolusunu seyretti. Çelimsiz, omuzları düşmüştü, oldukça hazin görünüyordu. İnsan onun dünyadaki en ünlü yazarlardan biri olduğunu asla tahmin etmezdi.

* * *

Zaman geçtikçe Du Maurier'nin şöhreti daha da arttı. Henry nisanda, bu defa bir pazar günü, Hampstead'e tekrar gitti ve bir araya toplanmış olan aileyi, *Trilby*'nin kısa bir süre önce coşkulu eleştirilerle Broadway'de açılmış ve daha şimdiden birkaç haftalık biletleri tükenmiş olan sahne uyarlamasının, başarı haberlerinin yarattığı taşkın bir heyecan içinde buldu. Üstelik Beerbohm Tree, bir turneden İngiltere'ye dönmeden önce, New York'taki son gecesinde oyunu görmüş ve Svengali'yi kendisi oynamak niyetiyle, onu Londra'da sahnelemek üzere satın almıştı.

"Rol tam ona göre" dedi Henry. "Muazzam bir başarı olacak, bundan eminim." Kesin ıslah kararı gerçekten de sınırına kadar imtihan

ediliyordu: Du Maurier'nin *Trilby* ile sayfada olduğu kadar sahnede de zafer kazanması yutulması zor bir lokmaydı. "Yakında Karun kadar zengin olacaksın, sevgili dostum" dedi, kendini gülümsemeye zorlayarak.

Du Maurier her zamanki gibi kazançlarını az göstermeye gayret ediyordu. "Amerika'daki sahne hakları bana ait değil" dedi. "Britanya'daki hakları önemsiz bir meblağa birisine satmıştım. Ama Beerbohm onları geri almış ve bana küçük bir yazar payı ödeyeceğini sadece ümit ediyorum." İlave etti: "Her halükârda, Gerald'a bir rol verilmesi için nüfuzumu kullanmaya niyetliyim." Bu düşünce onu her şeyden daha çok tatmin etmiş gibiydi. Charles Millar daha sonra Henry'ye, bu işin çok daha iyi para getiriyor olduğu bilgisini verecekti. Anlaşılan Tree çok akla yakın bir yüzde teklif etmiş ve Paul Potter da oyunun yazar payını paylaşmayı kabul etmişti.

Güzel, güneşli bir gündü ve büyük bir güruh halinde fundalığa gittiler –çocuklar, torunlar, çocuk arabaları, köpekler– ve değişik yönlere dağıldılar. Henry ve Du Maurier kendilerini, ilk yürüyüşlerinden birinde olduğu gibi, Parlamento Tepesi'nde baş başa, kömür dumanından kahverengi bir pus halinde önlerinde uzanan Londra'ya bakar buldular.

"Sana haberlerim var, Henry" dedi Du Maurier. "Londra'ya taşınıyoruz."

"Yani... temelli mi? Aman Tanrım, ne zaman?"

"Olabildiği kadar erken bir zamanda. Artık vakti geldi. Çocukların hepsi büyüdü. New Grove Evi aslında Pem'le benim gibi iki yaşlı antika için elverişli değil. Üstelik insanlar nerede oturduğumuzu keşfetmiş olduklarından, buraya geliyor ve sokakta durarak gözlerini dikip pencerelere bakıyorlar."

"Hangi insanlar?"

"*Trilby* okurları, herhalde" dedi Du Maurier.

"Ne büyük bir saygısızlık" dedi Henry, sahiden sarsılmış bir halde. "Ama nereye taşınacaksınız?"

"Oxford Meydanı'nda uygun bir ev bulduk... Park'ın yakınında, orada da izimizi bulup pencerelere gözlerini dikerlerse onları uzaklaştırmak için, el altında bir polis memuru bulabileceğiz."

"Şey, ne diyeceğimi bilemiyorum, Kiki! Bir çağın sonu bu. Siz olmadan Hampstead ziyarete değmeyecek."

"Her halükârda, sen ve ben birbirimizi daha çok göreceğiz, eski dostum."

"Bu doğru; gerçi..."

"Gerçi ne?"

"Ne ironili bir durum ki... *bende* Londra'dan *dışarı* taşınmayı düşünüyorum" dedi Henry.

"Aman Tanrım! Nereye?"

"Bilmiyorum. Bu son günlerde aklıma geldi." Aslında bu fikir, Guy Domville'in ilk gecesinden beri içinde gelişmekteydi ama sessiz, gizli bir biçimde, neredeyse kendisi bile fark etmeden. Daha önce hiçbir Tanrı'nın kuluna bundan bahsetmediği kesindi. Ama artık emin olmuştu. Londra'dan uzaklaşmak istiyordu, insanlardan, partilerden, tiyatrodan (özellikle tiyatrodan) uzaklaşmak; ilgi ve başarı için giriştiği sonu gelmez yarışmalardan uzaklaşmak; gürültüden ve trafikten, kışın kurumlu sislerinden ve yazın pis kokulu sıcak dalgalarından uzaklaşmak istiyordu. Sessiz ve yeşil bir yerde küçük bir ev istiyordu, belki ufukta bir şerit halinde denizi gören, sabahları perdeleri açıp sürme pencereleri kaldırdığınızda, kömür dumanı ve sidik değil, biçilmiş ot ya da bir nebze tuzlu deniz suyu kokan, temiz hava soluduğunuz ve atlı araba tekerlerinin takırtısıyla satıcıların bağırtılarını değil, kargaların ötüşü ve martıların çığlıklarını duyduğunuz bir yerde. Yazmak için huzur ve sükûnet istiyor, günün işini bitirdiğinde Tosca'yı kırlarda yürüyüşe çıkarabilmek istiyordu.

"Her halükârda, doğru yeri bulmak biraz zamanımı alır tahmin ederim" dedi.

On Üçüncü Bölüm

Burası mavi, masmavi bir denizin üzerinde asılı yemyeşil bir bahçenin üzerinde yükselen küçük, demode bir "hilâl". Hepsinin üzerinde de benim balkonum asılı ve balkonumun üzerinde de güzel, çizgili bir tente. Balrengi kumları yalayan dalgalardan başka ses yok. Henry, Anne Thackeray Ritchie'ye böyle yazdı, Osborne Oteli'ndeki balkonunda oturup, önünde uzanan görüntüyü, havaya bir manzara resmi çizen bir ressam gibi tasvir ederek. Öğle yemeğinden sonraki sessiz, uykulu saatti; günün başka bir saati olsa, dalgaların tatlı fışıltısına birkaç ses daha ilave etme gereğini duyabilirdi: kumsalda çocukların hafiften gelen bağırtılarını, tekerlekli kabinlerinden denize dalan yüzücülerin uzaktan gelen çığlıklarını. Ama ağustos olmasına ve Torquay'in ziyaretçilerle dolup taşmasına rağmen, Meadfoot Sands'deki kumsal, asla kalabalık ya da

gürültülü olmuyordu. Belki sıradan tatilciler için şehir merkezinden fazla uzun ve yorucu bir yürüyüş mesafesindeydi ve her halükârda, buraya gelenlerin çoğu limanın, Royal Terrace Bahçeleri'nin ve batıya, Torre Manastırı'na doğru uzanan promenat yerinin eğlencelerini tercih ediyordu. Osborne'un kendisine gelince, Torquay'deki kaliteli otellerin çoğu gibi, hareketli sezonunu zenginlerin ve aristokratların ılımanlığıyla ünlü iklimi için bu sayfiye yerine geldiği kış mevsiminde yaşıyordu. Yılın bu zamanında yarı yarıya boş ve şaşılacak kadar ucuzdu; hâlâ öz saygısına almış olduğu ağır darbenin nekahet döneminde olan bir yazar için huzurlu ve içe ferahlık veren bir sığınaktı.

Önceki yaz, William Norris'in önerisiyle kısa bir süre burada kalmış ve bu yeri pek sevmişti. Demode olabilirdi ama rahattı ve kendine has bir zarafeti vardı. Bath'te ya da Cheltenham'de rastlanması şaşırtıcı olmayacak ama burada, kendi arazisi içinde çarpıcı bir biçimde yalnız duran, beyaz sıvalı, teraslı evlerden oluşmuş Georgia tarzı mükemmel bir hilâl. Sanki bir sokak dolusu şehir evi, bir kuş sürüsü gibi havalanmış, Vane Tepesi'nin üzerinden süzülmüş ve denizin çimenli kıyısında zarif bir yay biçiminde konmuştu. Aslen seçkin bir konut sitesiydi ama daha sonra evlerin bir kısmı birleştirilerek otel haline getirilmiş, biraz fırsatçı bir biçimde buna, Kraliçe'nin Wight Adası'ndaki yazlık konutunun adı verilmişti. Hilâl, arka tarafında ağaçlarla, çoğunlukla İskoç çamlarıyla perdelenip korunmuştu; ayrıca güney Devon'ın bu ılıman, nemli köşesinde, palmiye ağaçları ve başka egzotik bitkiler de yetişiyordu. Daha arkadaysa dik, yoğun yeşillikli tepeler göğe yükseliyor, yaprakların arasından kırmızı damlı villalar ve kıvrımlı araba yolları göze ilişiyordu. Bu dekor belki de Henry'ye, Floransa'nın etrafındaki tepeleri hatırlattığı için o kadar hoşuna gidiyordu. Odaları güneye bakan çok hoş bir süitte kalıyordu; odaların kesintisiz bir deniz manzarası vardı çünkü kumların gerisinde uzanan yol, Osborne'un yumuşak eğimli çimenliğinin altında, görüş alanının dışında kalıyordu. En az bir seksen boyunda, dev gibi bir oda hizmetçisi –Du Maurier'nin düşesleri için modellik yapmış olabilirdi– odaları mükemmel bir düzen içinde tutuyor ve sabahları ona banyosunu hazırlıyordu. Yemekler oldukça düzgün ve yeterliydi; bir İngiliz otelinden daha fazlası beklenemezdi.

Haftalar süren kararsızlıktan sonra, yaz için buraya yerleşmek, son dakikada aklına gelen isabetli bir düşünce olmuştu. İtalya'ya gitmemeye karar vermişti. Fenimore'la ilgili acı dolu hatıraları yeniden uyandırmak ya da nezaketten uzak turist sürüleri tarafından itilip kakılmaya hiç hevesli değildi. Zaten, işlerinin hâlihazırdaki durumuna bakılırsa, böyle bir gezinin masrafını haklı çıkarması zordu. Dolayısıyla mayıs ve haziranda, sezonun her zamanki sıkışık takvimiyle ve kendine ait bazı özel sosyal mesuliyetlerle dikkati dağılmış bir halde, Londra'da oyalanmıştı. Mayıs başında Daudet uzun bir ziyaret yapmak üzere Paris'ten geldi ve Henry, bu muhterem *cher collègue** için zahmete girme zorunluluğu duydu. George Meredith'le buluşmak üzere Dorking'e kadar ona refakat etti ve iki yaşlı adam istasyonun peronunda dokunaklı bir biçimde kucaklaştılar; ikisi de o kadar zayıf düşmüştü ki Henry, birbirlerine kenetlenmiş vaziyette devrilip trenin tekerleklerinin altına yuvarlanacaklarından korktu. Daha sonra Reform'da Daudet'nin şerefine bir yemek verdi; Du Maurier ve Londra'da bir araya toplayabildiği Fransızca konuşan diğer bütün seçkin misafirler buna katıldı. Yemek iyi geçti; ama hadiseye belli bir endişe eşlik ediyordu: çünkü Daudet'nin mesanesine hâkimiyetine güvenilemiyordu –şüphesiz hayatının daha erken dönemlerindeki hovardalığın sonucuydu bu– ve yemek boyunca sık aralıklarla, ana merdivenlerin altındaki tuvalete yapacağı uzun yürüyüşü gerektirmeyecek bir def-i hacet yöntemine ihtiyacı vardı. Özel yemek odasının bir ucunda, bir paravan arkasında lazımlık tedarik edilerek mesele halledildi ve ne zaman şeref misafirinin aniden paravanın arkasına çekilmesi icap etse, grubun geri kalanları, özellikle yüksek sesle ve canlılıkla hep bir ağızdan konuşarak yaşlı yazarın herhangi bir mahcubiyet duymasını engellemiş oluyordu.

Haftalar geçti, haziran yerini ağustosa bıraktı, Londra gittikçe daha havasız, pis kokulu ve tozlu olmaya başladı; ama Henry uzaklaşmak için hâlâ hiçbir plan yapmamıştı. Arkadaşlık edeceği birilerinin olduğu bir yer olması gerekiyordu –aksi halde yalnızlık çeker ve mahzun olurdu– ama aynı zamanda bağımsız olmalı ve çalışmak için zamanı ve mekânı bulmalıydı. Eğer Du Maurier'ler Whitby'ye gidi-

* Fr: Sevgili meslektaş. (ç.n.)

yor olsalardı buranın ikliminin sertliğine yine de göğüs gerebilirdi; ama önceki yaz Emma da Kiki de orada bir hayli hastalandıkları için, bu defa yan çiziyorlardı. Folkestone'a gitmekten bahsediyorlardı; bu da Henry'ye cazip gelmiyordu. Önceki yaz, deniz kenarındaki rutubetli ve esintili evlerinde, Leslie ve Julia Stephen'ın bir çeşit uydu misafiri olarak kalıp rahat ettiği, St. Ives'daki Tregenna Şatosu Oteli'ne tekrar gitmeyi düşündü; ama Julia'nın yakın zamandaki müessif ölümü bu ihtimali ortadan kaldırıyordu. Aile bu yıl her zamanki gibi Cornwall'a gidecek olsa bile, onları kederlerine burnunu sokacak kadar iyi tanımıyordu. Her halükârda, büyüleyici Julia'nın varlığı olmadan ve o sinir bozacak kadar zeki, uzun burunlu genç kızlar, Vanessa ile Virginia, arkasından onunla alay etmek amacıyla –böyle olduğundan şüpheleniyordu– onu dikkatle incelerken, yaslı ve suskun Leslie Stephen'a refakat etmek zorunda kalmak, göze alınacak şey değildi. Ama çağrışım yoluyla, St. Ives ve Stephen'lar ona Norris'i ve Torquay'i düşündürdü; çünkü Norris'i kurgu yazmaya ilk teşvik eden, o sıralar *Cornhill*'in editörü olan Stephen olmuştu ve önceki yaz Henry, St. Ives'a giderken Torquay'de kalmak için yolculuğuna ara vermişti. Bu ilham gelince, kalacak bir yer ayarlanması ricasıyla derhal Osborne'a telgraf çekmiş ve niyetini Norris'e iletmiş, o ise Henry'yi uzun süreliğine görme beklentisinden sevinç duyduğunu beyan etmişti. Odaları temmuzun geri kalanı ve ağustosun tamamı için tutmuştu ve pekâlâ daha uzun bir süre kalabileceğini hatta civarda, kendine ait bir ev bile arayabileceğini düşünüyordu. Bu arada günden güne kendisiyle ve dünyayla daha barışık bir hale geliyordu.

Burada geçen günlerin düzenli ve teskin edici bir ritmi vardı. Sabahlarını işe, yani Ellen Terry'nin ısmarlamış olduğu tek perdelik oyuna hasrediyordu. Tiyatroya tövbe etmek için ettiği yemini bu kadar çabuk bozduğu için kendini biraz aptal hissetse de sonunda bu işin cazibesi, karşı konulmaz hale gelmişti ve Torquay'de vicdanıyla bir uzlaşmaya varmak, Londra'da olacağından daha kolaydı. Kendi kendine; nihayetinde kısacık bir oyunun kendisinin "istemiş" olduğunu ve bunun onu fazla uzun bir süre meşgul etmeyeceğini, son derece itibarlı ve güçlü bir aktrisle doğrudan ve mahremiyet içinde iş yapıyor olacağını ve eğer oyun Terry'nin hoşuna gitmeyecek olursa

onu, kolaylıkla bir kısa hikâyeye dönüştürebileceğini, hiç kimsenin de bundan haberi olmayacağını söylüyordu. Bu muhakeme tarzıyla kendini ikna ettikten sonra, "The House Beautiful" üzerindeki çalışmalarını askıya alıp –ki bu öykü, beklediğinden daha zor çıkmıştı, doğrusu– şimdilik *Mrs. Gracedew* başlığını verdiği komediyi yazmaya başladı. Ellen Terry için tasarlanmış, oyuna adını veren kadın kahraman, oyunun geçtiği, hayali bir Osterley olan, "Summersoft" gibi tarihi İngiliz kır evlerine meraklı, Amerikalı zengin ve endamlı, bir duldu. Tek bir öğleden sonra süresince bu şirin evi, ipotek yoluyla ele geçiren kaba-saba adamdan kurtaracak, meşru sahibine iade edecek ve bu beyefendiyle evlenmeye razı olacak, üstüne üstlük kaba adamın kızının, istikbaldeki izdivacını düzenleyecekti. Kimseyi incitmeyen entrikaları, bir noktada onun, şaşkın şaşkın bakınmakta olan bir grup turiste evi "gezdiren" bir rehbermiş gibi davranmasını icap ettiriyordu; Ellen Terry'nin başarıyla üstesinden geleceğini hayal edebildiği komik bir parçaydı bu. Genel olarak bakıldığında, oyunda kaydetmekte olduğu hızlı ilerlemeden gayet memnundu.

Öğleden sonralarını, yazışmalarını tamamlamak, okumak ve bisiklete binme dersleri almaya ayırıyordu. Kasabadaki bir dükkândan bir bisiklet almıştı ve John Plater adlı bir delikanlı, her gün bir saat ona ders vermeye geliyordu. Tepelerle dolu Torquay, yeni başlayan biri için ideal bir yer değildi; ama kumsalın gerisinde yaklaşık bir buçuk kilometre boyunca uzanan Meadfoot Yolu, engebesiz, düz ve genellikle tenhaydı. Artık bütün bu yol boyunca düşmeden bir aşağı, bir yukarı gidip gelebiliyordu ve bedenindeki mor çürükler sarıya dönmeye başlamıştı. Bel çevresinin bu düzenli egzersizle daha şimdiden incelmeye başladığını fark ederek memnun oluyordu. Bunun akabinde, eğer terlemişse bazen ikinci bir banyo yapıyordu; sonra, beş ile altı arasında, tepeden yukarıya, Norris'in villası "Underbank"e yürüyor ve onunla çay içiyordu.

Günün, buluşmalarına müsait olan tek zamanıydı buydu gerçekten. Zira Norris her sabah golf oynuyor ve her öğleden sonra, iki ile beş saatleri arasında romanlarını yazıyordu; ama bu fırsat yeterliydi. Genellikle on, on beş dakika sonra birbirlerine söyleyecek bir şeyleri kalmıyor ve bundan sonra büyük bir memnuniyetle, uzun, dalgın

bir sessizlik içinde oturuyorlardı. Eğer Norris'in kızı Effie oradaysa, atlar ve avcılık hakkında konuşarak sessiz araları dolduruyordu; ilgi duyduğu başka bir konu yok gibiydi kızın. Otuz üç yaşında, iri, sarışın, kırmızı yanaklı bir genç kadındı; sağlıklı, güçlü kuvvetli İngiliz genç kızlarının timsaliydi adeta. Güzel bir hayvan kadar –aslında, bir at kadar– içgüdüsel ve dikkatsizdi. "The House Beautiful"daki kadın kahramanın, enerjik ama estetiğe karşı duyarsız olan rakibi Mona Brigstock karakterini canlandırırken Effie'yi tahayyül etmek işe yarıyordu. Annesi on beş yıl kadar önce, Norris'in ayrıntılarına girmediği ve Henry'nin de soruşturmadığı koşullarda ölmüş olduğundan, Effie, Norris'in tek çocuğu ve tek yoldaşıydı.

Norris bir sömürge başyargıcının oğluydu; Eton'da ve Inner Temple'de* öğrenim görmüştü. Baro'dan davet almış olsa da hukuk alanında çalışmak gibi bir arzusu yoktu. Bir taşra beyefendisi gibi yaşamayı seçmişti ve seksenlerin ortalarından itibaren, adeta mütevazı bir kazanç getiren ve eğlenceli bir hobiyi seçer gibi, İngiliz asilzadeleri hakkında –özellikle flörtleri, izdivaçları ve vasiyetnameleri hakkında– romanlar yazmayı âdet edindi. Norris bu kitaplardan her sene bir, hatta bazen iki adet süratiyle imal ediyordu. Çok fazla geniş bir kelime dağarıyla yazılmayan, üç ciltlik kitaplardı bunlar ve onun başlıca pazarı olan tedavüllü kütüphane sistemine son derece uygunlardı. Bu romanlar, herhangi bir ayırt edici çeşniden kesinlikle yoksun olmalarıyla hayret uyandıracak şeylerdi. Henry zihninde bunları, hazırlama sürecinde içine çay yaprakları koymanın kazara unutulduğu çaydanlıkta demlenen ve yorum yapmayacak kadar nazik olan ya da aslında çayı sevmeyen insanlara ikram edilen çaylara benzetiyordu. Çaydanlık ve fincanlar kusursuz bir tasarıma sahipti, su tam olarak doğru ısıdaydı ve çaydanlığın ağzından bollukla akıyordu; ama içecek tamamen şeffaftı ve hiçbir tadı yoktu. Ellerinin altında daima bir roman bulundurmayı seven ama okuma sürecinin kendisinden pek hoşlanmayan insanlar içindi bunlar. Onları elinize aldığınız kadar kolaylıkla bırakabiliyordunuz ve bir tanesini bitirdikten beş dakika sonra tek bir kelimesini bile hatırlamıyordunuz. Doğal olarak, bu

* Yargıç ve avukatlar birliği. Bu köklü kurum yüksek hukuk eğitimi de vermekteydi (y.h.n.)

kanaatini hiçbir zaman Norris'in kendisine iletmemişti. Arkadaşlıkları, birbirlerinin çalışmalarını tartışmamak üzerine yapılmış zımni bir anlaşmaya tabiydi. Norris kusursuz bir İngiliz beyefendisiydi –onunla beraber olmayı o kadar dinlendirici yapan da buydu– ve "iş konuşma"ya benzeyebilecek herhangi bir şeyden hoşnutsuz olmak, karakteriyle tamamen uyumluydu. Norris'in, *Guy Domville*'in ilk gecesinin ertesinde, öğle yemeğinden önce mahrem olarak ona söyledikleri, yazıları hakkında Henry'ye açıkça iltifat ettiği tek vesile olmuştu; işte o yüzden bu sözler onu sahiden duygulandırmıştı.

Norris'lerle bir saatini geçirdikten sonra, akşam yemeği için kıyafetini değiştirmek üzere onlardan ayrılıyordu –yaz aylarında bile dindarca riayet edilen bir törendi bu– ve Osborne'da, masasında bir desteğe yaslanmış kitabıyla halinden memnun, tek başına, yemeğini yiyordu. Bir defasında Underbank'te bir akşam yemeği davetini kabul etti; ama yemeğin, üç kişilik bu sohbeti sürdürme kabiliyetlerinin toplamını bile fazlasıyla zorladığını gördü ve bundan sonra mazeret olarak işinin baskısını ileri sürdü. Gerçekten de bazen, akşam yemeğinden sonra bir saat daha çalışıyor, yatak odasına çekilip, kıyıya çarpan dalgaların hafif fısıltısıyla sakinleşerek uykuya dalmadan önce, sabah yazdıklarının üzerinden geçiyor ve düzeltiyordu. Anne Ritchie'ye yazdığı gibi, Osborne'daki ikameti hem verimli hem de tedavi edici oluyordu.

Ritchie'ye zaten bir mektup borçluydu ama onu bu mektubu yazmaya sevk etmiş olan şey, zihninde Norris ile Leslie Stephen arasında kurduğu bağlantıydı; Anne Ritchie, Leslie'nin ilk evliliğinden baldızı oluyordu. Mektubu sonlandırdı, imzaladı ve mühürledi ve postalanmak üzere otelin resepsiyonuna götürdü. Az önce ona, bisiklet eğitmeni olan John Plater'dan, özür dileyerek öğleden sonranın dersini iptal eden bir mesaj gelmişti. Bir an için üzüldü; sonra, sahil yolu boyunca kendi başına bir tur atmayı düşündü. Son çıkışında işi oldukça iyi idare etmişti. Dolayısıyla üzerini değişerek golf pantolonu ve bir Norfolk ceketi giydi, başına yumuşak bir kep aldı ve bisikletini muhafaza edildiği, otelin arkasındaki ahırlardan çıkardı. Diğer konukların pencere ve balkonlarından onu rahatça görebileceği araba girişinde binmeye çalışarak onları eğlendirmektense

bisikletini, otelin arazisinden dışarıya ve Meadfoot Yolu'na kadar yürüttü. Hatalı bir başlangıçtan ve birkaç korkutucu yalpalamadan sonra, bisikleti harekete geçirdi ve kuvvetle pedal çevirmeye başladı.

Tatlı, güneşli bir öğlen sonrasıydı; güneyden gelen hafif bir esinti, Henry'nin havanın içindeki hareketiyle artarak sakalını kıpırdatıyor ve yanaklarını hoşuna giden bir biçimde serinletiyordu. Yürürken hissedilmeyen bu hız dalgasından her zamanki gibi coşku duydu. Birkaç dakika içinde bir kilometreye yakın yol katetmişti. Ne harikulade bir icattı bu! O kadar basit ve o kadar dâhiyaneydi ki. Belli bir momentum verildiğinde, bir insanın iki tekerlek üzerinde sonsuza kadar dengede kalabileceğini fark etmekte insanoğlu neden bu kadar geç kalmıştı? İşin sırrı, momentum ile dengenin birleşimiydi ve burada kurgu sanatıyla bir paralellik kurulabilirdi: momentum, anlatının ileriye doğru sürükleyişiydi, izleyicilerin cevaplarını bilmeyi arzu ettikleri soruların ortaya atılmasıydı ve denge, yapının simetrisiydi, konuyla alakası olmayan şeylerin tasfiye edilmesiydi, zarif çeşitlemeleriyle.

Derin düşüncelerinin bu noktasında, minicik bir çocuk arabası ve arkasından genç bir kadınla küçük bir kız, bir yan sokaktan aniden önüne çıktılar. Kuvvetle fren yaptı, ön tekerleği kilitlenerek yoldaki gevşek çakılların üzerinde kaydı, bisiklet devrildi ve Henry yere yuvarlandı. Kadın ayağa kalkmasına yardım etti; herhalde bir dadıydı bu. Beş yaşlarındaki küçük kız, iyice açılmış gözler ve solgun bir yüzle yolun kenarından seyrediyordu.

"İyi misiniz, efendim?" diye sordu kadın endişeyle.

"Zannederim" dedi Henry, kendini yoklayıp bacaklarını esneterek. Elini sıyırtmıştı –neyse ki sol elini, yazı yazdığı eli değil– ve ertesi gün baldırının ön kısmında taze bir çürük olacaktı; ama bunun dışında bir şeyi yok gibiydi. Bisikletini kaldırdı. Gidon ekseni etrafında hafifçe bükülmüştü ama alet ciddi bir hasara uğramış görünmüyordu.

"Çok dikkatsizlik ettin, Bayan Agatha, arabanı öyle itmekle" diye azarladı dadı küçük kızı. "Beyefendiyi öldürebilirdin."

"Hiç zannetmem" dedi Henry, altdudağı titremekte olan Agatha'yı rahatlatmak için. "Kısmen benim hatamdı. Ön frene basmadan evvel arka freni kullanmayı ihmal ettim." Plater'ın, önemini sık sık anlatmış

olduğu bir dersti bu. "Ama bebek daha fazla zarar görmüş olabilir, korkarım ki" diye ekledi. Çocuk arabası yolda devrilmişti ve oyuncak bebek, bir cürümün kurbanı gibi yüzüstü yayılmış yatıyordu.

"A, buna aldırış etmeyin, efendim" dedi dadı, oyuncak bebeği yerden alıp çocuk arabasını düzelterek. "*Siz* iyi olun da."

"Gayet iyiyim, teşekkür ederim" dedi Henry. "Size iyi günler." Plater, düştükten sonra bisiklete derhal tekrar binmesi için daima ısrar ederdi –"*Yoksa cesaretinizi kaybedersiniz, Bay James*"–, dolayısıyla yiğitçe yeniden bisikletin üzerine çıktı ve pedal çevirerek uzaklaştı.

Bu talihsiz olayı kibre karşı bir uyarı olarak yorumladı; yalnız bisiklete binmekle ilgili kibre değil, aynı zamanda –olay meydana geldiği zaman geliştirmekte olduğu paralelliğin kapsamı genişletilirse– edebi hayatla ilgili olana da. Şimdi adını *Summersoft* olarak değiştirdiği yeni oyunundan çok memnundu; ama ağustosun ortalarında onu Ellen Terry'ye gönderdiğinde, birçok öngörülmeyen engelin ve beklenmeyen direncin oyuna karşı etkili olabileceğini kendine hatırlattı. Bu felsefi tavrı benimsemenin bilgeliği kısa zamanda doğrulandı. Birkaç gün sonra Ellen Terry ona yazarak oyunu beğendiğini ama turne programı daha önceden kararlaştırılmış olduğu ve çok yakında yola çıkacağı için, Amerika'da onu oynayamayacağını bildirdi. Ancak gelecek sene onu sahneleme haklarını edinmeyi arzu ediyordu.

Henry, Ellen Terry'nin oyun hakkındaki kanaatini ve oyunun istikbalini şahsen ve daha ayrıntılı olarak öğrenmek ve hem birtakım diğer işlerle hem de sosyal görevleriyle ilgilenmek için, bir iki hafta kalmak üzere, ay sonunda Londra'ya gitmeye karar verdi. İngiltere'den Amerika'ya dönecek olan ana kız Benedict'lerle buluşmayı ve yola çıkmalarına yardımcı olmayı kabul etmişti. Bunu sırf Fenimore'un anısına hürmeten, hatta kefaret olarak yapıyordu çünkü onlarla beraber olmayı sıkıcı buluyordu. Çok önceden, Hertfordshire'daki yeni kır evlerinde Humphry Ward'ları ziyaret etmek üzere davet edilmişti ve bunu daha fazla ertelerse nezaketsizlik etmiş olurdu. Ayrıca Oxford Meydanı'ndaki yeni adreslerinde Du Maurier'leri ziyaret etmek niyetindeydi; ama tam Torquay'den ayrılacağı gün, onların nihayet birkaç hafta süreli bir tatil yapmaya karar vermiş oldukları

Folkestone'dan, onu orada görmeyi ümit ettiklerini ifade eden bir mektup aldı. Du Maurier pek fazla eğlenmiyordu anlaşılan; sağlığı çok iyi değildi, sinirleri gergindi ve Tree'nin yakında gerçekleşecek olan Trilby yapımı için endişeleniyordu. Henry acele bir cevap göndererek, "gerçekten seninle beraber olduğumda Whitby'ye karşı duyduğuma benzer bir şefkat duyduğum bu tatlı ve huzur verici yere" dönmeden önce "*Carino Kikaccio mio*"ya* kısa bir ziyarette bulunmayı vaat etti. "Gergin ve rahatsız olduğuna gerçekten çok üzüldüm ama bütün bunları değiştireceğiz; hele ben seni bir yakalayayım da. Senin tiyatro işlerini merak ediyordum zaten, bana her şeyi anlatmalısın" diye ilave etti.

Amerika turnesinin hazırlıklarından dolayı zamanı dar olan Ellen Terry, ona bir akşam Halk Eğitim Merkezi'ndeki locasında, ancak çok kısa bir görüşme bahş edebildi; ama *Summersoft* konusunda genel olarak cesaret verici bir biçimde mültefit ve her zamanki gibi, nazik ve cana yakındı. Ertesi gün Henry'ye, "Mücevherin"in hakları için 100 sterlinlik bir çek gönderdi ve döndüğünde oyunu sahnelemek üzere vermiş olduğu sözü yeniledi. "Uzun bir yıl gibi gelecek bana" diye cevapladı Henry, ödemeyi almış olduğunu minnettarlıkla bildirerek. "Ama sanat *uzundur* zaten, heyhat! Her halükârda, Amerikalılar Mücevher'i almayacak olduklarına göre, neler kaybettikleri konusunda şüphelendirerek onlara işkence et lütfen." Zarfı mühürlerken aslında, Ellen Terry'nin oyunu herhangi bir zamanda sahneleyeceğine dair pek bir umudu olmadığını düşündü ve bu düşünceden hiç de üzüntü duymadığını fark ederek oldukça memnun oldu. Belki de nihayet tiyatroyla ilgili emellerden uzaklaşmayı başarmıştı.

Ertesi hafta sonu, Du Maurier'leri görmek üzere verdiği sözü yerine getirmek üzere Folkestone'a gitti. Dünyanın herhangi bir yerine gitmeye paraları yetecekken yaz tatilleri için, neden bu sayfiyeyi seçtikleri bir muammaydı; ama hiçbir zaman maceracı bir çift olmamışlardı ve onlara çekici gelen, muhtemelen bu yerin emniyetli aileladeliğiydi. Leas olarak bilinen ve ziyaretçi çekmek için kapsamlı olarak geliştirilmiş olan kasabanın batısındaki yüksek kayalıklarda,

* İt.: Sevgili Kiki'ciğim. (ç.n.)

mütevazı bir özel otelde üslenmişlerdi. Kasabada, geniş ve son derece uzun bir promenat yolu, yüzlerce metre aşağıdaki çakıllı kumsala inen zikzaklı bir patika, demirden güzel bir bando platformu, üzerinden liman duvarının uzun kolunu görebildiğiniz ve kanalın iki yakası arasında çalışan –bir havuzdaki oyuncak tekneler kadar küçük görünen– buharlı gemilerin girip çıkışını seyredebildiğiniz bir teras vardı.

Henry ve Du Maurier, sohbet ederken çoğu zaman promenat yolunda bir aşağı, bir yukarı geziniyor ya da terasın parmaklığına abanıyorlardı; zira patikadan aşağı, kumsala yürümek, geriye dönerken çok yorucu bir tırmanışı ya da gıcırdayan Sandgate Asansörü'nde huzursuz bir çıkışı icap ettiriyordu. Genellikle yalnız oluyorlardı çünkü Emma, olağanüstü sıcak olan havada, korunaksız ve gölgesiz promenat yolunu rahatsız edici buluyordu. Du Maurier de mektubunda anlattığı gibi keyifsizdi hâlâ ve *Trilby*'nin devam etmekte olan başarısından ve şöhretinden pek fazla haz duymuyordu. Romanın İngiltere ve Amerika'daki toplam satışlarının çeyrek milyona yaklaşmakta olduğunu bildirdi Henry'ye adeta kederle. Chicago halk kütüphanesi sisteminin tarihinde, en çok talep edilen kitap haline gelmişti. New York'taki sahne versiyonu büyük başarı kazanmıştı ve bunun dışında, Birleşik Devletlerin başka yerlerinde, yirmi kadar yapım sahnelenmişti ya da hazırlık halindeydi. Kültür Merkezi'nde Tree'nin yapımı için rezervasyonlar eşi görülmemiş boyutlardaydı. Florida'daki yeni bir kasabaya Trilby adı verilmişti.

"Sevgili Kiki, bu muazzam bir şey" dedi Henry. "Başarın için seni kutlarım."

Du Maurier omuz silkti. "Sadece başarı değil bu... bu bir 'patlama' ve bu fenomende tabii olmayan, garip bir şeyler var, kanaatimce. Neden ben? Thackeray bir patlama yaşamadı... *sen* bir patlama yaşamadın, neden ben Henry?"

"Hiçbir zaman da yaşamayacağım" diye araya girdi Henry.

"Eh, kılık değiştirmiş bir lütuf olabilir bu. Gençken ünlü bir ressam olmayı hayal ederdim... demek istediğim, sahiden ünlü bir ressam, Leighton gibi, diyelim ya da Burne-Jones gibi. Eğer bu gerçekleşseydi, zannederim üstesinden gelebilirdim çünkü kendimi hep bir sanatçı olarak gördüm. Roman yazmak sonradan, görme gü-

cüm azalmaya başladığında aklıma gelen bir şeydi. Tabii bunları elimden geldiği kadar iyi yazdım; ama başarılı bir roman yazarı olmaktansa başarılı bir ressam olmayı tercih ederdim. Ressamlar patlama yaşamazlar." Biraz durakladıktan sonra ekledi: "En azından şimdilik. Geleceğin neler getireceğini kim bilir?"

"Yeni roman nasıl gidiyor?"

"Çok yavaş. Bir patlamanın mahzurlarından bir başkası da bu. Bütün eleştirmenlerin bir dahaki sefer tökezlediğini görmeyi beklediklerini biliyorsun; bu yüzden tekrar tekrar düzeltiyorsun."

"Adı ne olacak?"

"*Soured by Success?** dedi Du Maurier acı bir gülümsemeyle. "Hayır, adı *The Martian*.** İzah etmemi isteme."

Promenat yolunun doğu ucuna ulaşmışlardı; burada kasabanın bir yerlisinin, kan dolaşımını keşfetmiş olan William Harvey'nin heykeli vardı. "İşte insanlık için hepimizden daha fazlasını yapmış ve hiçbir patlama yaşamamış olan bir adam" dedi Du Maurier veciz bir biçimde.

Daha sonra, otelin lobisinde çay içerlerken Henry, *Trilby*'nin yakında gerçekleşecek olan sahne yapımını sordu; Kiki eserin sahibi olarak bununla ilgileniyordu ama uzaktan ve tuhaf bir tarzda; sanki başarılı olmasını ümit ediyor ama ondan biraz utanıyormuş gibi. "Hikâyenin fena halde basitleştirilmiş bir versiyonu korkarım ki ama herhalde öyle olmak zorunda" dedi, kendini savunarak. Tree belli ki yapım konusunda Du Maurier'nin onayını alma endişesindeydi: Ona Potter'ın senaryosunu göstermiş, bunu daha iyi bir hale getirmek için işbirliği yapmaya davet etmiş ve Trilby'yi oynayacak oyuncunun hayati önem taşıyan seçmelerine onu da katmıştı. Du Maurier, ailesi Charles Millar'ın arkadaşı Dorothea Baird adlı az tanınmış bir aktrisi desteklemiş ve Tree biraz direndikten sonra kabul etmişti. Bayan Baird büyük ama biçimli ayaklarına varıncaya kadar, fiziksel olarak bu rol için mükemmel görünüyordu ve seçmelerde son derece başarılı olmuştu; ama şimdi Du Maurier bu seçimin mesuliyetinin ağırlığını hissediyor ve halkın hükmünü endişeyle bekliyordu.

---

* İng.: Başarının Küstürdüğü. (y.h.n.)

** İng.: Marslı. (y.h.n.)

"Aynı *The American*'da Claire Cintré rolü için Elizabeth Robins'i seçtiğimizde benim hissettiğim gibi!" diye haykırdı Henry. "Onu provalarda gördün mü?"

"Hayır, hayır, gitmiyorum" dedi Du Maurier. "Ama Gerald onun çok iyi olduğunu söylüyor. Gerald ağır süvari Dodor'u oynuyor, bilirsin amcasından esinlenmiş bir karakter bu; dolayısıyla rolde zorluk çekmemesi gerek. Ona haftada dört sterlin ödüyorlar ve bunu bir günde harcıyor. Ama ona müsamaha gösteriyorum çünkü beni neler olup bittiğinden haberdar ediyor. Üstelik oyunda bazı düzeltmeler de yaptı."

"Gerald mı yaptı?" Henry şaşırmıştı.

"Evet. Gerçi Tree, bunları kendisi düşünmüş gibi gösteriyor."

"Bence oğlun tiyatroda büyük işler başaracak, Kiki."

"Bence de öyle" dedi Du Maurier gülümseyerek.

Trilby'nin açılışı bir hafta sonra Manchester'da yapılacak ve Londra'ya getirilmeden önce taşrada kısa bir turne yapacaktı. Du Maurier, Manchester'daki ilk geceye gitmeyeceğini ama oyunu görmek ve kendisine bilgi vermek üzere Charles'ı göndereceğini söyledi. "Nasıl uzak durabiliyorsun, şaşıyorum" dedi Henry. "Ben yapamazdım, bunu biliyorum."

"O sıkıntıya katlanamam. Londra'daki açılışa gitmem gerekecek, bu kadarıyla başa çıkmak bana yeter de artar bile. Seni orada görürüz, ümit ederim; senin için yer ayırtayım mı? Ekimin 30'unda."

"Çok naziksin, Kiki; ama o zamana kadar Londra'ya dönmüş olacağımdan emin değilim" dedi Henry aceleyle. "De Vere Bahçeleri'ndeki daireye elektrik çekilirken Torquay'de kalmaya devam edeceğim." Bu doğruydu; kendisi yokken evde tadilat yaptırmaya karar vermiş –çoktandır yapılması gereken bir şeydi bu– ve aynı zamanda elektrik tesisatı kurulmasının maliyetini paylaşmak için ev sahibinden gelen avantajlı bir teklifi kabul etmişti. Ancak hiçbir koşulda, *Trilby*'nin Londra'daki prömiyerine katılmayı düşünmezdi. Muhtemelen son derece başarılı olacaktı ve Du Maurier şüphesiz sonundaki coşkulu alkışları paylaşmak üzere sahneye davet edilecekti. Bunun *Guy Domville*'in ilk gecesiyle ve kendisinin başına gelen utanç verici olayla oluşturacağı tezat, dayanamayacağı kadar acı

olurdu. Du Maurier'nin kitabından kazanmakta olduğunu tahmin ettiği para miktarı karşısındaki kıskançlığını gizlemek yeterince zordu. Çeyrek milyon nüsha! Torquay'e döndüğünde Gosse'a, Du Maurier'nin keyifsiz olduğunu yazdı, "akan onca altının şıngırtısına –ne diyorum ben, 'şıngırtısı'ymış, sağır edici gümbürtüsüne– rağmen. Döndüğümde kendimi her zamankinden daha başarısız hissediyordum."

Vakti geldiğinde Du Maurier'den, damadının bildirdiğine göre Manchester'daki prömiyerin tam bir zafer olduğuna dair haber aldı. Tree seyircileri ipnotize etmiş, Dorothea Baird onları büyülemişti ve Londra için kehanetler çok ümit vericiydi. Yazıyla coşkulu bir tepki göstermek, şahsen olduğundan daha kolaydı. "Son derecede yürekten ve coşkunlukla sevinç duyuyorum, sevgili Kiki" diye yazdı ona, Osborne'daki çalışma masasında kendine hâkim bir biçimde otururak. "Ve el çırpıyorum, İspanyol dansları yapıyorum, *je me livre à toutes les extravagances de la joie la plus folle.** *Allons*** her şey tam da olması gerektiği gibi." Ama Londra'daki ilk geceye katılamamayı garantiye almak için, Jonathan Sturges'ı ekim sonunda bir haftalığına Torquay'e gelip Osborne'da kalmaya davet etti.

Summersoft soğuk depoya kaldırılmış olduğundan, şimdi başlığını *"The Old Things"* [Eski Şeyler] olarak değiştirdiği "The House Beautiful" üzerinde yeniden çalışmaya başladı; ama biraz endişeliydi. Konusunun potansiyeline ya da formunun zarafetine inancı olmadığından değil. Sorun, hikâyenin uzadıkça uzaması ama bir türlü sonucuna yaklaşmamasıydı. Başlangıçta onu Atlantic'in editörü olan Scudder'a teklif etmişti, derginin memnuniyet veren bir biçimde sipariş etmeyi önermiş olduğu, her birinin yaklaşık on bin kelime olması istenen üç kısa hikâyeden birisi olarak. Ama "senaryo"su bile kısa sürede bu sınırı aşmıştı ve Scudder ilave olarak bir 5.000 kelimeye daha razı oluncaya kadar, metın 25.000 kelimeyi bulmuştu. Kısa, hatta orta uzunlukta bir romana dönüşme tehlikesi arz ettiği aşikârdı. Onu bir kenara bıraktı ve "The Awkward Age" [Sıkıntılı Çağ] adlı, Londra'nın yozlaşmış toplum ortamlarından birinde, "sosyeteye tak-

* Fr.: Kendimi çılgınca bir sevincin bütün taşkınlıklarına teslim ediyorum (ç.n.)
** Fr.: Haydi. (ç.n.)

dim edilen" genç kızlar hakkında başka bir hikâyeye başladı; ama kısa zamanda bu da uzun bir romanın ritmine ve kapsamına ulaştı. *Onu* da bir kenara bıraktı ve Scudder'ı mutlu etmek için çaresizlik içinde ona aceleyle "Glasses" [Bardaklar] adlı hafif sıklet bir hikâye gönderdi, sonra editörün tefrika olarak almaya niyetlendiği *"The Old Things"*e geri döndü.

Pastırma yazı ekimde de devam etti. Sedef gibi narin bir buğu, sabahın erken saatlerinde tepeleri sarıyor ama sıcakla beraber öğlene kadar yok oluyor ve berrak, mavi bir gökyüzü ortaya çıkıyor, geceleriyse ayın yansıması, sakin denize gümüş bir yol çiziyordu. Biraz da esef ederek bisiklete binmeyi bıraktı: Civardaki tepeler ona göre fazla dikti ve Meadfoot Yolu'nda bir aşağı, bir yukarı gitmekten sıkılmıştı. Egzersiz olarak yürüyordu ve bir gün yine küçük Agatha'yla karşılaştı; yanında gene dadısı vardı ve az önce beşinci doğum günü için ona verilmiş olan, kayışla bağlı bir köpek yavrusunu takip ediyordu. Henry, kaza yüzünden kötü duygular beslemediğini göstermek için durdu ve bir süre köpek bakımı hakkında sohbet etti. Smith'lerin bakmakta olduğu Tosca'yı özlemişti; hayvanı dairenin elektriklendirilmesinin sebep olacağı gürültüye ve karışıklığa katlanmaya terk etmiş olduğu için biraz suçluluk duyuyordu.

Jonathan Sturges oraya geldiğinde hava hâlâ güzelliğini koruyordu. Herzamanki gibi sakatlığına tahammül ediş tarzındaki cesaret ve beceri, bastonlarının üzerinde çeviklikle etrafta hoplaması, insanın bencilce hoşnutsuzluklarına bir tekdır oluşturuyordu; ama her zamankinden daha melankolikti. Anlaşılan Fransa'da bir kadına âşık olmuş ve mümkün olan en nazik ama gene de daha az yaralayıcı olmayan bir biçimde reddedilmişti. Bu konuda yapılabilecek ya da söylenebilecek kesinlikle hiçbir şey yoktu. Yapılacak tek şey, genel olarak şefkat ve teselli sunmaktı, sessiz bir tokalaşma gibi. Sturges'ın ağzından sadece bir defa küskünlüğe benzer bir ifade kaçtı; o bile son derece kapalı ve dolaylı bir biçimde. Bir akşam yemekten önce, Norris'in bahçesinde oturmuş, sigara içip gökte günbatımının değişen renklerini seyrederlerken bir buçuk yıl önce, Whistler'ın Paris'teki bahçesinde William Howells'le karşılaşışını anlatıyordu. Konukların ve ortamın göz kamaştırıcılığı ve zarafeti Howells'ın çok hoşuna gitmişti, hiç ayrılmak

istemiyordu özellikle de babasının ölümü dolayısıyla vaktinden önce Paris'ti terk edip Amerika'ya döneceği için. Sohbetleri esnasında aniden sanki kâhince bir iç görüye kapılmış ve elini Sturges'ın omzuna koyarak, şuna benzer bir şeyler söylemişti: "Gençsiniz, gençsiniz; buna sevinin ve *yaşayın*. Olabildiğince yaşayın, bunu yapmamak hatadır. Ne yaptığınız o kadar önemli değil ama yaşayın. Burası her şeyi anlamama sebep oluyor. Şimdi görüyorum. Ben böyle yapmadım ve artık yaşlıyım. Artık çok geç. Hayat yanımdan geçip gitti. Sizin vaktiniz var. Yaşayın!" Bu nutku aktardıktan sonra Sturges, sigarasını topuğuyla ezdi ve istihzayla ilave etti: "Bana 'yaşayın!' demek iyi, hoş da bunlar olmadan bir metre gidemiyorsanız, o kadar kolay değil." Koltuğuna dayalı duran iki bastonu yakaladı ve onları kırpılmış ve işe yaramayan kanatlar gibi bezgince havaya kaldırdı.

Howells'ın sözleri düşüncesizce gibi görünüyordu tabii ama Henry'nin eski arkadaşı, besbelli hayatın parmaklarının arasından kayıp gitmesine izin vermiş olma duygusuyla öyle yanıp tutuşuyordu ki hitap etmekte olduğu genç adamın çıkmazını düşünmemişti. Bu anekdotun dokunaklılığı Henry'yi derinden etkilemişti ve belki de Howells'ın yaşına daha yakın olduğu için kendini –bu sahneyi paylaşanlardan daha genç olanından ziyade– onunla özdeşleştirdi. Çünkü bu olay büyük bir hızla, zihninde bir sahne oluşturmuştu: Paris'te yüksek duvarlı eski bir bahçe, hanımların eteklerinin çimlerin üzerindeki hışırtısı, kaliteli porselenlerin ve cam eşyanın çıngırtısı, puroların rayihası ve parlak, zekice, medeni konuşmalar ve bunlan seyreden, açlıkla, geç açılmış bir iştahla hepsini içine çeken, saçları ağarmış, orta yaşlı Amerikalı. Kesinlikle bir *sujet de roman*'dı* bu. Onu buraya getiren neydi –Howells'ı değil elbette, hayalinde derhal belli belirsiz kıpırdanmaya başlayan kurgusal kahramanı– ve ruhunu araştırdığı bu sözlere ne sebep olmuştu? Ertesi sabah anekdotu not defterine kaydetti, bu tohumdan yetişebilecek kurgusal hikâyenin deneme mahiyetindeki bir taslağıyla birlikte.

Bu kaydın tarihi 31 Ekim'di. Devon'daki uzun misafirliği sona ermekteydi; ertesi gün, hiç de iyi olmayan ve bir mütehassısa görünmesi gereken Sturges'ı Londra'ya geri götürecekti. Osborne'da geçirdiği

* Fr.: Roman konusu. (ç.n.)

zamandan büyük keyif almış ama yörede kendine ait bir ev aramak için hiçbir çaba göstermemişti. Burası çok hoş olmakla birlikte, Londra'dan hayli uzak ve bisikletle keşfedilemeyecek kadar engebeliydi. Taşradaki ideal sığınağını, gelecek yaz başka yerde aramalıydı.

Londra'ya dönmek, beklediği kadar nahoş olmadı. Sahibini yeniden gördüğünde Tosca'nın coşkunluğu memnuniyet vericiydi ve yeni elektrik ışıklarının altında De Vere Bahçeleri'ndeki tekrar dekore edilmiş odaların parlak görünümü, günlerin kısalışını ve havadaki kirliliği hatırı sayılır ölçüde telafi ediyordu. İlk ziyaretlerinden birini, Du Maurier'lerin Oxford Meydanı 17 Numara'daki yeni evlerine yaptı; burası da elektrik ışığına kavuşmuştu ama kendi evine kıyasla oldukça loş görünüyordu. Emma'dan öğrendiğine göre Kiki başta, özellikle gözleri zayıf olduğu için, elektrikten büyük haz duymuş ve evi neredeyse göz kamaştırıcı bir parlaklıkta aydınlatmıştı, ta ki ilk fatura gelinceye kadar; bundan sonra, *Trilby*'den akmakta olan bütün paraya rağmen avizelerden birkaçını kapattırmıştı. İyi teçhiz edilmiş ve sağlam bir şehir eviydi bu ve konfor açısından şüphesiz New Grove Evi'nden üstündü –oranın hiçbir zaman doğru dürüst bir banyosu bile olmamıştı– ama karakterden yoksundu. Kiki de Emma da bu evin içinde tam anlamıyla rahat değil gibiydiler; Hampstead'den getirmiş oldukları aşina mobilyalar da eski püskü ve eğreti görünüyordu. Hampstead'de evin merkezi stüdyoydu; çalışmak için olduğu kadar müzik çalmak, okumak ve misafir ağırlamak için kullanılan bir odaydı bu. Oxford Meydanı'nda daha çok oda vardı, burjuva tarzında her biri ayrı bir işleve adanmıştı ve Kiki ile Emma, günün saatine göre vazifeşinas bir biçimde, birinden diğerine dolanıyor ama hiçbirinde gerçekten rahat görünmüyorlardı.

Beerbohm Tree'nin *Trilby* prodüksiyonu şehrin dilindeydi. Dorothea Baird bir gecede yıldız olmuştu ve bütün eleştirmenler, Svengali rolünde Tree'nin performansını alkışlamışlardı; tek istisna vardı: oyunu basit ve melodram havasında bularak aleyhinde hüküm veren George Bernard Shaw. Henry açısından, o yılın daha önceki bir döneminde Shaw'un Du Maurier ile yaptığı sohbetin ışığında, özellikle ilginçti bu durum. Ancak Shaw'un muhalif kanaatinin, Henry'nin

Halk Eğitim Merkezi'ndeki bilet talebi üzerinde hiçbir etkisi olmamıştı. "Bu konuda yardımını rica edebilirim, Kiki" dedi dostuna.

"Sen söyle, yeter. Acele etmeye lüzum yok, Tree gösterimin bir yıl devam edeceğini tahmin ediyor" dedi Du Maurier, artık âdeti haline gelmekte olan şaşkın yorgunluk edasıyla. Anlaşılan *Trilby* patlamasının sonu gelecek gibi değildi. Kraliyet ailesi bile bu modaya kapılmıştı: gösterinin ilk gecesi Galler Prensi ve Prensesi'nin varlığıyla şereflendirilmiş, Du Maurier Kraliyet Locası'na davet edilmiş ve onlara takdim edilmişti.

"Oyun hoşlarına gitti mi?" diye sordu Henry.

"Prenses, Dorothea Baird'in çıplak ayaklı olmasından pek hoşlanmadığını söyledi; bu da kitabı okumamış olduğunu gösteriyor."

"İngiltere'de onu okumayan tek insan olmalı, o halde" dedi Henry. "Başka ne söylediler?"

"Başka bir şey hatırlayamıyorum" dedi Du Maurier. "O akşam pek kendimde değildim."

"Hastaydın, Kiki" dedi Emma, "ve aslında sıkıca örtünerek yatıyor olmalıydın" dedi Henry'ye dönerek. "Ama o çabayı gösterdi çünkü aksi takdirde insanlar çok sukutu hayale uğrayacaklardı."

"Peki, kapanış konuşması yaptın mı?" diye sordu Henry.

"Yaptım ama onu da hatırlayamıyorum."

"Çok güzel bir konuşma yaptı" dedi Emma sadakatle. "Dorothea Baird'e iltifat etti, Bay Tree'ye teşekkür etti, Gerald hakkında bir espri yaptı ve herkes gülüp alkışladı."

"Ya Gerald, o nasıl?" diye sordu Henry.

"Çok eğleniyor" dedi Du Maurier, gülümseyerek. "Ve bir gün Tree'nin hasta düşmesi için dua ediyor ki boş kalan yere kendisi adım atabilsin. 'Ama bu tür bir şans insanın başına sadece bir defa gelir' dedim ona." Gerald'ın, John Hare'in başrol oynadığı, Garrick'teki *The Old Jew*'da garson rolünde olduğu ilk tiyatro deneyiminde gösterdiği, daha şimdiden efsane olmuş bir becerisinden söz ediyordu. Gerald, Hare'in performansını o kadar yakından izlemişti ve replikleriyle o kadar aşinaydı ki Hare aniden hastalanınca, aynı gece rolü üstlenebilmişti. Oğlunun *Trilby*'de bir rolü olması, oyunla ilgili olarak Du Maurier'ye gerçekten zevk veren tek şey gibiydi. Hâlâ *The Martian*'la

uğraşıp duruyor ve artık neredeyse kör olmasına rağmen, *Punch* için hâlâ çizmeye devam ediyor, ne yaptığını görebilmek için çok büyük ölçekte çalışıyordu. Tesadüfen, bu buluşmadan hemen sonra, uzun bir zaman içindeki en iyi karikatürlerinden birini üretti. Gölgeleme biraz kabaydı ve figürlerin çizimi incelikten yoksundu; ama kompozisyon güçlü ve şaka iyiydi. "Hakiki Tevazu" başlıklı bu karikatür, piskoposu ve onun ailesiyle kahvaltı etmekte olan aşırı nazik, herkesi memnun etmeye hevesli genç bir rahip yardımcısını resmediyordu. Altyazı şöyleydi: *Pek Muhterem Ev Sahibi.* "Korkarım yumurtanız bozuk, Bay Jones!"* *Rahip Yardımcısı.* "Yo hayır, lordum, sizi temin ederim! Bazı kısımları mükemmel!"

Henry artık *Punch* "almıyordu" –yıllardır da almamıştı– ve yayını kulübünde ya da arkadaşlarının evlerinde gördükçe göz atıyordu. Karikatürü ona, Torquay'den döndükten kısa bir süre sonra, Westminster'daki küçük evlerinde Edward Warren ve güzel karısı Margaret'la yemek yerken gösterdi ev sahibi, birlikte buna gülüştüler. Bu çifti çok seviyordu ve ilk çocuklarının vaftiz babasıydı; böylelikle tanışmalarına sebep olan vaftiz zincirini tekrarlamış oluyordu. Warren mimarlık kariyerinde başarılıydı, aynı zamanda sanatçı yönü de vardı. Oturma odasının duvarına asılı garip, eski bir binanın sulu boya kalemiyle son zamanlarda yapılmış olan resmi, Henry'nin özellikle dikkatini çekti. Bina taş detaylı kırmızı tuğladandı ve birinci katında, önü kavisli, büyük, gösterişli bir penceresi, öte yandan zemin katında, bir ahırda ya da bir samanlıkta görebileceğiniz türden basit bir tahta kapısı vardı. "Bu çok hoş" dedi. "Ne binası bu?"

"Rye'da, Lamb Evi'nin Bahçe Odası" dedi Warren. "Bir tür Georgia tarzı kameriye diyebiliriz herhalde. Evin kendisi biraz daha eski ve muhtemelen Rye'daki en güzel ev." O yazı Rye'ın hemen dışında, Playden'daki bir kulübede geçirmişlerdi ve Doğu Sussex'in bu köşesine hayran kalmışlardı. Hatta Henry'ye yazarak gelip oranın cazibelerini tatması için ısrar etmişlerdi; ama Osborne'da rahatça yerleşmiş olan Henry, nezaketle karşı koymuştu. Oysa şimdi, yemek esnasında, gelecek senenin yaz aylarında sığınacak tenha bir yer arayışında

* İngilizce'de bozuk yumurta, ciğeri beş para etmez kimse anlamında bir deyimdir. (ç.n)

olacağını izah ederek, coşkulu tasvirlerini daha büyük bir dikkatle dinledi.

"Playden'da Blomfield'in kulübesi tam sana göre olur" dedi Warren ve Henry genç dostunu dinledikçe daha da cazip görünmeye başladı oralar. Reginald Blomfield, Edward'ın arkadaşı ve saygı duyulan bir mimardı. Rye'ı ve Romney Bataklıkları'nı yukarıdan gören Point Tepesi adlı bir mevkide birkaç özel ev inşa ediyordu ve orada kendine ait bir yazlık yeri de vardı; Edward Blomfield'in burayı yaz başlarında Henry'ye ucuza kiralamaya gayet istekli olacağını düşünüyordu.

"Peki, Romney Bataklıkları'nın içinden geçen yollar var mı; bisiklete binilebilecek yollar?"

"Kesinlikle! Kilometrelerce devam eden düz yollar ve keşfedilecek harikulade eski kiliseleri olan sevimli köyler."

"Tam da aradığım yer gibi görünüyor" dedi Henry; Warren onun adına araştırma yapmaya söz verdi.

Yemeğin sonunda Margaret, şaraplarını bitirmek üzere onları sofrada baş başa bıraktı ve bebeğinin uyuyup uyumadığını kontrol etmeye üst kata gitti. Warren Henry'ye neler yazmakta olduğunu sordu. Henry, neyse ki *Atlantic*'in tefrika olarak almayı kabul etmiş olduğu ve yılın sonuna kadar bitirmeyi ümit ettiği *The Old Things*'den bahsetti. "Peki, başka oyun yazacak mısın?" diye sordu Warren. "Geçen ocaktaki o berbat deneyimin seni soğutmadığını ümit ederim."

Henry *Summersoft*'la ilgili olarak kendi kendine empoze ettiği gizlilik yeminini bozmakta bir an için tereddüt etti; ama güzel yemekler, şarap ve sırtına vuran şömine ateşinin sıcaklığıyla gevşemişti ve dünyada hiç olmazsa *bir* kişinin, Ellen Terry'nin ona bir oyun ısmarladığını ve bu görevi Terry'yi tatmin eden bir biçimde tamamlamış olduğunu bilmesini deli gibi istiyordu. Hiçbir sırdaş Warren'dan daha güvenilir ve ketum olamazdı. "Peki, senden başka kimsenin kesinlikle bilmemesi şartıyla..." diye başladı ve oyunun tarihçesini ve gelecek sene sahnelenmesi beklentisini kısaca anlattı.

Warren etkilenmiş ve çok sevinmişti. "Bu harikulade, James! Eleştirmenlerine ne muhteşem bir mukabele!"

"Tabii sahneye hiç ulaşmayabilir de" dedi Henry. "Tiyatro dünyasındaki vaatlere güvenmemeyi öğrendim."

"Öyle bile olsa, *Guy Domville*'e hayran olanların yalnızca dostların olmadığını ispat ediyor bu" dedi Warren. "Ellen Terry onu gördüğünde gerçekten etkilenmiş olmalı, paradinin hoyrat davranışlarına rağmen."

"Bu sahiden o zaman, hezimetten saklanacak küçük, güven verici bir düşünce olmuştu."

"Gerçekten çok iyi bir oyundu, biliyorsun, Henry" dedi Warren nezaketle. "Onunla gurur duymalısın."

Bir dakika bu söze vereceği cevap üzerinde düşündü. "Bazı kısımları iyiydi, diyelim" dedi. "Rahip yardımcısının yumurtası gibi." Warren'ın, onun neye atıf yaptığını anlaması bir dakika daha sürdü; sonra başını geriye atarak kahkahalarla güldü. Kendi nüktesinden memnun kalan Henry de ona katıldı. Daha sonra, eve yürürken, bu neşeli dakikaları hatırladığında, eğer *Guy Domville*'le ilgili bir şaka yapabiliyorsa, o halde onun başarısızlığının ruhunda açtığı yara nihayet iyileşmiş olmalı diye geçti aklından.

On Dördüncü Bölüm

Ertesi yıl, 1896 ilkbaharı sonlarında Henry, Blomfield'lerin Playden'daki kulübesine taşındı; üç aylığına, çok makul bir fiyata kiralamıştı burayı. Hem manzara hem de hoşluk bakımından Osborne'dakinden bile üstün olan durumundan son derece memnundu. Kulübe, Point Tepesi'nin kenarına tünemişti; Romney Bataklıkları'nın ufki düzlüğünden aniden yükselen ve birkaç kilometre ötedeki denize bakan bir kayalıktı burası. Birçok saatini geçirdiği ve olağanın dışında güzel olan havadan dolayı çoğu zaman, akşam yemeklerini bile yediği terastan, bir İtalyan ya da Flaman üstadın elinden çıkmış olabilecek bir manzaranın keyfini sürüyordu. Sağ tarafında, çevresindeki eski sur, koni biçimindeki dış hatları ve üzerinde ortaçağdan kalma kilise kulesiyle Rye kasabası, eski dini resimlerin arka planla-

rındaki, çoğu zaman insanın gözünü öndeki ıstırap ve mucize görüntülerinden uzaklaştırıp kendine çeken pitoresk dağ kasabalarını andırıyordu. Hemen aşağısında, Rother Nehri tembel tembel denize doğru kıvrılıyor ve sol tarafında, aslında koyunların ve sığırların otladığı bereketli birer otlak olan bataklıklar, ağaç kümeleri ve arada sırada bir çan kulesiyle noktalanmış buğulu bir enginlik halinde uzanıyordu. Çok eskiden, ortaçağlarda, bu toprakların çoğu denizin altındayken, Rye zengin bir limandı. Ama deniz çekilmiş, geri dönüşünü önlemek için bentler inşa edilmiş ve bataklıklar kurutulmuştu. Denize yalnız dar bir kanalla bağlı kalan Rye, kuruyan diğer Cinque Limanları'ndan* (toplu olarak böyle biliniyorlardı), ikisiyle Winchelsea ve Eski Romney ile aynı kadere mahkûm olmuşlardı. Ama ticari önemlerinin azalması onları ve bütün bölgeyi Endüstri Devrimi'nin çirkinleşmelerinden büyük ölçüde korumuş, güney İngiltere'nin bu köşesini bir tür tarihi ve coğrafi aykırılık, yalnız yerli halkının ve dışarıdan gelip zaman zaman burada yaşayanlardan oluşan küçük bir kardeşlik cemiyetinin bildiği keyifli bir sır haline getirmişti. Mesela Ellen Terry'nin Winchelsea'de bir kulübesi vardı.

Blomfield kulübesi mütevazı bir bungalovdu ama Henry'nin ihtiyaçlarını karşılayacak kadar genişti ve yerli hizmetkârlar ona iyi bakıyorlardı. Kendisine arkadaşlık etsin diye Tosca'yı ve bir kadın arkadaşının hediyesi olan güzel ötüşlü kanaryayı, kafes içinde yanında getirmişti. Bisikletini de getirmişti ve öğleden sonraları bununla Romney kasabalarını ve köylerini keşfediyordu. Sabahlarını her zamanki gibi işe hasrediyordu. Nisanda *Atlantic*'te çıkmaya başlayan *The Old Things*'in son rötuşlarını yaptı –sonuç olarak yaklaşık 75.000 kelimeyi bulmuştu– ve *Illustrated London News* için *The Other House* [Öteki Ev] adlı, bir çocuğun kıskanç bir kadın tarafından öldürülmesi hakkındaki sahnelenmemiş oyununu temel alan, daha kısa başka bir tefrika üzerinde çalışmaya başladı. Daha önce böyle popüler bir dergi için hiç yazmamıştı; cinayet üzerine de hiç yazmamıştı. Çalışmaları arasında "sansasyonel bir roman"a en yakın olan şeydi bu herhalde. Ama iyi para getiriyor ve fazla çaba gerektirmiyordu. Henry oyunun orijinal dramatik yapısını yakından takip ediyor ve sadece

* Fr.: Beş; aynı tipte beş liman olduğu anlaşılıyor. (ç.n.)

ilave diyaloglar ve sahne dekoru tasvirleriyle genişletiyordu. Yazarlık kariyeri konusunda, William'ın en sevdiği kelimelerden biri kullanılacak olursa, pragmatik olmaya başlıyordu. Eğer tiyatrodan para kazanamıyorsa, kazanabileceği yerden kazanmalıydı.

Rye'da gezintiler yapmayı seviyordu –buranın parke taşı döşeli dik ve dar sokakları bisiklete binmeye elverişli değildi– kitapçılara girip yayınlara bakınmayı, hediyelik eşya dükkânlarındaki parçalara fiyat biçmeyi, Ypres Kulesi'nin surlarında dolaşmayı ve kilisenin avlusunda, mezar taşlarının üzerindeki yazıları okumayı seviyordu. St. Mary, birçok ilaveler yapılmış ve restore edilmiş bir Norman kilisesiydi; buranın Gotik payandaları, saat başlarında harekete geçen mekanik figürleri olan, on sekizinci yüzyıldan kalma bir duvar saati ve son zamanlarda tesis edilmiş, Burne-Jones'un tasarladığı ve Morris'in imal ettiği, İsa'nın doğumunu temsil eden oldukça güzel bir penceresi vardı. Kare biçimli kulesinin korkuluğundan otuz kilometre ilerisi görülebiliyordu. Kilise kadim mezarların serpiştirildiği, dört tarafından tahta kaplamalı tuhaf küçük kulübelerle kuşatılmış bir avlusunun ortasında yer alıyordu. Bir gün Henry, bu meydandan West Sokağı'na doğru gezinirken, Edward Warren'ın çizmiş olduğu Bahçe Odası'nın belirgin şeklini küçük bir haz ürpertisiyle fark etti. Dik bir yokuş halinde High Sokağı'na inen ve aralarında otlar büyüyen parke taşlarla döşeli yolda, dik bir açıyla Lamb Evi'ne bağlanıyordu. Ana evin mimarisi bahçedeki uzantısından daha basitti ama göze çok hoş görünüyordu: kırmızı tuğla duvarları, sürmeli yedi penceresi, pirinçten güzel bir tokmağın süslediği zarif, gölgelikli bir ön kapısı ve kaldırıma inen üç taş basamağı ile bir İngiliz beyefendisine yaraşır sağlam, sade bir konuttu. Son derece çekici bir evdi ve Henry onu derhal ve şiddetle arzu etti. Bir süre sokakta oyalandı ve zemin kat pencerelerinin birinden içerisini arsızca gözetledi; ama duvar kâğıdı kaplı, sıcacık bir salonun bir köşesinden başka bir şey göremedi. En yakın dükkân olan bir hırdavatçıda, Lamb Evi'nin kiraya verilmesinin muhtemel olup olmadığını soruşturdu ve ümit kırıcı bir cevap aldı. Evin sahibi, emekli bir bankacı ve Rye'ın önceki belediye başkanı olan Bay Francis Belligham adlı biriydi; karısı ve oğluyla burada oturuyordu ve tahminlere göre ebeveyni öldüğü zaman orayı oğul devralacaktı.

Henry hayal kırıklığına uğramıştı; yine de hırdavatçıya adını ve adresini bıraktı ve eğer gelecekte ev beklenmedik bir biçimde kiraya verilecek olursa haberdar edilmeyi istirham etti.

Point Tepesi'ndeki kulübenin kira sözleşmesi temmuz sonunda bitti ve Henry'nin bunu uzatması mümkün olmadı; çünkü Blomfield'ler yazın geri kalanını orada geçireceklerdi. Bu bölgeyi o kadar çok seviyordu ve yazın en sıcak ve nemli günlerinde Londra'ya dönmeye o kadar isteksizdi ki, Rye'da kiralayacak başka bir yer aradı ve şansına, kilisenin yakınlarında, Eski Papaz Evi olarak bilinen bir evin kiralık olduğunu keşfetti. Burası Blomfield'lerin kulübesinden daha köhneydi, üstelik diğerinin modern su tesisatından yoksundu; ama daha genişti ve aynı manzaranın bir bölümünü görebildiğiniz ve başınızın üzerinde daireler çizerek bağrışan martılara bakabildiğiniz küçük bir arka bahçesi vardı. Burada, büyüyerek bir roman oluşturma potansiyelini gösteren yeni bir hikâye üzerinde çalışmaya başladı; zina içindeki ebeveyninin ve onun sevgililerinin kurbanı, şahidi ve piyonu haline gelen Maisie adında küçük bir kız hakkındaydı bu ve bozuk ahlaklı bir yetişkinler dünyasını, duyarlı ama masum bir bilincin gözünden sunarken göstermesi gereken teknik hüner, Henry'ye garip bir biçimde büyüleyici geliyordu.

Ev işlerini yürütsünler diye ve yokluğunda mütevazı içkilerine endişe verici tecavüzlerde bulunmuş olan Smith'i daha yakından takip edebilmek için, Smith'leri De Vere Bahçeleri'nden oraya getirdi. Adamın daimi olarak hafifçe sarhoş olduğundan şüpheleniyordu; ama onu suçlamak zordu zira bu belirtileri mesleki tavrının alışılmış aşırılıkları arkasında ustalıkla gizliyor, yemek masasının etrafında fırıl fırıl dönüyor ve pike yapıyor, bir sihirbaz gibi havadan tabaklar ve sürahiler hâsıl ediyor ya da efendisiyle misafirleri yiyip içerken büfenin yanında, donuk gözler ve kayıtsız bir ifadeyle hazır olda duruyordu. Winchelsea'de akrabalarıyla kalan ve Henry'nin çalışmalarına duyduğunu iddia ettiği hayranlığa dayanarak onunla tanışmayı isteyen biri; ortadan ayrılmış sarı saçlı, ince, uzun boylu genç bir adam olan, Ford Madox Hueffer adlı bir yazar, bir gün öğle yemeğine gelmişti. Fakat Smith'in kendine has servis tarzından, her bir tabağı masaya koymadan önce disk atar gibi arkasından savurarak hizmet

ettiği kişinin en üst yelek düğmesinin sadece birkaç santim önünde durduruşundan o kadar rahatsız olmuştu ki Henry, adamı alenen paylamış ama bu hiçbir şeyi değiştirmemişti. Smith'in kayıtsız duruşu, şu mesajı iletiyor gibiydi:Eğer kontun uşağının size hizmet etmesini istiyorsanız, bir miktar eksantrikliğe katlanmak zorundasınız. Hueffer, Rafael öncesi grubun saygın üyelerinden biri olan ve Du Maurier'nin *Punch*'ta, "Camelot Destanı"nın parodili çizimlerinde ve komik mısralarında zekice hicvetmiş olduğu ressam Ford Madox Brown'un torunuydu. Henry o zaman bu parçadan o kadar hoşlanmıştı ki birçok bölümünü hafızasına kaydetmişti ve Rosetti'nin kadınları hakkındaki bazı satırları hâlâ ezbere okuyabiliyordu:

"Yüce Musa ne kadar,
Güzel kızıl saçları var bunların!

Üstdudaklarını nasıl da büzüyorlar!
Çenelerini nasıl uzatıyorlar!

Ne de garip bakıyorlar!
Sanki yarı ölü, yarı rüyadalar."

Bu mısralar onu hâlâ güldürüyordu, genç Hueffer pek o kadar eğleniyor olmasa da.

Bundan kısa bir zaman sonra Du Maurier'den endişe verici bir mektup aldı; o, Emma ve aileyle birlikte akılsızca bir defa daha Whitby'ye gitmiş, kendini Kuzey Denizi'nin dondurucu rüzgârlarına maruz bırakmış ve oranın affetmeyen iklimiyle karşı karşıya getirmişti. Sonuç olarak belli ki sağlığı zarar görmüştü ama tipik bir biçimde, bu bilgiyi şakayla örtüyordu: "İnsan ancak yokuş yukarı debelenirken ne kadar hızla yokuş aşağı gittiğini anlıyor." Eski arkadaşı ve kahramanı Millais, ağustos başlarında kanserden ölmüş ve Du Maurier, St. Paul Katedrali'ndeki cenazede tabut taşıyıcı olmaya davet edilmişti; ama mazur görülmeyi istemek zorunda kalmış ve kendini törene bile katılamayacak kadar rahatsız hissetmişti. Du Maurier'

nin Millais'ye ne kadar bağlı olduğunu bilen Henry, bunu sağlık durumuyla ilgili vahim bir belirti olarak yorumladı. Nihayet *The Martian*'ı bitirmişti ama hâlâ çizimler üzerinde çalışıyor ve iyi gören gözünün onu bu görevi tamamlayıncaya kadar idare edeceğini düşünüyordu. Henry sempati dolu bir ilgiyle cevap yazdı ve her zamanki sert Whitby düzenini yumuşatması için ona ısrar etti.

Bundan sonra dostu hakkında duydukları, Kiki'nin eylülde Londra'ya dönüşünden sonra doktorunun ona, dik tepelere tırmanarak kendini fazlasıyla yormuş olduğunu söylediği ve üç hafta yatmasını emrettiği, Kiki'ninse buna bolca isteksizlik ve homurdanmayla boyun eğmiş olduğuydu. Henry Londra'ya uğrama vesilesi bulduğunda, Oxford Meydanı'nda onu görmeye gitti. Evin önünde, Paris'teki "Trilby" günlerinden Du Maurier'nin eski dostu ve şimdi Kensington'daki Sanat Koleji'nin seçkin müdürü olan Tom Armstrong'la karşılaştı. O da aynı amaçla gelmişti; böylece yatağının yanında, arkası dik sandalyelerde oturarak hastayı birlikte ziyaret ettiler. Kiki'nin görünüşü şoke etti ziyaretçileri. Bitkindi, yanakları çökmüştü ve geceliğinin içinde, kemikleri çıkmış omuzlarının etrafında bir şalla, her zamankinden daha zayıf görünüyordu. Tek başlarına önemli olmayan ama bir araya gelince insanı takatsiz bırakan birkaç semptomdan mustaripti: akut hazımsızlık, dişetlerinde iltihaplanma ve doktorun tavsiyesine rağmen sigara içmeye devam etmekteki ısrarının daha da şiddetlendirdiği, hırıltılı bir astım öksürüğü. "Ara sıra sigara içmeden hayat gerçekten yaşanmaya değmez, özellikle katı gıda alamıyorsanız" dedi, yaramaz bir sırıtışla, elle sardığı sigaralarından birini tüttürerek ve Emma görmesin diye battaniyelerinin üzerinden külleri süpürerek.

Halk Eğitim Merkezi'ndeki uzun gösterimi yeni bitmiş ve Amerika'ya gitmeden önce bir taşra turuna daha çıkmış olan *Trilby*'nin başarısı hakkında çene çaldılar. Anlaşılan, kendileri de birçok yapımını sahnelemiş olmalarına rağmen Amerikalılar, Tree'nin daha şimdiden efsane haline gelen performansını görmeyi şiddetle arzu ediyordu. Henry önceki kış oyunu görmüş ve beklediği üzere, romanın kaba ama tahammül edilebilir derecede eğlenceli bir versiyonu olduğunu düşünmüştü. İlk yarıda Trilby'nin "topyekûn halde" poz

verişi şehvetle bolca vurgulanıyor ve bazı canlı şarkılar ve danslar yer alıyordu; Gerald'ın Noel partisi sahnesinde, ağır süvari üniformasıyla, kendini kaptırmış bir halde ve ter içinde sahnede oradan oraya seğirttiği bir kankan dansı özellikle dikkate değerdi. Tree, Svengali karakterini geliştirerek hükmedici bir mevcudiyet haline getirmiş ve hoplayıp zıplayan, başkalarının felaketinden haz duyan, gözlerini devirip duran, uzun sarı dişli, yağlı saçlı, bütün diğer karakterleri kukla gibi oynatan bir kötü adam oluşturmuştu. Henry, aktörün "Svengali" adını uzun bir "a"yla telaffuz ettiğini, böylece bunun, Du Maurier'nin kendi telaffuzundan çok daha uğursuz bir etki yapmasını sağladığını fark etti.

"Evet" dedi Kiki, "ve şimdi herkes Tree gibi *'Svengaali'* diyor; bu yüzden herhalde *benim* de öyle demem gerekecek. Artık hikâyenin bana ait olduğunu bile hissetmiyorum. Benim kontrolümden çıktı. Şimdi Trilby adı verilen ve Dorothea Baird'in ilk perdede giydiğine benzer bir erkek şapkası olduğunu biliyor muydunuz?"

"Evet, tabii" dedi Tom Armstrong, "ve kapış kapış gidiyormuş Lock's mağazasında bana söylediklerine göre."

"Kitabımda böyle bir şapka yok, tabii" diye homurdandı Kiki.

Henry'nin pek yakından tanımadığı Armstrong'un varlığı, gerçekten samimi ve şahsi herhangi bir sohbete engel oldu; daha sonra bu duruma derinden esef etti çünkü bu, arkadaşını canlı gördüğü son vesile olmuştu. Ölüm, birkaç hafta sonra, sarsıcı bir biçimde, apansız geldi ya da en azından, Rye Papaz Evi'nin tenhalığında sıkı bir çalışma içinde olan Henry'ye öyle göründü. Ekim başında o ve maiyeti De Vere Bahçeleri'ne döndüler ve Emma'dan gelen, Kiki'nin durumunun kötüleşmiş olduğunu bildiren bir not buldu. Dostunu görmek için uygun zamanı sorduğunda, Emma, aslında ziyaretçi kabul edemeyecek kadar halsiz olduğunu yazdı. Yeni bir mütehassıs çağırılmış ve "kalbin etrafındaki birikimler" denilen, kulağa netameli gelen bir durum teşhis etmişti doktor. Birkaç gün sonra Kiki ölmüştü. Altmış iki yaşındaydı.

Anlaşılan Du Maurier de Alice gibi, sıra dışı bir biçimde, yakılmak istediğini vasiyet etmişti. Henry, Kiki'nin naaşının da akrabalar-

dan oluşan küçük bir grup eşliğinde, Woking'e aynı tren yolculuğunu yaptığını ve grubun, birkaç gün sonra Hampstead ilçesi kilisesinin avlusuna defnedilmek üzere, külleri geri getirdiğini öğrendi. Du Maurier'nin herkese duyurmuş olduğu bilinemezciliğine rağmen, Rahip Ainger bir cenaze töreni yapmayı seve seve kabul etmiş ve töreni, iki diğer yerel din adamının eşliğinde, kendisi yönetmişti. Serin, rüzgârlı bir ekim günüydü; yapraklar ağaçlardan aşağı süzülüyor ve patikaları halı gibi kaplıyordu. Kilisenin içinde, Du Maurier'nin küllerinin bulunduğu kap, mihrabın basamaklarının dibindeki çelenklerle kaplı bir tabut sehpasına yerleştirilmişti. Sıralar, yas tutanlarla doluydu: seçkin sanatçılar ve yazarlar, *Punch*'tan meslektaşlar, Hampstead'den komşular, Paris'teki öğrencilik yıllarından eski arkadaşlar ve ilk iki üç sırada, geniş Du Maurier ailesi. Yüzbaşı üniforması içinde ihtişamlı görünen Guy dışında, hepsi derin bir yas içindeydiler: erkekler ciddi, kadınlar gözyaşlarını bastırma mücadelesinde ve katılacak kadar büyük olduklarına karar verilmiş olan iki torun dehşet içindeydi. Duygusal bir hadiseydi bu. Ainger, eski dostu ve yürüyüş arkadaşı hakkında etkileyici bir konuşma yaptı ve orgda Du Maurier'nin en sevdiği müziklerden bazıları, Schumann'ın "Der Nussbaum"u ve Schubert'in "Serenat'ı ve "Adieu"sü çalındı; en azından tören programında öyle diyordu. Henry melodilerden hiçbirini tanıyamadı ama yıllar önce ılıman bir mart akşamında, Porchester Meydanı'nda, tenor bir erkeğin ve ona eşlik eden bir piyanonun sesinin geldiği açık bir pencerenin önünden geçişlerini ve Kiki'nin durup parmağını kaldırarak, "Ah, Schubert'in Serenat'ı!" deyişini canlı bir biçimde hatırladı.

Tabut sehpası ağırbaşlı bir resmigeçitle Kilise Yolu'nun karşı tarafındaki Yeni Kilise Avlusu'na taşındı; asıl avlu asırlardan beri ölen nesillerle çoktan dolmuştu. Ainger, açık mezarın başında cenaze töreninin son dualarını okudu: *"Ben yeniden dirilişim ve hayatım..."* Küllerin bulunduğu kap aşağıya indirildi ve mezar dolduruldu. Du Maurier'nin kızları birbirlerine sarılmış, sessizce ağlıyorlardı ama Emma daha güçlüydü; her iki tarafında birer torunla, onların küçük ellerini sıkıca kavramış, dimdik duruyor, yüzü tülünün altında anlaşılmaz görünüyordu.

Ainger, aileyi ve arkadaşları törenden sonra bir şeyler yiyip içmek için evine davet etmişti. "*Geleceksiniz*, değil mi, Bay James?" dedi Emma kilisenin avlusunda, Henry onun elini her iki elinin arasına alarak uzun uzun tutup sıkarken. Emma, bu duygusal anda bile ona hitap ederken her zamanki resmiyetini koruyor, Henry ise neredeyse söyleyecek bir söz bulamıyordu.

"Sevgili Emma... haddimi aşmak gibi olmasın ama... lütfen bana Henry de... bu... bu?" Başını çaresizlikle iki yana salladı. "Öyle üzücü ki" diye bitirdi acemice. "Nasıl böyle cesaretle karşılayabiliyorsun?"

"Bir süredir Kiki'nin iyileşmeyeceğini için için biliyordum" dedi Emma. "O yüzden diğerleri kadar şoke etmedi beni."

"Sevgili, çok sevgili bir dosttu; ama senin için?.."

"Harikulade bir kocaydı. Birlikte mutlu bir hayatımız oldu. Bunun için Tanrı'ya şükrediyorum."

"Onun ne kadar sevildiğini görüyorsun" dedi Henry, kilisenin önünde dolaşan kalabalık matemlileri işaret ederek.

"Evet, birçok arkadaşı vardı. Ama sen onun için çok özeldin... Henry." Emma adını söylemeden önce tereddüt etti ve onu telaffuz ederken biraz kızardı. "Böyle seçkin bir yazara dostum diyebildiği için daima kendisini imtiyazlı görürdü."

"Saçma" diye mırıldandı Henry.

"Ama doğru."

Ainger'ın evinde, ilk konuştuğu insanlardan biri, *Trilby*'nin oynamakta olduğu Bristol'dan o gün gelmiş olan Gerald'dı. Limonlukta sigara içiyor, sanki hayatı buna bağlıymış gibi dumanı ciğerlerine çekiyordu. "Pederi ölmeden sadece iki gün önce gördüm" dedi. "Çok zayıf düşmüştü. Yastıktan yukarıya bakarak, bana neredeyse fısıltı halinde söylediği son şey şu oldu: *'Si c'est la mort, ce n'est pas gai'*"* Belki de Gerald bir oyuncu olduğu için babasının bu sözlerini tekrarlamak, üzerinde güçlü bir duygusal etki uyandırmıştı; gözleri aniden yaşlarla doldu. Bunları aceleyle sildi ve mendiline sümkürdü. "En azından ona *Trilby* turnesinin ne kadar iyi gittiğini söyleyebildim." Sırıtarak ilave etti: "Ama Tree'nin dördüncü perdeyi iptal etmeyi düşündüğünü ona söylemedim. Bunun canını sıkabileceğini düşündüm."

* Fr.: Eğer ölüm buysa, eğlenceli bir şey değil. (ç.n.)

"Yani... Trilby ölmeyecek mi demek istiyorsun?"

"Ölmeyecek; Küçük Billee'yle evlenecek. Mutlu bir son."

"A, mutlu sonları iyi bilirim!" dedi Henry. "Zavallı baban hiç olmazsa o, kitabının kepaze edildiğini görmekten esirgenmiş oldu."

"Ama Tree'nin de hakkı var" dedi Gerald. "Yani, Svengali'nin büyüsü bozulduğuna ve o öldüğüne göre, neden evlenmesinler?"

"Açıklaması çok uzun sürer, sevgili çocuğum" dedi Henry. "Ama bu soruyu soruyor olman, bana genç nesil hakkında çok şey anlatıyor."

Gerald gülümsedi. "Gitmem lazım, Bay James" dedi. "Akşamki gösteri için Bristol'a dönmem lazım."

El sıkıştıkları ve Gerald oradan ayrıldığı sırada, Du Maurier'nin yayıncısı Clarence McIlvane, iki elinde birer büyük bardak İspanyol şarabıyla Henry'nin yanına geldi ve birini ona verdi. "Aslında İspanyol şarabını sevmiyorum ama başka bir şey yok, kahve ve çay dışında" dedi. "Böyle bir zamanda insanın viskiye ihtiyacı vardır." Cenaze töreniyle ilgili bazı beylik sözler ettiler; sonra McIlvane hızla iş konusuna geçti. Nispeten kısa bir sürede yayıncılıkta çok başarılı olmuş bir Princeton mezunuydu. 1890'da yeni Telif Yasası'ndan faydalanmak için, James Osgood'la birlikte Harper'ın Britanya baskısını kurmak üzere seçilmiş ve kısa bir süre önce, Osgood'un zamansız ölümünden sonra firmanın tek başkanı olmuştu. "Memnuniyetle söylüyorum ki Du Maurier ölmeden önce yeni romanını teslim etti" dedi. "Adı *The Martian*."

"Evet, biliyorum" dedi Henry.

"Onu okudunuz mu?" diye sordu McIlvane, bir kaşını kaldırarak.

"Hayır, başlığından başka hakkında hiçbir şey bilmiyorum."

"Ha. Eh, *Harper*'da tefrika ediyoruz, gelecek sayıdan başlayarak bir çeşit hürmet ifadesi olarak sunuyoruz onu. Tabii halk son kitabına muazzam bir ilgi gösterecek. *Trilby*'yi aylık dergimizde yayımlarken sizin haftalık dergi için onun hakkında bize çok faydalı bir parça yazdığınızı hatırlıyorum ve yine buna benzer bir şey yapmaya sizi ikna edebilir miyiz diye düşünüyordum."

"A" dedi Henry, dudaklarını büzüp kaşlarını çatarak. "Belki de bu pek doğru bir zaman değildir..."

"Aklımdaki şey, merhumu anma tarzında bir makaleydi... yakın ilişkinizi kaynak alan ve bir romancı olarak onun, *The Martian*'a kadar ve o da dahil, son zamanlardaki kayda değer kariyerini gözden geçiren şahsi bir parça, anlarsınız. Hiç kimse bunu sizin kadar iyi yapamaz, James."

"Eh, bilemiyorum" dedi Henry, bu fikre biraz ısınarak. Bu iş, kendi yaratıcı projelerinden zaman ve enerji çalacağı için tereddüt ediyordu. Öte yandan, ölen arkadaşına bir hürmet ifadesinde bulunma dürtüsü ve yükümlülüğü hissediyordu ve bu uygun bir fırsat olurdu. "Ne uzunlukta bir parça?" diye sordu.

"İstediğiniz uzunlukta" dedi McIlvane. "Aylık *Harper* için olacak."

Özendirici bir şeydi bu. Çalışmalarını önceden hükmedilmiş bir sınıra uygun gelmek üzere kesip biçmenin, kendi tabii uzunluklarını bulmalarına izin vermekten daha çok çabaya mal olduğunu artık öğrenmişti. "Zaten ayda bir *Harper's Weekly* için bir 'Londra Mektubu' yazmayı taahhüt ettim" diye belirtmeyi akıllıca gördü.

"Önemi yok. Tavan, diyelim, beş yüz olmak üzere her bin kelime için yüz dolar öderiz."

Bu cömert bir teklifti. "Pekâlâ" dedi Henry.

"Mükemmel! Hazır olur olmaz size *The Martian*'ın matbaa provalarını ulaştırırım."

"Nasıl bir şey?"

"Enteresan." McIlvane'in anlaşılmaz yüz ifadesi ona, bu soruyu daha önce sormuş olması gerektiğini düşündürdü. "*Trilby*'den ziyade *Peter Ibbetson* gibi."

"A, peki, iyi o halde? dedi Henry, rahatlayarak. "*Peter Ibbetson*'ı daima tercih etmişimdir."

"Ama Trilby 'best seller' oldu."

"O barbarca Amerikancılıktan tiksiniyorum!" dedi Henry, vurguyla.

" 'Best seller' mi? Nesi var?"

"Tek bir kelimede nitelikle niceliği karıştırıyor" dedi Henry, "ve hatalı bir terim kullanılış tarzı, demek istiyorum. Anladığım kadarıyla Amerikan gazeteleri şimdi birden ona kadar numaralı, 'best seller listeleri' denen bir şey yayımlıyorlarmış."

"Doğru; bunu The Bookman başlattı ve halk arasında tutuldu. Fevkalade iyi bir fikir."

"Ama birden fazla en çok satar nasıl olabilir? 'best' demek, 'diğer hepsinden daha çok' demektir"

McIlvane bir an bunu düşündü. "Çok haklısınız, tabii, James prensip olarak. Ama Trilby'ye gelince; en çok satarımız *gerçekten* o. Demek istediğim, şirketin tarihinde hiçbir zaman bir tek kitabın bu kadar çok nüshasını satmamıştık. Harper dünyadaki en büyük genel yayıncılardan biri olduğuna göre ve hesabını zaten hiç kimsenin bilmediği, eski günlerdeki korsan yayıncılığı unutursanız, *Trilby*'nin şimdiye kadar en çok satan kitap olması kesinlikle mümkündür.?

"Aman Tanrım!" dedi Henry.

"Heybetli bir düşünce, değil mi? Size bir İspanyol şarabı daha getirebilir miyim?"

"Hayır, teşekkür ederim" dedi Henry. "Biraz temiz havaya ihtiyacım var."

Aslında Henry kabul töreninden kaçmayı başarıncaya kadar en az bir yarım saat daha geçti. Kalabalık kabul salonundan ve koridordan kendine yol açmaya çalışırken birçok arkadaşı yanına yaklaştı ve bunlarla selamlaşmak ve karşılıklı baş sağlığı dileklerinde bulunmak zorunda kaldı. Du Maurier'nin üç kızına, Trixy, Sylvia ve May'e veda etmesi ve şimdi yedi yaşında olan vaftiz oğlu Guy Millar'la tanışıklığını yenilemesi gerekti; oğlanın eline gizlice yarım altın lira tutuşturdu ve bir parmağını dudaklarına götürerek ketum olmasını ihtar etti. Son konuştuğu kişi Emma oldu; gizlice ona, *Harper*'a Kiki için bir takdirname yazacağını söyledi. "Bu harikulade, Henry" dedi Emma. "Okumayı iple çekeceğim."

En kısa yoldan fundalığa gitti ve sonra eski Sırdaşlık Bankı'na doğru ilerledi. Önce cenazedeki duygularla, sonra da McIlvane'in biraz ahmakça ama şüphesiz ilginç müdahalesiyle karışmış olan düşüncelerini yatıştırmak için orada oturdu. Gelmiş geçmiş en çok satan roman! *Trilby* fenomeni gittikçe daha anlaşılmaz oluyordu; en azından, hiçbir edebi analiz bunu izah edemezdi. Romanın karşılanışındaki belli bir kritik noktada, satışların momentumu adeta canlı bir

şey haline gelmişti. Kitabı okumuş olan insanların sayısı arttıkça, okuması "gereken" insanların sayısı da artıyordu ve tam ilginin azalmasının bekleneceği bir zamanda, sahne uyarlamasının başarısıyla yeniden canlanmıştı. Du Maurier'nin, kendi eseri üzerindeki kontrolünü kaybetmiş olduğunu, onun artık kendisine ait olmadığını hissetmesine şaşmamalıydı. Sanki Du Maurier hayal gücünün lambasından bir çeşit cini serbest bırakmış ve bu cin şişerek korkutucu boyutlara gelmiş, göğsünü yumruklamış, kükremiş, hoplayıp zıplamış, fırıl fırıl dünyanın etrafını dönmüş ve geri gelerek dostunu yazışmalar, gazete dedikoduları ve sikkelerden oluşan boğucu bir yığının altına gömmüştü. Yazarlar söz konusu olduğunda, hiçbir hikâye insan arzularının beyhudeliğini ya da tutan duaların tehlikelerini bundan daha iyi anlatamazdı. Whistler'ın şikâyet etmeye başlamasından önce, tefrika edildiği ilk birkaç ay dışında, zavallı Kiki, *Trilby*'nin başarısından keyif aldığına dair pek bir belirti göstermemiş ve sağladığı servet, ona herhangi bir gerçek tatmin duygusu veremeyecek kadar geç gelmişti. Charles Millar'ın durumu aydınlatan bir anısı vardı: Bir hizmetkâr taahhütlü bir mektup getirmiş ve Kiki masada onu açmıştı. İçindekilere göz atmış ve herhangi bir gülümseme ya da ilgi belirtisi göstermeksizin zarfı Emma'ya geçirerek usançla, "Harper'dan bir çek daha, hayatım" demişti. Millar'ın daha sonra keşfettiğine göre yedi bin sterlinlik bir çekti bu. Tabii Kiki gelecekte ailesinin, başına konan bu devlet kuşundan faydalanacağını bilmenin memnuniyetini duyuyordu; ama o geleceğin biraz daha fazlasını paylaşacak kadar yaşamayı çok daha tercih ederdi.

Bu düşüncelerden çıkarılacak birkaç ders vardı. Bunlardan bazıları, Henry'nin kendi edebi emelleri için geçerli olduğu kadarıyla neredeyse mahcup edici bir biçimde aşikârdı. Ama onu gerçekten en çok etkileyeni, en banal olanıydı: hayat armağanının bizzat kendisinin önceliği. Kiki ölmüştü. Dünyasında Kiki biçiminde, asla doldurulamayacak bir boşluk vardı şimdi. Ama zaman içinde giderek daha az fark edilir bir hale gelecekti bu. Başkalarının, hatta çok sevilen dostların, hatta anne babaların ve kardeşlerin ölümüne er geç alışıyor olmamız sarsıcıydı ama bunu inkâr etmenin de bir yararı yoktu. Eşler ve çocuklar farklı bir mesele olabilirdi –kendisi böyle birine hiç sa-

hip olmadığı ve hiç kaybetmediği için emin olamazdı– ama diğer matem biçimleri hakkında dürüstçe ve katiyetle konuşabilirdi. Ölenler için ne kadar derinden ve samimiyetle yas tutulursa tutulsun, zaman geçtikçe insanın şuurundaki düşüncelerde, yavaş yavaş ve kaçınılmaz olarak daha az yer işgal ediyorlardı. Birkaç yıl önce "*The Altar of the Dead*" [Ölülerin Mihrabı] adlı bir hikâye yazmıştı; bir Katolik şapelinin mihrabına el koyarak ve ölmüş arkadaşlarına mumlar adayarak ölüm sürecini engellemeye çalışan bir adam hakkındaydı –Fenimore'un öldüğü yıl, hatta onun Oxford'daki eski konutunda kalırken yazmaya başlamış ve kısmen onun trajik sonunu kabullenmenin bir yolu olmuştu– ama son zamanlarda onu tekrar okuma vesilesi bulduğunda, ana karakterinin davranışlarında, yazdığı sırada tam olarak farkına varamadığı, tabii ve sağlıklı olmayan bir şeyler varmış gibi geldi ona. İnsan ölenleri hatırlamalıydı, evet; ama aynı zamanda onların yavaşça, usulca gitmelerine izin vermeliydi. Du Maurier'yle olan anılarını, arkadaşlığını ve ona olan sevgisini, anısına yazacağı ve elinden geldiği kadar güzel ve etkili olmasına çalışacağı bir denemede özetleyecek ve muhafaza edecekti. Sonra devam ederek kalan yılları içinde kendi çalışmalarını tamamlayacak ve mükemmelleştirecekti, bir başka hikâyesinin kahramanı olan Dencombe'un ancak hayalini kurabildiği, "muhteşem bir 'son tarz' da."

Her zamanki gibi uygulamak, bu kararı vermek kadar kolay değildi. Edebi planlarının yürütülmesine, bütünüyle fiziksel olan bir engel vardı her şeyden önce. İlkbahardan beri, elinde bir dolma kalemle çalışma masasında günde yedi, sekiz saat geçirmekten kaynaklandığı besbelli olan ve giderek artan bir ağrıdan mustaripti ve ekimde dayanılmaz bir hale gelmişti ıstırabı. Genellikle kısa bir dinlenmeden sonra hafifleyen, aşina cinsten bir "yazar krampı" değildi; bunun, "Trollope başparmağı" olarak bilinen ve adını, üretken bir Posta Müdürü'nden alan daha özel çeşidi de değildi. Daha ziyade romatizmaya benziyordu; bilekteki, elin her hareketini kontrol eden eklemlerin ve kirişlerin dayanılmaz bir ıstırap veren iltihabıydı. Doktoru ona, ancak haftalar ya da aylar sürecek uzun bir istirahatın durumu tedavi edebileceğini söyledi; uymasının mümkün olmadığı bir

hareket tarzıydı bu. Sol eliyle yazmaya çalıştı ve sonuçlar, alkolün etkisi altındaki geri zekâlı bir çocuğun çabalarına benzedi. Tek çözüm bir sekreter tutmaktı.

Bu fikir ilk olarak William'dan geldi; o, elini bir miktar rahatlatmak için yazışmalarını dikte etmesini önerdi; kendisi de Harvard'da böyle yapıyor, hem zamandan hem de çabadan çokça tasarruf ediyordu. Henry, hiçbir şekilde kişisel olmayan iş mektupları dışında bu yöntemi benimseyebileceğini hayal edemiyordu; ama Du Maurier'nin romanlarını Emma'ya dikte ederek yazdırdığını hatırladı ve kendi kendine, neden ben de bir stenograf kullanarak aynı şeyi yapmayayım? diye düşündü. Dolayısıyla, biraz soruşturduktan sonra, biraz "asık suratlı" olsa da dikte almakta ve daktiloda son derece kabiliyetli, genç bir İskoç olan William MacAlpine'ı hizmetine aldı. Başlangıçta MacAlpine stenoyla dikte alıyor ve bunları evde, kendi daktilosunda temize çekiyordu ama çok geçmeden Henry, De Vere Bahçeleri için bir Remington makine aldı ve doğrudan doğruya daktiloya dikte etmeye başladı. Bu tarz çalışıyor olmaları derhal verimlilikte bir artışla sonuçlandı. MacAlpine daha az hata yapıyor –hatta hiç yapmıyor– ve o günün çalışmalarını Henry'nin akşamları baştan okuması ve sayfa kenarlarına notlar yazması için orada bırakabiliyor, böylece bunlar ertesi gün düzeltmeye hazır oluyordu. Henry dikte ederken bazen çalışma odasında bir aşağı, bir yukarı yürüyor, bazen de şezlongunda rahatça uzanıyordu. Tuşların tıkırtısını zihin karıştırıcı değil, aksine teskin edici buluyordu ve MacAlpine o kadar sessiz ve sakindi ki Henry, sözlerini yazan kişinin kendine ait bir bilinci olduğunu neredeyse unutuyordu. Bu yeni düzende, cümlelerinin daha uzun ve daha karmaşık bir biçimde yapılanmış hale geldiğinin farkındaydı; ama söyleyecek acil ve önemli bir şeyi olduğu ortamlarda kendisine o kadar sıklıkla sıkıntı veren kekeleme, şimdi başına dert olmuyordu. Acele ve baskı yoktu. Cümleleri oluşturabiliyor, cümlenin parçalarını sıraya koyabiliyor ve yeniden düzenleyebiliyor, kelimeleri seçebiliyor, bunların hepsini zihninde ya da adeta havada yapabiliyor, telaffuz etmeden önce üzerlerinde düşünmek için onları orada tutabiliyordu Sonra da elinde kopyasıyla, bölümü yeniden dikte edebiliyor, mana zen-

ginliğini yoğunlaştırmak için yeni anlam birimleri ilave edebiliyor ve araya sokabiliyordu.

Bu yeni kompozisyon sisteminin yardımıyla, aralıkta *What Maisie Knew*'u [Maisie'nin Bildiği] bitirdi ve o yılın ocak ayında tefrika etmeye başlayan bir Chicago dergisine verdi. *The Old Things*'in, üzerinde pek çok değişiklik yapmış olduğu kitap versiyonu olan ve şubatta yayımlanacak *The Spoils of Poynton*'ın [Poynton'ın Ganimetleri] prova baskılarını düzeltti. Yeni kurgu yönteminin ilk olgun meyvesi olarak görüyordu bunu. Artık çalışma masası boşalmıştı ve Henry, George Du Maurier hakkındaki denemesini yazmak için serbest kalmıştı; McIlvaine bunun için onu sıkıştırıyordu. *The Martian*'ın dört bölümü daha şimdiden *Harper*'da çıkmıştı. Ama tereddüt ediyor, geciktiriyor, ağırdan alıyordu. Aylık "Londra Mektubu"na olan taahhüdünü, Du Maurier makalesini ertelemek için bir mazeret olarak kullanıyordu. Ama gerçek sorun, *The Martian*'ın büyük bir hayal kırıklığı olmasıydı. Aslında, aşırı nezakete kaçmadan söylenecek olursa, *The Martian* utanç verecek kadar kötüydü. Öyküyü farazi bir yakın gelecekte yazmakta olan anlatıcı, Robert Maurice adlı sıkıcı, geleneksel bir İngiliz erkeğiydi ve hikâyenin kahramanı olan yetenekli, yakışıklı, aristokrat Barty Josselin'in okul arkadaşıydı. Kiki'nin bu iki karakteri, kendi kişiliğinin ve geçmişinin İngiliz ve Fransız yönlerine dayandırmış olduğu aşikârdı. Maurice, Londra Üniversitesi'nde kimya öğrenimi görürken Barty Josselin, Antwerp'te sanat eğitimi alıyor ve burada bir gözünü kaybedince ümitleri kırılıyordu. –Bu olayın, Barty çırılçıplak bir genç kızın değil, "yaşlı bir adamın" resmini yaparken vuku bulduğunu görmek Henry'yi eğlendirdi.– İşte bu noktada hikâye yalpalayarak *Peter Ibbetson*'ın mahvına sebep olan doğaüstü-bilimsel-kâhince tarza dalıyordu ama daha beceriksiz ve daha da inandırıcılıktan uzak bir biçimde. Barty, adının "Martia" olduğunu söyleyen dişi bir ruhun müdahalesiyle intihara varabilecek bir ümitsizlikten kurtarılıyordu; bu ruh, aslen Mars gezegenindendi ve Mars sakinlerinin ahlaki ve zihinsel olarak insanlardan çok üstün olduklarını ve birçok değişik fiziksel biçimlere girebildiğini anlatıyordu. Yüz yıl önce bir kuyruklu yıldız yağmuruyla Dünya'ya gelmiş ve Barty'yi himayesine alıncaya kadar, hayvan ya da insan olarak üzere

çeşitli kılıklarda var olmuştu. Barty uyandığı zaman yatağının yanında bulduğu mektuplarda, Martia ona varlığını açıklıyor ve daha sonra Barty'ye tapan Yahudi karısı Leah'dan olma çocuklarından birisinin biçimine bürünüyordu. İlginç bir etnik ayrıntıydı bu; belki de Svengali karakterindeki önyargılı Yahudi portresini telafi etmek niyetiyle yazılmıştı. Martia uykusunda da Barty'ye, *Dördüncü Boyut* ve *Yıldızlararası Armonikler* gibi başlıkları olan bir dizi zekice, vizyonu olan kitap dikte ediyor ve bunlar adamı dünyaca ünlü bir yazar haline getiriyordu. Maurice'e göre bunda şaşacak bir şey yoktu: *"Barty ölümün neredeyse bütün dehşetini yok etti o. Gençler için bile artık ölümün, bir zamanlar bizim için olduğu gibi korkunç bir hayalet değil; oldukça yumuşak ve iyi huylu bir çehresi var."* Ve anlatıcı, retorik olarak soruyordu: *"Irkımızın, hem erkeklerin hem de kadınların, daha şimdiden otuz yıl önce olduğundan ortalama olarak on, on beş santim daha uzun olmasını Barty Josselin'e borçlu değil miyiz?"* Henry elindeki prova baskının bu noktasına geldiğinde, bastırılması mümkün olmayan bir istihzayla kahkaha attı ve sayfaları yere fırlattı; yere dökülen kâğıtlar ateşin yanında, ayaklarının dibinde uyuklamakta olan Tosca'yı ürküttü ve hayvanın küskünlükle havlayarak ayağa fırlamasına, paytak paytak odanın karşı tarafına gitmesine sebep oldu. "Tüh, tüh, Tosca" dedi, dağılan sayfaları toplayarak sıraya koyarken, "bu saçmalık hakkında ne söyleyebiliriz ki?"

Cevap hiçbir şeydi, bunun, Kiki'nin son iki yıldaki fiziksel ve zihinsel çöküşünün dokunaklı bir göstergesi olduğu dışında. Böyle düşünen tek okur o olmayacaktı: *Harper*'da yayımlanan bölümler daha şimdiden basında bazı zalimce yorumlara sebep olmuş ve Henry'nin birkaç arkadaşı, ona gizlice yeni kitaptan duydukları hayal kırıklığından bahsetmişti zaten; tefrika o noktaya geldiğinde Martia hakkında ne düşüneceklerdi? Kiki'nin bizzat kehanete bulunduğu üzere, yazarının *Trilby*'nin başarısından sonra tökezlemesini umut içinde bekleyen, edebiyat pazarındaki şöhret tacirleri *The Martian*'la alay etmekten zevk duyacaklardı. Henry'nin onlara cesaret vermek gibi bir arzusu yoktu ama kitabı dürüstlükle savunamazdı da. Düşüncesizlikle Emma'ya bundan bahsetmiş olduğundan, makaleyi yazmak için yaptığı anlaşmayı bozması imkânsızdı; böylece parçayı yazmayı erteliyor ama konusu hakkında kara kara düşünmeye devam ediyordu.

Du Maurier'nin, ölümünden kısa bir süre sonra yayımlanan ve Felix Moscheles'in kaleme aldığı anı kitabı, *In Bohemia with Du Maurier*'de [Du Maurier'yle Beraber Bohem Dünyasında] düşündürücü pek çok yan vardı. Henry, Moscheles'le hiç tanışmamış olduğu halde, onu biliyordu. Ünlü bir müzisyenin oğluydu; kendi de orta halli bir ressamdı ve portresini yaptığı Browning'le arkadaşlığı olan, Avrupalı Yahudi kökenli ve kozmopolit bir öğrenim görmüş bir Britanya vatandaşıydı. Antwerp'teki Sanat Akademisi'nde, Du Maurier'yle birlikte öğrenim görmüş ve takip eden zor yıllarda onun yakın arkadaşı olmuştu. Sonraki yaşamında Du Maurier, bu ilişkiyi geliştirmemişti ve Henry'nin bulunduğu ortamlarda nadiren Moscheles'ten bahsettiğinde, bu eski arkadaşa pek önem vermediği hissediliyordu. Oysa kitabında Moscheles kendini, biraz da usandırıcı bir tarzda, vefakâr bir arkadaş olarak sunuyordu. Önsöz kabilinden kısa bir notta, Venedik'te Du Maurier'nin kitabının prova baskısını düzeltirken onun ölüm haberini alışını anlatıyordu: "*Güneş ışığıyla parlayan dünyam aniden karanlığa boğuldu. Varlığı bile bütün yakınları ve sevdikleri için hayatı yaşamaya değer kılmaya yeterli olan, insanların en cana yakını, aramızdan ayrılmıştı.*" Bu klişeler demetinden, bir samimiyetsizlik kokusu yükseliyordu sanki. Çok kısa bir kitaptı bu; Du Maurier'nin dolma kalem ve mürekkeple yapılmış kabataslak mizahi çizimleri ve el yazması şiirleriyle bolca resimlendirilmişti ve Flanders'da birlikte geçirdikleri yıllardan hadiseler kaydediyordu. Belli ki Moscheles bu kâğıtları ve Du Maurier'den gelen mektupları saklamıştı ve bu malzemeyi tam da o anda yayımlamasında *Trilby* patlamasından "kâr sağlamak" gibi bir art niyetten şüphelenmemek elde değildi. Kitabının başlığının ima ettiği gibi, Du Maurier'nin romanının ilk bölümlerindeki atmosferin ve bizzat Trilby karakterinin, Du Maurier'nin Paris'teki deneyimlerinden olduğu kadar Belçika'daki deneyimlerinden de alınmış olduğunu ileri sürüyor, anıların yazılış üslubu da lirik nostaljisi, yerel renkleri, nükteli lakapları ve kurnazca mizahıyla *Trilby*'ninkini taklit ediyordu. Moscheles önsözünde, Du Maurier'nin bu projeyi "yürekten desteklemiş" ve hatta prova baskılarını düzeltmekte ona yardım etmiş olduğunu iddia ediyordu ama Henry, aslında Kiki'nin bu projeye pek bayılmamış olduğundan ve prova baskıları düzeltme işinin bir miktar

tartışmaya sebep olduğundan şüpheleniyordu; çünkü birçok bakımdan Du Maurier'nin itibarını tehlikeye atan bir belgeydi bu. Du Maurier ailesinin, kitabın yayımlanmasından hoşnut kalmadığını dolaylı olarak duymuş ve buna şaşırmamıştı.

Kitapta açığa çıkarılan en ilginç şey, Octavie adlı bir genç kızla ilgiliydi; genç Du Maurier ve Moscheles bu kıza "Carry" adını takmışlardı ve Moscheles Trilby'nin, bu Carry'den esinlenerek yaratıldığını güçlü bir biçimde ima ediyordu. Kızla, Du Maurier'nin retina yırtılmasından mustarip olduktan sonra yaşadığı Malines'de tanışmışlardı. Kısa bir süre önce ölmüş olan bir tütüncünün on yedi yaşındaki kızıydı ve annesiyle birlikte dükkânı çalıştırıyordu. Güzeldi, mavi gözlüydü; gür kıvırcık kahverengi saçları ve "tuhaf bir esnekliği olan bir vücudu" vardı ve "ruhu tam da Trilby'liğin özüyle dopdoluydu". Bu tabirlerle Moscheles, Du Maurier'nin genç kadın kahramanının sergilediği sıra dışı, fütursuz davranış özgürlüğünü kastediyor gibiydi. İki genç adam da onu çok çekici buluyorlardı ve bir çeşit flörtçü üçlü oluşturmuşlardı; Du Maurier ve Moscheles kızın sevgisi için rekabet eder gibi davranıyor, belki de gerçekten biraz ediyorlardı. Moscheles bu rekabette dezavantajlı olduğunu çünkü hâlâ Antwerp'teki çalışmalarına devam ettiğini ve ancak hafta sonlarını Malines'de geçirebildiğini; oysa haftanın diğer günlerinde Du Maurier'nin Carry'yle dilediği kadar beraber olabildiğini kaydediyordu. Henry'ye özellikle ilginç gelen, çizimlerin Moscheles'i siyah sakallı, uzun siyah saçlı ve belirgin kanca burunlu olarak ve Du Maurier'yle Carry'yi eğlendirmek için sıklıkla *con brio** piyano çalarken resmediyor olması, ayrıca Moscheles'in, hayatının o döneminde başarılı ipnotizma denemeleri yapmış olduğunu itiraf ediyor olmasıydı. Du Maurier Düsseldorf'a geçtiği ve Moscheles İngiltere'ye döndüğü zaman idil sona eriyordu. Carry'nin bundan sonraki hikâyesi hazindi. Başka erkeklerle birkaç tatminsiz ilişkiden sonra bir doktorla tanışıyor, doktor kızla evlenip onu Paris'e götürüyor ama bir oğulları olduktan kısa bir süre sonra ölüyordu adam. "Devamlı olarak sevişen bu zorlu dünyada hayat mücadelesi vermek üzere, Paris'te bir kez daha akıntıya kapılan Carry'nin hali ne olmuş olabilir?" diye soruyordu Moscheles, retorik olarak.

* İt.: Canlı, neşeli bir biçimde. (ç.n.)

"Asla öğrenemedik" diye ilave ediyordu ama "devamlı olarak sevişen"deki ima aşikârdı. Henry, *Trilby*'nin oluşumu hakkında bir teori oluşturmaya başladı. Du Maurier daha sonraki yaşamında, Moscheles'le kendisinin on yedi yaşındaki Carry'nin masum elverişliliğinden istifade edişlerinden ve sonra onu kendi başının çaresine bakmaya terk edişlerinden dolayı suçluluk duymuş olabilirdi pekâlâ. Moscheles'in ayakaltında olmadığı hafta içindeki o günlerde, belki dul annesinin çevirdiği dolaplarla –zaten Trilby ilk olarak böyle "düşmüş"tü–, belki de Du Maurier'nin onu kendisine çıplak poz vermeye ikna etmesiyle onun metresi olduğunu tasavvur edin. Du Maurier suçluluk duygusunu, Yahudi arkadaşının şeytani bir versiyonu olan Svengali'ye yansıtmış, bu arada Carry'yi Trilby olarak idealize etmiş ve kendini, iffetli ve şövalye ruhlu Küçük Billee olarak temsil etmiş olamaz mıydı? Kiki'nin, Svengali'ye model olarak George Lee'yi aldığına dair iddiaları, yalnızca romanın gerçek kaynağını gizlemek için bir hile olabilir miydi?

Moscheles'in kitabında Du Maurier'nin hayatının son dönemlerindeki şaşırtıcı ilgi patlaması hakkında, ilgi çekici bir şey daha vardı. İki gencin Antwerp Akademisi'nde, isminin baş harfleri T.A.G. olan üçüncü bir arkadaşları daha vardı; üçüne "Rag" "Tag" ve "Bobtail"* lakapları takılmıştı. "Rag" (Du Maurier)ın "Bobtail'e" (Moscheles) hitaben yazdığı ve her birinin geleceğinin bilinmezliği hakkında fikir yürüttüğü bir şiir vardı. Şöyle bitiyordu:

Ancak kim şanslı olacak, kim zengin,
Teki, her üçü, ikisi yoksa hiçbiri mi?
İşte bu bir muamma Talih Hatun'un,
Ne Tag'e, ne Bobtail'e ne de bana söylemediği!

Moscheles kitabının daha sonraki bir bölümünde bu dizelere geri dönüyor ve onları şöyle değiştiriyordu:

Kim şanslı olacaktı ve kim zengin,
Kim ağacın tepesine ulaşacaktı;

* İngilizce'de *rag* "lime"; *tag* "paçavra"; *bobtail* "kısa kesilmiş saç" anlamına gelir. (ç.n.)

Bir muammaydı
Cadı Talih Hatun'un,
Du Maurier'yle bana ne söyleyeceği.

Anıların tamamına bakıldığında, Moscheles'in tüm dostluk açıklamalarının altında yatan, Du Maurier'nin nihayetteki başarısının körüklediği bir haset ve belki de Svengali için model olarak "kullanılmış" olmaktan dolayı bir hınç emaresi varmış gibi geldi Henry'ye. Bu teorileri kanıtlamanın bir yolu yoktu ve doğru olsalar bile, bunları makalesinde açıklamasının bir yolu da yoktu; ama başka şeyler üzerinde çalışırken, Du Maurier hakkındaki düşüncelerini zihninin gerisinde hafif hafif kaynaşır durumda tutmaya yardımcı oluyordu bu çıkarımlar.

Sözü edilen başka şeyler, çoğunlukla *Harper's Weekly* için yazdığı Londra Mektupları'ydı –son kitapların, oyunların ve sergilerin eleştirileri– esas itibarıyla, iyi para getiren piyasa çalışmaları. İlkbahar ve yaz boyunca Londra'dan kaçarak sığınacağı kalıcı bir yer arayışı çözümsüz kaldıkça daha esaslı bir işe dikkatini veremiyordu. Kraliçe'nin Jübile'si için yapılan hazırlıkların sebep olduğu toplu isteri ve başkentteki hayata getirdiği kargaşa onu, geçici olarak da olsa, kaçmaya daha da hevesli yapıyordu. Yeniden Rye'a gitmeyi düşündü ama ne Point Tepesi'ndeki kulübe ne de Papaz Evi müsait değildi ve bir alternatif aramanın zahmetine katlanmayı da bulduğuyla muhtemelen uğrayacağı hayal kırıklığını da göze alamıyordu. Kısa bir süre için Torquay'e gitti; Osborne her zamanki kadar hoştu ama sunacak yeni bir şeyi yoktu. Norris'in sohbeti de öyle. Yanına MacAlpine'ı ve Remington'ı da alıp Bournemouth'a giderek son anda Jübile'den kurtuldu ve bu sayfiyenin ona çağrıştırdığı iki sevgili merhum yatalağın, Alice'in ve Louis'in hüzünlü anılarıyla biraz gölgelense de oldukça hoş zaman geçirdi. Bol bol bisiklete bindi ve eğer o sessiz mevcudiyete refakat denebilirse gezintilerinde ona refakat etmesi için MacAlpine'a da bir alet aldı. Sonra hoş ve ilgi çekici bir sürpriz oldu: yazı üç kızıyla Suffolk sahilindeki Dunwich'te geçirmekte olan, Minny'nin kız kardeşi Elly Emmett'ten (kızlık soyadı Temple),

Henry'ye bir davet mektubu geldi. İngiltere'nin daha önce hiç ziyaret etmediği bir yöresinde, bu Amerikalı kuzinlerle buluşma fikri cazip geldi ve derhal kabul ederek Elly'den ağustos ayı için kendisine ve MacAlpine'a kalacak yer bulmasını istedi.

Bunca yıl sonra Elly'yi tekrar görmek ve eğer bu kadar yaşamış olsaydı, Minny'nin de kalın belli, geniş kalçalı, ağarmış saçlı bir hatuna dönüşmüş olabileceğini düşünmek dokunaklı bir deneyimdi. Öte yandan hepsi de yirmili yaşlarının başında olan üç kızı, göz kamaştıracak kadar güzel ve gerek eğitim, gerek görgü konularında bazı kusurları olsa da karşı koyulmaz bir biçimde çekiciydiler; yani MacAlpine dışında herkes için Delikanlı kızların kendisine takılmak ve flört etmek için gösterdikleri çabalar karşısında granit gibi kayıtsızlığını koruyordu. Kızlar, korkusuz merakları ve yaşam iştahlarıyla Henry'ye Minny'yi hatırlatıyorlar ve bazen de geleneksel terbiye kurallarına karşı neşeli umursamazlıklarıyla, kendilerinden büyük ve üstün olanlardan hiçbir çekinmeleri olmayışıyla ona Daisy Miller'ın modern reenkarnasyonları gibi geliyorlardı. Onların da bisikletleri vardı ve Suffolk'un düz yollarında çıktıkları uzun keşiflerde, Henry'yle MacAlpine'a eşlik ediyorlardı. Henry kızların özensiz Amerikan konuşma tarzına esef ediyordu ve dillerini düzeltmeyi vazife edindi. Bir defasında onu taklit ettiklerini ve birlikte isterik bir biçimde güldüklerini duydu: " 'Made' değil, Edith... 'mad-de'. 'Hı-hı' değil... 'Evet'". Ama o yanında olduklarında, eleştirilerinden mahcup oluyormuş gibi davranıyorlardı... "Ah, kuzen Henry, çok gadarsınız." "Gad-dar, Rosina!" Ve Henry onları ikaz etmekten incelikli bir tür zevk alıyordu.

Uykulu köyleri, eski su değirmenleri ve kuşların uğrak yeri olan haliçleriyle Suffolk'un kırsal alanını, sessiz ve gösterişsiz bir biçimde çekici buluyordu Henry; burası, kuru havalarda bisiklete binmek için kesinlikle iyi bir yerdi. Bir süre, bu civarda bir kulübe arama fikrini zihninde evirip çevirdi ama kuzinlerin neşesi olmayınca, katlanılmayacak kadar sessiz olacağına karar verdi; ayrıca Londra'dan hayli uzaktı ve ulaşım da iletişim de yetersizdi. Taşrada bir yerlerde bir yuvalanma yeri bulma hayali hâlâ gerçekleşmemişti. Ama Suffolk'taki geçici ikameti o kadar tazeleyici ve şifalı oldu ki nihayet, kendini George Du Maurier hakkındaki makaleye verebileceğini hissetti.

Zamanı gelmişti. *The Martian*'ın *Harper*'da tefrikası sona ermiş ve kitap olarak yayımlanmış, neredeyse herkes tarafından olumsuz eleştirilerle karşılanmıştı. Du Maurier'nin zamansız ölümü onu hiç olmazsa yazıları okumanın üzüntüsünden esirgemişti. Okurlarının kitap hakkında bilgisi olduğunu farz ederek hafifçe üzerinden geçebilir ve konusunun onu asıl ilgilendiren yönü üzerinde yoğunlaşabilirdi: Du Maurier'nin *Trilby*'yle kazandığı şaşırtıcı başarının dostuna sevinçten çok üzüntü vermiş görünmesinin paradoksu ve bu fenomenin, bir bütün olarak çağdaş kültür ve toplum hakkında ima ettikleri üzerinde. Dunwich hanında, kaldıkları odaların küçük salonunda MacAlpine'a, Du Maurier'nin hayatını gözden geçirdiği ve karakterini canlandırdığı, uygun yerlerde araya şahsi anılar ilave ettiği ama hiç kimsenin bunları onun kendi romanlarında yaptığı gibi canlandırmayı ümit edemeyeceğini vurguladığı, uzun bir makale dikte etti. *"Bay Felix Moscheles'in, Flanders'da ve Almanya'daki ortak deneyimlerine adamış olduğu kitabı, belki de yazarın uyandırmayı arzu ettiğinden daha derin düşüncelerle okudum"* diyordu, anı yazarını huzursuz etmeyi ve Du Maurier'lere bir miktar teselli vermeyi amaçladığı bir bölümde, *"ki bu anılarda bana en çarpıcı gelen yan, arkadaşımızın bizzat, bunları toplayıp bir araya getirmekle ne kadar hazırlıklı davranmış olduğudur."* Du Maurier'nin romanlarının hoşluğuna duyduğu takdiri genel, izlenimci bir tarzda ifade ettikten sonra, *Trilby*'nin başarısının emsalsiz derecede ilginç bir vaka oluşturduğunu ima ediyordu. *"Hoşluğu bir şeydi, başarısıysa tamamen başka bir şey ve ikisi arasındaki eksik halkaların sayısı, Du Maurier'in yorgun ruhunun araştıramayacağı kadar fazlaydı. Diğer taraftan, hâlâ açıklanamıyor; zamanımızın en tuhaf vakalarından biri bu ve fenomeni ancak nihayet, sessizlik içinde, yüzünü duvara dönmesini sağlayacak bir soruşturma yürütmekte fayda olabilir."* Şu son ibarede, temasını yakaladığını ve muhafaza ettiğini hissediyordu: Du Maurier'yi öldüren *Trilby* olmuştu ya da daha ziyade, romanın kışkırtmış olduğu devasa "tanıtım" patlaması. Bunu takip eden bölüm, makalesinin vahiy niteliğindeki doruk noktası ve en büyük gayret gerektiren kısımdı; bütün bir sabah boyu bunu dikte etti ve o akşam elle daha da cilaladı. Ertesi gün, düzeltilmiş versiyonu MacAlpine'a yazdırdı:

"Kesin olarak gördüğüm şey: böyle bir tanıtım vahşeti, bu fırsata vesile olan eserin kaynaklarını tedirgin etmemiş ve safiyeti bozulmamış olarak bırakamaz. Bü-

tün bu fenomen büyüdükçe büyüdü, ta ki en azından bu belirli kurban için, bir kasvet pınarı ve bir gam alameti halini alana kadar; onun göklerini bir bayağılık cesametiyle karartti. Sadece engin bir gürültü, bir milyon gazetenin anlamsız uğultusu ve on milyonlarca dedikoducunun mesuliyetsiz gevezeliği haline geldi. İyi bir iş başarmış olmanın hoş duygusu, bütün tatlılığından, bütün mahremiyetinden, bütün kutsiyetinden yoksun bırakılmış oldu. Amerikan çılgınlığı, bekleneceği üzere en gürültülüsüydü ve birtakım organizasyon ucubeliklerini açığa çıkarıyordu adeta; sanki yazarı, yetmiş milyon insanın yaşadığı bir kıtaya, şimdiye kadar hiçbir dâhinin celp etmediği bir yüceltmenin objesi olarak sunuyordu. Gösteriler ve tanıtımlar bir ronde infernale* *gibi etrafını sardı dostumun. Kendini sabit fikirlerden, manasız, münasebetsiz mektuplardan, röportajcılardan, müdahalecilerden, işgalcilerden oluşan bir heyelanın içine gömülmüş buldu. Bazıları oldukça masum ancak daha da çıldırtıcıydı, diğerlerininse bilenecek baltaları vardı ve bunlar onu tüketip yok etmek üzere cellâdın ve idam sehpasının getirilmesine sebep olabilirdi. Yankıların çok geç gelmiş olması sadece bir tesadüf müydü; yoksa masalların kötü cini uzak geçmişte, onun beşiğinin başında şöyle demiş olmasın? 'A evet, her şeye sahip olacaksın, öylesine sahip olacaksın ki kulaklarını tıkayacaksın; ama artık sana hiçbir sevinç veremeyeceği bir zamanda sahip olacaksın, canlılığın seni terk ettiği ve sinirlerinin zayıf düştüğü günlerinde sahip olacaksın bunlara; öyle bir biçimde sahip olacaksın ki sığınmak için dönmek isteyeceksin... ama nereye?' Bana öyle geliyor ki, sığınmak için huzurun derin olduğu tek cihete döndü; çünkü bu vakıa, bu şekilde sunulduğunda mübalağalı gibi geliyorsa da uğursuzluk unsuru, bundan daha az gerçek değildi."*

MacAlpine son kelimeleri daktilo etti ve sorar gibi Henry'ye baktı.

"Şimdilik bu kadar, MacAlpine" dedi Henry.

"Güçlü sözler bunlar" dedi MacAlpine.

Henry şaşkınlıkla baktı; sonra arkasını döndü ve kendi kendine gülümsedi. Adam, dikte ettiği herhangi bir şey üzerinde ilk defa bir yorum yapmayı lütfediyordu. Memnun olmuştu ama alışkanlık haline getirmesin diye cesaretlendirmek istemiyordu.

Tamamlanmış makaleyi *Harper*'a göndermeden önce son bir defa daha baştan okurken onun, Du Maurier'yle olduğu kadar kendisiyle

* İt.. Cehennemi halka. (ç n.)

de ilgili olduğunun farkına vardı. Kendi edebi emelleriyle yüzleşmek, onları tanımlamak ve arıtmakla ve bilhassa son iki yıl içinde uzun arkadaşlıklarından duyduğu zevkin zedelenmesi tehlikesini yaratan, kıskançlık iblisini nihayet defetmekle ilgili olduğunun. En azından bunda başarılı olmuştu ve tek ümidi, başkalarının makaleyi Du Maurier'ye layık bir takdirname olarak görmesi ve içinde, ona karşı daima hissetmiş olduğu şefkatin ve sevginin kanıtını bulmalarıydı. Edward Warren'ın böyle düşünüyor olması güven vericiydi. Yaz için bir ev kiraladığı Felixstowe'dan Dunwich'e geldiğinde, Henry ona makalenin karbon kâğıdıyla çıkarılmış kopyasını gösterdi. Warren özellikle makalenin sonuna doğru, Henry'nin Hampstead'de Du Maurier'ye yapmış olduğu son ziyaretler hakkındaki bir bölümden ve şu sözlerden etkilendi: *"...beni tepeden aşağıya kadar geçirmek şeklindeki eski dostane alışkanlığı yarı zımni, yarı konuşulan bir biçimde gittikçe kısalıyordu. Tepe, birbirimizden ayrıldığımız nokta bakımından, bir saflıalar serisi oluşturacak kadar uzundu ve bu geçirmeler, artık yapamadığı şeylerin bir nevi kaydı haline geldi; yoluma giderek onu tek başına gecenin içinde kaybolmaya bırakmak yerine, tekrar onunla beraber çıkmayı istememe sebep olacak kadar köklü bir alışkanlıktı bu."*

"Harikulade, James" dedi Warren, bunu yüksek sesle okuduktan sonra. "Harikulade bir imge... Du Maurier'nin karanlıkta kaybolması. Karısını ağlatacak bu ama tedavi eden gözyaşları olacak bunlar."

"Ümit ederim" dedi.

Dunwich'teki ikametinin neredeyse sonuna gelmişti. Eylül ortalarına kadar uzatmıştı burada kalışını ve artık kırlar sonbaharın ilk belirtilerini gösteriyordu; yaslı ruh haline uygun düşüyor gibiydi güz hüznü. Warren, Felixstowe'dan gelirken bisikletini yanında getirmişti ve birlikte, hasat edilmeyi bekleyen kehribar renkli mısır tarlalarının, olgunlaşan elmalarla ağırlaşmış meyve ağaçlarının arasındaki tekerlek izleriyle oyulmuş tozlu patikaların üzerinde sarsılarak gidiyorlardı. Taşrada sığınak edinilecek bir yer olarak Suffolk'ın artılarını ve eksilerini tartıştılar ve dengenin aleyhine meylettiği konusunda hemfikir oldular. Henry, Lamb Evi'nin beyhude ümitler uyandıran cazibelerini özlemle hatırladı.

İki gün sonra Londra'ya döndü ve Rye'daki hırdavatçıdan gelen ve kendisini beklemekte olan bir mektup buldu:

Sevgili Bay James,

Eğer hâlâ Lamb Evi'yle ilgileniyorsanız en kısa zamanda buraya gelmenizi tavsiye ederim çünkü uzun süreliğine kiraya verilecek. Yaşlı Bay Bellingham geçen kış, Bayan Bellingham'sa haziranda öldü ve genç Bay Bellingham altına hücumda servet yapmak için Kanada'ya gidiyor. İyi olduğunuzu ümit ederim.

Sevgilerle

İmza anlaşılmıyordu. Bu pusulayı okurken Henry, hayretler içinde kalarak baykuş ötüşüne benzer bir kahkaha attı; pusulanın muhteviyatının katıksız inanılmazlığına ve kaderin, daha birkaç gün önce ele geçmez olduğunu zannederek esef ettiği, hayallerinin evini ona sunmak için çevirmek zorunda kaldığı, romanlardakini andıran entrikaya, Bellingham'ları arka arkaya öldürüp oğullarını Klondike'taki altına hücuma gönderişine. Olaylardaki bu tuhaf gelişmeden hem heyecan hem de korku duydu; şaşırmamak mümkün değildi. Evi edinmenin sebep olacağı bütün mali ve hukuki yükümlülükler, problemler ve karışıklıklar konusunda canlı bir önsezisi vardı; ama aynı zamanda, feci ve altından kalkılmaz bir kusuru olduğu ortaya çıkmadıkça, tanrılardan gelen böyle bir armağanı kabul *etmemenin* imkânsızlığını da görüyordu. Eğer dev bir el bulutlardan çıkıp bir parmağıyla otoriter bir biçimde Doğu Sussex'i işaret etmiş olsa, kaderi bundan daha açıkça belirtilmiş olamazdı. Derhal Warren'a yazarak ertesi hafta Londra'ya döndüğünde evi gözden geçirmek ve akıl vermek üzere kendisiyle birlikte Rye'a gelip gelemeyeceğini sordu. Ama iki gün sonra, gecikirse evi kaybedebileceğini düşünerek paniğe kapıldı ve Warren'a, Rye'a tek başına gideceğine dair telgraf çekti.

On Beşinci Bölüm

Güneş, perdelerin arasındaki bir boşluktan içeriye sızarak onu erkenden uyandırdı. Kilisenin üzerinden yükseliyordu o günlerde güneş ve havanın açık olduğu sabahlarda, eğer yatarken perdeleri tam olarak kapatmayı ihmal etmişse, West Sokağı boyunca doğruca Kral Odası'ndan içeriye doluyor ve yastığına parlak bir huzme yönelttiği kısa bir an oluyordu daima. Perdeler İrlanda keteninden yapılmıştı; kendinden çizgili ve yeşilimsi mavi bir renkteydi ve meşe kaplama duvarlarla hoş bir tezat oluşturuyor. Malzemeyi kendisi seçmiş olsa da imalatına nezaret etmeyi minnettarlıkla Margaret Warren'a bırakmıştı. Warren'lar olmasa, Lamb Evi'ne taşınmanın son derece karmaşık külfetinin altından nasıl kalkabilirdi? Ama zaten, Warren'lar olmasa, orayı hiç görmemiş ve varlığından haberdar bile olamazdı. Bu

çiftle dostluğu, Henry'nin Lamb Evi'ni edinmesiyle yakından ilişkili olmalarını kaderin belirlemiş olduğuna dair, her üçünün de aynı derecede hoşuna giden ortak bir duygudan dolayı, özel bir sıcaklık kazanmıştı. Evin daha önce sokaktan gıptayla göz atmalarının ilham ettiği ümitleri fazlasıyla doğrulayan ilk teftişten sonra da Warren'ın onayı ve coşkulu desteği olmasa Henry, bu mülkü –duyduğu tüm heyecana rağmen– az değil, tam yirmi bir yıllığına kiralamaya asla cesaret edemezdi. Yine de eve tek başına bakmak üzere şimşek gibi Rye'a gittiğine memnundu; zira burayla ilgili ilk izlenimleri şartlanmasız ve tamamıyla şahsi olmuştu.

Üç taş basamağı çıkıp ilk defa eşikten geçişinden bu yana neredeyse tam bir yıl olmuştu. O gün evin her bir bölümünü –boyutları ve fiziksel özellikleri bakımından– çok da dile getirilemeyen arzularını o kadar mükemmelen yerine getirdiği için, sanki bir rüyadaymış gibi dolaştığını canlılıkla hatırlıyordu. Kare biçimindeki gösterişli hol; solda, bahçeye açılan sevimli kabul salonu ve sağda, derhal misafirler için yazı odası olarak tahsis ettiği tuhaf küçük salon; bir penceresinden bahçeyi gören ve diğerinden Winchelsea'ye doğru güzel bir manzarası olan aydınlık ve havadar Yeşil Oda'ya çıkan kemerli merdivenler –boyalı ahşap kaplamalarından dolayı odaya bu ad verilmişti– ve bir fırtınada, yakındaki Camber Kumluğu'nda karaya vuran I. George dört gece orada uyumuş olduğu için, Kral Odası olarak bilinen, büyük yatak odası. Derhal büyük bir iştahla, William ile Alice'e kraliyetle olan bu bağlantısıyla övünmeyi ve onların cumhuriyetçi önyargılarına takılmayı tasarlamıştı. Sonra asmaların ve sarmaşık cinsi meyve ağaçlarının yaprakları ve dalları arasından görünen canlı kırmızı, pembe ve mor tonları, bir ressamın paletindeki renk harelerini andıran eski, tuğla bir duvarla ve çiçek tarhlarıyla çevrili geniş, düz çimenliğin üzerine gölgesini yayan kadim dut ağacıyla bahçe ve son olarak –yo, son olarak değil ama turunun doruk noktasıydı bu– Warren'ın çizmiş olduğu ve böylece onun içine, buraya duyduğu özlemin ilk tohumunu ektiği Bahçe Odası. Ana evi inşa eden Rye Belediye Başkanı James Lamb, bir şölen odası olarak ilave etmişti burayı; ama Henry'nin heyecanlı bakışlarına kendini derhal mükemmel bir çalışma odası olarak sunacaktı, en azından yaz ayla-

rında; kışın Yeşil Oda'ya çekilebilirdi. Burası ev işlerinin karmaşasından uzaktı, bir tarafta bahçenin ve diğerinde sessiz sokağın üstündeydi; biri kendisi ve biri MacAlpine için iki büyük yazı masası alacak kadar genişti, üstelik bir aşağı bir yukarı yürümek ve şöminenin yanına, uzanıp düşünebileceği bir koltukla bir şezlong koymak için bol yer vardı. Cennetti burası!

O ilk öğleden sonra Henry'ye hâkim olan izlenim bu olmuştu: West Sokağı'ndaki pirinç tokmaklı büyük yeşil kapıdan geçerek bir şekilde yeniden Cennet Bahçesi'ne girişi. Sık sık da tekrarlayan bir fanteziydi bu, özellikle sabahları, iyi bir çalışmanın ardından, ayaklarının dibinde mutlulukla etrafı koklayan Tosca'yla bahçede dolaşırken. Ama cennetin yapısal olarak sağlam olduğu konusunda Edward Warren'ın teminatına ve burayı daha da mükemmel hale getirmek için onun mahirane tavsiyelerine ihtiyaç duymuştu. Aşağıdaki salonların oldukça çiğ duvar kâğıdının altında, güzel meşe kaplamaların saklı olduğunu fark eden Warren olmuştu; şimdi açığa çıkarılan ve yeniden verniklenen kaplamalar, evin asaletini ve tarihi atmosferini son derece güçlendiriyordu. Evin mimari bütünlüğüne zarar vermeden nereye bir banyo ilave edilebileceğini, sıhhi düzenlemelerde ve mutfak tesisatında başka hangi modern geliştirmelerin yapılabileceğini gören de Warren olmuştu. Bu işlerin ve ilave boya, dekorasyon, halı ve perde çalışmalarının gerçekleştirilmesi, hüsran verecek kadar uzun bir zaman almış ve Henry hazirana, kira kontratını imzalamasından aşağı yukarı dokuz ay sonrasına kadar, oraya taşınamamıştı ama daha şimdiden, kendini tam anlamıyla evinde hissediyordu ve sene sonuna kadar Lamb evinde kalmaya karar verdi. Bu arada, De Vere Bahçeleri'ni devren kiralamayı başarmıştı ve Londra'da gece de kalması gerektiği zaman, Reform'da kalıyordu.

Perdeler, beraberinde bir martının yankılı çığlığını taşıyarak yarı açık pencereden odaya giren, deniz kokulu küçük bir esintiyle hafif hafif kıpırdadı. Kilisenin saati yediyi çaldı. Erken uyanmış oluşuna canı sıkılmadı. Tersine, yalın bir mutluluk duygusunun tadını çıkararak orada, neredeyse iki asır önce, boğulmaktan kurtulan bir kralın yatmış olduğu odada yatmaktan memnundu. O sevimli hikâyeye göre belediye başkanının karısı, hamileliğinin ileri dönemlerinde ol-

masına rağmen yatak odasını Kral'a bırakmış ve aynı gece bir oğul doğurmuş. Tipi yüzünden Rye'da mahsur kalan hükümdarsa iki gün sonra çocuğa vaftiz babalığı yapmış ve ona gümüş yaldızlı bir çanakla yüz altın lira hediye etmişti; tabii çocuğa George adı verilmişti. Warren'larla Henry'nin arasında bir bağ oluşturan vaftiz motifinin, ilk tanışmalarından, bu çiftin yardımıyla o kadar mucizevi bir biçimde sahip olduğu bu evin tarihçesinde iz sürmek hoştu. Aslında eve sahip olmamıştı tabii ama kira kontratı, 1918'e kadar sona ermeyecekti ve bu da muhtemelen onun kalan yıllarının hepsini değilse de çoğunu kapsardı ve daha şimdiden, o tarihten önce mülkiyetini satın almak için doğabilecek herhangi bir fırsattan faydalanmaya kararlıydı.

Dışarıdaki sahanlıkta ayak sesleri duydu; mutfak ateşini tutuşturmak için tavan arasındaki yatak odasından inmekte olan orta hizmetçisiydi muhtemelen bu. Onu çağırıp sıcak suyunun hazır olur olmaz getirilmesini isteyebilirdi ama erken kalkarak evin normal programını bozmak gibi bir arzusu yoktu. Şu anda hissettiği keyfin bir kısmı, önündeki günün bütünüyle kendi kontrolü altında olduğunun, bütün sosyal zorunluluklardan ve karışıklıklardan uzak, kesintisiz çalışma ve sessiz, şahsi dinlence ve eğlence için müsait olduğunun bilmesinden kaynaklanıyordu. Gosse önceki gün Londra'ya dönmüştü; her ne kadar onunla beraber olmaktan zevk almış olsa da ziyaretçi eğlendirmede kaçınılmaz olarak hafif bir zorlanma duygusu söz konusuydu ve hazirandan beri zaten birkaç ziyaretçisi olmuştu. Konuk ağırlamak ve bu konukların kutlayan sözleri kadar, yüzlerindeki ifadeden de yeni konutuna duydukları hayranlığı kaydetmek, her zaman memnuniyet vericiydi; ama bu haz verici tepki Henry'yi eve layık bir ev sahibi olmaya mecbur ediyordu. Misafirlerin ihtiyaçlarını düşünmeye ve karşılamaya, şimdiye kadar Londra'da yapmış olduğundan çok daha fazla zaman harcıyordu. Dolayısıyla onların gittiğini görmek ve bir sonrakinin geleceği zamana kadar bencil huzurla dolu bir ara verme beklentisinin tadını çıkarmak, aynı zamanda gizli bir rahatlama getiriyordu hep.

Hakkını vermek gerekirse, Gosse başına hiç dert olmamıştı; sabahları kendisi Bahçe Odası'nda MacAlpine'a yazacaklarını dikte ederken, o, küçük salonda okuyarak ve yazarak vakit geçirmekten

mutluluk duymuştu. Bisikletini yanında getirmişti ve bisiklete binmek için mükemmel bir arazi olan Romney Bataklıkları'nda oldukça uzun gezintiler yapıyorlardı. Otlayan koyunlarla dolu çayırlar arasından kıvrılarak giden ve harika kiliseleri olan uykulu eski kasaba ve köylere ulaşan kilometrelerce düz, tenha yol vardı. Küçük Lydd'de, katedral boyutunda bir kilise bulunuyordu; Brookland'deyse, panjurlu pencereleri ve ana binadan bağımsız olarak inşa edilen ahşap, konik kulesiyle bir masaldan çıkmış gibi görünen, bir başka kilise vardı. Ancak bu gezilerden en unutulmaz olanı, karısıyla birlikte Doğu Sussex sahilinde bir bisiklet turu yaparken şiddetli bir böbrek şikâyetiyle hasta düşen ve orada, fevkalade nazik ve ilgili bir doktorun evinde nekahet dönemini geçirmekte olan H.G.Wells'i ziyaret etmek üzere Yeni Romney'e yaptıkları oldu.

Yerine getirmeleri beklenen misyon, hayli nazik bir meseleydi: Wells'in mali yardıma ihtiyacı olabileceğini duyan Kraliyet Edebiyat Fonu, Gosse'dan, kendisine durumunun tetkik edilmekte olduğunu hissettirmeden, genç yazarın ihtiyaçları hakkında gizli bir değerlendirme yapmasını istemişti. Gosse, Wells'i biraz tanıyordu ve arama bahanesi, Henry'yi onunla tanıştırmaktı. Henry, Wells'in *Guy Domville* hakkındaki zekice eleştirisini minnettarlıkla hatırlıyor ve tanışacak olmaktan memnuniyet duyuyordu. Wells, bu eleştiri yazısından sonra yazdığı ve Henry'nin bir gün okumaya kesinlikle niyetli olduğu, *Zaman Makinesi* adlı bilimsel bir macerayla ve aynı tarzda benzer bazı hikâyelerle heyecan yaratmıştı. Ziyaretleri sırasında öğrendikleri şeylerden biri, genç yazarın hâlihazırda *Love and Mr. Lewisham* [Aşk ve Bay Lewisham] adlı, çağdaş yaşamı anlatan gerçekçi bir romanla uğraştığıydı. Bir diğeri, Wells'in hiçbir büyük mali ihtiyaç içinde olmadığıydı hatta sağlığına kavuşur kavuşmaz, Doğu Sussex sahilinde bir yerlerde, kendine bir ev yaptırmaktan bahsedecek alım gücüne sahipti. Yerli mimariyle çok ilgileniyordu ve sıkışık odaları, sonu gelmez merdivenleri, verimsiz ısıtma sistemi ve yetersiz sıhhi tesisatıyla tipik modern Britanya evinin bayağılığına ve elverişsizliğine, zengin ifadeli bir biçimde ateş püskürüyordu. İngiltere'de, her yatak odasının *en suite** bir tuvaleti olacak ilk evi inşa etmeyi hedefliyordu; Lamb

* Fr.: Kendi içinden geçilen. (ç.n.)

Evi'ni sempatik bulmayacağını ima eden eksantrik bir hevesti bu. Henry yine de onu, biraz daha iyileştiği zaman kendisini ziyaret etmeye davet etti. Kitaplardan ve bisikletlerden başka hiçbir ortak ilgi alanları olmasa da Henry, genç adamın cesaretinden, kendine olan inancından ve yerleşik değerlere karşı çıkışındaki samimiyetten etkilenmişti. Yeni bilimsel çağın timsaliydi adeta; günlük hayatı başkalaştıracak icatların önsezisiyle sevinç duyuyordu. Henry, yazılarını üretebilmek için bir başkasına dikte etmeye bağımlı olduğunu anlatınca Wells, gelecek yüzyılın sonuna gelmeden, hiçbir insan etkeni olmaksızın dikte alacak, sözlerinizi gözden geçirmeniz ve düzeltmeniz için anında ekrana geçirecek ve daktiloda basacak makineler olacağı kehanetinde bulundu. Henry ve Gosse nasıl da gülmüşlerdi! Wells bunu ileri sürerken ona büyük bir hayranlıkla bakan sevimli, küçük karısı Jane... Wells'in gençliğine rağmen, anlaşılan ikinci karısıydı ve kocasına saygı göstermeyişlerinden oldukça incinmiş görünüyordu.

Henry, Wells'in bu bölgede yerleşmeyi düşündüğüne bayağı memnun olmuştu; yörenin yazarlar için popüler bir çevre haline gelmekte olduğu yolundaki diğer kanıtları doğruluyordu bu. Ford Madox Hueffer, Hythe yakınlarında bir çiftlik evi kiralamıştı ve anlaşılan burada, uyruk değiştirmiş ilgi çekici Polonyalı Joseph Conrad'la edebi projelerde işbirliği yapıyordu; Henry'nin Londra'da kısa bir süre tanıştığı, *The Red Badge of Courage*'in* parlak genç Amerikalı yazarı Stephen Crane ise, Küba'daki savaş muhabirliğinden döndüğünde, Rye'ın öteki tarafındaki Brede'de yaşamaya gelecekti. Karısı Cora şimdiden orada muazzam, bir eski ev almıştı. Ne yazık ki Conrad dışında, bu edebi ahalinin ahlakı biraz gevşekti. Wells boşanmayı beklerken bir süre Jane'le beraber yaşamıştı, Hueffer'in baldızıyla ilişkisi hakkında dedikodular vardı ve Cora'nın Crane'le tanışmadan önce, uzak batıda bir genelev maması olduğu rivayet ediliyordu. Henry, son derece muhafazakâr olan Rye halkına, kesinlikle saygıdeğer bir hemşeri olduğu güvencesini vermek istiyordu; gene de bu skandallara şahsen karışmamaya dikkat ettiği sürece, rezaletlerin hepsi, bir romancının ekmeğine yağ sürecek şeylerdi.

* Stephen Crane, *Kanlı Madalya*, Babil Yayınları, 2000. (ç.n.)

Son zamanlarda İngiliz toplumunda ortaya çıkan, ahlaki standartlardaki dikkat çekici gevşeme ve sofistike çevrelerde böyle meselelerin özgürce tartışılması, aslında şu anda meşgul olduğu romanın, *The Awkward Age*'in belli başlı temasıydı ve Henry, Bay Longdon karakterine kendinden bir şeyler yansıtmaktan keyif alıyordu. Taşrada yaşayan yaşlıca bir bekârdı kahramanı; adamın eski tarz değerleri, kendini içinde bulduğu metropol takımının yozlaşmışlığının ve alaycılığının ölçüsünü gösteriyordu ve onu, bu ortamda okuldan evliliğe o zor geçişi yapmakta olan iki genç kızın çıkmazına, şefkat dolu bir ilgi duymaya sevk ediyordu. Bir kısa hikâye olarak geliştirmeye başladığı ama metin, inatçı bir kararlılıkla bir romana dönüşmeye başladığı zaman bir kenara bıraktığı bir fikirdi bu. Şimdi onu *Harper's Weekly* için uzun bir tefrika olarak yazıyor ve üstelik öyle kolaylıkla ve güvenle yazıyordu ki bitmesine epeyce bir yol kalmış olmasına rağmen, ekimde yayımlamaya başlamalarını kabul etmişti.

Lamb Evi'ni edinmesiyle ilgili en çarpıcı ve memnuniyet verici şey, bunun yaratıcı hayal gücünde yarattığı özgürleştirici etki olmuştu. Kira kontratını imzaladıktan neredeyse hemen sonra, yıllardır yayımlamış olduğu her şeyden daha fazla iz bırakacakmış görünen *The Turn of the Screw*'u* dikte etmeye başlamıştı. Henry'yi harekete geçiren kuvvet, kısmen hatta esasen, maddi çıkarlar olmuştu. Yükümlendiği masrafların düşüncesiyle hafiften paniğe kapılarak, okur kitlesinin körlenmiş zevkini gıdıklayacak bir şey arayışıyla not defterini karıştırmıştı. Sonunda Başpiskopos Benson'ın, hayaletler tarafından taciz edilen iki çocuk hakkındaki anekdotundan ilham alan hayalet öyküsünün, büyük ihtimalle bu işi göreceğine karar vermişti. Bu bakımdan öykü, beklentilerini bile aşmıştı. O yılın ilk birkaç ayında *Collier*'da tefrika edilen kısa roman boyutundaki hikâye, hem arkadaşlarından hem de yabancılardan büyük bir posta çantası dolusu övgülü mektup çekmişti; ama yazışmaların mahiyetinden, Henry'nin okurlarında sadece tüylerinin zevkle ürpermesinden daha derin seviyede bir tepki uyandırmış olduğu aşikârdı. Yetişkin bir çiftin, iki küçük çocuğun masumiyetini bozmalarında ve sonra onların ruhlarına sahip çıkmak için mezarın ötesinden geri

* Henry James, *Yürek Burgusu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006. (ç.n.)

gelmelerinde, özellikle ürpertici bir şeyler vardı kuşkusuz ama Henry, içgüdüsel olarak, kötülüğün altını çizmenin, onu dehşet verici bir biçimde açık seçik hale getirmenin etkiyi azaltacağını hissetmişti. Hikâyenin başarılı olmasının sebebi, çocuklardaki bu bozulmanın mahiyetinin asla belirtilmemesi ve doğaüstü alametlerin evcilleştirilerek öykünün bir idili andıran kır evi dekoruna uyduruluyor olmasıydı; hatta ayakları yere basan kâhya kadın Bayan Grose'un ima ettiği üzere, bu alametler öykünün anlatıcısı ve tek bilinç merkezi olan hassas genç mürebbiyenin, heyecanlı tahayyülleri olabilirdi. Henry, sezgileri daha kuvvetli okurlarının farkına vardığı gibi hikâyeyi, her tekinsiz olayın, biri doğal, diğeri doğaüstü olmak üzere iki açıklaması olacak şekilde tertiplemişti ve bu okurları en çok merak ve heyecan içinde tutan şey, anlatılanların, sonuna kadar sürdürülen belirsizliğiydi. Okuyucularından birkaçı, ona yazarak durumun "hakiki" tabiatını açıklayarak kendilerini ıstıraptan kurtarması için yalvardılar. Henry bu taleplerden kaçınmak için itinalı bir biçimde nazik yollar bulmuştu; gelecek ay öykü, "Covering End" [Örtücü Uç] adlı bir başka uzunca kısa hikâyeyle birleştirilerek, roman halinde yayımlandığı zaman, buna benzer daha çok yakarışlar gelmesini bekliyordu.

Bu hikâye, Ellen Terry'nin, sahneye koyacağına dair hiçbir belirti vermeden üç yıl boyunca elinde tuttuğu *Summersoft* adlı oyununun yeniden devreye sokulmuş haliydi. Henry'nin bu hayal kırıklığına aldırış etmeyip malzemeyi başka bir formda işe yaratabilmesi, nihayet kendini tiyatrodan koparabildiğini kesin olarak kanıtlıyordu. Ama *The Awkward Age*'in gösterdiği üzere, o hain alanda acılar tatmış olduğu kadar dersler de almıştı; bu roman, alışılmış iki, üç saat yerine on, on iki saatlik bir sahne trafiğini ağırlayabilecek bir tiyatroda, fazla ayarlama gerektirmeden oynanabilecek "sahneler"den oluşuyordu. Editörler, öykülerinin çok fazla analiz ve iç gözlem içerdiğinden, yavaş ilerlediğinden ve yeterince "kaygan" olmadığından şikâyet ediyorlardı –ya da okurlarının bunlardan şikâyetçi olduklarından– ve bazen bu kusurların, diyalogun anlatıya oranını artırarak giderebileceğini ima ediyorlardı; sanki hayatta, kural olarak diyalogun bulunmadığı pek önemli an yokmuş gibi: Yatakta tek başına yatarak iyi

talihini düşünmekte olan bir adam, mesela. Ama eğer diyalog istiyorlarsa, onlara diyalog verecekti –*The Awkward Age*'de diyalogdan başka pek bir şey yoktu– ve eleştirmenlerinin bunu nasıl karşılayacağına bakacaktı. Muhtemelen içselleştirilmiş anlatım tarzımdan daha çok beğenmeyecekler, diye düşündü istihzayla.

Artık asla gerçekten popüler bir yazar olmayacağını ve zavallı Du Maurier gibi bir "best seller" üretemeyeceğini kabullenmişti. Son yirmi, otuz yılda, dünyanın İngilizce konuşan kesiminin kültürüne bir şeyler olmuş, bir araya gelen bazı farklı güçlerin sebep olduğu muazzam bir sismik kayma meydana gelmişti; okuryazarlığın yaygınlaşması ve yüzeyselleşmesi, demokrasinin eşitleyici etkisi, kapitalizmin dizginsiz enerjisi, gazeteciliğin ve reklâmcılığın değerleri çarpıtması gibi güçlerin. Bu, edebiyat sanatını icra eden birisinin, Scott ile Balzac'ın, Dickens ile George Eliot'ın hayatlarının en verimli çağında yaptıkları gibi, hem mükemmelliğe hem de popülerliğe ulaşmasını imkânsız hale getiriyordu. Ümit edilecek en iyi şey, estetik mükemmellik için girişilen sonsuz arayışı sürdürebilmek üzere görüşü kuvvetli okurlardan yeterli desteğin gelmesiydi. "Kim şanslı olacaktı ve kim zengin,/Kim ağacın tepesine ulaşacaktı." Asla zengin olmayacaktı ama Lamb Evi'ni elde ettiği zaman iyi şansla kutsanmış olduğunu hissetmişti ve tatmin edici bir başarı duygusuyla en yüksek dallarından aşağıya bakacağı birden fazla ağacı vardı.

İstikbal, sabah güneşi altındaki büyük, sakin bir okyanus misali, ümitle ve imkânlarla parlayarak önünde uzanıyordu sanki. Bazen Lamb Evi'ni bir gemi; kendisinin kaptan olduğu, ikinci kaptan olarak Mac Alpine, mürettebat olarak da kendi küçük hizmetkâr grubuyla, islim salarak istikbale doğru ilerleyen bir gemi olarak tasavvur ediyordu: bu yatak odası kamarası, çimenlik ana güverte ve Bahçe Odası kaptan köşküydü. İleride bir yerlerde muazzam bir proje onu bekliyordu; üç önemli roman. Yapmayı dilediği kadar analitik, iç gözlemli ve ağır tempolu ama aynı zamanda ancak *onun* yapabileceği kadar derin, cüretkâr ve güzel romanlar. Unsurlar zaten not defterinde saklıydı. Biri, Paris'teki bahçede, kaybedilmiş fırsatların hayaliyle kuşatılan, yanındaki genci "Yaşayabildiğince yaşa!" diyerek teşvik eden saçları kırlaşmış Amerikalı hakkındaydı; bir diğeri aşkın ve arkadaşlarının iha-

netine uğrayan zengin hasta kadın üzerindeydi ve bir üçüncüsü, iyilikleri ve kurnazlıklarıyla tutkunun yıkıcı gücünü alt eden babayla kız hakkında. Henüz bunlara başlamaya hazır değildi ama içinde, bunları Lamb Evi'nde yazacağına dair, huzurlu bir güven duygusu vardı.

Kahvaltıdan sonra her zamanki gibi kabul salonunda Bayan Smith'le görüştü. Ne kalmakta olan ne de beklenen misafir olmadığından, günün menüsüyle ilgili olarak konuşulacak pek fazla bir şey yoktu ve Bayan Smith'in, Gosse'u ağırlamaktan arta kalan malzemeleri "tüketme" yolundaki basiretli önerisini onayladı.

"Başka bir şey var mı?" diye sordu; çünkü Bayan Smith gitmeye pek niyetli gibi görünmüyordu.

"Şey, evet efendim, var" dedi, biraz gergin bir biçimde önlüğünün bağlarını bükerek. "Bir elulağı tutmayı hiç düşündünüz mü diye merak ediyordum."

"Bir elulağı" diye tekrarladı Henry, biraz şaşırarak. "İhtiyacımız var mı?"

"İşe yarardı, Bay James. Ayak işlerini ve evin içindeki çeşitli işleri yapacak birisi... Alice'in bıçakları parlatmasına yardım etmek, mesela. Çizmeleri temizlemek. Kömürü içeri taşımak... Bunun gibi büyük, eski tarz bir yerde yapılacak türlü türlü işler oluyor. George Gammon'dan fazla bir şey yapmasını istemek hoşuma gitmiyor... bahçede işi başından aşkın."

"Bu doğru" diye tasdik etti Henry. Bahçe tasarımında da mahir bir manzara ressamı olan arkadaşı Alfred Parsons, Lamb Evi'nin yarım hektarlık arazisini güzelleştirmek üzere, Gammon'ı yıllarca fazlasıyla meşgul edecek kapsamlı bir plan yapmıştı. Ama bu önerinin başka bir sebebi olduğundan şüphelendi. Rye'a taşındıklarından beri Smith'in içki sorunu daha da kötüleşmişti; Londra'nın kargaşasına ve gürültüsüne hasret duyuyor gibiydi adam ve De Vere Bahçeleri'nin elektrik ışığını ve diğer modern kolaylıklarını özlüyordu. Sık sık "rahatsızlanıyor"du; hepten sarhoş olduğu ya da ayılmakta olduğu anlamına geliyordu bu. Bayan Smith kocasının kabahatlerini örtmek için onun görevlerinden birçoğunu yerine getirmek ve kendilerininkilerden bazılarını misafir hizmetçisine ya da orta hizmetçisine devretmek zorunda kalıyordu;

dolayısıyla muhtemelen küçük mürettebatının alt kademelerinde, genç bir çocuğun rahatlatabileceği belli bir stres vardı.

"Hım" dedi Henry. "Bir elulağına ne kadar ödemem gerekir?"

"Haftada dört şilin, efendim" dedi Bayan Smith hemen. "Ve yemek. Ama geceleri burada kalmaz."

"Sanki aklınızda birisi varmış gibi konuşuyorsunuz, Bayan Smith" dedi Henry

Bayan Smith kızardı. "Şey, evet efendim, var. Köşeyi dönünce, Watchbell Sokağı'nda oturan Bayan Noakes, çok da iyi bir kadındır, kısa bir zaman önce kocasını kaybetti ve altı küçük çocukla kaldı. En büyüğü Burgess için bir iş bulmaya çabalıyor."

"Burgess mi? Pek rastlanmayan bir isim. Kaç yaşında?"

"On dört, sanırım, efendim İyi bir delikanlı."

Henry bir an düşündü. "Pekâlâ, Bayan Smith, Bayan Noakes'u bir gün oğlunu mülakat için getirmeye davet edebilirsiniz."

"Teşekkür ederim, efendim." Bayan Smith hâlâ oyalanıyordu. "Onları şimdi görmek ister miydiniz acaba?"

"Simdi mi? Aman Tanrım, evin içendeler mi yoksa?"

"Mutfakta oturuyorlar, efendim. Sarah Noakes erkenden onu getirdi ve size sormamı istedi. O kadar çaresiz ki..."

Henry içini çekti. "Pekâlâ, bu işi halledip kurtulsam iyi olur herhalde. Çocuğu görünceye kadar hiçbir söz vermiyorum, bunu bilin."

"Hayır, efendim. Teşekkür ederim, efendim. Onları hemen getiririm."

Bayan Smith çıkmak üzere dönerken Henry onu alıkoydu. "Dört şilinin yeterli olduğundan emin misiniz?"

"Buralarda normal rayiç bu" dedi Bayan Smith. "Eğer memnun kalırsanız ücreti artırabilirsiniz tabii."

"Çok doğru."

Birkaç dakika sonra, Bayan Noakes oğluyla beraber odaya girdi, dizlerini bükerek selam verdi ve Henry onlarla görüşmeyi kabul ettiği için taşkınlıkla teşekkür etti.

"Bu Burgess, efendim, en büyük oğlum. Çalışmaya çok hevesli bir çocuk, efendim. Onu işe aldığınıza pişman olmazsınız." Oğlunu ileri doğru itti. Çocuk mahcubça gülümsedi ve aşağıya, çizmelerine bak-

tı. Görünüşü biraz cüceye benziyordu; küçük ve kalkık bir burnu, tombul yanakları, çukur bir üstdudağı ve gür, dalgalı saçları dikkat çekiciydi ama en bariz özelliği son derece ufak cüssesiydi.

"Bu çok ufak tefek Bayan Noakes."

"Ufak ama kuvvetli, efendim. Zavallı sevgili kocam da aynıydı."

"Sahiden on dört yaşında mı?"

"Hemen hemen" dedi Bayan Noakes, kaçamaklı bir biçimde.

"Peki, okulu bıraktı mı?"

Bayan Noakes omuz silkti. "Bırakması gerekti. Besleyecek küçük beş tane daha çocuğum var."

"Okuma yazma biliyor musun, Noakes?" diye sordu Henry çocuğa.

"Evet, efendim? dedi Noakes.

"Biliyor mu, efendim?" diye tekrarladı Bayan Noakes, retorik olarak. "Ne zaman bir mektup yazmam gerekse, Burgess yazıyor. Çok güzel, düzgün bir eli var. Gazeteyi de bana çok güzel okuyor."

"Öyle mi... değişik seslerle polis taklidi de yapar mı?" diye sordu Henry, bıyık altından gülerek.

"Affedersiniz, efendim?" Bayan Noakes şaşkın görünüyordu; böyle görünmesi de doğaldı.

"Bir şey yok... bir şey yok. Edebi bir mecaz. Bildiğiniz gibi, mesleğim yazarlık?"

"Evet, efendim, Bayan Smith söyledi."

"Dolayısıyla çalışırken ya da okurken evde ve bahçede belli bir huzur ve sessizlik isterim. Sessiz bir çocuk musun, Noakes?"

"Bir fare kadar sessiz" diye haykırdı Bayan Noakes.

"Lütfen çocuğun kendi adına cevaplamasına izin verin, Bayan Noakes." Burgess Noakes'un gözlerinin içine baktı. "Mesela, *ıslık* çalar mısın?"

Çocuk bir an bu soruyu düşündü, sonra, "Eh, çalarım... ara sıra yani... ama kendimi tutabilirim" diye cevap verdi.

Görünüşü pek bir şeye benzemese de oldukça cana yakın bir şeyler vardı çocukta. Bir süre görevlerinin mahiyeti hakkında konuştular ve Burgess Noakes, bunları yapmaya muktedir ve istekli olduğunu beyan etti. Henry ona, kendisinin soracak bir suali olup olmadığını sordu.

"Kulübe gidebilecek miyim?"

"Ne kulübüymüş bu?"

"Rye Atletizm Kulübü" dedi Bayan Noakes. "Gençler takımında. Bunun için deli oluyor."

"Dinlenmek ve eğlenmek için biraz izin alabilirsin, eminim" dedi Henry. "Onu Bayan Smith'le ayarlaman gerekecek. Peki, hangi sporlarla meşgulsün, Noakes?"

"Futbol ve boks" dedi Noakes.

"Boks mu?" Henry şaşkınlığını gizleyemedi. "Bunun için biraz ufak değil misin?"

"Horoz sıklet" dedi Noakes.

"A, evet. Horoz sıklet... Bu yaz Londra'da Fitzsimmons ile Corbett'in maçını gördüm, sinematografta" dedi Henry. "Son derece heyecan vericiydi. Sen gördün mü acaba?"

Burgess'in gözleri büyüdü. "Keşke görebilseydim!" dedi.

"Sinematograf daha Rye'a gelmedi ki, efendim" dedi Bayan Noakes.

"O ağırsıklet şampiyonasıydı, değil mi?"

"Fitzsimmons orta ağırsıklet ama dünyadaki en iyi boksör" dedi çocuk, aniden canlanarak. "Corbett'i on dördüncüde düşürdü, harbiden de."

"Eh, daha ufak ve daha becerikli olanın kazandığını görmek memnuniyet vericiydi, elbette " Sohbet fazla teknik bir hale gelmeden, görüşmeyi sona erdirmenin zamanı gelmişti. "Pekâlâ, Noakes" dedi, "bir aylık deneme süresinden sonra seni alacağım."

Bayan Noakes'un gözü yaşlı teşekkürlerini kabul etti ve zili çalarak çağırdığı Bayan Smith'e gerekli ayarlamaları yapması için talimat verdi. Saatine baktı; ona on vardı, genellikle çalışmaya başladığı saatti bu.

Tosca peşinde, çift kanatlı cam kapıdan geçerek bahçeye çıktı. Açık, serin, güneşli bir eylül günüydü. Tuzlu havayı derin derin içine çekti ve Bahçe Odası'nın basamaklarının dibinde durmuş pipo içmekte olan MacAlpine'a el salladı. Çimenlikte şöyle bir dolandı, çiçek tarhlarından birini çapalayan George Gammon'ı selamladı ve

ona ilkbaharda çiğdemler, laleler ve sümbüller vaat etti. Tosca bahçenin münasip yerinde tuvaletini yaparken, nezaketle arkasını dönerek bekledi; sonra adımlarını sıklaştırarak Bahçe Odası'na yöneldi. *The Awkward Age*'de Nanda'nın, Bay Longdon'ın kır evinin bahçesinde Vanderbilt'le konuştuğu noktaya gelmişti ve bu dekorun tasviri için kendi bahçesini temel almak niyetindeydi. Bu sabahın çalışmasını iple çekiyordu.

On Altıncı Bölüm

Carlyle Konakları'nda, 1916'nın ikinci gününde, ilkinin heyecanlarından sonra, kaçınılmaz olarak bir dinginlik yaşanmaktadır; ama gene de ülke içinden ve dışından hâlâ tebrik telgrafları ve mektupları gelmektedir; ilerideki günlerde de gelmeye devam edecektir. Bayan James bu mesajlara iliştirilmiş olan seçkin isimlerden bazılarını tanımaktadır –mesela William Dean Howells, Logan Pearsall Smith, Ellen Terry– ve yapabileceği bir şey olup olmadığını sormak için uğrayan Theodora'nın, kendisine pek o kadar aşina gelmeyen isimlerle ilgili bilgi vermesine izin verir: Fransa'nın Birleşik Devletler Elçisi Jean Jules Jusserand; Fransız Akademisyen Paul Bourget ve Amerikalı karısı Minnie; oyuncu ve yapımcı Elizabeth Robins; Henry'nin ilk oyununu sahneye koyan ve oynayan Bay ve Bayan Edward Compton

ve tebriklerini Atina'daki Britanya Elçiliği'nden telgrafla gönderen ve imzasını "Monty" olarak atan oğulları, Kraliyet Deniz Kuvvetleri'nden Yüzbaşı Mackenzie.

"Onu daha ziyade romancı Compton Mackenzie olarak tanıyor olabilirsiniz" der Theodora.

"A, *Sinister Street*'i [Netameli Sokak] mi kastediyorsunuz? Peggy, şoke olacağım için onu okumamamı söyledi bana."

"Bay James son derece beğeniyor" der Theodora; Bayan James'le konuşurken samimi "HJ" ibaresini kullanmamayı artık öğrenmiş olan Theodora. "Şu not da geçen yıl *The Good Soldier* [İyi Asker] adlı mükemmel bir roman yayımlayan Ford Madox Hueffer'dan; bu roman kanaatimce *Sinister Street*'ten daha iyiydi; gerçi hiç de aynı ilgiyle karşılanmadı."

"Hayır, o romanın adını duymadım" der Bayan James. Hem mesajların miktarından hem de bunları gönderenlerin kalitesinden etkilenmemek elinde değildir. Ancak Henry'nin kendisi, şanına ilgisini kaybetmiş gibidir. Bayan James ona mesajları okurken sıkılmış bir ifadeyle gözlerini kapatmakta ve ilişiklerindeki isimleri ve imzaları göstermeye çalıştığında, elini sabırsızlıkla kenara itmektedir. Sonunda, Bayan James karşılık getirmeyen bu çabadan vazgeçer ve Burgess'e, Henry'nin kanepesini oturma odasındaki pencereye sürmesini söyler; burada, yorulmak bilmeden Thames'in kahverengi sularını yararak geçen teknelerin manzarası ve Burgess'in sabırlı ilgisi, her zamanki sakınleştirici etkisini yapar.

Ertesi gün, Noel Arifesi'nde New York'tan yola çıkmış olan Peggy gelir: Bayan James'in kızı Peggy. Ölmekte olan amcasını görmek için kış denizlerine ve Alman denizaltılarından oluşan kurt sürülerine göğüs germeye hazır oluşu, sevgisinin bir ölçüsüdür. Peggy'nin annesiyle babası, kalp rahatsızlığına bir çare arayışı içinde Avrupa'daki kaplıcaları dolaştıkları sırada, İngiltere'deki bir yatılı okula bırakıldığı 1900'den beri, kızın amcasıyla özel bir ilişkisi olmuştur. Bu süre içinde iki Noel'i ve diğer tatilleri Lamb Evi'nde geçirmiş ve Henry ara sıra onunla Londra'da buluşarak onu tiyatrolara, müzelere ve sinematografa götürmüş, yuva özlemini hafifletmek için şefkatle elin-

den geleni yapmıştır. Ne yazık ki Peggy, James ailesinin depresyona yatkınlığını miras almıştır ve gencecik bir kadın olduğu halde, halası Alice'in buna yakın bir yaşta geçirdiğine çok benzeyen, anlaşıldığına göre kardeşi Billy'nin evlenmesinin tetiklediği bir ruhsal çöküntü geçirmiştir. Bunun ardından İngiltere'ye dönmenin ve tekrar Henry'yle beraber olmanın keyfini çıkarmanın, iyileşmesine faydası olmuştur ve hatta buraya yerleşmeyi düşünüyordur ki savaş patlamış ve eve dönmek zorunda kalmıştır. 1914'te, vapura giden trende onu uğurlayan amcası, yaşına ve savaşla ilgili olarak duyduğu ıstıraba rağmen, faal, güvenli, uyanık bir edebiyatçıdır hâlâ. Şimdiyse bu ünlü edebiyatçının, karaya vurmuş küçük bir balina gibi çaresiz, hasta ve aklı karışmış bir halde yatmakta olduğu kanepenin yanında oturmaktadır. Onun dermansız elini şefkatle sıkar. Henry onun varlığına memnun olmuş ama buna şaşırmamış gibidir.

"Seni gördüğüme çok sevindim, Peggy" der. "Baban yakında gelir ümit ederim. Bütün Roma'da görmek istediğim tek insan o."

"Bugün Roma'da olduğunu zannediyor" diye izah eder Bayan James, lüzumsuzca. "Dün Dublin'di. Yarın New York olabilir."

Bayan James kızının daireye yerleştiğini görmekten sahiden çok memnundur. Nihayet yanında, bu krizle başa çıkmada ona yardımcı olacak bir müttefiği, bir vatandaşı ve ailesinin bir mensubu vardır. Mesela Peggy annesinin Theodora Bosanquet'e karşı tavrını tamamen desteklemektedir ve sekreterin, Edith Wharton'la muntazaman yazışmakta olduğunu öğrenince fena halde öfkelenir. "O kadınla kocasının, boşanmadan önceki çılgınca davranışları, nezih topluma karşı işlenmiş bir suçtu" der Peggy sertçe. "Özellikle Morton Fullerton'la olan çirkin ilişkisi. Onunla hiçbir alakamız olmamalı."

"Kesinlikle aynı fikirdeyim" der Bayan James. "Gerçi mazide Henry'ye bazı iyiliklerde bulunmuş, galiba. Çok zengin, tabii."

"Onun parasına ihtiyacımız yok... Bayan Bosanquet'in müdahalesine de" der Peggy.

Böylece zavallı Theodora öncekinden daha da bariz, soğuk davranışlarla evden uzaklaştırılır. Theodora'nın iletebildiği bilgilerin kıtlığından, bu tür bir şeyin vuku bulmuş olabileceğini tahmin eden

Edith Wharton, Theodora'ya yazarak sekreteri olmasını teklif eder. Theodora bunu etraflıca düşünür. İlk bakışta çekici bir tekliftir; şimdiye kadar yalnız dışarıdan bakabildiği resmi salonlar, motorlu arabalar ve birinci sınıf otellerden oluşan şaşaalı, kozmopolit bir dünyaya girmek için bir fırsat gibi görünür bu; Lambert Strether'ın *"Yaşayabildiğince yaşa"* şeklindeki nasihatinin işaret ettiği yönün ta kendisi gibidir. Ama sonunda teklifi reddeder. Bayan Wharton'la yaptığı tek bir görüşme, bu hanımefendinin çetin kişiliğinin ölçüsünü görmesi için yeterli olmuştur. Lüksle tamponlanmış da olsa, onun sekreteri olmak, kölesi olmak anlamına gelecektir ve nihayetinde değerleri birbiriyle bağdaşmamaktadır. Theodora mistisizme ve garp kadar şark geleneklerine de ilgi duyan, inançlı bir Hıristiyan'dır ve Bayan Wharton'ın sıra dışı davranışlarına karşı Peggy James kadar eleştirel olmasa da yüreğinde, onun hayat tarzına aynı derecede soğuk bakmaktadır. Dolayısıyla, aslında bu dilde son derece ehil olduğu halde, Fransızca'sının yetersiz olduğunu mazeret göstererek görevi kibarca reddeder. HJ tarafından içine son verildiği zaman –ve bu fazla uzak olmasa gerektir– savaş süresince bir hükümet kaleminde iş bulmakta güçlük çekmeyeceğine inanmaktadır. Bu arada, faydalı herhangi bir şey yapması engellense bile, görevinde kalmak niyetindedir. Bayan James ona aylık maaşını verdiği zaman, Theodora bunu hak etmesine izin verilmemiş olduğu gerekçesiyle çeki iade eder; ama yaşlı hanımefendi, anlaşılan davranışı için bir miktar vicdan azabı duyduğundan, parayı kabul etmesinde ısrarcı olur.

Bütün ocak ayı boyunca Henry'nin durumu değişkenlik göstermez; "bir çocuk gibi ama rahat ve sakin"dir, Alice'in eve yazdığı bir mektuptaki tarifine göre. Fiziksel olarak zayıftır ama ağrısı yoktur ve sanrıları ılımlıdır ve hırpalayıcı değildir. Cheyne Sokağı'nın köşesinde Carlyle ve babasıyla çay içmekten, bu hadise sanki dün olmuş gibi bahseder. Bazen, belki de penceresinin ötesinde, nehirde hiç durmaksızın bir aşağı, bir yukarı gidip gelen römorkörleri, mavnaları ve kızakları seyretmenin sonucu olarak, bir gemide olduğunu zanneder; bir defasında, Burgess Noakes'un bir iş halletmek için dışarı çıkmış olduğu söylenince, "Burgess'in bir iş için gemiden ayrılması ne kadar

olağanüstü" der. Hizmetkârı savaştan döndüğünden beri ona ilk adıyla hitap etmiştir ve şimdi ara sıra ondan "Burgess James" olarak söz eder, sanki onu zihnen bir çeşit oğul olarak evlat edinmiş gibi. Sadece Burgess uzunca bir süre yanında olmadığı zaman huysuzlanmaktadır. Bazen eli, yatak örtüsünün üzerinde, mektuplarından ailesinin çok iyi bildiği o aşırı büyük, gevşek yazıyla birtakım kelimeler yazıyormuş gibi hareket eder.

Günler öyle sessiz geçer ve evin düzeni öyle akıcı ve muntazam bir ritme girer ki, ana-kız Bayan Jamesler biraz rahatlamak ve eğlenmek için ara sıra dışarı çıkmaya cesaret edebileceklerini hissederler. Bir gece Duke of York'ta *Peter Pan*'i görmeye giderler. Bayan James onu hiç görmemiştir ve merak etmektedir; Peggy ise için için bu oyunun, Batı Ucu'nda annesini sıkmayacağına, rencide etmeyeceğine ve sarsmayacağına güvenilebilecek hemen hemen tek eğlence olduğu kanaatindedir. Alice oyundan büyülenir ve ertesi gün Henry'yi sormak için uğrayan Edmund Gosse'a bundan coşkuyla söz eder. Henry'nin yılbaşı günü sözünü ettiği, ölümün son derece büyük bir macera olduğu hakkındaki repliği duymadığından bahseder ve Gosse, savaş yüzünden bu bölümün oyundan çıkarılmış olduğunu söyler.

"Bunu anlayabiliyorum" der Peggy, duygudan yoksun bir biçimde.

"Barrie kendisi, George'un ölümünden dolayı dehşetli üzgün... biliyorsunuz, evlat edindiği çocukların en büyüğü" der Gosse.

"Hayır" der Bayan James. "Bu konuda hiçbir şey bilmiyorum."

"Bir şeyler duyduğumu hatırlıyorum" der Peggy. "Ama bize anlatın lütfen, Bay Gosse."

"A, peki. Sylvia Llewelyn Davies'in çocuklarıydı bunlar... George Du Maurier'nin kızı Sylvia'nın" der Gosse, koltuğuna yerleşerek. Bu tür hikâyeler anlatmak hoşuna gitmektedir. Henry yatak odasında uykudadır ve oturma odasında çay içmektelerdir. "Sylvia, bir dava vekili olan Arhur Llewelyn Davies'le evlendi ve beş oğulları oldu. Barrie, oğlanların en büyük olan ikisiyle onlar oldukça küçükken, dadılarıyla birlikte Kensington Bahçeleri'nde dolaşırlarken karşılaşmış ve çok hoşlanmıştı. Onlara hikâyeler anlatır ve hayali maceralarla

ilgili oyunlar oynardı; *Peter Pan* fikrini buradan aldı aslında. Kısa zamanda ailenin yakın dostu oldu. Kendi çocuğu yoktu ama bu başka bir hikâye..."

"Bir boşanma hadisesi yaşamamış mıydı?" der Peggy.

"Evet, Barrie için çok acı verici bir olay... Llewelyn Davies'ler onun için gerçek ailesinin yerine koyduğu bir aile haline geldiler ve her şey yolundaydı, ta ki Arthur kırklı yaşlarında dehşetli bir çene kanserine yakalanıp berbat ve başarısız bir ameliyattan sonra ölünceye kadar. Sonra, birkaç yıl ertesinde Sylvia da öldü, o da kanserden. Böylece Barrie beş öksüzün koruyucusu oldu. Onlara son derece düşkündü ve onları Eton'a, Cambridge'e gönderdi; her şeyi yaptı... En büyükleri George geçen martta Flanders'da öldü. Bir nişancının mermisiyle. Yirmi bir yaşındaydı. Sylvia'nın kardeşi Guy Du Maurier'nin ölümünden sadece bir hafta kadar sonra oldu bu... aynı cephede. Guy profesyonel bir askerdi; bir yarbay. Tanrı'ya şükürler olsun ki zavallı Emma bunu duyacak kadar yaşamadı."

"Emma mı?" Alice, bu aşina olmayan isimler dizisinden şaşkına dönmüştür.

"George Du Maurier'nin dul karısı. En büyük iki kızının kendinden önce öldüğünü gördü; ikisi de güzel kızlar olan Sylvia ve Trixy'nin. Eğer yaşayıp Guy ile George Davies'i de duysaydı fazlasıyla zalimane olurdu bu. Kendisi de geçen yıl ocakta rahmetli olmuştu." Gosse içini çeker; kırlaşmış bıyığının uçları, bu hüzünlü hikâyeye duygudaşlık ederek her zamankinden daha aşağı sarkmış gibidir. "Trajik bir aile, özellikle gençken hepsinin ne kadar neşeli ve hayat dolu olduğu düşünülürse. Onları iyi tanırdım... tabii Henry de öyle. Ama bu günlerde bütün aileler trajik olma potansiyeline sahip sanki... Kendi oğlum Philip de şimdi Flanders'da..."

İki kadın mırıldanarak sempatilerini ifade ederler.

"Savaşmıyor, Tanrı'ya şükür; bir ambülâns birliğinde doktor. Ama cephenin yakınında, tehlikeli bir iş bu."

"Bu korkunç savaşın ne için yapıldığını anlamıyorum" der Bayan James.

"Başlangıç olarak ne için yapıldığını hiç kimsenin anladığını zannetmiyorum" der Gosse, "ama şimdi ne için savaştığımız gayet açık...

Alman saldırganlığına karşı koymak *zorundayız*. Henry baştan beri bunu çok açık olarak gördü. Harikulâde bir şey, onun ihtiyaç anında bu memlekete vermiş olduğu destek. İngiliz vatandaşlığı için başvurduğu zaman ona kefil olmamı istemesinden büyük onur duydum."

Bu son sözler üzerine, Bayan James'in yüzünden çatık kaşlı bir hoşnutsuzluk ifadesi geçer ama şunları söylemekle yetinir: "Eh, ben de İç Savaş'ı ve o zaman ölen bütün aslan gibi delikanlıları hatırlayacak kadar yaşlıyım. Amerika'nın bu savaşın dışında kalma sağduyusunu göstereceğini ümit ediyorum sadece."

"Henry buna şiddetle karşı çıkardı tabii" der Gosse.

"Eh, ilk sefer olmazdı bu" der Bayan James.

Sohbette bir duraksama olur.

"Artık kalksam iyi olacak" der Gosse, ayağa kalkarak. "Henry'nin Buckingham Sarayı'nda Kral'dan şeref payesini alabilmesinin imkânı yok, anladığım kadarıyla."

"Hiç yok, maalesef" der Bayan James ve Peggy bunu destekler.

"Pekâlâ, bunu ilgili makama ileteceğim" der Gosse. "Şeref payesini burada tevdi etmek için bazı düzenlemeler yapılabilir şüphesiz."

Böylece Ocak'ın 19'unda, Britanya'nın eski Birleşik Devletler elçisi ve şahsen Henry'nin arkadaşı olan Lord Bryce, Liyakat Payesi nişanını Henry'nin yatağının yanında teslim etmek üzere Carlyle Konakları'na gelir. Ödül sahibi, basit tören boyunca pek kendinde değildir ve Bayan James onun adına kısa ve biraz da acemice bir teşekkür konuşması yapmak zorunda kalır. Bu rolde kendini pek rahat hissetmez ve sadece cumhuriyetçi prensiplerinden dolayı değildir bu. Henry'nin aldığı Liyakat Payesi konusunda koparılmakta olan yaygaraya ve bunun tetiklediği, mühim insanlardan gelen telgraf ve mektup seline ne anlam vereceğini pek bilemez. İki kardeşten daha seçkin olanıyla evli olduğunu düşünmüştür daima. Bir filozof ve psikolog olarak William'ın uluslararası şöhreti, hayatının nispeten geç dönemlerinde gelmiş ama hiç sarsılmamıştır. Oysa Henry, bir yazar olarak erken gelen başarısını sürdürmek için mücadele edip durmuştur. En azından yazdığı mektuplar kitaplarının satışının düşük oluşundan, aptal eleştirilerden ve okur kitlesinin, çalışmalarına karşı

kayıtsızlığından şikâyetlerle dolu olmuştur hep. Zaten nasıl olup da çok satan bir yazar olmayı beklediği bir muammadır. Son kitaplarının –şahsen Bayan James'e göre, *Bir Kadının Portresi*'nden sonraki herhangi birinin– okunamazlığı, adeta bir aile şakası haline gelmiştir. William, kardeşini defalarca eğer daha çok okur çekmek istiyorsa daha basit ve doğrudan yazmaya teşvik etmiştir; ama aksine Henry'nin üslubu gittikçe daha tafsilatlı ve anlaşılmaz bir hale gelmiştir. İlk eserlerini New York baskısı için düzelterek mahvetmiş ve bu, şaşırtıcı olmayan bir biçimde, tam bir fiyasko olmuştur. Bir oyun yazarı olmak için gösterdiği talihsiz çabaya gelince, bunun hakkında hiçbir şey söylememek daha iyidir. Herhangi bir objektif standarta göre kariyeri –bütün olarak ele alındığında– başarısızlık ve hayal kırıklığıyla dolu bir hikâye olmuştur; ama insanların onun Liyakat Payesi almasına gösterdikleri tepki, büyük bir yazar olduğunu, alanında, William'ın kendi alanında olduğu kadar üstün olduğunu düşündürmektedir. Alice bu paradoksa şaşırmakta ve sinirlenmektedir. Kayın biraderini sever, tabii –eğer öyle olmasa burada, savaşla yıpranmış Londra'da ne işi vardır– ama onun, sevgili Williamıyla aynı seviyeye yüceltildiğini görmeye katlanamaz.

Ocağın sonunda, Alice'in oğlu Harry de Carlyle Konakları'na gelir. Aldığı öğrenim bakımından bir avukattır; ama mizaç ve seçim olarak bir idarecidir o. Savaş patladığında New York'taki Rockefeller Tıp Kurumu'nun müdürü olan Harry, şimdi Avrupa'da, sivillerin hayatını kurtarmak üzere kurulan Rockefeller Komisyonu'nun bir üyesi olarak çalışmaktadır. Otuzlu yaşlarının ortalarında, canlı, enerjik bir bekârdır. Görünüşü etkileyicidir; saçları şimdiden kırlaşmaya başlasa da bıyığı simsiyahtır ve güçlü, çıkık bir çenesi vardır. Evin yönetiminin kontrolünü derhal eline alır ve Henry'nin şahsi işlerinde temsil yetkisi annesine verildiği halde, çoğu meselede kadın, oğlunun yargısına riayet eder. Amcasının edebi statüsüne karşı tavrı annesininkiyle hemen hemen aynıdır: bunun aileye getirdiği itibardan dolayı memnuniyet, yazılarının sanat değeri hakkında biraz şaşkınlık ve şüphe, bunların parasal değerini koruma konusunda ise faydacı bir endişe. Harry'nin canlı, pratik, erkeksi liderliği, esas itibariyle kadın-

lar tarafından işgal edilen bir mekânda birikmiş olan uçucu, duygusal atmosferi kısmen dağıtır. Henry'nin iyileşmeyeceği aşikâr olduğuna göre Harry, amcasının mal ve mülkünü tasnif etmek gibi çetin bir göreve başlamadan önce duygusallıkla sonunun gelmesini beklemekte bir anlam görmez. Bu yaklaşımdan ilk yararlanan Theodora olur; kısa zamanda Henry'nin metinlerinin listesini çıkarma işi verilir kadına ve böylece o, tekrar daireye girme hakkını elde eder. Harry kendisi Lamb Evi'ne gider ve içindekilerin dökümünü çıkarır. Yeşil Oda'daki bir konsolda, George Du Maurier'den gelmiş bir deste mektup bulur ve bunları Londra'ya geri getirir.

"Neden daha fazla mektup olmadığını anlamıyorum, ne burada ne de Rye'da" der Theodora'ya, dönüşünden sonra. "Henry Amca hayatı boyunca yüzlerce... binlerce mektup almış olmalı, birçoğu ünlü insanlardan. Değerli olurdu bunlar."

"Onları yaktı" der Theodora. "Lamb Evi'nde, bahçede onları yaktı."

"Neden?"

"Canı sıkkındı. 1909'un sonlarında, siz onu görmeye gelmeden hemen önceydi."

"A, evet" der Harry, gelişini hatırlayarak. O sıralar babası hâlâ hayattadır ve Henry'den gelen mektupların çaresiz tonundan öyle telaşlanmıştır ki sorunun ne olduğunu keşfetmesi için Harry'yi Atlantik'in karşı kıyısına göndermiştir. Harry amcasını bitkin, yataktan çıkamaz ya da çıkmak istemez ve neredeyse gıda alamaz bir halde bulmuştur. Yanına oturarak elini tutmuştur amcasının; Henry hayatının beyhudeliği, ümidin ve sevincin kesinlikle var olmayışı ve bilincin verdiği ıstırabın sona ermesine nasıl özlem duyduğu hakkında, hepsi de Alice Hala'ya ve Harry'nin Costance Fenimore Woolson olduğunu tahmin ettiği, "Fenimore"a yaptığı belirsiz atıflarla karışık, zorlukla anlaşılan cümleler mırıldanarak hıçkıra hıçkıra ağlarken genç adam, teessür ve mahcubiyet duymuştur. Durumu mektupla babasına bildirdiğinde, William, intihara varabilecek şiddette bir ruhsal çöküntü teşhisi koymuş ve Alice'le birlikte İngiltere'ye gitmek üzere derhal yola çıkmış, Atlantik'in ortasında Harry'nin geri dönmekte olan gemisiyle karşılaşmıştır. Henry'yi Lamb Evi'nden alarak Bad Nauheim'a götürmüşler ve yazın ortasına geldiklerinde, kaplıcanın

sularından çok onların şefkati ve arkadaşlığı sayesinde Henry tamamen iyileşmiştir. Bu defa William'ın durumu kötüye gitmiş ve Alice'le birlikte Henry'nin ve paha biçilmez Burgess Noakes'un müşfik refakatinde –kardeşler şimdi rollerini değiştirmişlerdir– memlekete dönüş yoluna koyulmuşlardır. Harry gemiden inen küçük grubu Quebec'te, sağanak yağmur altında karşılamış, demiryolu ve karayoluyla ailenin New Hampshire, Chocorua'daki kır evine kadar onlara eşlik etmiş, babası bir hafta sonra burada ölmüştür. "Evet, evet, şimdi her şeyi hatırlamaya başladım" der Harry Theodora'ya. "Ama bütün mektuplarını imha ettiğini bilmiyordum. Neden?"

"O zaman yaşama arzusunu kaybetmişti, zannederim" der Theodora, "ve arkasında mahrem hiçbir evrak bırakmak istemedi. Mahremiyet konusunda bir saplantısı var. O öldükten sonra insanların hayatına burnunu sokmaları fikrinden nefret ediyor."

"Ya o zamandan beri aldığı mektuplar?" diye sorar Harry.

"Zannederim onları da yaktı, geçen ekimde Lamb Evi'ne gittiğinde. Kidd bana onun bahçede kâğıtlardan büyük bir ateş yaktığını söyledi."

"O halde Du Maurier'den gelen bu mektuplar nadide şeyler, öyle mi?"

"Muhtemelen bunlar arkadaşlarının birinden gelmiş olan, mevcut eksiksiz –ya da hemen hemen eksiksiz– tek mektup takımı."

"Ne yazık" diye içini çeker Harry. "Öyle çok seçkin insan tanırdı ki."

"Herkesi tanırdı" der Theodora.

İkisi de aynı anda, daha şimdiden ondan geçmiş zamanlı olarak bahsetmekte olduklarının farkına vararak rahatsızlık duyarlar ve sessizliğe gömülürler.

* * *

George Du Maurier'den gelmiş olan mektuplar, sanki dikkatsizce ya da aceleyle bir araya toplanmışçasına, sıralı değildir ve farklı mektupların sayfaları birbirine karışmıştır; bu yüzden o gün akşam yemeğinden sonra Harry, annesiyle kız kardeşine, bunları düzenlemek

isteyip istemeyeceklerini sorar. Bu görevi ilginç bulur kadınlar; oysa kendilerini oldukça sevimli bir biçimde canlandıran küçük çizimler dışında, mektuplar o kadar ilginç değildir. Du Maurier'nin iyi bir adam olduğu ve Henry'ye olan içten bağlılığı aşikârdır; ama yazışmalara bakılırsa, ne müthiş bir zekâ ne de müthiş bir üsluba sahip bir nesir yazardır. Henry'nin edebi bilgisine tevazuuyla saygılıdır ve Hampstead Fundalığı'ndaki sohbetleri sırasında, arkadaşının tavsiye ettiği Fransız yazarlardan, okudukları hakkında itaatkârlıkla bilgi vermiştir. *"Öğleden sonraları sık sık, Flaubert, Zola ve Daudet hakkında konuştuğumuz bankta oturmayı âdet edindim"* diye yazmıştır ilişkilerinin ilk zamanlarında. Henry'nin romanlarını cömertçe över ama kurgu olmayan daha kısa parçaların onun zevkine daha çok hitap ettiği açıktır: *"İnsanları ve yerleri incelediğin çalışmaların, düşünebildiğim herkesinkinden daha nefis."* Arkadaşlıklarının sıcaklığı mektuplardan açıkça anlaşılmaktadır... *"Pazar günü geleceğini söylediler... yaşasın!"* diye yazmıştır tipik bir biçimde, 88 Eylül'ünde; ama bu arkadaşlığın kimyası pek belirli değildir.

Sonra Bayan James beklenmedik bir keşif yapar: 23 Eylül 1910 tarihli bir mektuptur bu, o sıra çoktan ölmüş olan Du Maurier'den değil, onun dul karısından "Sevgili Bay James"e gelmiştir; anlaşıldığına göre kızı Sylvia'nın ölümü üzerine Henry'nin yazdığı bir taziye mektubu için teşekkür eden bir mektuptur bu. *"Başıma gelen bu çok büyük elem içinde, bana ne kadar samimi ve derin bir merhamet duyduğunuzu gayet iyi biliyorum ve anlayış dolu nazik mektubunuzu alınca çok memnun oldum"* diye başlar. Sylvia'nın üzücü hikâyesini çok kısa bir süre önce duymuş olan Alice için, kendini Emma Du Maurier'nin yerine koymak ve ona empati duymak zor olmaz; özellikle mektubun devamında kendi sevgili William'ının ölümünden bahsedilince. *"Kardeşinizin ölümünü Ağustos'un 29'unda Devonshire'dan eve dönerken gazetelerde okudum ve sizin için gerçekten çok müteessirim sevgili Bay James, çünkü birbirinize ne kadar düşkün olduğunuzu biliyorum ve bu büyük elem size, buna pek tahammül edemeyeceğiniz bir zamanda geldi."* Bu, Alice'in zihninde derhal, 1910'un ilkbaharı ve yazıyla ilgili dokunaklı bir anı yağmurunu salıverir: Henry'nin ruhsal çöküntüsü, Avrupa'ya gelerek yerine getirdikleri şefkat görevi, Amerika'ya stresli dönüş yolculuğu, William'ın New Hampshire'daki

sevgili evinde ani çöküşü ve ölümü. Henry cenazeden sonra ona eşlik etmek için bir süre kalmıştır; demek ki...

"Henry bu mektubu Chocorua'da almış olmalı!" diye haykırır. "Ne kadar olağanüstü." Mektubu Peggy'e geçirir.

"Evet, Henry Amca'nın o zaman Sylvia'nın ölümünden söz ettiğini hatırlıyorum" der Peggy, mektubu gözden geçirdikten sonra. "Sen hatırlamıyor musun?"

"Hayır. Bundan söz etmiş olsa da dikkat etmezdim; başa çıkılacak kendime ait yeteri kadar üzüntüm vardı. Sylvia Du Maurier'nin –ya da Sylvia Bilmemkim-Davies'in– benim için ne önemi vardı ki?"

Ama şimdi durum farklıdır. *Peter Pan*'i görmeye gitmesi, Edmund Gosse'tan oyunun ardındaki hikâyeyi duyması, kendi kocasının ölümü sırasında, şimdi bir başka odada yatmış, ölmekte olan kayınbiradere hitaben yazılmış bu mektubu bulması, Emma Du Maurier'nin, Barrie'nin öksüz kalan Davies çocuklarına bakmayı teklif edişini hafifçe özlemli bir biçimde anlatışını okuması... *"Onlara gerçekten faydalı olamayacak kadar yaşlıyım. Onun hiçbir bağı yok ve tek dileği çocuklara Sylvia'nın istediği gibi bakmak"* ve en büyük oğul George'un beş yıl sonra, henüz yirmi bir yaşındayken savaşta öldüğünü öğrenmiş olmak: Bütün bu koşulların bir araya gelmesi, farklı yaşamları ve ölümleri adeta romanlarında olduğu şekilde birbirine bağlayan bir çeşit örgü oluşturur sanki ve bu, zoraki ama karşı koyulmaz bir merhamet duygusu yaratır onda. Beklenmedik bir biçimde ağlamaya başlar.

"Neyin var, anne?" diye sorar Peggy endişeyle.

Bayan James başını iki yana sallar, burnunu çeker ve bir mendille gözlerini siler. "Bilmiyorum. Bütün bunlar o kadar hazin ki."

"Bayan James ağlıyor" diye haber verir Minnie mutfağa. "Bunu daha önceden hiç görmedim."

"Bu öğleden sonra doktor buradaydı" der Joan Anderson. "Ona bir şey söylemiş olmalı."

"Sanmıyorum" der Burgess. "Bay James bugün aynen her zamanki gibiydi."

"Bundan sonra pek fazla yaşamaz ama" der Joan. "Hemşirelerin söylediğini duydum."

"Ne söylediğini?" der Minnie.

"Bunu söylediğini" der Joan. "Peki, sonra... bize ne olacak?"

Haftalardır hepsinin gizlice düşünüp durduğu konu, bu soru nihayet açığa çıkmış, tartışmaya açılmıştır.

"Sana bir şey olmaz, Joan" der Burgess. "İyi bir aşçı için her zaman iş vardır"

"Ya sen?" der Joan.

Burgess omuz silker. "Herhalde gene alayıma teslim olurum." Savaş Ofisi'nden terhisiyle ilgili hiçbir şey duymamıştır.

"Seni bir daha cepheye geri göndermezler, değil mi?" der Minnie.

Burgess bu soruyu duymaz ya da belki duymamış gibi davranır.

"Ben bir fabrikada işe girerim" der Minnie. "Bir cephane fabrikasında."

"Minnie... yapamazsın!" der Joan Anderson, şoke olmuş bir halde.

"Neden yapmayayım?" der Minnie, meydan okurcasına. "Ücret iyi, hem ben de savaşla ilgi görevlerden payıma düşeni yapmış olurum."

"Ama korkunç yerler, o fabrikalar" der Joan. "Bir zamanlar bunu denemiş olan bir yeğenim var... dayanamadı. O küfürler, o açık saçık konuşmalar, o olup bitenler. Üstelik pantolon giymen gerekiyor."

"Pantolon giymeye aldırmam" der Minnie.

"Tehlikeli ve pis bir iş, Minnie" der Burgess. "Sana göre değil."

"Peki, *ne* bana göre?" der Minnie, onun gözlerinin içine bakarak. "Sence ne yapmalıyım, Burgess?"

Burgess düşünceli bir biçimde bıyığını sıvazlar. "Hemşire olmak için eğitim alabilirsin" der. "Sen iyi bir hemşire olurdun."

"Evet, Minnie, epeyce alıştırma yaptın" der Joan Anderson.

"Bu doğru" der Minnie. "Ama kan görmeye dayanamıyorum."

"A, evet, savaş alanındaki bir hastanede olmaz tabii" der Burgess, başını sallayarak.

Ertesi sabah Burgess, mutfakta sabahın ilk mektup teslimatını düzene koymaktadır ki Savaş Ofisi'nden kendisine gönderilmiş, resmi bir zarfla karşılaşır. Öyle aniden donup kalır ki Bayan James'in kahvaltı tepsisini hazırlamakta olan Minnie farkına varır.

"Ne oldu, Burgess?"

Burgess, dağıtım masasının üzerinde duran zarfa, sanki patlamamış bir bombaymış gibi dikkatle bakmaktadır. Minnie yanına gelir ve ne olduğunu görür.

"Ah, Burgess!" diye haykırır. "Terhisin bu! Aç onu!"

"Belki öyledir, belki de değildir" der Burgess.

Joan karşıdan, mutfak ocağından yanlarına, bakmaya gelir. "Aç da gör."

"Senin yerine ben açayım onu istersen" der Minnie.

"Hayır, ben yaparım." Burgess zarfı yırtar, içindeki mektubu açar ve hızla gözden geçirir. Onlara bakarak, "Tıbbi sebeplerle terhis edildi" der ve sırıtır.

Minnie bir çığlık atar, kollarını Burgess'in boynuna dolar ve onu öper.

"Hey, sakin ol!" der Burgess.

Minnie aniden en yakındaki sandalyeye oturur ve gözyaşlarına boğulur. Joan Anderson, Burgess'i kucaklar.

"Yaşlı çıtkırıldıma söylemeliyim" der Burgess.

Gece hemşiresi görevden ayrılmak üzere hazırlanmaktadır ve gündüz hemşiresi henüz gelmemiştir. Burgess gece hemşiresine gitmesini söyleyerek yatağın yanına oturur. Perdeler açılmıştır ve bulutlu gökten gelen soğuk, gri bir ışık, kuzeye bakan pencerelerden içeriye sızmaktadır. Yazar, gözleri kapalı, solukları muntazam, sırtüstü yatmaktadır; çarşaf ve battaniye hemşire tarafından çenesinin altında düzgünce aşağıya katlamıştır. Uyuyor gibidir ama kim bilebilir?

"Bay James, efendim" der Burgess usulca, "terhis edildim."

Yazar gözlerini açar, Burgess'e bakar ve hafifçe gülümser. "Burgess" diye mırıldanır.

"Terhis edildim, efendim" diye tekrarlar Burgess, biraz daha yüksek sesle. "Mektubu bu sabah aldım. Bilmek istersiniz diye düşündüm." Yazar tekrar gözlerini kapatır. "Size teşekkür etmek istiyorum, bütün kalbimle" der Burgess. "Önce bana uzatılmış izin aldığınız için ve şimdi bunun için. Beni cepheye geri gönderselerdi şimdiye kadar ölmüş olurdum. Ölmüş ya da sakatlanmış ya da terelelli. İşte gerçek bu." Efendisinin duyduğundan ya da anladığından, hatta tamamen

uyanık olduğundan bile emin değildir ama bunun önemi yoktur. İngiltere'ye döndüğünden beri onu pençesine almış olan gerilimin, cepheye geri gönderilme korkusunun, içindeki güçlü bir yay gibi gevşediğini hissedebilmektedir. Cephenin gerçekte nasıl olduğunu hiç kimseye anlatmamıştır ama artık, yükünü boşaltmanın zamanı gelmiştir ve sözünü kesmeyecek, soru sormayacak ve yorum yapmayacak, sabırlı, suskun bir dinleyicisinin olması ona uygun gelir.

"En kötü tarafı yaralanmak değildi. Bir bakıma en *iyi* tarafıydı bu. Kısa zaman önce Cambrin yakınındaki siperlerde, İkinci Tabur'dan görevi devralmıştık. O sıralar sahici çatışma yoktu ama Hunlar* taciz etmek için ara sıra bir havan topu fırlatıyorlardı. Bir sabah kahvaltıdan sonra bu havan topu mermilerinden biri benim siperime düştü. Ambülânsta uyanıncaya kadar bana ne olduğunu anlamadım ve emir eri duyamadığım bir şeyler söyledi ama ardından gülümsedi; böylece çok kötü yaralanmış olmadığımı anladım. Bana bir sigara verdi ve bu, hayatımda tüttürdüğüm en iyi dumandı. Kendi kendime, 'Bundan kurtulacağım Eve gönderileceğim' diye düşündüm ve gönderildim, Tanrı'ya şükür.

"Hayır, en kötü kısmı ondan iki hafta önce, Aubers Bayırı muharebesiydi. Gazetelerden adına böyle dendiğini öğrendim. O zaman adına ne dendiğini daha bilmiyorduk. Bayır denecek bir şey değildi; sadece düzlükten yükselen hafif bir yokuştu; bizim buradaki Point Tepesi'ne benzer bir yanı yoktu. Aldığımız emir, Hunları bayırın önündeki siperlerden çıkarmak ve araziyi işgal etmekti. Beşinci Tabur'da gördüğümüz ilk sahici çatışmaydı bu. Delikanlıların birçoğu için ilk ve son çatışma. Böyle olacağını bilmiyorduk tabii, o zamana kadar bizim için çok kolay olmuştu; uygun adım bir sürü yürüyüş, birazcık bombardıman ve siper ateşi. İkinci Tabur savaşırken biz çoğunlukla yedekte tutuluyorduk, onlar muvazzaf tabii. Zorlu adamlar. "Demir Alay" diyor Almanlar onlara. Her neyse, bu sefer İkinci'ye destek oluyorduk. Tepeyi ilk olarak onlar geçecekti ve biz ikinci dalga olacaktık: "arkalarını toplamak." Yüzbaşı Courthope bunu yapacağımızı söylüyordu. Boş ümitler. Yüzbaşı Courthope, benim içinde olduğum "C" bölüğünün harekât komutanıydı.

* İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar için kullanılan hakaretamiz bir terim. (ç.n.)

"Mayıs'ın 9'uydu; bir pazar günüydü, güzel bir pazar sabahı. Güneş doğarken gökte tek bir bulut yoktu. Kuşların ötüşünü duyabiliyordun. Sonra, saat beş buçukta, toplarımız Alman hatlarını bombalamaya başlarken kıyamet koptu. Sanıyoduk ki yaylım ateşi Alman savunmasını yok edecek, onları siperlerinde ve sığınaklarında öldürecek, telefon hatlarını uçuracak ve bizim yapmamız gereken tek şey, tarafsız bölgenin karşı tarafına koşmak... ve onları temizlemek olacak. Sadece üç yüz metrelik tarafsız bölge vardı. Üç uzun şut atışı. Yüzbaşı Courthope böyle dedi, bize cesaret vermek için yani. Uç uca sıralanmış üç futbol şutu, bir tüfek ve sırt çantasıyla bile bir dakikadan kısa bir sürede geçebilirdin bu mesafeyi; öyle dedi. Saldırı için düdükler çalındığında ve adamlar tepeyi aştığında, subaylar yan hakemler gibi kırmızı işaret bayraklarını sallarken, bunun *sahiden* bir oyun olduğunu sanıp topu arayabilirdiniz... Ama oyun değildi.

"Yaylım ateşi işe yaramadı çünkü. Neden olduğunu bilmiyorum, topçular hedefi tutturamadı mı yoksa daha sonra söylendiği gibi, mermilerimiz bozuktu da patlamadı mı? Ama İkinci Tabur tepeyi aşıp saldırıya geçer geçmez, makineli tüfekler ve tüfek ateşiyle taradılar hepsini. Cinayetti. Hiç kimse Alman siperlerine yüz metreden fazla yaklaşamadı: Tarafsız bölgeye yayılmıştı askerler; ölü ya da ölmek üzere ya da çukurlarda ve ağaçların arkasında siper almaya çalışıyorlardı. Sonra Alman topları mevzilerimizi dövmeye başladı. İlkyardım noktası doğrudan vuruldu. Gürültü feciydi. Korkudan titriyordum, bunu size söylemekten çekinmiyorum ve tek titreyen de ben değildim. Yanımdaki adam pantolonuna doldurdu; özür dilerim, efendim ama kokusunu alabiliyordum. İkinci siper hattından birinciye geçtik ve süngüleri takarak orada toplandık. Ben 'C' bölüğünün dördüncü takımındaydım. İlk üç takım tepeyi aştı ve biz de takip etmeye hazırlandık. Teğmen Haigh düdüğünü ağzına götürdü ve ben kendi kendime, 'Eh, Burgess, buraya kadarmış' diye düşündüm. Sonra Yüzbaşı Courthope yanımıza geldi ve Teğmen Haigh'e şöyle dediğini duydum: 'Takımını oraya götürme. Bir anlamı yok. Lanet olası bir mezbaha burası.' Bizi alıkoymak teğmenin kendi kararıydı ve bu benim hayatımı kurtardı; bundan eminim. Biraz sonra tabur karargâhından geri çekilme emri geldi ama o zamana kadar tepeyi

aşmış olsaydık çok geç olacaktı. 'C' bölüğündeki öbür üç subay öldü ve birçoğu arkadaşım olan onlarca delikanlı da. Daha sabahın yedisiydi... Saatime bakıp kendi kendime şöyle düşündüğümü hatırlıyorum: eğer şimdi evde olsaydım, daha yeni kalkıyor ve yıkanıp tıraş oluyordum ve sonra mutfağa inip Minnie ve Joan'la bir lokma kahvaltı ederdim ve Bay James'i uyandırmam gereken zamana kadar bol bol vaktim olurdu... Evde olmayı nasıl da istedim!

"Bir süre rahat bırakıldık ve sonra gerideki siperlerde yeniden toplandık. Bize akşamüstü başka bir saldırıya destek olacağımızı söylediler. *Bunu* beklemek hiç de eğlenceli değildi, bundan emin olabilirsiniz. Ama ilk dalga yine başarısız oldu –birkaç cesur delikanlı Alman siperlerine ulaşsa da hiçbiri geri gelmedi– böylece saldırıyı iptal ettiler. Akşam saat altı civarında, Gonnehem denen bir yerdeki ordugâha geri dönmemiz için emir geldi... 'Gone 'ome'* diyorduk oraya. Tabur, 'Denizin Kıyısındaki Sussex'i söyleyerek düzen içinde yürüyüşe geçti; alayın marşı, bilirsiniz işte. Harekât komutanı daha sonra cesaretimizden dolayı bize iltifat etti. Oysa şarkı söylemek için bir nedenimiz vardı. Hayatta kalmıştık. Tarafsız bölgede ölü yatan zavallılar değildik. Tabur o gün iki yüz adam kaybetti, ölü, kayıp ya da yaralı. Peki, ne elde ettik? Havayla cıva. Sonuç olarak, bir metre toprak bile değil. Yüzbaşı Courthope'un dediği gibi, lanet olası bir mezbahaydı."

Kapı hafifçe vurulur.

"Bu gündüz hemşiresidir" der Burgess. "Dinlediğiniz için teşekkür ederim, efendim. Sizi üzmediğimi umarım ama içimi dökmeye ihtiyacım vardı."

"Teşekkür ederim, Burgess, başka bir şey yok" diye mırıldanır yazar, gözlerini açmadan.

"Peki, şimdi ne yapacaksın, Burgess?" der Joan Anderson, birkaç gün sonra.

"Yapmak mı?" der Burgess, boş boş bakarak.

"İhtiyar... öteki tarafı boylayınca."

"Ha. O olduğu zaman bunu düşünmeye daha çok vakit var? der Burgess.

---

* İng.: Yuvaya döndü. (ç.n.)

"Pek uzun sürmez" der Joan. "Dün geceyi çok kötü geçirdi."

"O kadar emin olma" der Burgess. "Hemen gözden çıkarma."

"Eh, peki, eğer bunu konuşmak istemiyorsan... Ben alışverişe gidiyorum, akşam yemeği için ne toparlayabileceğime bakmaya" der Joan, biraz gücenmiş bir halde. Mutfaktan çıkarak Burgess'le Minnie'yi yalnız bırakır. Çatal bıçak takımlarını parlatmaktadır ikisi. Burgess cilayı sürüp her bir parçayı kuvvetle ovarak kararan yerleri temizler; sonra temiz bir bezle parlatması için Minnie'ye verir.

"Bir beyefendinin uşağı olarak iş arayabilirim" der Burgess, Minnie bıçakları, çatalları ve kaşıkları masanın üzerinde uygun gruplara ayırırken sadece bunların birbirine çarparak çıkardığı yumuşak çınlamalarla bozulan, bir iki dakikalık bir sessizlikten sonra. "Ama Bay James gibi başka bir patron bulabilirsem şanslıyım demektir."

"Bir yuva kurmak istemiyor musun, yani? Evlenmek ve bir aile kurmak?" diye sorar Minnie cüretkârca.

"Hayır" der Burgess, başını iki yana sallayarak. "Ben evlenecek yapıda bir adam değilim." Uzun bir sessizlik daha olur, sonra devam eder. "Bir keresinde Bay James'in bana şunu söylediğini hatırlıyorum... Amerika'da, bir trendeydik, başka bir adı var terinin orada. Çok rahatlar, oturacak yerleri koltuk gibi. Bana şunu dediğini hatırlıyorum –neden öyle içini açma havasındaydı, bilmiyorum ama o uzun yolculuklarda bazen konuşmaya başlardı– şunu dediğini hatırlıyorum: 'Uzun zaman önce hiç evlenmemeye karar verdim, Noakes." O günlerde bana hâlâ Noakes diyordu. "Bir yazarın hiçbir bağı olmamalı, sanatı haricinde." İşte böyle dedi. Galiba iyi bir hizmetkâr olmak için de geçerli bu. Kendini adaman lazım. Bu Tanrı'nın sana uygun gördüğü bir görev."

"Evli olan hizmetkârlar da var" der Minnie.

"Evet ama her zaman problem çıkıyor. Smith'leri ele al; senin zamanından önce Lamb Evi'ndeydiler. Smith kâhyaydı, karısı aşçı. İyi bir düzen gibi görünüyordu ama Smith korkunç bir ayyaştı. Bay James'in şaraplarını kafaya dikiyordu hep."

"Evet, duydum" der Minnie.

"Bir rezaletti. Karısı onun kabahatini gizli tutmaya çalışıyordu ama nafile. Bay James sonunda onlara yol vermek zorunda kaldı ama

bu iş çok uzun zaman devam etti. Evli olmasalardı, Smith paçayı bunca zaman kurtaramazdı. Şimdi sen ve ben, Minnie, iyi bir ekibiz çünkü bağımsızız. Aramızdaki her şey açık ve göz önünde. Biz profesyoneliz."

"Çocukları var mıydı, Smith'lerin yani?" diye sorar Minnie.

"Hayır, Tanrı'ya şükür. Bu da başka bir bağ. Bunun zavallı anneme neler yaptığını gördüm, benim ihtiyar öldüğü zaman büyütecek altı çocukla kalınca. İşte bu yüzden beni okuldan alıp bana Lamb Evi'ndeki işi buldu; biraz para kazanayım diye çabalıyordu. Yaşlı çıtkırıldıma on dört yaşında olduğumu söyledi ama ben, daha on iki yaşındaydım. Onu suçlamıyorum, bak. Bay James için çalışırken iyi bir hayatım oldu, iyi ve ilginç bir hayat... İki bekâr bir arada. Birbirimize çok uygunduk."

"Peki ya aşk, Burgess?" diye patlar Minnie.

"Ha, o" der Burgess. "Yani kızlar, kadınlar mı?"

"Evet."

"Kızlara karşı her zaman utangaçtım, gençken" der Burgess, düşünmek için biraz duraksadıktan sonra. "Boş zamanlarımda sporu tercih ederdim. Kızları kovalamaktansa atletizm kulübünde olmayı yeğlerim, her zaman. Bir de bazı dostlarıma neler olduğunu görünce; kızları hamile bıraktıklarını, evlenmek zorunda kaldıklarını, geçindiremedikleri bir sürü çocuk sahibi olduklarını... Kendi başıma daha iyi olduğuma karar verdim. Sonra orduda da aynıydı. Karısı ve sevgilisi olan delikanlılar bekârlardan iki katı dertliydi; onları özlüyorlar onları bir daha görüp görmeyeceklerini düşüyorlar, onların evde ne işler çevirdiğini merak ediyorlardı. Bay James gibi bekâr olduğuma memnundum."

"Ama herkes senin ve onun gibi hissetseydi, insan ırkı tükenirdi" der Minnie.

"Böyle bir tehlike pek yok, hesabıma göre" der Burgess sırıtarak.

"Seni seviyorum, Burgess" der Minnie.

"Bu sağırlığım sahiden bir bela" der Burgess. "Bunun dışında, kendimi şanslı bir adam sayıyorum. Şu bıçağı bir daha yapsam iyi olacak, Minnie, sence de öyle değil mi?"

Aniden mutfak kapısı hızla açılır ve Bay Harry James içeriye dalar. "Burgess... Bay James'in durumu daha da kötüleşti ve Dr. Des

Voeux'nun telefonu bozuk galiba" der. "Evine koşup uğramasını söyler misin?"

"Tabii, efendim" der Burgess.

Böylece, Şubat'ın 25'inde, ölüm nöbeti başlar. Bir yarı uyanıklık haline dalmadan önce, Henry'nin Alice'e son sözleri şunlar olur: "Yanımda kal."

"Elbette, Henry" der Alice ve uyku onu yatmaya mecbur edene kadar saatlerce Henry'nin yanında kalır. Ev halkının diğer üyeleri, o gün ve ertesi gün boyunca hemşirelerin görevini nöbetleşe devralarak onunla otururlar. Özellikle Burgess, onun nefes alışını izleyerek, zaman zaman mırıldandığı anlaşılmaz sözleri duymak için kendini zorlayarak, yatağın yanında uzun saatler geçirir. Ayın 27'sinde hemşire Bayan James'i içeriye çağırır çünkü hastanın nefes alışı düzensizleşmiştir; ama bu kriz de geçer. 28'inde Henry gıda alamaz hale gelir. Öğleden sonra saat dörtte, pencerelerin ötesinde karanlık çökerken, kesik kesik ve zorlukla nefes almaya başlar. Alice ve çocuklarıyla beraber odada olan Dr. Des Voeux usulca, "Artık bitti" der. Ama bitmemiştir, tam olarak değil. Henry'nin yatağının etrafında toplanmış olan akrabalar, fiziksel ve duygusal olarak tükenmişlerdir. Kaçınılmaz sonun gelmesini iple çekmektelerdir. Ama yazar, hayata olağanüstü bir azimle tutunmaktadır. Mecbur kalmadıkça salıvermeyecektir.

...oysa benim için, bu ölüm döşeği sahnesini hatırıma getirirken, ona adeta bir kristal kürenin kavisli saydamlığının içine bakar gibi bakarken, Henry James'in hayatının belki de en dokunaklı olgusu, kariyerinin ortalarında, Guy Domville'*in hezimetiyle zirveye ulaşan bir meslekî utanca ve redde maruz kaldıktan ve sonra yaratıcılığını ve güvenini başarıyla geri kazanıp devam ederek son dönem başyapıtlarını,* The Ambassadors, The Wings of the Dove *ve* The Golden Bowl *gibi modern psikolojik romanın o temel taşlarını yazdıktan sonra, ilk işkencenin üzerinden daha henüz on yıl geçmişken, yıkıcı bir başarısızlık deneyimine bir kez daha maruz kalışıydı. Uzun süren hayret verici bir yaratıcı güç dalgasıyla Lamb Evi'nde yazdığı ve 1902 ile 1904 arasında arka arkaya hızla yayımlanan bu üç büyük roman, genel olarak saygılı bir şaşkınlık ya da boş bir kayıtsızlıkla karşılanmıştı. Her bir*

kitabın satışı sadece birkaç bin civarındaydı. Cesaret kırıcıydı bu ama onu depresyona, melankoliye ve intihara varabilecek bir ümitsizliğe sürükleyen şey –nihayetinde onu, yeğeni Harry'nin 1910 başlarında Lamb Evi'ne geldiğinde bulduğu, lafları geveleyen, ağlayan, yatalak yıkıntı durumuna düşüren şey– metinlerini seçerek, gözden geçirerek ve düzelterek, her birinin doğuşu ve oluşumuyla ilgili, üzerinde uzun uzadıya düşünülmüş önsözler yazarak yıllarca emek verdiği toplu eserlerinin, New York baskısının kesin bir başarısızlığa uğraması oldu. Yirmi dört cildin çoğu 1908'de yayımlandı ve sene sonunda bu kaynaktan aldığı yazar payı ödemesi sadece 211 dolar tutuyordu. Bunu öğrenmek, dedi yazıştığı birisine, "beni yere serdi". Kitapların eleştirmenler tarafından karşılanışı da aynı derecede hayal kırıcıydı; yalnız Percy Lubbock'un TLS'deki eleştirisi bunu bir edebi sınır taşı olarak selamlıyordu ama genel olarak basın tarafından basitçe göz ardı edildi. Eserlerinin ilk hallerini büyük ölçüde değiştirmesine prensip olarak karşı çıkan, başta Edmund Gosse olmak üzere birçok edebiyatçı arkadaşının, haklı olduklarının kanıtlandığını düşüneceğini bilmek, daha da içini sızlatıyordu. Baskının kısmetinde hiçbir iyileşme görülmeden bir yıl daha geçerken tüm bu projenin, mali bakımdan onu mahvedecek ve şöhretini gömecek olan devasa bir gaflet olduğuna kani oldu. Kaderin zalim bir cilvesiyle bu deneyim, tiyatroyla ilgili heves ve ümitlerindeki bir dirilişle aynı döneme rastladı. Başta bu duygular depresyonunun hafiflemesini sağladı ama bir kez daha kırıldıklarında durumunu daha da ağırlaştırdı. 1908'de seçkin aktör ve yönetmen Johnston Forbes-Robertson, Henry'nin uzun zaman önce Ellen Terry için yazmış olduğu, şimdi başlığı The High Bid [*Yüksek Teklif*] olan tek perdelik oyunun uzatılmış bir versiyonunu sahneye koymayı teklif etti; ama oyunu Edinburgh'da denedikten sonra Londra'da sahnelemedi ve onun yerine, Jerome K. Jerome'un The Passing of The Third Floor Back'ini [*Üçüncü Katı Yeniden Geçiş*] sahneye koymaya karar verdi. Jerome'un oyunu, sansasyonel bir başarı kazandı ve üç yıl gösterimde kaldı; oysa The High Bid sadece beş matinede gösterilmişti. Aşağı yukarı aynı sıralarda sipariş edilen iki başka oyun, bu kadarını bile başaramadı. Bütün bu hayal kırıklıklarının biriken ağırlığı, kaldırılmayacak kadar fazlaydı. Henry tüm bunların ruhunda sebep olduğu kapkara çaresizlik hali içinde, Lamb Evi'ndeki bahçede, hiçbir şey anlamayan ve dehşet içindeki hizmetkârlarının gözü önünde, yazışmalarından ibaret olan ilk büyük şenlik ateşini yaktı. Esas itibariyle bu, çalışmalarını hor görmüş ya da görmezden gelmiş olan kayıtsız ve anlayışsız edebiyat dünyasına karşı bir intikam eylemiydi. Eğer romanlarını istemiyorlarsa hayatını da almayacaklarından emin olmak için, gücünün yettiği her şeyi yapacaktı. Biyografilerde, toplu mektuplar-

da ve daha itibarlı yazarların eserlerindeki dipnotlarda yaşamaya devam eden o "ilgi çekici" tali şahsiyetlerden biri olmaktansa, edebi manzaradan bütünüyle kaybolmayı tercih ederdi. Bu yıkıcı eylemden bir miktar geçici teselli elde etse de çok geçmeden, tekrar şiddetli bir depresyona sürüklendi.

Büyük ölçüde kardeşinin ve yengesinin ilgisi sayesinde, zamanla tekrar kendini toparladı ve başka kitaplar yazdı, özellikle artık ona daha önceki bir devrin muhterem bir yadigârı olarak değer veren bir edebiyat dünyası tarafından sıcaklıkla karşılanan, A Small Boy and Others [*Küçük Bir Çocuk ve Başkaları*] ve Notes of a Son and Brother [*Bir Oğul ve Kardeşin Notları*] adlı otobiyografik ciltleri. Ama başka hiçbir önemli kurgu projesini tamamlayamadı ve giderek daha çok sayıda kitabı tedavülden kalktı. The Ivory Tower için aldığı şaşırtıcı derecede cömert avansın, Edith Wharton'ın Scribner yayıneviyle yaptığı gizli anlaşmadan dolayı gelmiş olduğunu neyse ki bilmiyordu. "O seçkin şey" ziyaretine geldiği zaman, arkadaşlarının ve değerli üstat'ı olduğu genç havarilerinin hayranlığına rağmen, Liyakat Payesi'ne ve getirdiği kutlamalara rağmen, çalışmalarının değerine ve tırnaklarıyla kazıyarak kendine çizmiş ve gayretle takip etmiş olduğu zorlu estetik yola duyduğu kendi inancına rağmen... bütün bunlara rağmen, edebi kariyerinin başlangıcında yapmayı ümit ettiği gibi, vizyonuyla dünyanın toplu bilincinde iz bırakmakta başarısız olduğunu hissetmiş olmalıydı.

Bir şekilde zaman içinde seyahat ederek 1916 Şubat'ı sonlarının o öğleden sonrasına gitmek, Carlyle Konakları, Daire 21'in büyük yatak odasından içeriye süzülmek, yatağın yanında, yorgun bekçilerden oluşan küçük gruba büyü yapmak, bir sandalye daha çekmek ve HJ bu dünyadan ayrılmadan önce, edebi geleceği hakkında ona güven verici birkaç söz söylemek gibi bir fanteziye kendini kaptırmaktan alamıyor kendini insan. Ona, birkaç on yıl nispeten tanınmamış olarak kaldıktan sonra, kanıtlanmış bir klasik olarak kabul edileceğini, modern İngiliz ve Amerikan edebiyatına ve romanın estetiğine ilgi duyan herkesin mutlaka okuması gereken bir yazar haline geleceğini, bütün önemli eserlerinin ve tali eserlerinden çoğunun sürekli olarak baskıda olacağını, titizlikle yayına hazırlanacağını, dipnotlarla açıklanacağını ve dünyanın her yerindeki okullarda ve üniversitelerde okutulacağını, sayısız lisansüstü teze ve akademik makale ve kitaplara konu olacağını söylemek ne hoş olurdu (ve tabii biyografilere de konu olacağını... ama bunlardan bahsetmek ya da bu biyografi yazarlarından bazılarının, mesela New York baskısının önsözlerinde anal parmaklama mecazları bulduklarını iddia eden ve Sapkın Teorisi olarak bilinen akademik bir eleştiri dalı tarafından benimseneceğin-

den söz etmek düşünceli bir hareket olmazdı). Ona, dünyanın her tarafında milyonlarca insanın tiyatro, sinema ve televizyon uyarlamalarında onun öyküleriyle karşılaşacağını, Yürek Burgusu'nun *modern Britanyalı bestecilerin en büyüklerinden biri tarafından opera haline getirileceğini ve oyunları ne yazık ki sahnelenmemiş olsa da romanları ve hikâyelerinin dünyadaki en büyük aktör ve aktrisler için gıpta edilen roller sağlayacağını ve bu kitapların film ve TV'den etkilenen baskılarının, büyük sayılarda satılacağını söylemek ne kadar eğlenceli olurdu.*

Başarıları ancak kendi başarısızlık duygusunu şiddetlendiren, kendisinden çok daha popüler yazarlarla bir arada olmak ve çoğu kez dostluk tesis etmek, onun talihsizliği olmuş ama zaman dengeyi kurmuştur. Onun emsalleri ve aynı döneme ait olduğu yazarlar arasında, bugün muhtemelen yalnız Thomas Hardy, James'ten daha yaygın olarak okunmaktadır (Torquay'de onu bisikletinden düşüren küçük Agatha'yı ne bir emsal ne de aynı dönemin yazarı sayıyorum; şimdi Torquay'de, limanın yanında bir heykeli vardır. Agatha Christie'nin ve çeyrek yüzyıl önce ölmüş olmasına rağmen hâlâ yılda beş milyon kitabı satılmaktadır). Öte yandan Bayan Humphry Ward neredeyse tamamen unutulmuştur ve George Du Maurier bile toplu kültürel hafızadan silinip gitmektedir. Herkes "Svengali" adının ne ifade ettiğini, Trilby şapkanın ne olduğunu ve "topyekûn halde'nin anlamını bilir; ama görüyorum ki pek fazla insan, özellikle gençler, bu terimlerin nereden geldiğini bilmiyorlar. "Sen İngiliz diline sadece bir kelime kattın" derdim HJ'ye, "ama gurur duyulacak bir kelime bu: 'Jamesvari'."

Kendimi kaptırdığım aptalca bir fantezi bu, elbette. Hem tüm imkânsız koşullar karşılansaydı bile, çok geç kalmış olurdum. O artık duyacak ya da anlayacak durumda değil. Vücudunun ve beyninin her bir aktif hücresi, bir sonraki nefesi almaya hasredilmiş durumda...

Henry saat altıda, uzun aralıklarla, sonuncusu çok zayıf olan, iç çeker gibi üç nefes verir ve huzurla bu dünyadan ayrılır. Dr. Des Voeux nabzını kontrol eder ve ölmüş olduğunu bildirir. Alice ile kızı birbirlerini kucaklayarak teselli ederler. Harry hizmetkârlara haber vermek üzere mutfağa gider. Minnie gözyaşlarına boğulur ve önlüğüyle yüzünü örter; Joan Anderson kronik olarak yaşaran gözüyle birlikte sağlam olanı da siler; Burgess'in benzi solar, öksürür ve duygudan boğuklaşmış bir sesle, "Özür dilerim efendim ama sizden bir iyilik isteyebilir miyim?" der.

"Tabii, Burgess, nedir?"

"Bay James'i tıraş edebilir miyim... son kere, yani? Bunu yapmamı isterdi, sanırım. Bir yabancının yapmasından daha iyi."

Harry bu istekten ötürü biraz şaşalamış görünür ama hemen kabul eder. "Elbette... içgüdülerinin doğru olduğuna eminim, Burgess. Ama daha değil... belki yarın sabah."

"Evet, efendim. Teşekkür ederim, efendim" der Burgess.

"Bir de... üçünüzle konuşmam gereken bir şey daha var? der Harry, üçüne ayrı ayrı biraz tuhafça bakarak. "Ama bu da yarına kadar bekleyebilir."

* * *

Ertesi sabah, kahvaltı sofrası kaldırıldıktan sonra, Bay Harry James, üç hizmetkârı yemek odasına çağırır ve kendisiyle birlikte büyük, cilalı masada oturmaya davet eder.

"Gelecekte ne yapacağınızı bir miktar düşünmüş olduğunuzu tahmin ediyorum" der. "Bilmenizi istiyorum ki biz –yani annem, kız kardeşim ve ben– yıllar boyunca ve özellikle şu son birkaç ayda amcama ne kadar iyi ve sadakatle hizmet etmiş olduğunuzun son derece farkındayız. Size çok minnettarız. Yapacak işler olduğu sürece, biz amcamın mal ve mülkünü düzene koyarken vesaire, burada kalmaya devam ederseniz çok memnun oluruz. Tabii eğer isterseniz derhal ayrılmakta özgürsünüz."

"Kendi adıma, efendim, benim böyle bir isteğim yok" der Burgess hemen ve iki kadın da aynı fikirde olduklarını mırıldanırlar.

"Bunu öğrendiğime memnun oldum" der Harry. "Amcamın Lamb Evi'ni cömertçe bana bıraktığını zannediyorum ve eğer bu mülkü ne yapacağıma karar verinceye kadar orasıyla ilgilenirseniz zihnimden büyük bir yük kalkmış olur. Benim orada yaşamam mümkün değil. Savaş devam ettiği sürece, işim Avrupa'da olacak ve sonra da Amerika'ya döneceğim, dolayısıyla size uzun vadeli bir iş garantisi veremem. Ama dün, tam da münasip zamanda, küçük kardeşim Billy'den bir mektup aldım ve onu sizinle paylaşmak istiyorum. Billy ile karısının birkaç yıl önce balaylarının bir kısmını Lamb Evi'nde

geçirdiklerini hatırlarsınız belki, amcam nezaket göstererek evi onlara ödünç verdiğinde."

"A evet, Bay Billy'yi hatırlıyorum!" der Minnie. "Bayan Billy'yi de."

"Onlar da sizi –hepinizi– büyük bir içtenlikle hatırlıyorlar. Son zamanlardaki bir mektubumda, amcam vefat ettikten sonra sizlere ne olacağı konusundaki endişemden bahsettim ve... eh... kısacası, üçünüzü Massachusetts'ta, Cambridge'deki evlerinde kâhya, aşçı ve hizmetçi olarak çalışmak üzere almayı teklif ettiler. Cape Cod'da bir evleri daha var. Baldızım çok varlıklı bir kadın. Çalışma koşullarının cömert olacağına eminim. Ama derhal karar vermek zorunda değilsiniz" der, onlar ağızları açık bir halde, inanmazlıkla kendisine bakarken. "Bunu bir düşünün. Acele etmeyin."

* * *

"Eh, *benim* karar vermek için zamana ihtiyacım yok" der Burgess, mutfağa döndüklerinde. "Bir düşünün, ha? Amerika!" Gözlerindeki pırıltı, kendisiyle Batı Cephesi arasına böyle binlerce kilometre koyma fikrinin, karşı koyulmaz olduğunu açıkça göstermektedir. "Ya sen, Joan?"

"Ben varım" der Joan.

"Ya sen, Minnie?" der Burgess.

"Bilmiyorum" der Minnie. "Çok uzak."

"Oraya bayılırsın" der Burgess. "Orada yaşamasını biliyorlar, söyleyeyim sana. Refah var. Yiyecek var. Biftekler, kocaman bilemezsin. Dondurma, yiyebildiğin kadar. Kışın borularla ısıtma; her sabah ateş yakmıyorsun."

"Bilmiyorum" der yine Minnie.

"Haydi, ama!" der Burgess. "Ekibi bozma, Minnie. Sen, ben ve Joan Amerika'da kendimize iyi bir hayat kurabiliriz."

"Evet, haydi, Minnie" der Joan. "Hiçbir şeyi göze almazsan, hiçbir şey de kazanamazsın."

Minnie tereddüt eder. "Gelmemi çok fena istiyor gibisin, Burgess" der.

"Tabii istiyorum" der Burgess. "Sensiz aynı olmaz, Minnie. Biz yoldaşız."

Minnie bir dakika sessizce ona bakar. "Eh, peki o zaman" der. "Bir denerim."

"Aferin sana, kızım!" der Burgess, ellerini çırparak. "Bay Harry'ye hepimizin gitmeye razı olduğunu söylerim. Ama cenaze bittikten sonra. Her şey sırasıyla. Bu da bana" der, yüz hatlarına daha ciddi, hatta vakur bir ifade vererek, "bu sabah Bay James'i tıraş etmem gerektiğini hatırlatıyor."

"Nasıl yaparsın bilmiyorum, Burgess" der Joan Anderson, hafifçe ürpererek. "Bir cesedi tıraş etmeyi."

"Buna aldırmam" der Burgess. "Başkasının yapmasına izin vermezdim. Onu nasıl tıraş edeceğimi öğretti bana. Elimin çok hafif olduğunu söylerdi. Yüzünü bir kere bile kesmedim. Ona veda etmenin bir yolu bu." Aniden, Burgess'in gözünden yaşlar boşanır. "Özür dilerim... bana ne oldu, bilmiyorum" der boğuk bir sesle ve bir mendil çıkarır, gözlerini siler ve burnunu sümkürür. Minnie yanına gider, kolunu omzuna dolar ve sıkar. Artık romantik hayallerinden vazgeçmiş olunca, bunu yapmak aniden daha kolay gelir ona.

"Özür dileyecek bir şey yok Burgess" der. "Sana bir sürahi sıcak su ve temiz bir havlu getireyim."

O günün ilerleyen saatlerinde, Theodora taziyelerini sunmak için daireye uğrar. Bir önceki akşam HJ'yi sormak için Carlyle Konakları'na gelmiş ama girişte, yazarın ölümünü önceden duymuş olan bir komşuya rastlamıştır. Theodora, yaslı aileyi rahatsız etmek istemediğinden Bayan James'e bir not bırakmış ve üzücü ama beklenmedik olmayan bu haberi, telgrafla Edith Wharton'a bildirmek üzere postaneye gitmiştir. Theodora'ya karşı tavırları fark edilir bir biçimde daha sıcak olan ve Henry için yapmış olduğu her şeyden dolayı ona teşekkür eden, Bayan James ve Peggy'ye bundan bahsetmez. "Onu görmek ister miydin?" diye sorar Bayan James. "İnsan hayattayken iyi tanıdığı birisinin naaşına büyük bir şefkat duyuyor, bence." Theodora bunu istediğini söyler ve Minnie Kidd onu kabul salonuna götürür.

Henry James tabutuna yatırılmış, üzerine siyah bir kefen örtülmüştür ve beyaz bir kumaş yüzünü kapatmaktadır. Minnie bunu yuka-

rı katlayarak onun kusursuzca tıraş edilmiş yüzünü açar. Çok iyi görünmektedir; balmumundan yapılma bir sanat eseri gibi, son derece huzurlu görünmektedir ama kişiliği olmuş olan her şeyden kopmuştur sanki. Bayan James'in naaşa şefkat duymakla ne kastettiğini anlar; çünkü onun içinde yaşamış olan ruh artık onunla ilgilenmek üzere orada değildir. Psişik Araştırma Cemiyeti'nin faal bir üyesi olan ve bu sıfatla bazen seanslara katılan Theodora, bir gün Henry James'in ruhuyla temas kurmaya çalışmanın ilginç bir deney olacağını düşünür. Ölümden sonraki yaşam hakkında HJ'den gelecek otantik mesajlar son derece değerli olacak, otantik olmayanlarsa, hiçbir medyum onun üslubunu asla taklit edemeyeceğinden, kolayca teşhis edilebilecektir.

Bu olaylardan altı yıl kadar önce Henry James, "Is There a Life After Death?" [Ölümden Sonra Hayat Var Mıdır?] başlıklı bir makale yazmıştı. Bu yazıyı Theodora Bosanquet'e dikte etmiş olmalıydı; dolayısıyla muhtemelen Theodora'nın, James'in bu konudaki görüşleri hakkında epeyce bir fikri vardı. Makale, William Dean Howells dahil olmak üzere, başka yazarların da aynı temayı işleyen katkılarıyla birlikte, Ocak-Şubat 1910'un Harper's Bazaar *dergisinde yayımlanmış, bunlar, yine Harper tarafından yayımlanan* In After Days [*Sonraki Günlerde*] *adlı bir kitapta toplanmıştı. 1910 Şubat'ında Henry onu felce uğratan bir depresyonun pençesinde olduğuna göre, söz konusu denemeyi 1909'daki nispeten sakin bir dönemde, toplanmakta olan kasvetli fırtına bulutlarının arasından güneşin yüzünü gösterdiği bir sırada yazdığını farz etmemiz gerekir; çünkü etkili ve iyimser bir parçadır bu.*

Henry James'in hayatı ve eserleri üzerine dünyanın en büyük otoritesi haline gelmeyi başaran Leon Edel, anıt niteliğindeki biyografisinde bu denemeyi şöyle özetler:

Eğer kastedilen fiziksel hayatsa, böyle bir şey olmadığına inanıyordu. Ölüm mutlaktı. Hayatın ötesinde yaşayan şey, yaratıcı bilincin bulduğu ve yaptığı şeylerdi: ancak eğer kalıcı bir formda mabede konmuşsa.

Aslında Henry James'in söylediği, tam olarak bu değildi. Onun bu konuda söylemesini bekleyeceğiniz şeydi bu, eğer inançlı bir materyalist ve bir edebiyat profesörü iseniz, söylemesini ümit edebileceğiniz şeydi. Ama gerçekte söylediği bu değildi. "Is There a Life After Death?" şöyle başlar: "Başlarken itiraf ediyorum

ki bu soru, bir kez kapasitesinde bulunan bütün yoğunluğu kazandığında, dünyadaki en ilgi çekici soru oluyor." *hiç de ölümün mutlak olduğunu düşünen birinin duyguları değildir bunlar. Ama James'in bütün yazıları ve özellikle son çalışmaları gibi, bu makalenin de özetlenmesi çok zordur. Onun yazıları aslında tefsiri mağlup etmek üzere tasarlanmıştır. Anlamı ifade etmekten ziyade onu yakalamak için tasarlanmış, incelikle örülmüş esnek ve narin bir ağ gibidir. Anlamını kavramak için bu ağla müzakere etmeniz, kendinizi onun üzerine yaymanız, onu yaşamanız gerekir. İplikleri öyle incedir ki ağdan geriye doğru çekilirseniz, onun yapısını pek takip edemezsiniz; özetlemeye çalışırsanız, onu tahrip etmeyi göze alırsınız. Yine de bunu deneyeceğiz. O, bu soruyu etraflıca düşünmenin iki muhtemel etkisi olabileceğini söylüyor:*

ölümü... memnuniyetle karşılanan bir yok oluşun ve sona erişin kesinlikle ta kendisi olarak arzu etmemize sebep olma etkisi; ya da bu dünyada öylesine muhteşem bir örneğine sahip olmuş olduğumuz ilginin, takdirin, ihtirasın, kısaca, o engin ve mukaddes şuurun yenilenmesi olarak arzu etmemize sebep olma etkisi.

Kendisi ilk etkiyle aşinaydı ve yakında tekrar aşina olacaktı; ama makale ağırlıklı olarak, ölümün şuurun yok oluşuna değil, uzatımına açılan bir kapı olarak görüldüğü, ikinci etkinin araştırılmasından ve nihayet doğrulanmasından oluşmaktadır. Ancak böyle bir ümit için herhangi bir sağlam kanıtın var olmadığını açık sözlülükle kabul eder. Boyun eğmeliyiz, der,

"bilim"in, ruhu göz önüne almadığına ve hakkında endişe duyduğumuz prensip olarak ruhun, maddi organlarımızın içinde çaresizce ve müzmin olarak hapsolduğuna dair o zalim gerçeğe... Gözlem ve deliller, kasvetli laboratuvarların ve kendinden emin analizcilerin, dehamız ile beynimizin –laboratuvardaki o elle tutulabilir, ölçülüp biçilebilir, incelenebilir zavallı beynin– birbirinin yerine geçebileceği yolundaki hükmünü güçlendiriyor.

Ona göre din, üzerine dayanarak bu görüşe meydan okunabilecek sağlam bir temel sunmamaktadır; spirütüalizmin, öbür dünyaya ulaşabildiği iddialarından da etkilenmez. Ölüler, burada olmayışlarıyla ve sessizlikleriyle barizdir. O halde şahsi ölümsüzlük ihtimaline herhangi bir güven duymasına sebep olan nedir? Basit

olarak, "bizzat şuur hazinesinin ta kendisinin birikimi" *sanatçı olma halinin kuvvetlendirdiği ve incelikli hale getirdiği bir birikim:*

Varlık pınarına dalmış gibi böylesine parlayan, kısaca, sanatsal şuur ve imtiyazın ta kendisidir. Ruhumuz o pınarın içine, ölçüsüz derinliklere dalar; bunun neticesinde, hayal gücü ve emeller mahiyetiyle kendini, evrensel kaynakların güzel kokusuyla bezenmiş hisseder. Bu, kişiliğimizin bir macerası değil de nedir ve bundan sonra, tam bir kopuşun muhtemel olduğunu nasıl düşünebiliriz?

Başka bir deyişle, gelişmekte olan kendi kişisel bilinciyle, içinde var olduğu dünya arasındaki etkileşimi öyle zengin ve tatmin edici bulur ki böylelikle üretilen kendilik duygusunun sadece, tabiatın oynadığı ve ölümde haşince açığa çıkacak olan zalim bir oyun olduğunu kabullenemez. Bunun "bir inanç" *değil (kaçınmaya dikkat ettiği bir kelimedir bu),* "bir arzu" *olduğunu vurgular: Aslında denemenin bütününde, o zamandan beri bazı kurumsal ilahiyatçıların cazip bulduğu bir fikir olan, ölümden sonra arzu ettiğimiz yaşama –ve eğer arzu etmiyorsak, yaşamın yokluğuna– kavuşacağımıza dair bir ima sezilmektedir: Deneme şöyle sona erer:*

Bir defa, bu gibi bir sualle kurulan böyle bir zihinsel ilişki uçuşmaya başladığı zaman, bunun mazide ve hâlihazırdaki hangi tecrübe tarlaları, hangi idrak ve özlem enginlikleri üzerinde kanat *açmayacağını* kim bilebilir? Hayır, hayır, hayır... ben laboratuvardaki beynin ötesine uzanıyorum.

İlgi çekici ve biraz da şaşırtıcı sözler bunlar... ve daha önce kendimi kaptırdığım fantezideri farklı ve daha hoş bir fantezi teşvik ediyorlar: Henry James'in ruhunun orada, kozmosun bir yerlerinde var olduğuna, ölmeden önce bilmesini dilediğim her şeyi bildiğine, ölümünden sonra şöhretinin gelişmesini haklı bir memnuniyetle gözlemlediğine, satış rakamlarını topladığı, eleştirileri okuduğu, semavi bir video göstericisinde ya da dizüstü bilgisayarına takılı bir CD'den filmleri ve televizyon dizilerini seyrettiği ve onunla ve eserleriyle ilgili konuşmalarımızın, uzun süreli bir alkış tufanı gibi gökyüzüne yükselen mırıltısını dinlediğine dair bir fantezi.

Henry, her neredeysen... bir reverans yap.

Teşekkürler Vesaire

Bu tür bir kitap, başka kitapların ve başka insanların yardımı olmadan yazılamazdı. En büyük borcum, kaçınılmaz olarak, Leon Edel'edir; sadece eşsiz biyografisi, *Henry James, A Life* (1984) tan ötürü değil, aynı zamanda Henry James'in eserlerinden *Letters* (1974-84), *Complete Plays* (1949), *Guy Domville'i* (1961) ve kardeşinin günlüğü *The Diary of Alice James'i* (1964) yayımladığı için de borçluyum; ayrıca Dan H. Laurence ile birlikte yayımladığı *A Bibliography of Henry James* (1982) için de. James üzerine diğer biyografik çalışmalar arasında, özellikle Lyndall Gordon'ın *The Private Life of Henry James* (1998), Philip Horne'un *Henry James: A Life in Letters* (1999), R.W.B. Lewis'in *Henry James at Home* (1969), Simon Nowell-Smith'in *The Legend of the Master* (1947) ve Robert L. Gale'in *A Henry James Encyclopaedia* (1989) adlı eserlerinden faydalandım.

George Du Maurier hakkında başlıca bilgi kaynaklarım, Leonée Ormond'un kapsamlı ve bol resimli biyografisi, *George Du Maurier* (1969); torunu Daphne Du Maurier'nin *The Du Mauriers* (1937) ve *The Young George Du Maurier: A Selection of His Letters 1860-67* (1951) adlı eserleri; C. Hoyer Millar'ın *George Du Maurier and Others* (1937) adlı eseri ve daha geriye giderek Felix Moscheles'in *In Bohemia with Du Maurier* (1896); J.L. ile J.B. Gilder'ın *Trilbyana: The Rise and Progress of a Popular Novel* (New York,1895) adlı eserleri ve R.H. Sherard'ın *The Westminster Budget*'taki (Aralık, 1895) "The Author of *Trilby*" başlıklı profiliydi. Aile geçmişindeki sözde aristokrat soyun, George Du Maurier'nin büyükbabası Robert Mathurin-Busson tarafından uydurulmuş bir masal olduğunu, onun ne Du Maurier adı ne de arazisi üzerinde hiçbir iddiası olmayan sıradan bir zanaatkâr olduğunu ve Fransa'dan İngiltere'ye, Devrim'den değil, bir sahtekârlık suçlamasından kurtulmak için kaçmış olduğunu keşfeden, Daphne Du Maurier olmuştu. George Du Maurier bu gerçeklerden habersiz olarak öldüğü için şanslıydı. İngiliz anneannesi Mary-Anne Clarke'ın ünlü bir kraliyet fahişesi ve York Dükü Frederick'in metresi olduğunu; kadının Paris'teki sürgün yıllarında hem kendisinin hem de (meşru) kızı Ellen'ın geçimini şantajla, Dük'ün itibarını tehlikeye atabilecek olan kendi anılarını ve Dük'ün aşk mektuplarını yayımlamak tehdidinde bulunarak elde ettiği, yıllık bir tahsisatla sağladığını biliyor olmalıydı; ama anlaşılan bu bilgiyi arkadaşlarıyla paylaşmamıştı. Du Maurier adının, tanınmış bir sigara markası için kullanılmasına izin veren kişi, oğlu Gerald olmuştu.

Değerli bilgiler ve fikirler topladığım diğer yayımlanmış kaynaklar şunlardır: Clare Benedict, ed., *Constance Fenimore Woolson* (1932); Andrew Birkin, *J.M. Barrie and the Lost Boys* (2003); Theodora Bosanquet, *Henry James at Work* (1924); Joseph Francis Daly, *The Life of Augustin Daly* (1917); Margaret Drabble, *Arnold Bennett* (1974); Daphne Du Maurier, *Gerald: A Portrait* (1937); Richard Ellmann, *Oscar Wilde* (1987); James Harding, *Gerald Du Maurier* (1989); Michael Holroyd, *Bernard Shaw, I. Cilt, 1856-1898: The Search for Love* (1988); Compton Mackenzie, *My Life and Times* (1963-1971); G.D. Martineau, *A History of the Royal Sussex Regiment* (1955); A.E.W. Mason, *Sir George Alexander*

and the St. James's Theatre (1935); Michael Millgate, *Testamentary Acts* (1992); Harry T. Moore, *Henry James* (1974); Daniel Pick, *Svengali's Web: the Alien Enchanter in Modern Culture* (2000) ve Introduction to *Trilby*, Penguin Classics baskısı (1994); Lyall H. Powers, ed., *Henry James and Edith Wharton: Letters 1900-1915* (1990); Elizabeth Robins, *Theatre and Friendship: Some Henry James Letters and a Commentary* (1932); Miranda Seymour, *A Ring of Conspirators: Henry James and His Literary Circle 1895-1915* (1988); Alison Smith, *The Victorian Nude* (1966); John Sutherland, *Mrs. Humphry Ward* (1990); Elaine Shawalter, Introduction to *Trilby*, Oxford World's Classics baskısı (1995); Ann Thwaite, *Edmund Gosse: A Literary Lanscape 1849-1928* (1985); Edith Wharton, *A Backward Glance* (1933); H.G. Wells, *An Experiment in Autobiography* (1934); Ruth Bernard Yaezell'in yayıma hazırladığı, *The Death and Letters of Alice James* (1981).

Araştırmalarımda, şimdi National Trust'un mülkiyetindeki Lamb Evi'nin geçmişte ve halen nezaretçileri olan, eve girmemi kolaylaştıran ve bilgi ve doküman açısından bana cömertçe yardım eden üç çiftin desteğini alma şansına sahip oldum: ilk edebi temsilcim olan müteveffa Graham Watson ve eşi Dorothy'nin; Hilary ve Gordon Brooke'un; Sue Harris ve Tony Davis'in. Burgess Noakes'un yeğeninin kızı Bayan Diane Davidson, nezaket göstererek bazı sorularımı cevapladı ve bana bazı faydalı dokümanlar sağladı.

Peter Davison, Michael Holroyd ve John Sutherland, belirli sorularımı cevaplayarak bana yardımcı oldular. Batı Sussex Kayıt Bürosu'ndan Alan Readman, Burgess Noakes'un savaştaki hizmetiyle ilgili faydalı bilgiler ve doküman fotokopileri sağladı. Kathy Chater, Doğu Sussex İli Kayıt Bürosu'nda benim için bazı araştırmalar yaptı. Paha biçilmez bir kaynak olan Londra Kütüphanesi'nin, Britanya Kütüphanesi'nin ve Harvard Üniversitesi'ne bağlı Houghton Kütüphanesi'nin elemanlarına minnettarım; özellikle bu son kurumdan Jennie Rathbun'a, çoğu yayımlanmamış olan Henry James-George Du Maurier yazışmalarının fotokopilerini ve Burgess Noakes'un bazı mektuplarını elde etmeme yardımcı olduğu için. Bernard Bergonzi, Maurice Couturier, Joel Kaplan ve Sheila Stowell, Mike Shaw ve Jonathan Pegg, hepsi de romanın tamamlanmış ilk versiyonunu

okudular ve yararlı yorumlar ve düzeltmeler yaptılar; karım Mary de öyle. Üç farklı yayınevindeki editörlerim, Geoff Mulligan, Paul Slovak ve Tony Lacey, metnin son redaksiyonu için bana çok yararlı notlar verdiler.

Kısa yazar önsözümde, "bu hikâyede geçen hemen hemen her şeyin gerçek kaynaklara dayanıyor olmasına rağmen... tarihin kaydetmeyi ihmal ettiği bazı olayları ve kişisel ayrıntıları hayalimde canlandırmış" olduğumu beyan ediyorum. Bazı okurlar kaynaklarıma yaptığım bu ilavelerin mahiyeti ve derecesi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmayı isteyebilirler; dolayısıyla burada önemli örneklerin bir özetini veriyorum.

Minnie Kidd'in herhangi bir sözlü tarifini ya da fotoğrafını bulamadığımdan, onun şahsi görünümünü aklımdan uydurmak zorunda kaldım. Onun Burgess Noakes'a olan karşılıksız aşkı bir faraziyedir; kısmen, Noakes Flanders'da askerken ona sık sık mektup yazmış olmasından ve Theodora Bosanquet ile Edith Wharton'ın yazışmalarında Noakes'un "Kidd'in iyiliği için" bir tıbbi terhis almasını ümit etmekte mutabık kalmalarından esinlenmiştir –belki de sadece HJ'nin bakımında Minnie'ye yaptığı yardımı kastetmişlerdir–. Felç geçirdiği zaman Minnie yardımına geldiğinde, James hakikaten "*Ormandaki Yaratık*"ın sözünü etmiştir; ama Minnie'nin hikâyeyi okuma çabası benim ilavemdir. Alexander'ın, Liyakat Payesi için James'i tebrik eden telgrafı kayıtlıdır ama Gerald Du Maurier'ninki değildir.

James'in 1880'de, İtalya'da, Wagner'ın maiyetinin ahlaki durumundan şoke olduğunu ve daha sonra Zhukovski'yle ilişkisini kestiğini bilmemize rağmen, Leon Edel, "Posilippo'da neler olduğunu ancak tahmin edebiliriz" diyor... dolayısıyla, ben de tahmin ettim. Du Maurier'nin HJ'ye anlattığı, Malines'de Protestan rahiple karşılaşması benim icadımdır; gene de o zaman içinde bulunduğu koşullarla ve daha sonraki görüşleriyle tutarlıdır. HJ ve Du Maurier'nin Staithes'e yaptıkları gezi herhangi bir kayda dayanmamaktadır; ancak HJ o yaz hakikaten Whitby'de arkadaşını ziyarete gitmiştir ve Staithes'e yürüyüş, Du Maurier'nin en sevdiği faaliyetlerden biridir. HJ'nin *İdeal Bir Koca*'yı seyretmeye giderken Haymarket Tiyatrosu'nun önünde, fahişelerle ve netameli genç adamlarla sürtüşmesi benim

icadımdır. Aynı akşam St. James Tiyatrosu'nda Du Maurier'nin Tom Guthrie'yle karşılaşması ve Edmund Gosse'un William Norris'le konuşmaları, hayal ürünüdür ama hepsi *Guy Domville*'in ilk gösteriminde hazır bulunmuşlardır. O gece adı geçen karakterlerin hareketleri ve tepkileri, kayıtlı olgulara daha yakından dayalıdır. Chicago'lu adamın, Trilby'nin imzalı bir çıplak çizimi için 10.000 dolar teklif edişi, *Trilby* "patlaması"nın gerçek hikâyesine yaptığım tek süslemedir. Kocasının soyadıyla Agatha Christie olarak tanınan Agatha Miller, HJ Osborne'da kalırken Torquay'de yaşıyordu ve beş yaşlarındaydı; ama karşılaşmaları benim bir fantezimdir. HJ'nin Burgess Noakes'u tam olarak ne zaman elulağı olarak işe aldığı belirsizdir; ben yapısal nedenlerle bunun mümkün olduğu en erken tarihi, 1898'in sonbaharını tercih ettim. Peggy James'i ve annesini, *Peter Pan*'in bir gösterimini seyretmeye göndermek benim fikrimdi. Burgess Noakes'un Auber Bayırı muharebesinde bulunmuş olması gerektiğine inanıyorum; olaylar için 5. Tabur'un savaş günlüğünden yararlanarak, bu muharebeyi nasıl gözlemlediğini ve hayatta kaldığını hayalimde canlandırdım. Billy James ile karısının Burgess Noakes'u, Minnie Kidd'i ve Joan Anderson'ı işe alma teklifi, onlara HJ'nin ölümünden benim temsil ettiğim kadar kısa bir süre sonra iletilmemiş olabilir.

Araştırmalarım sırasında Henry James'in hizmetkârlarının daha sonraki yaşamları hakkında bu kitabın okurlarının ilgisini çekebilecek bazı olgular öğrendim. Anlaşılan bu üçlü 1916 Eylül'ünde Billy James ve karısı Alice (kızlık soyadı Runnels)in hizmetinde çalışmak üzere Amerika'ya gitmiş. Burgess İngiltere'ye dönmüş ve 1930'da Ethel May Chapling ile evlenmiş. Bayan Davidson'a göre, Ethel'in Burgess'le parası için evlendiğinden şüphelenen ailesi, kadını pek sevmemiş ve daha sonra Burgess bunun "hayatta yaptığı en kötü şey" olduğunu söylemiş. 1934'ten itibaren Rye yakınlarındaki Peasmarsh'ta bir kulübede oturmuşlar; Burgess burada tazı yetiştiriyormuş. Anlaşılan çocuksuz bir evlilik olmuş bu. Ethel 1960 civarında ölmüş ve bunu takiben Burgess tekrar Rye'a taşınmış; 1975'te, 89 yaşında burada ölmüş. *The Sussex Express and County Herald*'daki bir ölüm ilanına göre Burgess, James ailesinin üyelerini ziyaret etmek için birkaç defa tekrar Amerika'ya gitmiş ve Bayan Alice Runnels James'le düzenli

olarak yazışıyormuş. Harvard'daki Houghton Kütüphanesi'nde, Bayan James'in ölümünden önceki yıl olan 1956'da Burgess'in ona yazdığı üç mektup bulunuyor. Bu mektuplardan birinde Burgess, eklem iltihabından fena halde mustarip olan Minnie'yi görmek için, bir günlüğüne, belirtilmeyen bir yere gitmeyi ümit ettiğini yazıyor; bir başkasında da kızcağızdan bir mektup aldığını ve onun çok zor durumda olduğunu çünkü ablasına bakması gerektiğini söylüyor. "82 ya da 83 yaşında galiba ve aynı binada oturuyorlar ve Minnie kendini ona karşı sorumlu hissediyor; çünkü diyor ki akrabaları, yaşlı teyzelerini umursamıyormuş ve hepsinin durumu oldukça iyiymiş. Minnie çok iyi huyluydu, Amerika'dan döndüğü zaman onu sömürmelerine izin verdi." Bundan, Minnie Kidd'in hiç evlenmediği anlamını çıkarıyorum.

Henry James ile George Du Maurier arasındaki ilişkiyi olası bir roman konusu olarak ilk defa Kasım 1995'te not aldım; ama beş yıl sonrasına kadar bunun üzerinde ciddi bir araştırma yapmaya başlamadım. Romanı 2002'nin yazında yazmaya başladım. O yılın kasımında –ki o zamana kadar yaklaşık 20.000 kelime yazmıştım–, *Guardian*'da Emma Tennant tarafından yazılmış ve –anladığım kadarıyla– kısmen Henry James ile Constance Fenimore Woolson arasındaki ilişkiyi konu alan, *Felony* başlıklı yeni bir romanın eleştirisini okudum. Bu eserin dikkatimi dağıtmasından ve beni etkilemesinden kaçınmak için romanı da roman hakkındaki herhangi başka bir eleştiriyi de okumamaya karar verdim ve hâlâ da okumadım. Tamamlanmış olan *Author, Author*'ı Eylül 2003'te yayıncılarıma teslim ettikten birkaç hafta sonra, Colm Tóibín'in de Henry James hakkında, 2004 ilkbaharında yayımlanacak olan bir roman yazdığını öğrendim. Bu tesadüflerin anlam ve önemi üzerinde düşünmeyi Zeitgeist* öğrencilerine bırakıyorum.

D.L.
Birmingham, Kasım 2003

* Alm.: Çağın ruhu; bir çağın en belirgin fikrî ve ahlakî eğilimi. (ç.n.)